26.V.1981 г. [вторник]

Това беше ден на големи вълнения. Съобщиха ми, че полетът на „Олимпик" за Родос на 27-и заранта се отменя. А К. Караманлис пристига на Родос в 11 часа, а Т. Живков – в 12 часа. Единствената възможност е да се пътува след обяд в 15.00 часа с дошлите от България и с гръцките участници.

А вечерта е насрочено събранието на Атинската академия за 1300-годишнината. Обадих се по телефона на акад. [Дионисиос] Закитинос, той ми каза je suis navre и по тона разбрах, че дълбоко съжалява. Обадих се и в Академията и заминах за летището. Там вече бяха всички. Пред [Георгиос] Мазаракис казах колко ми е неудобно, че така се случи и той изведнъж ми подхвърли една идея. Поради неотложни задължения К.[онстантинос] Мицотакис отложил своето пътуване за утре заран. Г. Мазаракис си предложи услугите, свърза се с Министерството, с дома на К. Мицотакис и въпросът получи решение.

Отидох до къщи, преоблякох се и се озовах на събранието [в Атинската академия]. Залата бе препълнена. Само нашите липсваха – дойдоха Лука [Драганов], Й.[ончо] Христов, Надя Данова. Събранието мина много тържествено. Акад. [Дионисиос] Закитинос при обявяването на темата, при изнасянето на доклада и когато завърши обяви, че е подготвил този доклад в чест на 1300-годишнината на България. Обърна се лично към мен, както той може да го направи, с патос, така че стана наистина вълнуващо тържество. Там беше и унгарския посланик, който дойде специално да ме поздрави.

Постигнахме и в Атина кулминационна точка – тържествено събрание в Академията, съобщено във вестниците, по радиото и телевизията предварително. [Вечеслав] Тунев пусна съобщение за вестниците в София.

27.V.1981 г. [сряда]

С К. Мицотакис – взех и В. Тунев със себе си и успях да го вкарам и него, иначе щеше да остане в Атина. Едва успях да се добера до хотела, да се преоблека и да се върна до летището за посрещането.

Самолетът кацна точно навреме. Същият ритуал както в Корфу. И тук много сърдечно посрещане. От страна на властите и населението – мило, непосредствено. И от страна на чуждите туристи. В доста „естествено" облекло, което малко смущаваше домакините, но тази екзотика придаде още по-естествен характер на посещението. Отседнахме в същия хотел.

За хода на разговорите, за местата, които посетихме, няма да пиша. Този път вестниците – и наши и гръцки – бяха много обстоятелствени. Ще запазя прегледите на печата, пък и справките са лесни. Ще спомена

някои само моменти – за да имам къде да се закача, ако стане нужда да пиша по-подробно.

В двореца ни дадоха вечеря. Това става за пръв път и имало съпротива от страна на археолозите. Попитах защо, след като минават стотици хиляди [посетители] годишно. Страхували се за мозайките – от масите. Та бяха покрили пода. В двора, който е вътрешен, заграден от внушителна сграда, с една ренесансова стълба, организираха фолклорна вечер. Т. Живков се хвана за хорото и му даде живот, макар че ритъмът се оказа по-сложен, отколкото ми се струваше, когато го слушах. Вестниците писаха с хумор какво би станало, ако танцьорите бяха дръпнали К. Караманлис, който е с лумбаго и т. н. Но особено доволни останаха родосци, чиито вестници писаха надълго и нашироко.

На другия ден вечерта пък ни заведоха в ресторант, където Т. Живков отново игра. Сетне в Атина узнах, че вестниците писали за трудната работа на фотографите. Някой бил казал на К. Караманлис, че е хубав само откъм лявата страна. Наредено било да бъде сниман и представян само от тази страна. Прегледах сп. „Diplomatic Life" и се убедих, че при всички ръкувания и представяния той е сниман отляво.

Но казали, че и Т. Живков държал да се снима от лявата страна. Защо не знам, нито дали е така. Но вестниците се хванали за тази и други подобни истории. Например за златния медал на остров Родос. От „истинско злато" ли е, попитал К. Караманлис. И веднага вестниците отбелязаха – 120 хиляди драхми.

[Остров] Линдос откъм морето съвсем не е така впечатляващ, както откъм сушата. Дори височината се губи, защото брегът не изглежда така стръмен.

Времето бе използувано за разговори. Главно за р. Места. П.[етър] Младенов внесе кратко, коригирано предложение – с 300 милиона, с 5-те години отсрочка. Явно тези неща се приемат вече. Помогнал е и [Антониос] Номикос, който е дал да се разбере, че не сме в състояние да отстъпим повече. Остана открит въпроса за гарантираните регулирани води, за средногодишната влажност. Експертите бяха смутили гръцката страна, но тук помогна и [Никола] Тодориев, с авторитетно мнение; помогнах и аз, защото установих пряк контакт с [Николаос] Роландис, гръцкия контрагент по този въпрос, и с [Петрос] Моливиатис. Крайният извод бе, че трябва да се избягнат експертите, но да се намери подходяща формула, който да може да успокои общественото мнение, силно подработено по този въпрос. Предложих ако не може да се намери формула то да се състави нещо като анекс, протокол, като се опишат възможните случаи. П. Моливиатис ми отговори, че към това би могло да се прибегне само в краен случай, а той предпочита да се реши въпроса без повече прибягване до услугите на експерти.

От своя страна П. Младенов и К. Мицотакис постигнали съгласие по основните въпроси и Младенов ми каза, че очаквал след разглеждане в правителството да се подпише споразумение до края на м. юни или началото на м. юли.

В кораба – това заслужава специално описание. Но то не се забравя...

Разговорите Живков–Караманлис се водеха насаме, през по-голямата част от времето, но не беше малко и времето, когато бяхме заедно. Говореха помежду си като близки, без желание за самоизтъкване, критично и самокритично за постиженията, за допускането на слабости, за неправилни решения. Т. Живков напомни за отмяна на решението на алкохола с думите, че не е добър шофьор този, който не знае заден ход, нито добър ръководител онзи, който не умее да се връща назад. Говори и за „двуличието" по отношение на тютюна – ограничаване вътре, поощрение навън.

От хотела можах да се свържа с Ана. Говори ми през сълзи. Разбрах, че ѝ е много тежко. Помолих П. Младенов да се върна за един-два дни. Той ми предложи да дойда със самолета на делегацията. Приех с радост.

Направи ми впечатление, че И.[ван] Ганев не се зарадва на похвалата, който отправих за работата на [Стоян] Венев в експертната комисия. Иска да връща и Й.[ончо] Христов и Бр.[анимир] Петров. Държи за [Костадин] Бараков, а той не може. Аз пък дадох доста силна, да не кажа унищожителна преценка за кадрите на III отдел и специално за секция Гърция пред самия П. Младенов и Ив. Ганев. Изразих дори учудване, че един уж основен отдел в МВнР има кадри под средното равнище на кадрите в другите министерства, които също не са кой знае какво, но поне знаят гръцкия език и са събудени.

30.V.1981 г. [събота]

В София пристигнах в събота по обяд. Веднага отидох при майчето. Видя ми се добре. Жената иска да живее и ще оживее. Тук бяха всички – и Мая с децата. Радост, шум, приятно. Но трябваше да се върна.

3.VI.1981 г. [сряда]

Със завръщането си на 1 юни, понеделник, започнах работата с конференцията на работната група за „История на Османската империя и Балканите" [за многотомната история на ЮНЕСКО]. С мен пътуваше проф. [Тарик Зафер] Туная, а в хотела, където го настанихме беше вече дошъл и проф. [Енвер Зия] Карал. По телефона се обадиха, че са пристигнали Ст.[ефанак] Поло и Кр.[истак] Прифти от Албания, проф. Щ.[ефан] Щефанеску от Румъния, проф. М.[илан] Васич от Сараево и К.[емал] Карпат от САЩ. Заседанието бях насрочил за 5 часа. Дойдоха всички поканени и от гръцка страна – проф. М.[ихаил] Сакелариу и проф. В.[асилиос] Сфи-

роерас, както говорихме и с акад. К.[онстантинос] Цацос, който сега е председател на гръцкия комитет по История на човечеството.

Заседанията бяха напрегнати, защото дневният ред беше голям, а дните – само три. Но мина успешно. Получих поздравления. Бях доволен от декларациите, които повечето направиха – че дойдоха, защото в мое лице виждат гарант, че една такава трудна мисия може да има положителен резултат. Приехме и заключителния доклад.

Ще отбележа като по-важни разговорите, които имах с албанците.

4.VI.1981 г. [четвъртък]

Имах обстоен няколкочасов разговор с акад. Стефанак Поло, директор на Института за история (предполагам, че е член на ЦК) и с проф. Кристак Прифти, който изглежда е довереният човек, защото винаги придружава акад. А.[лекс] Буда, председателя на Албанската академия на науките, или Ст. Поло, както бе в случая. Говорихме по положението в Косово. Ще отбележа общите констатации, защото детайлите са навярно добре известни от други източници.

1. Двамата твърдят, че надигането на албанците в Косово не е дело на Тирана. При доуточняването дадоха да се разбере, че имат предвид конкретната акция. Що се отнася до ограмотяването и националното осъзнаване на населението, както и нарастването на политическото му самочувствие, те ги разглеждат като пряк резултат на дейността на албанското ръководство – чрез културните спогодби с Югославия, изпращането на подходяща литература и внимателният подбор на лектори и преподаватели за университета в Прищина.

2. Протестните демонстрации на студентите, подкрепени от близките им, а сетне и от по-широки кръгове, след грубата полицейска разправа, те обясняват като резултат на съществуващата дискриминация спрямо албанците. Липсата на политическо равноправие е трайно въздействуващият фактор, под влияние на който проявите на конкретно недоволство прерастват в национално движение.

Първоначално движението е било стихийно – студентите били подкрепени само от тяхни близки, манифестиращи жени и деца. Но отказът на югославското ръководство да потърси политическо решение и насилията заставили албанците да противопоставят своя организация на самозащита (лекарска взаимопомощ, комитети за координация). Дадоха доста примери как постепенно в борбата срещу силите на насилието (докарани специално обучени „шпицкоманди“) били въвлечени представители от всички генерации и от среди, които преди това не били свързани и дори странели помежду си.

3. Днес, независимо от сведенията за разгром на студентската акция и за смазване на цялото движение, всъщност имало по-голямо от когато и

да било общонародно сцепление. Постигнало се, благодарение на натиска като средство за самосъхранение, създаването по същество на национален фронт, обединяващ и комунисти и мюсюлмани, и млади и възрастни. Приведени ми бяха немалко примери. Посочиха като важен симптом появата на писмени оплаквания и протести до Белград, както и на оставки от страна на албанци – партийни функционери и служители, които до вчера са минавали за верни поддръжници на югославските порядки. Никога досега албанците в Косово не са били психологически, идейно и политически толкова сплотени. Организираната им съпротива всъщност сега започвала: днес под едни форми – пасивни; утре, при благоприятни условия – не била изключена и активна борба (подразбирай въоръжена).

(В София не пратих съобщение, но тук отбелязвам. Пред месец ме потърси албански специализант от Прищина, който вече от няколко месеца е в Атина – Шкьолзен Рача. Знаел ме от София, препоръчал ме Ст.[ефанак] Поло. Дойде да се съветва по темата си и ми разказа много за събитията в Косово, където не смеел да се върне. Ужасен е. Но и твърд в убежденията си, че е станало нещо невъзвратимо, че албанците в Косово вече знаели своето минало, осъзнали се национално и не могат да бъдат манипулирани, както в миналото.)

4. За перспективите – проявиха оптимизъм по отношение на крайния резултат, без да подценяват трудностите, пред които са изправени албанците в Югославия. Третата по величина етническа група в СФРЮ не ще да може да остане в състояние на пълна национална и политическа дискриминация. Нерешеният албански въпрос, усложнен от открито обявените намерения на югославското и по-специално на сръбското ръководство да се ликвидират и онези минимални културни придобивки, неизбежно щял да компрометира югославската федерация. За известно объркване сред ръководящите югославски кръгове говорели противоречивите им изявления за събитията в Косово, както и инсценираната от тях провокация с бомбата срещу югославското посолство в Тирана.

5. Обърнаха ми настоятелно внимание, че албанците в Косово не поставили никъде в своите искания въпроса за обединение на всички албанци в Югославия, което би означавало генерално разтърсване и дори разпадане на съществуващата федерална структура. Исканията им съответствували на действуващата югославска конституция – те настоявали за политическо самоуправление на албанците в Косовската автономна област и превръщането ѝ в република. Това искане било заседнало дълбоко в съзнанието на местното население и нямало сила, която да може да го изличи. За съжаление, този законен стремеж се сблъсквал с не по-малко категоричната сръбска позиция, че Косово щяло да остане сръбска земя, дори за тази цел да трябвало да минат през хиляди трупове. Албанските другари не можаха да ми дадат точни цифри за досегашните жертви, но заговориха за стотици убити и тежко ранени.

6. Албания поддържала законните стремежи на албанците в СФРЮ за национално и политическо изравняване с останалите народи в Югославия. Тя обаче не издигала искане за обединяване с Косово. Напротив, Югославия била тази, която се опитала след Втората световна война да погълне Албания и не се отказала да използува наличието на албанци за въздействие и по-далечни цели спрямо Албания.

Споменаха и усилията на сръбското ръководство за прогонване на албанците от Косово, съзнателно усилвайки процеса на тяхната емиграция в Турция. Имало периоди, когато тази емиграция заела застрашителни размери. Но това вече е минел етап. Загубите били възстановени от голямата раждаемост. Високата раждаемост, според Ст. Поло и Кр. Прифти, била всенародно дело, плод на дълбоко осъзнатата национална и политическа линия срещу сръбското и югославското настъпление спрямо албанците.

7. Кр. Прифти ме заговори и по македонския въпрос. Той бе добре запознат с всички наши последни материали, чел беше не само извадката от книгата на Цола Драгойчева, но и целият том. Знае отлично руски език, чете и български.

На срещата ги доведе албанският посланик, но той не остана на обяда. Пошегува се, че ето, и ние двамата сме близки, но не можем да отидем заедно в ресторант. Забранено било. Покани ме да го посетя в посолството. Приех да сторя това в неопределено бъдеще, като имах предвид указанието, което преди известно време получих от отдела [на МВнР].

10.VI.1981 г. [сряда]

За да не пиша два пъти, наруших принципа. Ще прескоча тези дни, когато се оказах така претоварен, че едва ми стигаше време за сън. Ще наваксам изтърваното в събота и неделя. Започвам с пратените две общи грами, като за другите ще спомена с няколко думи.

Днес пратих грама за т. нар. „опит за преврат“ – въпрос, по който се вдигна доста шум и изведнъж бе заглушен.

„През последните дни сред политическите и дипломатическите кръгове, сред опозиционните партии и в печата нашироко се коментират разкритията за раздвижване, на 1 юни вечерта, на „хунтовски офицери“ (главно от запаса) с цел извършване на „хунтаджийски преврат“. Достоверността на подобни разкрития се подкрепяше и от това, че по същото време започнаха и мобилизационни учения в района на Атика, които обаче бяха обявени десетина дни преди тази дата.

Впечатление направи начинът, по който стана известно всичко това – депутатът от ЕДИК К.[онстантинос] Бандувас обяви, че разполага със сведения за готвен преврат, чиято цел била прекратяване действието на Конституцията, осуетяване на изборите и незабавно освобождаване на осъдените ръководители на хунтата. И направи интерпелация в Парла-

мента. Това веднага възбуди въпроси – достоверни ли са тези сведения, а ако не са – кой стои зад гърба на К. Бандувас и какво се цели с тяхното разпространяване?

Пръв реагира на това [Евангелос] Авероф, който заяви, че положението в страната е „напълно спокойно и сигурно“ и че от 1 юли 1974 г. досега е нямало случай на „недисциплинираност или на подозрителни или преднамерени действия на офицери“, без те да останат ненаказани. Е. Авероф обеща „подробен“ отговор на поставения от К. Бандувас въпрос да бъде даден в Парламента.

По различни други канали, главно по линия на правителствения печат, значението на тези слухове беше омаловажено, но остана все пак очакването, че евентуална дискусия в Парламента ще повдигне много въпроси около близкото минало и сегашната действителност и ще даде отговор на въпроса какво се цели с тези слухове и на кого те са изгодни. На започналите вчера в Парламента обсъждания по въпроса за пожарите в двата централни магазина не бе прието, включително и от А.[ндреас] Папандреу, да се обсъжда и повдигнатия от К. Бандувас въпрос, въпреки вписването му в дневния ред. А. Папандреу посочил, че тези разкрития не отговарят на действителността и целят „опозоряване на армията, която е гарант за сигурността на демократичните институции в страната“.

От разговори с ръководни дейци на ГКП, Центъра, дипломати от братски мисии и други, както и от анализ на публикуваното в печата, стигнах до следните изводи:

1/ Идването на К.[онстантинос] Караманлис на власт доведе до, макар и не пълно, отстраняване на хунтаджийските елементи от ръководството на армията, като сред по-нисшия команден състав се запазиха активни и пасивни привърженици на военния режим. Съществуват тесни връзки между излезлите в запаса и останалите в армията прохунтовски елементи и намиращите се в затвора ръководители на хунтата.

2/ Възможно е действуващи и запасни офицери да са обсъждали някакъв план по отвличане на отговорни държавни и политически дейци (споменават се К. Караманлис, Г.[еоргиос] Ралис, А. Папандреу, Г.[еоргиос] Маврос, ген. [Агамемнон] Грациос) като залог за освобождаване на осъдените ръководители на хунтата. Известно е, че американците са искали амнистия. Самият К. Караманлис не я изключвал, но смятал, че не е настъпил подходящият момент. На упражнен натиск отговарял, че би предприел такава стъпка само в случай, че и А. Папандреу даде съгласието си за това.

3/ Разкриването на плана или по-скоро направеното публично достояние, след като е станало ясно, че като опит за преврат е нямало нищо сериозно, показва, че тук се намесват други фактори.

Заговори се, че не толкова правителството, колкото Е. Авероф стои в дъното на тази история, доколкото К. Бандувас, независимо, че е депутат от Центъра, бил негов човек. Обясненията на мотивите на Е. Авероф са,

че е искал да използува и този случай, за да се изтъкне и наложи като силната личност на момента и като покровител на демокрацията в страната. Имал намерение публично да говори за лоялността на армията, да я вземе под своя протекция, да я защити от „неприятелски" атаки в момент на национална опасност. Такава постановка не е в противоречие с линията и на правителството като цяло – то се стреми да използува международното положение и външнополитическите отношения на Гърция за отклоняване вниманието от вътрешните проблеми. Изглежда обаче, че са надделяли вътрешнопартийните съображения и борбата за влияние между отделните лидери на партията, което именно не допусна и изнасянето на въпроса в Парламента.

4/ Пряк практически резултат от това може да бъде сближението или дори сливането в един избирателен поток на всички десни сили, което обаче съвсем не е леко. Лидерът на „Национална групировка" Сп.[ирос] Теотокис отказал посредничество, искал да се договори пряко с Г. Ралис (с когото са братовчеди), но поставял като условие да се забрави миналото, т. е. казаното от него срещу К. Караманлис и Нова демокрация. Не е излъчено и сближението с прогресистите на Сп.[ирос] Маркезинис, независимо от това, че те били чисто хунтаджийски елементи. Полагали се усилия за успоредно привличане и на някои среди от Центъра (Й.[оанис] Песмазоглу, дори А.[лександрос] Балтадзис).

5/ В тази връзка може да се разгледа затягането на преговорите около американските бази в Гърция. Сведенията показват, че това е дело преди всичко на К. Караманлис. Той приемал, че независимостта на една страна днес е ограничена от системата, към която принадлежи, но смятал, че и ограниченията имат граници. Положението му на лидер на нацията го принуждавало да не се подава на ходове, които могат да имат трайни отрицателни последици за бъдещето на страната. При това К. Караманлис доста успешно провежда напоследък линия да не провокира нито една от големите сили. Това обяснява резервите му към едно безконтролно използуване на базите в Гърция от страна на САЩ.

Правителството продължава да насочва острието на критиката си срещу ПАСОК, залагайки много на един сблъсък между ПАСОК и ГКП."

П.П. По пътя за посолството прочетох във в-к „Athens Daily News", че снощи в Парламента Е. Авероф представил писмено обяснение, че хунтаджийски елементи в оставка са планирали преврат на 1 юни в 2 часа след полунощ, но отрича всякакво участие на действуващи офицери. Казал още, че не са известни плановете в цялост, защото източниците съобщили частични елементи от тях. Той привел в бойна готовност части от гарнизоните в Атика. А. Папандреу веднага реагирал, че това е опит от несъществуваща опасност да се тероризира населението, да се наплаши с оглед на предизборните цели на управляващата десница.

Въпросът има продължение. На следващия ден К. Бандувас публикува списък на 300 офицери. Това обаче не направи впечатление. Реагираха, че това било стар списък на хунтаджийски и прохунтаджийски елементи, което е известно, но не доказва прякото им участие в замислената акция. Вестниците подхванаха мисълта на А. Папандреу, че се касае за „сериал“ на психологически тероризъм и уплаха, които се предприема съзнателно от правителствените среди.

В тази връзка се разглежда и подпалването на други два големи магазина – „Атенее“ на ул. „Стадиу“ и „Клаудатос“. Обвиниха анархистически елементи, арестуваха десетина души, вдигнаха шум около две сестри, в чиито дом намерили взривни вещества. Те обаче забягнали. След като полицията обвини тях пряко за подпалването, те изпратили писмо, което се публикува, че са готови да се представят на съда при определени гаранции. Явиха се и обвиненията не се доказаха.

Сега по ред.

В събота и неделя [6–7 юни] не отидохме никъде. Варчо заболя с висока температура. Опитах с хинин, аспирин – не му помогна. Прибягнах накрая до ровамицин, защото в понеделник имаше изпит по археология, а в четвъртък по философия. Все пак излязохме. В събота до плажа Св. Андрей с Й.[ончо] Христов – топнах се, това ми беше първата баня. В неделя – с Бр.[анимир] Петров до Рафина – показа ми едно малко заливче. Къпах се пак – водата беше като огледало. Смяха ми се, но аз пак купих риба.

Времето, което ми остана, употребих да подготвя Rapport final на конференцията. Наложи се да го правя срочно, защото го поиска [Константинос] Цацос, който сега е председател на Гръцкия национален комитет за История на световната цивилизация.

В.[асилка] Тъпкова не дойде. Пратих предварително грама, получих „успокоителен“ отговор от М.[ария] Захариева, дори малко докачен, защо съм ѝ напомнял. А аз си знам БАН. Връзки с чужбина са се объркали. В грамата до М. Захариева, в която отбелязах резултати от конференцията, накрая завърших с една фраза: „И все пак В. Тъпкова не дойде.“

На М. Захариева пратих още една напомнителна грама, предназначена за БАН. Досега не са отговорили за конференцията във Волос. И също за конгреса на Българското историческо дружество (може да знаят, може и да не знаят, че проф. М.[ихаил] Сакелариу е председател на Гръцкото историческо дружество) – да ни съобщят имената на делегатите, които са поканили, защото практиката показва, че поне половината не идват по различни причини и трябва навреме да ги подменим, както стана с конгреса по българистика.

Пратих съобщение и за разговора си с турските професори [Енвер Зия] Карал и [Тарик Зафер] Туная. Поставих им въпроса за СИБАЛ.

Обещаха да се срещнат до десетина дни със завеждащия културната дирекция при МВнР и след това, ако стане нужда, и с министъра. Т. Туная прие, а Е. Карал обеща да го поддържа – той да стане представител на Турция в СИБАЛ. Сега бил подпредседател на Националната им комисия за ЮНЕСКО. Ако това стане – ще е много добре. Казах им от своя страна, че ще говоря с турския посланик, което направих в събота вечер на приема на португалския национален празник. Изразих пред него безпокойството си от отказа в последния ден да се проведе семинара по османска палеография и дипломатика и от настроенията срещу СИБАЛ, които в крайна сметка са насочени срещу мене като генерален секретар. Това ме изненадва и огорчава, и ме поставя в деликатно положение, тъй като не мога от своя страна едностранно да давам израз на добра воля. Посланикът ме изслуша много сериозно и обеща да съобщи в Анкара. Прати му и два отпечатъка от информацията за СИБАЛ, публикувани в изданието на ЮНЕСКО.

Е. Карал и Т. Туная се убедиха, че ако не бях аз да отстоя общия характер на балканската култура в османския период, щеше да се наложи линията на [Михаил] Сакелариу – да се постави ударението само на националните култури. „Какво общо има като култура – училища, църкви, литература са на роден език“ – настояваше М. Сакелариу. Доста време, почти цял час, се води спора между нас – дадох му примери с архитектурата, обществените сгради, личностите, които служат на две култури, цели прослойки, които не могат да бъдат откъснати от османския контекст, включително и фанариотите. Най-накрая М. Сакелариу капитулира. Е. Карал, който се беше изморил, по едно време махна с ръка и уморено подхвърли: „Кафето, което ви дадохме, и то ли е малко?“

8.VI.1981 г. [понеделник]

Пристигна делегацията, водена от зам.-министър [Емил] Захариев. С него беше и С.[тоян] Венев. Бях изненадан, защото [Иван] Ганев спонтанно беше реагирал по повод уреждане идването на [Емил] Захариев, че ще включи в делегацията [Костадин] Бараков. Това между другото даде повод за разговора върху кадрите на балканската секция [в МВнР]. [Емил] Захариев ми направи хубаво впечатление, стегнат, амбициозен. Остана доволен от разговорите с гръцката страна. Можах в разговор с [Петрос] Моливиатис да осигуря издигане нивото на делегацията – той се намеси и вместо [Димитриос] Папайоану, завеждащия дирекцията по икономическите въпроси, ръководител стана генералният секретар на Министерството на координацията Скаригис, сам дългогодишен шеф на пирейското пристанище. Неговият ранг е на I зам.-министър.

С тази делегация нямах трудности, те престояха всъщност само един ден.

Варчо изкара отлично и втория изпит – или по-скоро половината от него. Върна се много доволен, защото професорът, който го изпитвал, му дал две свои книги – за поощрение и с надеждата, че може би ще се заеме с археология.

По С.[тоян] Венев написах писъмце на Ана. Варчо се опита да ме закачи, че така често ѝ пиша, но прие обяснението, че това не е задължение, а удоволствие.

9.VI.1981 г. [вторник]

Усложнения със [Михаил] Скалистирис. Среща икономически трудности, отразява му се отказът ни да внасяме огнеупорни тухли. Засегнат се почувствувал, че в писмото, което предадох на Е. Авероф, не съм споменал за огнеупорни тухли, а само за оставка на земеделски стоки. Обясних му, че писмото бях съставил по-рано и че не мога да приготвя второ писмо. Това го успокои. Пратих писмото по [Георги] Колибаров.

11.VI.1981 г. [четвъртък]

На 10 юни пристигна делегация на Софийския градски комитет на БКП, водена от Чудомир Александров. Оказа се усмихнат човек, забавен. Посрещнах ги на летището, след това вече разпределихме ролите – на различните срещи присъствуваха според характера им – Л.[ука] Драганов, Й.[ончо] Христов, Г.[еорги] Колибаров.

Аз останах само за срещата с Политбюро и Х.[арилаос] Флоракис (11 юни). На тази среща Х. Флоракис даде висока оценка като сериозен принос на среща Живков–Караманлис. Представлявала отговор на атаките на американския империализъм за опасността от север – всички знаели, че се подразбира България, а не Югославия, с която дори се разбирали за обща борба срещу социалистическата общност. Затова именно тази среща е удар срещу американската стратегия.

Развитието на отношенията между двете страни е достигнало ниво, което не е лесно да се оспори или развали. Остава да се реши и въпросът за р. Места – отдадено му е по-голямо значение, отколкото има; свързали са го с Живков и Караманлис и го превръщат в символ на отношенията между двете страни, тест за искреността на България. Решението му ще има съществено значение за тласъка на отношенията. Срещата в Родос бе използвана от гръцката страна и за свои цели. С посещението в Егея Т. Живков искаше да покаже на турците, че Егея е неотменна част, призната от Гърция. Отиването на Т. Живков и на круазиера укрепи връзките между двете страни, без да развали отношенията с Турция.

За вътрешното положение Х. Флоракис каза, че предстоящите избори за първи път показват вероятност Нова демокрация да не може да получи

мнозинство дори при тази избирателна система. Поради това тя (Нова демокрация) прави всичко възможно да събере гласовете и от крайната десница, и от Центъра. Почти сигурно е, че [Спирос] Теотокис ще бъде депутат от Нова демокрация.

Изглежда, че нито една партия не ще има абсолютно мнозинство и оттук борбата става още по-остра. А. Папандреу също завива надясно – по НАТО, ЕИО, сътрудничеството в масовите движения, и най-важното – спрямо държавния апарат, отказва се от чистката на държавния апарат и военното ръководство. Обяви военните за гарант на републиката. Това е опасно, защото и да реши да проведе след това реформи, не ще може. Така че за сега той, в най-добрия случай, е за провеждане на реформи с протакане, макар че за тях гръцкият народ е отдавна узрял.

17% за ГКП не са самоцел, нито са статистически изразител на силите на партията. Целта е известна – тя можеше да бъде и 15%, и 18% . Възможности за успех има, но независимо от процента ГКП ще излезе от изборите по-мощна. Като партия „догматична", вярна на СССР и на пролетарския интернационализъм, една нейна победа има и голямо международно значение в днешния момент.

За американските бази изглежда, че и американците не бързат, може би очакват по-благоприятен момент, а може би и К. Караманлис иска да стовари този въпрос на А. Папандреу. Р.[оберт] Маклоски го поканил на прощалния си прием – попита ме дали да иде. Казах му, че партията би следвало да изпрати свой представител, тя е третата сила в Парламента, но той сам да не ходи, защото ще заличи разликата между себе си и А. Папандреу, ако последният отиде.

11.VI.1981 г. [четвъртък]

По-рано заранта пристигна Хр.[исто] Христов, министъра на външната търговия. Посрещнах го на летището. В 9 часа бе уговорена среща с [Аристидис] Каландзакос. Беше много любезен, обеща смесена група от специалисти от двете министерства за идеи и подпомагане на търговските отношения между двете страни. Единият от присъствуващите помоли да се ускори от наша страна купуването на тютюните. За радиопредавателя каза, че не са готови.

В 10.30 часа бяхме при [Ставрос] Димас. И тук срещата мина добре. Ускори се неговото идване в София за 22 юни, поставихме въпроса за допълнителен брой автобуси, а той от своя страна говори за необходимостта от изравняване на баланса, за недостатъчен внос от наша страна. Хр. Христов отговори, че общо взето е балансиран, тъй като разликата се отнася до петролопродукти.

В 14.30 часа бяхме при А.[танасиос] Канелопулос. Той, както винаги, бе и делови и сърдечен, и язвителен. Например по отношение на Ставрос

Димас – „въпреки него“ ще направим това и това. Прие да участвува на срещата Изток–Запад в София дори с доклад и се съгласи на една двустранна среща в Солун в най-близко бъдеще – А. Луканов, Хр. Христов, А. Канелопулос и някой друг, вероятно А. Каландзакос.

Каза ни, че С. Димас поставил въпроса за автобусите, но това срещнало недоверието за качеството им. Посъветва да поговорим с [Георгиос] Панайотопулос и даже с [Георгиос] Ралис. Моментът бил най-благоприятен за доставка, но трябвало да се преодолее психологическата бариера, зад която се криели определени интереси.

Повиках веднага [Манолис] Копелузос – той призна, че се сблъскват интересите на три фирми, че посъветвали министър Г. Панайотопулос да купи по 100 от трите фирми. Щяли за изяснят въпроса и ако има нужда, ще ме помолят да напиша писмо до Г. Ралис.

С Хр. Христов обядвахме в „Герофиникас“, ресторанта срещу посолството. Отлична кухня. Говорихме много и по исторически въпроси.

12.VI.1981 г. [петък]

Сутринта рано Ч.[удомир] Александров говори пред посолския състав главно за София и задачите по линия на строителството, отвеждане на фабрики и институти извън района.

Усилено събрахме сведения за реакцията сред гърците на писмото на КПСС до полския ЦК. Имах възможност да говоря с [Йоанис] Песмазоглу, с [Димитриос] Велисаропулос, имах предвид и думите на Х.[арилаос] Флоракис, че Г.[еоргиос] Ралис бил казал, че Нова демокрация може да бъде спасена само от едно нахлуване на съветски войски в Полша. Настроенията тук, сред комунистите, не са в полза на намеса, макар че са силно обезпокоени от развитието на нещата.

След обяд тръгнахме с Варчо, с Деспитна и Никос Катифорис, заедно с дъщеря им Наталия, за Левкада.

13.VI.1981 г. [събота]

Пристигнахме към 10 часа вечерта, повече от 6 часа път, защото на излизане бяхме блокирани от движението – потоци коли се измъкваха от Атина за цели три дни ваканция – събота, неделя и понеделник (Св. Дух).

Настанихме се в хотела. Стаята, иначе добра, се оказа неподходяща, защото цялата нощ бяха пуснали един компресор да изпомпва вода от една яма – поправяха пътя. На другия ден вече разбрахме и къде сме стигнали, и как сме стигнали. Между сушата и острова разстоянието е малко, направили са и един канал, който се отбранява от една запазена крепост

– венецианска? от Али паша? Освен това цялата част на острова от тази североизточна страна е опасана от земна ивица, която отделя една значителна водна маса, останала между островната маса и тази ивица от истинско море. Ние се бяхме прехвърлили през един постоянно действуващ ферибот, свързан с въжета от брега на континента на тази ивица.

Сутринта разгледахме града, след това се отправихме по единия бряг до един чудесен залив, където се къпахме. След обяд тръгнахме по другия бряг още по-живописен, силно залесен, много нарязан, с много острови. Видяхме и острова на [Аристотелис] Онасис – изглежда много красив с бухнала зеленина. Д. Катифори ни разказа историята на острова, говори ни и за преданията, тъй като мнозина вярват, че това е Итака. Показаха ни вероятните места, където той [Одисей] е слязъл и т.н.

С [Никос] Катифорис имахме интересна размяна на мисли за партията и фракцията. Оказва се, че той предпочита фракцията, но не приема нейния антисъветизъм, не приема и някои положения на ГКП, които той определи като догматични или некритични. Различията между двете партии той сведе до отношението към СССР. По Афганистан той смята, че СССР нямаше друг избор. Същото намира и за предишните намеси в Унгария и ЧССР. За Полша смята, че това ще бъде страшен удар върху международното комунистическо движение и върху социалистическата общност, но не може да приеме и еволюцията такава, каквато се очертава като пагубна за страната. Изразява учудване, че СССР е допуснал да се стигне дотам.

Варчо се забавлява с малката, която му викаше „Барбан“ – много ми се хареса и започнах и аз да му викам така. Не мога да си обясня, защо е толкова трудно на гърците да кажат Върбан.

14.VI.1981 г. [неделя]

Сутринта към 9 часа потеглихме за Атина. Отбихме се в Месолонги. Видяхме парка с паметниците. Ето нещо, което искам да постигна. Да издигнем тук паметник на българските доброволци. Затова може да се мисли като излязат книгите ми за участието на българи, заедно с одеския каталог и История на България.

Отбихме се и в Навпактос. Качихме се до крепостта, разгледахме венецианското пристанище, къпахме се, обядвахме. Останахме много доволни от това градче. Отправихме се и към Галаксиди. Жегата и умората от пътя не ни позволиха да се насладим на това селище, толкова хубаво иначе. Не настоях да походим из улиците, защото видях Варчо, и той изморен до крайна степен. Седнахме на сянка, пихме по едно кафе, починахме и тръгнахме. Край Делфи профучахме, като се отбихме само до извора. Отгоре само се насладихме на маслинената гора на Итея.

Отидохме до манастира св. Лука, от X в. Страшно импозантен манастир, с много мозайки. Навремето бяхме ходили с Ана, по един крайно

лош път, но ни остави такъв спомен, че исках Варчо да го види непременно. И наистина той остана много доволен. А и пътят до манастира отскоро е асфалтиран. По пътя подбрахме един поляк, който се беше запътил за манастира пешком. Оказа се византолог.

В Атина ме чакаше съобщение, че ме викат в София за пленум на ЦК, който се свиква във вторник заран. Отидох до посолството да прочета грамата. Там сварих Илия Горанов, който бе оставен да дежури два последователни дни – и събота и неделя. Наистина безобразие. А Цеко [Антонов] седнал да ме убеждава да тръгнем с кола, за да можел да пренесе багаж. Невероятно нахалство, когато при заминаване багажът се извозва.

15.VI.1981 г. [понеделник]

Тръгнах с нашия самолет и бях в София в 9.30. Отбих се в Министерството [на външната търговия] при Коста [Тодоров] (той заминава след няколко дни за Белград – ранг пълномощен министър, заплата по-висока от моята, защото такова е изходното ѝ ниво и се изплаща в долари). Всички смятат, че новият министър-председател ще бъде Т.[одор] Божинов. Дори в Отдела на ЦК.

Преди обяд се обадих на Огнян Дойнов. Той ми разказа за срещите си с Лазо Мойсов и със Стане Доланц и направи сравнение с последната среща с Ангел Чемерски на конгреса на партията в ГДР. Бил естествен, дружелюбен и приел дори с благодарност пакет цигари, вино. Аз пък му говорих за [Михаил] Скалистирис.

Отбих се и в Института [по балканистика], където се видях с П.[антелей] Щерев. Успокоен и доволен, че е написал почти 200 страници в Чепеларе. Взел е инерция и ще си довърши книгата до края на годината. Посетих и двете секции, поговорих с хората. Иска им се да се върна, иска ми се вече и на мен да се върна.

Ана не сварих, заминала за Москва. В къщи бебето се е оформило, мърда енергично, явно е силно и здраво. Не понася шум – разбужда се от минаването на колите. Донесох на Елито и Дими декларации, за да ми гостуват през есента.

16.VI.1981 г. [вторник]

Пленумът се състоя в Бояна. Бяха разработени предварително материалите – от общ характер в града предния ден; поименния списък на министрите, членовете на Държавния съвет преди заседанието. За министър-председател – Гриша Филипов. Останалите промени са незначителни. За обществените „непроизводителни“ министерства ще се решава на следващ, втори етап.

Поговорихме със Славчо [Ярослав] Радев за това смесване на комисиите при Народното събрание, председатели на които са поставени подпредседателите на Държавния съвет (ДС). Уж Народното събрание е върховният орган, който контролира и Държавния, и Министерския съвет, а тук се нарушава елементарен принцип. Казах му да бяха възложили на едни и същи лица и подпредседателските функции на ДС и МС. Славчо Радев не влезе в разисквания и обяснения, изглежда че и други му бяха говорили за това.

Върнах се с акад. [Димитър] Косев и [Владимир] Топенчаров. Разказах им за статията на проф. [Спиридон] Кирицис. В. Топенчаров призна, че на конгреса се е говорило наистина много за патриотизъм, като бил забравен плюса, т. е. интернационализма, без който се изпада лесно в национализъм.

Обядвахме с Коста [Тодоров] и неговия съученик Димитър Попов, секретаря на Окръжния народен съвет във Варна. Забавен човек.

Легнах си рано.

17.VI.1981 г. [сряда]

Обратно в Атина. Не пожелах да остана повече [в София]. Пътувах със Скаригис. Оказа се зет на акад. [Йоанис] Теодоракопулос, генерален секретар на Академията, полуслепият философ. Разговорът се пренесе върху Й. Теодоракопулос. Дъщеря му Елени и зет му искат да продължат традицията на научни срещи в Спарта и може би догодина да се опитат да организират възобновяването им. Защити линията на [Георгиос] Ралис като умерена, перспективна, независимо от реакциите, които предизвиква и сред останалите членове на правителството, и сред обществеността.

В посолството информирах състава за пленума, за промените, които предстоеше да се приемат от Парламента.

Останахме за кратко сами със съветниците. Основният въпрос бе този за Полша. Преди една седмица бяха поискали от нас ежедневно изпращане на материали по двата канала – открит и закрит. Първата закрита грама изпратих въз основа на разговорите, които имах по една случайност с [Йоанис] Песмазоглу, [Димитриос] Велисаропулос, [Георгиос] Маврос и на мнението на [Харилаос] Флоракис, изказано пред Ч.[удомир] Александров – че [Георгиос] Ралис бил споделил, че само едно съветско нахлуване в Полша може да задържи Нова демокрация на власт. С други думи, че цялата прогресивна общественост тук, включително и ГКП, изразявайки своето безпокойство от развитието на събитията в Полша, не иска външнополитически усложнения, бои се от военна намеса.

Най-интересна бе реакцията на Лука Драганов. Пред всички той изпъшка и заяви, че вече всичко е загубено, върви се към пълна реставра-

ция на капитализма, че може да се очаква всичко най-зло, без да настои, че единственият изход е нахлуването на въоръжени сили отвън. Но горе, насаме, хвърли отговорността върху [Войчех] Ярузелски, че нищо не бил направил, че посрещнал [Константинос] Мицотакис във военна униформа, че за съжаление единствената здрава сила е милицията, но тя е подложена на кръстосан огън.

Не се стърпях да му отбележа, че забравя [Станислав] Каня – той е човекът на милицията и не само я олицетворява, но изхожда от нея и я представлява; че писмото на ЦК на КПСС визира тъкмо ръководството на партията, която се оказва в ръцете на уж двата най-сигурни стълба на нашата власт, а по същество те провалиха усилията за инициатива и извеждане на партията начело на оздравителните процеси. Поне така се получава, като се наблюдава отвън. Нещата, разбира се, са много по-сложни и преплетени, но заслужава ли си да се говори? Стремежът му [на Л. Драганов] не е да разбере и да подкрепи партийно най-правилното решение, но да се нагоди към това, което се харесва в момента.

Няколко пъти говорих с [Росен] Дерменджиев. Момчето разсъждава, загрижено е, но не върви по лесното прехвърляне на отговорността. Помага му много и жена му, която е полякиня.

Същата вечер в Клуба на международните журналисти имахме ден на България. Мина по обикновеному, чукнахме се, разменихме няколко любезности.

18.VI.1981 г. [четвъртък]

Пратих на М.[ария] Захариева две грами – едната за албанците и СИБАЛ, другата – за отношението на гръцките участници към конгреса по българистика.

Ст.[ефанак] Поло благодари за получените документи, намерили ги много полезни и попита дали можем още да им доставим (имаше предвид английските). За пръв път решили да участвуват в мероприятие, организирано от СИБАЛ – курса по латинска палеография и дипломатика във Венеция. Помоли ме да ходатайствувам за трима албанци, вместо за двама. Пратих писма и до Рим и до [Алекс] Буда. Накрая Ст. Поло ми пожела „до скоро виждане в Тирана“.

Във втората [грама] предадох впечатленията на проф. [Христос] Думас (който иска най-тясно сътрудничество, включително съвместни археологически разкопки и каза, че намира България поне 20 години понапред от Гърция), на проф. Ст.[ефанос] Пападопулос (много доволен, но и критичен спрямо научното ниво и представянето на българските участници), на проф. [Василиос] Сфироерас, [Деспина] Катифори, [Леандрос] Вранусис, [Хриса] Малтезу и пр.

19.VI.1981 г. [петък]

Обяд с индустриалците, които заминават за София. Доволни са и разчитат да решат някои проблеми с това заминаване. Съвпада с пътуването и на делегацията, водена от [Ставрос] Димас. Това може да доведе и до взаимно импулсиране и до разпръсване на вниманието.

Варчо изкара изпита по философия – след писмения и устния.

Отидох на прощалната вечеря на [Роберт] Маклоски. Имаше много хора. Успяхме с този човек да установим внимателни отношения, той ги нарече дори приятелски, разбира се, преувеличено, защото в тези две години можахме всичко три пъти да се видим насаме. Но вярно е също така, че с другите западни дипломати и толкова пъти не съм се срещал така официално, с взаимни посещения.

20.VI.1981 г. [събота]

Откъм 10 часа отидохме на море. За пръв път се пекохме; доста се къпах.

А след обяд по-ранички тръгнахме за Епидавър – за „Реквием“ на Верди с Миланската скала. Пяха [Елена] Образцова – мецосопрано, [Шърли] Верет – негърка, сопрано, тенорът е италианец – [Антонио] Савастано, и вместо [Николай] Гяуров бе [Никола] Гюзелев. Мъжете отстъпваха на жените, а нашият не бе във форма или както каза, изморен и настинал. Но не блесна. На връщане взехме с нас Н. Гюзелев, поговорихме си по различни въпроси. Н. Гюзелев много говори за режисьора и за българското участие. Имали сме кларнетист в самия оркестър, свирел с жена си, цигуларка и специално за новата интерпретация на „Реквиема“ имало цяла група българи с духови инструменти – валдхорни и тромпетисти.

Изморителни са тези отивания, макар и много вълнуващи. Наистина каква сцена, на открито, с такова множество – 14 хиляди души, а имаш усещането, че се пее за теб, че си в непосредствен контакт с артистите и оркестъра; никакви високоговорители, никакво напрежение, чува се отлично, долавя се и шепотът. Заслужаваше си да се иде и да се повтори за някоя гръцка пиеса, която навярно именно тук получава живот, защото се е играла на открито, а не на сцена в театър, затворен отвсякъде.

За „Реквиема“ поговорихме с Варчо. Колкото и да не обича класическата музика, не можеше да не оцени и героическия патос, и мелодичността на Верди, намерили израз и в хора и в оркестъра и в индивидуалното участие. Диригентът Клаудио Абадо бе нещо изключително.

21.VI.1981 г. [неделя]

Днес останах в къщи. Посети ме унгарският посланик, след това говорих с [Росен] Дерменджиев. Дойде и представителят на „Балкантурист“.

Бях забравил, че имам рожден ден. Напомниха ми, а Варчо поръчал и една торта – шоколадена сладоледова с Χρόνια πολλά от захар. Почерпих живущите в резиденцията.

Довечера сме поканени на среща с варненци. Дано не закъснеем много, тъй като утре изпращам [Ставрос] Димас с хората му, а по обяд аз самият пътувам за Москва.

22.VI.1981 г. [понеделник]

Сутринта рано излязох, за да изпратя С. Димас и неговия екип, както и индустриалците, които заминават за срещата с А.[ндрей] Луканов по връчения от него меморандум по икономическото сътрудничество между двете страни и за срещи с нашия индустриален съюз.

[Михаил] Скалистирис преди тръгване ми каза, че снощи се видял с [Евангелос] Авероф, говорили отново за сделката за автобуси и той обещал съдействие, т. е. да я придвижи. Попитах го приел ли е да стане зам.-министър–председател? Отговори ми утвърдително и че дори се е съгласил да отговаря за икономическия сектор от работата на МС. А вестниците съобщиха, че той разработва раздела за програмата на Нова демокрация за отбраната, външните работи и сигурността. Е ли това израз на вътрешнопартийните борби, на съобразяване все пак и с [Константинос] Мицотакис или пък се проявява старото недоверие на К.[онстантинос] Караманлис към Е. Авероф – да не му предоставя портфейла на външните работи?

Тук, пък и у нас, истинската информация е ограничена в такъв тесен кръг, че всичко друго, което се говори и пуска, е по-скоро дезинформация.

[В малките скоби е дописано на 30 юни, вторник]

(По положението на правителството, на взаимоотношенията Авероф–Ралис и за отказа да се приемат американските условия, като се прекъснат преговорите за базите пратих грама, която описвам по-надолу. Съветниците, след като я прочетоха, изказаха мнение да не съобщавам това, което съм узнал за Е. Авероф. Много пъти са били пускани слухове. Аз обаче не ги послушах, защото това ми го каза преди [Михаил] Скалистирис и старият П.[анайотис] Канелопулос. Той обаче смяташе, че Е. Авероф ще задържи контрола над външните работи и сигурността. Два такива сериозни източника не могат да подведат. Така и стана. На 29 юни в-к „Работническо дело“ публикува информация от Атина, че Е. Авероф е бил избран за зам. министър-председател, а на 30-и, т. е. днес, че е приел икономическия сектор и положил клетва.)

По пътя приготвих няколко критични бележки по въпроса за дисциплината. Това се наложи, след като поставиха Илия Горанов, военно аташе

и полковник, и в събота, и в неделя за дежурен, а и на няколко пъти се получават съществени пропуски при изпращането на куриери.

Казах им какво може да означава за един колектив нарушения от такъв характер, когато предполагат връщане по служебен път; свързах го с примера за шофьор, който веднъж направи нарушение и може да направи и себе си и семейството си нещастни за цял живот, макар да се счита за най-внимателният водач на кола, за най-грижливият съпруг и баща. Намекът бе много прозрачен, за да не се разбере след скорошната катастрофа, завършила с гибел на млада жена.

Поставих и въпроса за внимателно и експедитивно посрещане на студентите, които се натрупват долу с десетки без никаква вентилация; както и за дежурната стая – да се ремонтира. Обърнах се към събралите се, имаше и от търговското, и ги попитах някой да е отсъствувал от приема на 24 май. Разбира се, никой. А кой е присъствувал на чествуванията на 1300-годишнината, организирани в различните общини, на тържественото събрание в Атинската академия – никой, освен двамата души от културния сектор и съветниците.

Мислех, че това е достатъчно, колкото и да са се самозабравили, да им липсва гражданско чувство и самодисциплина, да е отслабнало съзнанието за отговорност.

Дадох думата на Ст.[ойчо] Николов, консула, за някои технически указания. Той самодоволно прехвърли цялата вина върху този, който заминал внезапно и не се обадил, защити следващия по ред П.[аскал] Вангелов, защото е от неговата команда, че имал жена и малки деца и искал неделята да прекара с тях (като че ли няма принципи в тази работа и всичко става приятелски), а наред с това обвини, че Вл.[айко] Димитров, чийто ред бил след две седмици, възразил. [Георги] Колибаров не можеше да не реагира и го направи с един въпрос – защо Ст. Николов намери само един виновен, заминалия, и смята ли се за изчерпан този въпрос. Очаквах, че Ст. Николов ще се стресне и ще отговори, че вината е комплексна и че отговорността е верижна – освен посочените, още и у самия Ст. Николов, на когото е станало известно още в събота, че няма дежурен и той възложил на дежурния да си търси заместник; у съветниците, които прехвърлят отговорност или си затварят очите, защото им се казва по-късно или пък кой знае защо...

Вместо това, той се нахвърли върху Г. Колибаров за „тенденциозния“ въпрос и започна да обвинява, че едва ли не бил виновен сам Илия Горанов, тъй като сам казал в неделя, че може да остане и втори ден. Защото е военен, скромен човек. А трябваше да излезе и да нацеди на това място Ст. Николов, за да видим тогава как щеше да строи няколко души да го заменят.

Прекъснах го. Изразих възмущението си – с остри думи – и за дисциплината, и безотговорността на хора само с претенции; и за това, че са

свикнали само с юмрук да бият по масите и по главите им, както ме посъветваха предния ден (съвет, даден ми от Л.[ука] Драганов, че съм бил либерален, трябвало като Г.[еорги] Петков да заплашвам и да чукам по масата, на което му отговорих, че няма да направя тази грешка, защото консулът му отговорил, че не той го е назначил и няма власт да го върне и че не аз трябва да чукам по масата, а той самият да си стегне хората. И му поисках веднага да ми даде писмено или дори устно предложение за наказване на шофьора Цеко [Антонов], който отказал да иде с куриерите, както и за наказание по случая с И. Горанов, тъй като това е негов ресор. Смънка и отказа, нека и този път минело с общо напомняне. На разговора със съветниците присъствува и Ст. Николов.)

Казах им доста горчиви работи, разбира се, за сметка на нервната ми система и здравето. Изглежда, че вдигнах налягане, и то не малко, защото се почувствувах отмалял. Но проведох заседанието докрай.

След това отидох да видя как ще приготвят клетката за писане в библиотеката. Намислили са да правят клетка в клетката – това е и без това затворена стая с едно малко прозорче. Казах им, че не ща да ме вкарват в дупка през дупка като в индийска гробница. Да разделят помещението на две. Да видим какво ще стане.

Останаха ми час и половина, за да напиша грама за американските бази, за прекъсване на преговорите за спогодбата от гръцкото правителство. Бях си направил план, остана в чантата, която не взех със себе си, защото реших да не се връщам в резиденцията. Успях – стана прилична и достатъчно обширна. Ще я предам в резюме.

На 18 т. м. по обяд по радиото бе обявено решението на правителството. Дадох съвсем обобщено съдържанието на правителственото решение. След това как този въпрос бе представен от средствата за масова информация. В продължение на 6 месеца – че позициите се приближават, че предстои подписването, а след срещите и разговорите на К. Мицотакис в Рим, че всичко е съгласувано и остава само парафирането и подписването. А Янис Карталис, външнополитическият наблюдател на в-к „Вима", ме посети в навечерието на идването на Т. Живков и ми каза „доверително", че и парафирането е станало и оставало само официалното подписване и обявяване. В този смисъл пусна и информация във вестника. Изглежда, че за да заглади впечатлението, в неделния брой на в-к „Вима" пък пусна цяла страница под гръмкото название „Последните дни на агонията – драматичното развитие ден по ден, час по час".

Само А. Папандреу няколко месеца преди това ми беше казал, че К. Караманлис (и Г. Ралис заедно с него) поради едни съображения, а Е. Авероф по други се отнасят критично към американските предложения и има изгледи, и то големи, да не се подпише спогодбата. Стана така, както ми каза А. Папандреу.

Посочих сегашните позиции на лидерите на партиите, както са изложени в пресата, по решението на правителството – А. Папандреу, Г. Маврос, Й. Песмазоглу, Фракцията, ГКП.

Спрях се и на значението на това решение, продиктувано от решителната фаза, в която е навлязла предизборната борба. Г. Ралис и Нова демокрация искат да отнемат един от най-силните аргументи на ПАСОК по националната политика на правителството. И успяха до известна степен. Освен това Г. Ралис се опитва да изведе Нова демокрация от вътрешнопартийната криза, като сплоти всички нейни групи. Е. Авероф, както отбелязах по-горе, се бил съгласил да стане зам.-министър-председател. Това също може да е предмет на различни тълкувания, но безсъмнено подсилва позициите на Нова демокрация.

От друга страна, и американците не губят засега нищо. Те се разпореждат безконтролно с базите и за продължителен период, а и не бързат. Може би разчитаха на по-голяма гръцка отстъпчивост, може би не са загубили надежда, че утре ще намерят по-добър прием. На прощалната вечеря на [Роберт] Маклоски можах да разменя няколко думи с него. Той отново потвърди, че американската страна не бърза, че цялата бъркотия по този въпрос са направили гърците за свои предизборни комбинации.

В гръцката преса проникнаха обаче сведения, че и в САЩ нещата се усложниха. Появили са се известни противоречия между Стейт Дипартмънт и Пентагона за подхода по този въпрос, критични бележки във в-к „Ню Йорк Таймс“ и „Вашингтон Пост“ срещу К. Караманлис и Г. Ралис, и нюансирано отношение към А. Папандреу.

Успях преди да замина да се обадя на Варчо. Заранта не исках да го събудя, излязох в 6 часа, а ми се искаше, ако си бях свършил по-рано работата, да прескоча и до резиденцията, и до полския посланик [Януш] Левандоски, който вчера се завърна от Варшава. Сега този въпрос – за по-нататъшното развитие на Полша – придобива изключителна тежест и за международния политически живот, и за международното комунистическо движение, и за социалистическите страни.

Успях да говоря с А.[танасиос] Канелопулос, министъра на земеделието. Прие предложението на А.[ндрей] Луканов за една събота и неделя да се срещнат в Солун. Остана да се уточни коя именно, след като поговори с [Аристидис] Каландзакос, министъра на търговията, и с [Георгиос] Панайотопулос, министъра на транспорта. Утре ще предаде отговора. Ако не е тази събота и неделя, а следващата, ще ида и аз.

Писах това в самолета и се притесних отново, но и се успокоих накрая.

23.VI.1981 г. [вторник]

На летището [в Москва] ме посрещна [Сергей] Тихвинский. Продължава да е член на колегиума на МИД, но вече като ректор на Дипломати-

ческата академия. Пошегувахме се за миналото, припомнихме си Монзюсерни (бяхме отишли на екскурзия в Южна Франция, качихме се на един висок хълм, където за пръв път видях колко е рисковано летенето с хвърчило, заваля сняг и „прекръстихме" този връх, поради някои физиологически упражнения и в чест на възкачването.)

На младежа от академията разказа, че тъй и тъй сме работили заедно, и изведнъж вмъкна, че като ректор преглеждал дипломатическите списания и видял статия от мен в брюкселското – за руската политика, и то в разгара на афганистанската криза. Направило му впечатление.

В хотела ме чакаше С.[гиурд] О. Шмидт. Връчи ми телеграма от Ана, че пристига на 26-и. Струвало му се, че хора от Института славяноведение са създали настроение срещу СИБАЛ. Поиска да говоря с Кузнецов, зав.-сектор в ЦК и с [Сергей] Тихвинский, да потърся и още един, втори съветски представител в СИБАЛ.

Заседанието започна в 10 сутринта в „Дом ученых". С. Л. Тихвинский направи всичко възможно, за да свършим в един ден. Продължихме и след обяд, след кратка обедна почивка, а в 6 часа ни дадоха вечеря. И се простихме.

Разисква се бъдещата тематика на световния конгрес и заслуга на С. Тихвинский е, че свика това заседание преди да се пристъпи към уточняване на големите теми от Бюрото. Изказах се по неговото предложение, като подкрепих специално темата за Европа и предложих да се ограничат регионално темите за класите и класовите структури, тъй като за Европа и САЩ това вече не е спорен въпрос, докато за Африка и Азия има скрити проблеми и за миналото, и за настоящето.

Присъствува и [Жигмонд] Пах – той изнесе информация за икономическия конгрес, който ще се състои догодина в Будапеща. Помоли ме да организирам българското участие и да уредя членуването ни в тази Асоциация.

Акад. [Исаак] Минц, който присъствува през цялото време, въпреки годините си, отново блестящо се прояви като „тамада" – намери не само подходяща дума за всекиго, но така разигра цялата група, че вмести и съветските присъствуващи и наруши азбучния ред, без да обиди никого. И изострено политическо чувство, и такт, и уважение към хората. Евреин – културен, знаещ.

Каза ми, че в 1919 г. с лодка дошли двама българи край Одеса, които той препратил за Москва. Представили му ги като шпиони, а те срязали хастара и показали пълномощия от ЦК на тесните социалисти. Досега не успял да установи кои са имената на тези българи.

Отправиха покана към полския участник, бившия директор на Института за история, забравих името му, да вземе отношение към полските събития, но той „пропусна" намека. За малко останахме насаме – каза

ми, че у тях имало процеси на обновление, всичко протичало нормално, разбирал интереса, който се проявява, но не виждал защо се месим, след като те не се месят в нашите работи. Те също биха могли да намерят много неща, които предизвикват недоумение, несъгласие и представляват отклонение от марксизма в други социалистически страни. Минало е времето на монополното право на оценка.

24.VI.1981 г. [сряда]

Сутринта видях [Александър] Гейштор. Сега е президент на Полската академия. Положението там той охарактеризира като умерено оптимистично. До преди месец и половина било опасно, сега били преодоляни екстремистките тенденции и в партията и в „Солидарност". Сред делегатите били избрани опитни партийни хора, участвували в комитети, включително и воеводски, но ползуващи се с авторитет. Настроенията били силни срещу корумпираните и срещу членовете на ЦК, които обвиняват в пасивност, в нагаждане, в жертвуване на националните и партийните интереси в името на запазване привилегированото си положение на член на ЦК.

Една намеса в Полша щяла да има катастрофални последици. Не се впусна в подробности, но даде да се разбере, че от полска гледна точка той я изключва, до такава степен му се струва абсурдна.

По обяд посетих Института за славяноведение и балканистика – [Дмитрий] Марков и [Владилен] Виноградов. Обърнах им внимание, че отново са пропуснали Института за балканистика [в София] и са пратили писмо само до Института за история. Не исках да се карам повече с тях, но им казах директно, че отивам да водя разговори с другите исторически институти и че за последен път „напомням за нашето съществуване". Извиниха се, държаха се примирително, щели да направят постъпки за включването и на нашия институт. (Става дума за проблема след Втората световна война.)

След това обядвахме. Д. Марков ми се оплака, че не искат да го преизберат за втори път за президент [на МАИРСК – Международна асоциация по изучаване и разпространение на славянските култури]. Казах му, че това е негова грешка, защото се полакоми за президентския пост вместо за поста генерален секретар.

(В този смисъл навремето бях изпратил и писмо до [Николай] Земсков, зам.-министъра на външните работи, за да изправи неправилната ориентация на института. По време на обсъждането на устава в Париж, в изработването на който участвувах заедно с [Владимир] Тюрин, бях обвинен от американеца, че съм повече просъветски от самия съветски представител. Можах да отстоя поне седалището да бъде или в Москва, или в Париж. Д. Марков се беше повлякъл по Волман, чехския предста-

вител, който настояваше за ротация и на президента, и на генералния секретар. В момента него го интересуваше външната представителност.)

Сега, за да ме настрои в негова полза, той ми заяви, че била поставена кандидатурата на югославския представител, голям мерзавец. Казах му, че единственият начин да се провали югославската кандидатура е да се издигне българска и така да се неутрализират взаимно и двете. Оставям да използува идеята той, аз не мисля да се намесвам повече в работите на МАИРСК. Благодари ми за „мудрий совет", но не знам дали ще съумее да го реализира.

Вечерта ни покани М.[аксим] П. Ким, сегашният председател на Съветско-българската комисия, [Димитър] Косев, [Виржиния] Паскалева и мен. В същото време ме покани С. Л. Тихвински на заключителния спектакъл на балетния конкурс в Большой. Предпочетох втората покана.

Съпругата на [Александър] Чубарян се беше погрижила за билетите, а С. Тихвинский ни покани у дома си – акад. [Борис] Пьотровский, директор на Ермитажа, сега секретар на Отделението за исторически науки, З.[инаида] Вл. Удалцова и семейство Чубарян. Спектакълът беше чудесен. Участниците – опитни балетисти. Имаше двама мъже – един венецуелец и един съветски с мюсюлманско име – които поразиха залата със скоковете си. Просто беше невероятно. И двамата – в ролята на Дон Кихот. На следващия ден прочетох, че на тях са им дали Гран-При и Златния медал. Жените бяха по-слаби от мъжете.

25.VI.1981 г. [четвъртък]

При З.[инаида] Вл. Удалцова – разбрахме се отлично. Ще си сътрудничим по две теми – „Великите сили през 50-те – 60-те год. и Балканите" и „Типология на феодализма". Ще подпишем работни програми, също така ще се опитаме да работим съвместно с гърците. В този институт искат да развият и византологията, и Гърция и Албания от Балканите, ГДР от европейските страни, и общоевропейската политика на Балканите. Обещаха да приемат някои наши млади работници, ще продължим изглежда по-добре сътрудничеството, отколкото с [Евгений] Жуков, защото З. Удалцова е пряко заинтересована от това сътрудничество.

С А. Чубарян се разбрахме вторият съветски представител в СИБАЛ да бъде Юрий Ашотович Петросян, директора на Ленинградското отделение. Напълно подходящ човек. С. О. Шмидт посрещна тази новина с голямо удоволствие и дори с радост. Ще го допълва, и понеже има материална база, ще облекчи цялата работа и по ръкописите, и по участието на СИБАЛ.

На обяд останах в ресторанта на хотела. Седнах при чехите. Казаха ми, че малко преди мен на тяхната маса седнал руснак. Веднага се при-

ближила отговорничката и казала, че на руснаци не се разрешава да сядат на една маса с поляци. Толкова ли сериозно обработват общественото мнение срещу поляците?

Легнах си рано, но всъщност не можах да заспя – и душно, и трябваше да стана в 4 часа, за да посрещна Ана.

26.VI.1981 г. [петък]

Бях на гарата навреме. Но не погледнах телеграмата на Ана с кой вагон пристига. А почти едновременно пристигнаха два влака, та препусках от единия до другия край на влака. Добре, че Ана ме видяла през прозореца и ме дочака. Почнало да ѝ се струва, че ѝ се привидяло.

След малко пристигна и Мая. Няколко часа до обяд използувахме за покупки: чайни сервизи, по едно индийско колие и Мая си купи кожена шапка от „Берьозка". След обяд посрещнахме Алик и Енко. Енко е вече утвърден член на БКП. Полека-лека и той се стабилизира. Алик се държи много по-възпитано, пó се поддава на внушение. Според Мая отсъствието на Анюнка му действувало добре – подражавал и ѝ завиждал.

27.VI.1981 г. [събота]

Посветихме преди обяда на културни посещения – Спас-Андрониковския манастир и иконите в него, както и усадьбата на Лев Толстой. Живял 10–12 години, след това останала за потомството му. С много лични вещи. А и екскурзоводката беше добра.

Води ни Владимир Константинович Волков. Според Агоп [Улунян] той бил антисемит. Но пред нас той се показа дълбоко разстроен и обезверен от развитието, което е получила социалистическата революция и съветската система. Той обвини Ленин, че е в дъното на всички негативни явления и по отношение на репресиите и избиванията, често безсмислени, и по отношение на въвеждането на режима на привилегии, на манипулиране на партийните инстанции и форуми. По-малко от половината ленински документи са публикувани, а няколко хиляди са в напълно закрит фонд – такива, където собственоръчно се е подписвал над смъртни присъди, като например при съпруга на Ана Ахматова. Сам Максим Горки отнесъл на Ленин молба за помилване, а Ленин сложил резолюция: „Таких поэт не нужны революции". На 1 милион и 700 хиляди души възлизали убитите само по линия на ЧК за четири години съветска власт при Ленин. И още редица примери в този смисъл. Сталин само продължил и увеличил мащабността на този вид дейност.

В по-омекотена форма това е и мнението на Миша Пискотин. Той смята, че съветската власт е стигнала до една от най-низките си точки. Геронтократията е зло не само защото на власт стоят старци, немощни,

болнави, но главно затова, че зад тях се крият безотговорни хора, които никой не знае и които всъщност държат цялата власт, използувайки я, както си искат. Те са взели мерки нещата да не се променят и след отпадане на тази старческа фасада. Страшно било, че самочувствието си изграждат не на някакви успехи в областта на икономиката и общественото развитие, а на натрупания военен потенциал и превъзходство.

И двамата се боят, че толкова са заслепени и толкова загрижени да задушат всякакъв възможен критичен протест, че няма да се вслушат в разума и ще нахлуят в Полша. За В. Волков това било сигурно. Миша смята, че материалното заангажиране на хора и средства може да доведе до сериозни сътресения вътре в СССР – само това могло да ги спре. Но и той не е много сигурен кое ще надделее – разумът или грубата сила и репресиите, на които вярват повече, тъй като досега не ги били подвели.

28.VI.1981 г. [неделя]

С вълнение отпътувахме. Оказахме се в два самолета. Трябваше на място да се реши въпроса, а отначало имаше голямо размотаване. Започнаха да приемат пътниците и в двата самолета едновременно, а едно група от 30-човека се насочиха най-напред към единия, сетне към другия, накрая пак към първия, т. е. допълнителния самолет. От представителя на „Балкан“ разбрах, че са изпратили за многото пътници голяма машина, която първо започнали да пълнят. Помолих го да ни съберат заедно с Ана, без да изказвам предпочитание. Събра ни в първия самолет и ни настани в I класа, макар, че само аз имах билет за там.

Това ни позволи да се приберем в София рано и веднага да посетим майчето. На вид изглеждаше добре, самочувствието също е на висота, разбира се, не е това, което е била. Но няма болки, а животът – месеци, година, две – за всекиго е ценно благо. А женицата напълно е заслужила и грижи, и внимание. На 85 години е и дето се казва нито един ден не е била болна в тяжест на никого, а всички на нея се опирахме.

Вечерта ни дойде и Анюнка на гости. Невероятно сладко бебе. Разигра се, не е словоохотлива, а баба ѝ Цвета, която не се отличава с много такт, упорито искаше да разбере дали Анюнка обича баба си Анка и иска ли да остане при нея. Детето мълча, мълча, но накрая тръсна: „Искам да остана при баба Анка.“

А Машенка се е вече оформила, държи си високо главата, лежи по корем, почти ще се обърне на място – яко бебе. На Дими, когато ѝ говори, се смее и издава звуци, а е само на 50 дни.

Изобщо новото поколение настъпи в живота, наложи се, и Мая и Енко, и Ели и Дими станаха семейства в пълния смисъл на думата.

Дими се оказа упорит работник и амбициозен. Английски и руски език е изкарал с отличен. Надява се и за испански. Въпросът не е само в

материалното възнаграждение, а в квалификацията – три езика, които се владеят, не е малко нещо за начеващ работник даже във външнополитическия или външнотърговския сектор.

29.VI.1981 г. [понеделник]

Оправих си билета, пътувам в сряда. Видях се с Пандо [Пантелей Щерев], с Живко [Кабадаиев], след обяд посетих Института [по балканистика]. Исках да разкажа за постигнатата договореност с ръководствата на различните институти. Споменах и за срещата си с [Васа] Чубрилович и Кл.[име] Джамбазовски, които очакват от нас отговор за сътрудничество. От проверката, която направихме, се оказа, че от югославска страна са отговорили едва на 8 юни, че приемат в Сараево В.[елизар] Велков и С.[трашимир] Димитров, а за Белград – отговор се получил преди два дена и засега само за В. Велков. Пратих писмо на Радован Самарджич, директора на Института за балканистика.

Говорих им и за поставянето на барелеф на С.[ергей] А. Никитин в стаята на катедрата по славянска филология в Историческия факултет. (Дойдоха да ме вземат Нина [Зуева] и Катя [Шатохина], там се бяха събрали освен членовете на катедрата и десетина други от Института [по славяноведение], включително и [Ирина] Достян. Говори [Александър] Карасев, след него още няколко други – за С. А. Никитин, за взискателността му на учен към себе си, към другите, за ерудицията му и т.н. Аз се спрях на друг аспект от неговата дейност. Изходих не от отношението на ученик към учител – разказах им, че дойдох в СССР без да подозирам за съществуването на Института за славяноведение, че съм нямал намерение да ставам славист, че познавах само А.[натолий] Ф. Милер, че със С. Никитин се сближихме по повод неговото идване в България. Бяха изпратили ръкописа на т. I и [Пьотр] Третяков ме повика, за да изясни дали нашата страна би приела съветска делегация. Когато попитах кои – С. А. Никитин бе изключен. Аз изразих недоумението си, отговори ми се, че се касае за безпартиен, а [Любомир] Валев отиде по-нататък и ми обясни, че бил замесен в заговора на промпартията от 1929 г., заедно с акад. [Евгений] Тарле. Аз отидох при Карло Луканов, той ме изпрати при В.[ълко] Червенков, който току-що бе дошъл в Москва и бе отседнал в хотел „Москва", ако се не лъжа. В. Червенков веднага отсече – цялата редакция. Така С. Никитин можа за пръв път да излезе зад граница. И сетне му провървя. Не му провървя само с нашите късогледи хора и по-специално с Хр.[исто] Христов, който се зае да го компрометира и успя, пред ЦК и пред ръководството на БАН, само и само за да блесне като блюстител на „националните" интереси. Той се бе опитал да направи това и по отношение на А. Ф. Милер, когато го предложих за чуждестранен член на БАН, защото бил редактор на сборника със статията на Кс.[ения] Струкова.

Приписа на А. Милер съдържанието на статията на Кс. Струкова – такъв подлец. Добре, че Вл.[адимир] Георгиев ме беше повикал и аз разобличих Хр. Христов пред целия състав на ръководството на БАН. С такава подлост той злепостави С. Никитин и ние загубихме и огорчихме основателя на българистиката в СССР.) Пред събралите се казах, че сме в дълг пред паметта на С. Никитин за това незаслужено отношение към него, плод на кариеризма на един човек.

В Института [по балканистика] устроиха събрание в чест на 60-годишнината ми. Говори Иво Тодоров и [Лили] Кирова, след което казах и аз няколко думи. Обичаме се с колектива. Сплотява ни много нещо, но не искам още да се отдавам на спомени. Спомените, когато завладеят съзнанието, говорят, че човек се отдръпва от настоящето. В главата ми нахлуват спомени от различен характер, но още не искам да им се предам. А може би трябва да помисля и по този въпрос, за да не стане съвсем късно, да се върна към тях, когато не ще мога да съобразявам.

Колективът на СИБАЛ също поднесе подарък и обръщение, направено по-духовито.

30.VI.1981 г. [вторник]

Прибрах се вчера, настигна ме Г.[еорги] Йорданов, който спря колата си, прегърна ме и тръгнахме заедно. Когато му казах, че се връщам от Москва, той се зарадва. Било много важно да идат сега историци, които са уважавани в Съветския съюз. Тука различни националисти са направили всичко възможно, за да компрометират идеята на 1300-годишнината. Оценката за конгреса по българистика е, че минал на много ниско ниво.

Попита ме какви са впечатленията на съветските историци, съумели ли са да разграничат конгреса и националистическите прояви в него от общото чествуване на 1300-годишнината.

Казах му, че съветските историци, с които говорих, са доволни от посрещането; признаха, че конгресът не ги е удовлетворил; не изразиха особено безпокойство от националистическите прояви, макар че не им направили хубаво впечатление. А двама-трима ми казаха, че тях ги плашел не нашият, а „руският национализъм“, който, ако се развихри, може да остане наистина опасен. В тази връзка им се иска навсякъде до се държи за интернационализма, за да не се дава превес на националистическите елементи, които се стимулират взаимно.

Изглежда, че има някакво стъписване, за каквото ми говори и П.[антелей] Щерев. А Цанко [Стойчев] казал, че при отчитане в Президиума П.[антелей] Зарев се разграничил и заявил, че нямал никакво отношение към конгреса. Сега си обяснил защо.

Тука всички са под знака на очакването – какво ще стане с Полша. Повечето смятат, че нахлуването е неизбежно. Били изпратени вече три дивизии в Чехословакия. Нима ще направят това безумство? Ще се сблъскат не както в ЧССР само с шепа неорганизирани хора и пасивна съпротива. Тук работническата класа пое и съумя да наложи решения, които свидетелстват за нейната сила; цялата партийна маса в продължение на два и повече месеца най-активно обсъжда партийната линия и избира делегати; стана сблъсък на позиции, но на партийни събрания; конгресът е конгрес на редовно и след продължителна дискусия избиране на делегати. Следователно сблъсъкът ще бъде с класа и с партийна маса, които имат съзнание за своята сила и правата си. Това ще бъде не само идеологически провал, свидетелство за бедност, както обичаше да се изразява Ленин, о и начало на продължителна конфронтация с неясен изход.

Нямаме точна информация за това което става. Съмнявам се в незаинтересоваността на оценките и на съжденията; има доста примери и в миналото, и в сегашно време, че ръководството на КПСС, пък и други ръководства, са се излъгали в оценката на международното положение и на положението в отделните страни. Мога да дам редица примери. Кое гарантира, че сегашната им преценка е вярна? И за кого ще се застъпим – за банкрутирали политици и ръководство, които ние самите не искаме, а не даваме право на поляците сами, по законен път чрез конгрес, да ги изхвърлят.

Дано разумът надделее. У съветските хора, поне тези, с които говорих, почувствувах невероятна загриженост и желание да се размине необходимостта от намеса, дори у хора, които смятат инвазията за неизбежна. У нас отговорни хора с много по-голяма лекота говорят за абсолютната неизбежност на военна интервенция и като че ли се радват. Толкова ли са заслепени или самозабравени?

Тръгвам за Атина със свито сърце. Първата ми работа ще е да се срещна с [Януш] Левандоски.

Прилагам оригинала и превода на една статия, публикувана в Атина, за конгреса [по българистика]. Казах на [Васил] Митровски да я отбележи само с едно изречение. Получих нареждане от София, от И.[ван] Ганев, да я преведем и изпратим. Изпълних нареждането.

Успях да взема от „София прес“ книгата на [Светозар Вукманович] Темпо и книгата на Ц.[ола] Драгойчева. При едно от последните си идвания в София говорих с [Стефан] Раднев, зам.-директор на издателството. Иска им се да организирам в Гърция критика на книгата на С. В. Темпо, тъй като той в още по-голяма степен засяга гръцката съпротива.

Имам разговор с Х.[арилаос] Флоракис. Поставих му отдалеч въпроса, като го попитах най-напред дали се готвят да издадат книгата на Ц.

Драгойчева. Такова нещо ми бяха казали в София. Х. Флоракис смята, че предизборните условия и изобщо сегашната обстановка на Балканите не са подходящи за предприемане на действия, които биха могли да възродят основаващи се на националистически различия спорове. Такъв въпрос бил и македонският, използуван много пъти от буржоазията, а и днес зад него стоят среди, които са готови да го използуват за противопоставяне на балканските народи. С оглед на това той смята, че издаването на спомените на Ц. Драгойчева не трябва да бъде дело на партийното издателство. Готови са обаче да ни помогнат да намерим издателство.

Това бе вече указание, че и по другия въпрос ще срещна трудности. Казах на Х. Флоракис, че е излязла книгата на С. В. Темпо, насочена срещу нас, и в не по-малка степен срещу гръцката съпротива. Попитах го дали ще отминат тази книга с мълчание. Х. Флоракис посрещна с интерес сведението, което му дадох. Поиска да се ориентира най-напред. За първото издание каза, че било изпълнено с неверни неща, а самият С. В. Темпо се бил зарегистрирал с враждебни действия през годините на Втората световна война. П.[етрос] Русос е събрал много материали, разполагал и с много документи, които изобличавали С. В. Темпо. Само това чакал, да му дадат съгласие да пише срещу Темпо.

Можах да говоря и със [Леонидас] Стрингос, който не обича С. В. Темпо и също е готов да пише, стига да му разрешат.

Съобщих в София и очаквам развитието на събитията. Не вярвам обаче ЦК на ГКП да се заеме с тази работа преди края на изборната кампания, а едва ли и преди края на годината.

Изведнъж Е.[левтериос] Мавридис, представителят на ЕАМ–ЕЛАС в София, с когото се бях запознал тогава и с когото се бях срещнал отново в Атина, се обадил на Й.[ончо] Христов (с него са работили заедно), че иска да пише критичен отзив срещу книгата на С. В. Темпо. Трябвала му книгата на Цола Драгойчева, за да черпи от нея аргументи. Та и този въпрос може би ще получи някакво развитие.

1.VII.1981 г. [сряда]

Посрещнаха ме на летището Й.[ончо] Христов и Варчо. Домашни новини – до вчера отложили изпитите по археология и средногръцка литература. Той се явил и изкарал, вторият – писмен. А Росица и Пламен си заминали.

Политически новини – А. Папандреу бил в Спарта. Произнесъл реч, а след това без никакъв повод пред журналистите засегнал въпроса за р. Места. Казал, че правителството нямало право да поема жизнени за гръцкия народ решения, научил се, че заминала делегация да подпише

споразумение за 300 млн куб. м, когато гръцките нужди били 450 млн. Гърция не била ничий вилает – за да се раздава нейна територия за бази и да се намалява или пазари количеството вода от 1 млрд и 300 млн до 300 млн.

Журналист от в-к „Ризоспастис“ му казал, че той изглежда не оценява реалното положение, на което А. Папандреу отговорил, че бил лично близък човек с Т.[одор] Живков, но по време на посещението си в България не бил оторизиран да говори по този въпрос с българския президент. С други думи, не правителството на Г.[еоргиос] Ралис или дори сам К.[онстантинос] Караманлис могат да отстоят интересите на Гърция така, както той.

Това е наистина демагогско изказване. В стремежа си да спечели гласове в най-консервативните райони на Гърция, където влиянието на ПАСОК е слабо, А. Папандреу си позволи да застане на крайно националистически и същевременно на неверни позиции – да сравни американските бази с един чисто технически въпрос, където трудностите произлизат от неправомерните искания от гръцка страна. А дори на мен ми казваше, че още нямат позиция по р. Места и се задоволи да чуе съвършено кратко обяснение без да поиска никакви детайли.

Оправдаха се моите опасения, които изтъкнах пред П.[етър] Младенов, а той ме прати при Т.[одор] Живков. Че с правителството на К. Караманлис и Г. Ралис по-леко ще се разберем, отколкото с правителство на А. Папандреу. Това беше един от основните ми аргументи да избързаме с отговора си за р. Места. Това не се получи – нашите отговориха една седмица само преди посещението на Т. Живков в края на м. май. А можехме да дадем отговор още в края на м. януари и досега щеше да се забрави този въпрос като политически.

2.VII.1981 г. [четвъртък]

Поканих на обяд отец Натанаил и отец Порфирий. Убедих Порфирий да продължи следването си в Атина. Това се иска от София, докато се укрепи монашеското братство, сега и с нови трима монаси. А Порфирий – един от най-амбициозните – разлагаше колектива.

Посетих посланика на Франция [Филип Ребейрол]. Попитах го как оценява отражението на президентските и законодателните избори във Франция върху политическото положение в Гърция. Според него еднопланово и противоречиво.

Еднопланово – в смисъл, че гръцкото правителство, гръцкото обществено мнение, партиите на власт и в опозиция не проявяват никакъв интерес към Франция и нейните вътрешнополитически проблеми,

към ориентацията на нейната външна политика. Вниманието им изцяло е приковано само към възможните последствия от промяната във Франция върху предизборните настроения в Гърция.

Противоречиво – доколкото по един начин е била възприета победата на [Франсоа] Митеран и на социалистическата партия, и по друг начин въвеждането на комунисти във френското правителство. Още след избора на Ф. Митеран за президент и дори преди съкрушителния успех на социалистите в законодателните избори отражението в Гърция е било силно и решително в полза на А. Папандреу. Ръководителят на ПАСОК свързал с успеха на френските социалисти успеха на своята партия и с цялото си държане искал да засвидетелствува увереността си, че само той и никой друг е утрешният министър-председател на Гърция. Посланикът е имал срещи и разговори с много министри – поразило го тяхното объркване, пасивност, граничеща с отчаяние. Такова било общото състояние на повечето членове на правителството и ръководството на Нова демокрация. Такива били настроенията и сред дипломатическия корпус и сред широки кръгове на гръцката общественост. Акад. К.[онстантинос] Цацос, бившият президент на Гърция, му подхвърлил: „Г-н посланик, вие още ли не сте посетили А. Папандреу, побързайте да се сближите с него, той е вече министър-председателят." (Не го попитах дали това не е било опит на издевателство, защото знам колко дълбоко К. Цацос ненавижда А. Папандреу.)

Но след съобщението, че в кабинета са привлечени четирима комунисти, настъпила рязка промяна. Ръководството на Нова демокрация се сепнало, правителството се активизирало. На конгреса, който не показал нищо ново и протекъл вяло – според посланика – било постигнато поне едно: временно преодоляване на различията и обединяване на всички крила за препречване пътя на ПАСОК към властта. Основната тактика била да се постави ударението върху страна от евентуално участие на комунистите в правителството, дори сред прогресивни хора, които се боят, че това би могло да послужи като повод за рязък завой надясно или за военен преврат. Организирано се пускали слухове, че А. Папандреу се бил договорил за включване на повече министри-комунисти, отколкото във Франция, така че Х. Флоракис, макар и извън кабинета, щял да командува положението, тъй като на негова страна е организираната сила.

Ф.[илип] Ребейрол твърди, че сведенията, които имал, показват раздвижване на Нова демокрация, известен подем на нейния авторитет сред гласоподавателите, дори преориентация на някои центристки среди към нея. Осигурили десния си фланг, сега усилията на правителствените среди били насочени към спечелване на Центъра. Оценката за лидерите на Нова демокрация не са много благоприятни. Г. Ралис не успял да се наложи като лидер, Е. Авероф нямал вече нито авторитета, нито енергията, за да застане начело. Единствените дейни членове – К. Мицотакис и А. Канелопулос – не се ползували с доверието на основната депутатска маса

от Нова демокрация. Оформилото се ново ядро на млади и опитни министри технократи, което очевидно аспирирало за ръководна роля в партията и правителството, още не било укрепнало достатъчно, за да поеме изцяло в свои ръце властта.

Вечерта отидохме до морето – духаше силен вятър, но водата беше топла. Варчо си стяга багажа. В събота се връща. И горещина, и пак започнаха трусовете, пък нека види и приятелите си. Чете и се занимава толкова месеци упорито. От есента, малко по-рано или по-късно, пак ще дойде. Много работа му предстои и в София.

3.VII.1981 г. [петък]

Сутринта повиках [Янис] Карас. Казах му, че не съм доволен където е оставил текста непрегледан досега, останали са ми няколко дена, кога ще го сравняваме и проверяваме. Стана му криво, но наистина се касае за крайно деликатна материя и книгата ще се чете под лупа от заинтересовани и недоброжелателни лица.

Към 11 часа отидох в иранското посолство, за да се разпиша по случай атентата, който отне живота на почти цялото ръководство на Ислямската партия – около 72 души. Сега пък по нареждане на [аятолах] Хомейни започва поголовно избиване на представители на крайно левите организации – екзекутирани са официално около 90 души (може би вече са и 100), а колко без присъда?

Изобщо странна революция, която не влиза в категорията на нашите определения и видове революции, насочена и срещу големия Сатана (САЩ) и срещу по-малкия (СССР).

Оттам през посолството – на приема на САЩ по случай националния им празник. В посолството се срещнах за малко с Асен Чилингиров, който обиколи Македония, прекара и една седмица в Атон.

Пратих грама за мястото. След разговора с Т.[одор] Живков веднага получих указания от П.[етко] Илиев да купя мястото в Психико. Само преди около месец го били продали. Още ме заболява сърцето като си помисля за това място. При това безплатно при сегашните цени и толкова голямо, че с няколко декара, продадени по-късно, щяхме да си възстановим сумата. А сега ще трябва да платим двойно и тройно в Палео Психико и пак едва ли ще намерим. Фирмата, на която възложихме да търси, ни предложи само три свободни места от по 5–6 декара по 60–80.000 драхми кв. метър. Предложи ни по 30.000 драхми кв. м, но във Филотеи. Само на около 1.5–2 км по на север от резиденцията, но не е предишното място! Не е лошо, затова пратих предложението, но като знам предишното, не съм никак щастлив. Бюрократизмът ни изяде главата.

Толкова десетилетия СССР не може да си оправи икономиката. Силово задържа едно ниво с цената на значителни загуби. Полският пример показа колко нестабилно е постигнатото равновесие при малко по-голяма демократизация или опит да се действува чрез пазара (пренебрегнат като фактор досега). Сега, като посланик, можах да видя някои канали, по които изтичат неоправдано средства или пък вследствие бюрократическо отношение се пилеят държавните средства. Примерът с мястото за посолство е характерен. Половината от Политбюро бяха категорично „за". Не се намери сила, която да внесе предложението. П.[етър] Младенов? И защо? П.[етко] Илиев!!!

Ядосах се на бюрократизма на нашите хора. Обърна ми внимание Траян Иванов. Превели от Бон сума за около 5.000 долара за издаване на стихосбирки. Но съобщили да бъде зачислена във фонда на 1300-годишнината. А няма нареждане да се изплатят на Рита Буми–Папа, освен писма от Траян Иванов да ѝ се дадат веднъж 700, втори път 300 долара. Вл.[айко] Димитров, при тези противоречиви данни, отказва да даде пари и поиска обяснения от София на два пъти, без никакъв отговор досега. Жената, на който са съобщили за тези пари още по Нова година, се чувствува обидена. Пратих нова екстрена грама до М.[ария] Захариева.

На приема срещнах [Георгиос] Мазаракис. Щял да ме вика да ми изрази съжалението и безпокойството на Министерството, че нашата страна е отказала да пусне децата на гръцки политемигранти да дойдат на едноседмична ваканция. Тази мярка е предприета под натиска на общественото мнение и опозицията, а сега нашата страна е единствена, която спира децата под претекст, че били български поданици. Изрази и опасения, че това могло да се използува срещу нас в нагорещената предизборна обстановка. Спомена и за А. Папандреу, как използувал за предизборни цели въпроса за водите на р. Места. Направи намек, че проникнала информация, че той показал познаване на детайли.

Отговорих му доста силно, но с усмивка – че аз не съм го виждал [А. Папандреу] и това може да се провери, най-малко един месец преди срещата; че той е декларирал, че не е говорил по този въпрос в София, а вестниците са тези, които са пуснали много детайли – и то „Катимерини" и „Вима" – които сами сочат, че ги имат от полуофициални източници. Използувах и оценката му, че „иначе Папандреу се бил изказал с познаване", за да изразя учудване откога А. Папандреу се ползува с такъв възторг от страна на правителствените институции и лица. Г. Мазаракис леко се зачерви, но излезе от положението, че имал предвид хубавите думи на А. Папандреу за Т. Живков.

Тази вечер събираме колектива със [Продан] Загорчев, по случай годишнините.

4.VII.1981 г. [събота]

Събраха се всички наши служители. А.[постол] Найчев ни поднесе подаръци – позлатени чаши, а Й.[randomоnчо] Христов говори много топло. Казах и аз няколко думи. За това, че вкъщи ние не честваме рождени дни, а именни. Имам предвид ние си, а не децата, които честват и едното, и другото; че измених на навиците си, защото попаднах в друга среда, където йерархията и протоколът господстват. И за да изкажа уважението и приятелското си разположение към колектива, независимо от сблъсъците от време на време. Казах и няколко думи под формата уж на спомени. Искаше ми се да кажа няколко хубави думи за Ана и за това, че се чувствувам щастлив; че се радвам на живота; на това, което имам – не сега, а винаги, и в миналото. Казах и няколко думи за това, че споменът е благо, голямо благо, защото позволява на човека да поддържа връзка с близките си, с приятелите си, дори и когато са умрели; че това е малкото безсмъртие, с което природата се отплаща за смъртта. А ние не сме от тези, които чакат безсмъртие.

Този ден прекарах на море, на плажа във Вулиагмени. Бяха [Георги] Колибаров, Й.[ончо] Христов, Бр.[анимир] Петров. Отидох за там, след като изпратих Варчо, който замина за София, и [Леонидас] Карапиперис, зам.-министъра на земеделието, антикомунист, но приобщен за идеята на сближение с България.

Вечерта изнесох доклад за българите доброволци във въстанието от 1821 г. в квартал Неа Филаделфия. Лятното кино беше препълнено.

5.VII.1981 г. [неделя]

Сутринта рано пристигна М.[итко] Григоров, заедно с Ив.[ан] Мутафчиев, зам.–завеждащ отдел „Информация“, на връщане от Манила. Разведох ги из Атина – на Акропола, Ликавитос, обядвахме в Пирея, вечерта отидохме на една таверна – всъщност най-модните им заведения – ансамбъл от няколко души, пеят прилично, без много шум. Изчакахме да чуем [Григориос] Битикоцис. Спомням си, когато ни водиха за пръв път на таверна и той пя песните на [Микис] Теодоракис, хората на масите около нас плакаха. А сега е станал банален естраден певец. Сега вече той излиза като звезда, безразличен към похвалите, пя шлагерни песни, ни по-лошо, ни по-хубаво от другите. Липсваше това, което наелектризирва и създава пряка връзка между публика и певец, а самите песни не бяха толкова хубави, че тяхното изпълнение да предизвика възторг.

Прибрахме се късно.

Успяхме да поговорим, отдалеч, за състоянието на идеологическия фронт. Той, М. Григоров, се е освободил от доста директивни и еднопосочни позиции, като продължава да застъпва интернационалистична

позиция с умерена национално интерпретация. Не одобрява крайното увличане, което се наблюдава напоследък. Напомни колко остро е критикувал [Николай] Генчев за нихилизма му към българския народ под формата уж на застъпване на националните идеали. Помислих си, че Н. Генчев всъщност е истински нихилист по отношение партия, революционни и интернационалистически позиции, а превъзнасянето на буржоазния национализъм у него става все по-оголено и неизбежно ще го разобличи. Нихилист под прикритието на буржоазния национализъм!

6.VII.1981 г. [понеделник]

Реших да приготвя едно съобщение в София за конгреса на Нова демокрация.

„На 27 и 28 юни в Атина се проведе извънредния конгрес на Нова демокрация, на който присъствуваха 1250 делегати от цялата страна. Като чужди наблюдатели бяха поканени и присъствуваха представителите на Европарламента – Джеймс Холкинс, председател на групата на демократите, Мария Серети – зам.-председател на групата на народните партии, Жан Леноар – секретар на групата на прогреса и други. Какво се целеше?

1. Преди всичко да се преодолее вътрешнопартийната криза в партията, а в случай, че това не успее – да се демонстрира единството на партията, крайно необходимо предвид навлизането на предизборната борба в крайна и решителна фаза.

2. Да се изработи стратегията на партията за предизборна борба, главно за основния съюзник за изборите.

3. Да се обяви и утвърди правителствената програма за следващите години.

Според организаторите този конгрес е най-успешният. Какви са обаче действителните резултати?

1. В известна степен конгресът успя да създаде привидно впечатление за единство в партията, което бе афиширано главно с участието на Е. Авероф. По този начин се разсеяха предвижданията за нов разрив между двете крила в партията. Но това единство не е единство на принципна основа, а на основата на временен компромис и сближение между отделните личности. Това, което обединява сега всички групи и претенденти за лидерство в партията е не единомислието, а необходимостта от единодействие срещу нарастващите изгледи ПАСОК да спечели изборите. За членовете на Нова демокрация не буди съмнение, че това единство е наложено „по необходимост", за да се предотврати „опасността" от ПАСОК.

2. Издигането на Е. Авероф, както и анализът на основните говорители на конгреса (Г. Ралис, Е. Авероф, К. Мицотакис, А. Канелопулос, М.

Еверт) потвърди очакванията, че партията ще се ориентира окончателно към десницата. М.[илтиадис] Еверт издигна лозунг „Антимарксисти – десницата и либералите – обединени ще победим“. Обаче това има и отрицателни последствия. К. Мицотакис заяви, че „завоят надясно“ може да има и „неблагоприятни последствия за партията“.

Най-доволни са привържениците на Е. Авероф, чиято линия е възтържествувала на конгреса и която превръща неговата група във водеща, поне засега. Остава открит нелекият въпрос за привличане на по-голям брой избиратели на Центъра.

3. Програмата не внася съществени корекции в следваната досега политика на Нова демокрация. Разделът за социалната политика има компромисен характер. В нея се залагат постановки, които се доближават, а в някои случаи се покриват напълно с тези от програмата на ПАСОК.

4. Активна предизборна борба. Въпроси към А. Папандреу. Ат.[анасиос] Канелопулос сподели, че разчитат реално на повторни избори. Изказал се на конгреса, че изходът зависел не от силата на ПАСОК, а от липсата на увереност сред членовете на Нова демокрация и апелирал те да преодолеят колебанията и неверието в собствените си сили.“

Посетих А. Канелопулос във връзка с предстоящото посещение в Солун на делегация, водена от А.[ндрей] Луканов с Хр.[исто] Христов, и главни директори. Тази среща бе уговорена по време на посещението на Хр. Христов преди около един месец.

7–9.VII.1981 г. [вторник–четвъртък]

Срещи с норвежкия посланик, с полския, няколко приема, на които предпочетох да не ида. Защото тъкмо сега ми донесе [Янис] Карас ръкописа на книгата за българските доброволци. Наложи се да изчета всичко – не толкова за грешки в превода, в езиково отношение Я. Карас гледа текста и набеляза доста места, където се нуждае от изправяне, колкото да не е било нещо объркано. И наистина, на десетина места смисълът на написаното бе обратен на това, което казвам или искам да кажа в българския текст – неразбрано, печатни грешки в българския и в гръцкия. Но преди заминаването тази допълнителна задача ми отне доста сили.

В тези два дни имах много посещения – от София профсъюзна делегация; работници затягат и укрепват врати, сигнални инсталации, стягат и кабинета на посланика; уточниха нови правила за заключване на етажа и стаите – тук възразих, защото стигаме до пълна изолация, всеки в стаята си със сноп от ключове. В името на сигурността! В края на краищата рискът си е риск. Ако ще ни нападат за отвличане, това много по-лесно могат да направят навън. Ако искат да хвърлят посолството във въздуха, това също могат да направят безнаказано от улицата като хвърлят една

бомба през отвора за агрегата или отвора за наливане на нафта, които не се охраняват и даже не се виждат, за да се проконтролира дали някои се приближава до него. Изобщо търсим начини да усложняваме нещата.

На обяд преди тръгване бях при [Йон] Брад. Дъщеря му участвува в курсовете по български език и искаше да ѝ помогна да се свърже с нашите специалисти, да ѝ обърнат внимание. Детето наистина е скромно и едва ли само би проявило инициатива да установи връзки с институти.

Бяха и Ера и Леандрос Вранусис. Пошегувахме се, но бързахме, защото на мен ми предстоеше път, а дори багажа си не бях стегнал.

За Солун тръгнахме едва към 5 часа. Пътувахме със [Севдал] Севдалов. По пътя се отбихме при един фабрикант на доматено пюре. Предприятието му е ново, оборудвано отлично, използува нашата търговска мрежа, за да проникне в арабските пазари. Той ни предшествуваше с колата си. Фирмата (двама братя) имат представителство в Судан. Караше колата единият от братята, суданец, учил в Солун и оженил се за гъркиня.

Направи ми впечатление, че дойде, за да се види с нас, кметът на съседно градче, голям износител на всякакви селскостопански изделия. Искаше да се представи и направо каза, че е изгодно да се прави с нас бизнес, защото имало многогодишна перспектива за работа. Сега към България били обърнати погледите на мнозина износители и производители.

Пристигнахме късно. Настаниха ни в хотел „Македония".

10.VII.1981 г. [петък]

Заранта се отправихме за летището. Там се събраха А.[танасиос] Канелопулос, [Николаос] Мартис, [Аристидис] Каландзакос – министъра на търговията, зам. министъра на координацията. Само министърът на транспорта [Георгиос] Панайотопулос щял да дойде по обяд.

Нямах съобщение, но подразбрах, че Ана ще дойде. И наистина тя пристигна. Беше крайно изтощена, напрежението ѝ беше опънало нервите до скъсване. Всеки обича майка си. Но Ана с майка си са свързани както рядко биват свързани хора – майка ѝ всичко отдаде на дъщеря си и на нас, семейството ѝ, до последните си възможности – 85 годишна е. Острото ѝ заболяване, операцията, душевните и психически терзания, които я очакват след операцията, не дават спокойствие на Ана. Дано се разтовари малко.

Веднага се отправихме на заседание, което трая почти до 3 часа. А през това време ни очакваха за официалния обяд.

Разговорите не се ограничиха само с общи декларации. И от двете страни бе не само изтъкнато желанието, но и бяха направени реални стъпки към отиване на делови, конкретни, неформални разговори. Уговориха се срещи за м. септември в Солун и в Пловдив.

Гръцката страна се придържаше към официалния тон; може би такива да са им били инструкциите. Но приветствието на 5-ма министри, шумният прием, контактите с местните делови кръгове говореха за желанието да се даде нов тласък на икономическите отношения между двете страни. От българска страна дойдоха А.[ндрей] Луканов, Хр.[исто] Христов, [Филип] Ишпеков, зам. председател на НАПСА, и двама генерални директори – на тютюна и на храноизноса. Успяха да се решат и два големи въпроса – около тютюните, прасковите, както и да подпишат договор за постройка на един хладилник. Тук бяха и собственикът на кожарската фабрика, която се строи изцяло от нас; на фирмата за износ на плодове; и някои други по-малки.

Към 6 часа тръгнахме за Порто-Карас. Предоставиха ни апартаменти. Модерно, луксозно, но студено. Отвън архитектурата по-привлича. Комплексът се оказа много голям. Строи се цяло селище. Готови са два хотела с около 3000 легла – всичко с малките постройки ще бъде към 5.000 души. Цялото снабдяване с храна – месо, зеленчуци, вино – е тяхно.

11.VII.1981 г. [събота]

Разведоха ни из стопанството, лозята и стопанските сгради, а вечерта – след завръщане от обиколка по море – посетихме и останалата част от туристическия комплекс.

Групата тръгна с яхтата по-рано, а ние с кола се прехвърлихме на източната част на средния пръст на Халкидика. Там се нахвърлихме на мастика и на такива хубави домати, че изненадахме кръчмаря – особено [Христо] Христов и Ана. Много се смяхме по този повод. Това не попречи на компанията да преяде, когато ни настаниха в един ресторант в Уранруполис. Толкова риба и деликатеси не ми се бе случвало да видя пред себе си.

Яхтата се оказа от най-съвременните, супермодерна. Такива имало в Гърция само четири – едната била на Христина [Онасис]. След като отстъпила на гръцкото правителство яхтата на баща си, купила си подобна. Обиколихме Атон от едната му страна – видяхме манастирите доста отблизо и величествената планина с Атонския връх. Това бе непредвидено удоволствие за Ана и другите жени, тъй като първоначално от София бяха внушили отиване до Тасос. Но за там нямаше достатъчно време и с [Николаос] Мартис направихме тази програма, която се посрещна добре от делегацията.

Вечерта, въпреки нежеланието ни (поради пренасищане), ни заведоха на вечеря в т. нар. Огледална зала на Порто-Карас. Залата заслужаваше, но не и вечерята. До мен бе седнала жената на кожарския фабрикант – невероятна патка. Нарочно я бях пласирал така, че да бъде до [Филип] Ишпеков и до нея [Вечеслав] Тунев, за да я забавляват, но не успях съвсем да

се измъкна – почна да ми говори за „душата“ и за „безсмъртието“, т. е. за „нещото“, което оставало след смъртта.

Толкова се отегчих, че щом си тръгнахме, веднага се насочих към рецепцията на хотела, без да си дам сметка, че съм в съседния хотел. Това даде повод за много закачки.

12.VII.1981 г. [неделя]

И този ден се оказа много претоварен. Разгледахме музея, Вергина, обядвахме във Верия и оттам – направо на летището.

Можахме да поговорим с Андрей [Луканов] и жена му. Нямаше и следа от конюнктурщина. Напротив.

13.VII.1981 г. [понеделник]

В МВнР и в Института [по балканистика]. Видях се с хората, успокоих ги.

14–15.VII.1981 г. [вторник–сряда]

Съвещание на посланиците, търговските съветници и партийните секретари. Откри се с доклад на Гриша Филипов. Говориха П.[етър] Младенов, А.[ндрей] Луканов, Д.[имитър] Стоянов, Начо [Папазов], М.[ирчо] Спасов, [Марко] Марков, П.[етър] Танчев. Няколко души от изказалите се (П. Младенов, А. Луканов, П. Танчев) споменаха Гърция с положителна оценка, което даде повод за разговори. Пусна се и слух, че щяли да ме задържат в Министерството.

16.VII.1981 г. [четвъртък]

След обяд Т.[одор] Живков ни прие в Бояна. Говори кратко. Най-интересно бе това, което каза по повод полските събития. След като очерта критичното положение, похвали статиите, които излязоха във в-к „Работническо дело“ (казаха ми, че по личното указание на Т. Живков били вмъкнати силните пасажи) той, с тон подчертано ироничен спрямо поляците и изпълнен със задоволство от решението, което аналогично положение намери у нас, заяви: „И у нас по време на Априлския пленум се раздавали гласове за извънреден конгрес, но продължил пленума дотогава, докато въпросите били решени без конгрес. През цялото това време една гвардейска дивизия чакала готова и ако трябвало, щяло да се пролее и кръв, за да не се допусне да вземат връх елементи, които биха отклонили партията от нейния път.“

Останах с впечатление, че това е по-скоро предупреждение.

През всичките тези дни ходехме в болницата, за да следим положението на майчето. Ту се влошаваше, ту се подобряваше. Д-р Младенова ни

убеди, че тя не може да излезе от болницата в това положение и едновременно, че нейното положение е достатъчно стабилно, за да можем да отидем на почивка.

23.VII.1981 г. [четвъртък]

На 21-и [юли] тръгнахме за Варна след като отново прекарахме в болницата до 10–10.30 часа. Към обяд, минаваше 12.30 часа стигнахме до ресторанта на Правец. Малко преди да излезем, един, с когото се бях напоследък сближил, от Правец, се приближи до мен и ми каза, че Людмила Живкова е починала. Не искахме да вярваме, но той каза, че съпровождал чужденец в дома на Живкови, оттам го научил и вероятно радиото го е вече съобщило.

В ресторанта – никакъв отглас. Погледнах го крадешком – той сам най-спокойно си налива и пие. Излязохме в недоумение. По радиото през целия път не чухме никакво предаване. Едва в Шумен видяхме черни знамена. Попитахме – отговорът бе, че се говори за Л. Живкова. Влязохме да хапнем нещо. На масата ни седна едно войниче. Попитахме го видяло ли е черните знамена, каза ни, че не, но щом са окачени трябва да е починал някой голелемец. Ние му съобщихме, че може би се касае за Л. Живкова, така са ни казали. Той ни погледна с такива невярващи очи, че ни стана неудобно и си тръгнахме без повече да проговорим.

Във Варна вече знаеха. От станцията на „Златни пясъци“ ни поеха заранта рано [24.VII.] за погребението. Имало обаче мъгла на летището и останахме да чакаме 2–3 часа. Никой не знаеше нищо. [Димитър] Косев, [Владимир] Сандев (окръжния секретар на Благоевград) внимателно прехвърлиха отговорността върху самата нея, не се вслушвала, не се хранела, а може ли без сили да се развива такава енергия (Д. Косев), неизбежно ще настъпи крах. А. Б.[орис] Попов напомни, че Т.[одор] Павлов съветвал Т.[одор] Живков да не я натоварва с отговорни обществени постове, крехка била, не ще издържи.

В София продължиха разговорите около обстоятелствата – толкова, колкото можеше да се научи – припаднала в банята, кръвоизлив, смърт, закъсняло намиране. Върнала се от Боровец, където се била възстановила, за да продължи да работи над свое изказване или книга.

Направи ми впечатление, че в групата на ЦК нямаше външен израз на душевни преживявания. Прието бе от гледна точка на възможните политически последствия и мислите и интересът вървяха главно в тази посока. Даже ми се струваше, че сред шпалира от хора имаше по-вцепенени лица и погледи, които жадно следяха сред познатите си кой как ще реагира. Дори малкото жени вървяха съсредоточено, но спокойно, с изключение на Митка Гръбчева, която ми се видя съвсем откачена. Не поради събитието – и по облекло, и по държане. Наметнала един шинел,

дълга рокля, с лилави коси – ту разпуснати, ту в кок – тя дисхармонираше с всички останали и в почивната станция, и в шествието.

На гробището за известно време стана задушевно: вълна от венци, връзката на всекиго със загубата на близък човек – възпоминания, аналогия със сегашното положение, съчувствие към бащата, децата, към самата нея – млад човек... Но словата на [Любомир] Левчев, та и на [Милчо] Германов за „следовниците", за издигане в знаме на най-уязвимото в нейния живот и дейност, потулиха тези изблици на съжаление.

Въпросът, който остана да виси, който бе в устата на няколко души, с които поговорих, бе – ще се поддаде ли Т. Живков на чувството на вина (защото определена вина има той за безмерното натоварване на Людмила и парирането на всеки опит да се внесе малко разум и граници в нейната експлоатация от група най-долни кариеристи) и ако да, накъде ще насочи удара си – към тези, които реално са довели Людмила до трагичната ѝ кончина или към онези, които са бивали представяни като несъгласни с нейната политика?

9.VIII.1981 г. [неделя]

За пръв път бяхме на почивка в станцията на ЦК. Питахме се как ще прекараме, ще имаме ли трудности от психологически характер, като имахме предвид цялата история на взаимоотношенията ни с мнозина бивши и настоящи „величия".

Оказа се всичко много по-лесно. Попаднахме в най-крайния блок № 5, оттам и на плажа в най-крайната част, което ни спести излишни общувания. Случи се и смяна с доста познати – Л.[юбомир] Кабакчиев, Д.[имитър] Косев, Б.[орис] Попов, М.[ария] Захариева, [Владимир] Сандев. С някои от тях ни свързва и приятелство, което пък разшири кръга на познанствата. Нас, разбира се, ни оклюкарствуваха, заинтересуваха се за всичко. Георги Павлов повика Мария Захариева да я пита: „Кой беше този другар?". А жена му се приближи до Ана и направо ѝ каза, че всичко знае за нас от Тинчето Кабакчиева и ѝ е приятно най-после да се запознае с Ана. С нея се знаехме от комсомолските години.

Случайно се запознахме с една симпатична другарка, която учтиво ни поздравяваше. Аз съм убеден, че не я знаех. Така и се оказа – била съпруга на ген. [Илия] Кашев – т. е. от Величко [Николов] и от [Илия] Кашев тя ни знаеше.

Също така пред мен се мяркаше една позната физиономия, започнахме да се поздравяваме. Това бе сегашният първи секретар на Шуменския окръжен комитет Начев, брат на проф. [Начо] Начев, с когото бяхме близки във Варненския затвор и си запазихме чувствата.

Тук бяха и Живко Живков с Надя. Тя ме попита няколко пъти къде е Ана. Попитах Ана не я ли е срещала – тя ми каза, че напротив, поздрави-

ли са се. Когато на плажа се видяхме – Надя бе до Кина Спасова и трябваше да каже, че Ана много се е изменила. Кина пък опроверга това и тогава Надя примирително добави, че по смеха си била същата. Ана пък доста ехидно подхвърли, че все нещо е съхранила от младостта.

И извън ЦК, и когато ме обследваха, и при всичкия натиск, упражняван от различни инстанции и служби, и при кампанията срещу Ана – може би защото не ни прекършиха, защото не ни видяха на колене или защото не можаха да разбият нашето семейно щастие – наред с омразата, чувствувахме и уважението, и респекта. А може би и да се лъжа – просто завист за това, че останахме хора, че запазихме чувствата си един към друг, че създадохме здраво семейство?

Така или иначе, опасенията не се оправдаха. Починахме добре. Особено Ана имаше нужда от такава почивка. Освежи се, отпусна се малко, укрепи нервите си, че ще са и нужни много сили през тази есен. И аз няма да съм при нея, за да поема част поне от моралния натиск и напрежение. Майчето ще трябва да дойде в къщи, това ще бъде една агония, толкова по-тежка, че тя е изключително нравствен човек. И пак не само успокоявах Ана, но и съм убеден, че така е по-добре – месеци макар да се продължи живота ѝ, да бъде още малко в къщи, въпреки терзанията – и за нея, и за нас е по-добре.

Гледахме няколко филма. „Москва не вярва на сълзи“ – хубав, но с порочна теза – че няма щастие за жената, издигнала се на по-високо стъпало, освен да се примири с подчинена роля в семейството. Могат да се направят и много други бележки. Симптоматично бе как го прие [Георги] Джагаров: „Ето как трябва да се държи мъжът, той е господарят на семейството.“ Казаха ми, че той именно така се държал с жена си.

А „Мера против мера“ предизвика продължителни и оживени коментари. Гледах го с желание да го възприема и не успях. Толкова е противоречив в изходните си позиции и в трактовката на сюжета – иска да бъде автентичен, почти документален, истинско свидетелство за една епопея и една епоха. За това говори заглавието, подзаглавието „Литургия на Илинденската епопея“, въвеждането на всички водачи на въстанието, монотонния разказ на Дилбер Танас и окарикатуряването на въстанието и революционерите, на тяхните цели, видяни „уж“ през погледа на народа – на един див овчар. Див овчар е бил и Захари Стоянов, но никой не ще си позволи да митологизира неговите „Записки“ да преразкаже въстание и четническа дейност през очите на суеверието и на някакъв неприсъщ на народа ни фолклор. Колко са били овчарите, съзнателно участвуващи в революционните борби? Изобщо, що за социална сила са те в началото на XX в. – по един-двама души на село. И може ли през техния поглед да се пресъздават такива сложни събития? Ако в центъра на филма е съдбата на самия овчар, неговото осъзнаване – тогава да бяха изключили всич-

ко останало, което няма никакво пряко отношение към Дилбер Танас и е предадено само като оценка за събития и исторически лица. Въпреки доброто снемане, режисура – чувствува се влиянието и заимстването като самоцел, особено символиката. Искаше ми се много да напиша едно мнение за „Мера според мера", но нямам време. Трябва да видя още веднъж филма, за да го разбера по-добре, да прочета евентуално рецензиите, за да бъда по-убедителен. Помислих и за това, че филмът не бе възприет от народа, така че моята намеса не идва да отстои кауза, а просто да се солидаризира с един вече установен факт.

Няколко пъти се видях с майка си. Още се държи, но зле ѝ се отразява силното късогледство. Не вижда добре и трудно се придвижва. Най ѝ тежи обаче самотата. Няма с кого да говори, да се разсее. А и характерът ѝ не е лек – с малкото, с които може да сподели нещо или се е скарала, или не може да ги понася. Сама е критична, но не допуска „външни" да критикуват. Последната разправия е имала с жената на Мирата – за Полша. В къщи е неудобно – няма душ, клозетът е вън. Затова пък е през целия ден на двора. Зимно време е при Паруш [Тодоров], има удобства, но се чувствува като в затвор. Какво може да се направи? Лоши са старините, когато човек е сам.

Видях се с [Тадеуш] Грабски, неизбраният полски член на Политбюро, представител на твърдото направление. На въпроса ми отговори ясно: „В Полша е амок, достатъчно е една капка кръв от която и да е страна, за да стане нещо непоправимо. И тези, които са се разколебали в „Солидарност" са против властта." Казах му, че съм се видял в Москва с [Александър] Гейштор, президентът на Полската академия. Заинтересува се как се е държал. Отговорих му – както винаги, добре. Без да бъде оптимист за положението в Полша, не е и песимист. Т. Грабски и вторият поляк, на когото името не узнах, също потвърдиха мнението си за А. Гейштор, че не е авантюрист.

Имах случая да посетя станцията на БАН. Прекарахме вечерта с Владимир Георгиев. Мил човек. Толкова работи ни свързваха през последните двадесет години... Не можах да разбера защо все пак се остави да го води течението, когато е съвсем наясно колко струват и Дора Мирчева, и останалите езиковеди, които застъпиха крайни тези и я карат през просото, предизвиквайки основателната реакция на мислещите хора и у нас, и в чужбина.

Видяхме се и с Мито Исусов. (Те дойдоха със Славка на рождения ден на Ана. Поканихме само Паруш [Тодоров] с Лена, Любчо Кабакчиев и Мими. Дойде и Варчо. Повеселихме се.) Мито беше краен в оценките си за мафията. Разказа и някои детайли около писането на автобиографията на Т.[одор] Живков. Посъветва ни да я прочетем, за да констатираме и

различието в подхода на авторите. Беше злъчен по отношение на [Николай] Генчев, [Васил] Гюзелев, [Крумка] Шарова и особено [Александър] Фол. Не пощади и [Христо] Христов.

10.VIII.1981 г. [понеделник]

На 9-и тръгнахме [за София], като до обяд прекарахме в Шумен. Ана не знаеше крепостта, беше забравила града. След като се наобядвахме, се прехвърлихме през Балкана. Беше страшна жега и бяхме принудени да се скрием в една горичка около час. Отбихме се в Казанлък, който ни хареса. Прибрахме се доста късно.

17.VIII.1981 г. [понеделник]

Седмицата, която прекарах в София, бе посветена на работа около СИБАЛ – а/ Пристигнаха [Абделджелил] Темими и [Абдулрахим] Абдулрахман за окончателно редактиране на тома арабски документи за Балканите през XIX в.; б/ материалите за асамблеята, която ще се състои в началото на м. януари в София.

Насрочихме и заседание на НС [Научния съвет] във връзка с наименованието на Института [по балканистика] на нейно име [Людмила Живкова], по случай смъртта на П.[етър] Тивчев и за приемане на т. III на Търновската школа.

18–20.VIII.1981 г. [вторник–четвъртък]

На 18-и потеглих за Атина. Исках по-отрано да се въведа в обстановката, а освен това в Министерството заговориха за усложнения с монасите и решиха да изпратят Г.[еорги] Гачев като турист. Основната цел на неговото идване била изтегляне на заявлението за завеждане на дело. Адвокатът първоначално се колебаел, но накрая се съгласил. Поискал обаче нареждане. Бяхме при М.[арий] Иванов. Съображенията не ми се видяха убедителни, но изглежда на Г. Гачев бе нужна тази командировка. От мен се искаше да ида в Солун, за да обсъдим с генералния консул заедно обстановката.

В Атина ме посети адвокатът [Димитриос] Тракидис, който пред нашите съветници много убедително отстоя своята позиция – че от гледна точка на администрацията има само обещания; че процедурата срещу манастира като български не е спряла; че единственият плюс е решението на Кинотиса в Карея в полза на Зограф. Изтъкнахме му политическите съображения – той ги прие и ни показа изложението, с което спира делото. По останалите въпроси – виновни са самите монаси, които се оставят да бъдат водени за носа. Подготвя се и закон, който в една или друга форма ще доведе до национализация на имотите на манастирите извън Атон.

Най-доброто е да се продаде, както вече правят и гръцките манастири. Трябва да се избърза с указание от София. Илюзия е да се смята, че бихме могли да възразим срещу една мярка, която отговаря на собствените ни социални виждания – национализация и раздаване на безимотните на манастирска земя.

За два дена и половина (18–20.VIII.) проведох срещи с [Януш] Левандоски, [Владимир] Кабошкин, [Георгиос] Маврос, [Антониос] Амбатиелос. Исках да се информирам за обстановката, главно за срока за изборите и за положението на Нова демокрация.

В пресата открито се пише за втората половина на октомври, дори се фиксира датата – 18.X. В края на юли В. Кабошкин е имал среща с К.[онстантинос] Мицотакис, който му казал, че на правителствено ниво било постигнато споразумение изборите да бъдат произведени на 18-и. [Йон] Брад пуснал новината, че правителството се колебаело и искало да ги отложи до първата половина на м. декември. Едва ли това е вероятно, като се има предвид, че правителството и управляващата партия не са успели да реализират много от обещанията си, които дадоха при влизането на Гърция в ЕИО. На правителството е нужно време, запас от време, за да създаде по-благоприятен за себе си климат, като в сгъстени срокове хвърли всички разполагаеми материални средства за подкупване на колкото се може по-широки обществени прослойки.

Положението в управляващата партия, въпреки че тя излезе от състоянието си на обърканост (след изборната победа на Ф.[рансоа] Митеран, мощните предизборни акции на ПАСОК и ГКП и пр.), не се оценява като много стабилно. От една страна, продължават трудностите от политически характер (изостряне на политическото и икономическото напрежение в страната, общото недоволство на трудещите се и т. н.), а от друга страна, това, което се считаше за свършен факт – приобщаването на крайната десница (постигнато споразумение между Г.[еоргиос] Ралис и Сп.[ирос] Теотокис) не се осъществи на практика. Крайната десница се сплоти и обяви, че ще излезе самостоятелно на изборите, независимо от продължаващите конюнктурни различия и разногласия между отделните представители на крайно десните партии и групировки, разделени главно на роялисти и привърженици на хунтата. Трябва да се отбележи, че едно самостоятелно участие на крайната десница на изборите ще затрудни доста управляващата партия в борбата ѝ за противопоставяне на ПАСОК.

Този нов момент в отношенията между Нова демокрация и крайната десница дава основание за много коментари и спекулации. Така например твърди се, че Е.[вангелос] Авероф отново излиза на политическата сцена. Все по-често в Нова демокрация се правели изказвания, че дори и К.[онстантинос] Караманлис се бил убедил, че Г. Ралис не е способен да изведе управляващата партия от сегашното състояние. В. Кабошкин,

който е имал редица срещи с гръцки индустриалци, сподели, че последните направо му говорели, че Г. Ралис не е оправдал доверието да бъде избран за председател на Нова демокрация и ръководител на правителството, тъй като бил твърде колеблив Същите кръгове посрещнали със задоволство назначаването на Е. Авероф за отговарящ за икономическия сектор на правителствената дейност. Той е визиран и като евентуален министър-председател, ако идеята за отлагане на изборите би била възприета от К. Караманлис.

Трябва да се отбележи, че тези прогнози за Е. Авероф са твърде хипотетични, макар че неговото евентуално назначаване за министър-председател трябва да се окачествява като последен опит на Нова демокрация чрез десен завой да сплоти силите на десницата и крайната десница.

Неуспешният засега опит за доверие чрез пожари и терор да се упражни натиск върху сегашното ръководство на страната за откриване на път за вземане на крайни мерки и въвеждане на армията в политическия живот показва, че резервите на К. Караманлис към Е. Авероф, колкото да го уважава и да му е признателен, не са отпаднали. К. Караманлис не би желал да допусне в Гърция да се установят непопулярни и дори опасни за демокрацията форми на управление. Такова е и мнението на А. Амбатие-лос. Той приведе някои моменти от неотдавнашната среща на К. Караманлис с Х. Флоракис. К. Караманлис казал на Флоракис: „Смятайте ме за ваш приятел.“ Това се тълкува от ПБ на ЦК на ГКП като указание, че Караманлис отклонил вниманието на военните като пряка политическа сила.

Г. Маврос говори главно за Кипър – това исках да чуя от него. По отношенията си с ПАСОК още не могат да постигнат съгласие. Г. Маврос иска да бъде приет в коалиция като партия, движение, а А. Папандреу го приема в качеството на независим, но индивидуално, в листата на ПАСОК с някои от неговите сподвижници.

М.[арий] Иванов, с когото се видяхме, ми каза, че грамата за положението в Гърция препратил в Политбюро.

От Солун потеглихме с Илия Петров. Той се оказа наистина подходящ за тази си работа – общителен, инициативен, при това упорит, отстоява своите възгледи. Стигнахме късно в София.

Сварих всички. Само майчето отпада все повече и повече и ни посъветваха да я приберем, за да прекара последните си дни в домашна обстановка. Колко ще са – никой не може да каже, но отпада бързо.

Осигурих ѝ цветна телевизия. Най-бързият начин бе да купя наш [телевизор]. Бях ѝ обещал. Майчето ще дойде в къщи в неделя. Ще я вземе Ана сама, тъй като аз заминавам за Бузлуджа.

22.VIII.1981 г. [събота]

Отидохме на Витоша. Това бе единственият ден на разтоварване и почивка.

23.VIII.1981 г. [неделя]

Бузлуджа. Монументът е внушителен, но не вълнува. Амфитеатралната зала – за какво ли ще се използува? Портретите на М.[аркс], Е.[нгелс], Л.[енин] и Д.[имитър] Бл.[агоев], Г.[еорги] Д.[имитров], Т.[одор] Ж.[ивков] не си приличат с отделни изключения. Силно позлатената мозайка не прави по-тържествена обстановката, само поевтинява стенописа, защото жълтее и защото не се връзва със символиката на останалата част от изображенията. Външната мозайка е по-топла, но пък няма разстояние, за да се види и оцени.

През цялото време бяхме с Л.[юбомир] Кабакчиев и Й.[ордан] Йотов. Разгледахме Казанлък, бяхме в къщата на Чудомир и в новия музей, където бяха изложени картини на Ненко Балкански.

Отново стана дума за евентуалните последствия сред „следовниците". Казаха ми, че са констатирани нередности, дори злоупотреби, че е започнало сериозно издирване. На тази основа е започнала борба и опити за взаимно злепоставяне.

24.VIII.1981 г. [понеделник]

Научен съвет в Института [по балканистика]. Текстът, който прочетох, се прие. Прие се и от Ана преди това. Набелязахме някои инициативи. Едната, която предложих, нова поредица „Балканите и мирът" сам зачеркнах, след като П.[антелей] Щерев, Ж.[оржета] Григорова и С.[трашимир] Димитров ми доказаха, че нямаме засега сили. Друга една, предложена от Ст.[ефан] Великов, не приех – да се учреди в БАН награда за обществени науки, подобна на тази на името на Д. Благоев, П. Хилендарски. Казах, че няма учредена награда на името на акад. Т.[одор] Павлов – председателя на БАН. Остана предложението за стипендии.

26.VIII.1981 г. [сряда]

Вместо във вторник, тръгнахме с колата в сряда. Дископатия ме скова и два дни ми биха инжекции. Влага и студ, температурата се смъкна до 10 градуса.

27–28.VIII.1981 г. [четвъртък–петък]

Рутинни дни – въведох се, поисках разни срещи, първата от които ще се състои с Х.[арилаос] Флоракис.

Посети ме [Манолис] Копелузос – постави въпроса за 200 автобуса. Съгласно договора доставката трябва да започне най-късно през м. ноември т. г. Нашите дали писмено потвърждение, че ще предадат първите автобуси през м. юли, след което отложили за м. август и след това ново отлагане за неопределено време. А [Георгиос] Панайотопулос иска автобуси, за да ги използува в предизборната обстановка. Ако автобуси пристигнат до началото на м. октомври той щял да организира съответно тържество, което ще бъде отразено в печата, радиото и телевизията и ще се превърне в предизборна пропаганда не само за него, а и за правителството и за нас.

Писах в София, че трябва да се „помогне" на Г. Панайотопулос и поради още едно съображение – сделката с автобусите е сделка на сегашното правителство и е редно те да се приемат от него. Не бива да се изключват известни усложнения от приемащите автобусите при едно ново правителство, особено ако то реши да провежда политиката на балансиране със западните страни и САЩ и със социалистическите страни. Примерът с декларацията на А. Папандреу по въпроса за водите на р. Места е показателен в това отношение.

М. Копелузос постави въпроса и за 100-те автобуса. Имало реални шансове да получим и тази поръчка, ако упражним малко натиск. По този повод А. Канелопулос се опитал да се свърже по телефона с Хр. Христов.

Казаха ми и един факт, от който няма да останат доволни нашите. Предстоящо е изграждането на съвместно гръцко-румънско предприятие в района на Сидерокастро за производство на автобуси, леки и товарни коли. Това предприятие ще ограничи значително нашите продажби на гръцкия пазар. Единствено вътрешната борба, намесата на братя [М. и Д.] Копелузос, може да осуети тази сделка, която бие по техния интерес директно. И те казват, че имали възможност, но не се решават да започнат борбата, без да вземат под внимание нашата позиция.

Успях да се срещна с [Аристотелис] Фридас, директор на политическата дирекция при МВнР, на 27-и август. Исках да се осведомя има ли някакъв нов момент в гръцкото отношение към общобалканското сътрудничество след посещението на К.[онстантинос] Мицотакис в Букурещ (по указание на М.[арий] Иванов) и същевременно да направя предварителен сондаж за реакцията в Министерството към декларацията от Кримската среща на Л.[еонид] Брежнев с Т.[одор] Живков (знаех от съветския посланик, че той е връчил дословния текст).

1. За общобалканското сътрудничество А. Фридас разви тезата, че гръцкото правителство продължава да се придържа към такава дейност, която да не затруднява нито една от страните на региона, нито да създава условия за конфронтация между тях. Съобразявали се със желанията на отделните страни, особено с България, която имала известни трудности

в миналото. Сега искали даденият тласък да не спре, без обаче да се избързва. Срещата, проведена в София, била увенчана с успех и това било оценено положително. Такава била оценката и на К. Мицотакис в разговорите му с Н. Чаушеску. Там било подчертано желанието да се продължат срещите, като румънците изразили желание да станат домакини с разглеждане на енергийния проблем.

За по-нататъшно развитие на сътрудничеството в тази насока А. Фридас вижда два метода: а/ или да се направи преглед на предложенията, записани на първата среща в Атина и да се обособят няколко нови области, както стана в Корфу; б/ или да се върви по линия на континюитета, т. е. да се задълбочи сътрудничеството в някои от областите, по които вече са проведени срещи. Лично той би предпочел втория метод.

Гръцката страна е за недопускане на политически отклонения при провеждането на многостранното сътрудничество, за да не се наруши създаващата се атмосфера на взаимно доверие между балканските страни.

2. Декларацията Брежнев–Живков за безядрена зона на Балканите сега се изучавала в Министерството въз основа на текста, който им е бил връчен от съветския посланик В.[ладимир] Кабошкин. Не виждал засега възможност (това било лично мнение на А. Фридас) да стане това тема на политическо сътрудничество, тъй като засяга въпроси на сигурността и определящ е общият международен климат. Именно прагматичният подход при многостранното сътрудничество – да се избягват въпроси, свързани с националната отбрана и сигурност на страната – осигурил началото му, макар и със скромен успех.

Тук А. Фридас ме попита дали знам и мога ли да го информирам имала ли е българската страна трудности по време на Кримската среща. До Министерството стигнали сведения, че не всичко протекло гладко, що се отнася до нашите искания. Поисках да узная за трудности от какъв характер става дума. Фридас не ми отговори. Аз казах, че знам само едно – високата оценка на Л. Брежнев за конструктивната политика на България на Балканите, която намира пълната подкрепа на СССР.

3. По повод на посещението на кипърския министър на външните работи в Атина и предстоящата среща на отговорните секретари на гръцкото и турското Министерство на външните работи попитах А. Фридас дали К. Мицотакис продължава да е така оптимист както преди няколко месеца. Отговори ми се, че той бил напълно разочарован. Гръцката страна отхвърля като изцяло неприемливи турските предложения. Срещу 2% отстъпка те искат да узаконят присвояването на 33% от кипърската територия. Въпреки това гръцката страна щяла да продължи диалога. Придвижването на въпроса зависело само от турската страна.

Накрая настоях за по-бързо разрешение за купуване на място за строене на посолство. Обеща съдействие.

29.VIII.1981 г. [събота]

Играх си с бебето. То се очеловечи съвсем. Към 11 часа отидох при Х.[арилаос] Флоракис, а вечерта с Елито отидохме до Епидавър. Гледахме „Екави“ (Хекуба) на Еврипид. Останахме доволни. Но силни са страстите, оголени и първични. Разтърсват те – болката по смъртта на децата ти и облекчението, че си успял да отмъстиш. И то какво отмъщение – убийство на децата на убиеца. Не е ли крайно жестоко?

Утре вечер уредих да идем на друга класическа пиеса – „Филоктет“ на Софокъл. Националният театър в Атина, пак на открито в Иродион Атикус. В Епидавър гостува Солунския театър.

Х. Флоракис сподели интересни неща.

1. Политбюро на ГКП смята, че вече няма съмнение, че ПАСОК ще излезе първа на изборите. Като има предвид активизирането на Нова демокрация, нейното идеологическо настъпление, пряко подкупване на избирателите чрез широко и без мярка раздаване на средства, Х. Флоракис смята, че разликата между двете партии ще бъде минимална. И досега ЦК се придържа към прогнозата, установена от САЩ (непубликувана) – ПАСОК ще получи 35 до 38% от гласовете, с тенденция към растеж; Нова демокрация – 34 до 37%, с тенденция към спадане; ГКП – 13 до 16%; крайната десница – 3%; Фракцията – 2%; останалите – 4%. Изработена преди около месец и половина, тази прогноза имала най-меродавна сила. За нея ми говори А. Амбатиелос още преди да ида в отпуска.

2. ПАСОК завива все по-надясно не само във вътрешната, но и във външната си политика. Като пример Х. Флоракис приведе декларацията на А. Папандреу по либийския инцидент. А. Папандреу постави на една плоскост маневрите на САЩ и положението в Средиземноморието с това в Балтика и предстоящите маневри на съветския флот.

Големият въпрос, който се поставя, е – за чисто предизборна тактика ли се касае или за политическа промяна? Мненията са разделени както сред обществеността, така и сред членовете на ПАСОК, и дори сред членовете на ГКП. Х. Флоракис смята, че даже това да е тактика, тя е погрешна. Причината той търси по-дълбоко – тя се корени в разбирането на А. Папандреу, че кризата в Гърция може да се преодолее сравнително бързо; че за въвеждане на необходимите преобразувания не е нужно да се въвлекат народните маси; че не е неизбежно условие народната подкрепа. Цялото внимание е съсредоточено върху печеленето на гласове за повече депутатски места.

В тази връзка правят впечатление действията на ПАСОК за разбиване на единството на масовите движения чрез създаване на отделни съюзи и движения там, където те се намират под влияние на ГКП. Така се подриват основите на масовите организации. Би трябвало да се има предвид, че ПАСОК се намира и под натиска на социалистите от Западна Европа,

които са поставили като условие за своята подкрепа отказа на ПАСОК за сътрудничество с ГКП под каквато и да е форма.

3. Отношенията между ПАСОК и ГКП Х. Флоракис охарактеризира като „изострени“. Линията на ГКП е, от една страна, да се разобличават позициите на ПАСОК, а от друга страна, това да става внимателно, за да не се затрудни следизборната тактика и стратегия на ГКП с ПАСОК. Защото ПАСОК е обявил като основна програмна задача промените в широк смисъл и не може една партия на „промяната“ като ГКП да не поддържа дошлото на власт правителство с този лозунг.

ГКП разбира, че промени в настоящата вътрешна и международна обстановка не могат да се осъществят лесно. Тя е готова да се яви в подкрепа на ПАСОК и дори да участвува в негово правителство, стига да бъдат създадени условия за това. Но тази теза не бива да пречи на ГКП да се разграничава от ПАСОК. А ако ПАСОК отиде на втори избори, тогава ГКП ще бъде принудена, по думите на Х. Флоракис, да излезе с ясни позиции, да „нанесе удар по ПАСОК“. Народът иска сътрудничество между двете партии. Това ще бъде въздържащ фактор за ПАСОК, но след изборите. Сега, в условията на предизборната борба, това създава затруднения на ГКП.

4. Х. Флоракис ми разказа още, че за националния празник на Румъния е бил помолен от румънския посланик да изпрати поздравителна телеграма, подписана лично от него и да спомене името на Н.[иколае] Чаушеску. Х. Флоракис възразил, че е по-авторитетно да се подпише от името на ЦК на ГКП. Накрая отстъпил на настояванията и подготвил съответен текст. Узнал обаче, че румънското ръководство поканило [Хараламбос] Дракопулос от Фракцията за тържествата в Букурещ. Политбюро на ГКП се възмутило и отказало да се изпрати телеграма, а Х. Флоракис наредил да се съобщи на румънския посланик, че не пращат поздравление и смятат този акт като недружелюбна демонстрация срещу ГКП.

30.VIII.1981 г. [неделя]

Сутринта се чувствувахме толкова изморени от късното завръщане, че решихме никъде да не ходим. Пък и имах малко работа – исках да прегледам по-внимателно пресата. Разходихме се малко с Елито и бебето.

Вечерта отидохме на „Филоктет“. Това пък не беше трагедия. Фабулата елементарна, трудно излиза от нея остра конфликтна ситуация. Въпросът за нравственото начало и дълга, сблъсъка между тях с мелодраматично примиряване.

На връщане заварихме вече пристигнали Дими, сестра му и Вероника.

Във вторник пристигат Тошко с жена си.

31.VIII.1981 г. [понеделник]

Посетих П.[анайотис] Канелопулос. Интересуваше се какво става с книгата. Дал е 40 страници увод. Ще стане внушителен труд. Уговорил е с една журналистка интервю за книгата. Щяла да ме потърси и мен.

За изборите той все още допуска само вероятността ПАСОК да спечели, но предполага, че няма да може да състави правителство, тъй като не ще е в състояние да си подбере партньори за коалиция. Аргументите му са, че ПАСОК ще започне не от 25% гласове, колкото е имал при миналите избори, а от 22 %, защото поне 3% ще му бъдат отнети от ГКП. И най-добрите прогнози не дават повече от 37% за ПАСОК. Дори и с 13% на ГКП – прави 50% от гласовете. С толкова гласове левицата не може да състави правителство, основаващо се на абсолютно мнозинство. Г. Маврос не щял да бъде с ПАСОК. При това положение Нова демокрация, дори и с по-малко абсолютно гласове, ще може, може би, да състави правителство, благодарение на коалиция с партията на [Спирос] Теотокис и подкрепата на крайната десница, и на КОДИСО и Г. Маврос откъм Центъра.

Старецът е прагматичен – направи преглед на положението в различните избирателни окръзи. Изводът му е, че изненади не могат да се очакват в провинцията, защото там се решава и от личността; съществуват традиционни връзки, влияния, роднински връзки и т. н. Въпросът практически за това кой с колко ще излезе напред ще се реши в Атина и Солун. Но тук се борят не само двете, а три партии – и ГКП.

Поиска да си запиша данните, за да ги сравним по-късно.

1.IX.1981 г. [вторник]

Тежък ден.

Дойде Стоян Шарланджиев с група, с директора на Института, на основата на който се е образувала цяла дирекция за строителство при Комитета за култура. Поемат обзавеждането на партийния дом тук. Опитаха се с големи думи да изкарат едва ли не, че са най-печелившото предприятие. Обърнах се директно към Стоян: „Толкова ли си се променил, че с празни приказки залъгваш себе си пред своите приятели?" Намеси се и директорът, за да каже, че не са печелившо предприятие, но си вършат работата съвестно и са ако не единственото, то поне от малкото предприятия в страната.

Появи се Кирил Топалов. Бил е в курсовете в Солун. Събира сведения за Григор Пърличев – подготвил е монография.

Дойде журналистката, изпратена от П. Канелопулос. Поговорихме и ще продължим в четвъртък следобяд.

Куртоазна визита направи португалският посланик.

Накрая ме задържа [Милчо] Здравков от 1300-годишнината. На път за Рим. За наградата „Меркурий"; за 20 октомври – покани; за фондация-

та „Л. Живкова". Само за „Меркурий" беше ясно. По останалите въпроси още не сме получили нищо ясно – какво се иска от нас.

След обяд в резиденцията проведох най-напред среща с Г.[еоргиос] Курнутос и Я.[нис] Караянопулос за асамблеята на СИБАЛ, която свикваме през м. януари. Най-важният въпрос бе този за измененията в устава. Я. Караянопулос здраво се е хванал с нас. Провежда семинар тристранен – с нас и съветските историци. Аз бях говорил по този въпрос с [Зинаида] Удалцова в Москва.

След това дойде [Андонис] Ливанис. И с него разговорът протече интересно. Връчих му договора за подпис за „Кратка история на България".

Разказа ми за трудностите на А. Папандреу. Умен човек, но авторитетен – не търпи личности около себе си. Прогонил е повечето и сега не може да състави екип. Окръжението му, с малки изключения, не се отличава с големи идеали. Очаква властта, за да си пробие път и се наложи.

За американските бази – идеята му е да се поставят под натовски контрол. Само така ще бъдат подчинени на общо решение и Гърция ще може да намери съюзници. Смята, че американците няма тук да настаняват ракетно оръжие – решили са въпроса със Сицилия и Турция. Затова А. Папандреу може да създаде актив по този въпрос.

Дава 40-42% за ПАСОК – правителство на власт. Ще бъде чудо, ако се удържат.

2.IX.1981 г. [сряда]

Среща с Йоанис Песмазоглу, лидера на КОДИСО. С въпросите, които му зададох, исках да се изясни какво отличава КОДИСО от ПАСОК, след като и двете партии се обявяват за социалдемократически.

Песмазоглу определи своята партия като изцяло обновена и най-съвременна партия на Центъра в Гърция, по идеология „демократическо-социалистическа". (Й. Песмазоглу съзнателно не употребява термина социалдемократическа – говорихме по това.) Нейните цели са вдъхновени от проблемите и опита на гръцката действителност. Общият мироглед обаче на КОДИСО е много близък с някои западни социалдемократически партии. Й. Песмазоглу даде за пример австрийската и скандинавските. Той отчита същевременно недостатъчното развитие в Гърция на социалните институции, синдикалното движение, общинското самоуправление – като отрицателен фактор, който задържа въвеждането на истински социалистически реформи. Крайната цел, без никакви колебания, била социализацията на основните средства за производство, но Й. Песмазоглу е за постепенното ѝ въвеждане, примерно до края на века, ако се създадат условия за поставяне началото на този процес през 80-те години. Оттук непосредствените задачи, които влизат в сегашната избирателна програма на КОДИСО.

1. Да се заздрави общественият сектор. Има се предвид цялостната администрация на държавата отгоре до долу, отговорност за корупцията, която носи управляващата партия. Това е първата цел, без реализирането на която не е възможна никаква последваща стъпка. Песмазоглу изрично отбеляза, че има предвид и съпътстващите тайни органи на насилието.

2. Да се установи нов обществен договор с частния сектор. Той не е за масова национализация, за да бъдат подканени деловите кръгове сами да се нагодят към новите социални условия – въвеждане на планово начало, нова фискална система и пр.

3. Участието в ЕИО да се разгърне максимално. Той смята, че засилването на това участие не е в противоречие с разширяването на икономическото сътрудничество нито с балканските страни, нито със социалистическата общност като цяло. Укрепването на единството на страните на ЕИО води до засилване на независимостта на европейските страни от свръхсилите в интерес на мира и разбирателството в света.

4. Сътрудничеството с всички прогресивни сили в национален, и в международен мащаб. Обаче без никакво предварително обвързване, като КОДИСО запази пълна автономност. Готови са да се включат във всяко правителство, което получи доверието на гръцкия народ, както и с ПАСОК, така и с Нова демокрация, стига да са приемливи условията.

Поставих на Й. Песмазоглу въпроса за безядрената зона на Балканите. Той свързва своето отношение към този въпрос с общото развитие на положението в Европа и най-вече с предстоящите преговори между СССР и САЩ.

Същият ден заранта отново свиках колектива – всички, които имат деца. Стига се до две крайности. Или натоварват по много деца в една кола, или пък всеки родител заран отвежда и на обяд връща детето си, т. е. пристига в 9 и излиза в 11.30 часа. Оставям настрана опитите да го решим през миналата година – с комбито на посолството, чрез по-малки групи, поръчах автобус от София и т.н. В едни случаи се поема голям риск, в последния случай се оказа, че нито един от шофьорите ни не може да кара автобус. Повиках ги, казах им принципите – всеки родител отговаря за детето си; сутрин допускам закъснение с 10 минути; забранявам на обяд да излиза, да се грижи съпругата. Препоръчах им да наемат автобус, както правят всички родители – ще им струва по-малко от хиляда драхми месечно, а им са увеличени средствата за децата, които отиват на училище. Дадох им два дена за отговор – който не иска или не може да уреди този въпрос, да обяви честно, за да потърсим негов заместник.

Повиках и съветниците, тъй като предния ден бяха станали разправии между Л.[ука] Драганов и другарите от секретната служба.

3.IX.1981 г. [четвъртък]

Повиках П.[авлос] Сакеларидис, председателя на Гръцко-българското дружество, за да раздвижи неговата дейност.

На обяд посетих А.[ндреас] Папандреу. Както винаги бе много любезен, посрещна ме като свой приятел. Бях обмислил някои въпроси, които му поставих, за да не удължа срещата, но въпреки това тя трая повече от час.

По американските бази, НАТО, Турция А. Папандреу заяви, че няма разлика по същество в позицията му, изразена още през 1977 г.

1. По въпроса за американските бази обаче, държейки сметка за реалностите, че не могат просто да се изхвърлят американците, нито Гърция е в състояние да иде на открита конфронтация с тях, че това не си е позволила дори Куба, позициите са конкретизирани по следния начин:

а) въвеждане на строг контрол, за да се изключи възможността за използуване на американските бази срещу трети страни;

б) ежегодно преподписване на договора, за да се използува правото на отказ в случай на нарушение от американска страна;

в) никаква връзка и контакти между гръцките въоръжени сили и американците;

г) да се предвиди клауза за „замразяване“ на базите, ако гръцките национални интереси налагат това;

д) САЩ поемат задължението за пълното снабдяване на гръцката армия с оръжие и всичко необходимо за неговата поддръжка;

е) извеждане от Гърция на ядрени бойни глави, складирани в американските бази.

Всъщност нов пункт е само последният, доколкото гръцкото правителство официално отричаше наличието на ядрено оръжие в Гърция и едва напоследък призна това. Полемиката по този въпрос бе твърде остра. Сега пред мен А. Папандреу формулира този пункт така – правителството, възглавявано от него, ще поиска незабавно извеждане на всички ракетни установки, включително и на ядрените глави и след това ще се обърне към останалите балкански правителства с призив да направят същото.

Постановката на ПАСОК по американските бази е известна изцяло на САЩ не само от пресата, но и чрез устни обяснения при срещи с тях.

2. Въпросът с НАТО е усложнен поради възвръщането към духа на студената война по вина на [Роналд] Рейгън. Известна е позицията на ПАСОК – решителен отказ за настаняване на ракети със среден радиус на действие в Европа, замразяване на досегашното ниво и преговори за намаляване и за окончателно премахване на ядреното оръжие от Европа. При съвременното развитие на техниката, която направи възможно използуването на тактическо ядрено оръжие, празна илюзия е ограничена-

та ядрена война. Затова именно трагична грешка ще бъде настаняването на ракетите „Пършинг“ и „Круз“ в Европа. Следователно – категорично „не“ на ракетите.

Що се отнася до излизането на Гърция от НАТО, ПАСОК не е снел своя лозунг, но А. Папандреу ми каза, че разисквал още със своите приближени как да се постъпи. Неговото мнение било да се внесе в Парламента планът „Роджърс“ за преразглеждане, той да се отхвърли и тогава, позовавайки се на това парламентарно решение, да се започнат нови преговори за промяна на условията за участие на Гърция във военната организация на НАТО с крайна цел излизането от нея. По този въпрос ще се сблъскат с К.[онстантинос] Караманлис. Говорил е с него, К. Караманлис бил неотстъпчив (по-надолу ще стане дума за отношенията на К. Караманлис с А. Папандреу). Въпросът следователно е до съотношението на силите. За да стане всичко това, на ПАСОК е нужно абсолютно мнозинство в Парламента.

3. За Турция позицията им не е претърпяла промени – никакви отстъпки на гръцки суверенни права, продължаване на преговорите само ако Турция отстъпи от своите претенции. А. Папандреу изключва конфронтацията и не иска тази негова позиция да се тълкува в смисъл, че той търси усложнения и военно сблъскване с Турция. Касае се единствено за отказ на каквито и да било отстъпки. Това е и схващането на армията, която му оказала пълна поддръжка по този въпрос.

4. За Кипър – заяви, че той не вижда засега изход. Неговото мнение е да се държи кипърския въпрос открит; по-добре е да няма решение, отколкото да се приеме лошо решение с разделяне на острова. Как може палестинският въпрос да стои толкова време открит и защо да не се приеме същата тактика и по кипърския въпрос?

По въпроса за правителство на ПАСОК и възможностите да упражнява реална власт.

Попитах А. Папандреу, при трудностите от вътрешен и международен характер и неяснотата от изхода на изборите, готов ли е да състави правителство, без да може да разполага с реална власт, за да проведе обещаната „промяна“ и какви минимални решения ще обяви предимно във външната политика? А. Папандреу призна, че не вижда реални възможности за осъществяване на стратегическите цели, които си е поставил. Всъщност ще са му нужни невероятни усилия, за да се задържи на власт, тъй като и минималното, което иска да осъществи, и то не толкова във вътрешната, колкото във външната политика, ще срещне ожесточена реакция и отвън, и отвътре.

1. Една от първите му стъпки щяла да бъде силното, демонстративно изменение на отношението към социалистическата общност като цяло и към балканските страни. Той не смята, че това противоречи на усилията за сближение с европейските страни, където социалистически и

социалдемократически партии са на власт. Това пък му е нужно с оглед на националните интереси на Гърция и за париране на натиска от страна на САЩ. С Ф.[рансоа] Митеран, с когото имат многогодишни отношения, са се разбрали напълно. Той обещал да помогне финансово и с доставка на оръжие, ако стане нужно. [Вили] Бранд също го поддържал изцяло. Веднага след завръщането си от Москва го поканил на обяд и му разказал подробно за водените разговори. [Ханс-Дитрих] Геншер също имал положително отношение към ПАСОК. Впрочем за А. Папандреу е [Хелмут] Шмидт, но той предполага, че може би ще се преориентира по-късно.

Попитах А. Папандреу не противоречи ли на изнесените пред мен тези неговата декларация за инцидента между Либия и САЩ, където направи недопустимо сравнение между положението в Средиземно море и маневрите на САЩ, и съветските маневри в Балтийско море. А. Папандреу отговори веднага, че това било грешка, че я осъзнал и изпратил подходяща телеграма до [Муамар] Кадафи, като му казал да я публикува.

2. Като опозиционна партия ПАСОК е установила близки отношения с необвързаните страни. При едно идване на власт характерът на тези отношения ще бъде повлиян, защото Гърция не може да излезе от съюзите, които е установила. Дори евентуално излизане от военния съюз на НАТО е дълъг процес. Но ПАСОК ще направи всичко възможно да запази и да развива отношенията с необвързаните страни.

3. Трудни щяли да бъдат отношенията между ПАСОК и САЩ. Имал сведения, че Конгресът на САЩ щял да посрещне враждебно идването на ПАСОК на власт. (За това впрочем говори и оркестрираната кампания на почти всички западни кореспонденти, които публикуват неточни и даже абсурдни твърдения за политиката на ПАСОК. Не закъсня и реакцията от гръцка страна. Тукашният известен журналист-международник [Янис] Карталис писа във в-к „Вима“, че на Запад се създава обстановка едва ли не на паника от идването на ПАСОК на власт, подобно на страха, който се опитват да насадят тук крайно десните сили с терористичните си изстъпления.)

Вярно е, че новият американски посланик Монтигъл Стърнс бил личен приятел на семейство Папандреу, отличавал се и с либерални възгледи, но едва ли щял да е в състояние да повлияе на открито реакционната днешна американска политика.

4. В тази напрегната обстановка особен оттенък приемат отношенията на А. Папандреу с К. Караманлис, на които той се спря специално. Те се очертават, според него, като трудни. К. Караманлис е този, който преграждa пътя на ПАСОК и на А. Папандреу към „промяната“, тъй като е преди всичко силата, която ще ограничава тяхната дейност. Това обаче била мисията, която е отредила на К. Караманлис гръцката буржоазия и международната реакция. Става дума не толкова за някои преобразувания и реформи от социален характер, колкото за посягане върху струк-

турата на държавния апарат и неизбежните размествания, и най-вече за въпросите на външната политика и НАТО. Със съгласието на К. Караманлис правителството е предприело невиждано за гръцките условия раздаване на пари по селата и за разни други цели, което води до такова опустошение на държавната хазна, че А. Папандреу го охарактеризира като „политика на изгорялата земя“.

Както при някои други случаи, А. Папандреу доверително ми разказа за водения разговор с К. Караманлис за НАТО. Двамата били напълно съгласни, че ключовият въпрос на гръцката национална политика е Турция. Съгласили се по някои произтичащи от това положения, но щом стигнали до НАТО, от едни и същи аргументи направили противоположни изводи. К. Караманлис държал на оставането на Гърция във военната организация на НАТО на всяка цена, тъй като излизането щяло да доведе до рязко намаление на въоръжаването и военната помощ на Гърция в полза на Турция. А. Папандреу доказвал обратното. Заключението на А. Папандреу е, че ако ПАСОК съумее да се наложи за НАТО, К. Караманлис можел да иде на крайна стъпка – да подаде оставка и да предизвика остра криза, чиито изход би бил проблематичен за ПАСОК. За такава възможност той още не бил говорил със своите приближени и ме помоли да запазя този разговор за себе си.

5. Във връзка с настъплението на правителството и десницата срещу ПАСОК и ГКП А. Папандреу говори за тактиката, която са установили. Стана дума за активизирането на средствата за масова информация чрез използуване на някои нови форми за противодействие и настъпление.

Преговорите с Г. Маврос са завършили неуспешно. А. Папандреу не е приел искането на Г. Маврос за съвместна предизборна борба като коалиция на две партии. Това бе линия на част от гръцката буржоазия и на вестникарския тръст Ламбракис, който стои наистина зад ПАСОК, но чрез свързването му с центристкото движение иска да го отклони надясно и да изключи всякакво единодействие в бъдеще с комунистическата партия. Г. Маврос, от своя страна, не пожелал да бъде включен в листата на ПАСОК, както му предложил А. Папандреу, заедно с поста зам. министър-председател и министър на външните работи, без обаче да скъса още с ПАСОК.

А. Папандреу заяви още, че няма да допусне полемика с ГКП, защото не искал да воюва на два фронта. С Х.[арилаос] Флоракис щял да поддържа редовен контакт.

4.IX.1981 г. [петък]

Дойде при мен една журналистка от в-к „Месемврини“ – Ели Стай. Изпрати я П.[анайотис] Канелопулос за книгата – да вземе интервю. Аз пък от своя страна му изпратих [Вечеслав] Тунев да му вземе интервю по случай 9 септември и годишнината на Т.[одор] Живков.

Журналистката си записа това, което ѝ казах. Но много ѝ се искa да използува интервюто, за да прокара своите идеи за липсата на промяна в образованието, за насаждането на недобри чувства към съседите и специално към българите в училищата. Отговорих ѝ на въпросите, но се постарах да ѝ обясня, че нямам право да излизам със съждения за положението тук, дори косвено, като хваля нашето. Това са посланически задължения.

Не остана много доволна от тези ми думи – „чувах, че сте много либерален и независим!". Не можах да я убедя, изглежда.

5.IX.1981 г. [събота]

Поканих В.[асилиос] Панайотопулос и Кики, заедно със сина им, на обяд. Елито не искаше да повярва, че това е Кики – толкова хубава ѝ се струвала като дете. Особено с подаръците – една кукла за нея и един палячо за Варчо. Даже като пораснали, дебнели майка си да не ги изхвърли. (Тя обичаше да събира от време на време в един панер всичко счупено, развалено и го смъкваше или в мазата, или на боклука. Когато беше в мазата малките се промъкваха и измъкваха оттам най-малко очакваните играчки. Тогава се убедих, че играчките се възприемат не така, както възрастните – че една раздърпана кукла има по-голяма стойност от новата. За себе си не мога да си спомня – изобщо съм нямал много играчки, а и игрите ни бяха все навън, на двора и с доста деца. От малки си майсторяхме лъкове, мечове; катерехме се по новостроящи се сгради; модно беше да правим кино; висяхме по клоновете на дърветата; по-големите хвърляха във въздуха кутии (имаше и нещастни случаи); и правехме постоянно войни – махала с махала, съседни или чак на другия край на града. Съвсем малки събирахме камъни за деня на войната, а като поотраснахме сами ги използувахме вече като активни участници.)

Вечерта отидохме с Елито на „Сибила" от [Ангелос] Сикелианос.

Едва сега за втори път я поставят, след като е написана през годините на Втората световна война. Поетично-философска поема за тържеството на свободата и народа над силите на разрушението, олицетворявани от Нерон. Той разрушава Делфи, защото Сибила и жреците не изпълняват искането му – да бъде прославен и тук, както другаде, срещу богати дарове и извеждане от дългогодишно мълчание. Силата на поемата е в разкриване на кратки реплики и монолози на различните характери – и на предателя, и на ласкателя, и на грубия самонадеян завоевател, и на самия Нерон – който се смята за властелин и над хората, и над боговете, – и на носителите на обикновени чувства, които при тези условия се равняват на подвиг.

Бяха академиците – [Петрос] Харис, [Панделис] Превелакис, [Панайотис] Канелопулос. Поговорихме малко. За А. Сикелианос. П. Канелопулос е бил много близък с него.

6.IX.1981 г. [неделя]

В събота и неделя работих цял ден.

1. Подготвих интервю за многостранното балканско сътрудничество. Поиска ми го Ефи Демири, журналистка, говорителката по държавната телевизия, много симпатична жена, чиито баща е бил убит в Гражданската война. Тя е била във Франция, говорителка по френското радио по време на хунтата, оттам е и нейната близост с К. Караманлис.

Текста изпратих в София. Исках по този начин да ги принудя не да откажат, както правят обикновено, а да приемат публикуването му, като направят корекциите, които смятат за необходими.

([**8.IX., вторник.**] Отговор получих във вторник заран. Смъкнаха само един-два параграфа, които не съдържаха нищо извън линията ни, но там изразявах отношение, че може да се задълбочи сътрудничеството чрез разширение на тематичния обсег, било чрез задълбочаване на постигнатото при досегашните срещи, било чрез повторни срещи. Отстраниха и един критичен абзац за несъгласието ни и вредността от политизацията.)

2. Подготвих и изложение – кратко наистина, около 20 минути – за партийното събрание, посветено на годишнината на Т.[одор] Живков. Взех въпроса за външната политика. Но вместо да говоря за балканската, по която се изказах на конгреса и имахме толкова много случаи да говорим, или за личния принос на Т. Живков по случай трите срещи на високо равнище (Корфу, София, Родос) – обясних това на събранието – спрях се на въпроса за мирното съвместно съществуване, за Лениновия постулат „никакъв износ на революция“ и за отношението ни към националноосвободителните и революционните движения по света. Говорих им за коректививе, които наложи практиката, за теоретичните разработки, за приноса на БКП и НРБ – признат от приятелите и от всички, получили помощ и за международния авторитет на страната и сред империалистическия свят, които оценяват усилията ни да запазим мира и международното сътрудничество. Споделих със събранието и разговора, който имах с [Иван] Башев за [Тодор] Живков, когато подготвяхме изказването на И. Башев в Народното събрание. Кога ли беше това? През 1970 или 1971 г? Или преди това?

3. Работих, т. е. изчетох материалите, които ми бяха изпратени от [Пауло] Карнейро за заседанието на Бюрото [на Комисията за написване История на световната цивилизация] в Оксфорд. Задачата ни, особено моята, не ще бъде лека, за да се преборя с антропологическия подход, който доминира сега историческата мисъл в англосаксонския свят. По този начин до голяма степен историческият процес се свежда до логични и всякакви други ментални взаимозависимости. [Шарл] Моразе, който през м. април в Париж се бе окуражил и възприе твърда линия (и в този

смисъл ми прати дори текст), сега изглежда под влияние на френските антрополози отстъпи частично.

Готвя основно изказване в негова подкрепа, като подсилвам неговите собствени тези, които са тези на историк. Марксистката наука не е водеща в усвояването и използуването на съвременните исторически методи за осветляване на световния историко-културен процес. Трябва да се примирим с еклектиката, като вземем най-доброто от всички школи.

Вечерта поканих Кети и Спирос Аздрахас, Ера и Леандрос Вранусис. От разговора с тях разбрах колко е трудно да се пребори човек с предубежденията; как и тук и у нас преобръщат смисъла на всичко, което се каже и търсят под вола теле на „съседния историк". Такъв характер имаше и критиката до известна степен на книгите на В.[еселин] Трайков и Н.[адя] Данова. Имам предвид не научния спор, а преднамереното търсене на слабости.

Такъв характер има и недоволството, което е породило моето изказване по доклада на Н. Данова. Коментирали след конференцията доклада на Н. Данова и му намерили недостатъци, че бил „националистически", а всъщност това бе не само обективен, научен доклад, но и с достатъчно реверанси, както подобава в такива случаи, към страната домакин. А в своето изказване говорих за разпространението на „читалищата" като своеобразна форма на просвета и огнища за разпространение на култура. Спрях се на ролята им през XIX в. и продължих за ролята в XX в., благодарение на демократичния им характер. Подчертах, че това е резултат на социалната структура на българското общество – без елитни класи (аристокрация, фанариоти) и без елитна за него време интелигенция (гърци на европейско ниво, с участие в основните европейски събития – революции, културни явления и т. н.). За сметка на липсата на елитно образование, българското образование обхваща средните и нисши слоеве, изпреварвайки по грамотност гръцкото.

Както ми предаде С. Аздрахас – те най-вероятно не са разбрали какво искам да им кажа, а увлечени от своята мнителност са се засегнали от това, че съм изкарал за него време българите с предимство в образованието.

По-сериозно бе казаното ми от С. Аздрахас, че [Ставрос] Димас, който трябвало да се разпореди с отпускането на средства за научна работа на групата, която той ръководи, отказал под претекст, че С. Аздрахас станал най-верният разпространител на моите идеи в Гърция. Още една интрига срещу разпространението на марксическата мисъл в Гърция. Спирос ще узнае какво се крие и кой е подработил С. Димас.

7.IX.1981 г. [понеделник]

Отново разговор за децата. Бях написал едно по-остро изложение, за да намерим изход с помощта на София – било да открием ние училище,

било да се внуши и оттам родителите да си поемат разноските. Наложи се да пиша това, защото след направената проверка един гръцки автобус изисква за дете около 1000 драхми месечно. Родителите отказват да дадат тези пари, а профпредседателят К.[ирил] Петров, който нищо не направи досега по никакъв въпрос, развил пред Л.[ука] Драганов (а на мен представи като мнение на Л. Драганов, който го опроверга пред мен), че щяли да поискат да се преместят да живеят в района близо до училището. Това означава поскъпване от 50% до 100% на наема. И ме поставиха в неудобното положение да искам да платят от джоба си, когато това, което един вид им се полага от държавата, не е изчерпано (квартира до 90% от заплатата, а у нас се движи средно между 40–50%.) Повиках съветниците и малко ги понатиснах по този въпрос.

Дойдоха на разговор трима-четирима от родителския комитет на следващите [гърци] у нас – имат проблеми със заплащането, курсът на долара ги измъчва.

Проведохме партийно събрание за Т.[одор] Живков.

Вечерта посетих помещенията на Гръцко-българското дружество. Раздвижва се вече.

8.IX.1981 г. [вторник]

Посрещнах Ана. Но в резиденцията се прибрахме късно на обяд. Много неща трябваше да отхвърля до обяд.

9.IX.1981 г. [сряда]

Такъв прием не помнят да е ставал. Дойдоха невероятно множество хора. Даже на открито пак се чувствуваха притеснени и задушени. Настроение обаче имаше. Дойдоха много хора от различни страни – политически лица, военни, дипломати, от научните среди, журналисти, наши приятели от кварталите. И нашите бяха приятно възбудени и доволни. Нямаше съмнение у никого, че това бе голям успех!

11.IX.1981 г. [петък]

Заранта купихме на Елито зимно палто и рокля. Детето бе много доволно.

Имах среща с [Георгиос] Панайотопулос. Отидох да го навестя, за да го успокоя със забавянето на доставката за автобуси и същевременно да го предразположа за 100-те шасита. Крайно мъчна и деликатна мисия. Как да е – справих се. Присъствува и [Георги] Колибаров.

Дойде [Манолис] Копелузос, за да ми съобщи, че въпросът за шаситата е решен отгоре, т. е. от Г.[еоргиос] Ралис с цената на депутатството. Ангажиран е [Йоанис] Палеокрасас, който се избира до голяма степен благодарение на братята [Копелузос], както и [Константинос] Мицотакис.

Съобщих радостната новина, която има повече морално-политическо значение в момента, отколкото стопанско. 300 автобуса в Атина – това наистина е дело! Обърнах внимание на А.[ндрей] Луканов и Х.[ристо] Христов, че би трябвало да приемат братята Копелузос, за да ги запознаят с нашите по-далечни интереси и стремежи, за да се използуват по-рационално тяхните възможности.

12.IX.1981 г. [събота]

За Солун. Закъсняхме за тръгването, защото трябваше да изпращам грами. Но сварихме за откриването на панаира. Случихме се срещу семейство [Георгиос] Ралис – от двете страни на трибуната. Срещу мен бе и К.[онстантинос] Караманлис. Гледах да не ги поглеждам, защото бяхме двадесетина посланици. Ако рекат всички да поздравят, дори само с кимане, ще стане неудобно. Но почувствувах, че Г. Ралис ме фиксира, погледнах го, той първи ме поздрави, поздравихме се с жена му, кимнаха и на Ана.

Вечерята бе уморителна, защото бе душно и речта на Г. Ралис бе много дълга. Успяхме да си побъбрим малко с албанския посланик и с холандския, а с канадския и южноафриканския се посмяхме доста (разказваха вицове).

След това имаше прием. Аз едва намерих Ана, толкова бе натъпкано, и се бяхме отдръпнали към стената, когато влезе К. Караманлис. Аз бях четири-пет реда настрани от там, откъдето се зададе. Той обаче ме зърна и се насочи към мен. Направи на всички впечатление и бяха озадачени, защото не се спря пред никакъв друг посланик. Хвана ми ръката и продължително я държа. Попита ме как съм, доволен ли съм от развитието на отношенията и сетне заговори за „своя искрен приятел“ Т.[одор] Живков. Какъв беше този жесток удар, който го постигна. Помоли ме да изразя още веднъж неговите искрени съболезнования и да го уверя в дълбоките му приятелски чувства.

13.IX.1981 г. [неделя]

На откриването на палатите и официалните посещения през нашия павилион минаха и [министрите] [Аристидис] Каландзакос и [Георгиос] Дзидзикостас, които разведох сравнително по-дълго, отколкото другаде, защото чух да казват отзад, че трябва да се избърза. Но А. Каландзакос

сам се задържаше, защото и павилионът предразполагаше – наистина много добре подреден, с вкус и много концентриран, с доста въздух.

По обяд с [Йоанис] Караянопулос отидохме до Касандра – в хотела Атос. Нагледахме се на topless – приятни млади жени, които като че ли само чакаха да минем, както бяхме облечени, за да започнат да си мажат гърдите с масло и да се въртят наляво-надясно. Илия [Илиев, шофьорът] ще трябва да го обучаваме на държане. Уж идва от протоколна служба. Цопна се на масата първи, преди аз и Й. Караянопулос да седнем, а след това ние отидохме до другия хотел, за да поработим над устава на СИБАЛ. Той също се настани на масата.

Надвечер се отбихме на кафе и сладки у [Василики] Папуля (преядохме, но тортата бе фантастична), а вечерта бяхме при генералния консул Илия Петров.

14.IX.1981 г. [понеделник]

Никакви задължения до обяд. Обиколихме града. Купихме по една златна верижка на Ана, Мая и Ели; дадохме да ѝ направи пръстенчето; аз си купих един летен панталон и се прибрахме капнали.

А вечерта ни устроиха официална вечеря от страна на ръководството на панаира. Преди това се отбих в американската палата, запознах се с американския посланик, който се оказа, че посетил нашата палата и му харесала.

15.IX.1981 г. [вторник]

Ден на България – с пресконференция и прием. Зададоха въпрос за водите на р. Места. Отговорих и на следния ден във всички вестници доста подробно и доброжелателно излязоха съобщения. Дори в-к „Елевтерос Космос“ не можа да се заяде, макар че отбеляза този въпрос във фейлетона си с „другаря“ Тодоров.

На приема дойде [Николаос] Мартис, говорихме много сърдечно. Срещнах се и с [Константинос] Вавускос, а най-много време отделих на [Александрос] Бакацелос – индустриалеца с яхтата, който разведе А.[ндрей] Луканов и нас. Даде ни снимки. На следващата вечер излязохме с него и [Вечеслав] Тунев – на риба и политически разговор.

16.IX.1981 г. [сряда]

Ана си замина. Изпратих я малко. Тежи ни много раздялата, но няма как да я избегнем особено сега.

Посетих Балканския институт. Строят им 7-етажна сграда. Говорих с К. Вавускос и [Константинос] Зволопулос да разширим сътрудничест-

вото между нашите два института по случай предстоящото идване на [Пантелей] Щерев. Съгласиха се.

17.IX.1981 г. [четвъртък]

Тръгнахме с В. Папуля за Атина. В разговор не усетихме как мина времето. Обядвахме в Ламия.

Вечерта повиках Й.[овчо] Христов. Не вписали в паспорта му, че е пълномощен министър. Толкова ли не могат да му дадат едно морално удовлетворение?

18.IX.1981 г. [петък]

Грама за А. Папандреу; за Центъра; за посещението на сестрата на [Панайотис] Канелопулос – Зиси и дъщеря ѝ Мела-Зиси в София, за да поемат вместо него наградата „Меркурий".

Повиках [Манолис] Копелузос да не се отказва от наградата (за която трябва да плати 4.000 долара), което той направи щом му се обадил [Севдал] Севдалов. Съобщи ми, че излязло съобщението за решението на правителствената комисия за шаситата.

Предадоха ми да видя интервюто във в-к „Егнатия". Внушително, с две снимки – на едната Т. Живков и К. Караманлис, на другата ние двамата с журналистката. Заема половин страница.

Луда работа по подготвяне на текста на изказването ми за срещата на Бюрото на световната история на цивилизация. Добре, че един ден поработих в Солун, та се облекчих малко.

Получих разрешение да ида в Истанбул на симпозиума на [Мустафа Кемал] Ататюрк.

[Грама.]

„А. Папандреу през миналата седмица произнесе няколко големи предизборни речи, даде и интервюта, които позволяват да се определят, на фона и на разговорите, които имах с него, основните насоки на дейността на едно правителство на ПАСОК така, както той ги обява.

I. Във вътрешната политика.

1. Тук именно всички очакват да се реализира „градивната промяна" в страната. На първо място той поставя „демократизирането" на държавата и държавния апарат още през първите месеци от управлението, което щяло да му позволи да премине след това към икономически и социални промени, към „промяна на качеството на живота на всички слоеве" (нова формула). Трите основи, на които ще се опират „демократизацията и народния суверенитет" ще бъдат: а) Парламентът; б) „Хоризонтална и

вертикална децентрализация“ със силно местно самоуправление; в) Независими земеделски и работнически профсъюзи, които да „обслужват действително трудещите се, а не както досега прави това Общогръцката конфедерация на профсъюзите (ГСЕЕ)“.

2. В икономическата политика постановките продължават да бъдат неясни, но смекчени. Сега се говори за „съживяване на гръцката икономика“ главно чрез по-резултатно и контролирано използуване на кредитите и производствените инвестиции, повишаване производителността на труда чрез подобряване методите на производството и въвеждане на съвременни технологии. По отношение на банковата и кредитната система той сега говори само за реорганизация, така че те „по-бързо да се нагодят към новите условия“ и да започнат да обслужват предимно средните и дребни предприятия.

А. Папандреу набелязва цял низ от мерки за укрепване на средните и дребни предприятия, отстъпвайки от първоначалните си позиции за „обобществяване на промишлеността и селското стопанство в големи мащаби“. Той обяви, че главният проблем „вече не е толкова да се разширява държавния сектор, който сега произвежда 50% от националния продукт, а да стане по-производителен“. А. Папандреу отстъпи и от първоначалните си изявления за създаване на „окрупнени аграрни промишлени комплекси от типа на тези в България“, като декларира само, че ПАСОК е за организиране на доброволни земеделски кооперативи, в които земята остава собственост на участвуващите в тях.

За чуждия капитал предвижда ефикасен и резултатен контрол, като и по-нататък ще се дава възможност за инвестиции от чужди банки в отрасли и сектори, определени от правителството.

Всичко това се прави, за да се притъпи правителствената офанзива срещу ПАСОК и А. Папандреу, която намиране малък отглас сред деловите среди. В разговорите с редица индустриалци и търговци в Солун, по време на панаира, те не скриваха своята загриженост, говореха, че се забелязва едно отдръпване от активна дейност, изчакване, първи прехвърляния на капитали в чужбина. Сериозни иначе хора говореха така, като че ли предстои пълна национализация и не скриваха от мен, че набелязват мерки, за да предотвратят подобно нещо. Един от аргументите, които смятат, че ги оправдава да вземат всякакви, включително и крути мерки срещу А. Папандреу е, че идването му на власт (т. е. ако се опита сериозно да проведе своята програма) означавало връщането на гръцката икономика на довоенно равнище.

3. А. Папандреу си видя принуден да заяви, за разлика от свои предишни изявления, че програмата на [Франсоа] Митеран, що се отнася до вътрешно-икономическата политика е „по-крайна от тази, която предвижда ПАСОК (макар и не по всички пунктове), особено в областта на

обобществяването и национализирането както в промишлеността, така и в селското стопанство".

Това не пречи на А. Папандреу да разгласява, че за пълната реализация на „промяната" той разчита най-вече на помощта – икономическа, техническа и военна – на Франция и на една „друга голяма западноевропейска страна", както заяви многократно без да посочи коя (става дума за ФРГ), както и на арабските страни. Напоследък в гръцкия печат се появиха изказвания на редица ръководни дейци от ФРГ, включително и на [Ханс-Дитрих] Геншер, от които се разбира, че А. Папандреу е получил уверения за сериозна икономическа помощ от ФРГ, неизвестно при какви условия.

А. Папандреу обаче нееднократно подчертава, че Гърция е готова да приеме помощта и подкрепата на която и да е страна, независимо от социалния ѝ режим, стига да не е свързана с предварителни условия на обвързване.

II. Във външната политика.

1. По разоръжаването. А. Папандреу не се отклони от това, което бе изложил пред мен. Смята, че на един първи етап е необходимо да се намери „равновесие между двете суперсили", което да предотврати един световен сблъсък. Обявява се открито против приемането на ядрени глави на гръцка територия и е против „базите на суперсилите", където и да се намират те. Това ще покани да направят и другите балкански страни. А. Папандреу продължава да стои на позицията, че премахването на базите в Гърция е невъзможно да стане веднага, а в продължителен период от време, през което те ще бъдат поставени под „пълен гръцки контрол".

2. По отношенията със САЩ. В случай, че правителството на [Роналд] Рейгън приеме новата гръцка действителност с правителството на ПАСОК, ще бъде възможно изглаждането на противоречията между двете страни.

3. По гръцко-турските отношения. А. Папандреу осъжда продължаващия двустранен диалог по две причини: а) тъй като голяма част от Кипър остава все още под турска окупация, и б) че основното съдържание на този диалог е „какво ще се отстъпи на Турция". А. Папандреу осъжда всички „прояви на добра воля" на гръцкото правителство, отнасящи се до въздушния коридор над Егея. Той възнамерява да прекъсне незабавно диалога, докато не бъдат отстранени тези причини."

19.IX.1981 г. [събота]

На летището в Лондон ме посрещна Христо Миладинов. Настаниха ме в бившата резиденция – на ъгъла срещу посолството, – сега жилища на служителите.

Веднага отидох в Британския музей. Исках да видя как изглеждат сега изложените предмети, когато свикнах с Акропола и другите археологи-

чески центрове на Гърция. Предметите губят наистина, че са откъснати от естествената им среда. Но изглежда, че толкова сме свикнали с институцията на музеите, че само така оценяваме отделния предмет: можем да се вгледаме в детайлите. Типични в това отношение са Кариатидите. Едва сега дълго разглеждах именно детайлите, както и скулптурата от Акропола. Но най-силно впечатление пак ми направиха пренесените изцяло паметници от Мала Азия – къщи и остатъците от Мавзолея. Какъв кон... Силно въздействуват и барелефите от месопотамските държави – война, обсада, лов. Едва сега си дадох сметка, че „организираният“ лов не е наше изобретение. Нямам предвид големите резервати или викачите, а „подхвърлянето“ на дивеч. На барелефите са изобразени сцени от лов на лъвове; царят е на колесница, отбивайки или убивайки лъвове, които го нападат, а по-назад се виждат клетките, от които освобождават лъвовете.

Обиколих и другите зали. Хубаво. Надзърнах и в библиотеката, където са изложени редки издания, между които е и „Капиталът“ на Маркс.

На излизане се наложи да изчакам, докато дойдат да ме вземат. И се замислих, защо малоазийските паметници от гръцки и негръцки произход са се запазили по-добре, отколкото в европейските владения на Османската империя. Там турското и мюсюлманското население живее в по-компактни маси – и в миналото, и сега. И тяхното господство предшествува с няколко века установяването на господството им над Балканите, като продължава и до днес. По логиката на нашата историография би трябвало разрушенията да са многократно по-големи. А не е така. Напредналата цивилизация ли се е оказала по-разрушителна от „варварстото“? Френско-венецианското господство ли се е отнасяло с още по-голяма настървеност срещу византийското наследство? Що се отнася до класическото – известно е, че те са измъквали всичко по-ценно още от римско време към Италия. Каква е ролята на местното население в унищожението на това културно наследство? Като имам предвид България – значителна.

С колата дойде синът на Съби Димитров, Владимир [Вили]. С неговия брат [Димитър Събев] бяхме установили топли отношения. На няколко пъти мина през Атина. С деликатно здраве, имаше нужда от почивка. Пътуваше и с малки деца.

Лондонският брат се опита да установи по-тесни контакти, каза ми, че и жена му е историчка. Че би било добре да се видим, като предложи да ме вземе на следващия ден към 10 часа, за да идем отново на малка разходка, този път с жена си. Като ми каза, че работела при Мутера [Димитър Митев], не се стърпях да не изразя „съжалението си, че е попаднала в такива ръце“. Простих веднъж на този подлец цялата история, която беше монтирал с милицията и с приятеля си Васил Попов срещу мен по време на процесите срещу Трайчо Костов (по повод Мара Славова – поиска нашата помощ и ние я оказахме, защото и аз се чувствувах задължен

– колко време се укривах у тях.) Но по време на конгреса седнал да разправя пред Шиваров глупостите, които бяха монтирали срещу бащата на Ана и то така нагло, че Шиваров го прекъснал и му казал, че това са само клевети.

Вечерта посланикът [Кирил] Щерев ме покани у дома си. Там бяха Петър Танчев и Ангел Димитров. Разговорът се завъртя около евентуалните резултати на изборите в Гърция и полските събития.

П. Танчев продължава да смята, че ПАСОК няма да мине. Дори да получи мнозинство, не щял да може да състави правителство. К. Караманлис нямало да допусне неговата партия да слезе от власт. Опитах се да му покажа, че възможностите на К. Караманлис не са неограничени, че той самият едва ли ще се съгласи в името на една партия да разруши образа на общонационален лидер, какъвто си създава успешно. Още повече, че не се касае за промяна, която застрашава строя. П. Танчев си знае своето – К. Караманлис ще „изхитрува и ще постави всички на място, а Нова демокрация отново ще е на власт". Едва, когато му казах, че Г. Маврос е преминал на страната на А. Папандреу, той се разколеба в предвижданията си. Ангел Димитров се показа по-реалист.

По полските събития [П. Танчев] пък зае такава крайна позиция, която ме изненада. Не се задоволи да повтори, че е трябвало да интервенираме, а охарактеризира сегашното партийно ръководство като „предателско". Единственият изход бил да се арестуват 1500–2000 души от „Солидарност", списъкът бил готов, трябвало да се осъществи тези дни и Полша щяла да се оправи. Не очаква никаква съпротива, поляците ги смята, че лесно щяли да бъдат вкарани в път. А кой ще ги храни? Кой ще им поеме дълговете? Кой у нас ще оправдае не само моралната, но и материалната отговорност за Полша – това не са сериозни въпроси за него. [Кирил] Щерев по едно време се намеси и заяви, че една военна интервенция ще доведе до ликвидиране на комунистическото движение в Западна Европа. И тук А. Димитров добави, че една външна намеса нищо няма да реши, поляците сами трябва да своите въпроси. Накрая П. Танчев попримирително каза, че имал предвид полските здрави сили да започнат да слагат ред, и само ако не могат да се справят, тогава да се намесим.

20.IX.1981 г. [неделя]

В 10 часа Вили Димитров ме смъкна до Парламента, като предложи да ме върне. Всъщност аз нямах нужда от него, защото метрото е на четири крачки от жилищата, познавам общо взето и Лондон – центъра му. Затова го освободих от задължението да ме връща.

Не отидох в музей. Предпочетох да се разхождам. Искаше ми се да разбера защо толкова се хареса на Мая Лондон – не беше само заради ези-

ка, нито заради архитектурата. Тя беше споменала, че англичаните били по-възпитани, по-внимателни. Няколко часа вървях, дори се прибрах пешком. Спирах хора, за да ги питам. Наистина са внимателни и много учтиви. Но съждение още не мога да си съставя. Обаче взе да ми харесва архитектурата на Лондон. Този викториански стил, белите колони, фасади, които ми се виждаха по-рано ужасно еднообразни, сега взеха да ми харесват.

След обяд работих и можах да подготвя още пет страници бележки. Още в самолета бях систематизирал критичните си бележки, така че отивам в Оксфорд с повече от десетина страници подготвен текст.

Вечерта [Христо] Миладинови ме поканиха на вечеря. Те са като на бивак. Задържали са ги още известно време, след като си върнали целия багаж. Жената на Миладинов е редактор в „Наука и изкуство". Тя е превела книгата на [Сергей] Тихвинский за Китай, която бях предал в издателството. Спомни си и това, че си бях поискал своя екземпляр, защото беше с автограф.

И те са настроени критично, особено към „обкръжението", което, според него, е злоупотребявало много с доверието на Л.[юдмила] Живкова и е използвало нейните слабости.

21.IX.1981 г. [понеделник]

Пътувах с влак, с голямо удоволствие, до Оксфорд. По инерция обаче отидох в колежа „Сейнт Антъни", докато К.[ийт] Томас, нашият домакин, се оказа в колежа „Сейнт Джонс", един от най-големите в Оксфорд. Настаних се. Там в същия блок дойдоха в различно време [Ахмад Хасан] Дани, [Уилиям] Макнийл, [Шейх Анта] Диоп и мексиканският професор по история на науката, на мястото на проф. [Силвио] Завала. [Шарл] Моразе и секретарката на комисията Хомредер се настаниха в хотел.

Няколко часа обикалях из улиците на Оксфорд и съвсем случайно срещнах Томас Рийс от Дания, когото избрахме за подпредседател на комисията по история на градовете. Прекарал един месец в Шотландия, възложили му от фирмата „Карлсберг" да пише за шотландците в Дания.

22–24.IX.1981 г. [вторник–четвъртък]

Три дена заседания. Бях единственият подготвен – и с отношение към представения текст, и с „критични" бележки, и с конструктивни предложения. Може би защото видях безизходицата, до която бяха стигнали на заседанието на Бюрото през м. януари и безпокойството на [Пауло] Карнейро, че минава много време без никакъв резултат. Затова именно предложих периодизация, която да избегне противоречието на обществено-икономическите формации – робовладелческа и феодална, – които

не позволяват едно глобално хронологическо обхващане на всички цивилизации по света. Предложих разделянето на историята на две ери – до XVI в. и след това – всяка с по три глави и една уводна за първия човек. В хода на обсъждането П. Карнейро и А. Дани ги модифицираха на четири (I; II-1/ – до около 3 хиляди г. пр.н.е.; 2/ 3000 – 700 г. пр.н.е.; 3/ 700 г. пр.н.е – VII в.; 4/ VII – XVI в.; III-1/ XVII–XVIII в.; 2/ XIX в.; 3/ XX в.). На няколко от тях уточнихме и заглавията, а Ш. Моразе пое ангажимента да ни запознае със съдържанието – въпроси и проблеми. С помощта на сътрудници от Париж той подготви текст – приличен за една основа, но с отстъпления, каквито не очаквах от него в полза на антропологическия подход, защитаван от английската школа. Това именно предстоеше да се обсъди на заседанието на Бюрото в Оксфорд.

Ш. Моразе изложи най-внимателно принципите, които ни ръководеха при изработване на текста, представи го само като един опит à titre indicatif. Въпреки това с нищо не промени негативното отношение към проекта от страна на У. Макнийл, К. Томас, Ромила Тапар. Дори К. Томас изрази недоволство, че се е събрала група в Париж да подготвя проект, на което Ш. Моразе отговори с извинение, че това станало, защото сме се случили „de passage à Paris“. Аз взех думата и реагирах остро не на въпроса, а на обяснението, което се даде и защитих правото на председателя на комисията да свиква когото и когато иска, щом Бюрото абдикирва от своите права. Освен това той ме повика – подчертах това – че съм бил поканен нарочно в Париж като подпредседател, т. е. че се касае до напълно законна покана. И отправих предупреждение, че ако ние и този път не излезем с конкретно предложение до Международната комисия, моралът изисква да заявим открито, че не сме в състояние да се справим с възложената задача и да поискаме други да се заемат с нея.

Въпреки това, двата дена минаха в напълно безполезни дискусии и с големи усилия ни се отдаде да прокараме решение за първата част на документа – проблемите и периодизацията. Трябваше да се компрометират с предложената от У. Макнийл периодизация, към която се присъединиха безкритично К. Томас и Р. Тапар и която разкритикувах като напълно несъстоятелна и научно, и от гледна точка на европоцентризма, за да приемат принципите и хронологията на предложената от мен периодизация, модифицирана за античния период. Към критиката ми се присъедини Ш. А. Диоп и дори Е. К. Братуейт и Р. Тапар, която след обяд изобщо не се яви под претекст на неразположение.

Не можах да си обясня дали се касае просто за негативно отношение към френската школа или до механично единство на англосаксонска основа, или пък до методологическа слабост и недостатъчно знание? Защото не е достатъчно да си специалист в една област, за да имаш общ подход към проблемите. Иначе как да си обясня липсата на каквото и да било конкретно предложение?

Все пак нещо постигнахме. разпределихме всекиму да направи по нещо до 30 ноември; уточнихме редакционната група, която трябва да се събере в Париж през втората половина на м януари, за да подготви окончателния текст за заседанието на Международната комисия през м. март.

25.IX.1981 г. [петък]

В Париж. Прибрах се уморен. Излязохме вечерта само на разходка, вечеря и кино с Иван Бояджиев.

26.IX.1981 г. [събота]

Среща с Дичо [Атанасов]. Даде ми елементи за положението в Политбюро, които ме накараха сериозно да се замисля – за взаимоотношенията между отделните членове, за атмосферата. Смята, че е създадено силно настроение у Т.[одор] Живков срещу Ал.[ександър] Лилов; очаква М.[илко] Балев да излезе силно напред, но не го вижда като обединяваща фигура, въпреки неговите амбиции; изказа се недвусмислено критично към Г.[еорги] Атанасов; намира най-големи перспективи у П.[етър] Младенов да изскочи като фаворита. Най-новото за мен бе и ангажираната борба от него срещу Емил Александров.

За себе си нищо не знае. М.[ирчо] Спасов му дал да разбере, че и двата варианта, за които толкова много говореше в София – зав. отдел „Международни връзки" при ЦК или първи зам.-министър на външните работи – не се придвижват, поради липсата на заинтересованост от съответните шефове.

За пръв път и З.[ахари] Захариев сподели с мен неща, за които аз лично не бях чул нищо в София. Като се има предвид източника, който е споделил с него (отговорно лице), въпросът става много интересен. Районът в Бояна е бил блокиран и се проверявали документацията на хората, намиращи се там. Изказа и известни опасения за причините за смъртта на Л.[юдмила] Живкова. Спомена освен това за голямо недоволство на съветските хора от обкръжението на Л. Живкова и от някои нейни конкретни изяви. На официална съветска делегация, дошла специално за нея в Ташкент (или там някъде) на международна конференция, тя не обърнала никакво внимание и дошлите не знаели къде да се дянат. Казах му това, което аз бях чул в София, че напротив, на нея никога не ѝ било в Москва оказано вниманието, което тя очаквала и ѝ се полагало по ранга ѝ.

27.IX.1981 г. [неделя]

Обядвах у [Шарл] Кечкемети. Искаше да ми представи дъщерите си. Наистина будни и сериозни момичета.

28.IX.1981 г. [понеделник]

Срещнах се с Р.[оже] Портал. Имах два продължителни разговора с него. Представеният ръкопис не можеше да се приеме. Успях да го убедя, че застъпената от него теза не е вярна; че е нужно и възможно без много усилия да се поправи. Той поиска да му представя предложения за изменения и за изправяния. Ако това стане, ще регистрираме още един голям успех по македонския въпрос – исторически очерк за България от Р. Портал – това ще тежи пред западния читател, най-вече специалист, защото признават Портал като безспорен авторитет по история на Русия и на славянството.

Видях се и с [Елени] Арвайлер.

Лекцията мина добре. Предния ден ме накараха да говоря около 3 минути пред телевизията за конференцията. Казах, че не е никак леко да се говори в ЮНЕСКО. Няма друг център, университет, академия в света, където да се устройват така чести и представителни чествувания, както в ЮНЕСКО.

Отбелязах три момента в беседата (лекция). В антитезата Изток–Запад българите също стават носители на собствена цивилизаторска роля, благодарение на продължителното културно сътрудничество и борба с Византия, най-могъщата и развита в културно отношение държава в тогавашния свят. Българският модел на държава и култура представлява определен етап в общото развитие на Балканите и европейския Югоизток, с далечен отглас извън техните предели. Спрях се на демократичните традиции и на революционните добродетели на българския народ, на борбите за свобода и демокрация. Победата на 9 септември е не само естествен резултат и логически завършек на тази борба, но и пряко следствие на изчерпаните напълно възможности и на фалита на капиталистическата система в България – и икономически, и политически, и морален. И накрая, отбелязах, без да се спирам, на международната роля на България, особено на Балканите.

Самата лекция бе съкратено изложение от 12 страници на доклада, който изнесох през м. март в Дипломатическата академия в Париж.

Казват, че минала добре.

29.IX.1981 г. [вторник]

Тръгнах преди 7 часа сутринта от Париж, самолетът малко закъсня. По моя часовник в Атина бяхме малко след 11.30 часа, а се оказа 13.30, в резултат на разликата на времето. Докато се видя с хората в посолството, да обядвам и половин час да почина, стана 17 часа.

Във Волос пристигнах в 20.30 часа. Тъкмо се отправяха всички на прием в кметството.

За предиобедното заседание бяха останали няколко доклада, разпределени в две секции, между които на Н.[адя] Данова, на [Григорий] Арш, на проф. [Родерик] Дейвисън от САЩ и на [Спирос] Лукатос. Един цял ден и Бюрото беше заседавало, за да измени програмата за конгреса, предложена от югославска страна – за да преодолее изолираността си Белград беше предложил само теми, свързани Централна Европа. [Милутин] Гарашанин направо ми каза, че това било условието за участие на словенци и хървати. (Сърбите бяха бойкотирали международния конгрес на славистите, който се бе състоял в Загреб и сега се бояха да няма реванш.)

Видях се и поговорих със [Радован] Самарджич, който ме увери, че всичко е готово за посещението на нашата делегация в Белград за подписването на договор между нашите институти. [Алоис] Бенац и [Милорад] Екмечич от Сараево бяха безкрайно любезни, М. Гарашин също. Имаше един черногорец, който ходеше навъсен като облак, даже не пожелах да се запозная. Съветската делегация преди това проведе конференция в Солун – първата съвместна – [Алексей] Нарочницкий, [Григорий] Арш, [Владилен] Виноградов. Внушителна бе албанската делегация – [Андрокли] Косталари, [Стефанак] Поло, [Арбен] Путо, [Кристо] Фрашери. С всички тях и поотделно и заедно говорихме много.

30.IX.1981 г. [сряда]

Конференцията мина успешно – научно ниво, съзнателно избягване на острите и конфликтни ситуации, но и без прикриване на противоречията. Създадена е вече атмосфера на взаимно доверие, която позволява на научни работници по-смело да вървят срещу течението.

Усъвършенствувахме още повече плана. Предложих и се прие тема за балканската общност.

Вечерта [Евангелос] Кофос и [Стефанос] Пападопулос заведоха българската делегация в Макриница над Волос. Чудесен изглед! И въздух!

1.X.1981 г. [четвъртък]

Включихме се в екскурзията с всички до Цангарада, а оттам ние поехме по маршрута до Загора, но по-бързо, за да можем да се приберем в Атина. В Цангарада, при църквата, видяхме най-големия платан, разклонен като кедър, но с мощни и извити по най-странен начин стволове.

Планината тук и горите са девствени, къщите са запазени, тишината е изключителна, тъй като и движението с коли не е голямо. Радослав [Попов] и [Елена] Стателова не искаха да повярват, че може да има такива гори и планини в Гърция. Прохладата ги върна към живот, тъй като те пътували осем часа във влака от Атина до Волос и щели да се издушат в него. Надя [Данова] не съобразила, че може със същите билети да пътуват с автобусите.

2.X.1981 г. [петък]

Изпратих по [Владилен] Виноградов кратко писъмце до [Сергей] Тихвинский за срещата в Оксфорд.

Видях се с [Янис] Карас, който ми донесе ръкописа, изцяло набран.

Посетихме с Надя Данова Лукия Друлия, за да уговорим сътрудничеството между нашия институт и техния център. Ще трябва ние да направим официално предложение.

Подготвих някои изводи от разговора си с албанците. Ето някои изводи, които ще пратя в София за [Петър] Младенов.

1. За положението в Косово. И [Стефанак] Поло, и [Андрокли] Косталари, и [Арбен] Путо ([Кристо] Фрашери не се изказа, но кимаше утвърдително, когато бяхме заедно) смятат, че Югославия е загубила, щом е поела пътя на откритото насилие. С репресиите, които продължават, те сами способстват за изковаване на националното единство, което не било напълно реализирано преди това. Сега вече се споили всички албанци, независимо от социалните категории, религия, възраст. Според Ст. Поло сложено е началото на една продължителна въоръжена борба, която нямало да стихне, докато не бъдат удовлетворени справедливите искания на албанското население. Той направи сравнение, което неколкократно повтори и което бе потвърдено и от другите – А. Косталари присъстваше на разговора, че развитието на събитията в Косово взимат обрата на ирландската борба. Очакват ирландски вариант на албанския проблем в Югославия.

2. Албания не може да стои безучастна пред геноцида на албанското население в СФРЮ. Тя предприема вече и ще развива все по-широка международна акция за защита на албанците в Косово и Македония. Дават си сметка, че възможностите ѝ все още са ограничени. От една страна, недостатъчно разгърнатите ѝ отношения с другите страни ѝ пречели много (не употребиха думата изолация); от друга страна, Югославия има силни международни позиции, които умело използва.

Приведоха ми за пример случая с отговора на Ст. Поло на статия на проф. Мишел Обен, поместена във в-к „Монд“ за събитията в Косово. Прочетох отговора. И за мен това бе в известен смисъл просветление, тъй като под влияние на югославската историография бях останал с впечатление, че се касае за разселвания на албанците в Косово от миналия век, подобно на албанските разселвания в Гърция през XVII и XVIII в., когато самата османска власт е настанила в редица обезлюдени райони след гръцките въстания албански преселници. Но данните, на които се позовава Ст. Поло, са толкова убедителни, че на югославяните не ще им бъде леко да ги отхвърлят. Въпреки това отговорът му не бе отпечатан във в-к „Монд“, което противоречи на практиката на вестника. Ст. Поло посетил френския посланик в Тирана, който също се бил възмутил и зая-

вил, че ще предаде албанската реакция заедно с неговия собствен протест пред Министерството на външните работи на Франция.

3. Страхуват се от размаха на репресиите в Косово през близките месеци и година, които могат да обезглавят за известно време албанското движение. Смятат, че тактиката на югославското ръководство е да използува страха от дестабилизация на Югославия както сред западните, така и сред социалистическите страни, за да потопят в кръв всеки опит за албанска автономия и за установяване на републикански статут. Югославяните съзнателно засилвали тези опасения.

Разпитваха ме за нашия ограничен инцидент с Югославия, търсейки изглежда да открият за себе си потвърждение, че се касае за съзнателно използуване от югославяните на всеки случай, за да се представят жертва на организиран натиск от всички страни. Казах им това, което получих като официално сведение за инцидента.

Поради тези причини смятат да разширят пропагандата и научната си аргументация в чужбина. Правят усилия да организират още тази година няколко научни манифестации в Тирана с участници отвън.

4. Ст. Поло, А. Косталари и А. Путо ми говориха открито, че нищо не разделя нашите два народа; че за албанците няма друг народ по-искрено настроен към тях от нашия; че чувствата са взаимни. Уверяваха ме, че се касае за отношения, исторически сложили се между нашите два народа, а не за приятелско разположение към отделни техни представители. Без излишен оптимизъм за скорошно урегулиране на междудържавните отношения, те не скриха надеждата си за положителни промени в близко бъдеще.

Позволих си да отправя критични бележки към Ст. Поло, който писа за „македонци", наред с българи, в миналото. Той прие забележката и обеща това да не се повтори. А. Косталари ме подкрепи напълно, като разказа как съвсем неотдавна се сблъскал с югославския представител по повод македонския език на една научна лингвистична среща в Италия. А. Косталари отхвърли тезата за самостоятелен славянски македонски език, тъй като се касаело за български диалект, който съзнателно откъсвали от българския език. Югославянските усилия да се повтори този опит с албанския диалект в Косово се провалил, защото местното албанско население не допуснало това.

Ст. Поло благодари за сътрудничеството по линия на СИБАЛ (трима албанци се намират във Венеция на курса по латинска палеография, организиран от италианските държавни архиви от името на СИБАЛ); изрази задоволство и от сътрудничеството по линия на подготвяната от ЮНЕСКО История на световните цивилизации (проведох среща на представители на всички балкански страни в Атина).

3.X.1981 г. [събота]

Потеглихме рано заранта за Навпактос с Бранимир [Петров] и Ели. Чествуваха юбилея от битката при Лепанто (с десет години закъснение). Голяма програма. Отидохме дотам при хубаво време, но щом пресякохме при Патра провлака, заваля проливен дъжд. Едва намерихме ресторант да се нахраним. Но и това не помогна – наближи 5 часа, време за откриване на тържествата, а дъждът се изливаше непрекъснато. Тръгнахме си обратно. Какво да правим затворени в хотел или пък под грижата на местните власти да се подложим на ужаса на шумна гръцка музика в някой ресторант или заведение. На връщане се отбихме на едно приключенческо кино и с това приключихме пътуването.

4.X.1981 г. [неделя]

Поработих малко, за да подготвя една информация за изборната обстановка в Гърция и рано след обяд направихме една обиколка, като стигнахме до морето, разходихме се с Машка – гледахме яхти – и след това хапнахме по един хубав сладолед. Машка е станала много любвеобвилна – обича да я галят, смее се или по-скоро се усмихва, като доброжелателно си навежда главичката. Хубаво, здраво бебе.

Казах на [Мерсия] Макдермот, която гостуваше тук с [Любомир] Казепов, че прилича на [Уинстън] Чърчил. Тя ми отговори, че веднъж казали на Чърчил, че едно бебе много му приличало, а той отговорил, че всички бебета му приличали.

5.X.1981 г. [понеделник]

Поръчах на Бр.[анимир] Петров, В.[асил] Митровски, П.[аскал] Вангелов и Бр.[иго] Аспарухов да направят един доклад за изборите, със съответни раздели. Съветниците поискаха да разберат какъв е смисълът на такъв доклад. „За отдела в Министерството – им отговорих – още веднъж да получат нещо и от нас по куриерите.“ Виждам, всички горе пишат, сигурно три четвърти от писаното се отнася все до изборите. Нека да се прати поне един доклад от около 20 страници и в Министерството [на външните работи]. Понеже не поисках от тях [съветниците] нещо да направят, съгласиха се и даже одобриха идеята.

Аз от своя страна написах една грама до П.[етър] Младенов. Когато я прочетоха и я одобриха, реакцията им бе, че докладът има вече и встъпителна част.

Ето какво пратих:

„Изборната борба навлиза в крайната си фаза. Тя се отличава с известни особености, свързани с гръцкия характер и с развитието на Гърция през последните десетилетия, на които искам да се спра. За конкретната

обстановка в Гърция, за програмните декларации на отделните партии и за отношението им към международните проблеми имах случаи да съобщя в София.

При тези избори се забелязва едно общо взето рядко явление в Гърция – месианството, което вече се проявява открито към Андреас Папандреу. Известно е, че гърците се увличат от личностите. Не случайно партиите се основават и представляват реална сила, докато имат начело лидери с обаяние. Затова в сто и петдесет годишния политически живот на Гърция не съществуват партии, надживяли своите лидери – това важи еднакво и за десницата, и за центъра, и за левицата. Единствена ГКП прави изключение.

Досега в Гърция подобно отношение към политическа фигура е имало само към [Елевтериос] Венизелос при неговата предизборна победа през 1912 г. Бащата на сегашния лидер на ПАСОК, Георгиос Папандреу, увличаше масите с ораторското си изкуство, като ловко използваше създадената конюнктура, но не достигна тази степен на популярност, която има неговият син. Константинос Караманлис също не можа да изгради такова отношение към себе си като министър-председател – нито преди емиграцията си във Франция, нито след завръщането си. Само през 1974 г., при падането на диктатурата, неговото посрещане придоби месианския характер, какъвто отличават сегашните предизборни обиколки на Андреас Папандреу.

Говорих с мнозина за А. Папандреу. Отговорите, които получавах за неговата програма, са смътни, едностранни, отрицателни или хвалебствени, но най-често лаконично ми се отговаря: „Няма значение кой какво говори, ние искаме А. Папандреу, защото той символизира и носи промяната". Това още не гарантира крайния резултат от изборите. Защото, както казах, гърците се увличат не само по лидерите, а и по отделните личности, стига да имат влияние и материална помощ. Все още, особено в провинцията, продължава да е в сила контролът на десницата чрез фаворизация на и апарата на насилието. Нова демокрация има мнозина кандидати за депутати, които са популярни и най-важното, имат практически неограничени материални възможности. Прави силно впечатление различната степен на предизборна агитация в зависимост от материалното положение на отделния кандидат.

Засега, въпреки размяната на остроти в предизборните речи, атмосферата е спокойна, населението не дава външен израз на скритото напрежение, като че ли има някаква предопределеност в неговите настроения. „Липсата на критичност" спрямо А. Папандреу, както споделят с мен гърци от различни обществени среди и която смятат, че е израз на месианското отношение към него, им дава основание да се опасяват от активизирането на опасността отдясно. Включително и отговорни другари от ГКП виждат тази възможност да се прояви през последната седмица до

изборите или през първите дни при един евентуален голям предизборен успех на А. Папандреу.

За най-вероятно смятат, че може отново да се прибегне до палежи и пожари, които въздействуват силно върху населението и се представят в невероятни размери. Имат предвид организираните през лятото пожари, за които никой не се съмнява, че са били преднамерени – да тласнат страната към анархия като първа непосредствена цел, а по-нататък или да отложат изборите или да се въведе войската отново като политически фактор. Г.[еоргиос] Маврос не изключва, а даже намира за много вероятно не толкова възобновяването на пожари из улиците на Атина, но прибягването и до по-драстични мерки, включително и до политически убийства.

Прави впечатление трактовката, която дава чуждата преса на едно евентуално идване на ПАСОК на власт. Не скриват все по-умерените, от известно време насам, изявления на А. Папандреу, но един негов успех се представя като открито предизвикателство за НАТО и за Европейската общност. Дава се ход на различни слухове и на мерките, които едрата гръцка буржоазия, банки, корабопритежатели вече били предприели – стягат злато и скъпоценности за пренасяне навън, прехвърлят огромни суми и т. н. (сп. „Тайм“, № 41, 12.IX.1981 г.), а в-к „Фигаро“ преди една седмица помести статия, като направо писа, че К. Караманлис държи в ръцете си мощно средство да предизвика политическа криза чрез подаване на оставката си на президент, в случай че А. Папандреу дойде на власт и се опита да проведе политика, която засяга интересите на буржоазията – това, което А. Папандреу в разговор с мен сподели със загриженост.

При голямата поляризация на гръцкия политически живот, когато Центърът престана да представлява политическа сила, създаденият избирателен закон от К. Караманлис, който така щедро облагодетелствува неговата партия (един депутат на Нова демокрация бе избран с два пъти по-малко гласове от един депутат на ГКП и на другите по-малки партии), сега се обръща против Нова демокрация. Г. Маврос, който преди десетина дни се срещнал с К. Караманлис, ми каза, че му обърнал внимание върху пагубните последствия за Гърция от запазването на този закон, защото не позволява създаването на коалиционни правителства както е в Западна Европа, тъй като малките партии са осъдени на изчезване. Те не могат да бъдат представени с повече от един депутат и то само някои. Единствена ГКП ще увеличи броя на своите депутати. К. Караманлис се съгласил с Г. Маврос и му казал, че преди два месеца изменение на закона било възможно, сега обаче било късно. И подхвърлил на Г. Маврос, след като разбрал, че на никаква цена не искал сътрудничество с Нова демокрация, да отиде дори с ПАСОК, но да влезе в Парламента.

Нова демокрация разчита най-вече на страха, който се опитва да внуши сред населението от „социализма“ и „марксизма“ на ПАСОК, пред-

ставяйки ги като катастрофа за Гърция. Както се изрази един от близките сътрудници на [Георгиос] Ралис: „От нас са изморени, но от А. Папандреу ги е страх.“ Заслужава още веднъж да се отбележи, че тя залага и на сблъсък между ПАСОК и ГКП, като разчита, че ГКП не може да приеме каузата на А. Папандреу и че нарастването на влиянието на ГКП води обективно до разделяне на силите на левицата и до отслабване на ПАСОК.“

6.X.1981 г. [вторник]

Прочетох встъпителната част на [Панайотис] Канелопулос [за книгата ми], посетих го и му я връчих без забележки. Хареса ми. Разглежда в нов дух византийско-българските отношения в около 40–50 печатни страници.

Поговорихме с [Георги] Колибаров, който пък дойде при П. Канелопулос да го уговори за един видеозапис по телевизията. Успокои се и сътрудничи по-добре, най-вече си върна доверието, че няма да допусна да се разгорят тук борби в ущърб на работата. Каза ми, че го викат в София за една седмица, било за „добро“.

7.X.1981 г. [сряда]

Пристигна началникът на „Инфлот“ от Варна [Владимир] Чобанов, работил при баща ми, приятел на Паруш [Тодоров]. Дойде с поръчка – да му купя един колан, затоплящ кръста. Почна и на Паруш да се обажда дископатията.

Посети ме Зизи Лулудопулу. Иска да получат сделката с памук. [Севдал] Севдалов обаче го няма. Той е бил най-големият ни доставчик в миналото, отношението към него е положително, въпросът е дали ще купуваме. Миналата година като че ли не доставихме.

Ще се сблъскам с трудности с изваждането на „Балкантурист“ долу. Делото със средния магазин спечелихме, искам да направим хубав вход с приемна долу, а горе – прилично място за приемане на гости с един бар.

8.X.1981 г. [четвъртък]

Проведох срещи с посланиците на Франция и Западна Германия, за да си изясня какво е сегашното им отношение към А. Папандреу и дали са поели ангажименти към едно правителство на ПАСОК. Използувах случая, за да ги попитам и за отражението на събитията в Египет върху Гърция.

1. Френският посланик [Филип] Ребейрол ми призна, че се почувствувал много неудобно. Зачестили са манифестациите на симпатия към А.

Папандреу от страна на социалистическата партия и на отделни членове на френското правителство, които надхвърлили приетите граници. На културна манифестация на ПАСОК, от не особено значение, пристигнал за няколко дни френският министър на културата [Жак] Ланг. Посланикът предупредил своя министър, той отнесъл въпроса до [Франсоа] Митеран да се отклони поканата. Министърът на културата настоял на правото си да предприема неофициални посещения като специалист и Ф. Митеран отстъпил, с указания да се изтъква непрекъснато частния характер на това посещение. Ж. Ланг, отбелязвайки неофициалния характер на своето идване в Гърция, подчертал дружбата, която го свързва с Мелина Меркури и с А. Папандреу, с които се срещнал, като не пропуснал да даде изявления, че очаква по-разностранно сътрудничество с гръцките социалисти на власт. Вестниците само това чакаха и Е.[вангелос] Авероф излезе вчера публично с остра критика, че се касае за намеса във вътрешните работи на Гърция. Ф. Ребейрол се показа много чувствителен към тази критика, не толкова, че се прави от член на правителството, с което Франция е имала такива връзки, колкото от това, че се касае за „един истински приятел на Франция, дал доказателства за това".

Следователно френското правителство морално вече се е ангажирало с А. Папандреу, но материално той не го допуска. Нямал никакви затруднения в този смисъл досега, а и трудното икономическо положение на Франция ограничавало и правело почти невъзможно каквито и да било по-значителни жертви.

2. За перспективите на ПАСОК да състави правителство той не се съмнявал вече. Една френска социоложка, която изследвала едно село в Епир, т. е. крепостта на Нова демокрация и на десните, там където господствувал Е. Авероф, му съобщила, че същите хора, които до един гласували за К. Караманлис в предишните избори, сега твърдо са заявили, че ще гласуват за ПАСОК. Въпреки обещанията, подаръците и заплахите. Тя работела с това село от години.

Обобщавайки, Ф. Робейрол посочи като ново явление именно проникването на А. Папандреу в райони, които традиционно, от половин век и повече, са били опора на десницата. Учудвал се обаче откъде се взима обаянието на А. Папандреу. Посещавал го няколко пъти и си позволява, както се изрази, да твърди, че е личност, която от пръв поглед и от само себе си се налага, като например един [Шарл] де Гол.

Преди срещата си с мен той имал посещение при новия американски посланик, близък на семейство Папандреу, който пък го уверил, че А. Папандреу не бил в никакъв случай антиамерикански настроен. Неговите реакции били по-скоро типично американски, на човек отвътре, недоволен от определени действия на американската администрация. Допускал, че САЩ биха могли да намерят подстъп към А. Папандреу чрез известна корекция на своята политика.

(Изпращам открито в превод изявленията на А. Папандреу пред осем чужди журналисти за НАТО, американските бази, Кипър, които излязоха вчера. Те са интересни по съдържание и защото излизат сега направо на чужд език за чужбина, и същевременно, според мен, те са предназначени и за печелене на гласове от левицата, където А. Папандреу насочва напоследък своята пропаганда. ГКП внимателно реагира с изявления на Х.[арилаос] Флоракис.)

3. На въпроса за последствията в Гърция от убийството на [Ануар] Садат Ф. Ребейрол счете за нужно да говори по-скоро за опасенията си от развитието на положението в Близкия Изток. Разговора той съсредоточи предимно върху Саудитска Арабия и Израел.

Той разкритикува остро политиката на Израел и на [Менахем] Бегин, върху които хвърли отговорността за несполучливия изход от споразуменията Кемп Дейвид и даже за злополучния край на А. Садат. Той изрази и учудване, и неудоволствие от ролята и на еврейското лоби в САЩ, което налагало на САЩ решения, противоречащи на националните интереси на страната. Бил няколко пъти в Израел, където констатирал учудващи противоречия и деление, основаващи се на фанатизъм и расово доминиране на определени групи евреи, дошли от Средна Европа.

За най-слабо звено в арабския свят той определи Саудитска Арабия, където обаче всяко нарушение на съществуващото равновесие могло да доведе до избухване на верижна реакция с намеса на САЩ и дори до избухване на трети световен конфликт. Затова именно Ф. Митеран избрал първото си посещение в Саудитска Арабия, но възможностите на Франция не са такива, че да могат да повлияят решително в региона. Вътрешното недоволство и противоречия в Саудитска Арабия били толкова силни, че при известно стечение на обстоятелствата могли да настъпят събития с неочаквани и далечни последствия. Той спомена и за ролята на палестинците, пръснати в различни арабски страни, представляващи потенциална сила, която не си е казала още думата. И отново обвини Израел, че не се е постарал да намери някакво справедливо решение за палестинците, останали в неговите предели.

Ето и разговора ми със западногерманския посланик. Попитах го доколко е вярно твърдението, че ГФР се е заангажирала да окаже помощ на едно правителство на А. Папандреу, ако то се окаже примерно под аналогичен външен и вътрешен натиск, както стана с Франция. [Хелмут] Зигрист ми отговори като се позова на посещението на [Ханс-Дитрих] Геншер в Атина в началото на м. август. Въпреки официалния характер на посещението, Х.-Д. Геншер имал срещи и с А. Папандреу и с Г. Маврос. Нещо повече, на официална отговорна вечеря, дадена от него, пак по лично настояване на посланика, бил поканен и А. Папандреу, който се

отзовал на поканата. „Принудени сме да се съобразяваме с изменящата се обстановка в Гърция“ – това бил мотивът.

Пресата се опитала да узнае какво се е говорило на срещата с А. Папандреу, но Геншер не дал конкретен отговор и отбягнал да разисква този въпрос. Позицията на ГФР ми бе охарактеризирана по следния начин. Един демократичен режим не може да съществува без опозиция. Редуването на власт тогава е безболезнено, когато управляващите и опозиционните партии могат да действуват в нормални условия. Това означавало при нашия случай, че ГФР е против и ще положи необходимите усилия, за да не се допусне дестабилизация на положението в Гърция чрез натиск или слухове, които биха могли да тласнат едно бъдещо правителство на ПАСОК към крайни и неразумни действия.

Попитах го отново – означава ли това и по-съществена помощ, включително и материална? Това не изключва в никакъв случай оказването на помощ от всякакъв вид, бе отговорът.

Имал няколко срещи и разговори с А. Папандреу, намира го за подготвен и разумен човек. Дава му освен това право в този част от критиката му спрямо влизането на Гърция в ЕИО, когато А. Папандреу твърди, че Гърция не е била подготвена за такава голяма стъпка и че приобщаването ѝ към ЕИО ще бъде съпроводено със сериозни трудности. Но смята, че това е била неизбежна стъпка, която в крайна сметка ще се окаже полезна за Гърция, както за всяка страна, която иска да премине към едно по-високо стъпало в своето развитие. Присъединяването към по-големи и по-развити икономически общности почти винаги се оправдава.

Намира, че А. Папандреу неправилно представя западната позиция като по-изгодна за Турция. Може за някои само страни, например за САЩ, за известно време да е имало, и то по-скоро показно, съобразяване с особеното стратегическо положение на Турция. ГФР винаги е изхождала от стремежа да се запази равновесието на силите в този район и стабилността на режимите. „Ние много внимателно пресмятаме всяка наша стъпка, но не изключвам да имаме различия в пресмятанията с А. Папандреу. Но само толкова, разликата може да е само в цифрите. Уверете А. Папандреу, когато се видите с него, че над всичко ние поставяме спокойствието в този район и няма да допуснем нарушение на равновесието в полза на една от двете страни. Ние споделяме и се отнасяме с разбиране към вашата политика, която се основава на принципа на омиротворяването на Балканите и на взаимното сътрудничество“ – тези думи бяха казани във връзка с някои разяснения, които той ми поиска за балканската ни политика и по повод на хубавите впечатления, които придобил от няколкодневното си посещение в София и страната ни като гост на западногерманския посланик у нас в началото на м. септември т. г.

Съболезнованията на А. Папандреу за А. Садат, в което той така открито се отграничава от неговата политика, Х. Зигрист определи като не-

удачно, защото давал да се подразбере, че е като че ли по-близък до [Муамар] Кадафи, което би могло да отблъсне от А. Папандреу някои среди и в Гърция и в чужбина.

Попита ме накрая защо предложението на ЕИО за урегулиране на афганистанския въпрос се отхвърля така категорично от Съветския съюз.

9.X.1981 г. [петък]

Обядвахме с търговеца и производител [Антониос] Дзикас. Исках да му окажа това внимание, защото работи от много години с нас, устрои голям прием по случай десетгодишнината от съвместната ни дейност, има и големи проекти. Дойде със сина си, който иска да учи български.

Надвечер пристигнаха [Спирос] Аздрахас с шефа на издателство „Темелио“. Ще издадат „Балканският град“. Подписахме договор.

Вечерта пък отидохме до Варибоби. [Илияс] Андонопулос устройваше прощална среща, изпращат го посланик в Дания. С него свършихме хубава работа като началник отдел за култовете. Говорихме приятелски с [Георгиос] Мазаракис и [Димитриос] Велисаропулос. И Г. Мазаракис скоро щял да замине на пост в чужбина. А Д. Велисаропурос не скри загрижеността си какво ще стане, ако ПАСОК правителство образува – т. е. в каква степен и колко дълбоки ще бъдат разместванията.

10.X.1981 г. [събота]

Две посещения в резиденцията.

Ректорът на Янинския университет [Михалис] Мераклис дойде с жена си и съпругата на негов най-близък приятел, вдовица от няколко месеца. Синът на вдовицата е студент в Пловдив и молят да му се отпусне стипендия.

Дойде и алжирският посланик. Той сам поиска среща, както разбрах, за да ми изкаже дълбокото си възмущение от разговора, който е имал с румънския посланик [Йон] Брад. Седнал да защитава политиката на [Ануар] Садат, колко била голяма загубата за човечеството от отстраняването му – мирът в Близкия Изток бил застрашен сериозно. Алжирският посланик го иронизирал – кой мир?, имало ли е мир?, и т. н. А. Садат бил жертва на политиката си и още повече на приятелите си, които го накарали той да даде всичко, което могло да се извлече от него, без да му дадат нещо в замяна. И то все за сметка на палестинците. Отделянето на палестинския въпрос от А. Садат било голяма грешка. Самото убийство той смята, че е дело на голям заговор. При това, никакво впечатление не направило на египтяните. Наблюдавал и телевизията, имал и други сведения. Съмнително му е, че останал жив [Хосни] Мубарак.

Разказа за различия между шиити и сунити, като се спря на VII в., когато Абасидите, в съюз с Али и хората му, заедно се справили с Омайядите и след това жестоко избиват следовниците и роднините на Али. Оттук произлизало недоверието към всички други, фанатизмът им. Освен това издигнали като принцип правото да не разкриват религиозната си принадлежност, което им позволявало да се прикриват и проникват навред.

След обяд бях при [Януш] Левандоски. Два часа говорихме за положението в Полша. Няколко седмици работил и подготвил подробно изложение за начина, по който би могла да се проведе икономическата реформа. Адресирал го лично до [Пьотр] Олшевски, когото смята за единствения способен да изведе днес Полша от кризата. Странното е, че Съветите предпочели един слаб човек, [Станислав] Каня, само защото е стоял начело на милицията, един вид свой човек. А забравили, че това са хората, които не могат да излязат на открита борба, първи ще се разбягат, както показали събитията и в другите социалистически страни. Най-корумпираните и най-безогледните.

Не очаквах толкова сурова оценка от страна на Я. Левандоски. Но сетне разбрах, че той ги държи отговорни и за свалянето на [Владислав] Гомулка, монтирано от милицията, което поставило началото на директните атаки срещу партията. И сега С. Каня повел двулична игра; подвел окръжните секретари и попречил на пленума, а на конгреса накарал [Пьотр] Олшевски да си оттегли кандидатурата. Сега се затворил и пиел. Единствената надежда е Олшевски, иначе партията ще се разпадне и не се знае какво развитие ще получат нещата в Полша. А партията не действувала, защото забравила как се работи с хората.

Намеса отвън той не изключва, можа дори да стане и нужна, но при всички случаи последствията ѝ ще бъдат ужасни. Поляците не са забравили и Катин, макар че не пишат за това. Бои се, че в такъв случай социализмът може наистина да се идентифицира със СССР, с руснаците и немците – и тогава даже не иска да мисли за последствията. Търпението на полския народ е на изчерпване, защото за всичко вини партията. А тя нито можа да се оправдае, нито можа да предложи изход от кризата. Продължава да трупа пасив.

11.X.1981 г. [неделя]

Събрахме се варненци. Елито с интерес слушаше истории от преди половин век.

12.X.1981 г. [понеделник]

Имах среща с турския посланик Фахир Аладжам. Говорихме за изборите, за шансовете на едната и другата партия, за това какво може да стане след изборите, в рамките на едно общо предвиждане.

Заслужава да се отбележи единствено няколкократното му настояване, че евентуалното идване на ПАСОК на власт откривало ера на дестабилизация на Балканите и в Източното Средиземноморие, тъй като това означавало изостряне на отношенията с Турция. Позовавайки се на многократно декларираната от нас политика, свободна от всякакво конюнктурно използване на временно влошените отношения между отделни страни, той не се съмнявал в запазването на добрите отношения между България и Турция, както досега. Но се питал няма ли да бъдат смутени нашите отношения с Гърция с идването на А. Папандреу на власт. Все още турското МВнР не изключвало част от изказванията на А. Папандреу да са израз на предизборни ходове. Но последните му изявления, дори пред турски вестник, за прекъсване на двустранните разговори и за излизане от НАТО се тълкуват като опасни стъпки, които не могат да не предизвикат турска реакция. Гърците забравяли, че не са сами и не могат да налагат своите претенции над международните води и над въздушното пространство в ущърб на интересите на съседните страни.

Посетих [Владимир] Кабошкин. Разменихме си информации. Имал срещи с няколко посланици – вече преобладавало мнението, че ПАСОК ще спечели. Доволен е, че все пак са установили контакт с ПАСОК. Не е уверен какво ще е в състояние да прокара А. Папандреу.

Малко го изненада реакцията на [Йон] Брад във връзка със смъртта на [Ануар] Садат. Напоследък се активизирал при срещите си със социалистическите посланици, но под различни предлози отказвал да ги свиква на обяд, мака че бил неговият ред. Затова поел тази среща В. Кабошкин и предложи да поема аз следващата, след изборите. Приех, като остана да се договоря с [Ернст] Кубе, нашият доайен.

13.X.1981 г. [вторник]

Изпращам последната грама за изборите. След всички проведени разговори стигнах до убеждението, че не могат да се посочат никакви цифри за очаквания резултат.

„Всички, с които говорих – повече от десетина посланици и голям брой общественици – по правило са много внимателни и сдържани, когато става въпрос за конкретна цифрова прогноза на възможните резултати на изборите от 18 октомври. Те смятат, че не е възможно да се направи дори и приблизително точна прогноза, тъй като в Гърция подобни избори е нямало. Отличава ги издигнатият и подет от всички опозицион-

ни партии (без крайно дясната) лозунг за отстраняване на десницата от власт, което, при очерталото се съотношение на силите в Гърция, може да доведе до радикални политически промени. Това обяснява небивалата поляризация на силите в страната – според мнозинството наблюдатели преценките са, че около 80% от гласоподавателите гравитират към основните съперници – Нова демокрация и ПАСОК.

Сега вече са много малко тези, които оспорват, че водеща партия на настоящите избори е ПАСОК. Бързият възход на тази партия (само по себе си ново явление в гръцкия политически живот, недооценено както в Гърция, така и от много западни и някои социалистически страни) изненада мнозина, още повече, че възходът на ПАСОК съвпадна с период, в който Нова демокрация, водена от К. Караманлис, постигна определени успехи. Правителството реализира основната си външнополитическа цел – присъединяването на страната към ЕИО. Осъществи се т. нар. „отваряне“ към Изток, подобряването със съседните страни доби траен характер, като се изключи Турция. Резултати имаше и във вътрешен план. Нашата страна се ориентира правилно, своевременно разви връзките с ПАСОК и последвалото развитие на съотношението на политическите сили в Гърция в полза на тази партия ни намери подготвени.

ПАСОК досега приложи успешна предизборна тактика. Навреме сведе програмата си до по-реалистични рамки по вътрешнополитическите и социално-икономическите проблеми, а по т. нар. национални и външнополитически проблеми, по които известно време отбягваше прекия отговор, напоследък зае ясни твърди общо взето позиции и по НАТО, и по американските бази, и по Егея и Кипър. С това тя успя да успокои много избиратели както от Центъра, така и отляво, включително и сред своите сподвижници. Смята се също, че поне на първо време нито армията, нито „скрити сили“ ще прибягнат до действия с цел да свалят правителството. С активните си външнополитически контакти в предизборния период А. Папандреу успя да създаде впечатление, че няма да има неблагоприятни реакции от Запад, ако дойде на власт, и дори може да разчита на подкрепа оттам.

Въпреки общото мнение, че влиянието на Нова демокрация отслабва, силата на тази партия не бива да се подценява. Десницата в Гърция има дългогодишни корени и опит в управлението. За запазване на позициите ѝ в политическия живот спомагат и някои особености на гръцката действителност – консерватизмът и страхът от по-радикални промени сред значителни обществени слоеве; ролята на финансовия и търговския капитал; огромните средства, които се отделят за предизборната кампания от Нова демокрация; подкрепата отвън.

Всичко това заставя всички наблюдатели да бъдат крайно предпазливи и да говорят, че разликата между гласовете, подадени за двете партии, няма да е голяма, 2 до 5% в полза на ПАСОК. Не се изключва и постигането от ПАСОК на резултат, който ще му даде мнозинство в Парламента.

Нов момент в следвоенната история на Гърция е утвърждаването на ГКП като национална политическа сила, независимо от съществуването на фракция, усложнената международна обстановка и обвиненията отляво и отдясно за „зависимост от Москва“. Последователната линия на партията печели все повече привърженици и се налага схващането, че без силна ГКП не е възможна действителна промяна. Като фактор в политическия живот ГКП успя да се наложи и в съзнанието на господстващата класа.

Центърът на практика престана да съществува, като привържениците му преминаха или се ориентираха към двете основни партии. Крайно дясната национална групировка се вля в Нова демокрация, а силите на участващите самостоятелно в изборите крайно леви и крайно десни групи са незначителни.

Сега вече все повече предмет на обсъждане са предвижданията какво ще стане, ако нито една партия не получи достатъчно мнозинство, за да състави правителство. Очаква се, че коалиционно правителство не ще може да се образува, тъй като партньор в такова правителство би могла да бъде само третата партия – ГКП, която не би влязла в коалиция с Нова демокрация. А според съществуващите данни засега и А. Папандреу изключва възможността от съюз с компартията.

Ще се съгласи ли и би ли успял А. Папандреу да се задържи на власт няколко месеца с подкрепата на ГКП, за да прокара някои от обещаните законопроекти? Или ще поиска веднага нови избори? Ето въпроси, на които сега не може да се отговори. Говори се и за друг вариант – съставяне на правителство, по същество служебно, което да бъде възложено на друго политическо лице с цел провеждане на нови избори в срок до една година. Засега като компромисна фигура се сочи Г. Маврос (така той сам ми разтълкува внушението на К. Караманлис да влезе на всяка цена в Парламента). Ако и такова правителство не получи вот на доверие, конституцията предвижда нови избори в срок от един месец.

Изборите на 18 октомври могат да отбележат началото на период на относителна политическа нестабилност в Гърция, ако се сбъдне предвиждането, че нито една партия няма да получи достатъчно мнозинство за съставяне на самостоятелно правителство.“

(Замина [грамата] на 15-и заранта, защото достъкмявах и преписвах на 14-и.)

Вечерта отидохме с Ели във Фалирон – при Коко [Кириякос Сарандис]. Той ѝ показа своите албуми и разни други колекции. Оттам ги заведох до една истинска таверна (избра я Коко), където си хапнахме калмари, рачета, гаридес и други мезета, плюс много вкусна цаца, така че стигнахме и до риба.

14.X.1981 г. [сряда]

Обяд с английския посланик [Иън] Съдърленд и неговия съветник [Майкъл Левелин] Смит. Бяха любезни и даже сърдечни. Имах дълго време впечатлението след доброто начало (по препоръка на английския посланик в София), че ще се сближим, но нито веднъж не бях поканен от него, нито ме посети, въпреки че аз отидох два пъти при него. Оттогава и аз престанах да го търся. Този път, още щом отворих уста, той веднага прие. Когато разказах това на В. Кабошкин, той ми разказа как на два пъти е искал да се срещнат със Съдърленд и той любезно се съгласявал, но все отлагал за след изборите.

Говорихме за Оксфорд, за историята, за англо-българските връзки, за Гърция, за Югославия, където е бил I секретар и посланик, за Косово и Албания. Беше толкова приятно разговорлив, че Б.[ранимир] Петров остана изненадан.

За Гърция. Той е толкова анти-Папандреу настроен, че отбягваше да спомене ПАСОК или името Папандреу, а говореше – „Нова демокрация губи влияние тук и там", „противната партия има лек аванс". За него идването на ПАСОК на власт е начало на дестабилизация и изостряне на всички противоречия – вътрешни и външни. Даде за пример ЕИО – Гърция и без това е страната с най-големите непроизводителни разходи, бюрокрация, корупция и интересно – за социални услуги! Обещанията на ПАСОК да увеличи разходите за заплати, образование, народно здраве са в противоречие и с възможностите на страната и с тенденциите в ЕИО. На модернизация на администрацията от ПАСОК той не вярва, защото ПАСОК нямал кадри, пък и гърците не са подготвени за такова сътресение. Ползата от ЕИО е относителна.

Бои се и от изостряне на отношенията с Турция.

За Албания и Косово беше осведомен добре. Според него изкуственото задържане на Косово на ниско ниво и несвоевременното уреждане на статута, който да изравни областта с другите републики, което е било възможно и лесно осъществимо в миналото, са основната причина за събитията. Сега отстъпката би била изтълкувана като слабост от националистически настроените албанци и може да повлече още по-нежелателно развитие. Добре, както се изрази той, че Албания продължава да не е притегателна като система на управление за албанците в Косово. Иначе положението там би могло да стане неудържимо.

С Ели отидохме на Московския цирк. Старият – с коне и зверове, с атлетика – горе-долу като при всички, но класата им е добра. Тук беше и Юрий Никулин. След като скоро бях гледал чудния филм с него „Диамантената ръка" – искаше ми се да попея „А нам все равно..." – тяхната сцена. Смях се пак на физиономията му за учудване на околните, които го виждаха за пръв път и го възприемаха по-иначе.

15.X.1981 г. [четвъртък]

Пристигна и Варчо. Изкарал е истинска сесия. Отслабнал, но доволен и жаден за работа.

На обяд – коктейл на парахода „Адалберт Антонов“ с капитан [Петър] Софийски. Баща му с баща ми бяха най-близки приятели. Той самият го познаваше, а сега живее с Паруш [Тодоров] в една кооперация. Отделихме се в един ъгъл – говорихме си за минали, но и за настоящи работи. Човекът е с изострено социално чувство. Разправи ми и за един келнер, настанен между двата апартамента – неговия и на Паруш. Всяка вечер до 2–3 часа пускал една силна уредба. Жена му не могла да спи, оплакала се един-два пъти, но без резултат (мъжът ѝ го нямало). Една вечер пак се дигнал този шум. След малко обаче чула как Паруш влязъл и го заплашил, че или ще го пребие, или ще изхвърли уредбата му през балкона, като за по-убедително го хванал за яката и насочил самия него към балкона. Прилича на Паруш.

16.X.1981 г. [петък]

Днес останах в къщи. Да погледна коректурите – дойде [Янис] Карас да отделя снимките за превода на „Балканския град“ в САЩ; да си почина малко – че се чувствувах много изморен.

На обяд имах пак гости – делегация на факултета и изследователския институт по корабостроене във Варна. Обади ми се Дончев от името на Паруш [Тодоров], другите и самия него не познавах – но са приятни хора, делови и мислещи.

Обади ми се [Лука] Драганов – да ми съобщи, че се реши за [Павлос] Сакеларидис, поканен е в София. Все пак и това е добре, жалко за [Йоанис] Галос, който свърши толкова работа, и за [Янис] Папатеодору, който си беше подредил толкова трудно пътуването. Нашите се увлякоха за политически личности без да държат сметка, че никой не може да се отлъчи при такава напрегната и неизвестна с резултатите си изборна борба.

А докато пишех, обади ми се втори път, че съм викан в София на 19-и и 20-и, т. е. трябва да тръгна в неделя. Това ме зарадва, тъй като аз се гласях да тръгна едва във вторник.

Предстои ми конференция в Истанбул – видях се с проф. [Тарик Зафер] Туная, поставят ме в центъра на чествуването [за Кемал Ататюрк]. Това много задължава. Ударението постави на историческия аспект – като последен етап на националноосвободителните движения, довеждащи до утвърждаването на националните държави. Но ще трябва да помисля още малко за характера на това движение и изобщо на кемализма тогава, по-късно и днес. Какво е всъщност и какво е останало от него.

17.X.1981 г. [събота]

Сутринта в посолството – текущи и други работи.

Тръгнахме късно [за София] и пристигнахме късно – в един часа след полунощ.

18.X.1981 г. [неделя]

В Министерството и ЦК. Решили са посолството да внесе доклад в колегиума в началото на м. декември. От нас го искат преди края на м. ноември.

Отделът подготвя отношение по докладната записка на [Аксиния] Джурова, в положителен дух. Но насочват едностранно усилията си – за публикуване на каталога, а не за съдбата на документите [от манастирите край Серес]. А целият въпрос е там – готови ли сме с тях, т. е. добре ли са съхранени, за да не попадаме под ударите на закона и как ще процедираме политически. Обясних всичко това на Динко, обеща да преправи докладната записка.

19.X.1981 г. [понеделник]

Заранта на летището – за посрещане на проф. Е.[нвер] З.[ия] Карал, личен пратеник на президента [Кенан] Еврен, носи и подарък за 1300-годишнината. Както и на гръцката делегация.

Видях се с турския посланик [Йълдъръм] Кескин, говорих му за СИБАЛ. Обеща да осигури турско присъствие.

Е. З. Карал заминава за Полша, в последния момент му възложили и тази задача. Срещнахме се след обяд на двучасов разговор. Разказа ми защо нищо не направил за СИБАЛ. Водили борба с военните, които решили да създадат Турска академия [на науките] като разтворят в нея Тюрк Тарих Куруму и Тюрк Дил Куруму. Още не е сигурен дали е успял да запази Дружеството; искането им е да влязат като съставна част на Академията.

Разказа интересни неща за стремежа на турчина да се свърже с Европа и в миналото и сега. Според него в Османската държава за европейските поданици бариерата за заемане на високи постове и за уважението към тях е била по-малка, отколкото за мюсюлмани от нетурски и неевропейски произход. Нито един арабин не е издигнат за везир. И до днес турското население не се чувствувало близко с араби, с иранци. Дори неговите хора отишли преди месец в Кайро, радвали се на историческите паметници, но страната им се видяла чужда, както и хората.

[Йоанис] Караянопулос пристигна сам. [Павлос] Сакеларидис, като разбрал резултата от изборите, според него, решил да остане – да си опита късмета с новото правителство.

На летището говорих с П.[етър] Дюлгеров. Интересува се за Гърция. Видях и А.[ндрей] Луканов.

Вечеряхме с кипъреца [Апостолос] Папайоану и с Й. Караянопулос. Дойде и Ана. Беше и [Петър] Славчев – разказа ми последни клюки за промени в Министерството [на външните работи], които все не стават.

20.X.1981 г. [вторник]

Заранта – в дома на културата. П.[етър] Танчев направи няколко гафа – лошо чете имената; сбърка кампучиеца с корееца; пропусна един лист от гостите; не спомена изобщо турчина – проф. Е. З. Карал.

Докладът на Т.[одор] Живков бе наистина умерен, класов, никъде не дразнеше. На мен лично не ми хареса въвеждането на траките като етнически компонент, наред със славяните и прабългарите. Разминаваме се с много столетия. По-правилно бе да се каже, че сме наследници на култури и че сме приобщили население местно – сред което така или иначе най-близко до нас хронологически и по маса е гръцкото. Гърците са тези, които почти едновременно с траките идват в южните и северните части на полуострова, асимилират траките до степен те да загубят езика си, създават трайни държави (да вземем например държавата на Филип и Александър Македонски); след това Византия – на територията, на която се основава българската държава. А след това и тюрките – потокът от прабългари не секва, след тях вървят всякакъв род тюрки, сродни тям племена. Случайно ли е, че няма нито един български владетел от славянски произход, дори и след покръстването на рода Дуло, дори и след двувековното владичество над България на Византия. Идват братята Асеневци и тяхната династия, която е пак тюркска, наричаме ги кумани, за да заличим това впечатление. И завършваме с цар Шишман – par excellence тюркско име. Изхвърлихме от употреба толкова турски думи, мнозина от които са били навярно прабългарски. Добре, че остана „шишко“, поне като нарицателно само, за да не ни се смеят утре.

Поздравленията бяха интересни. Тези на западните и необвързаните страни – по-силни, говориха и за Л.[юдмила] Живкова. Тези на социалистическите – по-малко емоционални, но подчертаха значението на юбилея, изтъкнаха приноса на България в миналото и сега. Включително и изказването на румънеца. На този фон съветското поздравление избледня – никакво или почти никакво споменаване на юбилея, на историята.

На приема се видях с много хора. В устата на всички е съкрушителната победа на ПАСОК. Радват се. Особено П.[енчо] Кубадински. Той е оптимист, че сега ще се уредят всички въпроси, дори за р. Места, по-лесно, отколкото с правителството на Нова демокрация. Казах му да не бъде толкова оптимист и да се готви за тежки преговори. Единственият изход е намирането на глобален подход – с решаването на повече въпроси, къ-

дето може една отстъпка да се компенсира с друга придобивка. Подхвърлих му идеята за Маказа.

Ал.[ександър] Лилов беше по-въздържан за отношенията. Смята, че ще имаме трудности, независимо от голямото задоволство от победата на левите сили.

П.[етър] Танчев не може да скрие разочарованието си от победата на ПАСОК. Каза, че все пак имали човек и сега в правителството – залагали на [Георгиос] Маврос. Казах му пред всички, че големият изборен успех на ПАСОК намалява шансовете на Г. Маврос да стане министър на външните работи. Особено, ако надделее лявото крило в ПАСОК. А.[ндреас] Папандреу ще има нужда да успокоява левицата и ще гледа да направи това по най-лекия начин – да държи на правителствени постове леви хора, тъй като едва ли ще може да удържи на обещанията си за по-дълбоки реформи.

Г.[еорги] Атанасов ми каза, че се готви конгрес на дружество „Г. Кирков", пита ме за председателството. Отговорих му, че знае много добре как ме направиха – да намери друг.

[Борис] Пядишев се поинтересува как вървят работите – пита ме за Н.[икола] Стефанов, за положението на А. Лилов – казах му каквото мисля. Един другар от Стара Загора изглежда, че подочу нещо и се залепи, за да подслуша разговора. Нямаше как да спра и продължих. Оставям на него, ако иска да донесе, а може пък да го е направил от просто любопитство.

Узнах от Д.[ичо] Атанасов, че срещу А. Лилов се работи и в Москва – прави се опит да се приближи [Леонид] Брежнев чрез снаха му.

21.X.1981 г. [сряда]

Въпреки всички усилия пак не успяхме да тръгнем за Истанбул до обяд. Потеглихме в два часа и след като се забавихме повече от един час в Свиленград (мостът потъва, минахме през понтонен и чакахме Илия да вземе бензин повече от половин час) решихме да останем в Одрин. И добре направихме. Преспахме в консулството. Генералният консул [Никола] Николов, който е бил в Гърция, беше много любезен. Знаех го от работата му в културния отдел. Докато приготвяше вечеря – чай със сирене и хубаво грозде – погледахме телевизията от Атина. Случи се предаването на министерството на отбраната от Е. Авероф на А. Папандреу. Наистина каква ирония – Е. Авероф, който обвиняваше А. Папандреу във всички марксически и социалистически страхотии и предателства, сега любезно го въведе, стисна му ръката и му отстъпи своето място.

Сутринта разгледахме известната одринска джамия „Селимие" – наистина много хубава. А пътуването на светло нито бе уморително, нито опасно. Пътят се оказа тесен и страшно натоварен. Един наш ТИР бе закъсал, сблъскал се със своя преден колега поради внезапно спиране.

В Истанбул ни настаниха в хотел „Мармара“, един от най-хубавите в Таксим.

22.X.1981 г. [четвъртък]

На обяд заведох Ана в ресторанта, където поднасят агнешки глави. Разправих ѝ случая с [Жозе Жентил] да Силва и представителя на ЮНЕСКО, които ядоха с удоволствие, стъписаха се малко пред очите (казах им да ги оставят, както и аз ги оставям), а след това пред състава на ЮНЕСКО разправяха, че едва ли не тук на Балканите сме канибали.

Вечерта се разходихме покрай Босфора. Тръгнахме по светло, та видяхме доста неща. Военните са разчистили много от малките кафенета и ресторантчета покрай водите, така че се открива хубава гледка към Босфора. Видях повече къщи – от тези от XVIII и XIX в., дървени, на няколко етажа, някои масивни като дворци. Явно и тук започва да прониква съзнанието за историческата ценност на такъв вид паметници.

С [Тарик Зафер] Туная се видяхме за малко. Предадох му текста на доклада, за да се подготви превод.

23.X.1981 г. [петък]

Заранта се отправихме за „Kariye-Chora“ – най-интересната църква, която видяхме и разглеждахме цял час – с мозайки и фрески. Наистина възраждане, такива рисунки!

Оттам отидохме до „Св. София“. Величествен храм. Всеки път поразява с величието си. Архитектурата му като цяло, не само кубето, го правят съвършен паметник.

Разгледахме мястото на хиподрума. Хвърлихме поглед и на джамията „Ахмет“ – първата, която са искали да бъде по-голяма и от „Св. София“. И тя има своята красота. Но няма магията на „Св. София“ – там се чувстваш пленен и от обаянието на ролята, която е играла във византийско и османско време. Историята сама по себе си е елемент на преклонение, буди въображението, интереса – тук легенда, там реалност, място, колона, свързани с една или друга личност, император – всичко това те кара да минаваш по коридори в различните части на храма по няколко пъти, да се вглеждаш в подробности, да гледаш да си спомниш нещо прочетено. В другите джамии гледаш предимно архитектурното пространство как е решено, сравняваш със „Св. София“, за да видиш къде са постигнали нещо повече или не са могли. Пречи им и това, че продължават да се използуват като молитвени храмове.

Видяхме и „Сюлеймание“, която е по-разнообразна и интересна; хубавите мавзолеи.

На обяд Т. З. Туная ни заведе с [Парашкев] Парушев в един от представителните ресторанти към края на Босфора. Беше взел със себе си и [Халил] Сахилиоглу. Обядвахме риба. Върви им на хубава риба – за завиждане са.

Оттам се отбихме да пием чай и кафе у дома на Т. З. Туная, на две крачки от Таксим. Жена му, инженер-химик, сега в оставка, си е подредила къщата с много дреболии. Не можах да не попитам имат ли деца. Отговорът бе отрицателен. Но Туная като че ли разбра мисълта ми и каза, че племенниците му обръщали къщата наопаки.

Прибрахме се изморени. Аз седнах да довърша или по-скоро да напиша две уводни страници на френски език, за да дам възможност на преводача – доцент Нур Вергин (социоложка, знае френски език като Митеран) да преведе текста на доклада без прекъсване. Подготвих и една страничка още, за да подчертая извода си за връзката на кемалисткото движение и установяването на турската република с общия исторически процес на Балканите като последен етап от процеса на установяване на нации, на водене на националноосвободителни борби и изграждане на самостоятелни национални държави на Балканите. Дадох го на [Парашкев] Парушев направо да го преведе на турски. Той дойде с жена си и ни изведе на разходка покрай Босфора.

24.X.1981 г. [събота]

Тържествено откриване в залата „Мидхат паша“ в Университета. Хубава зала. Говори Т. З. Туная за [Мустафа] Ататюрк. А приветствия поднесоха университетските хора.

След обяд конференцията започна с моя доклад. Прие се добре. Имаше много въпроси. Един от професорите настоя много да взема отношение по повдигнатия от мен проблем – що е кемализмът – движение, партия? Как да се отнасяме и да охарактеризираме неговото минало – появата му, еволюцията, сегашния етап? Отговорих, че имам отношение, но бих желал да чуя преди това мнението на турските професори по този сложен въпрос.

Вечерта даде богат прием ректорът на Университета. Разпитваха ме за положението в Гърция, за перспективите на гръцко-турските отношения при А. Папандреу. Имах интересен разговор с Нур Вергин – явно се подават вече на влиянието на ген. [Кенан] Еврен. Това не бих казал за Т. З. Туная и за други някои професори, но внимателният подход на генералите към интелигенцията оказва своето въздействие – засега не са подложили на преследване дори ляво мислещите, а неприемащите военната хунта не са малко.

При Т. З. Туная като заместник декан работи един турски икономист от Разградско, знае добре български, Демириоглу (?), а и секретарката му

Гьомел Ербаш е от България, от Варна, студентка трета година по византийско изкуство.

Колкото и да бяхме изморени – отбихме се в дома на [Халил] Салихиоглу. Това бяха хората, които ни приеха у дома си преди повече от 15 години, заедно с децата ни. Синът на Сахилиоглу работи в телевизията, а дъщерята е на административна длъжност в Университета. Сега се развеждала за ужас на родителите си.

25.X.1981 г. [неделя]

Вторият ден на конференцията започна с доклада на проф. [Решат] Кайнар. Той се спря на целите и средствата на Ататюрк, за да прокара по-добре разликата между това, което завари и новото, което внася. Найнапред изтъкна национализма, но му вложи съдържание, както той се изрази, хуманно – отрицание на пантюркизма; на отношението към народа като към стадо, а ръководителят като пастир, което е султанската теза и на която ататюркизмът е антитеза; на националното потисничество. След това народността, като се опита да обоснове не много убедително, че нямало класи в турското общество по онова време. Аргументът му бе, че Ататюрк не отричал класите , но след като те не били силно изразени, той се опитал да избегне антагонистическите противоречия. Етатизмът не бил догма, не бил прокаран до степен на фашизма и комунизма, където държавата е „все и вся“, фетишизирана и всесилна. Ататюрк е гледал да европеизира Турция въпреки европейците, които водели тогава и дълго време след това империалистическа политика спрямо Турция, срещу която Ататюрк воювал. Секуларизацията била друга черта на кемализма. Лаицизмът бил реалност, а не поза, както при младотурците.

Интересно е да се отбележи още един момент – според Р. Кайнар върхът на антикемализма бил през 1945 г., плод на един продължителен вакуум от края на 30-години. След 1945 г. кемализмът е само параван. За съвременната обстановка той бе много внимателен, но говори за вакуума след Втората световна война и за изменените условия, които не позволяват механичното възприемане и утвърждаване на кемализма при днешните условия.

Поставиха му няколко въпроса. Взех и аз думата. Позовах се на него, че съм съгласен с дадената от него постановка, но очаквах, че ще иде понататък, до по-определени изводи. Така че това, което ще кажа не е критика, а едно мнение, което се основава на същия анализ, затова не искам да бъда приет като онези италианци, които вземайки думата след докладчика, заявяват, че са съгласни с него и след това отхвърлят една по една всички тези на докладчика и на преждеговорившия.

Говорих за две основни противоречия, присъщи и на кемализма, и на последователите на Ататюрк. Първо, че самият Ататюрк се опита да сведе едно общонародно, национално движение до една партия. Дори в

относително изостанала Турция не може една партия да обхване цялата нация; програмата, идеологията, социалните сили зад всяка партия са класови. Ако авторитетът на Ататюрк и за известно време на [Исмет] Иньоню помогнаха да не се прояви открито това противоречие, то съществуваше и подкопаваше кемализма. Второ, че при нашите условия лидерите на съществуващите партии и режими се опитваха да сведат Кемал Ататюрк до един водач на партия, откъсвайки го от конкретната историческа обстановка, която създаде и него и неговото дело. Говорих и за това как виждам Ататюрк и кемализма днес – като определени принципи, наследство и при известни обстоятелства знаме, което може да се използува и от управляващите, и от опозицията на режима. Спрях се сбито на тези категории, както и на партиите в буржоазното общество, които имат, особено на Балканите, живот, докато имат лидери. Изтъкнах им, че правят изключение комунистическите партии, които единствени са дали доказателство, че могат да издържат и на калпави лидери.

След като завърших – ръкопляскаха ми продължително. дойдоха да ми изкажат и задоволството си от казаното. Т. З. Туная бе много доволен и още веднъж поиска да ме увери колко се оправдало и неговото настояване, и моето съгласие да дойда. Наистина той бе поработил, защото ме посрещнаха приятелски, но както се изрази – и ме изпращат приятелски, което вече не зависело от него.

Сам предложи след обяд да не оставаме на заседание, а да обиколим града. Устроил ни бе посрещане в Долма бахче. Ние сме били там с Ана само на един прием през 1946 г. и си го спомням съвсем смътно. Тръгнахме със секретарката – много будно момиче. Влязохме в двореца Долма бахче, но за да идем в затворената част, използувана от М. Ататюрк (там той и умрял), трябваше секретарката да плати рушвет. Не помагат нарежданията отгоре, ако не са „подкрепени" с нещо. Дворецът е внушителен, чудесни зали за приеми, коридори с картини (много Айвазовски), стаи с различен декор – но все европейски. Прави конкуренция на всички други дворци в Русия и на запад – и с разположението си покрай Босфора, и с архитектурното си оформление и мебелировка.

Няма съмнение – Истанбул е столица! И има какво да се покаже и от турско време като забележителности. Разказват за един професор, който дошъл по покана на сина си или на близък човек, за да прекара тридесетина дни и да се запознае с града. Останал 37 години и пак не успял да опише всички забележителности и лицата, живяли в Истанбул. Обхождал къщите и обществените сгради, за да ги картотекира. Не можах да разбера точно кой е, трябваше да попитам, а забравих. Каза ми това посланикът на Франция, генерален консул в Истанбул, който знаеше [Филип] Ребейрол. Поговорихме си доста на приема.

От двореца се прехвърлихме на новия мост през Босфора на анатолийския бряг; качихме се до телевизионната кула, откъдето имаше хубава

гледка, но стана изведнъж много студено и влязохме в новопостроената чайна. Оттам се върнахме в Галата, отбихме се до крепостта Еди куле, минахме през старата част, за да стигнем до църквата „Св. Стефан". Отвори ни старият клисар – над 70-годишен, не може да намери смяна. Останали са около 800 българи, но никой не иска да се занимава с църквата. Едно от хамалчетата на хотела ни се обади, че е българче, явно предпочита такава работа – по-жива, по-доходна. Отбихме се и в Патриаршията. Имаше две гръцки групи. Наоколо всичко е така западнало, че Ана просто се разболя. Не ѝ направиха впечатление и няколкото византийски каменни къщи, които също са оставени в жалко положение.

На тъмно се озовахме във факултета, където имаше пак прием, този път даден от декана – Т. З. Туная. Той ни разведе и ни показа помещенията и на Института за балкански и близкоизточни изследвания. Турция най-късно се включи с тази своя проблематика, но ще ни изпревари – Одринският институт ще се открие през м. ноември, голяма сграда на няколко етажа; Истанбулският институт е с два пъти по-големи помещения от нашите. (А и в Солун [ИМХА] започнаха строителство на пететажна сграда.) А нас ни свиват и притискат – елементарно разбиране за българистика, като ѝ се противопоставя всичко, което излиза извън рамките на българската история и култура, дори и когато се основава на сравнителния подход и помага по-добре да се определи характера и значението на българската цивилизация. Конюнктурното отношение и личните предпочитания и нагаждания продължават да играят определяща роля. Тъжно ми е да го констатирам, но липсата на последователност не ни позволява да затвърдим даже постиженията, до които сме достигнали в една или друга област. Нужни са много усилия, за да се преодолее негативната инерция и противодействия. Като че ли това е основната закономерност на нашето развитие, освен за някои дисциплини и личности, благоволението към които също може да трае няколко години и повече, но не е гарантирано.

26.X.1981 г. [понеделник]

Тръгнахме рано по интернационалния път през босфорския мост за Картал. Оттам с ферибот за Ялова. След час и половина стигнахме до Ялова, на 70–80 км от Бурса. Припомнихме си с Ана пътуването през 1946 или 1947 г. с кораба до Ялова и Бурса и бурята, която тръшна всички болни от морска болест; и вълните, които прехвърляха кораба.

Бурса сега е неузнаваема. Спретнат, нов град, където старите квартали са като че ли отделни, но добре поддържани островчета. Разгледахме набързо града, обядвахме дюнер кебап, но приготвен на дървени въглища.

Пътят за Чанак-кале ни се видя дълъг, макар и нелишен от интерес. Най-важното – залесен добре. Наехме стая в хотела и веднага, макар и на залез, се отправихме за Троя. Не искахме да оставил това удоволствие

за следващия ден, защото ни чакаше дълъг път. Ана си призна, но и аз не скрих, че се вълнувам от отиването до Троя. Знаехме, че нищо особено не е запазено и все пак върху този град и обсадата му е изградено най-хубавото произведение в световната литература и цяла митология, която храни човешкото въображение и до днес.

Остатъците се оказаха жалки в сравнение с други антични градове; не дават никаква представа какво е била Троя; един дървен кон отпред и една колесница пред кафенето изглеждат като кръпки и подигравка. И въпреки това човек не може да остане безразличен.

Върнахме се по тъмно доволни и предоволни.

27.X.1981 г. [вторник]

На сутринта рано прекосихме Проливите. Тук наистина е най-тясното място. Срещу нас на европейския бряг се белее крепост – дали това не е знаменитата Цимпе, която става предмостие за турското нашествие на Балканите и в Европа?

Минахме през Гелиболу, завъртяхме се малко и около обяд се озовахме в Комотини (Гюмюрджина). Стигнахме до площада и там вече беше лесно да намеря Димитриос Враделис, депутат от ПАСОК, подпредседател на гръцко-българската парламентарна група за приятелство. С него обядвахме край морето, след като обиколихме площада. На връщане се отбихме у дома му. Човекът е скромен, земеделец, издигнал се вече, след като се занимава само с политика, но отказва да си купи къща и всички други външни белези на богатство, за да не дразни хората. Жена му също е приятен човек. Говори български и имам основание да смятам, че в дома на Д. Враделис се е говорело български.

Какво мога да отбележа като най-съществено от нашия разговор.

1. Д. Враделис е изразил пред А. Папандреу желанието си той да бъде определен за председател на парламентарната група за приятелство с България – право, което принадлежи на управляващата партия. Смята, че това ще стане.

2. За отношенията с България говори с искреност, която подкупва. Приятелските отношения между двете страни той смята за историческа повеля. Най-голямо достижение на последните няколко години вижда в това, че народите на двете страни са осъзнали тази необходимост и щяли да съумеят да го наложат на правителствата. За своя, родопския край той изтъкна, че населението е дълбоко проникнато от това съзнание, че всички слоеве искат икономическо най-вече и всякакво друго сътрудничество. При това той го охарактеризира като едно от най-консервативните население в Гърция, с много мюсюлмани – турци и помаци.

3. В тази връзка го попитах как вижда отварянето на пътя през Маказа. Той ми отговори, че вече е поставил този въпрос пред А. Папандреу,

който му казал, че не възразява. Д. Врàделис, за да ми покаже колко присърце е взел този въпрос, ми заяви, че ако не бъде решен положително, той ще си подаде оставката от ПАСОК. А това е най-влиятелният човек в района.

4. Установил е лични връзки, които впоследствие са били санкционирани и от А. Папандреу, с местните военни власти. Генералът, стоящ начело на въоръжените сили в този район, сам го потърсил, за да го запознае с инструкциите, получавани отгоре. Това позволило на ПАСОК по-голяма маневреност и вземане на някои конкретни мерки в хода на предизборната борба. Смята, че и по линия на военните много от задръжките са отпаднали. Казах му думите на Е. Авероф преди около година. Д. Врàделис пък допълни, че в едно от предизборните си събрания на конкретен въпрос от присъстващите той публично отговорил, че трябва да се развиват икономическите отношения през границата.

5. За бъдещето на ПАСОК, за реализирането на неговата програма Д. Врàделис е оптимист, вярва че А. Папандреу ще съумее да реализира това, което е обещал. Обнадежден е от началото, но намира някои от поставените начело на министерства за не особено подходящи.

6. Смята, че другарите от БЗНС прекалено много залагат на [Александрос] Балтадзис. Приема, че връзките на БЗНС с А. Балтадзис датират от по-отдавна, но положението в Гърция е еволюирало и Балтадзис е загубил напълно доверието на земеделските маси. Той еволюирал все по-надясно, останали са му „само печатите, а не масите". Последните избори, в които той не можа да събере необходимите гласове, за да бъде избран за депутат, показват какво мислят за него хората. Смята, че не трябва да се пренебрегват прогресивните земеделци и специално синдиката на земеделците, начело на който стои член на ПАСОК, а секретар е член на ГКП.

Мисля, че трябва да му се обърне сериозно внимание от другарите от БЗНС, защото Д. Врàделис, като земеделец по професия, избран и за депутат в земеделски район, може да създаде сериозна връзка на БЗНС с управляващата сега партия.

Накрая не мога да не отбележа нещо, което Д. Врàделис сподели интимно, че „още изживява криза на съвестта" – правилно ли е постъпил, че е влязъл в ПАСОК. Когато А. Папандреу му предложил да се кандидатира на предишните избори от името на ПАСОК, събрали се „на съвет" да обсъдят предложението. Присъствувал и брат му, лекар, който бил участвувал в ЕЛАС.

(В Атина, във в-к „Етнос" под гръмко название бяха публикувани бележки от разговора ми с Д. Врàделис – за значението на победата на ПАСОК, за Балканите, за пръв път в историята им социалистическа партия на власт и т.н. Вярно предадени разменени мисли, но без да се споменава какво е говорил Д. Вàрделис и като бе нарушен редът им. Това не е беда,

защото оставиха казаното от мен за К. Караманлис. В началото само е допусната грешка, че отношенията ни ще се развият още по-добре, тъй като с ПАСОК съществуват партийни отношения и приятелски връзки между А. Папандреу и мен. Първото не е вярно и не мога да го кажа – Д. Враделис спомена за Отечествения фронт. Второто е точно, но го казах не в този контекст, който е глупав, а за да изтъкна, че установихме с ПАСОК отдавна връзки. И по-надолу това е продължено.

Но щом дясната преса не е реагирала, значи е минало. А по начало е добре, че се писа нещо, тъй като се е получила конфузия. Телеграмата на Гр.[иша] Филипов, публикувана у нас, тук не бе получена и единствено за България нищо не се писа в пресата. А [Николае] Чаушеску, [Янош] Кадар, югославяните отправиха лични послания, писмени. Устни предаде [Ернст] Кубе, а съветският посланик посети А. Папандреу веднага. Кубинците пък бяха първи да поздравят. Отправих запитване в София дали да предам поздравления от Т.[одор] Живков на А. Папандреу при срещата си с него, която съм поискал. Никакъв отговор досега. Загадъчно мълчание. Да не би да търсят начин сега да поздравят?)

28.X.1981 г. [сряда]

Преспахме в Кавала. Сутринта се заоблачи и отпадна намерението ни да идем на остров Тасос. Решихме да се поразходим малко из града, който много ни харесва и да тръгнем към Серес и границата. В Кавала посетихме къщата на Мехмед Али, построена в 1730 г., напомняща по всичко на къщите у нас от онази епоха (XVIII и XIX в.). Пред къщата е поставен паметник на Мехмед Али от гърците в Египет, в знак на благодарност за привилегиите, които им е дал крал Фарук, внукът на Мехмед Али. Посетихме и крепостта, построена от венецианците в края на XII и началото на XIII в. Пазачът Диамандис се оказа комунист, и то от тези, които не искат да простят на гласувалите комунисти за ПАСОК. Разбира мотивите им, но смята това за измяна.

На обяд бяхме в Серес. Хапнахме в едно ресторантче. Гостилничарят запазил хубав спомен от някой си Добри Христов, с когото водели търговия с памук през годините на войната.

И тук, като видяхме, че времето се оправи, взехме решение да стигнем до Атина. На Ана ѝ беше трудно да се съгласи, но при евентуалността да прекараме целия следобяд и вечер затворени тук, съгласи се да пътуваме нататък. Не допусках, че мога още така да се вълнувам за нещо, което не бе кой знае какво. Прекарахме толкова дни заедно, знаехме, че е неизбежно нейното завръщане – майчето не е добре – един ден нищо не решава. Но толкова ми беше тъжна раздялата, че докато я убеждавах цял се изпотих, а като се съгласи ми стана така леко, че не усетих как изминахме дългия път до Атина.

Децата не ни чакаха, зарадваха се. Искаше ми се да остана в къщи и на следващия ден, но не можах да не се явя. Цяла седмица отсъствувах, и то когато станаха тези събития – падането на Нова демокрация и идването на власт на ПАСОК.

29.X.1981 г. [четвъртък]

Веднага поисках среща с А.[ндреас] Папандреу и Х.[арилаос] Флоракис. Срещата с Х. Флоракис се определи за утре. Отговор от бюрото на министър-председателя ще получа по-късно.

Прегледах това, което бе изпратено в София. По линия на министерството – нищо. По другите линии – по-обобщени и по-смислени са материалите на [Георги] Колибаров. Повече по количество, но по-разляти са на [Лука] Драганов.

Констатирах една нередност. До 30.X. трябваше да се отговори на ЦК как виждаме обстановката след изборите. Поисках отлагане до края на м. ноември, не ни разрешиха. Въпреки това не придвижиха отговора, т. е. да се разпределят задачите и да се пристъпи към написване. Опитаха се да ме убедят да оставим без последствие отговора и искането засега. Свиках съвещание на съветниците, разпределих писането, като им дадох срок до понеделник в 9 часа.

Без да съм мнителен, чувствувам че се правят опити за създаване на настроение срещу мен, търсят се начини да стане провал и да се хвърли отговорността върху мен. Искат да използуват един аргумент – че се отлъчвам от време на време и понеже съм в Париж или Лондон, то лесно се създава настроение, основано на завистта.

Изпратихме всички задружно Ана. След като дойде, видя се с Ели, Варчо и Машка, прекара още един ден при нас – раздялата я понесохме по-леко.

30.X.1981 г. [петък]

Посетих Х.[арилаос] Флоракис в ЦК [на ГКП]. Съвпадна със завършване на пленума за резултатите от изборите. ЦК дава висока оценка на постигнатата победа на демократическите сили и на ГКП, която отстрани десницата от властта. Особено значение се отдава на успоредното увеличаване на гласовете за ПАСОК и за ГКП, докато тенденцията в другите страни в Европа е обратна. Това било оценено от всички западни комунистически партии, като той изтъкна особено топлото приветствие на ЦК на Италианската комунистическа партия. Получили са приветствие и от ЦК на КПСС.

Благодарение на извършената работа от цялата партия по време на предизборната борба, влиянието на ГКП е много по-голямо, отколкото получените изборни резултати. Факт е, че немалка част от избирателите,

които биха гласували за ГКП, между тях дори и комунисти, са гласували за ПАСОК. Това показвало още веднъж колко силно е било желанието за промяна и страха, че силите на ПАСОК няма да стигнат, за да се измести напълно Нова демокрация от властта.

Зададох следните въпроси на Х. Флоракис.

1. Може ли да приеме, че лявото крило е взело връх в ПАСОК и е ли това гаранция за осъществяване на обещаните промени?

Вярно е, потвърди Х. Флоракис, че мнозина в правителството са участници в ЕАМ–ЕЛАС, преминали са през лагери и затвори, през Макронисос. Издигането на тази група, според него, е съзнателна тактика, приложена от А. Папандреу, за да запази широката народна подкрепа и да се задържи на власт, въпреки големия завой надясно, осъществен от него както във вътрешната, така и във външната политика. Той не изключва по-късно А. Папандреу да прибегне и до консервативни елементи в правителството.

2. При такова абсолютно мнозинство в Парламента единствен К.[онстантинос] Караманлис като президент би могъл да окаже законно противодействие на ПАСОК. Може ли да се вярва на думите на А. Папандреу, че се безпокои от К. Караманлис и допуска сблъсък с него в бъдеще (за това ми говори лично той, писа го в-к „Монд, а сега се подхвана този въпрос и от сп. „Експрес“) или да се гласува доверие на това, което сега се приказва доста широко в Атина, че двамата са се разбрали и даже съгласуват своите позиции?

За Х. Флоракис няма основание К. Караманлис да е недоволен от изборите. Цялата програма, изложена напоследък от А. Папандреу, той охарактеризира като подобрена политическа платформа на К. Караманлис. Спря се на крайните тези на А. Папандреу по отношение на американските бази и НАТО, които не се отличават от това, което бе декларирал К. Караманлис – съобразяване с националните интереси на Гърция, излизане от военната организация на НАТО. Принципите и аргументите са тъждествени, и на двамата са присъщи антиамерикански настроения и ориентация към Франция. Подобно било положението с повечето искания на ПАСОК. Нямал сведения и не виждал причини за недоволство на К. Караманлис. През цялата предизборна борба той не се ангажирал с Нова демокрация, не ѝ направил никакъв аванс и се държал като национален, надпартиен лидер, на което най-вече държал.

3. Новата обстановка в Парламента не поставя ли ГКП пред големи трудности, ЦК установил ли е вече своята тактика, ще гласува ли програмната декларация на ПАСОК?

Безспорно за ГКП ще е много трудно, не както преди с Нова демокрация. Общи са с ПАСОК стремежите и мерките срещу десницата, и А. Папандреу ще трябва да бъде подпомогнат. Но ЦК е решил по принцип да гласува програмната декларация с бяла бюлетина, тъй като ПАСОК не

прие да състави ясна програма-минимум и не излиза из рамките на демократичните преобразувания. Как да се гласува освен това положително, когато нито НАТО, нито американските бази се отхвърлят по принцип, а се правят уговорки – да се гарантират интересите на Гърция и да не се използуват базите срещу трети страни. Ако, хипотетично, НАТО и [Роналд] Рейгън направят подобна декларация, това би означавало ГКП да се окаже в положение, че приема и базите, и оставането на Гърция в НАТО.

Що се отнася до конкретните мерки, те ще се преценяват внимателно и най-вероятно е да се гласуват със съответна критика от ГКП. Така ЦК на ГКП поздрави ПАСОК за решението да се признае съпротивата, но същевременно реагира срещу опитите да се обезцвети, да бъде тя представена анонимно. ЦК уважи искането на А. Папандреу да не се проведат събрания и манифестации за ЕАМ–ЕЛАС, за да не се усложнят първите стъпки на правителството, но навсякъде делегации на ЕАМ–ЕЛАС положили венци и партийната преса отстоя истината за ролята на комунистите като ръководители на съпротивата в страната.

Вече се разгръща борба за синдикатите. ПАСОК се стреми да ги демократизира, подготвя премахването на антисиндикалисткото законодателство, но ще направи всичко възможно да постави свои ръководства. И навярно ще успеят. Партията не може да не ги подкрепи, като се опита, доколкото може, да задържи позиции в синдикатите, без да изостря борбата с ПАСОК.

С тези примери Х. Флоракис очерта мерките, в които ГКП ще действува, като заключи, че още се уточняват позиции, че предстои сериозна работа и преодоляването на много трудности, за да не се окаже ГКП нито в опашката, нито в другата крайност.

По обяд дойде в резиденцията Димитриос Копелузос. Задържах го да обядваме. Избран е за депутат на Нова демокрация от Цикладските острови с голямо мнозинство. Твърди, че има добри връзки и с ПАСОК, с хора от правителството, не само чрез брат си Манолис, който е социалист по убеждения, но и лични. Каза ми, че възнамерява да посети София след около една седмица. Главната му грижа е да реализира доставката на 100-те шасита. Уточнихме какво има да се прави тук. Предложи освен това да се пристъпи към изработване на туристически автобуси в Гърция. Той не иска друга форма на заплащане, освен доставката на български шасита.

За положението в Нова демокрация сподели следното. Общото желание на всички депутати, включително и на лидерите, е да се запази и демонстрира единство поне няколко месеца, приблизително до пролетта. За неявяването си на първото екстрено събиране на парламентарната група на Нова демокрация Е.[вангелос] Авероф казал, че по този начин искал да реагира срещу диктаторския подход на Г.[еоргиос] Ралис – да ре-

шава самоволно такива важни въпроси, без да се съветва предварително с никого. Според Д. Копелузос и двамата лидери почти изчерпали кредита си, поради най-важния критерий – загубата на властта. Зад Г. Ралис имало повече от 25 негови твърди привърженици, зад Е. Авероф – около 10. Това били единствените организирани групи. В очакване да се намери по-подходящ лидер, останалите се ориентирали засега към Г. Ралис. Трима души биха могли, въз основа на своите качества, да аспирират за тази роля. От една страна, К.[онстантинос] Мицотакис и А.[танасиос] Канелопулос – и двамата са способни, но са гледани с недоверие от дясната маса на Нова демокрация. От друга страна, К.[онстантинос] Стефанопулос, бившият министър при председателството, подкрепян от дясното крило, но не приет от либерално настроената част на Нова демокрация.

Засега не възнамерявам по своя инициатива да се срещна с дейци на Нова демокрация. Смятам, че борбата за лидерството на партията ще настъпи рано или малко по-късно в решителна фаза, в зависимост от това как ще поеме властта ПАСОК и как ще съумее да се организира Нова демокрация в опозиция. Г. Ралис се опитва да представи смяната на властта като нещо обикновено, т. е. че най-после в Гърция се е установил двупартиен режим – свидетелство за утвърждаване на демокрацията в страната, заслуга за което има и той. Същевременно той уверява, че по-скоро, отколкото се очаква, Нова демокрация отново ще бъде на власт. Г. Ралис е пристъпил към съставяне на кабинет в сянка, за да следи отблизо дейността на ПАСОК и да бъде готов за постоянно настъпление. Ако съумее да вдъхне живот в Нова демокрация, той би могъл да се задържи по-дълго време и като лидер. В противен случай може да се очаква неговото изместване или по-скоро разпадането и прегрупирването на десните сили в Парламента и страната.

31.X.1981 г. [събота]

Поработих в къщи, подготвих текста за Световната история на цивилизацията (2 страници за социалнополитическото развитие) и писмо за Шейх Анта Диоп. Да му ги пратя в понеделник.

Разходихме се малко с децата до морето. Вечерта отидохме на кино.

1.XI 1981 г. [неделя]

Същото и в неделя.

Но рано след обяд отидох в посолството да пиша грами – за Х. Флоракис, за Д. Вранелис, тъй като в понеделник ми предстои протоколно посещение на новия индийски посланик в резиденцията.

Пратих и една грама за дежурствата. Получи се писмо от П.[етър] Младенов, че лично посланикът носи отговорност за дежурствата, че ни-

кой не се освобождава, освен посланика. Но се оставя една вратичка – че само със заповед на министъра могло някой да бъде освободен. Писмото трябваше да бъде подписано от всички, но ми направи впечатление заглавието, което бе поставено над текста, написан на машина и представен за подписване – „от всички носещи дежурство." Попитах Л.[ука] Драганов не внася ли това писмо промяна в статута и не е ли редно да пиша до София. Отговори ми, че нямало нужда. А в същото време се създава настроение. Хората, които четат текста, виждат противоречието и наличието на освободени, несанкционирани от София.

Знаейки как постъпват, убеден в двегодишната си практика – да присвояват успехите (това не е опасно) или да прехвърлят вината за най-малкия неуспех на посланика (в това се убедих и по повод дори на вътрешните си разправии със своите хора), реших да пусна грама в София, в която изложих обстоятелствата около освобождаването от дежурство на четиримата съветници.

На 1 март 1979 г., когато дойдох, сварих следната картина. Не дежуреха двамата съветници – Л. Драганов и А.[нгел] Ганев, ръководителя на ТИС [Търговско-икономическата служба]. Основание – писмено разпореждане на Г.[еорги] Петков, който бе освободил първия заместник, а с устно нареждане – и Ганев. Това положение бе запазено и при посланика Л.[юбомир] Попов, и по време на шестмесечното шарже д'аферство на Л. Драганов.

Заварих още един новоназначен съветник, Г.[еорги] Колибаров, който бе поискал също да бъде освободен, но това срещаше съпротивата, открита и мълчалива, на колектива като неоснователно. Когато поставих въпроса кое е законно – отговориха ми, че е нареждането на Г. Петков за първия заместник, но ме посъветваха да не променям статута и на А. Ганев, поради предстоящото му заминаване. Още повече, че създаденият „прецедент" имал законно основание.

За да избегна недоразумения и неправилни изводи за толериране на „едната служба", реших и аз да създам „прецедент" като освободих и другия съветник. Така продължи около една година, като новодошлият нов търговски съветник [Севдал] Севдалов също бе освободен, още повече че се получи нареждане от Министерство на външната търговия. С повишаването на Р.[умен] Чолаков за съветник той постави въпроса, че също трябва да бъде освободен по принцип – единственият съветник от Министерство на външните работи не можеше да дежури, след като бяха освободени съветниците от другите три министерства.

Повиках съветниците и им поставих алтернативата – или всички ще дежурят, или да бъде освободен и Р. Чолаков. Приеха втората алтернатива. Едва тогава ми бе показана от Л. Драганов заповедта, подписана от четиримата министри. Дадено ми бе обаче да разбера, че на практика там, където колективите са големи, се допуща освобождаване. Така запазихме положението.

Съобщих имената на освободените и поисках от София да наредят или да дежурят, или да бъдат освободени. Аз предложих да се запази положението. Очаквам с интерес реакцията от София.

Вечерта у М.[ария] Асприоти се събрахме варненци. Беше наготвила какво ли не и както се хвалеше, „по варненски". Коко [Кириякос Сарандис] беше във форма и останалите се подадохме, та със закачки и със смях мина добре вечерта. Ели и Варчо особено се забавляваха на училищните спомени и най-вече на прякорите. А когато пуснаха ролка със стари шлагери и Коко ги издекламира и продължи да напомня с думи и мелодия още десетина – те не искаха да повярват, че е възможна такава памет.

2.XI.1981 г. [понеделник]

Посетих [Георгиос] Маврос. Той ми разказа как са се развили отношенията му с А.[ндреас] Папандреу. В деня на самите избори, след първите резултати, А. Папандреу повикал Г. Маврос у дома си, в Кастри. Срещата се състояла в един часа след полунощ и траяла около три четвърти час. А. Папандреу предложил на Г. Маврос поста зам.-председател на МС, но при условие, че ще има и втори зам.-председател, а на близкия приятел на Маврос [Николаос] Кириадзидис (който беше с него в София) – да бъде назначен за директор на една от банките. Г. Маврос настоял за само един зам.-председател на МС, като тогава би приел и за поста министър на финансите за Н. Кириадзидис. А. Папандреу не дал окончателен отговор, обещал до вечерта да го повика за нова среща. Така и досега между тях не се е състояла нито среща, нито разговор. Разменените телеграми между тях били инициатива на А. Папандреу, който изпратил дори текста по човек.

Г. Маврос не можа да даде задоволително обяснение на случилото се. Не смята, че А. Папандреу може да се е поддал на натиск. Свежда въпроса до характера на А. Папандреу и до чисто психологическия аспект. А. Папандреу е съставил кабинет от хора, с които той нямал намерение да обсъжда въпросите, а очаква от тях само стриктно изпълнение. Съсредоточил е в свои ръце изцяло всичко онова, което смята, че в момента е най-важното – националните проблеми, кадровите промени и т. н. Един министър на външните работи, популярен като Г. Маврос, който веднага се включва в срещи и разговори в чужбина, неизбежно би станал втори център, около който би се шумяло. При това, твърди Г. Маврос, когато говорели за този пост той изрично бил настоял да се съгласуват с него изявленията на министър-председателя по външнополитическите въпроси.

Даде ми следните два примера, които неизбежно биха довели до сблъсък между тях двамата още с първите изявления на А. Папандреу. Въпросът с [Ясер] Арафат, което е първата покана на новото правителство. Той

разбирал съображенията, но начинът, по който била направена и употребата на думите „в най-скоро време“ предизвикали вече реакция сред еврейското и отчасти след гръцкото лоби в САЩ. Признак на аматьорство било искането САЩ да гарантира Гърция. САЩ досега са гарантирали само Израел, и то в точно определени рамки, което се използува от арабските страни, за да атакуват сегашната политика на САЩ. В противовес на това искане Г. Маврос одобрява отношението към НАТО, но изразява несъгласие с честите словесни декларации на А. Папандреу, които показвали липсата все още на ясна позиция. Смята, че трябвало да се поиска екстрено заседание на върховния орган на НАТО и там да се отправят категоричните искания, а ако не се приемат, да се напусне военната организация. Ето въпросите, между които спомена и кипърския, и начина на отзоваване на [Василиос] Дзунис от САЩ, чиито брой би се трупал ежедневно и би направил сътрудничеството между двамата много трудно. А. Папандреу решил, че му е по-удобно да решава сам въпросите и затова отклонил участието на Маврос в кабинета си.

Г. Маврос заключи, че А. Папандреу не може да мине без промени, и то в недалечно бъдеще, и щял да бъде заставен от обстоятелствата да прибегне до неговите услуги.

3.XI.1981 г. [вторник]

Тази заран пристигна Ал.[ександър] Фол с жена си. Устроих им минаване през VIP’а и ги поканих на обяд. Посетиха Акропола.

Направи ми впечатление самоувереността му по въпросите на културата. Сега Комитетът [за култура] висял в безвъздушно пространство, бил без ръководство и хората там не са в състояние да движат дори въпросите. Имало някои варианти, между които и един, към който се придържал и той, но въпросът се решавал на съвършено друго ниво – да се слее Комитетът само със специфичните си функции с Министерство на образованието. Така било в миналото. Само Л.[юдмила] Живкова имала силата и качествата да влачи такава историческа мисия. За съжаление трагичният ѝ край, точно в 1300-годишнината, до голяма степен, ако не и изцяло, нейно дело, представлявал изкупителна жертва за този скок на българския дух и гений. Дали и кога ще се повтори това, никой сега не можел да каже.

Изказа се с учудване и възмущение за доклада на Мито Исусов на конгреса на историците – бил поставил под съмнение победоносния ход на цялостното развитие на България след Априлския пленум. Поисках да ми каже нещо по-конкретно – добави само това, че посочил много слабости и това предизвикало поток от въпроси от присъствуващите, главно учители.

Говори с още по-голямо възмущение за злоупотребите около 1300-годишнината. Но това били всъщност хората на Министерство на външ-

ните работи, но не и на Комитета за култура. Художествените предмети, доставени от Комитета и изложени сега, били многократно оправдали минималните средства за тях. Най-после у нас се събрали достатъчно предмети за образуване на един сериозен музей. Злоупотребявало се с оперативните средства. Може и да има някой и в Комитета за 1300-годишнината, но не и [Тодор] Рибаров, който сам поискал да му се направи ревизия и тя го оправдала през миналата година или началото на тази.

Иска му се да дойде неофициално, за да задълбочи контактите и да посети последните разкопки. Казах му, че трябва да се срещне и разговаря с М.[ихаил] Сакелариу, който използува нашата „експанзия над траките", както я нарича, за да обоснове националистическа платформа.

4.XI.1981 г. [сряда]

С [Янис] Карас отидохме в издателството при [Георгиос] Дарданос. Има желание да изкара книгата до края на ноември, за изложбата на книгата. Форсира накрая, но ако успее, мога да бъда само доволен.

Оттам се обадихме на [Панайотис] Канелопулос и го посетихме с Карас. Уточнихме окончателно заглавната страница и поговорихме за политиката. Той даде висока оценка на първите външнополитически прояви на А. Папандреу, говори, че върнал самочувствието на гърците с достойното си представяне на телевизията и с гордото, но в мярка отстояване на гръцката кауза пред скандалните в известен смисъл въпроси. След това се спря на причините, довели до катастрофалната разлика в гласовете, подадени за Нова демокрация и ПАСОК. Причината той вижда в загубата на гласовете на Центъра от Нова демокрация, вследствие на загубата на равновесието през последната седмица и поддаването ѝ на дясната истерия. Обвинява Г.[еоргиос] Ралис, че и той се поддал на тази истерия, възобновил поляризацията с лозунгите, които допуснал на своите митинги, с ярък антисоциалистически и антикомунистически характер.

Говори и за смените, които се предприемат, смята ги за необходими, но се опасява да не се създаде чувство на нестабилност и желание за реванш. Според него идването на власт на ПАСОК е положително явление за Гърция, десницата във всяко отношение е била изхабена и за да може и тя да се реорганизира, нужно ѝ е да се реконструира на нова основа, на центристки позиции. Крайната десница, монархическите групировки, фашистките елементи слизат окончателно от политическата сцена според П. Канелопулос.

Вечерта – прием в алжирското посолство. Пристигна А. Папандреу и много министри. Мен ме болеше много окото и аз напуснах много рано, без да се срещна и говоря с някого, освен за малко с [Антониос] Амбатиелос и Л.[уис] Данос.

5.XI.1981 г. [четвъртък]

Отново тежък ден. Посещение на новия индийски посланик с жена си в резиденцията.

В 12 часа в румънското посолство – прощална среща с японския, холандския, и за изненада и с испанския посланик, за когото не бяха съобщили. Испанският отива на пост зам.-министър, холандският става представител на своята страна в НАТО, а японският не каза нищо. [Йон] Брад произнесе една от най-хубавите си речи – свързвайки с Мадридската среща, с необходимостта от разоръжаване и мир, и с опасността от ядрена война, припомняйки Япония.

На обяд в къщи събрах [Александър] Фол с жена си, на връщане от Кипър, [Георги] Бранков и [Симеон] Симеонов (бившият директор на ЦИНТИ – наш съколега, аспирант от СССР) и една дама, чийто функции бяха очевидно дублирани с нещо, което не очаквах вече от Г. Бранков. На минаване през Атина за Солун вкарал нея уж в малката стаичка до гостната (аз не можах да ги видя, защото пристигнаха късно и заминаха рано).

Разговорът беше разнообразен. [Симеон] Симеонов използува Ал. Фол, за да му постави доста въпроси, с които подчерта определено несъгласието си със „засилванията“, които се наблюдавали напоследък. Стана дума и за филма „Хан Аспарух“ и А. Фол го защити като безупречен. А на ухо [Симеон] Симеонов ме попита какво впечатление ми направи съветското поздравление и без да дочака мнението ми, каза че никак не го удовлетворило, защото все пак не може да се избегне отбелязването на един исторически факт и приноса на един народ – всеки народ има своите приноси и няма защо да не се изтъкват.

След обяд ме посети Калина Богоева, за да ме помоли да ѝ доставим партитури за балета „Жизел“ и „Дон Кихот“. Подготвя тук балет. Напуснала София заради [Вера] Кирова, която според нея, ликвидирала нашия балет.

Отбих се и в посолството, за да се видя с Бъчваров, който наистина съумя да организира по един безупречен начин научно-техническото сътрудничество.

Горе прочетох отговора на Министерството [на външните работи] – отказват освобождение от дежурство като неправилно процедирано. Аз очаквах такъв отговор, затова и пуснах повече предистория на въпроса. Но в инструкцията, която получих, имаше отворена вратичка и допущах, че ще се възползуват от нея, за да се сложи край на недоразуменията – еднолично със заповед на министъра може да се освободи лице от дежурство. Това също е в противоречие със заповедта на четиримата министри.

Интересно какво ще стане по-нататък. Ще се опитат и тримата – [Лука] Драганов, [Георги] Колибаров и [Севдал] Севдалов – да се измъкнат, като поставят лица да ги заместят. Ще остане контрата само върху Й.[ончо] Христов. Това обаче е също в противоречие с инструкцията и ще реагирам остро. Да видим какво ще бъде тогава отношението на Министерството.

Пуснах една грама за външната политика на А. Папандреу. Успях да напиша само първата ѝ част и реших да разделя информацията на две. Ето и първата част от това, което пратих в София. Принудих се да го направя, вместо да изчакам написването на общия доклад, защото всичко се е мобилизирало да праща обобщени материали. Дори П.[етър] Танчев се е засилил да подготвя доклад и изпраща Л.[юбен] Георгиев и още един човек за две седмици в Гърция за срещи и разговори тук. Вероятно така може да се обясни ускоряването, което поиска и Ив.[ан] Ганев – Министерството да не остане назад. Още повече, че обективно то остана назад, не реагира своевременно и не установи нужните контакти с А. Папандреу, предоставяйки инициативата изцяло на П.[енчо] Кубадински. Всъщност и поканата [за посещение] на А. Папандреу беше дело на П. Кубадински и на моето настояване, което не бе възприето от Балканския отдел на МВнР и от Иван Ганев. А да не говоря за П. Танчев, който не искаше да вярва в победата на ПАСОК до последния ден на изборите, а и след това даде инструкции на Бр.[иго] Аспарухов да потърси контакти с хората на Нова Демокрация, което аз не допуснах. Още не сме урегулирали контактите си с правителството, не сме се срещнали със съответните министри – недопустимо е да започнем да се срещаме с опозицията.

[Грама.]

„През последните няколко дни проведох редица срещи с Г.[еоргиос] Маврос, с П.[анайотис] Канелопулос, със социалистическите посланици, говорих с някои от западните посланици, със съветници на А. Папандреу (съставил е тесен кръг от няколко съветници, с които решава предварително всички въпроси). Въз основа на тях могат да се направят следните оценки и прогнози за политиката на новото гръцко правителство по националните външнополитически проблеми.

1. Декларациите по телевизията и в пресата и действията на А. Папандреу се посрещат с разбиране и одобрение. Тези първи демонстрации, в някои случаи търсени, но повече наложени на Папандреу, по-специално от САЩ, с предварително взети позиции, за да го заставят да се ангажира с публични изявления, утвърдиха всъщност авторитета и популярността на Папандреу. Водят се разговори за застъпените позиции, които се споделят изцяло или се отхвърлят частично, но мнението на гръцката общественост е единодушно, че А. Папандреу съумя да отговори с достойнство и върна самочувствието у гърците, че имат правителство, което не само знае какво иска, но и как да го постигне. Показателни са

думите на П. Канелопулос, който се отнася със симпатии към Папандреу, че той „отстоя външната политика на Гърция с чувство на национална гордост, с необходимата мярка, че дори на скандални въпроси отговори достойно, без арогантност и формулира откровено и ясно отношението си по най-острите проблеми, така че не оставя съмнение върху намеренията на правителството".

Именно този „различен тон" и страхът на американците от промяна на статуквото могат да доведат, по общо мнение, до по-голями отстъпки в полза на Гърция. В тази връзка представлява интерес поведението на американския посланик М.[онтигъл] Стърнс, който демонстрира приятелското си разположение към семейство Папандреу, а при посещението си при него като министър-председател бил, според съветниците на А. Папандреу, безкрайно любезен, не се опитвал да оспорва тезите му, а търсел да докаже възможността за диалог. По-късно споделил пред свои близки, че „най-сетне едно гръцко правителство представя своите искания пред САЩ, докато по-рано самите американци трябвало да се догаждат към какво точно се стремят гърците, за да определят своята позиция".

2. В отношенията с НАТО стратегическата цел на А. Папандреу продължава да е Гърция да напусне военната организация на НАТО. На сегашния етап усилията са насочени към налагане на нови преговори с НАТО, които щяли да бъдат водени по такъв начин, че да се принуди НАТО да се ангажира с Гърция при решаването на спорните въпроси с Турция. Ако натовското ръководство продължи „протурската" си политика, тогава гръцкото правителство ще активизира действията си за напускане на военната организация на блока. Тази тактическа линия в отношенията с НАТО се застъпва и от Г. Маврос, който смята да се изкаже в такъв дух в Парламента. (Г. Маврос продължава да фигурира в кадровата стратегия на ПАСОК.)

3. Въпросът за ЕИО се окачествява като окончателно решен, т. е. членството на Гърция в ЕИО е свършен факт и единственото, което гръцкото правителство може да направи, е да положи усилия за подобряване условията на своето членство в общността. В случай, че това се окаже неизпълнимо, то Гърция нямало да изпълнява неизгодни за нея клаузи в договора с общността, нещо, което според А. Папандреу правели всички страни-членки на ЕИО.

4. На отношенията със САЩ и базите новото гръцко правителство отдава първостепенно значение. А. Папандреу заяви, че няма да предприема едностранни действия, а ще преговаря, а напоследък направи изявления за ядреното оръжие в тях, като разграничи двата въпроса. Всички се питат какъв характер ще имат преговорите и докъде може да се отиде А. Папандреу. От разговорите с неговите съветници оставям с впечатление, че еластичната тактика, която е възприета, цели да остави инициативата в ръцете на гръцкото правителство чрез периодично под-

новяване на договора за базите и чрез тяхния контрол, с далечното намерение американските бази да бъдат закрити. Наличието на американски бази се разглежда като опасен и уронващ престижа на Гърция факт. Няма засега обаче готовност, дори психологическа, за по-действени мерки, в случай че американците не отстъпят достатъчно. Предпазливите действия на А. Папандреу се обясняват с желанието да се избегнат или отложат проблемите от икономически и политически характер, които САЩ могат да създадат на Гърция. В тази насока, по косвен начин, били отправени предупреждения за усложнения, ако се посегне на базите в остров Крит.

5. Първите ходове на А. Папандреу по Кипърския въпрос и Турция показват, че по тези въпроси той ще води твърда политика. Това особено ясно пролича по време на посещението на С.[пирос] Киприану в Атина в края на м. октомври. А. Папандреу е изправил допусната слабост на К. Караманлис като е намерил най-удачната формула за Кипър, според Г. Маврос и П. Канелопулос – на „динамична подкрепа на кипърското правителство“. Обещавайки да предприеме широка международна дипломатическа акция за разясняване и за изтегляне на турските войски, очаква се А. Папандреу да поиска подкрепата на страните от ЕИО на предстоящата среща на ръководителите ѝ в Лондон. Той възнамерява да използува въпроса за Афганистан, за да поиска паралелно осъждане на турските войски и окупацията на Кипър. Според съветниците на Папандреу той още не е изработил крайна позиция в случай на отказ на ЕИО да даде подкрепата си и отказ от страна на Турция да измени досегашните си позиции. Пак според тях не било изключено той да отиде на крайни решения по Кипърския въпрос чрез увеличаване на гръцките въоръжени сили в Кипър чрез тайното им прехвърляне, както в миналото.“

Вечерта у [Якоб де Хооп] Шефер, холандския посланик. Прощален прием. Много хора. Уважаван е. С него имахме много интересни срещи. Той сам ги припомни пред няколко посланици – когато се опитвахме да прогнозираме поведението на различни лидери като се поставяхме на тяхно място, включително и на А. Папандреу. Отправи ми покана непременно да му се обадя, ако ми се случи да мина през Брюксел.

6.XI.1981 г. [петък]

Посети ме пакистанският посланик – новопостъпил. Разпитах го за Афганистан. Гледа реално на нещата, но картината, която рисува не е обнадеждаваща. К. Караманлис му задал същия въпрос – не искал да знае нищо за причините, за развитието и условията, а само едно – какви са изгледите за напущане на съветските войски. „Нищожни“ – отговорил посланикът. И ми обясни защо не могат да напуснат съветските войски, а тяхното стоене отслабва позициите на правителството, вместо да го об-

лекчи. Получава се един порочен кръг, който отлагал намирането на разумно решение, тъй като нито режимът имал сили да се наложи над една страна, неконтролируема от никаква централна власт, нито съпротивата е в състояние да деблокира съветските войски. А изостаналостта на страната прави трудно възприемането на всякакви идеи от социалистически характер.

На обяд се състоя приемът в съветското посолство. Видях се със [Хелмут] Зигрист – западногерманския посланик. Той ми каза: „Ние действуваме точна в смисъла на разговора, който имахме. Търсим сериозни контакти и сме зад правителството".

Видях се и с А. Папандреу, който протегна отдалече ръка и преди да го поздравя ми рече, че иска много да се видим. Казах му само, че съм поискал и очаквам срещата.

Говорих с [Каролос] Папуляс, зам.-министър на външните работи – сърдечно. Също ме покани да се видим.

Ето и това, което мисля, че може да се каже за политиката на А. Папандреу към арабския свят и за балканската му политика, които той определя като приоритетни във външнополитическата дейност на правителството, нареждайки наред и пред Европа, за разлика от К. Караманлис и Г. Ралис.

1. А. Папандреу отдава голямо значение на арабските страни. Неговото решение за официално признаване и откриване на дипломатическо представителство на ООП в Атина показва на кои сили в арабския свят преди всичко разчита. Гърция в момента е единствената страна от района на Средиземноморието, която предприема такива положителни стъпки спрямо ООП. Според данни от съветник на А. Папандреу, които ми съобщи лично, [Ясер] Арафат бил много доволен от тази политика и чрез свой специален пратеник уверил А. Папандреу, че можел да разчита на подкрепа по два важни за Гърция икономически проблема: първо – гарантиране на необходимите петролни запаси на Гърция, и второ – внасяне в Гърция на арабски капитали при положение, че започне изтичане на американски и западноевропейски капитали и Гърция бъде застрашена от финансово сътресение.

От своя страна А. Папандреу се ангажирал да подкрепя активно позициите на ООП на всички международни форуми, независимо дали това ще предизвика недоволство в ЕИО или САЩ. Първият ход на гръцкото правителство в това направление е отказът на Гърция да подкрепи предложението за изпращане на войски от ЕИО в Синай, което по същество би означавало приемането на спогодбата от Кемп Дейвид. Значението на този факт нараства още повече, като се има предвид, че предложението излезе от социалистическото правителство на Франция. Близкото обкръжение на А. Папандреу изтъква това като доказателство, че ПАСОК ще

следва своя политика и няма да приеме рисковете на идеологическия компромис със социалдемократическите партии и II Интернационал, дори и със сродни социалистически партии. Показателно за значението, което А. Папандреу отдава на арабските страни е, че първото посолство, което той посети в качеството си на министър-председател е това на Алжир. Също така първата страна, на която ще направи официално посещение, ще бъде Алжир. Той искал по този начин да изрази своята солидарност с алжирската революция, нещо което многократно е изтъквал и същевременно да направи един ход, който би се харесал на Франция.

Имах случай да говоря с двама от консервативно настроените арабски посланици – на Саудитска Арабия и на Ливан, които открито изразяваха и не крият и сега своите симпатии към Нова демокрация. Те охарактеризираха действията на А. Папандреу като „завършен приятелски жест, който не можел да не постави Гърция сред първите приятели на арабските страни“.

2. Известно е положителното отношение на А. Папандреу към предложението за превръщане на Балканите в безядрена зона. Във всички свои изказвания след изборната победа той подчертава необходимостта Гърция да остане страна без ядрено оръжие. В последното си интервю във в-к „Поан“ той отдели до известна степен въпроса за ядреното оръжие от този за американските бази и същевременно изтъкна, че ще предприеме практически мерки в тази насока, ако и другите балкански страни предприемат такива.

Поисках да ми се разтълкува това положение от съветниците на Папандреу. Обяснението, което те ми дадоха е, че се касае от една страна за „дипломатически ход“, т. е. да не се даде повод за обработка на гръцкото обществено мнение от десницата, че е налице едностранно обезоръжаване на Гърция. От друга страна изглежда, че Папандреу искал да по този начин да използува въпроса за безядрената зона на Балканите като форма за оказване на натиск върху Турция от останалите балкански страни и най-вече от България, както и от другите заинтересовани страни като СССР. Въпросът за безядрената зона на Балканите щял да бъде един от проблемите, по които гръцкото правителство щяло да действува активно.

Гръцката преса на пропуска да отбелязва съвпадението на позициите на А. Папандреу с предложението на Т.[одор] Живков. Дори се появиха материали в пресата, че между двамата ръководители имало предварителна договореност по този въпрос. Дипломатическото тяло проявява голям интерес към предложението на Т. Живков, като постоянно ме питат – дали вече е постъпило официално предложение, каква е връзката между казаното от Л.[еонид] Брежнев и предложението на Т. Живков, включва ли се Турция пълноценно сред балканските страни. Няколко журналисти се готвят да посветят подобни изложения и вероятно ще искат да посетят и България, за да съберат допълнителни сведения.

3. Много активна дейност води Югославия, за да спечели А. Папандреу, още повече, че една значителна част от членовете на ЦК на ПАСОК имат традиционно добри отношения със СФРЮ. В известна степен тази политика на Югославия среща отклик и от страна на А. Папандреу. В гръцкия печат беше дадена голяма гласност на поздравителните телеграми на югославското ръководство, беше публикувана и обширна обратна информация за отзвука в Югославия от идването на власт на ПАСОК.

Каза ми се доверително, че югославското ръководство поставяло едно важно условие на гръцкото правителство – Гърция да не напусне НАТО, защото това водело до нарушаване на равновесието на силите в района. Правели внушение да се иска успоредно излизането от Варшавския договор като ход за париране на общественото мнение в Гърция. В замяна на това се обещавала икономическа помощ, подобряване на условията за гръцкия транзитен транспорт през югославска територия, премахване на визовия режим и други.

Изглежда, че при новото правителство Румъния няма да играе тази роля, която имаше при това на Нова демокрация, поради крайно привилегированото отношение, което Н.[иколае] Чаушеску и румънското правителство оказваха на Е.[вангелос] Авероф. А. Папандреу освен това не скрил разочарованието си от посещението си и последните събития в Румъния и дори бил казал, че румънският социализъм повече отблъсквал, отколкото привличал. Изглежда за това решили за оставят досегашния румънски посланик, който бе тръгнал да се прощава, тъй като е доайен на дипломатическия корпус.

За отношенията с България не съм говорил, очаквам срещата с А. Папандреу. Увериха ме обаче, че за А. Папандреу главното направление на Балканите е България, че винаги говорил с най-голямо уважение за Т.[одор] Живков. Освен това той поддържал и приятелските си отношения с П.[енчо] Кубадински, като споменал, че той следвал стриктно някои от съветите, които последният му дал по време на посещението на А. Папандреу в България.

В тази връзка би било добре, докато се изработи по-цялостна тактика спрямо правителството на А. Папандреу, да се засилят някои контакти на различно ниво и да се осигури публикуването на повече информация в пресата за това, което се прави в Гърция. Това ще се приеме като приятелски жест и ще засили позициите на тези от ПАСОК, които са за укрепване на връзките с България.

7.XI.1981 г. [събота]

На съветския прием до мен се приближи турския посланик Ф.[ахир] Аладжам. Каза ми, че същата заран е бил приет от А. Папандреу, комуто е връчил послание от турския министър-председател. „Пристъпихме

към размяна на маслинени клончета и започвам да ставам оптимист, че отношенията не отиват към влошаване, както очаквах, а може би – кой знае – дори и да се подобрят“ – това бяха неговите думи. След това ме попита как мина конференцията за [Кемал] Ататюрк в Истанбул и изрази удовлетворението си от развитието на отношенията между нашите две страни, от политиката на България към Турция. Даде ми за пример подхода на нашето МВнР, което повикало турския посланик [Йълдъръм] Кескин, за да го уведоми предварително, че предстои посещение на [Спирос] Киприану и че принципите, на които се основава нашата политика по кипърския въпрос, оставали непроменени. Току-що получил информация, както и за предстоящото посещение на турския президент у нас.

Днешните вестници на първа страница и с големи снимки предават състоялия се разговор между А. Папандреу и турския посланик, както и изявлението на министър-председателя след посещението – че изпратеното от него пожелание за разбирателство по въпросите на Егея е било възприето от турската страна и че може би по този начин се открива нов период в отношенията между двете страни.

От разговора, който имах вчера с алжирския посланик узнах, че на срещата на А. Папандреу с посланиците от арабските страни след изборната победа той казал, че отношенията с Турция заемат приоритетно място пред всички други въпроси. Той искал да установи с Турция отношения на добросъседство. Гърция нямала намерение никога да нападне Турция, както и нямало да допусне никакво посегателство над своята територия. Щял да изпрати писмо, с което смятал да постави началото на намаляване на напрежението. Възнамерявал да предложи на Турция да пристъпят към съвместно експлоатиране на богатствата на Егея, изхождайки от съображението, че това бил въпросът, от който Турция била най-заинтересована. Ако това предложение бъде взето под внимание от Турция, щяло да се постигне икономически най-изгодното решение. Надпреварата във въоръженията би могла да спре и крайно нужните средства за двете страни да се пренасочат за икономическа експлоатация. От това Гърция и Турция само щяли да спечелят и да се изтръгнат от логиката на Великите сили. За да бъде точен, алжирският посланик ми прочете думите на А. Папандреу, както си ги бе записал.

Изглежда, че А. Папандреу полага усилия да намери решение на спорните въпроси с Турция, където смята, че взаимните интереси позволяват това, за да облекчи развръзката и на по-заплетените чрез натиск или взаимно разбирателство.

Пак там се срещнах и с [Якоп де Хооп] Шефер, който се завръща. Холандският посланик предната вечер даде прощален прием, но там бе така претъпкано, че едва можахме да разменим две думи. Сега се отделихме настрана и поговорихме. С него обичахме да разговаряме, като гадаехме

какво бихме направили ние самите, ако сме на мястото на даден лидер. Сега заминава, за да стане представител на своята страна в НАТО. Човек разсъдлив, либерално настроен, който не идеализираше и не държеше на правителството на Нова демокрация, както и доста от западните посланици, да не кажа почти всички, и който отрано се превключи към евентуалната победа на ПАСОК. За новата си служба говори с известен страх поради очерталите се противоречия около разполагането на ядрени оръжия в Европа. Щял да гледа да маневрира.

Посетих алжирския посланик във връзка с предстоящото посещение на А. Папандреу в Алжир. Той ми разказа най-напред за срещата на А. Папандреу с арабските посланици. Интересно е заявлението му, че нито НАТО, нито американските бази са приоритетни, а жизнен е кипърският въпрос и трябвало преди всичко да се урегулират отношенията с Турция. Попитах поели ли са арабските страни задължение да снабдяват с петрол Гърция и да осигурят средства на правителството на ПАСОК, ако срещне финансови затруднения. Отговори ми се, че на срещата такъв въпрос не възникнал. Но знаел, и то точно, че Ирак е обещал преди изборите да осигури на правителството на ПАСОК доставката на кредит на нужните количества петрол в продължение на пет години. Смята, че това е било потвърдено лично от арабския посланик, щом в пресата проникнали сведения, че петролът е осигурен.

След това разгледахме поотделно отношенията и възможностите на отделните арабски страни. За Саудитска Арабия било трудно да се каже какво мислят оттук, тъй като ПАСОК нямал контакти с тази страна, а и тукашният посланик не бил личност с инициатива. Алжирският посланик обаче смята, че А. Папандреу можел да получи много нещо от Саудитска Арабия само чрез посредничеството на Франция. [Франсоа] Митеран успял да се разбере с ръководителите на тази страна, като гарантирал частните арабски капитали във Франция. Освен това те му поискали и той се бил съгласил на две неща – първо, да възстанови атомния център в Ирак, и второ, да не допусне дестабилизирането на режима в Мароко. Ирак и Либия ще предоставят и петрол, навярно и кредити. Сирия нямала тази възможност. Кувейт може би ще се заангажира, тъй като била единствената държава в Персийския залив, която се опитвала да води по-самостоятелна политика и сега полагала усилия да установи нови дипломатически отношения между Саудитска Арабия и СССР.

За Алжир положението било ясно. Във финансово отношение не могат да окажат помощ. Но ще дадат пълна политическа поддръжка. Не случайно А. Папандреу избрал Алжир за първо официално посещение. И Ф. Митеран възнамерявал да направи същото, ако обстоятелствата не наложили изменение на първоначалния му план. На Алжир не могло да се разчита и за петрола. Друг е въпросът за газ. Тази възможност е била про-

учена и от правителството на [Георгиос] Ралис и бил разработен проект за петролопровод през Тунис и Италия до Корфу. Проектът пропаднал поради отказ на Италия, тъй като капацитетът не бил достатъчен за техните нужди, а всяко разширение изисквало скъпоструващи конструкции.

Говорихме и по палестинския въпрос. Сега западноевропейските страни предприемали маневри за признаване де юре на Израел. Аргументи – Израел е държава и призната при това от всички страни на ЕИО. [Константинос] Мицотакис, като министър на външните работи, заявил пред арабските посланици, че с влизането на Гърция в ЕИО обстановката се променила и могли да настъпят промени и по отношение на Израел. Надяват се А. Папандреу да не се поддаде на натиска. Румънският посланик също се включил в тази кампания, внушавайки на правителството и на някои арабски представители да се съгласят за признаването на Израел. За това алжирският посланик говори с голямо възмущение.

Той заключи (но аз не го съобщих в София, защото е много хипотетично), че американците биха могли, ако са умни, да използват Гърция като мост към арабските страни. Достатъчно е да намерят общ език, като преодолеят съществуващите бариери, а сега нямало страна от ЕИО поблизка до арабския свят като цяло.

Цялата събота мина в срещи и писане най-вече. След обядът мина в голямо напрежение, защото заранта, както работех, се обади Ана. Каза, че положението на майчето се влошило внезапно, изпаднала в кома, мислели, че няма да дойде на себе си. Опитала се да се свърже вечерта, оттук не ѝ се обадили. И все пак не ни каза да тръгваме, а да изчакаме завръщането ѝ от болницата. Децата стегнаха багажа, а аз се отправих в посолството да разчистя това, което имах да предам в София. Вечерта обаче ни успокои, че майчето дошла в съзнание, познала я, поговорили малко, казала, че много дълбоко е спала. Ана с просълзен глас промълви: „Светица е мама." И е вярно. Остана утре пак да се обадим, за да видим какво ще правим в понеделник, тъй като самолетът тръгва в 7 часа сутринта.

8.XI.1981 г. [неделя]

Първият зимен ден в Атина. Дъжд – не силен, но неприятен. Облачно, което придава веднага крайно неприветлив вид на Атина. И все пак решихме да излезем. Бях обещал на Елито да я заведа да си хапне козе месо. Обадих се на Коко [Кириякос] Сарандис, занесох му няколко албума, а той от своя страна ни прочете спомени, които бе написал за Варна по моя поръчка. След това отидохме във Вари, в известните ресторанти, където пекат цели агнета и дивеч. Хапнахме си, но на Елито не ѝ понесе и детето изхвърли всичко – стомахът ѝ е крайно чувствителен. Съжаляваше за хубавите пасти, които си поръчахме покрай морето в една нова сграда

– била преди няколко години хай-лайфска, но след като собственичката попаднала в затвора за дългове, сега е по-народна, дори прекалено. Но е изискано заведение, с хубав изглед. Прибрахме се изморени. Трябваше да идем на премиера на операта – Верди, но нямахме сили.

9.XI.1981 г. [понеделник]

Тази заран в посолството започнах да преглеждам материалите на доклада за колегиума. Постъпваха един по един. Направих бележки на някои от тях и оставих на Йончо [Христов] да ги сглоби и направи първите съкращения. Пристигнаха късно надвечер. Доста несъвършени. Изчетох ги внимателно, за да получа по-пълна представа. Ще се наложи доста да се преработи.

10.XI.1981 г. [вторник]

Целият ден работих по доклада. Основна преработка. Повиках В.[ечеслав] Тунев и Й. Христов след обяд. Показах какво вече успях да направя – Тунев от своя страна направи критични бележки по различни констатации и изрази, както и отделни добавки. Й. Христов отново прочете текста и допълни работата със своя дял за конкретните перспективи на двустранното сътрудничество.

Пропуснах събрание на Атинската академия с докладчик [Николаос] Лурос. Съжалявах, но нямаше как.

С Ана пак говорихме. Отново се разчувствува – майчето страда вече, дават ѝ опиати, но сърцето ѝ е здраво – „лъвско“. Задържам децата, биха ѝ пречили само или пък ще се разстроят страшно, ако видят баба си, която толкова обичат, в такова тежко състояние.

11.XI.1981 г. [сряда]

Работим доклада с Бр.[анимир] Петров. Толкова нашарих текста, че трябваше да се препише и същевременно да се уеднаквят времената и се избегнат повторенията. Бранимир е мислещ човек със стегнат стил – ще помогне в избягването на еластичните и многословни формулировки. В това отношение ми допадна.

На обяд бях поканен от японския посланик на прощална среща. Направи ми впечатление, че присъствуваха всички социалистически посланици. Разбрах от [Йон] Брад, че отивал в Румъния – ето и обяснението. Бяха, освен английския, италианския, норвежкия, индийския, ливанския, уругвайския [посланик] и двамата завеждащи дирекции – [Георгиос] Мазаракис и този на западните страни [Михалис Дунтас].

Образувахме един ъгъл – Й. Брад, английският, италианският, аз и [Владимир] Кабошкин. Беше разговор на демонстрация на знания, шеги, случки. В първото и третото се проявих, във второто италианецът бе отличен.

Уругвайският посланик се представи като голям български приятел. Бил пет години в Белград и били много близки с Н.[иколай] Минчев.

След обяд пак писане до вечерта. Отнесох готовата част за преписване в посолството. От София – М.[ария] Захариева ще прави посещение в Турция, иска да знае какви позиции да защитава пред Турската национална комисия.

Всъщност слязох да ида на прощалния прием на испанския посланик, който е назначен за първи зам.-министър. С него също се разбирахме добре. Два пъти отидох на кино в центъра и попаднах на него, видяхме се на остров Родос, разменихме си взаимни посещения и разговорите ни бяха винаги непосредствени.

12.XI.1981 г. [четвъртък]

Продължавам с доклада. Повиках [Севдал] Севдалов. Той представи нелош материал, който изпратихме в София като негов проучвателен доклад. Помолих го да съкрати две от частите и да ги пригоди към нашия доклад – той прочете написаното. Представи ни съкратени части, с негови ясни изводи за перспективите. Аз от своя страна написах частта за трудностите, които ПАСОК има да преодолява. А Бранимир [Петров] сведе до две страници дяла за програмните позиции. Останаха да се напишат изводите към целия доклад, главно за насоките и формите, които трябва да вземат двустранните отношения. Написах ги аз – без икономическите, които направи [Севдал] Севдалов. По този начин остава за утре да се допрепишат изводите, да се прегледат от Й.[ончо] Христов и Л.[ука] Драганов и да се предаде докладът на куриера.

13.XI.1981 г. [петък]

Едва по обяд стигнахме до финала – с малки, незначителни корекции на отделни думи и разделяне на два параграфа от Й. Христов, текстът се прие. Гледам ги – доволни са. Не очакваха, че може да стане един приличен доклад. Л. Драганов се извини, че дал неизчистен текст, без изводи. Независимо от това аз благодарих на всички за положените усилия, като подчертах, че бихме могли да стигнем до много положителни резултати, ако обединяваме усилията си, за да стигнем до максимална прецизност при разработването на една тема и поднасянето ѝ на ръководството на МВнР и изобщо в София. Намекът ми беше ясен, но колко ще бъде послушан, не съм сигурен. В. Тунев казал на Бр. Петров, че за пръв път прочел такъв доклад на посолството – със задълбочени анализи и изводи.

Останах в посолството до пет часа, до окончателното преписване на доклада. Прочетох го за грешки. Написах и две грами – за събранието за 1300-годишнината; поисках и да се направи по-добра програма и на М.[ария] Захариева. Заминава за Турция и поиска какво да отстоява по линия на СИБАЛ и Института за балканистика. За СИБАЛ настоях за осигуряване на представител на конференцията през м. януари, а за Института – да говорят за подписване на споразумение с нашите институти. Това поиска и [Тарик Зафер] Туная и [Енвер Зия] Карал – инициативата да изхожда от нас. Аз мисля да забавя изпращането на официално писмо до началото на годината, докато се изясни дали ще дойде представител на Турция на годишно-отчетната конференция на СИБАЛ.

Вечерта отидохме на кино – The Golden's Gate. Хубав, даже много хубав филм. Уж уестърн, а всъщност е реалистичен, с голяма сила на обобщенията и навеждащ на размисъл и за настоящето.

Пристигнаха Ст.[ефан] Андреев и Е.[лена] Грозданова. Бях им пратил покана. Искаше ми се по линия на турските документи да създам по-добри контакти – там сме силни и сътрудничеството с нас е изгодно за гръцката страна. Настаних ги в посолството, защото са мои гости, но те успяха да си издействуват командировка за пет дена в Солун.

Чудех се какво ще правя с Любен Георгиев, който бе съобщил, че пристига в събота. Обадих се в Солун, евентуално да го задържат там. За моя приятна изненада той сам се обади от София, че иска да забави идването си с два-три дена. Предложих да го забави с една седмица. Той прие.

14.XI.1981 г. [събота]

Случи се много хубаво време. Разходихме се с гостите из Психико. На обяд те бяха поканени от [Янис] Александропулос, тукашния турколог.

След обяд, направо от летището, ме посети румънският посланик [Йон] Брад. Бях го помолил да дойде да ме види във връзка с тридневното посещение на Дума, техният зам.-министър на външните работи. Й. Брад е вече осем години посланик в Атина. Не съжалява, макар че му доскучава много, защото намира успокоение в писането на поеми и на проза.

При мен е по-трудно, защото трябва да работя по извори, а има съвпадение на времето с часовете на посолството. Освен това не исках да започна с търсене на извори, за да не създавам погрешни изводи, че затова съм изпратен. Не греша ли? Оправдава ли се моето стоене само с работата по посолството? Досега пазех равновесие, защото се искаше от мен да докажа, че изборът е оправдан, пък и ми беше нужно да навляза в дипломацията. Но дали ще мога да издържа, ако не хвана нещо сериозно, успоредно с посолската работа? Силата ми е в обобщаването, в срещи-

те на високо равнище, а не в дребните разправии. Ще трябва вече да се преустройвам, за да не изпадна в криза, както беше с Единния център по история. По-рано не беше възможно такова нещо, аз сам се нуждаех от време, за да навляза и обхвана проблемите. Но вече е време да разширя работата си тук, иначе ще започна да се задушавам.

Какво ми каза Й. Брад? Че отношенията са добри, но че се налага да се възстановят или по-скоро да се установят връзки с правителството, за да продължат контактите както с Нова Демокрация. Поради това, след известни колебания, взел инициативата да използува отиването до Кипър на зам.-министър Дума, за да възобновят консултациите между двете министерства. За двустранните отношения, в хода на четиричасовия разговор (в това число и делови обяд) с [Каролос] Папуляс стигнали до констатацията, че всичко между двете страни е нормално и че добрите връзки трябва да продължат да се развиват. Поставили въпроса за посещението на [Николае] Чаушеску и на министър-председателя на Румъния в Атина през 1982 г.

Имали 20 милиона долара пасив, гърците настоявали за цитруси, за доставка в Румъния на 40 хиляди тона, както през миналата година. Румънците поискали от тях също да купят стоки, както и да се урегулират отношенията им, както с останалите страни на ЕИО (избягване на двойното данъчно облагане и т. н.).

По въпроса за безядрената зона на Балканите К. Папуляс се отзовал положително за предложението на Т.[одор] Живков. Намира го, че е в духа на Хелзинки и е в подкрепа на преговорите за отстраняване на ядреното оръжие от Европа. Когато румънците казали, че това е идея, която те издигнали още през 1957 г., Папуляс отговорил, че и К.[онстантинос] Караманлис се стремял към същото. Но са доволни, че България, която малко закъсняла, сега внася предложение, което изразява ново отношение към този важен въпрос. СФРЮ също била благосклонна.

По другите въпроси – известни неща. С известен песимизъм се отнасял до възможностите да се разберат с турците, които проявявали пълна неотстъпчивост по всички въпроси. За Малта – не са съгласни да я подкрепят за Мадрид – играела двойна роля, скарана с Либия, готовност да даде бази на Съветите. Кемп Дейвид бил изчерпан, трябвало да се подкрепи ООП – затова канят [Ясер] Арафат, за да създадат прецедент.

15.XI.1981 г. [неделя]

Такъв проливен дъжд, че до обяд човек не можеше да си подаде носа навън. На обяд ме покани [Йоанис] Караянопулос, а след обяд се разходихме с Варчо, Ели и Машка до Маратонското езеро, из Пендели, Кифисия.

16.XI.1981 г. [понеделник]

Присъствувах на откриването на Парламента и заклеването на депутатите. Беше поканено цялото дипломатическо тяло. Повтаря се старата игра, поне по външен израз, само че с разменени роли.

Сред депутатите комунисти е и Емилия Ипсиланти. Поздравих я отгоре. Сетне се видяхме и долу – поставили са пиеса на [Михаил] Шатров, щяла да ми изпрати покана.

Уговорихме се с алжирския посланик [Мохамед Брахими ел Мили] да се видим за кратко. Разказа ми за посещението на зам.-министър председателя на Ирак Тарик Азис и за разговорите, които е водил. Потвърдило се изцяло това, което той ми бе изложил предварително. М. Брахими ел Мили е личен приятел с Т. Азис и му казал, че Ирак стои изцяло зад ПАСОК и А. Папандреу и са му обещали всестранна подкрепа. Във връзка с готовността и на други арабски страни да внесат капитали в Гърция, сред арабските делови кръгове имало известно недоволство от съществуващата бюрократическа скованост, която затруднявала движението на капитали и движението на хора от деловите среди, които биха желали да се установят и развият дейност в Гърция.

В хода на разговора алжирският посланик ми съобщи, че не само Ирак, но и няколко други арабски страни решили да помогнат за уреждането на гръцко-турските различия. Този въпрос бил разискван от арабските посланици в Атина. С подобна задача се заели арабски страни, които имали влияние върху Турция. Не възнамерявали обаче да поставят на Атина условия, които, както се изразил иракският зам.-министър председател, са неосъществими от гръцкото правителство на ПАСОК. Те нямало да упражняват натиск върху Гърция по този въпрос, така както решили да не искат от нея да вземе крайна позиция и по палестинския въпрос или по американските бази, оставайки на А. Папандреу маневрена способност, за да се съобразява с конкретната обстановка и възможности. Тяхната намеса за Турция на първо време щяла да се сведе до преодоляване на недоверието между двете, за да могат да установят истински диалог помежду си, който предполагал взаимни отстъпки.

Запитах го как гледа на плана на Саудитска Арабия за уреждането на близкоизточния въпрос, ще намери ли подкрепата на другите арабски страни или те ще го отхвърлят. Той направи интересен разбор. Либия отхвърляла направо, Сирия не смее открито да се обяви против, въпреки отделни критични изявления на ниско ниво, Алжир отбягвал да се ангажира открито. Въпросът, според алжирския посланик, имал един крайно важен аспект. Ако арабските страни отхвърлят предложението на Саудитска Арабия направо, без дискусия, без да разкрият слабите му страни, те рискуват да ѝ дадат алиби, за да се обяви, че се чувствува понататък освободена от задължения по палестинския въпрос. Така могло

да се открие път за приближаване и дори за сближение между Египет и Саудитска Арабия. Ако Арабската лига загуби и Саудитска Арабия, това можело да се окаже гибелно за самата нея. Затова именно и [Ясер] Арафат подхождал към този план внимателно. Всъщност Израел, ако действува умело, би могъл да използува тази ситуация, за да се опита да внесе нов разкол сред арабските страни. Най-трудно било положението на Сирия, която нямала обективно интерес, погледнато макиавелистки, от решаването на палестинския въпрос, тъй като цялата ѝ стратегия увисвала във въздуха. Същевременно най-трудно на нея ѝ е да се обяви открито срещу Саудитска Арабия, от подкрепата на която зависи. Може би, допуща посланикът, на Сирия ще повлияе новата ориентация на Саудитска Арабия към отваряне към СССР, за да изработи по-гъвкава позиция.

17.XI.1981 г. [вторник]

Бях се подготвил да преглеждам протоколите от заседанието на Комисията по история на световната цивилизация в Оксфорд. Нямах други ангажименти в посолството. Но там е мелница. Десетина души дойдоха – един по един – и не мога да кажа, че нямаше нужда да дойдат. Ако обаче не бях там, някои от тях поне нямаше мен да безпокоят. Темите за проучвателни доклади – Й.[ончо] Христов направи списък, аз го допълних. Поговорихме с двама-трима, остана да се доуточнят още с трима. Запитване от София по конвенцията – отговорът ни някъде се е затрил (Бриго [Аспарухов] прави справка); направих бележка на К.[ирил] Петров пред [Севдал] Севдалов за непристойно държане – държа се нагло; отново за дежурствата – Севдалов възразява, не искал да стане портиер. Казах му да си уреди сам въпроса.

В резултат – вдигнах налягане. Прибрах се, полегнах, но не успях да работя. Един час можах да се поразходя. Разтревожен съм и от положението в къщи. Обадих се по телефона. Майчето е зле – чувствувала се излишна, иска да има човек при нея. Ана прекарва с часове при нея, но не може и не бива да е там непрекъснато. Защото трябва да успокоява, да отклонява вниманието – колко може самата тя да издържи? Не иска децата – самите те да не се разстроят и да запазят хубав спомен за баба си. Ако аз бях там, щеше да е по-друго. Но няма как да поискам – кой знае на каква вълна са в отдела. Нашият доклад едва е стигнал, още не са го прочели. А дали са подготвили нещо, за да имат нужда да се проведе консултация? Съмнявам се – пред перспективата на посещението на [Спирос] Киприану, а през м. януари и на турския президент – силите им са погълнати от тези посещения.

Прочетох статията на Д.[имитър] Ананиев във в-к „Работническо дело“ за „Ръководната роля на марксистко-ленинската партия и нейните критици“. Толкова елементарна, че никого няма да убеди, а напротив

– може да послужи само за доказателство, че теоретици като него тласкат партията към игнориране на развитието и на необходимостта партията да се развива, както се развива и самият живот. Партията не може да си затваря очите пред нововъзникващи проблеми, а трябва да им търси отговор. Не искам повече да се спирам на тази статия.

18.XI.1981 г. [сряда]

Уточнихме с Й.[ончо] Христов темите за проучвателните доклади. Той подготви и плана на посолството за 1982 г.

На посещение дойде при мен [Димитриос] Враделис. Разви много интересни мисли за сътрудничество с България и предложи да изпрати още две деца на обучение у нас.

Обади ми се и Афродита Алексиева. Стеснителна, не се решава да ми позвъни.

Подготвих и една грама за Нова демокрация. По този въпрос всъщност не бях писал. Имах предвид редица разговори, но след като Ана ми се обади, гледах да приключа с въпросите на външната политика и с доклада за колегиума. Реших да пусна грама за поведението на Нова демокрация спрямо ПАСОК.

„Нова демокрация още не е преодоляла дълбокото сътресение от изборните резултати. По всичко изглежда, че не е успяла да направи цялостни изводи от поражението, за да пристъпи към сериозно преустройство и да излезе със своя обмислена тактика при новите условия. Отбягвам все още да проведа срещи с лидерите на Нова демокрация и с бивши министри преди да установим официални контакти с правителството, но въз основа на други срещи и разговори могат да се направят някои констатации за нейната тактика.

Предварителните оценки, че [Георгиос] Ралис ще бъде пометен от събитията, не се оправдаха. Всъщност, неговата по-умерена линия (на която той изневери с погрешния си ход с крайната десница и с крайно десните лозунги пред последната предизборна седмица) се оказа единствената изходна база, на която Нова демокрация може да стъпи, ако иска да задържи влиянието, което още има. Предизборните лозунги за „опасността от ПАСОК на власт“ се оказаха безпочвени, страната е спокойна, авторитетът на ПАСОК сред народа расте, вместо да отслабне, патриотичният тон и призивите към национално чувство вече не са монопол на десницата, а решението за признаване на Съпротивата и признаване на деня на Политехниката за национален празник с грандиозната антимилитаристична манифестация показаха и на десницата, че Гърция не може вече да се върне назад, да остане такава, каквато е била до скоро. Това осъзнаване намери външен израз в подчертано топлото посрещане

на Г. Ралис в Парламента от депутатите на Нова демокрация, със силни и продължителни ръкопляскания.

Г. Ралис е казал пред свои близки, че той имал намерение да подхожда конструктивно в критиката си към правителството, особено в борбата му срещу корупцията и бюрократизма, срещу които той сам се оказал безсилен. Той нямало обаче да действува както ПАСОК в опозиция, която не намерила сили да каже една положителна дума или да подкрепи правителството по жизнени национални проблеми. Г. Ралис, в потвърждение на това свое намерение да демонстрира „добра воля" от страна на Нова демокрация, е пуснал съобщение чрез бюрото на печата на партията – че ръководителят на Нова демокрация е поискал от членовете на парламентарната група да упражняват „остра, но добронамерена критика спрямо действията на правителството, а не критика на опозицията заради самата опозиция, както това е правел ПАСОК."

Според някои осведомени лица за утвърждаването на подобна линия заслуга имал и К.[онстантинос] Караманлис, който искал да осигури на Гърция нормална вътрешна обстановка. Известният индустриалец [Михаил] Скалиристирис, който е сред набелязаните за национализация, преди няколко дена ми каза, че още не знае каква ще е неговата съдба. Безпокои го въпросът за национализацията, но още повече начина на нейното осъществяване, защото се оказало, че ако го национализират по обявените от него стойности, а не по пазарни цени, той щял да бъде изцяло разорен тъй като декларираното от него не надвишавало и една пета от реалната стойност. Такава била повсеместната практика. Отишъл при К. Караманлис да потърси защита и съвет. Караманлис не се ангажирал с никакво обещание и същевременно го посъветвал да не предприема никакви действия срещу правителството, а да изчака. Според него правителството нямало да приеме авантюристични решения, а ще се стреми да намери решения, които отговаряли на интересите на страната.

Не всички обаче в Нова демокрация приемат тази линия. Групата около [Евангелос] Авероф е на мнение, че е необходимо партията да вземе критично отношение по всички правителствени действия, да отговаря „с обвинения" и да коментира със суров тон изявленията на министрите, като това се прави ежедневно. Това внушение на Е. Авероф вече се осъществява от свързаните с него А.[танасиос] Канелопулос и А.[танасиос] Цалдарис, които отговориха в пресата с остър тон на изявления на сегашни министри по политиката спрямо ЕИО и по други въпроси. Е. Авероф също така смята, че е необходимо систематично да се представя като „преследване" всяко действие на правителството за освобождаване на държавни служители и замяната им с други, близки на ПАСОК. Това следвало да се прави с цел да се пречи на правителството да обнови държавния апарат като единственият начин да оцелеят кадрите на Нова демокрация.

Ще съумее ли Г. Ралис да се наложи и да създаде впечатлението, че Нова демокрация е също партия на демократичното развитие на Гърция и дори е за „умереното обновление", ще зависи от много фактори във и извън партията, но най-вече от позицията, която ще заемат новоиздигащите се ръководни кадри – Й.[оанис] Бутос, М.[илтиадис] Еверт, Й.[оанис] Варвициотис. По общите насоки на критиката срещу ПАСОК те засега стоят зад Г. Ралис, като застъпват мнението, че трябва да се изтъква, че правителството на ПАСОК в общи линии провежда линията на Нова демокрация, че изхожда на практика от същите идеи, но че поддавайки се на социалистически утопии и поради липса на кадри ще разстрои икономиката на Гърция. Бъдещето е на Нова демокрация, която разполага с по-добри кадри и ако процесът на радикално обновление на Нова демокрация се осъществи, то тя може да гарантира по-добро бъдещо управление."

19.XI.1981 г. [четвъртък]

Бях на събрание на Академията. Видях се със [Дионисиос] Закитинос – оправил се е след като си счупи крака, но още, от стеснение, не се движи пред хора.

Говори арменският историк, роден в Атина, който се изселил в СССР през 1946 г. – за връзките между Армения и Византия. В заключителните си думи благодари на гръцкия народ за отношението му към арменците, за сърдечното приемане на прогонените от Турция.

Взе думата П.[анайотис] Канелопулос, който припомни някои факти от миналото, за да продължи с периода на малоазийската катастрофа, която сля двата народа, тъй като клането на арменците бе първият масов геноцид, който потресе човечеството, и завърши с думите, че „ние се оказахме братя по съдба, нещо повече – арменецът е грък и гъркът е арменец", свързвайки съдбата на гърци и арменци в Смирна, вторите кланета, едновременно и заради гърците, и емиграцията в Гърция масово на гърци и на значителна маса арменци. Присъстващите арменци ръкопляскаха силно на тези думи.

Л.[инос] Политис ме попита какво става с отправената от тях молба до МВнР за гръцките документи от манастирите в Сереско.

Вечерта дойдоха Деспина и Алека заедно с мъжете си Никос [Катифорис] и Янис [Баняс]. Говорихме по вътрешното положение. Мъжете по-разсъдливо подхождат към възможностите на ПАСОК, жените са по-революционно настроени. Деспина [Катифори] – че и при желание ПАСОК не е в състояние да направи промени от социалистически характер без въстание и че само въстанието разкрива пътя за радикално преустройство на обществото; Алека [Баня] – че социализмът е възможен и по мирен

път, но ПАСОК не е имал и няма намерение да върви дори и по умерен социалистически път; че това е временно събрание на хора от водач, който използувал ловко дълбокото желание на народа за промяна.

Аз им разказах за някои от разговорите, които съм имал с А. Папандреу, които го рисуват в по-добра светлина от външната самоувереност, която е принуден да демонстрира като водач на водещата опозиционна партия; че е бил раздвоен пред алтернативата трайно движение и партия или временно заемане на властта; че събитията сами са благоприятствували втората алтернатива, която той не можеше да отхвърли, ако не искаше да убие в зародиш движението; че първите стъпки са окуражителни и е достатъчно да демократизира държавния и административен апарат, за да му се признаят исторически заслуги.

Мъжете се съгласиха. Обърнаха ми внимание на противоречия между [Харилаос] Флоракис и [Григориос] Фаракос. За тях отдавна се говори. Но сега става въпрос да се прехвърли отговорността за неуспеха да се получат 17% на изборите върху Х. Флоракис, че не допуснал по-остра критика срещу ПАСОК в хода на предизборната борба. Въпросът вече не е за личности, а за линия, чийто предмет е отношението към ПАСОК. Аз мисля, че Х. Флоракис е прав.

20.XI.1981 г. [петък]

Днес повиках всички сътрудници на търговската мисия. Поговорих им за взаимното сътрудничество през тези няколко месеца, когато се налага да разберем и намеренията и възможностите, и най-вече практическите стъпки, които правителството ще предприеме за развиване на отношенията на Гърция със социалистическите и балканските страни. Уточнихме проучвателните доклади.

Получихме бърза телеграма от Ив.[ан] Ганев, която съдържа три пункта – става въпрос за изпратения доклад: 1/ Да отразим програмата на правителството; 2/ Структурата на доклада била объркана; 3/ Изводите били интересни, но да сме ги конкретизирали повече.

Видях и Й.[ончо] Христов и Б.[ранимир] Петров възмутени и ядосани. Аз самият недоумявам още защо се изпраща такава грама след като: 1/ Преди заминаването от София лично Ив. Ганев ми продиктува структурата на доклада; 2/ Уговорихме се да изпратя доклада около 27–28 ноември, тъй като се знаеше, че програмата на правителството ще мине през Народното събрание не по-рано от 20 ноември; 3/ По изрично нареждане от София, със строго фиксирана дата, ни се поиска доклада да бъде изпратен с първата поща на 15 ноември. Естествено при това положение решихме, че някакви екстрени съображения са накарали министерството да избърза с изискването на доклада. В грамата не се споменаваше колегиума, а се искаше докладът за вътрешната и международната политика

на ПАСОК да се изпрати в посочения срок. Подразбираше се разговора в София – за съдържанието и структурата на доклада. Затова и направихме доклад, а не изпратихме чернови материал, нито „вариант“.

От настоящата грама се подразбира, че не одобряват доклада, защото нямало в него програмата на правителството, и го приемат като „вариант“. За варианти не беше ставало дума, защото се съгласиха, че няма достатъчно време. Прие се, че евентуално ще дойда и аз в София, за да направим последни уточнения. И поставиха срок – средата на декември. Изниква въпросът – защо беше това избързване, щом не е било продиктувано от съображения да се получи доклад за колегиума? И защо е този упрек – за програмата на правителството, след като отделът и министерството отлично знаеха, че срокът, който поставиха за доклада, изключваше анализирането на програмата, която щеше да бъде обявена десет дни по-късно. И най-накрая – след като по общо мнение докладът е интересен (при толкова неопределени и неясни изходни данни съумяхме да представим едно обмислено изложение, което от всяка гледна точка представлява интерес за самото МВнР, а подобни доклади, далеч по-непълни и по-несъвършени поискаха и бяха изпратени по линия на другите две ведомства), защо не намериха една положителна дума за представения доклад?

Какво се крие зад всичко това? Заяждане на дребно? Завист? Желание за създаване на настроение? Ако грамата е съгласувана по-нагоре с [Петър] Младенов или най-малко с [Марий] Иванов, вероятно цялата история е представено в недобронамерена светлина. Ив. Ганев, който очакваше с такова нетърпение зам.-министерския пост, да не би да е разбрал, че му се разминава, че е изникнал друг кандидат и иска да си осигури идване в Гърция? Той прояви многократно недоброжелателно отношение към мен още от самото начало; но аз бях този, който каза пред П. Младенов, че не държа да бъда посланик извън срока и че съм готов да напусна и преди четиригодишния срок – Ив. Ганев присъствува на разговора. Така че подходът и отношението ми е ясно, съображенията в глобален аспект също, но сегашните мотиви за едни толкова противоречиви нареждания, които излагат в крайна сметка самият отдел, остават за мен скрити. Разбира се, ще отговоря, като напомня обстоятелствата, които определиха съдържанието и структурата на доклада и ще поискам ясни указания какъв доклад иска отделът, за да се избягнат недоразуменията.

Междувременно отидохме до летището по нареждане от София да посрещнем [Роберт] Мугабе, министър-председателя на Зимбабве, но той изглежда в последния момент отмени плана си, защото прелетя над Атина, без да кацне.

Извиках [Евангелос] Кофос за кратък разговор по въпроса за архивите. Ще направя опит за себе си и за Варчо да проникнем и да поработим малко.

21–22.XI.1981 г. [събота–неделя]

Прекарахме в къщи. Работих върху протокола от срещата на Бюрото в Оксфорд – за история на световната цивилизация. Поискаха не само да коригираме, а да определим кое да остане в едно съкратено издание на протокола. Отне ми време, не можах да завърша всичко.

В събота развлечението ни бе операта „Бохеми". Поканиха ни настоятелно да идем с Елито. Пя една гъркиня от САЩ, представи се добре. За мен това бе връщане назад към студентските години, първите ми посещения на опера преди 9.IX.1944 г., след това с Ана – изобщо спомени, спомени.

Гледайки ги как мръзнеха, припомних си как и аз мръзнех на ул. „Карнеги" № 6, с голям ъглов прозорец на двете стени, без стъкла, със залепена хартия и без отопление през зимата на 1945 г., от януари нататък. Дори се разболях, и то от силна простуда. Ана се уплаши. Какво е говорила на майка си не знам, но тя бе толкова милостива, че ме измъкнаха от заледената стая, накараха ме да отида у тях на ул. „Капитан Андреев" №1, лекуваха ме около седмица, докато се оправя. Стеснявах се ужасно, но още съм благодарен за това човешко и лишено от всякакви условности отношение. Това ме и окуражи много, защото тогава бях в доста голяма безпътица. С варненци или по-скоро с новото ръководство на РМС – П.[енчо] Кубадински и Ст.[ефан] Петров – нещо не се разбрахме. Бяха решили да ме пращат в армията. Аз им казах, че не мога и не съм за тази работа. Не пожелаха да повярват, макар че Росен Олянов и Милка Пеева проявиха разбиране. И точно по това време се получи повиквателна от военните, повикаха ме в ШЗО, за да изкарам отложената военна служба (всички младежи, постъпили студенти по медицина през 1941 г. бяха отложени). Показах го в комитета [на РМС]; те доволни, че са ме повикали военните без да ме представят от комитета, дигнаха рамене и заеха позиция – да тръгна веднага. Попитах ги – не биха ли желали да ме задържат на организационна работа във Варна, както направиха за редица членове и от областния и от околийския комитет на РМС. Отговориха ми, че не искат да се противопоставят на повикването ми от военните, още повече, че ориентацията им била да ме изпратят за офицер. Простих се с тях, като им казах, че щом нямат нужда от мен във Варна и аз няма да се върна повече.

Така и стана. Постъпих в казармата, т. е. в ШЗО. Изкарах около два месеца обучение и през това време дойде нареждането, че политзатворниците се освобождават от военна служба, като загубеното време в затвора на студентите се признава семестриално. Така и семестриално бях изравнен с колегите си, които бяха вече четвърта година и аз служех с тях. Но записах, мисля, един семестър по-назад, за да успея да наваксам с изпитите. И вместо да хода както те на упражнения и лекции половин ден,

а другия ден прекарваха в казармата, аз залегнах да подготвям изпитите за втора година.

Но ми тежеше липсата на организационна работа, не ми беше удобно да бъда само студент в тази година на революционно преустройство. Провървя ми пак. Титко Черноколев възстанови Централното ръководство на БОНСС с председател Начо Папазов и организационен секретар Ана. Търсеха хора за идеологическа работа, за агитация и пропаганда. Предложиха ми да се заема с обществената просвета. Приех и така останах в София. Разбира се, имах престрелки с областния комитет, по-специално със Стефан Петров. Но играта спечелих, защото в София нуждата от кадри беше не по-малка, а може би и по-голяма, отколкото в провинцията и започнаха да изтеглят оттам хора.

(Започнах да пиша и би трябвало да отбележа някъде за сблъсъците с Милка Пеева и Ламбо Теолов, по-нататък борбите около изграждането на студентските организации, още по-късно VIII партиен район, обследването ми като трайчокостовист и т.н, и т.н. Но оставям това за друг път.)

В неделя след обяд ме повика [Януш] Левандоски, полският посланик. С никого не може да говори, освен с мен. Безпокоят го събитията в Полша, най-вече го боли за унищожението на партията от самозабравилия се партиен апарат, който издигнал себичните си интереси над интересите на партията, на класата, на страната, на народа. Аргументирано, в няколко пункта, той охарактеризира положението, задачите, надеждите си и разочарованието си от инертността на ръководството. Разказа ми и цялата история около [Йозеф] Пилсудски. Спря се и на антисъветските прояви – повече от половината афиши, лозунги той смята, че са дело на провокации, организирани от милицията.

Провокация е било и хвърлянето на бутилки с газ сред миньорите в Стенова? (или нещо подобно) – градът, където стачката продължи найдълго и доведе до уволняването на двамата прокурори. В часа на смяната на работниците, т. е. в най-голямото натрупване на хора, дошла черна кола, от нея излязли няколко души, хвърлили бутилките и избягали веднага. Станало паника, тъй като в тези бутилки се оказал не сълзлив, а отровен газ. Няколко десетки души загубили съзнание. Отнесли ги в болница. Добре, че една или две бутилки не експлодирали. Милицията дошла 6 часа след произшествието. И досега не открила виновниците. Бърза помощ дошла 3 часа след произшествието. За всички станало ясно, че целта на тази акция е била да предизвикат работниците, да отидат да разгромят милиционерските сгради и с това да се даде повод за военна намеса, за насилие. „Добре, че работниците показаха по-голямо самообладание и класово чувство, отколкото хората на безопасността" – заключи Левандоски.

Няма да привеждам другите оценки, които той даде за партийния апарат, колко неподготвени, слаби се оказали в трудни условия. Освен административно заповядване, за нищо друго не ги бивало. И тяхното нищожество може да струва не само сегашната криза, която е нищо в сравнение с политическия и моралния удар, който са нанесли на партията, но и да доведе Полша наистина пред катастрофа. Говореше спокойно, но с такава болка, че го попитах как го преживява всичко това. Отговорът му бе: „Не мога вече седмици да спя".

Основният му извод – че нашият строй не е осигурил обществен контрол над властта. Ленин е смятал, че това ще изпълни партията, но тя с течение на времето се сля с властта и престана да изпълнява тази роля, тъй като партийният апарат взе връх над партията и я постави под свой пълен контрол. Парламентът, дори след като съставът му е определян отгоре, е лишен от всякаква възможност да упражнява реален контрол над властта. Това е заложено в изменението на характера на партията – тя престава да бъде партия на класата, защото в такъв случай класата би следвало да упражнява обществен контрол по съответния начин; престава да бъде и авангардна, защото в такъв случай тя не би трябвало да сраства с държавата, за да тласка развитието напред, тъй като тя трябва да бъде в постоянен процес на анализ, на сравнение, критика и предложения за промени в името на развитието напред.

Трябва да измисля нещо! Чета доста, а не мога да го отразя – и статии в гръцки вестници и в „Монд", както и в списания. Има много интересни неща.

23.XI.1981 г. [понеделник]

Днес имах среща с [Домна] Донтас за работа в архивите. Обеща да помогне.

След това бях в МВнР при [Каролос] Папуляс – за събранието, посветено на 1300-годишнината. Посъветва ме да го отложим за края на м. януари–февруари. На 13-и идвал [Ясер] Арафат, а да дойде Г.[еорги] Йорданов и да не бъде приет от ръководните дейци на ПАСОК и правителството щяло да бъде политическа грешка. Повиках [Павлос] Сакелларидис и той веднага се съгласи с отлагането. Още го е страх да предприеме дейност. А иска да използва официалното тържество за по-значителна политическа деманстрация.

Програмната декларация на правителството е интересна. Наредих да се преведе цялата – и за София, и за нас – като разхвърлих обаче работата на повече хора.

Тази вечер ще говори [Георгиос] Ралис. Слушах Андреас Папандреу. Любопитен съм как ще се представи опозицията и Г. Ралис.

24.XI.1981 г. [вторник]

Г. Ралис поведе по-новому опозиционната дискусия. Без остроти постави началото на диалог с правителството. Позициите му са ясни – атакува всичко, което засяга интересите на класата, която представлява. Но внимателно, за да остави впечатлението, че Нова демокрация е друга, обновена партия, която е била и ще бъде отново на власт в името на същите народни интереси, за които говори и А. Папандреу, но запазвайки строя и верността към Запада. Тактиката бе добра – правителството иска да продължи това, което бе започнала Нова демокрация: в областта на борбата срещу бюрокрацията, преобразуване на образованието, срещу инфлацията, за защита на националните интереси – отлично, пожелаваме му успех, но да не се посяга на структурата на обществото, на установените съюзи.

Магистрален бе [Панайотис] Канелопулос, който оголи тази тактика със свойствената си сила на обобщение – мир и единство в Парламента, това да се пренесе и в страната, като се отрекат крайностите, проявени от Нова демокрация в предизборната борба, и крайностите на ПАСОК сега на власт. И за да не се плаши десницата напразно, защо ПАСОК не обяви открито, че не води с „промяната" до структурни промени на обществото, че не е социализъм това, което осъществява, защото има само един социализъм – този на комунистите. Касае се до социалдемократизъм, подобен на западноевропейския.

Получава се интересна картина. Ще трябва да пусна грама в София, като изчакам и [Харилаос] Флоракис. Ще съумее ли да намери правилен подход, защото и той е притискан от крайни, които не му дават да проведе по-гъвкава политика? ПАСОК иззе редица лозунги на ГКП и това определи неговия успех. ГКП ще го подкрепи ли там, където трябва? И да критикува и да изисква да се върви по-нататък? Не е ли най-важното сега да се започне добре, да се сложи началото на едно дълбоко преобразуване от социалистически характер? Ако бях аз, бих гласувал тази програма с необходимите резерви – с това ще покажа, че приемам ПАСОК за това, което е и че не очаквам да реализира програма, която може само нашата партия да проведе в живота; но че оценявам положително нейното идване на власт, очаквайки да реализира всичко, което е обещала.

В посолството – оказа се, че при преписването са объркали страниците на доклада. Началото на втория раздел с 4 страници текст са прехвърлили назад. Не е никак трудно да се разбере и оправи, ако се прочете внимателно доклада, но ако човек бърза, наистина ще му се стори объркан. Пратих грама, за да обясня грешката и се извиних за случая. Но не съм никак недоволен, че предния ден пратих друга грама, доста остра – поисках да ми се даде структурата и другите изисквания от министерството, за да се избягнат недоразуменията. Напомних, че структурата на изпра-

тения доклад е тази, която ми бе поискана от Ив. Ганев, а програмната декларация не бе включена, защото ни бе съкратен срока, след като се бяхме уговорили за друг срок и министерството знаеше, че програмната декларация ще се представи в Парламента след още една седмица.

Ето какво написах за София:

„Изложената от А. Папандреу програмна декларация и обсъждането ѝ, което започна от понеделник (с основни говорители Г. Ралис и П. Канелопулос) и продължи във вторник (с основни говорители Х. Флоракис и Г. Маврос) и в което взеха участие депутати от Нова демокрация и министри от ПАСОК (К. Мицотакис, Е. Авероф, А. Канелопулос, Й.[оанис] Бутос, Й.[оанис] Хараламбопулос, [Манолис] Дретакис, [Апостолос] Лазарис, М.[анолис] Глезос и други) хвърлят по-голяма светлина върху основните насоки на правителствената политика и на линията, която ще следва Нова демокрация като опозиционна партия.

А. Папандреу обяви една правителствена програма за „промяна“ в политическия и икономическия живот, която, ако се изпълни, ще бъде сериозна крачка напред в демократизацията на гръцкото общество и воденето на една по-независима външна политика. Наличието на неясноти в някои пунктове, не доведени докрай изводи, известна колебливост, не променят общата оценка, че за първи път в програмна декларация на гръцко правителство се съдържат пълно и без изменение основните насоки, съдържащи се и в предизборната програма и в речите на лидера на партията, в случая А. Папандреу.

Предвид това, че повечето страни от обявените програмни насоки са анализирани в изпратените досега грами и в получените в Министерството и в ЦК доклади на посолството, а самата програмна декларация предстои да бъде подробно изучена (преводът ѝ ще бъде изпратен в МВнР), то ще се ограничa да отбележа онези положения, които станаха предмет на разисквания в Парламента.

От вътрешната политика опозицията избра за главен прицел кадровите промени, които правителството предприема в усилията да демократизира държавния и административния апарат в столицата и в провинцията, радикалните смени в средствата за масова информация и мерките за демократизиране и укрепване на синдикалното движение. Опозицията правилно оцени значението на първите мерки на правителството и изнесеното в програмната декларация като опит да се подменят вкоренилите се в държавния апарат кадри на десницата, най-важната предпоставка за всяка по-нататъшна стъпка към демократизация на гръцкото общество. Критика по същество бе отправена и по мерките в икономическата област, които щяли да причинят разстройство и застой в повечето сфери – промишлеността, търговията, банковото дело и прочие, и могли да изправят страната „пред перипетии“.

В своя отговор А. Папандреу удачно отстоя абсолютическия аспект на промените, които осъществява. Той взе за пример смяната на акад. [Ксенофон] Золотас като директор на Националната банка. Подчертавайки уважението, което изпитва към неговите качества и компетентност, той заяви, че го сменя затова, че Золотас не би могъл да осъществи политиката на правителството. Идейната вярност към програмата на правителството е условие за всички ръководни служители.

Във външната политика правителството прокламира, че ще води „независима, истински многопосочна гръцка външна политика, с развитие на приятелските отношения особено на Балканите, с народите на Средиземноморието, Европа – Източна и Западна – и с арабския народ". Основната ос, около която ще се изглажда тази политика е формулата: „Гърция принадлежи едновременно на Европа, на Балканите и на Средиземноморието."

Няма промяна от по-рано обявените позиции на ПАСОК по НАТО, американските бази, гръцко-турските отношения. В отговора си на отправените критики от Г. Ралис, А. Папандреу още по-ясно формулира негативното си отношение и по въпроса за НАТО, и за базите, и убедително доказа несъстоятелността на следваната от Нова демокрация политика по тези проблеми и по кипърския въпрос.

За балканската политика по-конкретно се говори за установяване на трайно приятелство и градивно сътрудничество, за създаване на „зони на мира", така че Балканите да се превърнат в район без ядрено оръжие и необвързан с военнополитически съюзи (нов момент). Специално за ядреното оръжие бе потвърдена волята на правителството Гърция да приложи първа, в кратък период от време, този принцип с преместване от нейна територия на ядреното оръжие. В отговора си на отправената от Г. Ралис критика по този въпрос, А. Папандреу се позова на декларацията на [Леонид] Брежнев, че Гърция ще бъде гарантирана от ядрено нападение.

Опозицията насочи усилията си да докаже, че правителството на ПАСОК в редица случаи продължава това, което е направило предишното правителство в защита на националните интереси на Гърция, но всеки път, когато се опитва да постави под въпрос принадлежността на Гърция към Запада с излизане от НАТО, с влошаване на отношенията със САЩ, то само отслабва позициите на Гърция и застрашава нейната сигурност и национални интереси. Сравнително мекият тон на Г. Ралис и конструктивният подход на неговата критика, независимо от противоположните позиции, които бяха застъпени, показват, че Нова демокрация под негово лидерство иска да създаде впечатление, че тя е една обновена демократична партия. Тя не е съгласна с ПАСОК там, където се засягат национални интереси, за което предупреждава, надявайки се, че гласът ѝ ще бъде чут.

Е. Авероф и Й. Бутос (който минава за поддръжник на линията на Г. Ралис) взеха по друг курс – те остро се нахвърлиха върху ПАСОК. За Е. Авероф ПАСОК откри пътя на погромите и на анархистическите изстъпления. Осъществяването на обявената програма водело до „една Гърция, различна от тази, за която мечтаха и която изградиха с мъки и жертви". Й. Бутос от своя страна атакува ПАСОК идеологически – че се вдъхновявал в своята програма от идеите на Карл Маркс и на Парижката комуна. Затова по принцип Нова демокрация била против такъв вид промени. Сред кадрите на ПАСОК той обособи категориите – фанатизирани последователи на антидиктаторското движение, ръководено от А. Папандреу и участници в Съпротивата. Сам той е пострадал – баща му е бил убит от леви сили в хода на Съпротивата.

П. Канелопулос се опита да придаде принципна основа на тактиката на Г. Ралис, като осъди крайностите и на Нова демокрация в навечерието на изборите, и на ПАСОК, извън Парламента, в изказвания и някои действия. Той апелира за национално единство, основаващо се на приемствеността на положителните процеси в дейността на правителството на Нова демокрация при К. Караманлис и Г. Ралис, давайки за пример балканската им политика и споменавайки на първо място отношенията между Гърция и България. Същевременно обаче той поиска от ПАСОК да приведе в съответствие идеологията и името си с характера на преобразуванията, които възнамерява да осъществи. Те са „институционни", а не „структурни", не водят до промени в системата и ПАСОК по своята същност е социалдемократическа, а не социалистическа партия от типа на тези, които искат пълно изменение на обществото и строителство на социализъм. Само така ще се отстранят опасенията от ПАСОК и ще се открие възможност за истински парламентарен диалог между двете партии.

В своето изказване генералният секретар на ЦК на ГКП Х. Флоракис ясно и конкретно изложи позициите на партията в духа на предизборната програма за една действителна промяна на гръцкото общество. Давайки положителна оценка на редица моменти от правителствената декларация, Х. Флоракис подчерта, че редица пунктове не са доведени докрай, а решението на важни национални проблеми се отлага за неопределено време.

Както се вижда от горното и опозицията, и ГКП в своите критики се опитват да повлияят на ПАСОК, разбира се, в противоположни насоки. ГКП иска от ПАСОК да осъществи обявените демократически преобразувания, разкривайки трудностите, пред които е изправено правителството и наблягайки на активното противодействие, което то ще срещне от засегнатите слоеве на гръцкото общество. Затова пък ПАСОК, ако тръгне по друг път, ще има поддръжката на народа и на всички сили, в това число и на ГКП, които са за „истинска промяна". Нова демокрация иска да

сведе преобразуванията до едно модернизиране на гръцкото общество, до подобряване на международните позиции на Гърция, до превръщане на ПАСОК в една втора партия, с която би могло да се редуват на власт и утре, може би, и в коалиция.“

25.XI.1981 г. [сряда]

Обади се най-после Афродита [Алексиева] – дойде в посолството. Свързах я с [Леандрос] Вранусис. Заела се е с много задачи, но някой трябва да постави началото, на което да се стъпи – кой друг освен тя, с нейното знание на гръцки език и на гръцката литература?

Пристигна и Н.[иколай] Кочев, когото настаних горе, в стаята на третия етаж, за да не плаща на хотел. И без това така малко им дават. Афродита не ми каза, но попита дали може да остане у своя близка, след като ѝ предложих да остане в резиденцията още две седмици. Тя се страхуваше за разрешение за продължаване на срока. Уредихме този въпрос с консула. И тогава предложи да иде у своя позната, която ѝ предоставяла свободен апартамент, тъй като сега била в Родос.

Вечерта пристигна и Илия Петров, за да съгласуваме някои общи дейности и да представи своите предложения за доклада.

За малко отскочих до японския посланик, който живее на гърба на съседната улица, която обхваща нашия квартал. Видях се с [Владимир] Кабошкин, доволен е много от програмната декларация на ПАСОК.

26.XI.1981 г. [четвъртък]

Заранта проведохме заседание, уточнихме плана на доклада, възложих на В.[асил] Митровски и П.[аскал] Вангелов да подготвят анализа върху програмната декларация – съпоставка и с декларацията на Нова демокрация, за да се види разликата, а Бр.[анимир] Петров да преработи изводите.

Заведох Варчо до архива. Той започва да преглежда различни досиета. Ще има трудности с почерците, но нека отсега мине по този път.

Устроихме коктейл на делегацията на ОФ – 25 души от всички окръжни комитети на ОФ в страната. Обади ми се варненския с поздрави от Паруш [Тодоров] и Т.[одор] Градинаров, приятел, член на БЗНС. Ръководеше ги [Васил] Русев, който ми припомни, че е завършил история, политзатворник.

Вечерта пък всички, които бяха посрещнати от Афродита [Алексиева] в София, се събраха в нейна чест у [Леандрос] Вранусис. Поканиха и нас на вечеря – [Хриса] Малтезу, [Христос] Думас, [Василиос] Сфироерас и

ние четиримата – Афродита, Н. Кочев и двамата с Върбан. Мили хора, връчиха хубав подарък на Афродита – златна брошка от Золотас, представляваща или символизираща Егея, вълните. Говорихме за какво ли не. Те – спомени от съпротивата, хунтата, университета, впечатления от България. И малко за политиката. На Х. Малтезу ѝ прилоша.

27.XI.1981 г. [петък]

Югославският национален празник. Имат нов посланик – Трайко Трайковски, който бе съветник в София през годините, когато Института за балканистика правеше първите си стъпки, до към края на 60-те години.

По обяд се видях с П. Канелопулос. Говорихме за положението в Нова демокрация, което той намира несигурно. След като определи Г. Ралис като демократичен, макар и ръководител на една консервативна партия, (нарече го дори прогресивен), той допуска, че депутатската маса, ръководена от кариеристически съображения, може и да го принуди да напусне лидерството. Това можело да има неприятни последствия.

Получил много телеграми, писма с поздравления за неговото изказване. Влезе и една историчка, която беше дошла нарочно да го поздрави, негова позната и близка, която каза, че се просълзила, когато го гледала по телевизията. Пресата го представи като „древния Нестор", който съумя да се наложи над парламентарната суета. Дори [Антониос] Амбатиелос, когото срещнах на югославския прием, одобри изказването му.

Стана дума и за ПАСОК. Потвърди ми, че между К. Караманлис и А. Папандреу е постигнато съгласие, по-специално за ЕИО. Затова малко се учудва, че А. Папандреу, след като един път даде да се разбере, че не от него зависи провеждането на референдум, повтаря това няколко пъти. Познавайки К. Караманлис, той допуска, че може да се разсърди. Попитах го дали К. Караманлис сам, по своя инициатива, би предизвикал криза? Отговорът бе – „не", не допуща. К. Караманлис иска да остави име на национален лидер и да влезе в историята наред с [Елевтериос] Венизелос. (Спомних си по този случай един разговор с проф. [Василиос] Сфироерас, който е от остров Наксос. Един ден, както се разхождал, видял някакво натрупване на крайбрежната улица, шум. От любопитство се приближил и пред себе си видял Константинос Караманлис и кмета на острова. Кметът го повикал и го представил на К. Караманлис. Последният се ръкувал небрежно и отминал, но след няколко крачки се върнал и попитал: „Историк, а? Е, ще вляза ли в историята, какво ще пишеш за мене?")

Вечерта отидохме с Варчо на театър. Покана ни прати Е.[милия] Ипсиланти, сега вече депутат на ГКП. Пиеса на [Михаил] Шатров – „Сини коне, червена трева". Написана през 1979 г. в чест на Комсомола. Пиеса

еднодневна, силно политизирана, но направена интересно. Всъщност, няколко скеча, свързани с конкретни проблеми, от голямо значение за времето си, актуални и днес. Най-напред за войната и мира, представени във връзка с полско-съветската война и износа на революция. Сетне за сексуалната революция и най-накрая за бюрокрацията. Подготвят комсомолци представление и на този фон се появява Ленин в разговор с лекаря си, с Кл.[ара] Цеткин, с представител на бюрокрацията. Раздвижена сцена, играта е добра – вижда се, че Е. Ипсиланти стои над другите, но и те се проявиха.

28.XI.1981 г. [събота]

Тази заран се свързах с Ана. Майчето умира. Тръгваме за София всички. Децата ще пътуват с кола, аз ще тръгна със самолет.

29.XI.1981 г. [неделя]

Сварих Ана съвършено разбита, изморена, измъчена. Всичко изнесе на плещите си сама, дори и некролога написа. Стана ми още по-мъчно за нея, ще я взема за по-дълго време в Атина.

Всички се включиха да помагат – най вече Ваньо [Иван Янчев] и Милка [Шопова]. Варчо също, защото трябваше отново да се събират подписи на наследниците на гробното място, за да съберем заедно татко и майчето.

6.XII.1981 г. [неделя]

Погребението се състоя на 2, сряда. Отложихме го, за да дойде и Мая, която пътуваше от Париж на 1-и. Много искаше да дойде и Енко с децата, но му казахме да отложи идването си. Той пристигна в петък заранта.

Й.[ордан] Йотов, когото намерих в неделя вечерта, веднага се разпореди и още в понеделник излезе съобщение в „Работническо дело“. Прочетоха го много хора и това помогна да узнаят за смъртта на майчето.

На погребението дойдоха около 150 души – близки, роднини (Богданка, Севда, Паруш), а от София всички братовчеди, много хора от института на Ана, от СИБАЛ и от балканистиката, стари другари от квартала, от кооперацията, Денчо Знеполски, Стефан Богданов, акад. [Асен] Дацев, стари ремсисти и бонсисти.

Опростили са ритуала, но затова пък вълнува – жената хубаво говори, като умело включи частта от некролога. Сега не пущат хората да се приближават до покойника, само се покланят. Просълзиха се почти всички и най-вече ние, Ана, децата, пък и аз. На гроба говориха Лиляна Милошева и Цанко Стойчев. На нас с Ана ни хареса повече Цанко, а на децата – Лиляна.

Ана направи много хубав албум със снимки на майчето. Дълго го разглеждах. Цял живот изкарах с тази жена, имах я като майка и я обичах като майка. Ана пък така беше свикнала с нея, че как ще кара без нея не знам, с какво ще запълни тази празнота, макар че е жизнена. Ще трябва да преустройва живота си.

Не ми остана да се видя с никого, освен с [Иван] Ганев – уточнихме срока за представяне на доклада за колегиума с куриера на 13.XII., а разглеждането да е на 20.XII. (чака се потвърждение от П.[етър] Младенов, който не беше тук).

Затова пък доста разисквахме въпросите на СИБАЛ с Живко [Кабадаиев]. Нужно е да се подготви документ за внасяне в ЦК. Работата се разрасна, без помощ не можем да я обхванем – толкова нерешени въпроси има и трудности и пречки на всяка крачка.

Отидох при [Стоян] Савов, зам.-министър на вътрешните работи. Дойде и [Васил] Коцев. Дадоха висока оценка на работата ни с А. Папандреу, още в опозиция, подчертаха и значението на връзките ми с него. Проявиха по-голямо разбиране от някои други отговорни хора към новото правителство.

Стана дума и за СИБАЛ. В. Коцев ми каза, че по тяхни поверителни данни турците са били обработени от югославяните и били дали най-високата възможна оценка за значението на СИБАЛ за България и за моята работа в тази насока; че заради това трябвало да се направи всичко, за да се пречи. Щяли да пуснат информация до МВнР и да ми дадат да прочета материалите, преди да пусна доклада до ЦК.

Стана дума и за заплатите, и за това как бе изтървано хубавото място в Психико. Зае такива позиции, положителни, макар и със закъснение, че ми направи силно впечатление – подигра [Лука] Драганов, но изтъкна, че неговата позиция повлия тук. Добави, че той вече се завръща. С. Савов пък обеща да действува за заплатите.

А днес от две места чух, че Живко Попов „се самоубил", т. е. че бил ликвидиран, за да се ограничи следствието и всичко да се стовари само върху него. Ако това е така, трябва да се допусне, че много са силни тези, които са заинтересовани да се прекрати или омаловажи и ограничи следствието; но не са слаби и онези, които искат да има следствие.

Ст.[ефан] Богданов и Д.[енчо] Знеполски не смятат, че М.[ирчо] Спасов може да бъде засегнат – толкова е окървавен; още по време на трайчокостовските процеси, след това с концлагерите, с убийството на [Иван Тодоров] Горуня, той е пуснал [Петър] Семерджиев навън, чувствувайки се гузен, и т. н. А Христо Марков, шофьора на МВР в Атина, ми разказа при изпращането, че Мирчо Спасов бил така генерално компрометиран с жени и по-специално с жената на Живко Попов, че когато тя влизала

при него, Живко Попов излизал, за да ги остави насаме. И той бе, който каза, че най-после дошло времето и той [М. Спасов] да се разплаща. Дали?

Днес остана малко свободно време, качихме се с Ана на Витоша. Сняг навсякъде и освен това валеше. Много красиво и малко тъжно. Но пък се успокоихме, като останахме сами. И все пак побързахме да се приберем за обяд да бъдем при децата. При кои деца? При нашите и при внучетата. Дойдоха Алик и Анюнка. Хубави деца. Анюнка се глези, но е привързана, мила. Алик също е чувствителен. А Машка вече е залепила очи у Анюнка.

Приятно е в къщи, но е толкова шумно, че не се издържа. Видях как и Мая, която се беше върнала освежена от Париж, за един ден посърна. Похабени ни са нервите, не можем да бъдем истински дядо и баба.

В Института [по балканистика] отидох за малко, колкото да съобщя на Стр.[ашимир] Димитров да подготви две писма за сътрудничество с Института на Т.[арик Зафер] Туная в Анкара и с Института за научни изследвания в Атина. За избягване на усложнения и забавяне от страна на ръководството на БАН помолих М.[ария] Захариева да адресира докладната ми записка до Стр. Димитров, като поиска на нея да се връчат предложенията за препращане.

Можах да отредактирам и изказването си в Оксфорд – втората част от протокола. Доста страници се получиха, но в СИБАЛ ги преписаха и утре ги изпращат за Париж.

За Атина тръгваме само с Варчо. Ана ще дойде към 20.XII., с мен.

7.XII.1981 г. [понеделник]

Заранта отидох в посолството. Прочетох получените и изпратените през седмицата грами. Нито една политическа грама до посолството. А толкова събития – А.[ндреас] Папандреу бе в Лондон на срещата на министър-председателите на страните-членки на ЕИО; предстоеше срещата в Брюксел и А. Папандреу замина; излязоха много материали за това заседание на НАТО; реагираха много остро на посещението и изявленията на [Каспар] Уайнбъргър в Турция; засили се брожението в Нова демокрация – нищо за Министерството.

И всичко това се търпи от София.

Освен това ми съобщава [Тодор] Рибаров, че не могат да бъдат закупени никакви екземпляри от книгата за българите-участници в гръцко-

то въстание с исторически предговор от Панайотис Канелопулос. Книга, посветена на 1300-годишнината, издадена тук – и преводът, и отпечатването поети от гръцката страна – с предговор от 50 машинописни страници на П. Канелопулос за българо-гръцките отношения. За командировката си Т. Рибаров бе изхарчил повече, след като се компрометира пред цялото посолство, със секретарка и подаръци. За пропаганда, истинска, която ще играе действена роля – пари не се предвиждат! Обясних си злорадството, с което Т. Рибаров е написал тази телеграма. Това още веднъж доказва колко е нищожно това човече...

Още мисля до кого и как да реагирам. Защото досега Гърция мълчи по участието на българите в гръцкото въстание. А в Месолонги, в парка, посветен на въстанието, се издигат паметници на кого ли не, дори на двама шведи, дошли като доброволци. Въпросът има голямо политическо значение и не може да не се разбере. Ще напиша обаче писмо, а не грама, така че да разберат по-горе пред какви трудности сме изправени – говорят за Гърция като за страна с особено значение, а не изпратиха нито една певица, хор, делегация, когато им поискахме. Повишиха двойно командировките и таксите за визи, а държат заплатите под всякакъв минимум, и т.н.

Сварих човек от София при Лука Драганов – Генов. Бил е при мен в Института [за външна политика]. Проверява и изисква. Поговорих с него да се включи по-активно и в решаването на някои открити въпроси – като заплати.

Усложнения с Бранимир Петров. Не спал през нощта, дошъл му на гости от самолета „стюард", пили, може би и под влияние на писмо на Р.[умен] Чолаков (че уж посолството не помогнало за повишаването му) – наговори глупости. Запазих самообладание, но повиках Л. Драганов и им поисках обяснения – защо не са приготвили варианта на доклада. Трети път – за доклади, изисквани от София, пренебрегват задължения, не правят нищо, не спазват срокове. Не беше приятен разговор. Оставих открит въпроса какво ще предприема. Във всеки случай ще поставя някои въпроси остро пред колегиума или на заседание в Министерството. С докладна записка или грама – няма никакъв смисъл. Касае се за по-дълбоки причини.

Почувствувах, че дигам налягане. Оказа се долната граница – 120, а горната – 180. Взех лекарство, но не можах да легна, та се поразходих с Й.[ончо] Христов, който пък преди две дена получил аритмия.

Почувствувах се по-добре, след като преспах около половин час, реших да ида на вечеря при кипърския посланик. Там обаче ми прилоша, щях да колабирам. Съобразих и се измъкнах в хола им, но като видях, че не ми минава, повиках посланика и ме откараха до нашата резиденция. Симптомите водеха към прединфарктно състояние – веднага легнах,

постепенно се успокоих, пулсът ми се нормализира, налягането също. Електродиаграмата, който ми направиха, не показа нищо. Вече не може да се каже, че мога безнаказано да се натоварвам – трябва да се проникна със съзнанието, че минах 60-те години.

Дойдоха Стамат [Стаматов] с Кокото [Кириякос Сарандис] – посмяхме се малко. Стамат се държи най-добре, младее.

8.XII.1981 г. [вторник]

Прекарах цял ден на легло. Исках да се разтоваря, пък и главата ми продължаваше да се вие, теглеше ме настрани, когато стъпвах съвсем направо.

Дойде Л.[ука] Драганов да разбере дали може да пътува за София или не. Пуснах го, подготвил си е всичко, навярно иска да разбере дали ще го местят вече.

Пристигна и [Иван] Будинов. Поговорихме за изданията, които иска да уговорим – за Цола Драгойчева, Георги Димитров и някои други брошури.

9.XII.1981 г. [сряда]

Днес работих целия преди обяд върху доклада. Повиках [Васил] Митровски, за да му предам текста и да му покажа какво да допълни от предишния, който ми се струва, че е много по-добър – аналитичен и с оценки.

Ето още една несъобразност – изпратихме в София такъв хубав доклад. Ако го бяха поставили на разглеждане преди един месец, досега щяхме да имаме позиция и тактика. А на практика ние сме най-пасивните. Изпревариха ни всички социалистически страни. По няколко пъти съветският посланик е бил в различни министерства, една след друга следват делегации на високо равнище, подписват се договори; същото правят и румънците; германският посланик бе приет от [Андреас] Папандреу, комуто връчи послание от [Ерих] Хонекер.

Ние само мълчим. Обърнах внимание в София, но оттам не получих, в продължение на един месец, никакъв отговор – да предам устни поздравления поне от Т.[одор] Живков. А сега вече и това не е достатъчно. Не мога да разбера какво мислят в София.

[Андреас] Папандреу – гледах по телевизията и четох по вестниците – се превръща във фактор. Държа се с достойнство в НАТО, наложи се като личност и накара събралите се там да се замислят. Ето какво може да направи и малка страна, когато има начело личност, която знае какво иска и умее да го постави така, че да се вслушат в думите му, даже когато

не са съгласни с него. А. Папандреу ще се наложи като един от големите лидери на съвременна Европа.

[Георгиос] Ралис пък пропадна на изборите за лидер на Нова демокрация. Избран бе [Евангелос] Авероф. И тук надделя желанието да имат личност с физиономия и авторитет пред линията, даже и да е разумна, но щом се води от по-слаб представител, който не може да бъде достоен опонент на А. Папандреу – партията би загубила от ореола си пред масите.

Ето отново поляризация, размяна на остри реплики и ново преустройство на позициите – ГКП ще бъде принудена да се съобрази с промяната и да окаже по-голяма помощ на А. Папандреу. Също и социалистическите страни.

Е. Авероф в обръщението си към Нова демокрация след изборите подчерта, че ще се бори с всички сили, за да запази частната инициатива в Гърция и най-вече принадлежността на Гърция към Запада. Ето поляризацията, която ще направи илюзорни усилията да въведат двупартиен режим в Гърция. Настроенията са леви, гръцкото общество е било възпирано от ориентация наляво само със сила, с намеса отвън, с Гражданска война и с хунтовски режим, така че хлъзгането на Нова демокрация надясно няма да облекчи диалога между ПАСОК и новия лидер. Ще се извършват прегрупирвания и в двете партии, и в гръцкото обществено мнение.

10.XII.1981 г. [четвъртък]

Днес излязох. Заранта повървях около половин час, след това отидох в посолството. Беше поискал среща френският посланик [Филип] Ребейрол. Разговорът бе интересен с него. Най-напред – връщат го, и то предсрочно. Не го одобряват изглежда, защото изпращали пак дипломат от кариерата.

За Гърция – оставането в ЕИО било свършен факт. Гърция пое пътя на всички останали страни-членки на ЕИО, когато се налага да се отстояват националните си интереси. За НАТО – [Андреас] Папандреу все пак прие диалога, подчини се на правилата на съюза и едва ли ще се опита да вземе по-крайни позиции. Няма интерес. Така че не се безпокои от позицията на А. Папандреу. Тревожи го много повече американската позиция. Те не винаги действуват логично, възможно е да заемат крайно неотстъпчиви искания, ръководени от значението, което придобива Турция за тях и да тласкат Папандреу към някои крайности. Затова изглежда [Франсоа] Митеран е поел посреднически функции, изпращайки своя министър на външните работи на 27–28 декември.

11.XII.1981 г. [петък]

Работата около редактирането на доклада продължи повече, отколкото очаквах. Половин ден оправях текста. Освен това бях повикал В.[асил]

Митровски, за да му покажа какво да вмъкне, той го направи, но не можеше да не прочета текста и да го поправя на места отново. Така че докладът остана да се преписва в петък.

Бях поръчал на П.[аскал] Вангелов да прегледа всички материали около Брюкселската среща и да подготви информация за министерството. Представи ми неудовлетворителен текст. Казах му да продължи работата и да ми представи текста в резиденцията. Дойде към 6 часа. Не бе направил нищо. Казах му да седне и да отрази становищата на различните течения на гръцкия обществен живот, изхождайки от основните вестници. Даже му ги дадох – „Вима" и „Врадини", които бях подчертал.

Аз отидох горе да се разправям с Бранимир Петров, който се извини. Малко преди това се извини и К.[ирил] Петров. Когато слязох, Паскал [Вангелов] беше нахвърлил надве-натри нещо и отишъл да играе шах. Има освен това нахалството да каже пред всички, че това му били възможностите. Пред всички (технически персонал и Бр.[анимир] Петров, Бр.[иго] Аспарухов и К.[ирил] Петров) го разкритикувах, а сетне горе, само пред дипломатическия състав, анализирах постъпката му и доказах несъстоятелността на тезата му за „възможностите". Бях крайно сдържан.

За [Евангелос] Авероф пратих грама до Петър Младенов.

„Изборът на нов председател на Нова демокрация потвърди, че кризата в партията не е породена само от необходимостта за смяна на ръководството, а е дълбока политическа и идеологическа криза, последствията от която е трудно да се определят отсега. Показателна за дълбочината на кризата е и публичната намеса на К.[онстантинос] Караманлис за „единство в партията", нескрито насочена в подкрепа на Г.[еоргиос] Ралис. Неуспехът на К. Караманлис да запази приемствеността на своята линия и Г. Ралис, който я провеждаше, може да се приеме като признак за отдръпването на мнозинството в партията от принципите на нейния основател – радикалния либерализъм. По-важен е обаче другият извод, че президентът на републиката, който досега се пазеше ревниво от намеса във вътрешнополитическите проблеми на страната, се реши на един демонстративен ход, който завърши също така демонстративно с пълен неуспех. Това е тежък удар върху неговия авторитет и в известен смисъл може да се тълкува като начало на залеза на ерата на К. Караманлис.

Причините за неуспеха на Г. Ралис са много, свързани с общото развитие на положението в Гърция. Но за загубата на лидерството, колкото и парадоксално да изглежда, предвид избора на Е. Авероф за нов лидер, от почти всички наблюдатели се сочи неговата грешка, че поддавайки се именно на натиска на Е. Авероф и К.[онстантинос] Папаконстантину, той направи злополучния ход към крайната десница, с което отблъсна

голям брой избиратели от Нова демокрация. Играят роля, разбира се, и субективните качества на двамата. Е. Авероф като личност превъзхожда Г. Ралис – опитен и гъвкав политик, добър полемист и настъпателен оратор, изявена фигура в обществения живот на Гърция, известен далеч зад пределите на страната.

Изборът на Е. Авероф не трябва да се разглежда като победа на крайната десница и да се прави извода, че тя взима връх в партията. В действителност крайната десница се сочи като главен виновник за поражението в изборите и е морално изолирана в партията. Основната причина, която наложи този избор е надеждата, че Е. Авероф, като силна личност, ще съумее да възвърне самочувствието на Нова демокрация, за да я утвърди като единствената буржоазна партия, благодарение на твърдия курс спрямо А. Папандреу и по-резултатната критика срещу ПАСОК и правителството. Е. Авероф бе по-приемлив от другите кандидати и по още една причина – неговата напреднала възраст, която дава възможност да се изчака и утвърждаването на новия кандидат в един по-късен етап, за да се избегне евентуална грешка.

Без съмнение Е. Авероф ще упражнява критика от по-десни позиции, отколкото Г. Ралис, но едва ли ще напусне генералната дясно-центристка позиция, следвана почти неотклонно от досегашното ръководство. Големият двубой между ПАСОК и Нова демокрация ще се води за приобщаване на центристката и по-умерено настроената избирателна маса. Е. Авероф не може да не се съобразява с това. Фактът, че той отрежда ръководна роля в партията и в Парламента на изявените представители на умереното крило в Нова демокрация – К.[онстантинос] Мицотакис и А.[танасиос] Канелопулос, говори решително в полза на такъв извод.

Неочаквано за всички, включително и за самия Й[оанис] Бутос, той получи само 12 гласа. В навечерието на избора, той се сочеше за фаворит, макар и на второ място след Авероф. Активен поддръжник на линията на К. Караманлис и на Г. Ралис, той се опитваше да осъвремени политическата физиономия на партията, да преустрои партийния механизъм. Не мога да дам засега обяснение дали го повлече общата вълна на недоволство от Г. Ралис или не му достигат лични качества за водач, но си остава факт, че типичният представител на консервативното крило и на крайната десница К.[онстантинос] Стефанопулос, по-десен и от Е. Авероф, спечели 32 гласа, почти три пъти повече от Й. Бутос.

В първата си предварително подготвена декларация Е. Авероф обяви принципите, към които ще се придържа при ръководеното на партията – борба с всички средства за запазване на сегашното, т. е. буржоазното общество, на частната инициатива и на принадлежността на Гърция към Запада.

Счита се за сигурно, че на този етап Е. Авероф ще положи максимални усилия и ще успее да се наложи като водач на цялата партия, като проведе

тактиката на разделяне ръководните функции с основните си съперници по влияние и с известни „отваряния“ към различни посоки, главно към представителите на Центъра и умереното крило, за да се разсее впечатлението, че е изразител само на десницата. При това обаче ще запази, макар и по-приглушено, антикомунистическия тон. Очевидно, ще упражнява остра, енергична и вероятно по-резултатна критика срещу ПАСОК отколкото Г. Ралис, но ще избягва да прехвърля границите, които налага нормалното функциониране на парламентарния режим. В икономическата област ще порицава всяка стъпка на правителството, насочена към национализация. Във външната политика вероятно ще избягва да създава трудности на правителството по т. нар. национални проблеми, но ще посреща на нож всеки опит за отслабване връзките на Гърция със САЩ и НАТО. С избора на Е. Авероф за председател на партията може да се смята, че е преодоляна на този етап кризата за лидерство на партията, но идеологическо-политическата криза на Нова демокрация е толкова дълбока, че сътресенията и дори разцеплението са почти неизбежни в бъдеще.“

12.XII.1981 г. [събота]

Вчера късно следобед ми съобщиха от София, че ме викат за конгреса на Дружеството „Георги Кирков“. Цв.[етан] Николов. Тръгвам във вторник.

Всички делегации, които се случиха по това време в Атина си заминаха доволни: двама по линия на ЦК – от организационния, и от външния отдел; на Министерството на съобщенията – зам.-министър с трима души; [Иван] Будинов с двама души. Пристигна и Л.[юбен] Георгиев. Посъветвах го през празничните дни да не губи време в Атина, а да иде на обиколка в Пелопонес и да се върне във вторник заран или понеделник вечер. Послуша ме. Изпратихме и куриерите с доклада, плана на посолството, превода на програмната декларация.

На обяд в неделя поканих [Кокото] Сарандис и Стамат [Стаматов], а вечерта ги изведох на една рибарска таверна. Поне това дължах на Стамат.

13.XII.1981 г. [неделя]

Съобщиха по радиото за военното положение в Полша. Фракцията веднага организира протестна демонстрация от около 2000 души.

Обядвахме с варненци. Варчо узна някои подробности за ученическия ни живот от Стамат [Стаматов] – за сбиването ми с най-големия побойник на класа Чангата, което ми спечели огромен авторитет; за исто-

риите около червенокръсткия месец в Плевен през януари 1941 г., когато ме бяха вързали и искаха да ме хвърлят в реката. (Спаси ме един школник или запасен офицер, който пое дежурството и не допусна развилнелите се легионери със сина на областния управител [Борис] Казанлиев да се разправят с мен. Преди това пак се бихме и отбихме по-генерално малтретиране, но пострада Стамат, който получил такъв юмручен удар в лицето, около устата, че падна като подкосен. Леглата бяха в два реда, аз бях отгоре и това ме правеше неуязвим или опасен за първите, които биха ме нападнали, защото бях с дебели обуща. Стамат беше на долното легло и се беше изправил до него. С мен решиха да се разправят през нощта. Аз пък нали имам здрав сън, като видях, че се оттеглиха, съм заспал така, че не усетих как ме бяха завили и вързали с одеалото. Едва на изхода от залата към коридора се събудих, развиках се и дойде военният, който ме освободи.)

14.XII.1981 г. [понеделник]

Пратих грама, за са напомня за писмото на [Линос] Политис и [Дионисиос] Закитинос. Те ме видяха на събранието на Атинската академия и ме попитаха дали има някакво придвижване на искането им, връчено на П.[етър] Младенов по време на посещението на Т.[одор] Живков в Родос.

Писах и за резултатите от посещението на Ст.[ефан] Андреев и Ел.[ена] Грозданова, като препоръчах да не вдигат излишен шум за сътрудничеството по турските документи за статута на манастирите и църковния институт в османския период – сравнително изучаване с предшестващия период. Ще оформим ново сътрудничество през м. януари на сесията на СИБАЛ.

В 9 часа свиках целия дипломатически състав и ръководството на търговската мисия и им разкрих картината на изпълнението на задачите по линия на министерството; трите доклада, плана на посолството, превода на програмната декларация, проучвателните доклади. Разкритикувах поименно шарже д'афера, закъснелите със сроковете, некачествените материали. И съобщих, че отсега нататък без предупреждение ще известявам София за нарушения на сроковете и за работа, представяна под изискванията и възможностите на този, на когото е възложена. Останах с впечатление, че се замислиха сериозно. Поне такива бяха първите отзиви.

Посети ме синът на Стефан Богданов. Приятно момче, работи по конгресната зала на ГКП.

Вечерта се състоя прием по случай идването на [Ясер] Арафат. Цяло събитие в Атина – не само по значението, но и по начина на осъществя-

ването. Кацна не на обявеното летище, палестинската охрана зае площад „Синтагма", а в салона на хотел „Grande Bretagne", когато влезе А. Папандреу с Я. Арафат, едва не ни прегазиха горилите. Аз постоях около 15 минути и си заминах. Този път Илия се затворил в колата си, нямаше го никакъв и си отидох пешком до посолството, откъдето взех Христо Марков, та ме върна. Ето ти дисциплина...

С Варчо поговорихме по неговата работа. Все пак най-интересна се оказва тематиката около въстанието. Почна да чете и го увлече. Има материали за нас, за Гърция, за Балканите въобще. Може да вземе и да разкрие например дадена битка и участието в нея на български части и по този начин постепенно би могъл да предаде живота и дейността на българските доброволци, взаимодействието им с гръцките части. Ние сме се ограничили да установим документално брой, имена, списъци, без да навлизаме в анализ на този достатъчно многоброен материал. Говорих и с проф. Сп.[ирос] Лукатос. Той ще му помогне да навлезе в тематиката.

15.XII.1981 г. [вторник]

Посети ме американския посланик Монтигъл Стърнс. Малко повече от един час водихме интересен разговор. Не ще имам време да пратя грама. Ще трябва да оформя паметна записка до П.[етър] Младенов.

След това имахме обяд у [Ернст] Кубе. Разисква се положението в Полша. Подробна и вълнуваща информация изнесе [Януш] Левандоски. Положението е спокойно през първия ден. Акцията е била много добре подготвена. Но критичната точка ще бъде през следващите дни. Надява се, че процесът на реорганизация ще продължи, защото не е възможно да се възстанови предишното положение. На излизане се прегърнахме – това направи само с мен. А предната вечер сподели интимно, че се бои от национализъм, който може да бъде последното крайно средство да се създаде някакво сцепление между различните обществени сили.

На летището [в София] ме посрещнаха от [Дружество] „Георги Кирков" и Ана. Не знаят кой ще бъде новият председател. От мен се иска да открия конференцията.

16.XII.1981 г. [сряда]

При М.[ария] Захариева с Живко [Кабадаиев] по въпросите на СИБАЛ.

На летището за посрещане на съветската делегация – Иван Филипович Образцов, академик и министър на висшето и средното образование на Руската федеративна република, и [Владимир] Семичастний, подпред-

седател на „Знание", бившият секретар на Комсомола и шеф на Държавна сигурност. Вечерта мина топло, без протокол. И. Образцов се оказа много забавен, отворен за всякакви идеи, дори развиваше теории за зависимостта на човека от природата, стигайки до чудатости, до свръхсили. Разказах на Ана това, което той говори за ритми, за полета у човека, в природата и в космоса. Тя пожела да го види и поговори с него.

17.XII.1981 г. [четвъртък]

Конференцията. Присъствуваха Ал.[ександър] Лилов, Г.[еорги] Атанасов. А. Лилов поиска да се видим. От Г. Атанасов разбрах, че за председател е набелязан Н.[икола] Стефанов. В залата ходят слухове за П.[анайот] Гиндев, за други някои. Казах го на П.[авлина] Енчева. На нея не ѝ се вярва. Помисли, че не съм разбрал – да не би да са казали Ст.[ефан] Ангелов.

Използвах времето да подготвя паметната бележка за разговора ми с американския посланик. Очаквам среща с П.[етър] Младенов в петък.

18.XII.1981 г. [петък]

Конференцията завърши. Поисках да кажа две думи, преди да изляза и ида в министерството, т. е. преди почивката или преди гласуването. Бележката, която пратих на [Добри] Брадистилов, мина в ръцете на П. Енчева, оттам в ръцете [Лазар] Причкапов, новият завеждащ отдел на „Пропаганда". Промъкна се П. Енчева, за да ми каже, че нямало как – аз съм председател, как така ще се изказвам. Казах ѝ, че държа – „ето", показах ѝ бележките си, „проверете ги". Разбира се не прие, Л. Причкапов излезе навън, ходи горе, с кого се съвещава и дали се съвещава – не знам. Но ми дадоха думата. Всъщност не казах нищо особено, но държах да отбележа някои неща. Дадоха ми думата под форма на обобщение на разискванията на конференцията, нещо което не бях поискал, но съобразих няколко думи и по този въпрос.

Вечерта чехословашкият представител Михняк, генерален секретар на Чехословашката обществена академия, ми каза, че страшно му харесало, дето съм казал, че могло и без председател. Кани ме в Прага и ме увери, че в негово лице имам приятел.

Дали тази разправия или някакво друго отношение са повлияли, но аз единствен от досегашното ръководство не бях включен в списъка на новите членове, на брой 157 души. Не преживях никак този пропуск, но ми минаха през ум всякакви предположения, които трябва да изясня. Силно безпокойство ме налегна първата вечер, когато Ана ми подхвърли, че могат да ме оставят за председател. Толкова желая да се освободя от

всякакви странични закачки, така се чувствувам изморен от тях (а може наистина да съм остарял вече), че цяла нощ се въртях с разстроен сън и с успокоих едва когато Г.[еорги] Атанасов ми каза, че са се спряли на Н.[икола] Стефанов. Всъщност интересува ме само едно – дали Ал.[ександър] Лилов и Ст.[оян] Михайлов са знаели за това или се касае за решение на по-друго ниво и на какво.

С Ал. Лилов се видяхме отново, говорихме за Гърция, потвърди желанието си да го посетя в понеделник по обяд.

При П.[етър] Младенов. Говорихме около час за положението в Гърция. Той се убеди или чакаше да бъде убеден, че [Андреас] Папандреу трябва да бъде поканен. Трябваха ми обаче доста аргументи, за да докажа, че той трябва да бъде поканен от Т.[одор] Живков. Между другото, когато въпреки уговарянията, записа на лист какво ще говори с Т. Живков: 1/ покана от Гр.[иша] Филипов – подхвърлих му реплика: „Защо нарушаваме принципа и допущаме дискриминация – нали Т. Живков канеше К. Караманлис като министър-председател? А. Папандреу за втора категория държавник ли го имаме?“ Когато се убеди, П. Младенов почна да решава бързо – да се срещне с Т. Живков, като му представи готов текст, предложи след това да дойде за 1300-годишнината Пенчо Кубадински, а не Георги Йорданов, съгласи се да придвижа и въпроса за неговото идване в Гърция.

По този начин имам какво да предложа на А. Папандреу, след като загубихме много от аванса, който имахме. Започна все повече да се утвърждава СФРЮ, Румъния се активизира – осма година държат Йон Брад посланик, а дори и СССР – [Владимир] Кабошкин уреди посещението на [Николай] Тихонов и [Андрей] Громико в Гърция. Първо посещение на представители не на съветски хора, а на руски на такова ниво.

По време на официалната вечеря на гостите с Бюрото на Републиканския съвет дойде в ресторанта Иван Ганев. Прати го П.[етър] Младенов. Получила се телеграма от Атина, че А.[ндреас] Папандреу ще ме приеме в понеделник. Това ускори още повече работите. Текстът бил одобрен от Милко Балев и Тодор Живков щял да го види в неделя след завръщането си от Москва. В понеделник заран П. Младенов щял да се срещне с Т. Живков. П. Младенов оставил на нас да решим какво да правим – аз предпочетох да ида с писмена покана, вместо с устна, с ясни указания и по останалите въпроси. П. Младенов бил на същото мнение. [Иван] Ганев, предполагайки, че и аз така ще подходя, предупредил горе да пуснат телеграма за отлагане на срещата. След вечерта отидох и писах [до Атина] да ме извинят, но да кажат, че оставам по изричното искане на президента по въпроси, свързани с предстоящата среща с А. Папандреу. Да се загатне, че му нося послание от Т. Живков.

19.XII.1981 г. [събота]

Днес Ана ни възложи на всички да се захванем с почистването и подреждането на стаята на майчето. Толкова е разцентрована, че просто е неузнаваема, тя, която на всички вдъхваше кураж и запазваше самообладание при най-тежки положения. Беше привързана наистина към майка си, но изглежда че един месец агония и мъки са изчерпили и нейните сили. Ще пътуваме заедно във вторник.

Реших да препиша и да досъчиня паметната бележка [за срещата с американския посланик], която ще продиктувам в понеделник – ще я доправя.

Протоколното посещение на Монтигъл Стърнс, новият американски посланик, се превърна в едночасов политически разговор. Макар че се проведе на третия ден след обявяването на военното положение в Полша, той не отправи никакъв въпрос, нито направи намек за положението в Полша.

Използувах обстоятелството, че се бяхме запознали по време на Солунския панаир, че той, както и аз, имахме достатъчно сведения един за друг, за да пристъпим направо към разговор за позициите на САЩ по някои въпроси на взаимоотношенията на Балканите. Започнах с характеристика на нашата балканска политика и след това прехвърлих разговора върху САЩ. На всички е ясно, а също така и защо, администрацията на [Роналд] Рейгън предпочита Турция в своите стратегически планове. „Не се ли страхувате – попитах посланика, – че ако отклоните всички гръцки искания, може да предизвикате нежелателни за вас реакции от страна на правителствата?“

Монтигъл Стърнс най-напред обстойно се спря на отношенията си с Андреас Папандреу. Вярно е, че семействата им са близки, но той изпитвал голямо уважение към него като към далновиден политик и общественик, изтъкнат учен и мислител. Познавайки го отблизо, в неговата реакция към САЩ той откривал не толкова емоционален израз на настроенията в Гърция, колкото негативно отношение към определена политика на американската администрация, такава каквато съществува и днес сред немалко американски общественици и изразена по същия начин. „Та той е повече американец по начин на разсъждение, по своето формиране.“ Изтъквайки това, Монтигъл Стърнс отбеляза, че в тази насока той постоянно обръщал внимание във Вашингтон и бил доволен, че въздържаното досега отношение на Р. Рейгън към А. Папандреу е повлияно и от неговите внушения.

По-нататък той се спря на реалните и мними проблеми между Гърция и САЩ, на психологическите наслоения, които биват използувани за изкривено представяне на политиката и намеренията на САЩ спрямо Гърция. На моя въпрос той каза, че е трудно да се отговори, особено що

се отнася до опита да се предвидят възможни реакции. Без съмнение за САЩ Турция е определяща страна в стратегическите замисли за Източното Средиземноморие и Близкия Изток. Но това нямало отношение към взаимоотношенията между Гърция и Турция и политиката на САЩ, тъй като САЩ изхожда от принципа да не се допусне нарушение на равновесието нито към едната, нито към другата страна.

А. Папандреу сега искал да увеличи безопасността на Гърция чрез усилено превъоръжаване и чрез ограничаване на едностранната си зависимост от американските военни доставки. Алтернативите му са – да се свърже със Западна Европа, започнал е разговори за доставки на въоръжение; да се обърне към СССР, навярно щял да направи и това; или пък да използува и двата източника. САЩ следят внимателно тези ходове, но и при такава алтернатива те не могат да нарушат в полза на Гърция установения от тях принцип. Гърция, според М. Стърнс, не ще напусне НАТО, а и САЩ нямало да допуснат такива действия, които да дадат повод за крайни изводи от страна на А. Папандреу.

Самите отношения между Гърция и Турция подлежат на развитие. Колкото и да са малки на пръв поглед шансовете за урегулиране на отношенията между двете страни, те не са за пренебрегване. М. Стърнс обърна внимание на субективния фактор – на личността на А. Папандреу. Ако е вярна оценката, която имал за него, за неговата амбиция да остави трайна следа в историята на Гърция, той не изключвал възможността за едно ефектно решение на гръцко-турските спорове. За това имало и предпоставки – десетилетните приятелски отношения между двете страни, принадлежността им към една система на договори и взаимовръзки със Запада.

Нерешеният кипърски проблем бил по-голяма реална пречка в гръцко-турските отношения, отколкото въпросите, засягащи директните им отношения. Обаче активността на САЩ по Кипърския проблем била ограничена, тъй като всяка нейна намеса могла да повлече намесата на СССР в този район, което САЩ искали на всяка цена да избегнат.

Поставих на американския посланик и въпрос за отношението му към безядрената зона на Балканите, обосновавайки предложението на Т.[одор] Живков. Не смята ли, че интересите да се осигури траен мир на Балканите, основаващ се на взаимно доверие, надвишават ограничените стратегически цели със запазване на ядрено оръжие в района? Отговори ми, че позицията на САЩ е недвусмислена и тя се ръководи от общи принципи – да не се създават предимства на СССР, който имал вече достатъчно завоювани позиции в ущърб на съюзниците от НАТО. В никакъв случай не искал да подцени значението за балканските страни от установяването на такава зона, но практиката показала, че от подобни акции изгода, и то едностранна, извличал само СССР. Ядрено оръжие винаги е имало на Балканите, но това не попречило за създаването на

добрия климат тук, на отношенията между страни от различни социални системи, така че образуването на безядрена зона на Балканите само по себе си не може да изиграе решаваща роля или дори съществена роля за утвърждаването на постигнатото досега. Балансът на силите – на каквото и да е ниво – е по-сериозният гарант, отколкото апелите за разоръжаване. Открито не могат да се обявят против тази идея, но ще ѝ се противопоставят.

Само ако преговорите в Женева дадат резултат, ако се приеме нулевото решение или друго някакво взаимно приемливо решение, би могло в хода на неговото изпълнение да се предпочете етапното му осъществяване; и една от зоните, от където би могло да се започне, могат да станат Балканите. Въпросът за Балканите може да получи решение само в общия контекст на отношенията между СССР и САЩ, между НАТО и Варшавския договор.

Всички, с които се срещнах, говорят само за случая Живко Попов, за свързаните с него Емил Александров, който раздавал с шепи долари на приятели без да ги брои, за Т.[одор] Рибаров, който се компрометирал във всички посолства, а напоследък се запитвали – не бе ли едновременно с Ж. Попов издигнат и Александър Фол, и не бяха ли те неразделни приятели години наред?

Казват, че Людмила Живкова на едно от последните заседания, които председателствувала, заявила, че се обръща към всички свои сътрудници, за да им напомни, че не съществува колективна отговорност, че всеки отговаря и ще се разплаща за това, което прави. Казват още, че тя била съгласна за анкети, след като дълго време не искала да повярва, че Живко Попов е бил способен да направи такива злоупотреби. И че именно това я хвърлило в състояние на депресия. Говорят още, че не е изключено и да е упражнено насилие над нея, че не без външно участие е починала. Така тълкуват думите уж на [Тодор] Живков: „Защо на нея, а не на мене, трябваше да посегнат.“ Всичко това се говори, никой не знае какво точно става, освен че има злоупотреби, и всеки се запитва дали ще получат виновните наказанието, което им се полага.

Скандалът е такъв, че в светлината на полските събития прикриването може да хвърли такава сянка върху партията, за която рано или късно ще трябва да се разплаща жестоко.

20.XII.1981 г. [неделя]

Подрънкахме си с П.[антелей] Щерев. Той също се завърнал от погребението на майка си преди няколко дена, още не може да се освободи от кошмарните дни. Борба със съвестта – не убиват ли майка си: лекарите искали да я оперират, тя на никаква цена не искала да напусне къщата. Умряла в ръцете им.

Навън сви такъв студ, че и къщата не можа да се стопли; все едно, че сме в Атина. С тази разлика, че като излезеш там се стопляш, а тук като погледнеш през прозореца още по-студено ти става. Вали и сняг на съвсем ситни парцали с виелица.

През целия ден останахме в къщи. Добре че снощи кой знае как се подлъгахме, излязохме на разходка със Светомир и Хелен [Иванчеви], но заваля такъв дъжд, че се прибрахме и отидохме на кино „Левски" – филм „Валентина", препоръчан ни от децата. Пиесата бяхме гледали в театър „София", не можа да ни направи впечатление. Филмът бе наистина хубав, макар и да бе запазена изцяло театралната обстановка – единство на място, на време и на действие – „Един летен ден в Чулимск" – изобщо в тайгата. Отличната игра на артистите и режисьора ни завладяха. И все пак странна душевност [има] у руснаците; имат някаква обреченост и душевен заряд, който ги отличава от другите и които не зависят нито от строя, нито от режима, нито от идеология. Друга типология хора – във всеки случай нито един балкански народ няма такъв „склад" на мислене и преживяване; мисля, че не са такива и другите славянски народи.

21.XII.1981 г. [понеделник]

В Министерството [на външните работи] посланието беше подписано, имаше съгласие за П.[енчо] Кубадински, остана да се направи само преводът.

В 11 часа бях при Ал.[ександър] Лилов. Той е на мнение, че трябва да активизираме политиката си с Гърция; да не изтървем аванса, който имаме; да не допуснем да ни изпреварят и се настанят в Гърция преди нас съседите ни, каквито данни започнали да постъпват. Интересуваше се да знае – характера на ПАСОК като движение и партия; програмата на правителството – до каква степен е реализуема; А. Папандреу и НАТО – ще излезе ли Гърция; перспективите на българо-гръцките отношения.

Дадох му данни, каквито имах, за отношенията на ПАСОК със западните социалдемократически партии. Че А. Папандреу не се смята за социалдемократ и че II Интернационал също има резерви към него; че за А. Папандреу Б.[етино] Кракси е реакционер. Казах, че на А. Папандреу се иска да оформи някакво движение от ляв тип, правейки усилия да сближи социалистическите партии от средиземноморските страни, използувайки противоречията Север–Юг и по-лявата ориентация на социалистическите партии в Испания, Португалия, както и арабските страни. Разказах му и за желанието на Папандреу да завърши с успех създаването на този наистина нов и за пръв път удачен експеримент – създаване на социалистическа партия, която успява дори да дойде на власт веднага.

Охарактеризирах програмата, поставяйки ударението повече на демократическите преобразувания в областта на държавния и администра-

тивния апарат; на трудностите, които има да преодолява в икономическия сектор; на корабопритежателите и натиска, упражняван от тях, на банковия капитал и чуждата намеса; на възможностите да ползува и наш опит при реализиране на някои реформи. Казах му, че екипът на А. Папандреу разчита на НРБ – какво точно ще искат не се знае още, може би и те не знаят, но не ще закъснеят да се обърнат към нас. Ние трябва да видим предварително какво точно искаме, какви са нашите възможности, за да сме готови с насрещни предложения. Че е нужно да се кооперираме с другите социалистически страни за по-крупни сделки, за участие в търгове.

В стратегическите външнополитически проблеми отделих НАТО като не най-важният въпрос. Дори застъпих схващането, че оставането в НАТО е по-изгодно за нас: реална стойност получават добрите ни отношения; Гърция е черната овца в НАТО, а това може повече да пречи на НАТО, отколкото ако Гърция е отвън, с правото си на вето, с поставяне на въпроси, отразяващи или близко до позициите на социалистическите страни; и с оглед на безядрената зона на Балканите. Казах, че по-важен е въпросът за отстраняването на американските бази. Наблегнах и на гръцко-турските отношения – че А. Папандреу изкуствено дига шум и го изостря, за да създаде предпоставки за ефектно урегулиране на отношенията.

Накрая споменах СИБАЛ, че е нужно да се уреди статута му в страната. „Направи предложение, голяма работа е СИБАЛ“ – бе отговорът.

Дойде Страшимир [Димитров] в къщи.

Машка се вживява невероятно в играта на децата – Алик и Анюнка. Не откъсва поглед от тях, а вратлето ѝ само се върти по посока на гласовете им, накъдето тичат. Заиграха се Дими и Алик. Алик с една пластмасова бухалка заплаши Дими, той обаче дръпна бухалката, дигна я високо и понечи уж да удари Алик. Машка веднага набърчи носле и устни и проплака. След малко пък Алик дигна бухалката срещу Дими и Машка пак заплака. Това толкова спокойно бебе, което никога не плаче.

Още обаче не проговаря, освен това провикване – „е-е“. А Мая е говорела отделни думи на 8 месеца. Елито проговори по-късно. Варчо, доколкото си спомням, също по-късно, той беше в детските ясли.

22.XII.1981 г. [вторник]

Потеглихме при хубаво време. Пристигнахме в Атина при проливен дъжд. В посолството само сведения за посрещане на минаващи делегации. А ме очакваше обяд с [Атанас] Гинев, аз пък трябваше да дам ответна вечеря.

Обядът беше в Пирея, в Турколимани – ресторант „Aglamer“, от името на зам.-министъра [Димитриос] Папаспиру. Можах да говоря доста с

него. Не можах да си съставя ясна представа за възможностите му. Очаквал е да бъде министър и се надява, че ще стане. По време на войната – участник в Съпротивата, преследван, отдръпнал се от комунистическото движение. Говори ми, а сетне и в речите си, от силни социалистически позиции – за дълбоки реформи, за откъсване от Запада и уреждане на специални отношения с ЕИО, които да не пречат на развитието на отношението със социалистическите страни.

Вечерята в резиденцията мина добре.

23.XII.1981 г. [сряда]

Напомнихме на секретарката на А. Папандреу, че съм се върнал. Ясно е, че ще мога да се видя с него едва в понеделник. Вчера е приел [Януш] Левандоски и посланика на Индия, и двамата с уважителни причини. Днес е в Пентагона и кой знае какви други срещи има. А от утре по обяд започват коледните празници. Всъщност за учрежденията и 24-ти е празник, за да могат хората да си накупят за 4 дена провизии и подаръци и за да могат да идат в провинцията.

Вечерта посетихме съветското посолство. Заминава партийният секретар Пятих. Той бе един от тези, който не искаше да чуе за Андреас Папандреу. Смяташе го за демагог, антикомунист, предателски социалдемократ, сравняваше го с баща му, за да докаже, че единствената му цел е да спре развитието на комунистическото движение в Гърция. Спорихме дори, когато изнесох лекция по македонския въпрос в търговското им представителство.

24.XII.1981 г. [четвъртък]

Днес ми съобщиха, че А. Папандреу ще ме приеме на 28-и, понеделник в 12 часа. Обади се [Каролос] Папуляс, а сетне и [Георгиос] Гениматас, за да ме помолят да поискам от София да задържат колкото се може повече води на р. Места, тъй като била придошла катастрофално. Изпратили войскови групи да отведат водите.

Силният вятър снощи счупи антената и ние не можем да предаваме. Затова се обадих по телефона. М.[арий] Иванов поиска да тръгна веднага след това за София. Единствената възможност е да се добера до Солун със самолет и оттам с кола.

25.XII.1981 г. [петък]

Заранта посрещнах М.[арин] Йотов с [Петър] Вълканов, завеждащ отдел „Азия“ и [Христо] Боев. Мислехме, че те ще останат вечерта, оказа се обаче, че те пътуват още днес.

Пратих писмо до М.[арий] Иванов, че ако поканят и генералния консул Илия Петров, то ще пътувам с неговата кола до София, без да има нужда да изпращат кола до Кулата.

Дойдоха ни на гости Януш Левандоски и жена му Ванда. Той разви забележителна дейност, за да задържи Гърция настрана от започващата кампания срещу Полша, да не се нарушат отношенията между двете страни, да не се разгърне кампания срещу Полша не само от правителството, но и от опозицията. Има редица срещи, говорил по телевизията, даде интервюта и мисля, че постигна успех. Забележителното в случая е, че той действува, без да получи инструкции.

По телевизията говориха освен него още П.[анайотис] Канелопулос, С.[таврос] Зорбалас, директор на Центъра за марксистки изследвания при ЦК на ГКП, един поляк от „Солидарност" в Лондон и директора на Института за Средиземноморски изследвания, привърженик на ПАСОК. Голяма помощ на Я. Левандоски оказал Г.[еоргиос] Маврос в установяването на контакти с пресата, с телевизията и радиото. Говорил с редица хора положително за Полша. Също така съчувствено и положително се отзовал П. Канелопулос, когото Я. Левандоски посетил един от първите. След като го изслушал, той се съгласил с изводите му, пред него се свързал с К.[онстантинос] Караманлис и говорил доста време с него. Опитал се да се свърже с [Евангелос] Авероф, но не успял, посъветвал го обаче да иде и при него.

П. Канелопулос, говорейки по телевизията, отхвърлил опитите да се направи генерален извод за социализма въобще от кризата в Полша, заявявайки, че в никоя друга страна аналогични явления няма, следователно не се касае до криза на системата, а до конкретни причини, до конкретни причинители и трябва да се намери конкретен подход за изход от положението. Той отправи пожелания полският народ, в това число и армията, да намерят бързо решение на смущенията, които разтърсват страната.

М.[анолис] Глезос поискал да се срещне с посланика, но той отказал да го приеме, за да не му даде възможност да използува тази среща за свои цели. (Глезос обяви в парламента, че представлява ЕДА, приобщавайки се открито към фракцията).

Я. Левандоски посетил и М.[елина] Меркури, защото узнал, че тя възнамерявала да се присъедини към комитет на гръцки артисти в защита на полските артисти и специално на Анджей Вайда. Смята, че успял да я убеди да не предприема подобна стъпка. Я. Левандоски е много доволен от срещата си с А. Папандреу. Изложил му обстойно защо се е стигнало до това положение в Полша, че въвеждането на военно положение е било абсолютно необходима мярка, тъй като всички други алтернативи водели до катастрофа, че „Солидарност" изправила страната пред пълна анархия, отказвайки дори предложението на Войчех Ярузелски за създаване

по същество на коалиционно правителство с тяхно участие, разкрил цинизма в позицията на САЩ и т.н.

А. Папандреу го изслушал с голям интерес. От своя страна му казал, че той много рано се убедил, че Лех Валенса е слаб човек, когото обстоятелствата издигнали, но се оказал напълно неподготвен за тях, че даже дълго време го смятал за провокатор, особено когато излязъл с прословутото обръщение към другите социалистически страни да следват примера на „Солидарност". В заключение А. Папандреу заявил, че в играта, подхваната от САЩ, той нямало намерение да се включи и ще даде указание да ѝ се противодействува в международните органи, където участвувала Гърция или ако това се окаже невъзможно, то поне да се смекчат изводите. Добавил, че това е и личен въпрос (дядото по майка на Папандреу е поляк). Казал още, че ще се придържа към позицията на ненамеса, че това е вътрешен полски въпрос и че очаква известно нормализиране, за да има аргументи не само да отстоява, но и да помага. В перспектива той виждал Гърция също социалистическа страна. Всички кредити, търговски връзки и споразумения между Гърция и Полша ще продължават да бъдат в сила, както е уговорено.

Попитал и за полския посланик в САЩ, нямало ли е раздвоение на съвестта. Я. Левандоски му обяснил какво представлява посланикът, че бил отзован преди военното положение, че се ръководел не от политически мотиви, а от дребнави лични сметки, че не се касае за никакво раздвояване на съвестта. За порядъчния човек, ако изпадне в положение да не е в състояние да се пребори със съвестта си, има само един път – да подаде оставка пред своето правителство и да се прибере в страната си, казал Левандоски. Папандреу станал, казал му, че това му прави чест, прегърнал го и така се разделили.

При Е. Авероф разговорът се водел с други аргументи, тъй като едва ли е имало смисъл да го убеждава, че В. Ярузелски защитава социализма. Важното е, че продължителният разговор имал за резултат Е. Авероф да заяви, че нямало да говори против полската държава и щял да даде в този смисъл указания. Два аргумента на Я. Левандоски ми направиха впечатление. Положението на Полша той охарактеризирал като потъващ кораб, капитанът на който се опитва да го спаси с последни усилия, а шайка пирати се опитват да го завладеят. Корабът при това е натоварен с динамит и застрашава пристанището, където се намира и което се казва Европа. И му разкрил последствията за Европа, както и това, че не десницата води „Солидарност", а преобладават левичарско-анархистични елементи и настроения. По повод на упражнените насилия и жертви той напомнил, че по времето, когато министър на отбраната е бил Е. Авероф, при една двучасова само демонстрация в Атина са били убити двама души. Нека се имат предвид пропорциите и на страната, и на времетраенето.

Преценката на всички социалистически посланици и на другарите от ЦК на ГКП е, че проведените срещи на полския посланик са удачни. Има намаляване на антиполската и антикомунистическата пропаганда, говори се, че са задържали редица лица, свързани с терористичните акции през миналата седмица. Сега се засилва обаче американският натиск.

27.XII.1981 г. [неделя]

Заранта посрещнах Г.[еорги] Йорданов с [Петър] Башикаров и С.[Александър] Стрезов. Нашият самолет, с който замина Варчо, се задържа около един час и бе изтеглен едва, когато големият австралийски самолет кацна. Още щом слязоха, попитаха как да пътуват – видяли самолета, че заминал. Поискаха две коли. Казах им, че това може да стане, но не е рационално – и за тях, и за нас. Предложих им да пътуват за Солун със самолет и оттам да бъдат прехвърлени с кола до границата. Позвънихме в София, в Солун и успяхме да им осигурим отлитането в 10 часа. Можахме много малко време да поговорим. Каза ми Г. Йорданов, че за чествуването непременно ще дойде делегация, водена на високо равнище, но да не определям кой ще я води. Предполагам, че затова бе и бързането. Първоначалният замисъл е бил Г. Йорданов с А. Стрезов да останат няколко дни, за да огледат обстановката и решат какво да правят за събранието. С промяната – да дойде П.[енчо] Кубадински – трябвало е да не се допусне объркване тук и затова бе толкова упоритото търсене с телекси и по телефона къде се намира Г. Йорданов. В събота заранта се обади и П.[етър] Младенов.

Г. Йорданов поиска бегло да го информирам и за обстановката в Гърция. За у нас прояви необичаен интерес към състоянието на историческия фронт. Искаше да знае има ли настроения срещу Ал.[ександър] Фол, какво мисля за Н.[иколай] Генчев. Казах му откровено мнението си. Търсеше обаче не само това, но и „клюки", т. е. нови факти – някой да е казал нещо за тях или те един за друг – казах му, че не зная.

28.XII.1981 г. [понеделник]

При А.[ндреас] Папандреу. Посрещна ме като приятел. Оставих в София да напиша докладната записка. (Прилагам я отзад, II.) Нямах време да отида на обяд при социалистическите посланици; не отиде и никой от съветниците – Й.[ончо] Христов не се чувствувал добре, а Г.[еорги] Колибаров от стеснение. А срещата бе важна.

От Солун продължихме с колата на Илия Петров. Стигнахме [в София] към 10 часа.

29.XII.1981 г. [вторник]

В Министерството [на външните работи] – прочетох съдоклада и предложенията на отдела – изцяло се основават на нашия анализ и изводи, както и на предложенията. Позовават се и отбелязват това („както изтъква посолството" и т.н.). Никакви критични бележки. Нагоре, предполагам, че ще се внесе документ в Секретариата на ЦК, ще се отиде с единна позиция, утвърждаваща работата на посолството. Не ми остава нищо друго, освен да бъда доволен, че отделът и Министерството оценяват положително нашата дейност и ще фиксират това в решение, слагайки по този начин край на произволните заяждания и опити за злепоставяне. Да не говоря за дискриминационното отношение, с което се сблъскваме все още – по линия на заплатите и административно-стопанското обслужване. Дали ще има и тук промяна?

В ЦК ми казаха, че на заседание на Политбюро Ал.[ександър] Лилов поискал да бъде приведен на научна работа. Съображение – констатирал напоследък значителни прояви на отклонение от Априлската линия, с които не бил съгласен. И понеже се касаело за негово дълбоко убеждение, той не искал да поставя ръководството и себе си в неудобно положение. Уверил Т.[одор] Живков, че изпитва най-голямо уважение към него и неговото дело; смята, че е дал доказателства, че е кръвно свързан с линията на Априлския пленум. Т. Живков отклонил предложението.

Това ми се каза без коментар, с достоверност 90%. Аз всъщност се видях с Ал. Лилов няколко дни след този пленум. Беше в хубаво разположение на духа. Какво означава това? Ход да предвари или да парира удар срещу себе си? Обмислен е добре. С една подобна декларация той затруднява мерките за освобождаване или още повече ограничаване на действията му – поставя в основата им идеологически и партийни различия.

Изглежда, че станаха много факторите, които затрудняват решаването на кадровите въпроси горе. Тежат и престъпленията на обкръжението около Людмила Живкова, все хора от сигурността, които опозориха не само себе си. Как можаха да се погаврят с най-голямото обществено доверие, което им бе гласувано – дадена им бе възможността да представляват страната пред международната общественост, да раздвижат българите в чужбина в името на най-възвишени патриотични чувства, станаха центърът на всички прояви в страната, свързани с юбилейната годишнина, разполагаха с неограничени фондове... Мнозина от тях бяха пълни нищожества, станаха зам.-министри, висши ръководители, дори министри. Ето резултатът... Кой е виновният? Тези няколко лица или тези, които ги издигнаха, стояха зад тях, благославяха действията им, а сега се опитват да се скрият, да потулят злоупотребите и престъпленията. Имам предвид не толкова Людмила Живкова, която се остави да бъде подведена, защото търсеше ласкателства и смяташе, че прехвърля цялата отговорност на „най-сигурната инстанция

в страната". Липсата на контрол и монополното право да се разпореждат с кадрите и със съдбата на широк кръг хора, с даването на ход или спирането на инициативи създава предпоставките за такива злоупотреби и престъпления. Пълна самозабрава от една страна, осъзнаване на изключителната зависимост от задкулисните игри, от друга, пораждат това неестествено положение – авторитетни хора, с чувство на обществен и партиен дълг да дигат рамене, да мълчат и да оставят всичко да върви, даже когато виждат, че се прави престъпление. Ръководи ги и чувството на страх, и чувството на безсилие – към кого да се обърнат, когато кръгът е затворен.

Единственият изход – да отбиват, доколкото могат, в своя сектор, отклоненията, които виждат. И това не винаги се отдава. Полските събития поставиха отново пред всички отговорността на партията, на партийните членове за хода на управлението. Грешките на ръководните дейци на всички нива, когато не биват отстранявани и не се иска за тях отговорност, деморализират цялото общество. И става така, че заради престъпленията на отделна личност, само защото тя се отъждествява с партията и държавата, цялата система и строят се поставят под съмнение. Ето къде е опасността за всички ни. Би трябвало по две линии да се увеличи контрола – и по партийна и по държавна. Не е достатъчна партийно-ревизионната комисия. Тя като че ли няма право на инициатива, тя отреагирва на постъпили оплаквания и искания. Въпросът е за авангардната роля на партията, която трябва да се съчетае с повишени изисквания към ръководните партийни кадри. Каква структура да придобие това – не ми е още ясно.

Не е достатъчна дейността и контрола на Комитета за държавен контрол, сега с председател Г.[еорги] Атанасов. Всъщност има само един орган, достатъчно овластен и авторитетен да осъществява такъв контрол – Народното събрание. Той може да предизвиква обяснения, да изисква провеждането на анкети, да наказва и сменя и министри. При това НС е символът на народовластието. Неговата роля трябва да се повиши.

Колегиумът на Министерството [на външните работи] се свика в 16 часа. [Петър] Младенов бе задържан и дойде с малко закъснение. Присъствуваха зам.-министрите: М.[ария] Захариева, Л.[юбомир] Попов, М.[арин] Йотов; Вл.[адимир] Велчев, Сашо [Александър] Стрезов, П.[етко] Илиев, партийният секретар [Димитър] Трайков, Илия Петров.

Докладът прилагам накрая. И двата варианта. Също така и докладната записка за срещата с Андреас Папандреу, която връчих тогава. Не разполагам с екземпляр от съдоклада на отдела, нито с проекторешенията. Съдокладът се основава изцяло на нашия доклад, на неговите оценки и изводи. И това и посочено най-добросъвестно. Решенията също, но някои наши предложения са изоставени, по-специално за създаване на координационен орган.

От встъпителното слово се отказах. С няколко думи само се спрях на случая с водите на р. Места, за да посоча колко хората на ПАСОК са пе-

тимни за добра дума и услуга от нас. Добре, че господ ни помогна, че сви студ и задържа изтичането на водите. Изводът ми бе, че правилно Министерството в такъв кратък срок след изборите поставя на разглеждане в колегиума обстановката в Гърция; това ще позволи в своята работа да обхванем по-цялостно проблемите, а не да гоним само текущи задачи; и да наваксаме изоставането, което започва да се отразява неблагоприятно.

Пръв се изказа Ив.[ан] Ганев. Спря се само на пожеланията, на които придаде критичен характер – да се подобри ръководството в посолската работа по отношение на организационната работа, по-добър контрол върху изпълнението; информационната работа е подобрена, но има какво да се желае от сътрудниците, не се използуват възможностите по проучвателната работа; по-близко изучаване дейността на ГКП; редовни информации; на по-високо равнище да са контактите с политическите ръководители; недостатъчни са контактите с културните дейци; да се засили информацията от икономическата служба. На Министерството постави две задачи – уреждане въпроса със заплатите и за децата на служителите (училище и извозване).

М.[арин] Йотов охарактеризира състоянието на работата на ниво, което мнозина биха желали да имат, за да се похвалят; предлага положителна оценка. Говори и за помощ по протоколната работа. М. Захариева одобри доклада и предложенията; П. Илиев заяви, че до 15.I. щял да подготви предложение за заплатите. П. Младенов го попита и Илиев уточни, че се касае за всички посолства. Л. Попов също общо одобри. Спря се на [прохода] Маказа, на търговското бюро в Солун и на р. Места, че трябва да бъдем настъпателни, но да променим тактиката. За манастирите – да не шумим, иска решение на Секретариата. Илия Петров поиска да се отправи покана на Министъра на Северна Гърция; имал и изложение за Маказа.

Взех думата преди заключението на Петър Младенов.

1. По политическата обстановка, по оценката на двустранните отношения, по перспективите и развитието на отношенията между двете страни и по проекторешенията няма никакви различия между отдела и посолството. Затова се спрях само на трудностите, с които се сблъскваме.

2. Новата обстановка дава възможности за още по-активна дейност в Гърция. Нивото на отношенията предполага осъществяване на още по-активен обмен, увеличаване на задачите на посолството. При досегашното ниво – предупреждения за закъснения, особено на проучвателните доклади. Боя се, че тези случаи се увеличават. Освен това, при общо взето добър колектив, ние сме в състояние да направим задълбочени анализи, които да обхванат всички страни на гръцкия живот, а не да се използуват само по няколко показателя. За съжаление не сме готови да отговорим на повишените изисквания.

Лично не съм удовлетворен от това, което посолството изпраща като информация и разработки. Смятам, че това е и под изискванията, и под възможностите на колектива. Смятам, че ни пречат някои въпроси от

структурен и организационен характер в посолството, че трябва да се подобрят и някои административно-стопански проблеми.

3. За да се постигне някаква ефективност в работата, на основата на принципите на единоначалието, на чувството на отговорност и на уменията да се степенуват задачите по важност, необходимо е и е крайно време вторият човек в посолството да е човек от Министерството [на външните работи], а не резидентът, независимо от това кой ще бъде той. Не правя персонална критика, защото влизам в положението му, но на практика дейността на посолството се парализирва. Не може посланикът да бъде диспечер и за най-малките работи да дава нареждания. Затова има съветници и служби. Нарежданията обаче на съветника Й.[ончо] Христов, за когото се реши да бъде помощникът по административните въпроси, не се изпълняват. Намират, че не е облечен с нужната административна власт. Мога да посоча достатъчно примери, ще отбележа само, че на два пъти връчва оставката си за препращане в София. Положихме усилия за преодоляване на кризата, но оказва се, че се сблъскваме с една обективна даденост, която не можем да преодолеем със собствени сили. За съжаление, трябва да отбележа, че не само Й. Христов, но и другите двама съветници, когато им се възложат задачи, провеждат ги само в рамките на „своите хора". Нито [Лука] Драганов, нито [Георги] Колибаров възлагат задачи на хора от другия ресор, включително до шофьорите. Това затруднява работата. Най-лесно се отменят или не се изпълняват задачите, възложени по линия на Министерството.

4. Бюджетът време на дипломатическите работници е най-уязвимото нещо. Много сили и време отнемат протоколните задължения – на идващи направо в Атина и транзитно преминаващи. Това е неизбежно, но искаме разбиране, нужно е някакво подсилване. Липсата на квалифициран технически състав принуждава дипломатическите работници да вършат и техническата работа и да поемат част от административно-стопанските задачи. Направих нещо, което никой друг посланик не е правил. Съкратих длъжността домакин, толкова необходима за всяко посолство. Принуден бях да сторя това, за да избегна идването на една мъртва душа – решиха да ми пратят в Атина човек без никаква квалификация, само по ходатайство, защото бил генералски зет, не знам какъв род, а жената обявила, че не може да работи, но иска жилище в резиденцията.

Настоявам на мястото на завръщащите се работници единият поне да знае отлично западен език и да е запознат с протокола. Не може едно посолство, където цялата почти кореспонденция се води на западен език, да няма нито един служител със западен език.

5. За да направя конкретно предложение:

а/ Министерството да разгледа структурата на посолството с оглед на решаване на въпроса за втория човек в най-кратък срок; да поиска изменение на съотношението на бройките, като се увеличат служителите на

Министерството с две бройки, ако трябва дори с намаляване служителите от другите ведомства.

б/ За да обоснова това предложение давам няколко примера със задачи, които имат задължителен характер за всички:

– докладът за ЦК – почти провален от шарже д'афера;

– докладът за Колегиума, I вариант – отказ от втория човек да работи по него, защото очаквал куриери;

– докладът за Колегиума, II вариант – възложен на трима души. Почти провален, поради повикването ми в София за смъртен случай. Вместо във вторник, материалът се предава в петък; Йончо Христов ляга болен, а шарже д'аферът не проявява никакъв интерес;

– планът на посолството, 40 страници – подготвен само от Йончо Христов, никой не дава материали.

Знам за решението на министрите, но такива са фактите. Задачите идват по различни канали, предполагам, че отчетността, контролът и оценките са положителни, но по линия на Министерството участието е далеч от това да бъде удовлетворително.

С други думи, след като постигнатото е плод на усилия пряко сили, не мога нито да обещая, нито да дам повече – дори ми се струва, че ще се върнем назад от това, което досега давахме, тъй като книжнината и задачите с празен ход се увеличиха напоследък значително.

6. Не мога да отмина един въпрос, който ни костува много усилия и за който още много ме боли. Бяхме намерили отлично място за посолство и жилищни помещения в Психико. Никой не остана безразличен. При това струваше 14 хиляди [драхми] квадратния метър при 60.000 текуща цена. Най-хубавото място в Психико. Провалиха го и ми наредиха да купя място за 24 хиляди извън Психико. Печалното е, че не се изхождаше от никакви принципни съображения – нито стопански, нито друго, просто се наложи ограниченото виждане и нежеланието на съответните служби в Министерството да уважат компетентното мнение на посолството. Надделя задкулисната обработка.

7. С казаното отговорих на предложението на Иван Ганев. Що се отнася до икономическата служба, такава не съществува в посолството. Ликвидирах я, за да избегна личните отношения, които веднага се появиха. Дадох преднина на търговската мисия и на Министерството на външната търговия като водещи.

За заплатите казах само как съм поискал и от другите ведомства да реагират. П. Младенов се засмя и каза, че сега си обяснил, защо напоследък му се обадили оттам за повишаване. Аз поисках още веднъж да се изправи една несправедливост – с намаляването на заплатите и с дискриминационното отношение на служителите в Гърция.

Петър Младенов даде положителна, сетне градира – много добра, висока оценка на работата на посолството и на представените материали.

Анализът е задълбочен, проблемите са поставени вярно и правилно; задачите са формулирани много добре, а и решенията, които се предлагат, са точни. Сега се иска да активизираме отношенията с новото правителство, с всички министерства. Голямо внимание да се отдели на посещението на Андреас Папандреу. Същевременно да не допуснем да се затъмнят отношенията с К.[онстантинос] Караманлис. Да не излезе – изтъкахме платното, ритнаме кросното. Внимателно и грижливо да се поддържат връзките с ГКП. Да внимаваме за [Харилаос] Флоракис.

На икономическите отношения – да се отнасяме със загриженост. Повече гъвкавост при поставяне и решаване на културните взаимоотношения. Заплатите – картината е бедствена и унизителна за служителите в Гърция. Специални грижи за Северна Гърция.

Заключение – да се съобщи и на другите мисии високата оценка. А именно – оценява се високо работата на колектива на посолството в Атина и личния принос на посланика за качествените материали, за идеите, за инициативите; поздравления за това, че нито по един въпрос – голям или малък – не сме подвели нито партията, нито Министерството.

На излизане Илия Петров изрази задоволство от откровеното потавяне на въпросите. Същото ми каза Вл.[адимир] Велчев – сблъскал се със същите проблеми, но не посмял да ги постави така. Ив. Ганев двусмислено се усмихна и направи бележка, че може би не е трябвало да бъде толкова конкретен.

П. Младенов явно бе доволен, слушаше с интерес и подчертано изтъкна заслугите ми, моите и на колектива. Даде и нареждания за удовлетворяване на някои от въпросите. Каза, че ще постави пред заинтересованите исканията ми. Накрая ми поръча веднага да се обадя на П.[енчо] Кубадински. Казал му, че заминавам заранта. П. Кубадински споделил с него, че сме работили в един комитет, това го съобщи П. Младенов открито, с известно учудване, вероятно, защото взех негова страна и влязох в спор с П. Кубадински по въпроса за р. Места. Видях, че направи впечатление на присъстващите това съобщение на Младенов. А П. Илиев, когато говорех за мястото в Психико, се бе зачервил.

В посолството, когато пристигнах, бяха стигнали вече всички отгласи. Лука Драганов се оказа, че бил в Министерството, докато говорех, но си заминал, без да ме дочака да изляза. Посрещна ме на летището свит, както обикновено. В посолството, където събрах съветниците, за да ги информирам най-общо за колегиума, първи Георги Колибаров постави въпроса за оценката на помощта, която ми се оказва. Л. Драганов веднага се присъедини. Отговорих им с няколко думи какво се иска от нас и какво не правим, но отложих разискването за друг път.

Бях може би излишно обстоятелствен, но така или иначе колегиум се занимава с нашата работа, даде се оценка, засегнаха се от мен хора и служби. Интересно е какво развитие ще получат по-нататък поставените въпроси.

1982 г.

30.XII.1981 – 8.I.1982 г. [четвъртък–петък]

Заминахме с Ана в Мароко. На летището в Алжир видяхме Лушка [Петрова]. Тя се разрева от трудностите, които ѝ създават. Посланикът Стефан Петров ни покани да му гостуваме, но връзката между Мароко и Алжир се оказа трудна. Оставихме за друг път.

Самолетът бе принуден да кацне във Фес. Пясъчна буря в Казабланка и Рабат закри летището там. Ние използувахме случая, за да останем в тази стара столица на Мароко. Не намерихме обаче хотел и бяхме принудени да приемем гостоприемството на една учителка във Фес, чийто мъж се оказа сътрудник в БАН – Цанков, химик.

Целият следващ ден, до преди свечеряване, разглеждахме града. Това ни даде възможност да минем и през още един град, Мекнес, и да посетим остатъците на едно римско селище – Волуболис.

Кола, изпратена от [Стоян] Заимов ни пое. Стигнахме вечерта в резиденцията на Рабат, малко преди да се съберат гостите му. Така, с част от служителите в Мароко – защото бяха дошли и хора от Казабланка и други градове (някои специалисти) – прекарахме Нова година. Душата на всички прояви бе Рени, съпругата на Ст. Заимов. Той самият не е от най-любвеобвилните външно, явно респектира служителите. Успял е да се наложи, особено с покупката на резиденция и посолство, и с тяхното обзавеждане. Преодолял е и вътрешните противоречия – всички говореха за повдигане на авторитета на посолството.

В Рабат останахме и на 1 и 2 януари. Оказа се, че Рени има рожден ден, та ѝ дойдоха отново гости. Преди това се разходихме покрай Атлантическия бряг, на север.

На 3-и заминахме за Маракеш, където преспахме. Разгледахме града – интересен и като исторически и културен център, и най-вече с природата си. Търсено място за почивка, особено от англичани и французи. Вечерта преспахме в Казабланка, за да се запознаем и с този град и да купим подаръци.

На 5-и по обяд бяхме отново в Рабат. Имах среща с директора на Кралската библиотека (най-богатият архив с арабски ръкописи) и с директора на Националната библиотека. Искат сътрудничество с нас.

Още един ден обикаляхме забележителностите на Рабат и на 7-и тръгнахме обратно.

Интересна е страната. Случихме и хубаво време. Интересни и полезни бяха и разговорите, които имах със Стоян Заимов. Доста нещо ми каза за Трайчо Костов, най-напред за [Евгени] Чемширов. Сам Тр. Костов разправял на Ст. Заимов, че спасил Е. Чемширов, защото в затвора затворническата управа и полицията се опитала чрез него да следят и шпионират Тр. Костов, а Е. Чемширов съобщил това и съзнателно заблуждавали полицията.

Но ми каза и друго. Когато бил в Италия, успял да установи контакт с П.[авел] Павлов, един от видните ръководители на ДС, който се съгласил да даде сведения, за да помогне на един свой съмишленик (който именно се свързал с него), но от София, по разпореждане на Тр. Костов, не дошъл никой. Дали дори нареждане срещата да стане в СФРЮ, което означавало да се подплаши П. Павлов. Така и станало, и той прекъснал всякакви контакти.

Като шеф на военното разузнаване бил задържал около 30–40 души в Министерство на отбраната, между които бил и Йолов. Това били все кадрови разузнавачи, които започнали да пишат и да дават интересни сведения. Случайно Йолов излязъл да си купи нещо, познали го, задържали го и веднага го разстреляли, преди да успее да се намеси, за да го запази. След това дошла група милиционери, задържала всичките 30–40 души и ги ликвидирала. Ст. Заимов бил с тях, спал с тях, за да ги запази. Но и той бил задържан, откаран отделно от М.[ирчо] Спасов в Дирекцията, където бил Стефан Богданов и други. Там му казали, че се шегували. По-късно той задържал М. Спасов, когато се проявил „малко повече", но бил освободен и изпратен в Русе. По-късно го изключили от партията и поискали да го арестуват. Спасил го [Вълко] Червенков. Двама души били замесени в тази работа – Здравко Георгиев и Мирчо Спасов.

Каза ми и за Стефан Богданов – как го видял в шуменския затвор да говори с брат си, а капитан [Димитър] Радев лазел на пода с дете на гърба си. Досега не може да си обясни какви са били тези взаимоотношения.

Стана дума и за [генерал Никифор] Никифоров. Дълго време, пък и сега се колебае да каже, че наистина е бил съветски разузнавач. И понеже открито реагирал при някои случаи, при едно от пътуванията му в Москва му показали как Александър Пеев искал да използува генерал Никифоров в полза на генерал Владимир Заимов и как от центъра му забранили. Но как по-късно, когато се обърнал с молба за сина му, т. е.

за Стоян, те му разрешили. „Така че трябва да сте благодарни на „Береговой“, т. е. на Никифоров.“

Ангажираните в процеса на Трайчо Костов съветски хора са на високи и най-високи стъпала на ДС. Затова Ст. Заимов смята, че основанията са били достатъчни, но че Вълко Червенков, с намесата си, спрял един необходим процес на разчистване. Въпреки това, не му се отблагодарили по същия начин.

За Индия ни каза, че [д-р Георги] Лозанов е бил на два пъти подготвил пътуването на Людмила Живкова. Водил я при Сай Баба, за да получи озарение. Той ѝ пророкувал, че ще стане най-известната жена в света, че годината 1981 била решаваща. Организирали ѝ посещение и преспиване в различни храмове; в „града на слънцето“, но там тя напуснала, като видяла условията. В Непал Ст. Заимов настоял тя да се преоблече, а ласкателите наоколо ѝ казали комплименти само. Той все пак се наложил, но това му струвало забележката: „И аз съм жена, обичам комплиментите“. Постоянно са злоупотребявали с нейното доверие. Четяла парапсихологически книги, издавани на руски език от издателствата в Западна Европа. Руснаците са основатели на окултизма.

Интересна подробност – проф. [Сивчо] Сивчев се почувствувал засегнат, че не му е било оказано доверие да вземе участие в аутопсията [на Л. Живкова]. Това било точно. А подписът?

8.I.1982 г. [петък]

Константинос Караманлис даде прием на дипломатическото тяло. За този прием се върнахме и добре направихме.

1. К. Караманлис посрещаше и се ръкуваше с всички дипломати. Когато дойде моят ред, той ме задържа. Това бе може би най-продължителното ръкостискане и разговор с посланик тази вечер. Президентът отправи най-сърдечни новогодишни пожелания на Т. Живков. Осведоми се за неговото здраве, за положението в страната. Пожела на страната ни още по-големи успехи и изрази увереност, че отношенията между Гърция и България ще продължат да укрепват. Накрая завърши с думите: Помнете и предайте на вашия президент, че аз дълбоко ценя дружбата, който ни свързва, държа на нашето приятелство, за мен Живков е искрен приятел.“

Встрани стоеше неговият съветник, посланикът П.[етрос] Моливиатис. Аз споделих с него думите на президента. П. Моливиатис заяви, че въпросът за сближението между Гърция и България е дълбоко залегнал в съзнанието на К. Караманлис и че отношенията между двете страни трябва сега да получат нов тласък.

2. В салона, не толкова официално, дипломатите посрещаше министър-председателя Андреас Папандреу. Той също ме задържа на разговор.

Напомни ми последната ни среща и трудностите, с които се сблъсква, натискът, който се упражнява върху него от много страни. Употреби думата „ежечасно“. Но нямало да отстъпи нито крачка назад. Въпросът с НАТО се усложнил, спомена пак, че ще иска, щом малко се освободи, да се срещнем и поговорим по този въпрос. Попита ме как се оценява освобождаването на зам.-министъра [Асимакис] Фотилас. Казах му, че хората, с които съм говорил, приемат решението, но не одобряват начина. Той ми отговори, че допуснал грешка.

А. Папандреу след това ми каза, че е извънредно доволен от срещата си с Вили Бранд. Той одобрил гръцката позиция. Нещо повече, изтъкнал, че ако Хелмут Шмидт се присъедини към американската позиция и гласува исканията им за санкции срещу Полша и СССР, това щяло да означава разрив между двамата. По този случай А. Папандреу отбеляза, че в Западна Европа се оформили две тенденции по полския въпрос, които се разграничавали все повече и могли да се сблъскват. Той смята, че Гърция започнала да играе определяща роля, свързана обаче с големи трудности.

3. Видях се с Евангелос Авероф, лидера на Нова демокрация. Той предложи да се видим, обещах да го потърся. Атанасиос Канелопулос ме е търсил за разговор. С Константинос Мицотакис, единственият след Е. Авероф лидер на Нова демокрация, можах да говоря на приема. Той ми каза, че сега е ред на нашия министър на външните работи да посети Гърция и че той си запазва правото за среща с него. Каза ми, че допуснахме грешка, задето не решихме въпроса за р. Места, толкова близки бяха позициите и така незначителни различията. Съветва да пристъпим към решаването на този въпрос. Сега моментът бил благоприятен.

9.I.1982 г. [събота]

Ана си счупи зъба и половин ден прекарахме при зъболекар. Вечерта се отбихме при [Нейко] Братоеви.

10.I.1982 г. [неделя]

Поканихме на обяд [Вечеслав] Туневи.

Надвечер се срещнахме с [Василики] Папуля и я отведохме до летището, а вечерта бяхме у [Георгиос] Курнутос.

Излезе в сп. „Анти“ в превод доклада, който изнесох пред Парижката дипломатическа академия „България – 1300 години“. Със снимка и биографични данни. Няколко души се обадиха, че са я харесали.

11.I.1982 г. [понеделник]

Изглежда, че са отреагирали по някакъв начин от София. [Лука] Драганов е обезпокоен, а [Георги] Колибаров поиска да знае „защо се смята, че не ми е помагал“. Получи се разрешение от София, че се разрешава училището. Преведени са и пари.

12.I.1982 г. [вторник]

Обяд с посланика на Австрия и Алжир, поканихме ги с жените им. Австриецът винаги ме кани, а с алжиреца се разбираме много добре.

13.I.1982 г. [сряда]

Започнах да готвя изказването си на партийното събрание.

Вечеря на социалистическите посланици със жените. Заговорихме за 40-годишнината ни с Ана – направи впечатление, само [Ернст] Кубе имал 30 години брак, останалите по 20–15 и по-малко години. Както кубинецът Гомес се изрази – „голямо тегло“. А ние не сме усетили как са минали толкова години!

Ана направи късмети за танц – Тарзан, Ален Делон, Ив Монтан, Джони Холидей, Марчело Мастрояни, папата и Чайковски. Последните двама – за двама от посланиците, които дойдоха без жени. Посмяха се доста – тя измъкна за себе си София Лорен. Подмладихме се, все пак, с тези щуротии.

14.I.1982 г. [четвъртък]

Тази заран, по предварително поискване, посетих посланика Петрос Моливиатис, съветник на [Константинос] Караманлис. Той ме посрещна, но преди ме въведе в кабинета си, отправи ме при К. Караманлис, който поискал да ме види, когато разбрал, че ще посетя П. Моливиатис. Президентът отново ме заговори за Т.[одор] Живков, разказа моменти от срещите си с него, припомни си последната вечеря в дома на Т. Живков, с Людмила Живкова. Говори за Людмила Живкова като за много близък човек и даде висока оценка на нейната дейност. Поръча ми още веднъж да предам най-сърдечните му поздрави на Т. Живков, „човека, с когото го свързва истинско приятелство“.

Щом останахме насаме П. Моливиатис ми говори, колко дълбоко е привързан К. Караманлис към Т. Живков, че към никакъв друг държавник той нямал такова отношение. Казал му да приготви приятелско писмо и някакъв символичен подарък за Т. Живков, но П. Моливиатис се колебаел – по какъв повод? Казах му, че съм готов да го отнеса, заминавам за София, бил съм при президента – ето поводът. Прие – в събота щял да ми прати писмото.

За развитието на българо-гръцките отношения П. Моливиатис ми каза следното – че може цялата външна политика на Гърция да се промени, да се наклони в една или друга насока, но това, което винаги ще остане трайно и непроменено са отношенията между Гърция и България. Това смятал К. Караманлис за своя най-голяма заслуга и завоевание, защото отговаряло на най-съкровените интереси на двете страни и двата народа. И е безкрайно благодарен, че същото разбиране имал и Т. Живков, което позволило на двамата държавници да преодолеят трудности от всякакъв характер, но да решат един проблем, който векове чакал решение.

„Гърция – казал Караманлис – при всички правителства ще провежда твърда и стабилна политика на приятелство и сътрудничество с България. Пътят на това сътрудничество е вече широко отворен и никой не може да го закрие."

П. Моливиатис ме попита дали е ставало дума за продължаване на срещите на високо равнище. Отговорих му с разбира се, че се очаква у нас посещението на К. Караманлис. Запита ме за евентуален срок. Отговорих му, че оставяме на гръцката страна да предложи подходящ срок, но изказах лично мнение, че втората половина на м. септември – началото на м. октомври като че ли е най-доброто време за посещение у нас. П. Моливиатис се съгласи, спомняйки си за чудесното посрещане в Пловдив и цялото пребиваване, както и ангажиментите, които има К. Караманлис за пролетта.

Направихме кратък преглед на отношенията между двете страни. П. Моливиатис припомни недоразумението, което бе породило у нас, у Т. Живков и правителството това, че при посещението си К. Караманлис не бе казал нищо за предстоящото завръщане на Гърция в НАТО. Отново ме увери, че К. Караманлис не знаел нищо за това завръщане, че въпросът за плана „Роджърс" бил решен с голямо колебание и бил приет едва-едва от правителството, толкова силни били възраженията. До последния момент не се знаело възможното решение. Спомена и за водите на р. Места. „Допуснахме и двете страни грешки и не решихме този важен въпрос" – бяха думите му.

Изразих надежда, че президентът не ще остане безучастен и сега, когато се пристъпи отново към решаването му. Изказването на Андреас Папандреу ние оценихме, добавих, като предизборна пропаганда.

Попитах П. Моливиатис – има ли съвпадение в областта на външната политика между президента К. Караманлис и министър-председателя А. Папандреу. (Позовах се между другото на трите напомняния на А. Папандреу по повод ЕИО, че ключът на референдума държал К. Караманлис – че ми се видели доста. П. Моливиатис се засмя лукавичко и след това подхвърли: „А не се ли запитахте защо престана да напомня? Ние му обърнахме внимание...".) На въпроса ми отговори, че по всички основни въпроси на външната политика имало не само съвпадение, но взаимно доверие и сътрудничество. К. Караманлис бил държан в пълно течение

на всички ходове и между двамата нямало различия. А. Папандреу досега, въпреки известни дребни грешки поради липса на опитност, водел разумна политика, в интерес на Гърция. Какво би могло да стане в бъдеще, след някой месец, не може да каже, но засега между К. Караманлис и А. Папандреу имало пълно разбиране и съгласуване.

Попитах – важи ли същото и за вътрешната политика? Отговори ми, че К. Караманлис отдавал най-съществено значение на външната политика. Не му били безразлични и проблемите на вътрешната политика, но оставял всичко на отговорността на правителството, още повече, че то искало да продължи и осъществи редица идеи и инициативи, които имал предвид и К. Караманлис, но не му стигнало времето и силите. Важното било, че А. Папандреу не засягал системата, това той не направил и в предизборната кампания, не се опитвал да направи и сега. А и проблемите, с които се сблъсква в сегашното положение, вътрешно и международно, се оказали по-трудни, отколкото си ги представял А. Папандреу, докато бил в опозиция.

15.I.1982 г. [петък]

Въпросът за освобождаването на зам.-министъра [Асимакис] Фотилас за неговата позиция на заседанието на ЕИО и поведението на Гърция на извънредната сесия на НАТО продължава да занимава пресата и обществеността. Имах случая да говоря по този въпрос с Панайотис Канелопулос, с Георгиос Маврос, с дипломати. Докато първоначално найсилно бе разпространена и почти се бе наложила версията, че А. Фотилас не е съгласувал позицията си с Андреас Папандреу, сега станаха известни някои допълнителни факти, които показват, че нещата са по-различни.

Преди заседанието на ЕИО били получени писмените проекти на Белгия и Западна Германия, които били намерени от А. Папандреу за задоволителни, особено белгийския проект. Същевременно А. Фотилас бил запознат с гръцката позиция, че не може да се упражнява вето, освен в изключителни случаи. В Брюксел А. Фотилас се озовал пред нов западногермански текст, след разговорите Хелмут Шмидт–Роналд Рейгън. Имайки предвид позицията на правителството по въпроса на ветото, за да не бъде изолирана Гърция, той се поддал на натиска и подписал комюникето. Известни са последствията. А. Папандреу го потърсил по телефона и го уволнил. След това се оформило това като подаване на оставка. (Клод Шейсон, френският министър на външните работи, който по това време бе на посещение в Атина, одобрил предварителната позиция на гръцкото правителство. И това бе известно на А. Фотилас.)

Завършилата в Брюксел извънредна сесия на министрите на външните работи на НАТО показа, че Гърция има своя позиция върху Полша и че тя е различна от тази на другите страни-членки на НАТО. Под-

писвайки комюникето, Гърция прие текстовете, осъждащи прилагането на военния закон в Полша, предупрежденията, отправени към СССР за ненамеса в нейните вътрешни работи и условията за възстановяване на „нормални отношения“ с Полша. Това обаче не следва да се приема като отстъпление, защото такава бе още първоначалната позиция. Наред с това обаче Гърция формулира различията си с останалите страни по два съществени пункта: несъгласие събитията в Полша да се използуват за критика срещу съществуващата система в „Източния блок“, тъй като това би довело до възраждане на климата на студената война, до спиране на процеса на разведряване и ще създаде пречки за разговорите в Женева; както и отказ от участие в налагането на санкции – икономически и други – срещу СССР, Полша. Наред с това са били приети някои редакционни поправки в текста на комюникето, предложени от Гърция, които се смята, че са смекчили до известна степен негативния тон.

И всичко това няма прецедент в досегашната история на НАТО. Това не е само голям успех на гръцката дипломация. Това потвърждава мнението, че Гърция е готова да се противопостави открито, до скъсване със западните страни и САЩ, щом тяхните позиции застрашават националните ѝ интереси или влязат в дълбоко противоречие с основните принципи на обявената платформа от правителството на ПАСОК.

Нова демокрация оцени тези действия на правителството като продължаване на изолацията на Гърция и пагубни за нея, а ГКП отбеляза, че независимо от гръцките резерви по отделни пунктове от комюникето, не можел да се пренебрегне факта, че все пак Гърция участвува и приподписа „неприемлив документ на империалистите“.

Обстановката е много сложна. Гърция е изправена пред трудни икономически проблеми, които ограничават свободата на действията. Тя е малка страна и не си прави никакви илюзии, че би могла със своето вето да промени политиката на САЩ и западните страни. В навечерието на сесията бяха отправени заплахи към Гърция, че 14-те ще приемат общо комюнике и без участието на Гърция. Гръцкото правителство трябва да балансира, за да не бъде наистина изцяло изолирано и отхвърлено, ако неговите позиции се приемат за крайни. За отбелязване е, че в хода на разсъжденията по този въпрос се използува и аргумента, че едва ли СССР и страните от Варшавския договор ще се ангажират с открита подкрепа на Гърция в спора ѝ със съюзниците и особено с Турция, като направят някаква декларация в защита на границите ѝ.

Вечерта или по-скоро на обяд се проведе партийно събрание. Направих изказване, което направи впечатление. Прилагам го. Без да бъде остро, беше достатъчно ясно, за да бъде разбрано от всички, че има граници в използуването на положението, в прехвърляне на отговорностите и на задачите само върху едни хора.

16.I.1982 г. [събота]

Слязох до посолството, за да взема подаръка (книги), изпратени от К. Караманлис до Т. Живков и същевременно да купя шоколад и бонбони за децата. Такова задръстване отдавна не бях виждал.

17.I.1982 г. [неделя]

Вместо заранта в 7.15 часа, тръгнахме едва в 15 часа. В София гъста мъгла попречила и на излитането, и на приземяването. Използувахме хубавото време за да се разходим до Вулиагмени, където обядвахме.

18.I.1982 г. [понеделник]

Пресконференция. Говорих за СИБАЛ пред чуждестранни и наши журналисти. Видях се с М.[ария] Захариева. Отбих се в Министерството [на външните работи] и в ЦК. Предадох на Милко Балев подаръка на К. Караманлис за Т. Живков.

Видях се и с К.[онстантин] Косев – говорих му за Института по балканистика, за липсата на командировки, за неотпускането на стипендии, за пълно пренебрегване. Той по същество се съгласи. Но прехвърли отговорността върху други.

В СИБАЛ – последно уточняване на документите.

19.I.1982 г. [вторник]

При П.[енчо] Кубадински. Уточнение на програмата за събранието. Повика министъра на културата, изпратиха му Е.[мил] Александров. Поиска първи сили, но те с оказват в Париж, гостуване на операта. Ударението се постави на ансамбъла – изпращат „Пирин“.

Откриване на третата сесия на СИБАЛ. Започнахме с кратка официална програма – поздравления от Мария Захариева и Димитър Косев – и веднага след това с отчета и програмата за дейностите.

Официална вечеря. Дигнах тост за куража, с който почти всички от присъствуващите отстояваха делото на СИБАЛ. Припомних неща, за които мнозина бяха забравили. ([Кристиян] Гют призна, че веднага си спомнил, как Френската национална комисия за ЮНЕСКО задържа и ми съобщи получената официална телеграма от гръцка страна, че отказва да участвува в СИБАЛ след завършването на конференцията, а пуска само телеграмата на [Георгиос] Курнутос с пожелание за успех.)

20–21.I.1982 г. [сряда–четвъртък]

Още ден и половина заседания. С желание за работа са дошли хората, проявяват пълно разбиране, предлагат конструктивни решения. Унгарците дойдоха с предложение за микрофилмиране на целия австрийски фонд от около 400 000 кадъра, под название Turcica. По промените на устава – не допуснаха да бъдат прокарани несъстоятелните предложения, които гръцката страна на времето настоя да включим в гръцко-българското споразумение (при преговорите ми през 1978 г. с Министерството на външните работи).

Обядвахме, вечеряхме с [Лоренцо] Манино, [Кристиян] Гют, [Георгиос] Курнутос, [Йоанис] Караянопулос, [Хосе Мануел] Мата, [Константин] Велики. [Величка] Филипова също ни покани в „Рила“ – с други 5-6 души от участниците. Прие ни и Г.[еорги] Йорданов в Министерския съвет.

Изобщо, пълен успех – по броя на участниците; по постигнатите резултати; по сближението, което се осъществи; по отразяването в средствата за масова информация.

Изморих се. Иска ми се да почина в събота и неделя. А имам толкова работа по оформяне на документите, на rapport final, на предложенията за Париж...

Поканени бяхме с Ана и сем. Йончо Христови у Пенчо Кубадински. То стана вечеря до среднощ. Припомнихме си много неща от Варна след това. Оказа се, че и П. Кубадински е бил привикван като трайчокостовист.

Няколко реплики на Мария [Кубадинска], жена му, показаха, че остро реагират на явленията от рода на Ж.[ивко] Попов (за „дубликати“ – по повод уреждане на изложба в Атина, за [Тодор] Рибаров, и т. н.). Казвам „остро“ в смисъл, че ги знаят и не ги одобряват, без да дискутират.

22.I.1982 г. [петък]

Говорих в Министерството на ул. „Хан Крум“ за положението в Гърция. След това обядвахме със С.[игурд] О. Шмидт. Занимавах се след обяд с програмата, със списъците на наградените, на които предстои да се връчат медалите в Атина.

23.I.1982 г. [събота]

Разходих се с Коста [Тодоров], сетне с Пандо [Щерев]. След обяд превеждахме с Ели книгата на Ивон Кастелан.

24.I.1982 г. [неделя]

Отидохме на двете серии на „Хан Аспарух“. Има достойнства, има недостатъци. В едно отношение има заслуга В.[ера] Мутафчиева, а може би

и режисьорът – няма национализъм. Показана е същността, от човешка гледна точка, на едно преселение с жени, деца, старци. В друго отношение – единодушни сме с Ана, че трансът, припадъкът, ясновидството на любимката на Аспарух, сношението с бога е несъмнено нагаждане на Вяра Мутафчиева към настроенията на Людмила Живкова, опит за подмазване. Още по-неприятна е сцената с убийството на жреца и прехвърляне на отговорността върху невинен човек. С оглед на възпитателната роля на филма, която е насочена към подрастващите поколения, това е оправдание на политическите убийства. Не е известен такъв исторически факт, следователно и тук е поднесена целенасочено политическа идея, която е в противоречие с нашия, пък и с всеки морал. Едва ли авторката е искала да покаже, че няма разлика между владетелите – били те български или византийски. Това противоречи на целия подтекст. И тук тя осъвременява.

25.I.1982 г. [понеделник]

Сутринта – обсъждане в Института за балканистика на Многотомната история на Балканите. Счупи ми се зъб, та трябваше да тичам да се оправям, тъй като в ИМОСИ ме повикаха да говоря за Гърция. Зададоха интересни въпроси.

Вечерта гледахме III серия на „Хан Аспарух“. Внушителна панорама на бойни действия.

26.I.1982 г. [вторник]

Тежък ден. В СИБАЛ – редактиране на документите.

При [Васил] Зикулов, оттам на обяд с Величка Филипова. Среща при П.[енчо] Кубадински, при Д.[имитър] Станишев, при С.[тилиян] Данов, при [Христо] Боев. По телефоните се разправях за художествения състав, за телевизионния филм, с Петко Илиев.

Казаха ми, че било взето решение за даване под съд на синовете на П.[еко] Таков, Б.[орис] Тасков за спекула с кожуси. А хората говорят не само за кожуси, но за наркотици. Кое е вярно не се знае, но добре бе известно, че това са хулиганите на София, че едно общество с малко повече морал не би ги оставило толкова време да буйстват. [Янчо] Таков е убил човек с кола безнаказано. И нищо. Кой е допринесъл за тяхното разкриване? И защо?

Уж било решено и задържането, освен на Ж.[ивко] Попов, и на Е.[мил] Александров и даването им на военна прокуратура. М.[ирчо] Спасов пък щял да бъде снет и изваден от ЦК. Стоян Михайлов също щял да бъде освободен от поста си секретар затова, че не бил се противопоставил и

не изпълнявал задачите си на секретар на Комисията при Политбюро с председател Л.[юдмила] Живкова.

Изобщо истината е толкова смесена със слухове, че не може да се ориентира достатъчно добре човек. Едно е типично този път, че и членове на ЦК и на ПБ споделят слуховете или най-малкото им дават ухо.

Утре се завръщам в Атина.

27.I.1982 г. [сряда]

Отново мъгла. Цял час престояхме на летището с Г.[еорги] Близнаков и Т.[одор] Николов, които изпращаха ректора на Украинския университет. Започнаха разговори за Юлия Василева, жената на Живко Попов. Близнаков, Тошко и Ана – всеки един от тях имаше достатъчно контакти с нея, за да разправя всякакви случки. Най-интересна ми се видя промяната у акад. Хр.[исто] Даскалов, който не можел да понася Юлия, но след една среща с нея си променил мнението. Тя му била казала, че „нямало импотентни и неможещи мъже, а само незнаещи жени".

Останах след това с [Димитър] Техов, който през Атина се връща в Адис Абеба, и с децата му, които го изпровождаха до летището. Мислещи деца.

В Атина беше само Илия. Л.[ука] Драганов имал среща и заминал. Трябваше да звъня за втора кола за Горанова и за двете специализантки.

В посолството ме чакаше покана за разговор от Париж. [Милан] Миланов ми поръча да изпратя писмо до [Амаду Махтар] М'Боу за [Захари] Захариев.

28.I.1982 г. [четвъртък]

Подготвих план за посрещането на [Пенчо] Кубадински. Пратих Б.[ранимир] Петров и П.[аскал] Вангелов да поискат от ПАСОК програма и редица други организационни въпроси уточнихме.

В 11 часа – среща при [Евангелос] Янопулос, министър на транспорта. Бил е председател на юридическия съвет (адвокати). Участник в ЕЛАС. Посетил е България на конференция за мира. С добро разположение към нас. Говорихме за перспективите на сътрудничеството между нас. Той го иска. Напомни, че отложил два търга, защото не участвували социалистически страни. За шаситата (100 наши) веднага дал съгласие, въпреки атаките по сделката с нас за автобусите. Иска да проявим разбиране не толкова по купуване на земеделски произведения (срещу наши машини, съоръжения – поиска да му предоставим списък с нашите искания и въз-

можности), но настоя да купуваме от техните кооперации. Тук нашите проявяват въздържаност – имат клиенти от години, осигуряват по-бързо и по-качествено доставките. Дали обаче не преследват и себични цели?

Генералният секретар на министерството [Йоанис] Дросопулос, инженер-строител, е бил много пъти в България, във Варна, на семинарите, организирани от [Георги] Бранков. По въпросите на сеизмологията.

Вечерта на прием по случай 50-годишнината на в-к „Македония". Видях се с много министри, от сегашното и бившето правителство. Но никакъв посланик, нито от социалистическите, нито от западните. Специално внимание ли бе това? За отношението на македонската държава или общо към България?

29.I.1982 г. [петък]

Подписах се в съветското посолство за [Михаил] Суслов. Оттам среща с [Димитриос] Враделис. Бил с [Радко] Поптодоров, професор по каноническо право в София. Изнесъл лекция.

След това съвещание с актива, за да уточним някои подробности. Говорих им за значението на това посещение.

Пратих писмо в София по [Нейко] Братоев. Не ще мога да ида в Париж тази пролет. [Пауло] Карнейро не е в състояние да подготви дневния ред и отлага заседанието на Международния комитет за есента, дори за началото на следващата година. Налага се да възложим на [Кристиян] Гют да представлява СИБАЛ пред ЮНЕСКО. И за Елито – предварително да решим всички въпроси.

30.I.1982 г. [събота]

Написах писмо до М'Боу, генералния директор на ЮНЕСКО, в подкрепа на кандидатурата на Захари Захариев.

Вечерта отидох на прием в „Grande Bretagne", устроен от в-к „Athens News" по случай 30-годишнината от основаването му. Само посланици, министри. Дойде и [Андреас] Папандреу.

[Януш] Левандоски се безпокои вече от пасивността на партията и вътрешните борби. Доволен е от А. Папандреу – не допусна предаването на организираното от Роналд Рейгън „шоу" срещу Полша. Натискът бил голям, дори си послужили с шантаж – щяли да им предоставят предаването на летните олимпийски игри от Лос Анджелос срещу минимално заплащане.

31.I.1982 г. [неделя]

Най-после слънце. Излязох на двора, там мога да стоя по пуловер – седнах на завет, разбира се на припек. А вътре е студ, с електрическия радиатор, който денонощно работи, пак човек трябва да се наметне.

Дойдоха Росен Дерменджиев и Бриго Аспарухов.

1.II.1982 г. [понеделник]

Посети ме Атанасиос Канелопулос. Най-напред ми съобщи, че Евангелос Авероф приема с удоволствие установяването на контакти с БЗНС. Остава на нас да определим как да подходим – да обявим това официално, церемониално или да пристъпим към сътрудничество без шум. Смята, че остротата на полския въпрос е отминала и че е време да се разменят делегации. Готови са да приемат 2–3 души или да изпратим БЗНС делегация.

На моите въпроси за Нова демокрация отговори, че въпросът за единството сега не се поставя, защото изборната маса го изисква. Задачата сега била да се превъоръжи идеологически Нова демокрация, да заличи охарактеризирането ѝ като „дясна" партия. Прагматична идеология, която да търси практически решения, а не принципиални. Даде пример с портокалите и ПАСОК, който, отказвайки да унищожи определено количество от тях, не получава и помощ от ЕИО. Така сега ще трябва да плаща от бюджета.

В тактиката си срещу ПАСОК няма да изострят изкуствено напрежение. Ще оставят време на ПАСОК да проведе политиката си, за да отбият аргумента, че са пречели. Народът не ще го приеме. Ориентацията им е към 20%, които не са трайно определени. Той счита [Андреас] Папандреу за троцкист, който ще направи каквото е казал, т. е. ще изведе Гърция от НАТО. Но затова му било нужно здраво окопаване, заграбване на властта чрез „присвояване" на държавата. Ето нещо опасно, срещу което щели да се борят. Вътрешната му политика определи като меншевистка – една крачка напред, три назад.

Даде и характеристики на отделните лидери, които аспирират за ръководеща роля в Нова демокрация. Нова демокрация търси лидера си.

Ще направя докладна записка вместо грама. (Дадох бележките и разказах на Бриго Аспарухов.)

Обядвах с [Антониос] Амбатиелос в ресторант „Максим". Говорихме приятелски по много въпроси. Най-напред той изрази възмущението си от някакъв представител на социалистическа страна, който се самозабравил, изългал се, подавал се и на подкупи. Изглежда не бил наш.

Говори за Андреас Папандреу. Въпреки крайно острите оценки за него („Гърция не е раждала по-голям мошеник от А. Папандреу" – бяха

думите му), убеден бил, че е американски агент, но смята, че трябва да се пристъпва внимателно към ПАСОК. Да даде каквото може, макар че нямало да бъде много.

Съобщи ми интересен факт – че [Адамандиос] Пепеласис, който бил избран за директор на Гръцката Земеделска Банка, наскоро бил потърсен от [Христос] Ламбракис. Попитал го не е ли склонен да се отдаде на политическа дейност, като създаде ново движение, евентуално с подкрепата на ГКП. Той отишъл при ГКП да разбере какво би било тяхното отношение. Така ЦК на ГКП разбрал за тази игра. Още не могат да я разберат. Аз пък му казах за разговора си с Георгиос Маврос, който ми изнесе данни за недоволство на Хр. Ламбракис от А. Папандреу (единственото му ходатайство било оставено без последствия – поискал да се запази като директор на банката негов близък, може би роднина). Какво се крие зад тази история? Да създаде резерв, в случай на провал на ПАСОК? Да минира ПАСОК? Да вбие клин между ПАСОК и ГКП? Ще трябва може би да поискам среща с Хр. Ламбракис.

2.II.1982 г. [вторник]

Имаме програмата от ПАСОК, получихме и отговор от София. Обсъдихме хората за приема, направихме разпределение на задачите.

Посетих детската градина. Наистина това се оказа най-сериозната социална придобивка – 17 деца в приятно обзаведени стаи, на две крачки от домовете си, пред градина. Няма нужда от транспорт. Като започнат и учебните занятия за останалите, то едно тежко бреме ще бъде смъкнато.

Най-после успяхме да прогоним нахалните от средния магазин, които смятаха, че ще ни се качат на главата. Но отново почувствах колебание у консула, у представителя на „Балкантурист“ и у Л.[ука] Драганов. Предупредих ги, че ако проведат двойно счетоводство и попречат на настаняването на консулската служба долу, ще изпратя в София всички брави, които ни въведоха, за да се самоизолирваме и които затормозяват работата, а външни хора спокойно се разхождат в посолската сграда. Казах им, че срокът за спиране на този поток е до великденските посещения.

Пратих и искане до Петко Илиев. Той се стресна в първия момент, но сега отново ни разиграва. В резиденцията наистина не се живее – студено, замръзвам. И никакво мероприятие не може да се проведе. Поисках срочно с телеграма, след като оставих в София изложение, да се разреши поправката на парното. Никакъв отговор. Този път, без да чакам, наредих да го поправят. Нека не ми одобрят кредита.

За урок – поисках приема по случай посещението на Пенчо Кубадински да стане в резиденцията – 3.000 долара срещу 15.000 в хотел „Grande Bretagne“. Наредиха да е в „Grande Bretagne“. А парното струва около 3.000

долара. Ето ти икономиите... . Макар че за 1300-годишнината заслужава да се направи един прием.

3.II.1982 г. [сряда]

Излезе книгата за българите и гръцкото въстание. С одеския списък и с увод от Панайотис Канелопулос. Оформлението е малко „рококо“, както казах на Георгиос Дарданос, но изглежда, че това се харесва тук. П. Канелопулос е много доволен. В петък са предвидили пресконференция за „лансиране на книгата“. Един час разписвах екземплярите на специално място. Това се прави в интерес на авторите, да си защитят правата, за да не може издателят да пусне необявен тираж. За мен като автор това няма никакво значение, защото на екземпляр не плащат почти нищо (5%).

Получи се съобщение от София, че се е сменило ръководството на Комитета за култура – Георги Йорданов, Светлин Русев. Сменят няколко души – някои ги изпращат на „отговорна“ работа (М.[илчо] Германов – обратно ли го връщат?), а Емил Александров е освободен по целесъобразност. Т.[одор] Рибаров още ли продължава да се води като зам.-председател на Комитета? Или чакат разпущането на Комисията по 1300-годишнината?

4.II.1982 г. [четвъртък]

Последни приготовления за програмата. За посрещане на Мирчо Спасов по същото време изпратих Лука Драганов.

На аерогарата, поради едновременното пристигане на Андреас Папандреу, няколко министри се прехвърлиха във ВИП-а, така че посрещането на Пенчо Кубадински надмина очакванията. Тук бе и [Агамемнон] Куцогиоргас, с когото се заядоха вестниците, обвинявайки го в неверни неща, защото в-к „Врадини“ се извини за писаното, но министърът е решил да доведе докрай играта – иска наказание за клевета. Иск огромен, но сумата подарява на военната промишленост. Борбата се води по всички канали.

Размениха се любезности, но разговорът стана цяла пресконференция, около половин час. Гледахме след това по телевизията – излязохме по-красиви, както ни отбелязаха жените, а Ана възкликна, че даже съм имал коса...

Вечерта отидохме цялата делегация и съветниците в резиденцията. Отпуснаха се след това внушително посрещане.

5.II.1982 г. [петък]

В 11 часа при председателя на Парламента. Среща на любезности и взаимно опознаване. [Йоанис] Алеврас се оживи на два пъти – когато за-

яви, че не е посетил България – и двата пъти е трябвало да остане, за да движи партийните въпроси като втори човек на ПАСОК и Пенчо Кубадински му отправи покана за гостуване; и когато стана дума за Турция като опасна за мира на Балканите страна и от името на държавното и партийното ръководство П. Кубадински каза, че поддържаме позициите на Гърция.

В 12 часа бе насрочена среща в пресцентъра – клуб на чуждестранните журналисти в Атина на ул. „Акадимиас". Георгиос Дарданос набързо я свика, за да представи книгата. Преди да ида, Вечеслав Тунев ме предупреди, че имало голяма вероятност да дойдат малко хора, кратко било времето за организиране.

П. Кубадински ми даде колата, за да не закъснея. Залата се оказа препълнена. Казват, че само [Георгиос] Ралис събрал толкова хора. Бяха дошли депутати, историци, от Академията, журналисти, от телевизията, изобщо бе пълно. Говори [Георгиос] Дарданос, [Янис] Карас, [Панайотис] Канелопулос и аз. Изказаха се [Спирос] Лукатос, [Леандрос] Вранусис, [Янис] Куцохерас. Аз се позовах на присъствуващия директор на Националната библиотека проф. П.[анайотис] Николопулос, на Тасос Вурнас и на Спирос Лукатос. Накараха ме да кажа и няколко думи по телевизията – на гръцки. И този път не можах да се видя – мнозина се обадиха, че било добре.

Оттам се върнах в Парламента с П. Канелопулос за среща с Пенчо Кубадински. Разговорът продължи до 14.30 часа. В 19 часа стана откриването на изложбата от П.[авлос] Сакеларидис и от кмета на Атина Д.[имитриос] Беис. Говори и Любчо Кабакчиев. Сама по себе си изложбата не бе интересна.

В 20 часа – среща в ЦК на ПАСОК. Доста продължителна и уморителна информация от двете страни, в страшно задимено помещение. Едва към 11 часа отидохме на таверната „Синьото небе", в началото на Плака. Шумна музика, но относително по-умерена от другите.

6.II.1982 г. [събота]

Чуден ден. Уговорихме се да идем в Коринт, в една градина за портокали. Води ни Йончо Христов. Рядко удоволствие – късаш и ядеш портокали. Накупихме си за в къщи. А старците, след като казаха, че обичат българите, кой знае защо добавиха – и унгарците.

Вечерта останахме в резиденцията, уж на танци. Всички обаче бяхме много уморени. Вечерята мина весело, със закачки и шеги. След това дойдоха останалите членове на делегацията – Любчо [Кабакчиев], космонавтът [Георги] Иванов. Настроението продължи още малко, но умората ни надви.

7.II.1982 г. [неделя]

Делегацията ни пое ПАСОК – на обиколка из Атика. Обядвахме в Лаврион, след това спряхме в Сунион. Забележително време – слънчево и тихо, заспало море. Такова съчетание се случва много рядко в този край. На връщане обаче пътят бе блокиран от голямо движение, всъщност никакво мърдане. Цяла Атина бе излязла навън, на слънце и въздух. Добре, че ни водеше и охрана, пък и колата на П. Кубадински бе правителствена, та где в обратно направление, где в забутани улици, успяхме в необичайно кратко за условията време да се приберем.

Останахме да хапнем нещо в ресторанта на „Grande Bretagne" четиримата – П. Кубадински, жена му Мария, аз и Ана. И тук се сблъскахме. Стана дума за Русе и Ана каза, че баща ѝ там е бил секретар на партийната организация след войната [Първата световна], бил там и по събитията [1923–1925 г.]. Пенчо [Кубадински] грубо парира – такъв секретар е нямало, там всички са били убити, включително и опортюнистите, които били против въстанието. Ана се опита да му каже, че може да знае по-добре, защото се касае за баща ѝ, който е останал жив. Пенчо още по-грубо възрази под тази форма – кой знае защо е останал жив и какъв е бил. Намесих се и аз да му разкажа някои факти, че едно е да имаш отношение към въстанието, когато въпросът е бил разискван, и друго е да се подчиниш и проведеш взето решение. И Г.[еорги] Димитров е бил против въстанието заедно с останалите членове на ЦК и едва след решението на Коминтерна и Г. Димитров, и ЦК променят решението си. Пенчо Кубадински даже не ме остави да се доизкажа, нахвърли се с остри думи – това било кощунство за Димитров, че такива „мислители" докарали полските събития и т.н. Г. Димитров е бил за въстанието, готов да изгори, както направил това и Хр.[исто] Ботев. Каква би била България без подвига им.

Отговорих му спокойно, че отново смесва въпросите, че и четата на Хр. Ботев може да се разгледа от много гледни точки – тя не е била планирана за Априлското въстание, а чета е била предвидена с оглед на Сръбско-турската война и затова Панайот Хитов, който трябвало да я предвожда, боейки се да не бъде излъган от сръбското правителство, отказал. Ботев, тръгвайки, е разчитал на въстание във Враца, но непосредствено преди заминаването му станало известно, че не може да се надява на въстание и т.н. Говорих с такива подробности, за да покажа, че той няма монопол над истината. Видях, че бе изненадан от реакцията ни. Не само моята, но и на Ана. Защото аз му казах, какво е бил и какво е правил бащата на Ана и като тесен социалист, и на фронта, и в Търново, и в Русе, и след това, и в годините на Втората световна война, и след нея. А Ана, още в началото на репликата му – кой остава жив – отговори остро и видях, че бе готова да стане и да си тръгне. Затова и поех полемиката. На моменти и на мен ми се щеше да стана, но все пак, имайки предвид, държането

му до тази вечер, трезвите му преценки за много хора, топлото му иначе отношение и към двама ни, държането на Мария, жена му, разговорите, които бе имала с Ана, и които я поставиха като наистина мислещ човек, начинът, по който изгледа П. Кубадински и някои нейни забележки, ни накараха да не прекъсваме разговора със скандал. И добре направихме. Пенчо Кубадински разбра, че е наговорил много, взе си думите назад за татко и продължихме спора за Априлското въстание, но вече на друга основа – около фактите и събитията.

Когато бяхме в този фазис, на съседната маса се залепи едно лице с гръб към нас, но съвсем близко, отвори един английски вестник и наостри уши да чуе какво си говорим. Това даде повод на Пенчо да заключи след това, че им устроихме хубав номер – да видят как спорим за историята.

Мария [Кубадинска] се оказа симпатична жена, която вижда и знае много. Тя сама притисна генералния директор М.[илчо] Здравков за работите на Комитета по 1300-годишнината, за [Тодор] Рибаров, за „икономиите" от командировки – 90 хиляди долара – колко значи са разсипали, щом за по-малко от година не са могли да изхарчат и тези пари.

Тя казала на Ана, че Ванга след конгреса, след като един вид не станало сбъдването за апотеоза на Людмила Живкова през 1981 г., както било предсказано от Сай Баба в Индия, я успокоила, че апотеозът на нейното издигане ще стане през 1982 г. – годината на нейното раждане и когато Сатурн така щял да се разположи, че да прикрие дупките около раждането ѝ – десетина дни преди и десетина дни след.

А Сай Баба ѝ казал, че тя щяла да изгрее като най-известната и славна жена на планетата през 1981 г. и махайки с ръка ѝ нахлузил един пръстен, от който тя никога не се разделяла. Затова тя не оставала с открита глава, тъй като била включена всред малцината избрани. Такава манипулация може да се организира само от постоянно действуващ център, който здраво държи всички нишки. Това не може да бъде дело на един човек. Ще ги разкрият ли?

Мария ни каза още, че в гроба на бащата на Юлия Василева, жената на Живко Попов, двамата били заровили няколко десетки килограма злато, в предмети и пари. Ж. Попов показал на милицията мястото и ги изровили.

8.II.1982 г. [понеделник]

До тръгването за Кастри, за срещата с Андреас Папандреу, останах в посолството – уточнявахме текущи дела. През това време, в хотела, Пенчо Кубадински се обезпокоил, тъй като се заблудил, че трябвало да бъдем в 12.30, а не в 13 часа. Докато били насаме с Ана, Мария ѝ казала, че Пенчо обичал именно такива хора, които не се съгласявали с него. Но добавила,

че по същия начин се скарал с Николай Хайтов за Стефан Стамболов и сега няколко месеца той не бил стъпвал у тях.

У Андреас Папандреу. Присъстваха [Каролос] Папуляс и [Акис] Цохадзопулос. Разговорът трая до три часа, след което отидохме на обяд във Варибоби. Не знам кое да запиша. Това, което изпратих в София, или да отбележа само пунктовете? Може и второто.

Едно е ясно, че с посещението на Пенчо Кубадински България е първата страна, балканска и социалистическа, осъществила директни контакти с правителството на ПАСОК на такова равнище. На самото посещение, на свързаните с него мероприятия около честването на 1300-годишнината се дава голяма гласност. Пристигането, срещата с [Йоанис] Алеврас, посещението при А. Папандреу, откриването на изложбата, концертите на ансамбъл „Пирин", представянето на книгата ми, както и интервютата на [Панайотис] Канелопулос и моето, бяха продължително време предавани по телевизията, а изрезките от вестниците станаха цял том.

Наред с информативния материал се коментира и общия характер и значимост на това събитие, отделни исторически моменти, свързани с годишнината и историята на взаимоотношенията между България и Гърция. Дори в-к „Елевтерос козмос" не успя този път да се залови директно с мен, а обвини П. Канелопулос, че бил попаднал в моята клопка. И го обвиняват, че бил изтъкнал и свързал подобряването на отношенията с България с промяната на обществената система у нас, т. е. с установяването на комунистически режим, който..., и с Н. Тодоров, който като комунист... .

Цялата тази промяна към България, към 1300-годишнината, покрита така плътно от средствата за масова информация, би била немислима без благословия отгоре. Вярно, че и организацията ни бе добра. Но и друг път е била добра и пак ни спираха – и вестниците, и телевизията. Този път потокът бе отприщен. Няма съмнение, че за това изигра роля самият А. Папандреу, който покани П. Кубадински като свой гост и гост на ПАСОК. И демонстрира своето отношение при посрещането в Кастри.

Той излезе да посрещне П. Кубадински на самия път, прегърна го и го въведе. Сред кратки изявления влязохме вътре. П. Кубадински предаде поздравите и приятелските чувства на Т. Живков към А. Папандреу, който благодари сърдечно и подчертавайки приятелството с П. Кубадински, напомни, че той е бил по-оптимист в предвижданията си за изборната победа на ПАСОК, отколкото самото ръководство на ПАСОК.

По-конкретно Папандреу каза, че трябва да развиваме отношенията си, без да се съобразяваме с ЕИО, тъй като противоречията между Англия и Франция са такива, че не им е до Гърция. Сега икономическите взаимоотношения трябва да идат напред. За безядрената зона – гръцката позиция не е била предизборна маневра, а твърдо направление в нейната

външна политика. Дават си сметка за трудностите, с които ще се сблъскат, тъй като западните страни смятат, че безядрената зона на Балканите ще засили движенията за мир в Европа и ще повлияе на климата за разоръжаване. В Бон са му казали, че преговорите в Женева не вървят добре и нямало да се стигне до споразумение.

П. Кубадински се спря подробно на предизборната победа на ПАСОК, на българо-гръцките отношения – по сектори, и на балканската политика на НРБ. Отправи пожелание А. Папандреу да посети България. А. Папандреу веднага се съгласи, вероятно за през м. май или края на април. Но каза, че НРБ ще бъде първата балканска и социалистическа страна, която ще посети. В тази връзка предложи да се проведе преди това среща на експерти, които да подготвят основите на споразумение между двете страни.

А. Папандреу поиска П. Кубадински да увери нашето държавно и партийно ръководство, че политиката, която следва Гърция в международните отношения, ще продължи в същата насока, както досега. Гърция започва да намира признание за отношението си към Полша. В ГФР му изразили даже благодарност за застъпената позиция, която и тях подпомагала. Но не винаги било така. Западните страни изразили недоволство от гласуването от страна на Гърция на крайно твърдата резолюция на Сирия в ООН (единствена от западните страни).

Изрази на два пъти задоволство от моралната подкрепа на пресата и на ТАСС, изобщо на съветското отношение към гръцките проблеми напоследък. Това ги окуражавало и било веднага почувствано и от турците. Спомена и са отношението в ГФР към САЩ и по-специално към [Роналд] Рейгън. Те били много недоволни, защото не можели да предвидят неговите ходове. На опитите на А. Папандреу да покаже, че Р. Рейгън преследвал определена стратегия на студена война и натиск върху социалистическите страни чрез засилване на въоръженията, за да породи напрежение в отношенията между отделните социалистически страни, направо му казали, че той се увлича, че всъщност Р. Рейгън бил луд и политиката му била такава.

Накрая прие да се разменят и партийни делегации.

Обядвахме във Варибоби. Тук А. Папандреу дигна тост и за мен. Разговорът бе оживен, стана и интимен. На излизане А. Папандреу нарече П. Кубадински „брат“, а пък определи себе си като представител на ПАСОК в България.

На връщане, в колата, Пенчо Кубадински намери начин да заглади снощния инцидент. В резиденцията пихме кафе и оттам се отправихме на тържествено събрание. Залата бе препълнена, ентусиазирана публика; но и хубаво представление. Само индивидуалните изпълнители от операта бяха като пришити. И това събрание, организирано с толкова усилия,

вече е минало. (Разширявахме сцената, а разглезените от София нарекоха салона „кабаре". Това има Атина.)

9.II.1982 г. [вторник]

Обяд в [ресторант] „Герофиникас", даден на българската делегация от страна на външния отдел на ПАСОК. При определяне на нашите участници стана малък инцидент – бяха 9 души, намалиха ги на 8. Наложи се да помоля [Лука] Драганов да не дойде, тъй като той участвува на всички досегашните срещи, докато Йончо Христов отсъствува въобще, а [Георги] Колибаров бе на една.

Луката прояви разбиране, но се оплака от мен, че съм го срязвал рязко. Имаше предвид последното заседание на съветниците, където той предложи да се направим на глупави пред МВнР (оплакаха се официално, че ансамбълът отишъл на 4 места, вместо на определените 3). И аз наистина го срязах, че не допущам да се правим на глупави, защото не сме такива, нито да правим глупави гърците, които ще ни подиграват за това. А да вземем ясна позиция – разрешение не сме давали, официално присъствие е нямало, нито ансамбъл като цяло, отишла е група, разрешение е получила вероятно от дежурния, ще проверим. Въпросът е да се отиде и парира оплакването, докато делегацията е тук. [Лука] Драганов се съгласи и каза, че това е било и неговото мнение, но неправилно се изразил. След това ме разкритикува, че аз съм виновен за лошите настроения в колектива, защото не съм излизал с тях, не предприемам излети на целия колектив. Припомних му, че първата година излизах с всички всяка събота и неделя, и в резултат ми сервираха историята с жените, изцяло дело на предишното ръководство и негово – беше назначил жена си, с което откри ерата на клюките и след това ме блокираха с писането на грами в коридора. При това отношение аз наистина се отдръпнах и се затворих – събота и неделя прекарвах сам.

Припомних му, че неговата позиция и на някои други бе не да ми се помогне, а на изчакване, с надежда да се проваля. Луката нищо не отговори на това, освен че първоначално съм се ослушвал, а след това съм престанал. „И за мястото ли в Психико?" – не можах да не вметна. Досега ме е яд за това престъпно отношение към националните интереси на страната от Петко Илиев, който се вслуша в съветите на Лука [Драганов] и все още воюва с мен. Върви ми да събирам омразата на определена категория хора.

На приема в [хотел] „Grande Bretagne" дойдоха всички поканени. Половината министерски кабинет (министри и зам.-министри бяха тук), всички посланици от социалистическите страни и на Алжир, Етиопия, Сирия, които поканихме, включително и югославския Тр.[айко] Трайковски. Не мога да си обясня неговото идване – за 1300-годишнината, след

като имаше и формално основание да не дойде – не е осъществил протоколното си посещение. Много общественици, академици, приятели на България.

(Съветският посланик [Владимир] Кабошкин се приближил до П. Кубадински и му казал, че имали сведения, че в Мадрид гръцкият министър щял да подкрепи западните. П. Кубадински отговорил, че А. Папандреу казал обратното. И това пред Х.[арилаос] Флоракис. Сутринта вестниците съобщиха за особената гръцка позиция и за напълно удовлетворителната декларация на гръцкия министър. Обкръжават с недоверие ПАСОК и А. Папандреу, и като че ли искат да го тласнат надясно, вместо да го увлекат наляво.)

Изобщо успех. Самочувствието на всички вече е повишено. Успехите радват и сплотяват.

В апартамента на П. Кубадински продължихме обсъждането и уточнихме процедурата за следващия ден. Пак желание за самоизтъкване – Пенчо да окачва значките на всички. Казвам им, че тук не е прието, че ще отнеме и много време, пък са медали, не ордени. Не – имало указ. Указът се чете, им отговарям, но отстъпих, оставайки ги сами да се убедят.

10.II.1982 г. [сряда]

Сутринта – при Х.[арилаос] Флоракис. След обичайните поздрави, той започна с думите – колко е трудно. Заранта прегледал в-к „Ризоспастис" – уводна статия за спадане на драхмата спрямо долара; открит упрек към ПАСОК, като че ли то е виновно. Вместо да ги поздравят за позициите им в Мадрид.

ПАСОК общо взето имал добра позиция срещу САЩ, единствен глас в НАТО и ЕИО; без съществена разлика от предишното правителство във вътрешната [политика]. Едно е ясно – отива към създаване на еднопартийна държава (защо това бе казано с такъв упрек, като че ли ние не изграждаме на този принцип държавата и ГКП да не би да си поставя друга цел?). Освен това вярвал и се опитвал да успее със собствени сили. Не искал съюз с ГКП. Очаква само да бъде подкрепян, без да предложи програма–минимум.

Неколкократно преди изборите и след тях А. Папандреу декларирал, че на правителствено ниво сътрудничеството е невъзможно при съществуващите условия, но при масовите организации – да. А на практика ГКП бил изхвърлен от ръководството на профсъюзите.

Х. Флоракис говорил с много министри на нашия прием. Признали, че имал право да се сърди, председателското място на временното ръководство трябвало да се даде на ГКП, но страхът от господстващата класа надделял. Все още страхът от господстващите прослойки парализирва сътрудничеството с ГКП. Оттук и въпросът – до каква степен може да

се издържи, ако започнат да подлагат на изпитание ГКП? Излиза, че не искат да се опират на силата, която е за социализъм.

Казал [Х. Флоракис] на А. Папандреу: „Каква е тогава ролята на ГКП? За съюзник не я щете. Неутрална ГКП не може да остане. Противник ли я считате? Във всеки случай политиката ви води нататък. А можете ли да минете без комунистите, ако решите да правите дълбоки промени?“ Едва на втория разговор и запитване Папандреу отговорил: „Вървим по един и същи път.“ Нужно им е спокойствие две години, за да се подготвят и осъществят радикалните промени. Х. Флоракис тогава поставил въпроса за проявяваната дискриминация спрямо членовете на ГКП при кандидатиране длъжности в различни министерства. Как да оценят това? Борили са се против дискриминацията при Нова демокрация, сега как да обяснят продължаването ѝ? Поканен от Франция за съветник, добър специалист, отстранили го, след като казал не че е член на ГКП, а че харесва програмата ѝ.

Обстановката е трудна в сравнение с по-рано – тогава била ясна, чиста работа, открита борба. Сега се иска голямо внимание, хладнокръвие, да не се подават на предизвикателствата. Да се действува така, че да не се подрива правителството, но същевременно да не се създава самозалъгване, че се строи социализъм.

С Тодор Живков, при разговорите в София, бил засегнат и този въпрос: да се развиват отношенията с ПАСОК, да се привличат към позициите на партията, да се притеглят, защото обратният натиск е голям. Нека знаят, че имат опорни точки с ГКП, че има на кого да се опрат.

Преди да се разделим, попитах Х. Флоракис как гледа на сътрудничеството на БЗНС с Нова демокрация. Отговорът му бе – положително. Такива контакти подпомагат развитието на демократичните сили в Гърция. Виждайки задълбочаващото се сътрудничество между Гърция и България, Нова демокрация би могла да поднови страха от НРБ. Но участвувайки сама в установяването и развитието на тези отношения, тя не ще може да обвини ПАСОК. Сътрудничеството между БЗНС и Нова демокрация би отслабило антибългарската и антикомунистическата пропаганда.

Позициите ни се оказаха идентични. София, надявам се, ще остане доволна от това становище, тъй като оттам настояха да изясня какво е мнението на Х. Флоракис.

От ЦК на ГКП се отбихме в посолството. Бях възложил на П.[аскал] Вангелов да приготви грама за приема. Нищо не бе приготвил. Едва успях да я напиша, тъй като трябваше да бързаме за резиденцията. Поканихме наградените с медали за 1300-годишнината.

На излизане, при изхода, Еленкова ми подаде телефона – от ЦК. Помислих, че е нещо срочно, във връзка със заминаването на делегацията,

а то се оказа, че [Марко] Марков от външния отдел и [Атанас] Попов от транспорта изпращат жените си в Атина. Разбрахме се, казах им, че могат да дойдат, че ще ги посрещнат, но оттатък не могат да спрат – как съм, какво е времето, няколко пъти питат дали да се обадят отново. Най-после им казах, че нямам повече време – вън вали и П. Кубадински стои на дъжда. И наистина, той ме пита какво има – казах му, че не сме се научили да говорим кратко.

В резиденцията стана голямо тържество. На словото на П.[енчо] Кубадински отговори П.[анайотис] Канелопулос. Забележително слово. За правото на всеки народ да се гордее със своето минало. За правото на българския народ да се гордее, че е създал държава, че е запазил народностното си съзнание, че е крайно време да се скъса окончателно с тази психология, която отрежда на гърците първа роля и не зачита приноса на другите. И много други интересни мисли.

Отново бе направена грешка, че не бяха записани думите му.

Стана така, както предвиждах. Времето напредна, около четиридесет души не могат да се държат прави два часа. П. Кубадински се отказа да окачва медалите.

Между наградените бе и А.[ндонис] Ливанис. Той поиска да се отделим. Той е сега един от най-близките съветници на А.[ндреас] Папандреу. Каза ми шепнешком, че К.[онстантинос] Караманлис поръчал на своя юридически съветник да изисква от всички министри да му представят предварително законите, които ще се внасят в Парламента. Особено тези, които се отнасят до преустройството на държавния механизъм и засягат административното управление, функционирането му в центъра и в провинцията. Това било възприето от А. Папандреу като опит на десницата да заангажира вече най-силния си коз в борбата си срещу вътрешната политика на ПАСОК, който сега пристъпвал към по-радикални промени – самият президент на републиката. В съвсем тесен кръг от 4 души (единият от тях А. Ливанис) А. Папандреу решил следното – в петък да бъде доведено до знанието на министрите, че те трябва да се отзовават на всяка покана на президента, да го посещават и да дават устни обяснения. Ако им бъде поискан текстът на подготвяните закони направо от президента или чрез юридическия му съветник, да отговарят, че ще направят това чрез министър-председателя.

Прибавяйки към това и получените сведения, че К. Караманлис чрез поставени лица подработвал някои офицерски среди, А. Папандреу определил тези действия като израз на силното безпокойство на Нова демокрация и господстващата върхушка от решимостта на правителството да пристъпи към по-радикални промени и като осъзнаване, че с досегашната си тактика Нова демокрация не е в състояние да се пребори с ПАСОК. Дошло е, с други думи, времето, когато трябва да се претвори в

живота единодействието с ГКП при обсъждането и прокарването в Парламента на реформите в различните сфери на обществения живот.

Давайки съгласие на А. Ливанис да получи медала за 1300-годишнината, А. Папандреу му казал да поговори с мен по този въпрос, без да го споделям с никого другиго тук, освен да го съобщя в София. А. Папандреу разчитал на разбирането, което нашата партия проявява към ПАСОК, на разговорите, които Т. Живков е имал с Х. Флоракис, както и на посещението и разговорите с П. Кубадински.

От София, една седмица след като изпратих тази грама, поискаха да се уверят чии са тези думи – мои, на А. Ливанис или на А. Папандреу. Отговорих, че това е израз на А. Ливанис, чрез който той предава, може би и тълкува, мисълта на А. Папандреу.

На тържеството пристигна и кметът на о-в Родос. Припомнихме си срещите и обиколките из острова. Напомних му поканата – да посети България. Иска му се, ще трябва след няколко дни да му позвъня в Родос.

В последния момент пристигна Апостолос Какламанис, министър на труда. Разбрал къде се намира делегацията и веднага дотича. Бил е сред тези, които ОФ беше приел и посрещнал. Пенчо [Кубадински] ми разправи, че ги приели като братя, оказали им внимание повече, отколкото ако биха били на власт. И това не било предвидено, трябвало да се пребори с рутината. И ето плодовете.

От резиденцията заминахме направо на летището. Последни „довиждания", сбогуване. Смесени чувства – облекчение, че всичко мина добре, че издържахме на ниво всички срещи, прояви; и пустота, че се свършва едноседмично съществуване на големи обороти. Така трябва да се чувстват пенсионерите. А с Пенчо [Кубадински] се върнахме към Варна, към първите дни след 9.IX.1944 г., припомнихме си хора, съдби, наивни постъпки, грешки, радости и опиянение. За пръв път така пълно си спомних.

Взех често да казвам на Ана, че паметта ни стана голяма, много нещо е обхванала и сега, когато се връщаме към миналото, все повече чувствувам, че ми тежи. Нито да го споделиш – всеки има своето минало и не знаеш как да отсееш същественото от несъщественото, нито да го напишеш – като какво?, като история, мемоари, критика, литература? – талант нямам. И става едно сблъскване между настоящо и минало, при което понякога губя нишката кое е по-важно; раздвоението ме измаря и оставам неудовлетворен. Дори и това писане, което ми отнема толкова време, не знам как да го определя – с оглед на миналото, настоящето или бъдещето го правя? Затова може би и не съм избрал никаква форма, съсредоточавам усилията си върху това, което правя аз, без да предавам в достатъчна

степен общата обстановка в Гърция, това, което чета и мисля извън работата. Пък и време не ми остава да се отпусна и замисля. Гледам другите – поръчат кафе, запалват цигара, сядат, говорят, „убиват“ времето. Где го това време? Никога не ми е достигало, все съм бил разкъсван от много задължения. Нямам право да обвинявам обаче само другите – сам съм се натоварвал и съм усложнявал живота си. Изглежда характерът ми е такъв, не ме оставя спокоен.

При такова настроение се върнах в резиденцията, след като пуснах грама за разговора с А. Ливанис. Поканихме на прием ансамбъла „Пирин“ и индивидуалните изпълнители. Ансамбълът бе чудесен, представи се отлично, дължахме им това внимание, въпреки голямата умора.

11.II.1982 г. [четвъртък]

В посолството ме посети протоколно френският посланик Доминик Шарпи. С препоръката на предишния, както той се изрази. Дошъл като представител на новото правителство, защото макар и дипломат от кариерата, бил ориентиран наляво. Гледал да разбере ПАСОК като социалистическо движение. Помолих го да направи, доколкото е възможно, сравнение с Франция. Общият ни извод бе, че не може, но дори само подходът позволи да се видят някои страни от положението в Гърция. Социалистите във Франция са успели да пуснат държавния механизъм в действие веднага след изборите. Или по-скоро,той е продължил да функционира отгоре, а и реформите, които се подготвят и провеждат, не се съпровождат със спиране или затормозяване на работата в страната – производство, търговия, образование. Докато тук, било поради липса на кадри, било поради липса на реална, конкретна програма, било и поради съпротива – държавният механизъм е разстроен, полупарализиран, всички са в очакване, правителството като че ли действува ден за ден. Ще съумее ли да излезе от това състояние, и кога? Ето въпрос, който смущава Д. Шарпи. Неравна е и политиката по националните въпроси. На специален режим в НАТО Гърция не може да разчита, нито в ЕИО. Как ще се справи с отношенията си със САЩ също не е ясно. Попитал [Шарпи] западногерманския посланик как са минали разговорите с А. Папандреу в ГФР, не словата, а реалните резултати. Нямало такива – проявен бил интерес само към военната промишленост и доставки за Гърция. Западногерманските промишленици изслушали А. Папандреу, щяли да си помислят.

(Разбира се, тук трябва да се има предвид, че едва ли [Хелмут] Зигрист ще откровеничи, и то тъкмо пред колегата си от Франция, след като тук се сблъскват интереси.)

Д. Шарпи бе този, който ме наведе на мисълта за избора на новия кмет в Солун като критерий за разкриване на отношенията между ГКП и ПА-

СОК. От развитието на отношенията между двете партии ще зависи до голяма степен еволюцията на положението в Гърция.

Обяд в чехословашкото посолство на социалистическите посланици. Както обикновено – интересни информации. Съветите и румънците са купили лъвския дял от цитруси: 115–120 хиляди тона – СССР; 40 хил. т. – Румъния + 20.000 тона лимони; над 20.000 тона – ЧССР; 8.000 тона – ГДР; и ние на опашката – засега дори 10.000 тона няма.

Стана дума за оценка на досегашната дейност на ПАСОК; отношенията между ПАСОК и ГКП; за положението в Нова демокрация.

Всички си задаваме долу-горе същия въпрос: ще съумее ли ПАСОК, т. е. А. Папандреу, да се справят с положението, не ще ли ги погълне ежедневието.

Нямат сведения за противоречия между К. Караманлис и А. Папандреу.

Вечерта прием от [Димитриос] Марудас, министър на информацията. Дойде и [Константинос] Караманлис – видя ме, благодари ми за книгата и каза, че ще я прочете. Занесох му я него ден по обяд. Говорихме с [Такис] Адаму, депутат в Европарламента от ГКП, дългогодишен главен редактор на в-к „Ризоспастис“. На шега му казах, че той е сега „еврокомунист“ – прие шегата. С него може да се говори, не е наострен като Х.[арилаос] Флоракис.

Пристигна и А.[ндреас] Папандреу, но се отдръпнах – какво да си кажем, само преди няколко дни бях при него. Видях се с други някои министри на ПАСОК и с журналисти. Говорихме с турския посланик. Интересуваше се за книгата. Дълъг разговор водихме с представителя на ТАНЮГ – приятелски. Доведе го Вечеслав Тунев.

[Ева-Кристина] Макелайнен, финландската посланичка, дойде специално да ме поздрави за седмицата, с интервюто по телевизията. Направило много силно впечатление на всички и многото предавания на нашите прояви и хубавото ми представяне – говорил съм спокойно, а и П[анайотис] Канелопулос ме представил като голям приятел. (Жалко, че тъкмо това предаване не можах да видя.)

12.II.1982 г. [петък]

Посети ме съветският посланик В.[ладимир] Кабошкин. Помоли да го информирам за посещението на Пенчо Кубадински и по-специално дали в разговорите с Андреас Папандреу и в ЦК на ГКП е ставало дума за отношенията на Гърция със СССР и другите социалистически страни. Сподели, че силно се изненадал от това, че е бил повикан от А. Папандреу два дни по-рано. Досега съветско-гръцките отношения, особено в политическата и културната област, не напредвали. Гръцката страна отложи-

ла посещението на своята парламентарна делегация и на делегацията на атинската община за втората половина на годината; без видима причина задържала и подготвеното за подписване споразумение между радиото и телевизията на двете страни, както и визитата на делегация на КПСС в отговор на посетилата миналата година СССР делегация на ПАСОК.

Разговорът се водел най-вече около задоволителното развитие на икономическите връзки (СССР закупил 106 хиляди тона цитруси и договорил още 11 хил. тона, водели се преговори за внос на тютюни и критско вино). Подчертал, че няма да променят под натиска на НАТО и ЕИО особената позиция по Полша, че не са се отказали от намерението Гърция да натисне НАТО, че са за разведряване и мир, за безядрена зона на Балканите, че средиземноморските проблеми заемат голям дял от вниманието на правителството и че особено значение отдават на развитието на отношенията със СССР.

На следващия ден на Кабошкин се обадил председателят на Парламента Йоанис Алеврас и казал, че му било наредено да направи възможното незабавно да осъществи посещението в СССР. Появи се и съобщение в печата, че в скоро време за Москва ще замине атинският кмет Д.[имитриос] Беис.

През последните няколко дни в проправителствените вестници се появяват материали, които говорят за „отвор" на СССР към Гърция. Подчертава се благоприятната позиция на съветските средства за масова информация към гръцките позиции в някои спорни въпроси с Турция, дори беше съобщено (после опровергано), че А. Папандреу ще посети Москва. В устата на „представители на източноевропейски посолства" печатът слага мнения, че ако Гърция провежда линия на едностранно изваждане на ядрените заряди от своята територия, на противопоставяне на присъединяването на Испания към НАТО и други отклонения от натовската политика, Гърция може да разчита на сериозни гаранции от страна на СССР.

В. Кабошкин заяви при втората среща, че още не му е ясно какво означава този шум, тъй като тази акция за създаване на впечатление на яко активизиране на съветската политика към Гърция не се основава само на реални факти. Х. Флоракис пък смята, че всичко това е продиктувано може би от желанието на правителството да се засилят позициите и да се придобият предимства при предстоящите преговори със САЩ и решаване на въпросите с Турция в НАТО. Още е рано да се направи заключение дали се касае за действителната политика към социалистическите страни.

(Срещата при Х. Флоракис стана в неделя; бяхме поканени посланиците на СССР, ГДР и НРБ – където Флоракис направи посещение. Там отново Кабошкин разказа за разговора си с А. Папандреу. Пиша с няколко дена закъснение.)

Посети ме в посолството [Янис] Александропулос. Иска да публикува микрофилмовото копие на турския ръкопис, изпратен му от Стефан Андреев чрез мен.

При Евангелос Кулумбис. Говорихме за предстоящата реорганизация на науката. Искаше да знае нещо повече за нашия опит. Казах му каквото можах за краткото време и предложих да посети София и се запознае със структурата и дейността на нашия Комитет за наука и технически прогрес. Готов е да дойде, но вниманието му като че ли е другаде. Може би и ние сме виновни, че не сме му пратили покана. Ето че французите са го поканили и той е приел да иде там през м. март. Отправих искане за покана до София.

Оттам отидохме при поета Янис Рицос. Занесох му книгата на Венко Марковски. Беше се затурила някъде, та я предадох с голямо закъснение. Дадох му и своята книга. Той пък ни поднесе своя стихосбирка и един нарисуван от него камък на Ана. Целият му апартамент беше изпълнен с работи от дърво и камък, изработени от него – в смисъл, че той не посяга върху тях, не ги дялка, не ги променя, а само рисува с китайски туш съобразно формата, главно хора. Разговорихме се приятно, уж бяхме за малко. Каза ни, че е от Монемвасия – чуден между другото град. Бяхме там със Страшимир [Димитров]. Ще трябва да идем веднъж с Ана.

Припомнихме с Ана негова поява на митинга на КНЕ. Всички бяха развълнувани от стихотворението му за убитата студентка при залепване на афиш. У всички ни имаше сълзи – и у Ана, и у Любчо Кабакчиев – въпреки че те не можеха да следят съдържанието (преведохме им го на ухо), обстановката и музиката на стиха.

Стана дума след това за ангажираността на поезията, за Георги Димитров. Я. Рицос вместо слово написал епитафия за Г. Димитров, която изпратил в София.

След обяд ни посетиха посланика на Дания [Ханс] Мьолер със съпругата си. Когато ги попитахме какво биха желали да вземат, посланичката попита малко неочаквано за нас: „Че какво се взима по това време“ (бе четири часът). Сетне разговорът премина върху различни теми, оживи се, след като разбраха, че не ни остава време да скучаем и не започваме да говорим за болести, трудности, скука, кучета, и т. н. Посланичката, която се оказа французойка, накрая разкри картината с думите: „Прощавам ви за неудачното време и съжалявам, че предварително се бях настроила отрицателно за тази среща.“ Казах ѝ, че за времето и аз се учудих, но така ми го поднесе секретарката. Смяхме се по този повод. Предложиха да излезем заедно някоя вечер.

Вечерта отидохме на гостуването на „Морски звуци“ в театъра на Пирея по линия на побратимяването. За мен – голяма неудача. Избрали бяха

един репертоар без нито една мелодия, нито една прилична песен, нито народна, нито авторска. Изгъзици на диригента, за да покаже, че хорът е съставен от професионалисти, че владее гласовете им. Като че ли бе на конкурс за диригентство, а не пред публика. А дойдоха и министри, и депутати от Пирея, включително и [Антониос] Амбатиелос.

Напуснах след половината, а и имахме от по-рано уредена среща у Павлос Милонас и Ралу Ману. Там бяха [Леандрос] Врануcис и две съветски семейства – културното им аташе и представителят на ТАСС, който се оказа, че знаел Мая. Пита дали е още в Съветския Съюз.

13.II.1982 г. [събота]

Чудно хубаво слънчево време. Няколко часа се разхождахме из баирите на Психико.

На обяд дойдоха [Йоанис] Караянопулос и Елизабет, съпругата му. Той смята, че още не всичко в Министерство на външните работи е преодоляно спрямо СИБАЛ. Главно финансовият аспект. Смятат, че Гърция нищо не получавала, а другите страни – много.

Иска му се освен това да получат по-голяма независимост като ръководство на местния СИБАЛ, а не да бъдат изцяло под контрола на Комитета за Югоизточна Европа (на Асоциацията AIESEE).

Звъннах малко по-късно на [Георгиос] Курнутос, пак не го намерих. Едва късно можах да вляза във връзка с него. Не бил получил никаква покана, бил учуден, но не се решил да се обади. Казах му, че аз бях още по-учуден – нито по телефона можах да се свържа с него, нито на приемите го видях, и понеже отсъстваше и акад. П.[етрос] Харис, реших, че са отишли извън Атина.

14.II.1982 г. [неделя]

В Рафина чичото на Харилаос Флоракис, генерал (ранен в Балканските войни срещу нас), получил за заслуги място от около 10 декара. Преди да умре преди десетина години завещал това място на племенника си [Янис] Флоракис, избирайки го измежду петдесетина души: „Получих го за заслуги като борец, завещавам го на борец.“ Х. Флоракис продал половината и с парите построил малка вила.

Освен тримата посланици [на СССР, на ГДР и на НРБ] присъстваха Костас Цолакис, член на Политбюро и [Янис] Мавроматис, ръководителят на административния отдел на ЦК на ГКП.

Основната тема на разговор бе въпросът за отношенията между ГКП и ПАСОК. Повод за това стана изборът на комунист за кмет на гр. Солун. Казах вече, че този въпрос занимава и дипломатическото тяло. [Доминик]

Шарпи, френският посланик, не скри, че очаква с голям интерес този избор, за да разбере накъде ще наклонят отношенията между двете партии, които би трябвало „сега да покажат зрялост и взаимно разбиране". Когато попитах Х. Флоракис как е протекъл изборът, той ми отговори, че ПАСОК се опитал да попречи с всички средства на избирането на комунист, даже отказали да преговарят, толкова били непримирими към мисълта, че начело на общината в Солун би могъл да застане комунист. А ЦК на ГКП бил готов на компромис, макар че в общинския съвет и районните съвети комунистите в Солун разполагали с 10 души срещу 5 на ПАСОК.

Обобщавайки, Х. Флоракис заяви, че му е трудно да каже накъде отива ПАСОК. Във вътрешната политика досега не е било отбелязано нищо съществено, с изключение на известни кадрови промени и на приетия закон за административно преустройство. Въпреки това А. Папандреу искал ГКП да го поддържа безусловно и без критика, без да приема партията като съюзник, продължавайки спрямо комунистите дискриминационно отношение. Целта му била да сведе ГКП до подчинена роля, да я превърне в опашка на ПАСОК. Няколко пъти той питал А. Папандреу за какви има комунистите, щом не ги ще за съюзник, а води политика като към противник. Най-после А. Папандреу отговорил: „За поддръжници".

ГКП е за провеждането на демократични преобразувания, продължи Х. Флоракис, защото Гърция е много назад в сравнение със западните европейски страни, където социалисти и социалдемократи, в рамките на капиталистическата система, са осигурили големи завоевания на трудящите се. Затова ГКП се отнася внимателно към ПАСОК в стремежа му да модернизира страната, но ГКП нямало да допусне народът да бъде заблуден, че се строи социализъм. А. Папандреу дойде на власт с лозунги, в някои случаи по-леви от тези на партията [ГКП], обещавайки социални промени и народът ги очаква, а Папандреу още не е влязъл в етап на сериозни преобразувания. Това именно трябвало да се разкрива.

Х. Флоракис продължи, че имал сведения, че А. Папандреу бил казал, че главната опасност сега идва от ГКП. И добави, че това е вярно в известен смисъл, защото ГКП е тази, която разкрива разликата между делата и обещанията, и стои на пътя на Папандреу към нови изборни завоевания.

И все пак, коя е главната опасност сега в Гърция, с такава силна десница, която е получила 36% от гласовете въпреки всенародния повик за промяна? – поставих този въпрос (и към Х. Флоракис, и към К.[остас] Цолакис, който подхвърли реплика, че 20% от гласовете, които ПАСОК получи в името на промяната, при новите избори ще се отдръпнат от ПАСОК и ще идат към ГКП и ще „станат наши, защото това са трудящи се, поддали се на обещания". И към въпроса си вмъкнах и думите – какво излиза, че наистина ли ГКП е главна опасност за ПАСОК, напомняйки, че

когато социалдемократите в Западна Европа са предприемали и осъществявали такива реформи, са били таксувани от комунистическите партии за социалфашисти.)

Отбелязаното в скоби не пратих в София. Кой знае как биха го приели.

Х. Флоракис потвърди, че десницата е главната опасност, но обвини ПАСОК, че не е направил нищо съществено, за да я обезсили. Даде пример, че целият команден състав в армията от полковник нагоре трябвало незабавно да се смени. Достатъчно било А. Папандреу да се обърне към народа – 2 милиона души щяли да излязат на улицата да подкрепят правителството в една такава решителна акция.

Тук не се стърпях и подхвърлих: „Та това е революция, има ли условия в Гърция за това?“ Х. Флоракис отговори, че това може да стане, но не го иска А. Папандреу.

Той продължи в този дух критиката, че ПАСОК не се решавал да предприеме радикални мерки – нито за разчистване на армията, нито на държавния апарат, не посягал на икономическите позиции на гръцката буржоазия и на чуждите монополи. Стигало се до парадокси – единствено министърът на обществения ред Я.[Йоанис] Скуларикис, който минавал за по-консервативен, е направил по-решителни промени в полицията и органите за сигурност, докато други, които минават за леви, са направили съвсем малко или нищо, като зам.–министъра на външните работи К.[аролос] Папуляс, който се е сражавал в ЕЛАС, и министъра на обществените строежи А.[кис] Цохадзопулос, който уж е най-левият, пък бил най-близко свързан с ГФР.

Всичко това било продиктувано от страха на ПАСОК от господстващата класа в Гърция и от западните страни. Това принуждавало ПАСОК да се бои от всякакво заангажирване с ГКП, което не изключвало и безпокойството от растящото влияние на комунистите сред трудящите се в страната.

Прибрахме се и до късно вечерта разписвах книги. Записвам посвещението на някои. По Пенчо Кубадински пратих два екземпляра в София – на П.[етър] Младенов „с уважение и топли приятелски чувства“; на Т.[одор] Живков – „на инициатора и осъществителя на ерата на сближение между България и Гърция“; на А.[ндреас] Папандреу – „the politician, the scientist, the friend – with deep respect and best wishes for every success“; на Х.[арилаос] Флоракис – „комунисту и другу от все сердца“; на Бети и Антониос Амбатиелос – „the communists and the friends – with respect...“; на Е.[вангелос] Авероф – „ce livre sur les relations entre Bulgars et Grecs qui les montre sous un autre angle – témoignage d’estime“ (перифразирах неговото посвещение); в този дух и на повечето бивши министри и сегашни общественици с някои разлики – „les relations telles qu’elles étaient et devraient

être“ или пък оставях „sous un autre angle“; на Е.[лени] Влаху – „a book that shows what relations Bulgarians and Greeks have had and could have“ и на гръцки било „φυλικό δώρο... με υπόλιψη», било „με φιλία και εκτίμηση“, било „“προσφέρω το έργο αυτό δεικνύων τις σχέσεις μεταξύ Βουλγάρων και Ελλήνων τέτοιες που ήταν και τέτοιες που πρέπει να είναι“.

Купихме 200 екземпляра на костуема цена – 325 драхми. Разрешение даде П.[етър] Младенов. Обърнах се към него, след като [Тодор] Рибаров отклони искането. Още не съм му отговорил, колебая се, защото е бито магаре сега, но още е на пост и както се вижда, показва кучешки или по-скоро вълчи зъби, макар че е затънал в мръсотия до шия. Страшно е да се помисли как се покваряват тези млади хора и каква мания за величие ги обхваща. При това сриват всякаква граница и задръжка към общественото, с което се разпореждат като с лично благо.

15.II.1982 г. [понеделник]

Писах грами, подписвах книги. След обяд ни посети в резиденцията японския посланик с жена си – Нагао Йошида. Интересуваше се главно какви икономически връзки имаме с Гърция.

16.II.1982 г. [вторник]

Дойде акад. [Солон] Кидониатис. Иска да му помогнем да събере материал за труд върху разпространението на посткласицизма на Балканите.

Вечерта отидох на събрание на Атинската академия. Имаха доклад [Петрос] Лурос и [Панайотис] Зепос. За правните и морални аспекти на лекарската отговорност. Мнозина академици, които бяха получили книгата, ме поздравиха.

Оттам отидохме с Ана на вечеря у китайския посланик. Той ме разпита главно върху българо-гръцките отношения по повод на книгата ми. Изрази одобрение на нашата политика, която запази страната извън кризисните процеси, които засегнаха редица социалистически страни.

Попита ме за безядрената зона на Балканите, смятам ли за осъществима тази идея. Неговото отношение е, когато го запитах какво е, че това е положително явление, което трябва да се поддържа, както и всяко усилие за намаляване на въоръженията и надпреварата в натрупване на ядрени оръжия. Китай е за декларация никоя страна първа да не употреби ядрено оръжие.

За положението в Гърция – още не може да прецени докъде ще иде ПАСОК. Събитие от голямо значение е идването му на власт.

Говорихме и по много различни неща от обикновения живот. Съпругата му е симпатична, както и той, държат се естествено. Питаха за по-

ложението на жената у нас, за това как намираме живота тук – скъп, за семейните отношения. Той се опита да запази външно ниво – имало у тях месо достатъчно и т. н., но тя ограничи думите му само за големите градове.

Купили са сградата, ремонтирали са я и едва сега могат да канят. Ние бяхме малко изненадани, когато се оказахме само двама външни с тях и преводача им. При китайците разрешават само на посланика да бъде със съпругата си. Преводачът имал малко дете, жена му е лекарка, не може да ги покани. За три години е назначен, като имал редовна отпуска, която прекарвал в страната си. Съпругата на посланика попита Ана дали всички у нас имат отпуски. И каза, че това е много хубаво. Дали там нямат никакви отпуски и кои категории?

Храната беше, както винаги и в китайски ресторант, вкусна и не ти става тежко. Много продукти, получават ги от Китай с кораби. От София идвали от китайското посолство до Пирея, защото тук пристигали почесто кораби. Но идвали и да пазаруват предмети от Хонгконг.

17.II.1982 г. [сряда]

Заранта обиколихме с Ана магазини за мебели. Избрахме си кръгла маса, която се разтяга, на Ана ѝ харесаха и едни столове. Отидоха след това с Росен Дерменджиев уж да ги пазарят, но горе-долу останаха на цените, които им бяха предложени. Оказаха се изгодни – две заплати за една маса с осем стола и други седем за хол.

18.II.1982 г. [четвъртък]

На посещение при министъра на образованието [Елевтериос] Веривакис, с дългите мустаци. Поставих му въпроса за нашите студенти, за премахване на предварителния изпит по български, за уреждане на въпроса с военната служба и валутата на всички, включително и на идващите по линия на ПАСОК и ГКП.

По обяд посетих албанския посланик Башким Дино, за да му връча материалите от конференцията на СИБАЛ, която се състоя в София през м. януари т. г. Той обеща да ги препрати на Албанската академия, както е правил това и друг път с материали на СИБАЛ. Поиска ми екземпляри от книгата ми. Пратих му два – за библиотеката на Академията и за акад. Стефанак Поло, името на когото той сам спомена.

Каза ми, че се очаквало идването на акад. Алекс Буда в скоро време. Още не е потвърдил датата на посещението си в Атина. Но щом дойде щял непременно да ми съобщи, за да се срещна с него.

Попитах го дали за стогодишнината от рождението на Георги Димитров се подготвя някакво честване в Албания. Отговори ми, че не знае

нищо, но Георги Димитров е тачен много в Албания и не е никак изключено да се проведе чествуване и в Тирана. Щял съм да имам случай да попитам акад. Алекс Буда за това.

На обяд бях поканен от шарже д'афера на английското посолство – [Майкъл] Смит. С него разговорът бе съвсем конкретен и делови:

1. Помоли ме за книгата ми, би желал да я има. Силно впечатление му прави рязката промяна в отношенията между България и Гърция в сравнение с това, което е било по-рано. Немислимо е било да излезе тогава такава книга и да бъде така широко представена пред обществеността.

2. Попита ме как се развива общобалканското сътрудничество, поставяйки в тази връзка и въпроса за безядрената зона на Балканите. Искаше да знае дали сме направили официален демарш, каква е реакцията на балканските страни. Не взе отношение – нито положително, нито отрицателно към този въпрос.

3. Попита, като имал предвид, че се занимавам с македонския въпрос, дали в последно време е имало изостряне на този въпрос в отношенията ни с Югославия.

4. За отварянето на СССР към Гърция – смята, че гръцката преса преувеличава, тъй като не е възможно СССР да подкрепи териториалните претенции на Гърция за водите извън 6 мили.

5. От своя страна и аз го попитах как гледа на ПАСОК. Според него те още не могат да се справят с властта нито в програмно отношение, нито в кадрово. Задавят се с ежедневна работа. Не могат да приведат в действие държавния механизъм, срещат съпротива, а и ръководителите са мнителни. Желаят и трябва нещо повече, за да отговорят на обещанията си. Вече имало прояви на вътрешна борба между по-левите и по-центристки настроените в ПАСОК.

6. За отношенията К. Караманлис – А. Папандреу. Общо взето вървят заедно, малко са елементите, които ги разделят, макар че има неща, които дразнят Караманлис. Има предвид външната политика. Караманлис обаче е лидер на нацията, поел е тази роля и има всичкия интерес да я запази. Той търси случай да се прояви, но това няма да бъде в акция срещу ПАСОК, а по-скоро да се прояви в ролята на помирител.

След обяд ни посетиха югославският посланик Тр[айко] Трайковски със съпругата си, наполовина словенка и французойка. Говориха с найтопли думи за пребиваването си в София, никога са нямали такива условия, среда, особено възторжена бе жената.

След това Тр. Трайковски говори за работата си в Белград. Била много тежка, отговарял за отдел, които включвал всички съседни страни на Югославия, включително Турция.

За положението в Гърция говорихме в два аспекта – за икономическите взаимоотношения той се оплака, че завършват с пасив, и за това как да се охарактеризира управлението на ПАСОК.

Според Тр. Трайковски ПАСОК още не е осъществил нищо социалистическо и се съмнява дали ще може да предприеме нещо в тази насока. Условията – международни и вътрешни – не позволяват това, липсват им кадри. Говорят, че щяли да приемат от югославския пример самоуправлението. Но затова се иска два или три мандата да са на власт. Самоуправлението е колективно тяло и зависи от зрелостта на колектива. Какво колективно съзнание е изградено в Гърция, за да разчитат на него?

Не е избистрена идеологическата основа на ПАСОК, бе отговорът на Тр. Трайковски, когато го попитах как да се оценят думите на А. Папандреу за третият опит. Не могло да се касае за социализъм, поради изложените по-горе причини. Едва ли има някакво по-друго, по-широко значение, защото контактите със социалистическите и комунистическите страни от другите европейски страни не са на такова идейно и организационно ниво, че да се очаква някаква по-дълбока интерпретация на тези думи.

А по линията на средиземноморските конференции? – попитах аз. И те са на друга основа, бе отговорът. СФРЮ е поканила А. Папандреу, той приел поканата, но не е определил срок, вероятно очаква ротацията през м. май т. г. Техен ред е на посещение на ниво държавен глава.

По едно време, като се вгледах по-внимателно, лицето му ми се видя много познато и изведнъж се досетих – заприлича ми на Левски. Казах му го. И двамата се засмяха. Един ден като били на пазара на Римската стена, където много им се харесвало, една жена изведнъж им казала, че ще им вземе половината цена – 50 ст. вместо 1 лев, защото той приличал на Левски. Припомнихме си и за другарите от Скопие, студенти по медицина в София. Ана специално им говори за Блага и Лиляна, и за Даскала. Аз пък си спомних за младежите от Варненския затвор.

След Тр. Трайковски дойде в резиденцията на посещение завеждащият литературния отдел на сп. „Епикера", най-четеното списание в Гърция, с интересни оригинални и преводни материали за политическото положение в света и в Гърция, и с богата културна хроника. Иска да подготви страница за книгата и за мен. Свободен разговор, не интервю.

Излязоха много материали в пресата – отново статия във в-к „Елевтеротипия" днес със снимка от представянето на книгата от техния репортер. А съдържанието е много топло. Невероятен интерес и невероятна гласност.

[Георгиос] Дарданос, с когото се видяхме след това на една вечеря, ми каза, че сам той нареждал книгата в продажбите на едно от първите места, но не очаквал, че тя ще заеме твърдо първото място. При това за

продажба на книги февруари е мъртвият сезон. Мнозина го поздравили за книгата. Търсели я от провинцията, изпратените екземпляри се разпродали. Но имало и реакция – в Серес един книжар му казал, как могла да се издаде книга от българин и то тя да бъде лансирана от Панайотис Канелопулос. А в Солун друг му казал, че такива книги той не приемал в книжарницата си.

Това още повече говори за значението на пробива, който постигнахме с цялата седмица, с посещението на Пенчо Кубадински, с награждаванията по случай 1300-годишнината и с излизането на книгата.

19.II.1982 г. [петък]

Посетих [Георгиос] Маврос. Исках да разбера какво знае за внезапното посещение на президента на Кипър [Спирос] Киприану. Уговорих втора среща в понеделник.

На обяд поканихме Жорж [Георгиос] Мазаракис със съпругата му. Той се освобождава от заемания пост, но аз нямам основание да бъда недоволен от него. Той провеждаше политиката на своето правителство и може би защото винаги директно му поставях въпросите, общо взето постигахме удовлетворително решение. Така беше и в Корфу, и в София, и при други случаи.

Разговорът бе сърдечен, говорихме за Испания, където изглежда ще го пращат, за нашите отношения, за свои проблеми, семейни и човешки. Той постави въпроса за покупката на мястото в София и тук. Казах му, че не мога нищо да направя, защото съм в конфликт с Петко Илиев, който провали покупката на място тук. Аз го попитах за СИБАЛ, дали не може да се даде по-голяма автономия на гръцкия комитет. Той посъветва да не избързваме, все още господства мнението, че Гърция не може да си възвърне дори парите, които внася в ЮНЕСКО, докато НРБ и Румъния получават много. Опитах се да му кажа, че поне за нас не е така, но не успях.

Попита ме за историята на цивилизацията, издавана от ЮНЕСКО. Знае, че съм подпредседател на Международния комитет. МВнР отдавало голямо значение на този въпрос, по негово внушение в Атинската академия е създаден гръцки комитет, начело на който е поставен Константинос Цацос, бившият президент на Гърция. Бил е наскоро в Париж, срещал се е с Генералния директор [Амаду] М’Боу. Искат и те да бъдат представени в Международния комитет. Преживяват болезнено своето отсъствие. Искат да си сътрудничим тясно. Показах им снимката от гимназията във Варна, която открих у [Димитриос] Велисаропулос, неговият приятел, и с брата на когото бяхме близки. Не искаше да повярва, че това съм аз, а жена му го ръгна така жестоко, че Ана се захили от сърце.

Към 5 часа пристигна от Волос един историк, който работи в общината. Дойде от името на кмета, когото бях приел преди известно време в посолството. Бяха дошли да осигурят българското участие в изложение на етнографски материали и за участие с филми и пр. Сега пък искат да ида да им изнеса лекция в свободния университет на 22-ри март за гръцкото въстание. Щяли да поканят и Апостолос Вакалопулос, който бил от Волос. Там се лекувал сега и ми изпраща поздрави.

С А. Вакалопулос се запознах през 1957 г. Много мил човек. Посрещна ме открито, приятелски, въведе ме в Солун, даде ми възможност да работя в библиотеката, да събера първите материали, които използувах по-късно. А. Вакалопулос бе и този, който първи дойде в София по моя покана да изнесе лекция в Университета. Преведохме му я, поставихме ударенията, прочете я един път пред мен и след това блестящо я прочете пред всички.

Вечерта пък бяхме поканени у поета Янис Куцохерас, депутат от ПАСОК, председател на ПЕН-клуба в Гърция, бивш член на Европейския Съвет в Страсбург, представител на Гърция, приятел на Леда Милева.

Даде ми книга със свои стихове. Борчески. От разговор с присъстващите разбрах, че той е активен участник на съпротивата, комунист. Бил е много пъти интернирван, заточван в лагери, изтезаван. Последният път, по време на хунтата, бил така бит, че му извадили окото. Тогава го посещавал Панайотис Канелопулос. Били идейни противници, но ги сближавала ненавистта към хунтата. П. Канелопулос му подарявал всички свои книги, той пък стиховете си.

Но ето че на срещата, където бе представена книгата и където се изказа Я. Куцохерас за значението на този труд (П. Канелопулос ми подшушна да му благодаря), представителят на телевизията заснел както си говорят и след това задържал камерата върху тях. Негови избиратели и приятели му потърсили обяснения, защо се появява публично с П. Канелопулос, който е от другия лагер. „Изборната борба си има своя логика“ – каза Куцохерас. Може човек с мнозина да е приятел, но това не трябвало да става публично достояние.

20.II.1982 г. [събота]

До обяд се разхождахме в Кифисия. Обиколихме една част от селищто. Оказа се курортно селище с големи хотели, постройки от края на миналия и началото на сегашния век. И много нови вили. Навсякъде се строят и все големи.

Вечерта отидохме на балетна вечер в операта – „Дон Кихот“, „Жизел“ – по едно действие. Постановка на хореографската част, т. е. на всичко – Калина Богоева. Първи спектакъл, самостоятелен на тази сцена. Под-

готвен при изключителни теренни условия. Мина триумфално. Съставът слаб, но играеше с увлечение. Публиката се радваше на успеха. Но „Жизел" бе много добра. Млада балерина, която е вече отшлифована. Учила е у нас. Иначе грозничка, но игра вълнуващо. И цялата постановка бе подчинена на силно романтично начало, което завладя публиката, че и нас дори, дето толкова пъти сме гледали „Жизел", и то с [Галина] Уланова.

Публиката този път бе по-малко възторжена по време на изпълнението, захласната, но даде израз на възторга си след това. Ръкопляскаха бурно на К. Богоева и тя съумя на сцената да се държи и сърдечно, и достойно.

Поздравихме я и ние. Каза ми, че успяла да измъкне партитурите от София, които бяха отказани официално на искането на посолството, отправено до Музикалната дирекция чрез Министерство на външните работи. Според нея излъгали ни, че не могло. И това било работа на Вера Кирова, сегашната ни примадона, от омраза към нея.

21.II.1982 г. [неделя]

Времето лошо. Цял ден останахме в къщи. Чакаме Върбан тази вечер. Той пристигна към 3 часа след полунощ. Сняг.

Пуснах и една информация за изявлението на [Евангелос] Авероф по телевизията на 16 т. м., публикувано и много коментирано след това.

„В 30-минутното си слово Е. Авероф, коментирайки речта на А. Папандреу от 11 т. м. пред парламентарната група на ПАСОК, се опита да съпостави първите четири месеца на ПАСОК със 7-те години управление на Нова демокрация, упражнявайки остра критика срещу следваната от правителството политика. Тонът на Е. Авероф бе общо взето спокоен, сдържан, но по определени пунктове критиката бе злостна, опитвайки се да наложи на общественото мнение „чувство на несигурност" след първите месеци на управление на ПАСОК. Авероф обоснова необходимостта от изостряне на тона на критиката с това, че „вече няма надежда правителството да спре страната от надолнището, по което е тръгнала".

1. За държавното управление – Е. Авероф смята наложения от правителството закон за реформи в управлението като „антиконституционен", с крайна цел обсебване на цялостния държавен механизъм от ПАСОК и неговото „олевяване". Това той отхвърля като явление неприсъщо и непознато в досегашната гръцка история.

2. За синдикалното движение – Е. Авероф говори за „нашествие и погром срещу профсъюзите от страна на зелено- и червеногвардейците". Той прави извода, че „вече не става дума за смяна на правителството или за методите на управление, а за промяна на режима, каквато тактика се прилагала вече във всички области". Нова демокрация открито заплашва, че не ще признае свършените факти.

3. По реформите на висшето образование той приема, че предложения от правителството законопроект за реформи съдържа полезни мерки. Но се обявява решително против създаването на надуниверситетски орган за наука и изкуство, защото той щял да контролира университетската и изследователската дейност, уж за връзка с икономическото развитие.

4. По икономическата политика на правителството – Е. Авероф отхвърля категорично твърденията на А. Папандреу, че сегашните трудности са последни и се дължат на грешки при управлението на Нова демокрация. Той оспорва и посочения огромен бюджетен дефицит от 350 милиарда [драхми], като признава само 50 милиарда, тъй като цифрата не била вярна и в нея не били включени инвестиции в производствената сфера, обезщетявания на пострадалите от земетресенията и т.н.

Той критикува стопанската политика на правителството, която парализирала икономиката и всякакви инвестиции от Гърция и от чужбина, защото никой не можел да разбере намеренията на правителството. Той е песимистичен за хода на гръцката икономика през тази и следващата година.

5. По външната политика – Е. Авероф отхвърля също категорично твърденията на А. Папандреу, че сега Гърция „за пръв път води национална политика". Той напомня като основен принос на Нова демокрация приемането на Гърция в ЕИО и възстановяването на международния ѝ авторитет, в противовес на резултатите от укрепването на ПАСОК – отпадане на възможността за получаване на морална и военна помощ от САЩ, загубата на ориентацията и опората в Западна Европа, изостряне на отношенията с Турция, превръщане на Гърция в незначителен фактор в международните отношения.

Кръгове, близки до правителството, оценяват изявленията на Е. Авероф като негов личен и на партията неуспех, тъй като се повтаряла неуспешната изборна тактика на Нова демокрация с издигане на лозунги за опасността от едно правителство на ПАСОК. Това увеличавало разочарованието сред привържениците на партията, че тя нямала още нова тактика по отношение на правителствената политика.

Консервативните кръгове пък преценяват изявлението на Е. Авероф като успешно, тъй като лидерът на Нова демокрация информирал гръцкия народ за действителното положение на Гърция, дал кураж на тези, които се тревожели накъде отива страната, като предупредил ясно правителството, че Нова демокрация следи обстановката и няма да остави ПАСОК да завърши „катастрофалното си дело".

Изявлението на Е. Авероф, насочено преди всичко към това да се създаде обстановка на несигурност в страната предизвиква недоволство сред демократичното мнозинство от народа."

22.II.1982 г. [понеделник]

Още щом пристигнах в посолството, на телефона се оказа Г[еоргиос] Маврос. След срещите, които е имал с президента на Кипър Спирос Киприану и с Андреас Папандреу, имал да ми каже нещо съществено. Помоли обаче да изясня кога пристига на официално посещение у нас турският президент Кенан Еврен. От София на моето запитване отговориха – 24–27 февруари.

„Съобщението за пристигането на Спирос Киприану в Атина на 19 февруари бе излъчено по радиото и телевизията на 18 т. м. Това внезапно посещение на С. Киприану, само една седмица преди обявеното за 27 т. м. посещение на А. Папандреу в Кипър, предизвика оживена реакция и различни тълкувания сред политическите кръгове в Атина.

На 19 февруари посетих Г. Маврос, който не можа да каже нищо определено относно посещението на Сп. Киприану, но ми заяви, че ще има на следващия ден срещи с А. Папандреу и със Сп. Киприану, и ми определи нова среща на 22 февруари. Заранта ми се обади по телефона, както отбелязах по-горе.

По обяд го посетих. Той ми заяви, че е разговарял с А. Папандреу и Сп. Киприану, че изразява свое, а не правителствено мнение. Споделил обаче на А. Папандреу за предстоящата ни среща и щял да се види отново с него днес на обяд, което ми дава основание да смятам, че Г. Маврос споделя не само своето мнение, а и това на А. Папандреу.

Посещението на С. Киприану в Атина е станало по искане на А. Папандреу по две причини:

1. За обсъждане на едно ново предложение по кипърския въпрос на Генералния секретар на ООН [Хавиер Перес де] Куеяр, по което ще се проведат по-конкретни разговори на 4 април т. г. в ООН. Предложението на Х. Куеяр се оценявало от гръцката страна като положително и съвпадащо по много въпроси с тяхните позиции. Считат, че Х. Куеяр ще даде нов, положителен тласък за намиране приемливо решение на кипърския проблем. По този въпрос са проникнали вече сведения в печата и това щяло да бъде официалното обяснение за посещението.

2. Основната причина обаче е била да се обмисли още веднъж въпросът за посещението на А. Папандреу в Кипър, обявено за 27 т. м. Получени били сведения от чужди и гръцки тайни служби, че турската страна подготвяла провокация по време на посещението в Кипър. Въпреки това, след обсъждане било решено посещението да се осъществи, да се поемат възможните рискове. Досега посещението е отлагано два пъти и още едно отлагане би накърнило сериозно авторитета на гръцкото правителство и лично на А. Папандреу.

А. Папандреу уточнил пред Г. Маврос какъв характер щяло да вземе неговото посещение. В Кипър той щял да произнесе много внимателна

реч, в която щял да заяви, че намиране на „приемливо и трайно решение" е възможно само на базата и в рамките на резолюциите на ООН и свикване на международна конференция в Женева. Всякакво друго решение нямало да бъде „жизнено и приемливо" за заинтересованите страни. В никакъв случай обаче нямало да допусне никакъв елемент на изостряне обстановката и би желал това посещение не да попречи, а да даде тласък за придвижване на решаването на кипърския въпрос.

От съществено значение било да не се допусне разстройването на този характер на посещението и от турска страна. А. Папандреу изключвал някаква сериозна демонстрация, тъй като това би имало такива отрицателни последствия, че самите американци и страните от ЕИО нямало да я допуснат. Но не били изключени евентуална реч на [Кенан] Еврен или на [Илдер] Тюркмен, или пък провеждане на маневри по това време, които биха предизвикали ответен отговор от гръцка страна и биха се отразили неблагоприятно върху процеса на намиране решение на кипърския проблем.

В тази връзка Г. Маврос смята, че би било добре, ако Т. Живков на предстоящата си среща с К. Еврен отправи пожелание за намиране на решение на кипърския проблем, което би се отразило благоприятно на политическия климат в целия район. Едно такова пожелание, изразено от Т. Живков, който се ползувал с признат авторитет и пред турците, би изиграло съдържателна роля и би било оценено високо от гръцка страна като принос за подобряване на климата на доверие на Балканите и в Източното Средиземноморие."

23.II.1982 г. [вторник]

Изпратих в София, след известно колебание, една информация, която дава по-скоро представа за психологическото състояние на духовете.

„На 1 февруари обядвах с [Антониос] Амбатиелос, член на ПБ на ЦК на ГКП. Той ми говори за А. Папандреу и за правителството на ПАСОК. Въпреки че нямал високо мнение за личността на А. Папандреу смятал, че трябвало да се пристъпва внимателно към него и ПАСОК, за да дадат каквото могат, макар че нямало да бъде много. Авторитетът и влиянието му постоянно намалявали. Затова, че се касае за вече осъзнат факт и се търсели резерви в случай на провал на ПАСОК, той ми приведе случая с Адамандиос Пепеласис, бившият директор на Земеделската банка на Гърция. Бил поканен да създаде нова лявоцентристко движение и му било внушено да потърси подкрепата на ЦК на ГКП. Той поискал среща. Зад него стоял [Христос] Ламбракис, собственик и директор на най-големия издателски тръст в Гърция.

На 14 т. м., по време на посещението във вилата на Х. Флоракис на посланиците на СССР, ГДР и НРБ, той направи преглед на положението в

Гърция. Като пример на объркване сред привържениците на ПАСОК, на търсене и на други възможни решения, той посочи наличието на определени среди, които поискали да създадат ново политическо движение с А. Пепеласис. Обърнали се към него да го приеме. Той отговорил, че както и по-рано се е срещал с него като директор на банката, така и сега винаги могли да се срещнат. Определи го като близък човек.

От внимателно проведени разговори, които имах с някои общественици, оставам с впечатление, че наистина е имало някакво настъпило отчуждение между Хр. Ламбракис и А. Папандреу още след изборите. А. Папандреу не удовлетворил молбата на Хр. Ламбракис да не уволни от отговорни служби двама негови близки. Но от друга страна, той се поставил на разположение да сближи А. Папандреу с гръцкото лоби в САЩ.

Що се отнася до А. Пепеласис, той е учил и работил продължително в САЩ като асистент и професор, бил е на работа в международни организации и привлечен след диктатурата на отговорни стопански длъжности. Смятат обаче, че той нямал качествата на политически лидер, за да създаде що-годе самостоятелно политическо движение.

Съобщавам всичко това като признак за хода на политическото мислене и настроения в ръководството на ЦК на ГКП и по-общо в Гърция."

24.II.1982 г. [сряда]

Получих от София датите, които се предлагат за посещението на К. Караманлис и А. Папандреу.

Отидох при П.[етрос] Моливиатис, началник-кабинета на президента. Той прие датите 14–16 септември, но остана да уточни протоколно, с оглед задълженията и на министър-председателя. Попита ме почти директно дали на К. Караманлис ще му бъде оказано същото официално и приятелско посрещане, както и при предишните посещения и изказа желанието да видят през пролетта на 1983 г. Т. Живков в Гърция.

[Георгиос] Мазаракис не беше в течение на водените разговори, не знаеше за ангажименти, поети за посещение на А. Папандреу у нас. Имал дори впечатление, че той възнамерявал да предприеме из балканските страни обиколка през втората половина на годината. Вижда му се трудно осъществима датата 10–13 май, особено ако трябва да се подготви посещение на експерти.

По обяд – на прием по случай празника на Съветската армия.

След обяд беше натоварен – в 17 часа в посолството дойде В.[асилис] Филяс, в 18 ч. – Линос Политис, в 19 ч. бях в Академията, в 20.30 ч. имаше вечеря.

Преди да предам тези разговори и впечатление, ще отбележа това, което пратих след обяд по повод словото на К. Караманлис и отношенията с А. Папандреу.

„К. Караманлис има малко публични изявления, откак е заел президентския пост. Затова неговото слово, произнесено на вечерята, дадена в негова чест от кмета на Янина, където той участвува в тържествата за 69-годишнината от освобождението на града, привлече вниманието на обществеността. Съдържанието на тази му реч не се отклонява от предишните, произнасяни при подобни случаи (преди и след изборите), подобно беше и новогодишното му послание до гръцкия народ. Повтори още един път известните си призиви за запазване на „неуязвимостта на националните граници", за укрепване на въоръжените сили и подобряване на външнополитическите позиции на страната. Отбеляза, че страната се намира между „бездействуващи, но готови да изригнат вулкани", имайки предвид главно спора с Турция, „който се изостря".

Съществен елемент от словото на Караманлис е предупреждението към народа и главно към партиите – различията в „политическите и идеологическите им възгледи да не вземат формата на нетолерантност" и по този начин да подкопават „националното единство" и „да се открива вътрешен фронт при съществуващ открит отвън".

Направен бе опит за различно тълкуване срещу кого в по-голяма степен е насочено това предупреждение за единство и благоразумие – срещу А. Папандреу или срещу Е. Авероф. Надделя мнението, че К. Караманлис подкрепя по-скоро външнополитическите ходове на правителството и предупрежденията са повече към Е. Авероф за „умерен тон", по повод заплахите му срещу правителството при неотдавнашното му изявление по телевизията. Съществуващото отношение или по-скоро известно недоверие на К. Караманлис към Е. Авероф дава и ще дава отражение в политическия живот на страната.

Струва ми се обаче, че словото на К. Караманлис не е едностранно насочено срещу Е. Авероф. К. Караманлис се наложи отново в ролята на „помирител", като даде по-широк смисъл на националното единство вече не само за запазване на умерен политически климат и правилно провеждане на политическата игра, но и за укрепване на вътрешния фронт, за да може страната да отстои на националните си интереси, особено срещу Турция.

В тази връзка не е за пренебрегване, че за тази публична изява К. Караманлис избра Янина, домена на Е. Авероф, излизайки за пръв път заедно с него.

Плод на коментари, все още сдържани, с изключение на в-к „Елевтерос космос", е и отношението на К. Караманлис към гласувания в Парламента закон. В качеството си на президент той държи да си каже последната дума по важните за страната нормативни актове, като закона за

държавното управление. Законът бе приет от Парламента преди около две седмици, но все още предстои неговото подписване от К. Караманлис. Не се ли одобрява от К. Караманлис, както писа „Елевтерос козмос“? Или както се изтъква от някои (на мен ми го каза Г. Маврос), сам А. Папандреу намирал закона за несъвършен и би използвал намесата на К. Караманлис, за да внесе някои корекции? Така или иначе, въпросът стои открит. Съмнително е обаче, според мен, А. Папандреу да желае забавянето на прилагането на първия закон, който нарушава монопола на десницата върху държавния механизъм.

К. Караманлис, опитен политик, познаващ добре и буквата, и духа на конституцията, ще защитава съществуващите в страната институции. Но той е и за тяхното нормално функциониране. Без твърдата позиция на К. Караманлис едва ли би била възможна безболезнената приемственост на властта. А. Папандреу си дава сметка за това и максимално се съобразява с президента. Въпросът за взаимоотношенията между двамата ръководители е извънредно важен, от него зависи до голяма степен политическият климат в страната. Десницата залага на конфликт. Засега е известно, че надделява това, което обединява двамата ръководители.“

Линос Политис, академикът, който един от първите и най-упорито настоява за решение на въпроса за гръцките ръкописи в Серските манастири – да останат у нас – ме потърси в посолството. Наскоро се видял с Е.[вангелос] Кофос, съветникът по балканските проблеми в Министерството [на външните работи], когото се опитвал да убеди, че въпросните ръкописи трябва да останат в София. Тази позиция той застъпвал от години и тя се споделяла от Д.[ионисиос] Закитинос.

Е. Кофос се показал уж убеден, но споменал, че [Георгиос] Мазаракис поставил този въпрос пред посланика (т. е. пред мен) и пред зам.-министъра (т. е. Л.[юбомир] Попов), за което своевременно Министерството е уведомено.

Л. Политис изрази безпокойство от неясната позиция на Министерството и затова настоя да се търси решение по линия на научните институти и най-вече Академиите, защото ако се слушат политиците, те ще заявят, че не бива да се предприема нищо, веднъж, защото отношенията са лоши, друг път, че са добри. Като израз на добра воля той още не е публикувал статията, която бях помолил да спре. Апелира за решение в името на науката и добросъседските отношения.

Той разви и аргумента за друго решение – това на жеста от страна на българското правителство или на Т.[одор] Живков, което би се приело от обществеността отлично, но това предполагало и съответен жест от гръцка страна.

Проф. В.[асилис] Филяс се отнесе много критично към ПАСОК. Той смята, че А. Папандреу се проваля в икономическата си политика, няма програма, няма и кадри; намира че неудачно върви въпросът с армията, не се прогонват крайно десните, не се издигат доверените; повечето от кадрите били не само неопитни, но и слаби, не знаят какво искат, как да постъпят, едни други си противоречат; правителството като цяло и поотделно министрите правят грешки. Приведе за пример Академията на науките, като орган за кадрово издигане, което би изместило или ограничило автономията на университетите. А ако утре дойдат на власт десните, да им се даде възможност за поголовна разправа (каквато, разбира се, уж са нямали, а на практика са запълнили университетите със свои кадри) – това е обаче друг въпрос. Важното е, че по определени пунктове ПАСОК не може да убеди в правотата си хора като В. Филяс, които открито им се противопоставят – той е председател на Съвета на ректорите на Гърция. В. Филяс не е убеден, че ще изкарат четири години.

[Йоанис] Георгиу беше събрал няколко „посланици", които подчертаха това си качество, което има особена стойност в Гърция, както и във Франция. Има много посланици в посолствата из цял свят, но малцина са със званието „посланик". Беше и швейцарският посланик, тъй като жената на Й. Георгиу е учила в Берн. Попаднахме наистина в типична, високо изискана, посланическа среда, където се водят забавни разговори, показват се тоалети и се играе бридж.

Закъснели сме и нямаме вкус към подобен вид дейност.

25.II.1982 г. [четвъртък]

В хотел „Каравел" – годишният отчет на „Балкан Шипинг", свързан с десетгодишнината от основаването му. Говорихме със [Тихомир] Златев, който е директорът в Лондон. За това-онова, за Варна, спомена и за Давид Канети. Спомних си за своя съученик, с когото се разделихме или в последния клас на прогимназията, или в началото на гимназията. Бяхме близки с него, но рядко съм виждал по-мръсно момче. Ходеше с едни кожени панталони, къси, които те беше срам да ги гледаш, не да се докоснеш до тях. Сега станал търговец.

След обяд – среща с Александрос Бакацелос, който ни бе водил с кораба си из Халкидика, покрай манастирите. Направило му силно впечатление предвиждането ми за резултатите от изборите. Искаше да знае дали ПАСОК може да направи социалистическа революция и да изведе страната от Запада и да я прехвърли към нашия блок.

Оттам прием в „Grande Bretagne" на Кувейт. Само се мернахме, тъй като бяхме поканили на вечеря Никос и Деспина Катифори, Алека Баня

с мъжа ѝ. Гледахме по телевизията предаването на Х. Флоракис и го коментирахме.

26.II.1982 г. [петък]

Започнах да подготвям текста на книгата за издаване в София. Подредих бележките. Затруднява ме най-много написването отново, или по-скоро превеждането на пет страници от увода. Бях ги използувал за доклада пред КНЕ, нарязал ги бях, а сега не мога да си наложа да ги подготвя. Цял ден се въртя, отбягвам да започна.

Вечеря у акад. [Солон] Кидониатис. Оженен втори път. Жена му изнася лекции, говори по въпроси на културата по телевизията, обикаля страната. Дъщерята Силия, социолог, подготвена добре във Франция, също е активна общественичка. По линия на женското движение е било в ООН. Събудена, с отворена походка.

Бяха още академиците [Константинос] Трипанис, [Лукос] Мусулос, [Панайотис] Гикас (хирург, интернист?), [Георгиос] Маврос, [Павлос] Вардинояннис и една вдовица на академик. Разположиха ни на две маси. При Ана се случиха двете кокошки (чест е за тях) – съпругите на Вардинояннис и Маврос. Както Ана каза, говорили глупости на перфектни четири езика – за астралния кръг, за предсказване на бъдещето и за какво ли не. Тя не им прости и със свойствения си хумор повдигна толкова много настроението, че от нашата маса завистливо се обръщаха, за да разберат какво става. Беше и норвежкият посланик.

27.II.1982 г. [събота]

Този ден посветих да повдигна самочувствието на Калина Богоева. Не ѝ подновяват договора, поради вътрешни разправии, а искат да я задържат да си изкарат представленията през сезона и сетне да я изоставят. А тя си има достатъчно проблеми в София, за да създава претексти за критика.

Поканих основните изпълнители, директора на операта Жан Модинос, шефа на оркестъра, около 20 души с тримата българи – 1 в Патрас, К. Богоева и още един от София.

Признанието е пълно, че К. Богоева е извършила чудо – да постави такава трудна постановка за невероятно кратък срок. Младежите са ентусиасти – работят при невероятно тежки условия с такива ниски заплати. Богоева е взела тежко решение – да замине и да изчака в София покана. Със становище, че без нея не може да има спектакъл. Колективът я под-

държа, но администрацията ще се подаде ли? Уговорихме с Ж. Модинос да направим съвместно посещение при Мелина Меркури.

28.II.1982 г.[неделя]

Отидохме до Коринт да берем портокали в градината на бабата, с Йончо [Христов]. Хапнахме си сувлаки, правят ги много вкусни на ресторантчето при провлака.

1.III.1982 г. [понеделник]

Официален празник за гърците. Аз се отбих в посолството. Пуснах няколко грами по текущи въпроси. Между другото и за това, как се отрази посещението на [Кенан] Еврен в София.

Нямаше никакъв опит за използуване на това посещение във вътрешнополитическите спорове. Само крайнодесните подхвърлиха, че се срещат двама диктатори, плащайки данък на антикомунистическата пропаганда и свързвайки режима в Турция с този в Полша. Вестниците посочиха различията между България и Турция, като сред тях отбелязаха поддръжката на терористите от нас и позицията ни по Кипърския въпрос – че Т. Живков настоявал за диалог между кипърските гърци и кипърските турци, а К. Еврен – за диалог между двете общности (информация и от гръцкия кореспондент в Анкара).

На обяд отидохме до Кавури – цялото семейство на [Йоанис] Караянопулос. Ана се развълнува със старата, майката на Елизабет. Напомнила ѝ за моята баба, станало ѝ мъчно и за майка си. Мили хора, приеха ни като свои.

Вечерта ни гостуваха [Георги Димитров] Гошкин и [Рада] Балевска от Комитета за мира. Бяха тук на заседание. Г. Д.–Гошкин разкритикува остро филма „Аспарух“ – първата серия (гледал само нея), и по-специално жрицата.

По този повод говори за националистическите увлечения у нас, за идеологическата бъркотия, за опасните тенденции в изказванията на Людмила [Живкова], подхващани и насърчавани от кариеристични елементи.

А счетоводителят на Комитета за 1300-годишнината Благой Тодоров изнесе данни, които изцяло потвърдиха слуховете за престъпленията на Живко Попов и доста голям кръг от хора около него и като него.

Припомнихме си с Гошкин и месеците в затвора, съдбата на някои наши общи познати.

Гошкин не беше никак ласкав за [Георги] Джагаров, за [Пантелей] Зарев, за [Любомир] Левчев. Съжалява за Комитета за културни връзки с

чужбина. Организация, която развивала ефектна дейност с малко средства. Нейното разбиване и прехвърляне на няколко места довело до пълно объркване в провеждането на една целенасочена, разумна и умерена политика.

Изрази съмнение във възможностите на Милко Балев да стане веднага член на Политбюро, защото [Тодор] Живков продължавал да се осланя на него. А нуждата М. Балев да бъде там, зад Л.[юдмила] Живкова отпаднала. На конгреса било замислено Л. Живкова да стане вторият човек, но на това още преди започването на конгреса се противопоставили съветските хора. Тогава бил подготвен втори вариант – Л. Живкова да стане министър-председател. Но и на това се противопоставили съветските хора. Така, в хода на самия конгрес, изникнала кандидатурата на Гриша Филипов. За министър-председател ориентацията била към Т.[одор] Божинов, още при лансирането на Л. Живкова за втори човек в Политбюро.

За Божинов Гошкин се изказа ласкаво – бил умен, бързомислещ, подготвен и не се смущавал от установени истини, щом противоречали на практиката.

2.III.1982 г. [вторник]

Посети ме [Георгиос] Зоидис, търси материали за Георги Димитров.

Пристигнаха К.[ирил] Серафимов и [Дечко] Назъров за подписване на протокола за научно-техническото сътрудничество. „Кир Сер" иска да стане научен секретар на БАН. Оттук пътува за Ню Йорк. Поискаха да уредя посещение на Начо Папазов. Без ответна покана за новия министър – как да го устроиме, след като тукашния комитет или по-скоро министерство има засега само кабинет?

На минаване през Атина за Кипър се отбиха Невена Коканова, Татяна Лолова, още една артистка и един режисьор. Поканих ги горе, да се видим. Оказа се, че Н. Коканова намира и се е изказвала критично за филма „Аспарух" – много суров, без сценична разработка, без задълбочени образи и характери, много бутафории. Поиска да чуе и моето мнение. Казах ѝ за противоречието между нивото на материалната култура на прабългарите и нивото ѝ в основаната от тях българска държава (градската култура и Плиска увисват), за жрицата и предсказанията ѝ (нагаждане вулгарно), за оправдаване на политическото убийство. Съгласи се.

Пратих да ги разведат до Акропола, да ги нахранят малко.

Видяла ги и Ана. Били доволни от вниманието. Как няма да са доволни, когато между другото вмъкнах, че Н. Коканова е станала вече еталон на артистичност.

След обяд дойде Ница [Антония-Бисбику] Гаврилу – преводачката на [книгата ми] „История на България". Разправи ми за произшествията си

по пътуванията в Унгария, Румъния, България. Най-силно впечатление им направила България, с чистота, спретнати и добре облечени хора, със селата. Измъчило ги най-много хотелиерското обслужване – несигурно, с много чакане, губене на време. Като единствена комунистка на три коли, тя била буферът, която поела ударите, за да не се изложи социалистическия строй.

Вечерта – в италианското посолство. На музикална вечер – Вивалди. Аз имам касета с неговите „Quatre saisons", така че темата не ми бе чужда. Спомнихме си с Ана музикалната ми еволюция, лекторите, които изслушахме и концертите, на които ходихме в Ленинград, а по-късно и в Москва.

От социалистическите [посланици] бяхме поканени само аз и югославският посланик. А публиката бе предимно гръцка. Имаше такива екземпляри, каквито изглежда само общество, където парите са водещи, може да допусне – фантастични рокли, натрупани с бижута живи музейни експонати и то на порядъчна възраст. Не е за гледане.

Към нас се приближи югославската посланичка, търси контакти, била много доволна от посещението си в резиденцията. Приближи се и датският посланик. Жена му заминала за Париж, щом се върне, ще ни потърсят да се видим. Американският благодари за книгата.

Излязохме без да се задържим.

3.III.1982 г. [сряда]

Днес Ана посрещна заедно с нашите жени около тридесетина жени от социалистическите посолства и от ГКП. Дойдоха всички поканени, без румънките. За пръв път и югославската посланичка.

Ана казала няколко встъпителни думи за значението на празника и за мартениците – символ на пролетта на здраве, с които окичили гостенките. Въвела нашите жени, така че те наистина се почувствували хазяи. С нараснало самочувствие забавлявали гостенките, между които били и другарките на [Харилаос] Флоракис и [Антониос] Амбатиелос.

Росица [Николова] свирила много добре. Кабошкина пожелала да я покани у тях. Нашите [жени] останали много доволни. Но трябва някои да ги организира и да не допуска да вземат връх себичните интереси. При това, прокарвани доста подличко, според Ана.

По същото време бях на приема по случай мароканския национален празник. Спря ме акад. [Константинос] Цацос, бившия президент. Говореше с [Евангелос] Кулумбис, министъра на науката. Представи ме като много важен за Гърция и изобщо човек поради поста, който заемам в „Световната история на човечеството". Похвали начина, по който проведох заседанието на представителите от балканските страни за периода XV–XIX в., че не допуснах да мине под знака на Османската империя, а да

бъдат отразени културните достижения на всички балкански народи. И турците се били съгласили!

Тези хора сами са се политизирали до такава степен, че не искат да вярват, че турската интелигенция има достойни представители.

Уговорихме си среща с К. Цацос.

Янис Спатис, професорът от Швейцария, сега отговарящ за службите на ЕИО, ме спря и директно поиска да получи книгата – станал съм бил „la vedette" на Атина. Аз му я бях приготвил, но още не му я бяха отнесли.

[Януш] Левандоски говореше със съветския втори човек – [Владимир] Пушкин. Когато се присъединих към тях, той тъкмо говореше за [Юзеф] Циранкиевич, бившият полски министър-председател, ръководителя на Социалистическата партия, който дойде в Атина за същата конференция като [Георги Димитров] Гошкин. Казвал, че вината е обща и негова за това, че не обръщали внимание на оплакванията и не търсели никаква отговорност за нарушенията. Разказа за събитията в Познан. Вината е изцяло на местния партиен секретар, който отказал да се срещне и изслуша работническа делегация, защото нямал инструкции. Делегацията отишла във Варшава, пуснали слух, че е задържана, той не опровергал и така се стигнало до открити манифестации и сблъсъци.

След това Я. Левандоски се спря на случая с Валески, поляк, спечелен от ЦРУ. Бил студент в Москва, изгонен оттам, насила изпратен в чужбина, наложен отново в СССР и вкаран най-после в Министерство на външните работи, където го разкрили като агент на ЦРУ. Никой не го искал в Министерството. И кой го наложил? Тайните служби. Техен човек, а сега го обявяват като служител на МВнР. Такъв бил и някакъв посланик и редица други случаи. Защото липсвали критерии при издигането и какъвто и да било обществен контрол. Казах, че аналогичен е случаят и у нас с Живко Попов, когото без никакви качества или по-скоро с едно качество – корупцията – направиха заместник-министър по кадрите. Сега го съдят за криминални деяния. Махнали са и зам.-министъра на вътрешните работи, който възглави специално създаден отдел в ЦК за задгранични кадри. Става почти закономерно явление.

Я. Левандоски продължи в този смисъл, но видях, че на В. Пушкин му стана неудобно и потърси да се измъкне от разговора, като поздрави едного и започна с него разговор. Попитах Я. Левандоски защо толкова настояваше да говори пред В. Пушкин по тези въпроси. Отговори ми, че направил това, защото знаел кой е В. Пушкин.

Унгарският посланик [Ищван] Добош настоя да му идем на гости. По-скоро неговата съпруга, която се е влюбила в Ана. И ни каза, че с никоя друга не се чувствувала толкова близка. Може би защото не сме били съседи, както се изрази И. Добош.

4.III.1982 г. [четвъртък]

Най-после успях да подготвя, да издиктувам първите пет страници от предговора. Остана ни малко време, за да се разходим с Ана, макар че пръскаше. Купи ми една хубава връзка. Вървяхме така, по улиците. Тъжно ни е, че пак се разделяме. На стари години като че ли наистина не можем един без друг. И се обичаме. Търсиме се. Радваме се един на друг. Опитвам се да успокоя Ана с планове за пътувания. Какво успокоение, когато след обяд предстои пътуване, и то с раздяла. Казвам ѝ за сладките внучета – засмя се, доставят ѝ радост, макар че няма сили да ги гледа. Но те намират начин да си поискат своето – и трите са лакоми за сладки, за шоколад и портокали. Купихме им достатъчно.

Самолетът този път бе навреме. Кара ни Христо Марков, защото нашата кола бе смачкана на място, пред посолството от един, който бе решил да завие с бясна скорост.

Христо, който съпровождаше Мирчо Спасов преди няколко дена, каза, че той бил си направил самокритика, че се оставил да бъде подведен от Живко Попов, когото пък провалила жена му. Но заслужавал да бъде даден на съд и Емил Александров. Имало и други няколко групи злосторници. Да, вкарани били около 50 души на работа в чужбина, съвършено неподходящи, по ходатайство на Живко Попов.

Новината за Мирчо Спасов е раздвижила духовете в посолството, слухтят за новини, но пред мен не говорят. Има обаче едно негласно желание да вървят работите, не гледат да ми противоречат. Може би им повлия и шума около книгата. Досега получих няколко десетки писма, скоро излезе още една статия в списание, а и радиото пуска специална емисия. Щом Л.[ука] Драганов ми заговори за „Историята на цивилизацията“, че е голямо нещо, докато по-рано подхвърляше, че съм отсъствувал; а сега, че имам авторитет, опит, че мога и трябва да задържа и развия още тези връзки. А [Георги] Колибаров преди да замине за София се видял с [Андонис] Ливанис, който бил в течение на разговора ми с [Георгиос] Маврос и който му казал, че било щастие, че съм имал такива връзки с хора като [Панайотис] Канелопулос и с Г. Маврос.

Изпратих Ана до самолета. Не ми се разделяше. Да не бях посланик, щях да се кача да ида с нея, да прекарам два-три дена в София с внучетата и тогава да се върна. Не работата ме спира, нямам нищо тези дни, а това, че не мога да напусна поста.

От летището отидох в посолството и там написах грама за посещението на А. Папандреу в Кипър. Бях помолил Й.[ончо] Христов да се срещне с представителя на Министерството на външните работи. Аз пък отидох при Г. Маврос.

[Грама.]

„Посещението на А. Папандреу в Кипър продължава да е централно събитие в гръцкия политически живот. Анализират се резултатите и се правят изводи в различни насоки: какво е постигнал Папандреу за себе си и за ПАСОК, гръцката позиция подсилена ли е, успял ли е да осигури някакво придвижване по кипърския въпрос, интернационализацията, към която се стреми, е ли някакво завоевание?

От проведените срещи и разговори, които имах с представители на гръцката общественост, с посланици на западните и социалистическите страни, и от разговора с Димитриос Незеритис, завеждащ [отдел] „Кипър„ в гръцкото външно министерство (посети го Йончо Христов), могат да се направят следните констатации:

1. Посещението на А. Папандреу се възприема единодушно като голям личен успех и на възглавяваното от него правителство. Даже тези, които отбелязват минималната или никаква реална придобивка за самия кипърски проблем – лидери на Нова демокрация – признават, че във вътрешнополитически аспект той е вдъхнал увереност на кипърските гърци, че с тях е Гърция, повишил е самочувствието на населението в Гърция, че могат да се отстояват националните интереси с активна международна политика, която може да влезе в разрез със становищата на САЩ и на поддържащите ги западноевропейски страни.

2. За самото посещение на А. Папандреу в Кипър се потвърждава, че то е наложено при последните разговори с президента Спирос Киприану в Атина. Сп. Киприану изтъкнал, че сред кипърските гърци, както и в политическите партии, имало съмнение по решимостта на гръцкото правителство да подпомогне с нови усилия и предложения Кипър и да води твърдо политиката, насочена към решаване на кипърския въпрос. Освен това през последно време позицията на турската страна станала по-твърда и неотстъпчива. Тези обстоятелства заставили А. Папандреу да посети Кипър. Това съобщи Д. Незеритис от Министерството.

Представлява интерес какво е било отношението на другите фактори. К. Караманлис първоначално е бил против отиването на А. Папандреу, но впоследствие се съгласил, при условие Папандреу да не изостря отношенията с Турция. Изпълнителният съвет на ПАСОК и председателят на Парламента [Йоанис] Алеврас се изказали против заминаването на А. Папандреу, ръководейки се единствено от съображения за неговата сигурност. Посланик на страна-членка на НАТО в Никозия казал на кипърското правителство, че ако А. Папандреу посети Кипър, Турция щяла да вземе сериозни едностранни решения. Освен това от Кипър проникнали слухове, че турски и израелски командоси могли да извършат покушение срещу министър-председателя. А. Папандреу решил да замине, поемайки съответните рискове.

Говори се, че К. Караманлис се бил застъпил пред американците да внушат на турската страна да не допусне демонстрация, но нямаме въз-

можност да проверим верността на това сведение. Външната резервираност и хладина, проявени спрямо А. Папандреу от К. Караманлис преди заминаването му за Индия и Австралия, се тълкуват като раздразнение от това, че А. Папандреу се увлякъл с по-крайни изказвания, особено на пресконференцията.

3. За резултатите от посещението се съди по изявленията на А. Папандреу и по мерките, които взима правителството, за да поддържа интернационализацията на кипърския въпрос. В първите си изявления А. Папандреу бе въздържан, но настроен от триумфалното посрещане, той изложи обстойно и твърдо позицията на Гърция в речта си в кипърския Парламент и на пресконференцията. Той се бил убедил, че преговорите между двете общности нямало да дадат положителен резултат, но се обявил за тяхното продължаване под егидата на Генералния секретар на ООН (на когото много разчитал), тъй като било възможно турската страна да отстъпи по конституционния въпрос. По териториалния въпрос обаче не се очаквало никакво отстъпление.

Поради това трябвало да се предприемат нови усилия за интернационализацията на кипърския въпрос. Д. Незеритис каза, че Гърция ще внесе кипърския въпрос в НАТО и в ЕИО, макар че някои страни на Общия пазар още не са определили своите позиции по решаването на кипърския въпрос. „Но – добавил Д. Незеритис – по това ще съдим кои са наши истински приятели.“ Кипърският въпрос може да бъде внесен в Съвета за сигурност и в Общото събрание на ООН. Освен това се подготвяла системна акция за запознаването на световното обществено мнение и правителствата на другите страни с действителното политическо, юридическо и хуманно положение на кипърския въпрос.

Унгарският посланик И. Добош, който е бил през цялото посещение в Кипър и се върна оттам вчера, ми разказа, че А. Папандреу имал специална среща с [Фивос] Йоанидис, който води преговорите с [Рауф] Денкташ, за да изучи в подробности хода на междуобщностните преговори. Според посланика, който разговарял с много лица на високо равнище, включително и с американския представител, Турция нямало да отиде на отстъпки в Кипър, освен ако и Гърция направи някои отстъпки в Егея и по въпроса за въздушното пространство. Същевременно ми каза, че останал с впечатление, че американците проявявали известна заинтересованост в придвижването на кипърския въпрос. Вероятно за да не загубят инициативата.

Гърция ще положи усилия да убеди английското правителство да подкрепи, по силата на Гарантийния пакт, гръцките позиции. Освен това Гърция ще търси помощта на отделни политически дейци, какъвто е случая с Вили Бранд, които могат да не бъдат посредници в преговорите и решаването на кипърския въпрос, но са необходими с подкрепата си на гръцката позиция на международната сцена.

4. Интересна е оценката на Георгиос Маврос, който много отблизо следеше цялата подготовка и самото посещение. В навечерието на тръгването той говори по телевизията с истински възторг за А. Папандреу, който имал смелостта да предприеме това пътуване, което нито предишните министър-председатели (т.е. [Константинос] Караманлис и [Георгиос] Ралис), нито министри на външните работи (т.е. [Георгиос] Ралис и [Константинос] Мицотакис) се решили да направят. Сега обаче, Г. Маврос се показа скептичен и дори недоволен. Приема, че посещението е безспорен успех и е трябвало на всяка цена да се състои. Но смята, че А. Папандреу е говорил твърде много в Кипър и е подхранил надежди, които не могат да се изпълнят. При взаимната неотстъпчивост (Гърция няма накъде и какво да отстъпи; Турция на Кенан Еврен не е в състояние да отстъпи, защото Кипър е станал елемент на нейната безопасност и присъствие в Егея) не се вижда конкретен изход на кипърския въпрос. Остава на А. Папандреу да търси все нови и по-нови ходове и прояви, които да поддържат породените надежди. Колко време би могло да трае това? И каква би могла да бъде реакцията утре на едно разочаровано кипърско население?

Общо е впечатлението, че А. Папандреу прояви кураж и самостоятелност по кипърския въпрос и продължава да провежда своята политика за неговото решаване чрез интернационализирането му на първо време.“

5.III.1982 г. [петък]

Останах в резиденцията да подготвя списъка с доброволците за печат. Не са ми съобщили от София нищо, но смятам, че остава в сила предложението на П.[енчо] Кубадински.

6.III.1982 г. [събота]

За пръв път колективът се реши да излезе на таверна. Душата на организацията е [Продан] Загорчев. Наеха една таверна до Спата. Не скъпо. Достатъчно голяма и за децата. Така че всички се събраха и никой не се почувствува жертва – предварително да готви, да нарежда, да сервира, пък и да чисти след това.

Вечерта ми дойде на гости Иван Бояджиев със сестра си. На туристическа обиколка. Знае много, пази се да говори. Или говори много, но заобикаля парливите конкретни въпроси. Все пак изнесе много факти за плачевното състояние на съдебното дело. Никакво спазване на процедурата, на законите. Под формата на експедитивност и за да не се пречело на съда, лишават адвокатите от възможността да помогнат за стигане до истината. Така съдът, лишен от всякакъв обществен контрол, става подчинен на административните решения, взети отгоре, най-често от за-

интересованите. Обърна ми внимание на един от афоризмите на Славчо [Ярослав] Радев: „Пред законите всички хора са равни, но законите не са равни за всички хора.“

Спомни си някои неща за Йордан Чобанов, за Асен Георгиев, за Владимир Топенчаров.

7.III.1982 г. [неделя]

Снощи се зазяпахме по телевизията до късно след полунощ. Тука се появи нова мода. Хубавите филми ги пускат след 12 часа. Аз не мога да остана толкова късно, но се подведох и заранта ми се провали по този начин най-вече, защото не спах добре.

8.III.1982 г. [понеделник]

От София се обади по телефона Живко [Кабадаиев], че пристига утре.

Дойдоха да ме видят проф. [Гунар] Херинг и [Янис] Александропулос. Бях толкова зает, че ги отпратих, като ги поканих [следващия] понеделник, за да се видят с Живко.

9.III.1982 г. [вторник]

И този ден натоварен – със срещи. Пристигна Живко [Кабадаиев], пощата.

Един час имах разговор с [Йон] Брад, който ми описа резултатите от посещението на румънската икономическа делегация. Румънският съветник има среща с Л.[ука] Драганов, така че предадох в София само това, което липсваше, и по-специално думите на К. Караманлис, че „единственият район в Европа, където все още духът на Хелзинки господствува, това са Балканите. Трябва да се направи всичко, за да не се разочарова светът“.

За Турция казал, че съжалява, гдето турската страна не проявявала никакво желание за сътрудничество, не била склонна нито към най-малък жест. Одобрявал интернационализирането на кипърския въпрос, защото това било единственият начин да бъде заставена Турция да направи някои отстъпки.

За безядрената зона не е било казано нищо. За споразуменията в икономическата област Й. Брад каза, че след почти удвояването на пасивното им салдо с купуването на около 50 хиляди тона цитруси, румънската страна представила списък от стоки за износ в Гърция. Гърците го приели и открили специална банкова система, един вид скрит клиринг.

Единственият въпрос, невключен в дневния ред и повдигнат от гръцка страна, бил за уреждане на пенсиите и социалните застраховки на гръцките политемигранти.

В 11 часа бях при акад. Константинос Цацос в неговия кабинет в Плака. Апартамент от две стаи, със секретарка. Тук всички политически лица имат подобни кабинети.

Говорихме за „Историята на световната цивилизация". Проявява голям интерес. Прави ми комплименти, че му се искало аз да стана председател (оставам с впечатлението, че подпитваше дали няма възможност да дойде човек отвън – т. е. самият той).

В 12 часа ме посети В.[асилис] Филяс, за да изрази задоволството си от посрещането в София. Иска да подпише договор за сътрудничество. Обсъдихме как може да стане.

Вечерта отидох на лекцията на Морис Дрюон, новият академик. Произнесе интересно слово, с образни сравнения. Ясно, че е от големите поклонници на елинизма, които се възхищават от гръцкия хуманизъм. Успя в блестяща форма да покаже различни черти от класическото наследство, което определи развитието на европейската мисъл, особено през XIX в., периодът на най-голямото брожение на идеи, на титани на мисълта и словото.

Каза и няколко сполучливи сравнения, умело вмъквайки и личен елемент. Едно от тях бе за гръцкия характер, който съумя през толкова столетия, при какви ли не събития, да възкреси гръцкото съзнание за нови полети (не просто да го запази), и не само веднъж, а след последователни удари и падения, такива каквито ликвидират народи, държави и цивилизации, стоящи ако не по-високо, то поне на същото ниво като гръцката. Поставяйки риторичния въпрос – какво остана от Египет и другите култури в Близкия и Средния Изток – той отиде към Рим, който завладя наистина Гърция, но сам се елинизира.

Много ми допадна едно друго сравнение – на Гърция с дланта. Малка страна, като ръката. Но каква сила може да се съсредоточи в нея, колко функции изпълнява. Давайки човешки измерения на всички достижения в древна Елада и съвременна Гърция, на обикновения живот, на самия човек – овчар, работник, писател, философ, владетел, и на природата – достъпна, преодолима, обхващана с поглед, море изпъстрено с острови – той се върна към личността, така както е създадена от природата и от обществените условия в Гърция. Всеки е личност, защото е случай, защото е единствен, независимо от социалната стълбица, която го прави универсален. Този индивидуализъм, който е дълбоко запечатан в гръцкия характер, М. Дрюон намира като най-голямото човешко достойнство.

Но тук, вече, прехвърляйки се върху анализи, насочени срещу тоталитаризма, той сля социалното равенство с биологичното, със смазването

на личността от колектива и се обяви едва ли не против всяко равенство. Стана така, че лозунгът – да се запази индивидуалността над всичко – се превърна в оръжие срещу социалистическите режими, като бе изоставена настана човешката трагедия на трите четвърти хора на земята, които тъкмо поради липса на „равенство“ поне за минималното удовлетворяване на тяхните нужди от сносен живот, възможност за работа и учение, не могат да дадат простор на своите заложби, да отстоят своята личност на независими хора даже в рамките на своята професия.

И все пак имаше право за гърците – подчертаният индивидуализъм е станал тяхна характерна черта.

10.III.1982 г. [сряда]

Работихме с Живко [Кабадаиев] документите за Секретариата на ЦК. Стигнахме до положение вече вътрешните задръжки да пречат повече от външното противодействие. Анахронизъм от такъв характер – докараните микрофилми от чужбина, с пари от ЮНЕСКО, от напълно достъпни извори, където всеки може да работи, у нас не могат да се ползуват от чужденци, дори от наши, без специално разрешение.

Изданията ни [на СИБАЛ] се водят нелегални, защото трябва да има решение на Научния съвет, а най-вече трябва да бъдат планирани в „Българска книга“. А решение за тях се взима от Международния комитет. И т. н., да не изброявам случаите, които налагат решение, за да преминем в новия етап на още по-разгърната работа.

Изложението, приготвено в София, бе направено добре. Аз подготвих един съкратен вариант. Решенията също оформихме заедно.

11.III.1982 г. [четвъртък]

Вечерта австрийският посланик устрои вечеря. Поканил бе доста подбрано общество плюс всички посланици на съседните страни, включително мен. Бях на маса със съпругата на [Анастасиос] Пепонис, министъра на индустрията и с [Георгиос] Пецос, заместник–министър на отбраната.

12.III.1982 г. [петък]

Получи се покана от Т. Живков за А. Папандреу за участие на научната конференция, посветена на Г. Димитров на 15–16 юни. Посетих [Христос] Махерицас, началник на кабинета на Папандреу. Както беше предвидено в поканата, в случай на невъзможност той да вземе лично участие, да определи двама отговорни делегати. Обърнах внимание на значението на това събитие и на самата покана. Махерицас разбра. Спомена като евентуални пратеници [Акис] Цохадзопулос, [Йоанис] Хараламбопулос или

[Йоанис] Алеврас, председателят на Парламента. Аз не взех отношение към кандидатурите.

Интересно бе, че Махерицас предложи да се даде възможност, пред аудитория, която ние определим, на А. Папандреу да говори за Г. Димитров и ако това не противоречи на принципите, да включим изказването му към материалите на конференцията.

Посети ме журналистката Сумерли? на „Франс прес". Иска да пусне поредица материали за България, възнамерява да посети страната. Говорихме общо – искаше да разбере основните насоки на балканската ни политика.

Вечерта – коктейл при [Аристидис] Каландзакос. Все хора на Нова демокрация – бивши министри, посланици само от западни страни, както миналия път, с един-двама социалистически, колкото за разнообразие. Приемите прави поне на два тура в началото на годината. Аз попаднах в първия тур. Беше [Ксенофон] Золотас, уговорихме се да се видим. Западногерманският посланик – с него също.

Най-интересен бе разговорът ми с [Йоанис] Варвициотис, бившият министър на търговията, установил добри връзки с нас, но сменен от самия К.[онстантинос] Караманлис. Уверяваше ме, че ПАСОК губи, влиянието му е спаднало поне с 6%, че трудно ще изкара мандата си, тъй като неудовлетворението расте и от двете страни – и от дясно, и от ляво. Тук се намеси [Георгиос] Дзидзикостас, също бивш от координацията (беше дошъл в Солун) и подхвърли доста цинично: „Тодоров, бъдете с нас и вярвайте в нас, защото ние всъщност държим положението. И в министерствата нищо не могат да направят."

Й. Варвициотис го ръгна с крак.

Признавам, че ми направи впечатление, защото все още се говори, че десницата е дълбоко разстроена и не може да се окопити, а тук се твърди, че едва ли усилията на правителството не се блокират от несменения държавен механизъм. Ако приемем това обяснение, много неща могат да се разберат, остава обаче неясно защо А. Папандреу така мудно пристъпва към смяна в държавния апарат.

13.III.1982 г. [събота]

Покани ни на обяд Жорж [Георгиос] Курнутос – в Пирея. Случи се много приятно време, седнахме отвън. Разговор отчасти делови – за СИБАЛ и за неговите перспективи; отчасти домашен, изпъстрен със спомени.

14.III.1982 г. [неделя]

Излязохме също на разходка. Взехме с нас [Кириякос] Сарандис и отидохме до рибарницата край морето. Сетне се отбихме в сладкарницата до тях. Цял час говорихме за Варна, за младежките години, за стари къщи и улици. Взехме да чертаем планове, тъй като не съвпаднаха спомените ни. Варчо ни се подсмихваше, но и той се увлече. На неговото тефтерче с разноцветни химикалки начертахме улици в очакване на посещение на Коко. Той започва да се успокоява и може би ще преодолее страха си от свръхнервно напрежение, което веднъж бе предизвикало удар у него и доста продължително лечение.

Писмото, което му изпрати Стамат [Стаматов], е също образец на разнежване пред внезапно нахлули спомени, когато някой изведнъж – за когото съвместният живот е спрял – те връща повече от 40 години назад, без да можеш да хвърлиш никакъв мост между миналото и настоящето. И приятно, но и страшно да огледаш отново всичките си младежки години през една само призма – това, което е било само за себе си, без да можеш да се позоваваш дори в разговор за следващите години, следващото развитие. Те не представляват никакъв интерес за твоя слушател, както и неговите за теб. Едно минало, очистено от всякакво друго вмешателство, без други примеси на преоценки, на споделяне както с Ана, и на запознанства и създаване на нови кръгове от преживявания. Едно хапливо удоволствие, което търсим и двамата, защото това, което споделяме е толкова малко в сравнение със спомените, които възникват във всеки един от нас, за настроения и преживявания, които остават затворени. И защо ли да говорим за тях? Кому са интересни? Освен на всекиго едного от нас, за да си дадем сметка за дългия път, който сме извървели и да не се заблуждаваме само с „важността“ на проблемите, които решаваме – те да не се превръщат в средство за самозалъгване.

Много пъти съм се запитвал защо проявяват такава „активност“ и държат на постовете хора, дори на науката, които биха могли по-лесно от другите да си запълнят времето. И дори нищо да не правят – да намерят удовлетворение в четене, в осмисляне на натрупаното, в изнасяне на някоя и друга лекция. Питам се и същевременно се оглеждам – няма ли да изпадна в същото състояние и аз? Психологически чувствувам, че мога да се отделя от Института [по балканистика], да предам директорския пост и да помагам отвън. Но още не смея да планирам живота си нататък.

15.III.1982 г. [понеделник]

Посетих сина на [Дионисиос] Закитинос, който сега ръководи културната дирекция при Министерството на външните работи. Той е подготвил, т. е. са му подготвили, проекта за културната спогодба, тъй като вниманието му е било съсредоточено предимно върху културната спогодба със СССР,

където ще иде най-напред. Отидох, за да го убедя да бъде по-конкретен, да засилят възможностите за научен обмен и сътрудничество в областта на хуманитарните дисциплини, където особено имаме нужда от контакти.

Отбеляза ми за проекта на нашия план, че бил много разхвърлян (което между нас казано е абсолютно вярно), но още не е гледал гръцкия – обеща да ми го прати своевременно.

Обядвахме с [Гунар] Херинг и [Янис] Александропулос. Г. Херинг завършва книга върху политическите партии в Гърция от Освобождението до 1939 г. Обядът дадох и в чест на Живко Кабадаиев, тъй като Я. Александропулос заминава за курса в Унгария по османска палеография на СИБАЛ.

16.III.1982 г. [вторник]

Завърна се [Константинос] Караманлис от обиколката си в Индия и Австралия. Поисках среща с него чрез Петрос Моливиатис, за да връча един подарък и писмо от Т.[одор] Живков по случай рождения му ден.

Пратих и информация в София за значението на това посещение. Вестниците писаха много.

„През последните седмици правителството на Андреас Папандреу започна да проявява повишен и специален интерес към проблемите на гръцката емиграция в чужбина. За разлика от досегашните правителства този интерес вече е в насока не само на използуване икономическите възможности на емиграцията, но и за обединяване на „елинизма в целия свят“ в името на по-резултатна подкрепа на гръцките позиции по основните национални проблеми.

На неотдавнашното заседание на правителството е била обсъдена програма за по-активно участие на емигрантите в съживяването на гръцката икономика – както чрез повишени преводи в гръцки банки, така и чрез увеличаване на производствените инвестиции от тях в Гърция, за връщането и безболезненото им приспособяване в страната. Решено било да се създаде специален междуправителствен орган, компетентен за решаването на всички практически проблеми, свързани с това. Отчита се, че необходимостта от по-активно използуване на капиталите на емиграцията се налага от това, че след идването на А. Папандреу на власт са намаляли чувствително приходите от емиграцията, която предвид на преходния период и непоследователните икономически мерки, предпочита да влага спестяванията и капиталите си в западни банки.

Наред обаче с икономическия фактор, вече са очевидни намеренията на правителството да използува по-пълно емиграцията и за влияние върху общественото мнение и правителствата в страните, в които живее, за по-резултатна подкрепа на позициите на Гърция по гръцко-турските спорове, и най-вече по кипърския въпрос. Все по-открито и от общественото мнение, и от представители на правителството се поставя също и

въпросът за правата на гърците, живеещи в Северен Епир, а нерядко – и за „македонския въпрос". Това даде повод на някои опозиционни вестници, а и на в-к „Ризоспастис" да обвини правителството в насаждане на националистическа линия.

Особена активност се проявява към гръцката колония в САЩ, която е заела изчаквателна и дори отрицателна позиция към правителството на А. Папандреу. В кратък период от време гостуваха заместник-министъра на външните работи К.[аролос] Папуляс и Маргарита Папандреу, както и министъра на социалните грижи [Параскевас] Авгеринос. Тези неофициални посещения бяха използувани в най-пълна степен за осветляване на гръцката колония по външнополитическата обстановка в страната и позициите на Гърция по националните проблеми, както и за проучване на нейните проблеми и възможностите за тяхното поставяне и решаване от правителствата на САЩ и на Гърция.

Показателни за намеренията на Гърция да активизира дейността си по обединяване на елинизма в целия свят бе и двуседмичното посещение на К. Караманлис в Индия, Австралия и Сингапур, което приключи на 16 т. м. Най-общата оценка, която се прави за това посещение е, че са преминали „изключително успешно". При разговорите с местните ръководители К. Караманлис е информирал подробно за проблемите на Гърция – главно гръцко-турските спорове и кипърския проблем. Преценява се, че е срещнал разбиране и по двата въпроса. От Индия и особено от Австралия е получил уверенията им, че ще подкрепят по-активно Гърция в международните организации.

Основната цел на посещението в Индия е било за установяване на по-тясно политическо сътрудничество, като се има предвид водещата роля на Индия сред необвързаните страни, и на тази основа – поемане на международни инициативи и подкрепа за решаване на Кипърския въпрос. Било договорено индийският външен министър [Шри Нарасимба] Рао да посети в скоро време Кипър. Обсъдени били възможностите за увеличаване на стокообмена, който засега е неразвит и с дефицит за Гърция, и за подписване на първата културна спогодба между двете страни. По-подробно били обсъдени и въпроси, свързани с морското право и континенталния шелф, по които позициите на двете страни съвпаднали.

Особен интерес представлява посещението на К. Караманлис в Австралия, където живеят и работят над 500.000 гърци. Това е първо посещение на гръцки ръководител. Наред с официалните срещи и разговори с австралийските ръководители, К. Караманлис е имал множество срещи и с гръцката колония. Прави впечатление фактът, че К. Караманлис за пръв път публично и официално кани емиграцията към единство и национално обединение, за неутрализиране на организираната напоследък „опасна антигръцка пропаганда", която имала за конкретна цел не само извращаване на гръцката история, но и раздухване на „несъществуващия

македонски въпрос". И при официалните си разговори, и при организираните публични прояви с колонията К. Караманлис поставил въпроса за методичната дейност на определени „известни на гръцкото правителство кръгове", които изкуствено създават и раздухват този въпрос. Такива кръгове съществували в Канада (специално отбелязал Торонто), но още повече в Австралия. Използувайки предоставената им свобода – предвид многонационалния характер на страната, – те се опитвали да „напомнят за присъствието си по различни поводи и начини, включително и по официални радиостанции". К. Караманлис пояснил на своите събеседници кой и какво се крие зад тези тяхни намерения, „целящи грубо фалшифициране на историята на Гърция и особено тази на Македония" и призовал и правителството, и колонията да се противопоставят по адекватен начин на това (най-вече чрез правилно осветляване на историята на Македония).

Тази „покана" на К. Караманлис към австралийското правителство и колонията за правилно информиране на „несъществуващия македонски въпрос" бе оценена от някои десни вестници като „пряк отговор на подривните усилия на агентите от Скопие, както и на неспирните заговори на славизма" за неговото раздухване.

Следва да се отбележи фактът, че К. Караманлис за пръв път при свое официално посещение поставя открито и публично „македонския въпрос"."

17.III.1982 г. [сряда]

Денят бе претоварен със задължения, по същество протоколни – коктейл в съветското посолство, обяд в ливанското (арабските посланици поканиха [Агамемнон] Куцогиоргас и [Каролос] Папуляс), прием в ирландското, вечеря в ГДР посолството в чест на А.[кис] Цохадзопулос.

Имах възможност да говоря поотделно и с А. Цохадзопулос и с К. Папуляс. Напомних им за идеята на А. Папандреу посещението му в София да не бъде една формална визита, а да доведе до задълбочаване на взаимоотношенията и сътрудничеството, особено на икономическите. И двамата се съгласиха с това и казаха, че ще вземат срочни мерки. К. Папуляс помоли ние да набележим кръг от въпроси и предложения, за да го облекчим при съставянето на тяхния план и провеждането на инициативи. И щом го получа, да ида при него.

А. Цохадзопулос заяви, че ще гледа в най-скоро време да изпрати екип от 7–8 души в София, за да се заемат най-сериозно с уточняването на въпроси от различни сектори, най-вече в областта на аграрните отношения, кооперирането, машиностроенето и взаимно допълване в тази област, транспорта и т.н. Напомних му и за Орменион. Той ми отговори, че го е включил в плана за тази година и ще бъде завършен в скоро време.

С А. Куцогиоргас, с когото седнахме на една маса, водихме по-скоро идеологически разговор – накъде отива ПАСОК. Опитах се да разкрия, че колкото и да изглежда съблазнителна една социалдемократическа тенденция на развитие, тя може да се окаже пагубна за ПАСОК, тъй като социалдемокрацията исторически е отхвърлена от политическия живот на Балканите. Една социалистическа, не комунистическа партия, на Балканите при четири социалистически страни с комунистически режими, въпреки разликите между тях, има перспективи да се развие като премине наляво, и то доста наляво, дори когато действува в условията на капиталистическата система. Това важи особено за Гърция, която направи сериозен, макар и неуспешен опит да смени режима и системата. Изразих му и някои свои опасения.

А. Куцогиоргас ме увери, че знае най-интимно какво мисли А. Папандреу и че в никакъв случай ПАСОК не щял да се превърне в социалдемократическа партия. Но обстоятелствата налагали да се съсредоточат усилията върху кадрови и други преобразования, които да разчистят пътя утре и за по-дълбоки реформи.

На вечерята при [Ернст] Кубе (ГДР), при даването на кафето, той ни разположи така около себе си, че стана задължителен разговорът около ПАСОК, с център А. Цохадзопулос. Поставиха му се различни въпроси за характера и дейността на неговото министерство (на строителството), което се оказа, че има много по-широк обхват, и т. н.

Мисля, че проф. [Василиос] Филяс бе този, който постави въпроса и за гражданския брак. А. Цохадзопулос много хвали закона, едва ли не искаше да му придаде революционен характер. Възразих му и то мисля убедително, че всъщност това е една полумярка, която на практика узаконява ръководящата роля на църковния брак. А. Цохадзопулос остана озадачен от тези ми думи, но когато му казах, че църквата не допуска църковен брак след гражданския, който се таксува от нея като конкубинат, и това бе потвърдено от мексиканския посланик, той се замисли.

18.III.1982 г. [четвъртък]

Момичетата се настаниха в хотела. Трябваше да се наложа над капризи и еснафски сметки. Всъщност така е и по-евтино, и по-достойно. Светла се похвалила и пред Илия, и пред Варчо.

Поканих на обяд Демос Хадзимилтис, кипърският посланик и Янош Левандоски [полският посланик]. Преди обяда се разходихме около час – разказа ми за последното развитие в Полша, за пленума на ЦК, за борбата между предишните кадри, които искат да възстановят статуквото ante bellum, но такова каквото е било до кризата. [Войчех] Ярузелски или по-скоро самият ЦК не приел внесения доклад от Политбюро и искал да

постави въпроса за доверие на Политбюро и за нов избор. В. Ярузелски уредил изтеглянето на доклада. Изглежда, че военното положение трябва да продължи, за да може по-спокойно да се изгради ПКП на нова основа.

По кипърския въпрос нищо ново. Оставам с впечатление, че посещението на А. Папандреу и интернационализирането на кипърския проблем е било повече необходим на кипърци, за да демонстрират и разбира се, да имат по-сигурно ангажирана Гърция в диалога им с турците, където има диалог не между две общности, а между Кипър и Турция.

19.III.1982 г. [петък]

При [Харилаос] Флоракис. Връчих му поканата на Тодор Живков за участие в конференцията за Г.[еорги] Димитров. По принцип прие да участвува лично, като обаче остава официалния отговор да ни съобщи след заседание на ПБ, когато ще се приеме и решение за отбелязване годишнината на Димитров в Гърция.

Съобщи ми впечатленията си от посещението си в Сирия и Ливан, откъдето току-що се бе завърнал. В Сирия констатирал пълно откъсване на БААС от масите, режим на краен деспотизъм, със секретаря на партията не можел да се срещне и едва преди заминаването, след заплаха, му устроили среща, и то, макар крайно предпазливо, другарите не скрили опасенията си от режима. Външнополитическата линия не могла да оправдае вътрешната, реакционна по същество, дейност. Разправата с мюсюлманските братя станала по една случайност – въоръжено сблъскване (използували стари римски проходи за да складират оръжие и да се събират), което завършило с поголовното унищожение на цялото население с директни бомбардировки и обстрелване.

В Ливан, обратно, направило му впечатление, че въпреки развалата на държавата, населението съумяло да се самоорганизира. В никакъв случай не се чувствувало това напрежение като в Сирия. [Ясер] Арафат дошъл специално в сградата на ЦК, за да го поздрави – за пръв път посещение в ЦК.

За положението тук бе кратък, но ясен. ПАСОК е поел пътя на социалдемокрацията; не става въпрос за нейната идеология, а преди всичко за нейната роля. Иска да изтика ГКП от масовите организации и от работническата класа, да се настани там ПАСОК и да поеме своя дял. Партията не може да допусне това и Х. Флоракис вижда неизбежно сблъскването с ПАСОК. Действуват все още внимателно, но сведенията били, че такава линия се насажда отгоре.

Вечерта – прием на министъра на външните работи в чест на дипломатическия корпус. Със закъснение дойде и Андреас Папандреу.

Мелина Меркури очевидно ме отбягва. Когато ѝ заговорих, изрази на думи хвалби и изведнъж каза, че ѝ се пие вода и се насочи към бюфета,

гледайки дали я следвам. Оставих я. Дали ѝ тежи ангажимента, който е поела за [Калина] Богоева, а нищо не урежда?

Имах възможност да поговоря за конференцията за Г. Димитров с [Акис] Цохадзопулос. Подсказах му, че заслужава да се вреди, като се има предвид международното ѝ значение.

Мислех, че [Йоанис] Хараламбопулос не ме познава, но ме посрещна най-любезно и сетне заедно с [Агамемнон] Куцогиоргас ме представиха на А. Папандреу като голям приятел на ПАСОК и на Гърция. Аз бях останал в другата зала, съвсем настрана и оттам ме пое Куцогиоргас, за да ме заведе при Папандреу.

Запознах се с племенника на [Панайотис] Зепос, сега е тук, а доскоро посланик в Канада. Със същото име, но по-модерен. Разви интересни мисли за възможностите и трудностите по пътя на една модернизация на Гърция.

20.III.1982 г. [събота]

По телефона към 10 часа се обади [Петрос] Моливиатис. В 11.30 часа ме очаквал К.[онстантинос] Караманлис. Отидох. К. Караманлис ме прие любезно, говори за приятелството си с [Тодор] Живков, за удоволствието да посети България. Приемат предложените дати – 14–16.IX.

С П. Моливиатис продължихме разговора. Разказа ми за посещението в Австралия. Поискали са от правителството да не допуска злоупотреба с употребата на термините „Македония“ от югославските представители, тъй като Македония е територия, намираща се в три балкански държави.

Стачката в операта ни попречи да идем на „Травиата“. Тъкмо Варчо се бе съгласил.

21.III.1982 г. [неделя]

Потеглихме с [Георгиос] Зоидис за Волос. Устройват ден, посветен на 1821 г. с конференция, на която присъствуват освен двамата със Зоидис и Лукия Друлия и Павлос Петридис от Солун.

По пътя Г. Зоидис ни разказа много из историята на ГКП, съпротивата, гражданската война. За стратегическите и тактическите грешки на партията и на отделни личности. Не беше много ласкав към [Никос] Захариадис. Не може да прости на делегацията на партията и на ЕЛАС, която имала строги указания, но превишила правата си и подписала неизгодно съглашение. За броя на жертвите. За [Наполеон] Зервас, [Апостолос] Сантас. За [Йосип Броз] Тито. Не приема обвиненията в предателство. Смята, че това бе хитра игра на Н. Захариадис, която му позволи да спечели Сталин на своя страна.

22–23.III.1982 г. [понеделник–вторник]

Посещение в кметството. Уговорихме въпроса за побратимяване на Волос с Плевен. Посетихме музея – добре осъвременен от директора [Емилиос] Хурмузиадис, току-що избран за доцент в Солун. Оттам в къщата на Макрис, местен етнограф, който си построил къща и я направил етнографски музей. Богати колекции. Сам той е много приятен.

Вечерта, при препълнен салон, говорихме последователно. Аз бях приготвил малък текст, защото ми казаха, че ще говорим повече върху зададени въпроси. Трябваше да го допълня до около 30 минути. Слушаха с интерес.

След изнесените съобщения постъпиха въпросите. [Лукия] Друлия отговаряше много обстойно. Един от въпросите бе зададен така – защо за един Байрон, който дигнал само шум с името си и със скандалния си живот (забременяли няколко момичета от него) се пише толкова много, а за Хаджи Христо – герой, не се говори почти нищо. Л. Друлия говори за ролята на филелинизма, изключвайки от тази категория доброволците от балканските страни. Известна теза, която иска да оправдае мълчанието в гръцката историография по тези въпроси. Аз вече бях имал разговор с нея по този проблем. Затова, отговаряйки на един провокационен въпрос, очевидно подучен, защото му го бяха написали – какви са доброволците от България по имена, българи или гърци от Източна Румелия – (без да влизам в никакви обяснения отговорих, че се касае за българи, когато говоря за българи или за албанци, сърби и гърци), преминах към по-общия въпрос – правилно ли е да се игнорират доброволците от балканските страни?

Л. Друлия отговори, че това били съратници, съборци, повече от обикновени филелини и ми бутна микрофона. Аз приключих спора с репликата, че академичния спор е едно и не толкова важно нещо, колкото фактът на признанието: „Наречете ги както искате, но да излязат на сцената и да заемат мястото, което са играли, това ми се иска." Публиката ми ръкопляска продължително.

Водиха ни на вечеря в един ресторант, където се оказа и японският посланик.

На другия ден заранта имах интересен разговор с Павлос Петридис, кандидат за професор в Солун. Събудено момче. Тук, за съжаление пред всички, поспорихме със [Георгиос] Зоидис за П.[анайотис] Канелопулос. Не могат да превъзмогнат миналото. Разбирам ги напълно, но ми се ще да бъдат по-отворени, за да спечелят повече представители на интелигенцията на своя страна. А все още не само не могат да я приобщят, но я отблъскват.

На връщане още по-отвратително време – дъжд, студено. Спряхме се за малко в Камена Вурла. да пием по едно кафе и да прочетем волоските

вестници, които дадоха богата информация за конференцията и за пребиваването ни.

24.III.1982 г. [сряда]

Заранта прегледах вариантите за преустройството на магазинчето долу като консулска служба. Този път П.[етко] Илиев бе по-експедитивен, изпрати бързо екип. Приехме най-евтиния и сполучлив вариант, но помолих за съвсем категоричен отговор, за да отклоним от входа и качване в посолството на голямата маса посетители за Великден.

25.III.1982 г. [четвъртък]

Йон Брад ми позвъни да ме убеди да сложа жакета, макар че министерството остави свободен избор – с тъмен костюм или жакет. Аз, разбира се, отказах да сложа жакет, но не можах да не изкажа недоумението си, че дори по един такъв малък въпрос не се решаваме да проявим жест към правителството на А. Папандреу, а очакваме от него да предпочете гражданския брак, когато ние с примера си показваме точно обратното.

На молебена социалистическите и не малко от другите [посланици] бяхме с тъмни костюми. Но беше така студено, че премръзнахме.

Вечерта Университетът устрои тържествено събрание, посветено на гръцкото въстание, с доклад от един проф. химик – [Леонидас] Зервис. Невероятна еклектика – със скокове в далечното минало, антифашистката борба и съвременността. Но някои от неговите изводи бяха интересни, тъкмо защото никога не би ги направил историк. Направи сравнение на стратегията на [Теодорос] Колокотронис, който си поставя немислимата за онези условия цел – без войска да обсади столицата на Пелопонес Триполица, да я превземе и след това да се наложи за превземането на най-непристъпната крепост – Навплион, останала единственият незает пункт от Ибрахим паша – със стратегията на [Никос] Захариадис, който изтегля всички въоръжени сили от градовете в планините...

Или за чувството за дълг пред историята, дълбоко вкоренен у гърците – император Константин, патриарха, прословутото „Охи“, Съпротивата, без да смекчава острите си класови характеристики за различните социални групи, и т. н.

Спря се и на балканския аспект на въстанието. Позова се и на мен. Не знаеше, че съм там.

26.III.1982 г. [петък]

Тази заран имах среща при Е.[вангелос] Авероф, лидера на опозицията. Разменихме си по една книга и говорихме за положението. Той се съгласи с казаното от мен, за да дам тласък на разговора, че няма разлика au

fond в следваната външна политика между Нова демокрация и ПАСОК, освен в методите. Отбеляза обаче разликата, че с тези методи по отношение на Турция не били постигнати никакви резултати, само отношенията се изострили. А с постоянните негативни позиции в ЕИО и НАТО А. Папандреу отегчил даже съюзниците си. Това му било казано от тях по време на посещението му в ГФР. Даде пример с декларацията на А. Папандреу по предложенията на Л.[еонид] Брежнев. „Коя е Гърция, та да обявява, че предложенията на едната свръхсила водят към отслабване на напрежението, а на другата – не, и отгоре на това да дава съвети. Рано или късно за такова отношение Гърция ще трябва да се разплаща."

Много по-сурова оценка Е. Авероф даде за вътрешната политика на ПАСОК. Ако за външната политика на правителството той употреби израза, че не вижда за Гърция непосредствена опасност, то за вътрешната каза, че Гърция е в криза, икономическа и психическа. Вътрешноикономическото положение той охарактеризира като кризисно. Парализирана е цялата инициатива, във всички сектори. Най-вече заради липсата на яснота в политиката – нито социализъм, нито капитализъм. Само люшкане, с изявления на министри, които взаимно се отхвърлят. За много по-кратко време, отколкото той сам се надявал, Папандреу вече загубил аванса, който го довел на власт. Но бъдещите избори щяли да бъдат много ожесточени. Предстоящите общински избори, без да бъдат реална картина на съотношението на силите, ще разкрият тенденции. Разбира се, тяхният резултат ще зависи и от някои други фактори, като например дали ПАСОК и ГКП ще се споразумеят да не се противопоставят (имал сведения, че било постигнато споразумение), и от вътрешната дисциплина на Нова демокрация, да преодолеят себичните и интереси и противопоставянето на двама и трима кандидати.

В икономиката извършената адаптация от страна на средните и дребни предприятия към условията в ЕИО била нарушена с увеличените данъци, заплати и с намаляването на работния ден. Големи фирми в Западна Германия отказвали да доставят стоки от Гърция и се ориентирали към други страни. Той провел срещи с някои западногермански индустриалци и търговци, за да се опита да им въздейства с аргумента, че А. Папандреу се отказал от предизборните си крайности и следователно могли да засилят икономическото сътрудничество. Но изявленията му били посрещнати хладно. Изводът му е, че ПАСОК все още не е в сериозна загуба на позициите си. Но влиянието му спадало.

Накрая говори за разширяване на отношенията между двете страни и за установяване на сътрудничество между Нова Демокрация и БЗНС. Изрази учудване, че А.[танасиос] Канелопулос не заминал, а отложил пътуването си с една седмица.

Интересно е, дали наистина лошото време или други ангажименти са попречили на А. Канелопулос или в средите на Нова демокрация е въз-

никнало неудоволствие от посоките на А. Канелопулос и съгласието на Е. Авероф да се подпише протокол за сътрудничество с една несвойствена на Нова демокрация партия. (Което е напълно вярно. Ако някакво формално основание можеше все пак да се намери, докато Нова демокрация бе на власт, сега в опозиция, когато основните ѝ лозунги са антисоциалистическите и антикомунистическите, това звучи като анахронизъм. Но се убедих, че в политиката анахронизмите са по-чести, отколкото в обикновения живот.)

26–28.III.1982 г. [петък–неделя]

От петък по обяд до неделя прекарахме в Пелопонес, в района на Триполица. Пътувахме трима – с Варчо и Вечеслав Тунев.

Отдавна не бях прекосявал отсечката Навплион–Триполица. Красив изглед. А на едно място изхвърляха тонове портокали, измръзнали при последните студове. Чудесен на цвят оранжев килим по склона. Спряхме се, както и други пътуващи, да се налюбуваме на този изглед и да направим снимки. ЕИО плаща щетите и затова унищожението се извършваше открито и демонстративно.

Настанихме се в хотела, поразходиха ни в полето, където се е намирала старата Мантинея и вечерта отидохме в дома на Ница [Антония Бисбику Гаврилу], в селото.

Майка ѝ е в траур. Двамата ѝ братя били екзекутирани от немците, а синът ѝ успял да напусне Гърция, вече като участник в Гражданската война, но умрял в чужбина. Но я крепи чувството, че е стожер на семейството – събира дъщерите си, обича зетьовете, ласкае дечицата, за които селският двор е чудо.

Приятни хора и прогресивни. С тях бе и една приятелка на Ница, омъжена за бивш учител, от същия край, който сега се занимава с изследване на психологията на младежта, главно ученици. Та имахме много интересни разговори за развитието на младежта: сблъскаха се различни схващания – и догматични, и либерални.

На другия ден направихме голям обход из планинските села: родното село на майката на [Теодорос] Колокотронис – гледаш го и разбираш защо турчин не е смеел нощно време да остане из тия краища, а и през деня не му се е харесвало да се подлага на риск сред трудни и почти непристъпни пътеки; градчето Димицана – едно от най-известните възрожденски средища на Гърция; оттам отидохме до друго едно селище – Стемница, с хубава църква.

Обядвахме във Витина. Пътят от едната страна се оказа непроходим. От другата страна попаднахме също на сняг и ями. След дълги колебания едва се решихме да минем. Нахвърляхме камъни в ямата. Не ти се вярва, че може да има такъв сняг.

И тук имахме една крайно интересна среща с един от народните попове. Това е едно движение отскоро за генерално обновяване на църквата – без йерархия, без имоти, за общение с народа. Църквата се опита да отлъчи едного от тях, другиго да премести в забутани краища, но населението се дигна в тяхна защита. Не ще е лесно обаче да се преборят с църквата.

Вечерта отново ни очакваха в домашна обстановка. Продължиха интересните разговори. Наведоха ме на някои интересни мисли, че не само горе, по върховете на партийната йерархия не е леко да се създаде единодействие между ГКП и ПАСОК, но и в провинцията: макар че тук много по-осезателно чувстват неприятните последствия от възможното сблъскване при общинските избори. Силно е и недоверието между ГКП и Фракцията, макар че тук като хора – учители, адвокати – са близки и разбират необходимостта от единодействие срещу десницата.

На следния ден отидохме до селото на [Григориос] Ламбракис, в Тегея. Разгледахме интересните разкопки на най-големия храм в Пелопонес. Запазени са само основите, но те са внушителни.

Обядвахме в чудесен парк – дяло на колективните усилия на представителите на няколко села, които населяват този край без градски център.

Отбихме се за сбогом при тези мили хора, останахме много доволни, и те също ни засвидетелствуваха и задоволството си, и обичта си. Пристигнахме в Атина, след като преминахме през няколко задръствания.

29.III.1982 г. [понеделник]

[Владимир] Кабошкин даде вечеря в чест на Я.[рослав] Жадовски, който си заминава. Повишили са го, т. е. изпращат го във Вашингтон, тъй като е съдействувал за връщане на златото от САЩ. И е доволен от новия си пост, и е недоволен, тъй като е бил вече няколко пъти там.

На вечерята бяха поканени освен тях – [Ернст] Кубе и аз от социалистическите [страни], [Хелмут] Зигрист от западните и [Каролос] Папуляс, [Георгиос] Мазаракис и шефа на протокола. Не можа да се създаде интимност, главно поради не уютността на залата – един кът, отрязан от общия хол, с височината на хола, т. е. над два етажа. Чувстваш се не в столова, а в храм, където са разположили една маса.

30.III.1982 г. [вторник]

При Е.[рнст] Кубе [ГДР] пък стана прощалната среща с дипломатите. Имаше възможност да я направи [Йон] Брад [Румъния], но не фиксирал дата до заминаването си. И тази постъпка му се писа в пасив.

От там отидохме заедно с [финландската посланичка] [Ева-Кристина] Макелайнен на обяд. Покани ме интимно. Говорихме за какво ли не. Тя се интересува по-специално за културната конвенция, за икономическите

отношения, за характера на ПАСОК, за личността А. Папандреу, за България, за семейството ни и т.н., и т.н. Това бе най-дългият и същевременно най-приятният обяд, който съм имал в Атина.

Вечерта П.[анайотис] Канелопулос, който изнесе лекция за Гьоте, демнстрира още веднъж необичайна жизненост. Говори с патос и с ерудиция, която му спечели нестихващи овации.

Ето една форма, колкото и да е странна, защото в повечето случаи аудиторията е запълнена само от тридесетината академици, която крепи авторитета на Атинската академия: достатъчно е един път в месеца да улучат с темата и докладчика, и това намира широк отзвук сред обществеността. И телевизията го представи, и вестниците пишат, а и се говори много.

31.III.1982 г. [сряда]

Посетих К.[онстантинос] Цацос в кабинета му в Плака. Изглежда, че това е и домът му, като долния етаж е отделил за кабинет и приемна със секретарка.

Интересуваше се за „Историята на световните цивилизации“. Прави ми различни комплименти и декларации от рода на тези, че при сегашното се отиване в Париж щял да говори на А.[маду] М’Боу да постави мен начело на Международния комитет, разхвалвайки ме за инициативността и особено за начина, по който съм провел срещата за представянето на Балканите през XV–XIX в. Беше ми говорил вече веднъж по този начин, като нито тогава, нито сега разбрах точно защо, тъй като му бях дал да разбере, че такава задача не е по силите на човек извън Париж. Нито пък е достатъчно съблазнителна, за да поиска човек да се настани там само заради нея. Подхвърлих му идеята за редактирането на томовете – да поеме отговорността на един том. Това пък на него му се видя много. Иска нещо, разчита на това си отиване в Париж, взима със себе с М.[ихаил] Сакелариу – ще съдя изглежда по резултатите и от сведенията, които ще получа от там, при второто ми отиване в Париж.

Посети ме [Димитриос] Враделис. Не го оставиха за председател на парламентарната група за приятелство с България. Вземат очевидно мерки за ограничаване на проникването ни в Тракия и Македония. Направили са го председател на парламентарната група за приятелство с Унгария. Искаше известна помощ за уреждане на студенти от Гюмюрджина, нещо много разумно. Решил е освен това да прекара няколко дни в София.

1.IV. 1982 г. [четвъртък]

Посетихме с Г.[еорги] Колибаров кмета на Атина Д[имитриос] Беис. Поднесох му юбилейната значка за 1300-годишнината. След това му поис-

ках да даде Атинския културен център за изложбата за Георги Димитров. Той изкара историята с полагането на венец от страна на [Янис] Папатеодору, за да ми докаже колко били чувствителни в Атина към Г. Димитров (венец, положен от кмета при официалното му посещение в София). Всъщност, реакция на дребно, тъй като [Янис] Папатеодору бе отговорил много достойно и целият случай бе останал без последствия. Ясно, че Д. Беис нещо се е подплашил, но защо? На десницата ли разчита да бъде избран?

Продължителен разговор с [Димитриос] Андрулакис, съветника на [Харилаос] Флоракис – за ПАСОК и спора или по-скоро полемиката, която започва да се разгръща между ПАСОК и ГКП.

Поканих на обяд немския посланик Х.[елмут] Зигрист, интересен човек, със значителен международен опит, защото е бил в Брюксел в ЕИО.

За ПАСОК каза, че негативното им отношение и постоянните им предложения за корекции вече са отегчили членовете на НАТО и ЕИО. Нещо повече, станали за присмех. Ако все пак лидерите проявявали търпимост към партийните водачи, съобразявайки се с необходимостта те да използуват демагогията за общополитическа консумация, то не било такова отношението на функционерите, в това число и на министрите, към гръцките забележки по общоприетия текст. При това те разбират много добре, че Гърция не може да излезе от ЕИО и НАТО, особено след като Испания и Португалия искат да влязат. Очакват Гърция да намери верния тон и вярната политика.

Отношението на ГФР е да подкрепя правителството, за да остане Гърция стабилна. Защото там, където има стабилност, социалните проблеми не прерастват в политически. Надявайки се на „вразумяването“ на гръцкото правителство и на ПАСОК, ГФР се стреми Гърция да върви по пътя на равномерното развитие.

Готовност за инвестиции има, но очакват яснота в няколко направления: гаранции в действуващото законодателство; закона за синдикатите; изясняване на въпроса за заплатите; кадрите (липсват в Гърция подготвени средни технически кадри). Даде пример с немски инвеститор-предприемач, който организирал производство в Гърция, но след като две години обучавал работници в ГФР. Иначе гърците били предприемчиви и солидни работници. Затова са все още в период на изчакване.

Затова дали ПАСОК може да стане социалдемократическа партия Х. Зигрист разви следните мисли. Самата немска социалдемокрация еволюирала след Първата световна война. Това било свързано и станало възможно благодарение на:

– достатъчно високо социално ниво (не каза работническа аристокрация), за да се създадат предпоставките за изграждане на национални, а не класови институции (синдикати и пр., които да обхващат не класовите, а националните интереси на различните категории население);

– солидни, независими, некласови синдикати, които да провеждат борба за запазване и задълбочаване на социалните придобивки;

– държавата да се е превърнала в социален регулатор, да е политически стабилна.

Тези условия са нужни, за да се появи нов тип социалдемократическа партия, непочиваща на класовата борба. Да няма остри и силни социални проблеми, които да бъдат политизирани. Само така не ще бъде оставен терен на комунистическите партии. Затова е слаба ролята на комунистическите партии в западноевропейските страни, където са решили тези предпоставки. Това още не е налице в Гърция. Някои говорели за социалдемократически тенденции в ПАСОК, но той не вярва във възможността това да стане в близко бъдеще, макар че се надява в интерес на Гърция и на гърците това да се осъществи.

Оттук и извода му за ПАСОК, че у него сега има повече радикализъм, който не е социалистически. Все още всички пътища пред ПАСОК са открити. Не е ясно накъде ще идат.

След обяд отидох на летището – К.[ирил] Зарев и Б.[елчо] Белчев се спряха на летището като транзитни пътници. Поговорихме. Б. Белчев се оплака, че не съм устроил негово официално посещение. Отговорих му, че работих със същото темпо, с което той ни оправи заплатите. Казаха ми, че те направили всичко възможно, но че имало някои трудности от бюджетен характер.

След това посетих Елевтерудакис, издателската къща и енциклопедия. Синът Г. Елевтерудакис, с когото бях работил през 60-те години и му дадох около 200 страници машинописен текст по балканската тематика, беше починал. От [Георгиос] Зоидис узнах, че жена му продължавала да работи, след като повторно се омъжила. Говорих с нея, тя си припомни, че е ставало дума за мен, че съм осигурил автори и от други страни – от Румъния, Югославия. Имала две дъщери от първия си брак, и двете сега работели в издателската къща.

Поставих ѝ въпроса за българина – предател в Месолонги, както е описано в енциклопедията, за да издирим извора. Отпусна ми енциклопедията по цената за библиотеките – 40% с още 10 %намаление – 24 тома за 8.000 драхми. Нищо не са за такова издание. Варчо много се зарадва, защото наистина много се нуждаем от справочни издания.

Вечерта при [Михаил] Скалистирис. Беше направил голям прием, с почти всички социалистически посланици и много други. Запознах се със семейството му по-отблизо, с родителите на жена му, с децата му. Неговият път се оказа много близък на Рита Буми–Папа – поетесата, която каня утре за връчване на медала 1300-години.

2.IV.1982 г. [петък]

Връчвах медалите на десетина души, които не бяха успели да дойдат в резиденцията. Между тях бе и Рита Буми-Папа. Нея и мъжа ѝ повиках по-рано. Около час говорихме. Папас, адвокат-комунист, ми разказа своите истории, сблъсъците със закостеняли функционери, изключването му и сетне реабилитацията му.

Стана малко тържество, защото задържах хората и на разговор. Това е, което най-много се иска в чужбина – малко внимание и разговор, да почувствува, че го уважаваш. Посланикът е на особена почит – спомням си и в Париж, а още повече в малка страна, каквато е Гърция. У нас е по-друго, защото около посолствата бе издигната стена, прекъснато бе общението с посланици и съветници, създадено бе настроение срещу тях и сред общественото мнение, тяхното значение бе смачкано.

Обядвах с академиците [Дионисиос] Закитинос и [Панайотис] Зепос в клуба „Athené". Там дадох юбилейната значка на акад. Д. Закитинос. Той още ходи с бастун и отбягва отивания на чужди места.

Двамата ми казаха, че акад. [Константинос] Трипанис спрял процедурата по моето избиране. Когато Д. Закитинос ме представил в секцията, той предложил да бъдат прегледани всичките ми трудове, за да се види дали нямам антигръцки писания. Д. Закитинос възразил, че ако някой е писал срещу България, това е той и въпреки това бил избран за чуждестранен член на БАН. Акад. [Панайотис] Гикас веднага го подкрепил, че българо-гръцките отношения се развиват от хора и поколения, които животът сблъскал. Но решили да отложат за малко [избора]. След това станало нещастието със счупването на крака. Сега, след като излязла и книгата, мислят, че е дошло времето. Ще поставят на всяка цена кандидатурата ми, но биха желали да се преодолее съпротивата на К. Трипанис. Според тях [Константинос] Цацос е този, който влияе решително на Трипанис. Поискаха аз да говоря с него, и те също щяли да говорят.

Като се прибрах, отворих случайно списанието „Тахидромос" и попаднах на остра статия срещу Атинската академия. Авторът се позовава на писмо на [Апостолос] Даскалакис. Веднага си спомних цялата история около СИБАЛ. Тогава министър бе К. Трипанис, той даде ухо на А. Даскалакис, той водеше делегацията (гръцката) в Кения, той изолира, а след това уволни и [Георгиос] Курнутос.

Срещнах се с акад. М.[анолис] Хадзидакис, който ми разказа подробности, които изцяло потвърдиха думите на П. Зепос и Д. Закитинос. Той също смята, че трябва да отида при К. Цацос, за да бъде предупреден все пак К. Трипанис. Според него, независимо от К. Трипанис, въпросът трябва да се постави и щял да получи положително решение.

3.IV.1982 г. [събота]

Посрещнах Г.[еорги] Йорданов. Времето е крайно неприятно, можахме да минем само за малко повече от половин час през музея – позволиха ни да го разгледаме при затворени врати. Вечерта отидохме в една прилична таверна, с китари, без много шум, но се прибрахме рано, защото при новото разписание трябва да сме в 5.00 ч. на летището.

Той иска да прекара лятото в Гърция, да посети Атон и някои острови.

Настоя да ида в София за Общото събрание на БАН, да не късам с научните среди.

5.IV.1982 г. [понеделник]

Втора заран съм рано на летището. Посрещнах Милко Балев. Настаних го него и другите членове на делегацията – [Петко] Петков, първи секретар на Пазарджик и [Станислав] Баев в резиденцията.

Целият ден бях с тях – случи се много приятен ден, слънчев. Обиколихме града, отидохме до Сунион, вечерта в шумна таверна. Милко [Балев], без да стигне до напълно откровени разговори, бе повече от друг път общителен и сподели мнението си за редица хора.

6.IV.1982 г. [вторник]

Бях при К.[онстантинос] Цацос. Казах му за К. Трипанис. Видях се и с [Панайотис] Канелопулос, който не остана никак изненадан от позицията на К. Трипанис. Между другото двамата не се обичат, П. Канелопулос не само не гласувал за него, но и се изказал против избирането му за академик.

7.IV.1982 г. [сряда]

Посетих акад. [Периклис] Теохарис. Обеща да дойде за асамблеята. Засега само той е приел от четиримата поименно поканени – [Янис] Рицос, [Мелина] Меркури, [Микис] Теодоракис. (Асамблеята не щяла да бъде детска.)

Посетих и Андреас Христодулидис, шефа на Атинската агенция. Връчих му покана от страна на БЗНС, но исках повече да поговоря по въпросите за отношенията между ПАСОК и БЗНС.

От няколко дена започнах да пиша доклад за ПАСОК – политико-идеологическа характеристика в настоящия етап и отношенията с БКП. Реших вместо с грами да изпратя събрания и обобщения от мен материал в доклад. Стана около 16–17 машинописни страници. Дадох го да се преписва, за да го отнеса в София.

Получи се съобщение, че ме викат на събранието на БАН.

Вечерта събрах [Георгиос] Дарданос с десетина издателски работници. Дължах им това внимание за книгата.

8.IV.1982 г. [четвъртък]

Посещение при министъра на транспорта [Евангелос] Янопулос със [Севдал] Севдалов. Успях да го уговоря да посети София. Разказа ми за резултатите от посещенията си в Румъния, разкри перспективите за сътрудничество с НРБ.

По обяд тръгнахме с колата за София.

9.IV.1982 г. [петък]

Кратко посещение в Министерството – при Иван Ганев, Александър Стрезов и в ЦК – при Ц.[ветан] Николов.

След обяд Мито Исусов и Пантелей Щерев ми казаха, че щяли да ме избират за зам.-председател на БАН. При входа на градината видяхме Мако Даков, който потвърди. Малко по-нататък Л.[юбомир] Попов и Л.[ъчезар] Аврамов си говореха, спрях се да се поздравим и те подхвърлиха, че вече само професори щели да стават посланици. Касаело се за Ал.[ександър] Фол за Турция. Казах им, че аз пък излизам. Не бяха чули нищо.

10.IV.1982 г. [събота]

Качихме се с децата на Витоша. Чудесен ден и много хубаво прекарахме горе. Вечерта бяхме на театър – много силна пиеса на сръбски или далматински писател – „Хамлет от село Туткаво". Изобличава партийните губернатори. Отлична игра на Стоянка Мутафова и Константин Коцев.

11.IV.1982 г. [неделя]

Цял ден се мотах из къщи. Вечерта отидохме на кино за Распутин. Интересен филм, навежда на много размисли.

12.IV.1982 г. [понеделник]

Общо събрание на БАН, присъствува и Т.[одор] Живков. В словото си той се спря на някои важни моменти, от решението на които зависи дейността на БАН, като основния център на науката, концентрирал най-добрата част от научния потенциал.

Отбеляза големите завоевания и успехи на науката, заслугите на БАН и се спря на проблемите:

1. За инженерно-техническите науки. Начинът на мислене и подходът са ограничени, само към детайли. Такава е общата ориентация. И БАН, и ведомствените институти са се ориентирали към прагматически решения и изобретения. Защо? Системата не позволява.

За внедрителската работа – нито производството, нито институтите са пригодени. Вече и научните институти не се занимават с голяма наука. Ако не тече, все пак капе. Колко време ще се чака за голям резултат? И кой ще го разбере? Няма механизми, няма стимулатори, няма интерес. Откритие за цял отрасъл не се заплаща, икономическите интереси не са заложени правилно.

Извод – производствените организации не могат да провеждат голяма наука. Необходимо е централно финансиране на големите програми.

2. За организацията. Да се извърши концентрация, но не на администрацията, докъдето сме стигнали, а на научните програми.

3. Учените са национална гордост. Но в България не ги знаят. Ученият в България не е на почит.

4. Връзките с чужбина. Не се отделя нужното внимание на научното коопериране, както правят това в ГДР, ЧССР. Ако не вземем бързо своя дял, ще бъдем изтласкани назад.

5. Същото важи за обществените науки. Плодят се малки институти, когато са нужни обединени усилия на големи колективи.

Нов етап. Проблемите са партийни, държавни – да се използува умът и таланта на интелигенцията.

Щом ме избраха, прескочих до Министерството [на външните работи]. Видях се с П.[етър] Младенов. Каза ми, че говорил с Т.[одор] Живков. Кога ще се върна щяли да решат те, но не по-рано от началото на следващата година. Имало да се довършат инициативи, да се установят контактите с новите министри, да се помисли за човек и да се подготви. Било трудно да ми се намери заместник, а не посланик в Гърция.

По време на почивката Ал.[ександър] Фол ми поиска да му дам временно една бройка до края на годината. Попита ме кога се връщам. Аз помислих, че се отнася до Атина и казах – веднага. Очите му светнаха. В първия момент не се досетих, но съобразих и му казах, че се връщам в Атина в сряда, а оттам вероятно към края на годината. Иска му се, изглежда, да иде в Гърция.

13.IV.1982 г. [вторник]

Заранта се отбих при акад. [Ангел] Балевски. Там вече бяха няколко души от новото ръководство. П.[антелей] Зарев предложи за научен секретар по история С.[имеон] Дамянов, а А. Балевски – В.[асил] Василев. Отклоних и двамата и предложих К.[оста] Палешутски. П. Зарев се опита

да ми опонира, но припомних, че със С. Дамянов ръководството ме докара до оставка и не го допусна за зам.-директор на Центъра.

След това се извърши първо разпределение на длъжностите: освен двата центъра – история и право – дадоха ми Икономическия институт, ИМОСИ и тежката задача – РИС и печатницата.

Обядвах с К.[онстантин] Косев и И.[лчо] Димитров. Бяха повикали [Благовест] Сендов, за да ми разкаже за идеите и те да си определят политиката към предложенията на ръководството. Държат го в ръцете си. Но той ми се видя достатъчно амбициозен, за да провежда и своя политика. Ще има ли обаче сили, и най-вече разбиране?

В 4 часа при П.[енчо] Кубадински. Смята, че посещението на [Кенан] Еврен изиграло известна роля за отлагане на идването на А. Папандреу у нас. Не беше доволен от забавянето на разглеждането на неговия доклад. И направо ядосан, че БЗНС вместо да се ограничи с партиите, с които досега бе установил връзка, праща покани до всички организации, вкл. и до ПАСОК. Протестирал.

В 5 часа – при А.[ндрей] Луканов. Набеляза ми основните задачи през близките месеци.

В 6 часа – при Г.[еорги] Йорданов. Говорихме за културната програма. Потвърди готовността си да дойде в Гърция.

Вечерта П. Кубадински и Мария ни поканиха в „Хавана“. Отново се посмяхме.

14.IV.1982 г. [сряда]

Потеглихме рано – през Гюешево, Скопие, за Охрид. Всичко бе добре. Поразходихме се в Скопие, още повече в Охрид. Но оттам решихме да превалим веригата, която разделя Охридското от Преспанското езеро. Под самия предел снежна лавина бе затрупала по-голямата част от пътя и колата трябваше да мине извън асфалта, на сантиметри от пропастта. Двадесетина и може би по-малко метри, но страхът бе голям. Минахме. Вечеряхме в Битоля, а преспахме във Флорина.

15.IV.1982 г. [четвъртък]

Доста продължително разгледахме Костур. Така ни хареса с езерото си. Но това ни забави и стигнахме в Атина едва в 11 часа вечерта.

16–18.IV.1982 г. [петък–неделя]

Потеглихме за Идра със съветска комета. Посрещна ни [Павлос] Милонас със сина си Константинос. Качиха багажа ни на едно муле, а ние

лека-полека се изкачихме в горния край на селището, където се намираше тяхната къща. Оказа се, че това са всъщност преустроени три стари къщи в една от самия Милонас, но така че не се разбира, че се касае за нещо съвършено ново. Много труд и красиво направено.

Вечерта, след кратка разходка, по тъмно, отидохме до една църква, където процесията навлиза в морето. Беше се насъбрал много свят, любопитен като нас. До кръста във водата навлязоха носещите основните свещени вещи, а тези с кръстовете се впуснаха да плуват. Интересно да се види веднъж, но не вълнуващо.

На следващия ден разгледахме градчето, къщите. Ралу Ману по майка се оказа, че произлиза от семейството на Томбазис и на Маврокордатос, но западнали и трябвало сама да си проправя път. Къщата на Томбазис завещали на държавата. П. Милонас пък идвал от Истанбул, където се родил.

Вечерта отидохме за малко в църквата, колкото да сварим словото на епископа, който говори срещу унисекса – жените да си останат жени, мъжете – мъже. Един англичанин, изглежда свързан тясно с острова, ми каза, че миналата година същият епископ говорил против нудизма. В 12 часа запалиха свещите. Ние побързахме да застанем на удобно място, за да погледнем към къщата на П. Милонас. Той беше се приготвил за истински празник – помогна му и Варчо – в консервени кутии бе поставил конци, поляти с газ, които запали. Невероятна красота отдалеч, по добре от всеки бенгалски огън, защото се извиват пламъци и изглежда много по-диво и по-тържествено, защото е по-естествено.

Чакаше ни магерица. Според обичая в дните преди Великден не се яде месо, а вечерта след 12 часа само топла супа от дреболиите. Варчо така бе прегладнял, че се наяде в един ресторант с агнешко. Затова пък на другия ден – неделя – пет часа пекохме агне и кукуреци. Няколко часа бяха нужни и за приготвянето на агнето. Ана, която е прецизен човек, бе победена от педантичността на П. Милонас, който имаше всички съоръжения за дупчене, шиене, връзване и пр. на агнето, включително и спринцовка за впръскване на една бутилка коняк. За печенето също се спазваше процедура – специална дупка; въглищата разсипани на едната страна, следвайки конфигурацията на тялото на агнето; по гръбнака и на шията с тел бяха вързани дъскички, за да държат агнето да не се разчупи, когато се опече...

Изобщо за запаметяване. И това П. Милонас го е правил двадесетина години. Дори веднъж се върнал от САЩ само за това и веднага след Великден отлетял за Англия. Ритуал до педантизъм. Съмнявам се другите, които също пекоха агне, да робуваха толкова на традицията. Синът му се опита да опрости някои процедури, но безуспешно.

На обяд дойдоха гости – странни личности. С някои можахме да установим контакт, с други – никак.

Ще остане в нашето съзнание едно интересно и необикновено преживяване.

19.IV.1982 г. [понеделник]

Заминахме за Париж. Посрещна ни Иван Бояджиев с Елито. Предложи ни да останем в посолството, но се оказа, че Дичо [Атанасов] не се бе разпоредил, а хотелът бе ангажиран, та отидохме там. Късно вечерта Дичо се обади и настоя да идем в посолството. Оставихме това за следващия ден.

20–26.IV.1982 г. [вторник–понеделник]

Среща с Айфер Бакалджиоглу, новият директор на ЮНЕСКО по културните въпроси, на мястото на [Емануел] Пушпа Дас. Продължителен разговор, с взаимно изпитване. Постигнахме съгласие как да се процедира, за да се сложи край на приказките около СИБАЛ. Той имаше предвид главно своите хора. Реши да образува една комисия, която да оцени досегашната дейност на СИБАЛ – [Шарл] Кечкемети, [Халил] Иналджък, [Андреас] Тице.

Много по-трудно мина срещата с постоянния турски представител [Халюк] Сайънсой, който се нахвърли върху нас – бяхме с [Милан] Миланов, – искайки да хвърли отговорността на нас за това, че нямало турчин в Международния комитет. Трябваше доста грубо да му кажа, че за мен не се гласували турските и другите балкански представители, нито е било искано от нас да ги представяме. Че изглежда авторитетът на България сред социалистическите страни е такъв, че нейният представител бе предложен, което не може да се каже за Турция и за отношението на нейните съюзници към нея. Сетне вече омекна.

Много по-лесно минаха всички други срещи. Подготвям писмен доклад до [Петър] Младенов, който ще приложа тук, затова ще спра. Пратих и кратка грама с общите изводи до П. Младенов.

Отидохме с Ана и Елито на филма „Къщата при езерото“ – френско заглавие на филма с Хенри Фонда, Катрин Хепбърн и Джейн Фонда. Разстрои ни цели два дни – и старостта, и въпроса за смъртта. Пиша сега, след като се завърнах в Атина и просто не ми се иска да се връщам към тези преживявания. Елито също се разстрои като ни гледаше такива несвойствени, дръпнати.

Милчо [Михаил Балабанов] е с влошено здраве, Цеца също е с биопсия, очакваше резултата. Връщат ги, това поражда големи проблеми. И за здравето, и за психическото равновесие. Въпросът е каква работа ще предоставят на Милчо след завръщането му, макар че Цеца предпочи-

та да има жив съпруг на каквато и да е работа, вместо да бъде вдовица. Приели са с радост Елито у дома, защото ги отвлича от нерадостните им мисли.

С Дичо [Атанасов] стана конфликт. Всъщност сблъскаха се неговите методи на ръководство с принципите на приятелство, другарство. И предишните посещения породиха такива неприятни ситуации, когато персоналът му го крие и когато той не довежда докрай решение, което сам приема, създавайки конфузни положения – с [Милан] Миланов, с мен (когато ми връчваха медала в Архивите), с определяне на среща, а не ми отварят вратата, с нареждане уж до съветника, а той не смее да се разпореди с шофьора, и т. н. Не случайно и [Захари] Захариев се отдръпна от него.

Този път по същия начин ми каза, че във вторник и сряда е зает, но че ще се видим в четвъртък. В четвъртък по обяд предупредих дежурните, че няма да излизам до 7 часа, че съм на разположение, звъннах един-два пъти по вътрешните телефони – никакъв отговор. Допуснах, че е зает и отидохме с Ана на вечеря. Вечерта, към полунощ, дежурният ми предаде молбата на Дичо да се видим заранта. Попитах за часа, отговори ми, че ще дойде към 9–9.30.

Заранта отново напомних на дежурните по телефона и на вратата да предупредят Дичо, че сам тук и да ми звъннат, когато дойде в посолството, защото той сега не спи тук. По едно време ми звъннаха около 9.30, че е влязъл. По телефона не можах да се свържа, отидох долу, за да установя контакт. Портиерът се свърза със секретарката и го видях смутен. Поисках телефона аз и тя ми каза, че той нищо не ѝ е поръчал, че ме очаквал вчера след обяд. Поисках да ме свърже с него, отговори ми, че още не бил дошъл горе. Потърсих го в жилището му – никакъв отговор. Качих се отново горе, защото вече закъснях за ЮНЕСКО, минаваше 10 часа. Дигнах още веднъж телефона на секретарката, попаднах на Юлия Владимирова, казах ѝ няколко остри думи и тя веднага ми отговори, че ще влезе при Дичо.

На обяд като се прибирах, попаднах пак на Юлия, която влязла при Дичо, той пак засвидетелствувал пред нея голямото си приятелство и уважение към мен, но обкръжението му било виновно. Аз ѝ казах, че обкръжението действува съобразно нарежданията, който той е установил.

Преди да изляза след обяд, написах едно писъмце до Дичо, което завърших така: „Не крия, че се чувствувам засегнат, не че не можем да намерим време да се видим; в края на краищата не отидох тук в планирано от тебе време, задачи има достатъчно. Но след като ти заявяваш на дежурния, че искаш да се видим заранта, не благоволяваш да се обадиш, не казваш нищо на твоите хора, и се получава едно недостойно прехвърляне от телефон на телефон и от врата на врата. 15.30 часа, 24.IV.“.

Вечерта намерих писмо от Дичо, което запазих.

В събота не му се обадих, защото имах доста работа. В неделя заранта се свързах с него. Поиска да се срещнем надвечер, тъй като му казах, че излизаме с хората на ЮНЕСКО до дома на Клод Моне, на около 90 км от Париж. Когато се върнахме, дойде да ни вземе на вечеря. Не отвори нито дума за разменените писма, нито аз.

Между приятели така бива. Дано да си е взел бележка, за да не стават и друг път такива неща. Загрижен е какво ще прави, когато се върне. Не че ще го оставят без работа, но какво ще му предложат. Не е много сигурен, че нещата около разчистването на М.[ирчо] Спасов ще бъдат доведени докрай.

Елито прави хубаво впечатление. Кастеланица [Ивон Кастелан] изрази възхищението си от начина, по който тя изпълнила всички посещения и контакти, които ѝ предписала. Доволна е, че прочела и книгите, които ѝ дала. Нашето идване съвпадна с изнасянето на доклад от Елито пред колектива психолози за основните насоки на психологическото обучение и изследвания в СССР и България. Харесаха ми се нейните 5–6 страници – едно стегнато и компетентно изложение. Изобщо детето не е вече дете; оказа се и справящо се със сложна обстановка; пък и подготовката му е добра, има и амбиция. Дано успее своевременно да подготви дисертация, преди да започнат всякакви движения навън, ако Дими постъпи във външната търговия.

Видяхме американските импресионисти; отидохме до Бобур – изчакахме да бие часовника: борбата на човека със зверовете и стихиите. Едно тракане глухо; движения спънати; като го гледаш няколко пъти не действува никак весело.

Видяхме и разгледахме новите помещения при халите. Интересни комплекси направиха парижани, пръснати из Париж: модерни, с много магазини, книжарници, кафенета, кина, отворени пространства за забави – привличат младежите.

Останахме до късно, защото отидохме на кино – „Le passant de Sans-souci“ – с Роми Шнайдер и Мишел Пиколи. Антифашистки филм. Силен, изобличителен. Героите – евреи и немци; французите – или приспособенци или поддържащи героите, в случая със съда; но и със съвременни фашисти, които ликвидират възрастният вече Пиколи, станал от дете евреин, респектиран швейцарец, убил немски убиец, дипломат, прикрил се зад латиноамериканска служба. Елито ми се присмя, че преживявам. Истина е, че съпротивата и антифашистката тема ми действуват много силно.

Цялото това пътуване мина под знака на 60-годишнината ни (аз ги минах, Ана ги настига), но подсладени от 40-годишнината ни – първата целувка с Ана. Продължаваме да се обичаме и да се търсим, да имаме

нужда един от друг, дори повече отколкото преди. От време на време ни става много тъжно – било на Ана, било на мен. Усещаме го веднага и правим всичко, за да се отърсим. Странното е, че успяваме да направим това бързо.

26.IV.1982 г. [понеделник]

Пътувахме при препълнен самолет. Никой не ни посрещна. Илия [шофьорът] стои отвън – не си е уредил влизането в летището, хитрува. А Бранимир [Петров], смятайки че той е там и че не съм претенциозен, не е проверил и сам не идва. Въпреки това не смятам, че трябва да променя начина, по който се държа с хората. „Началник" от мен не може да стане; да се променям насила и отсега нататък – не заслужава. Времето се разминава с началниците.

Вечерта ни чакаше вечеря. Зам.-министърът [Георгиос] Пецос ни покани. И той, и ние бяхме уморени, издържахме обаче до полунощ.

27.IV.1982 г. [вторник]

Среща с [Антониос] Амбатиелос. Въпроси за изпращане на хора в София. Съобщил на съветските хора за един мошеник от търговските среди на някоя социалистическа мисия. Не зная коя е.

28.IV.1982 г. [сряда]

Заминава за София Нордстренд – представителят на ООН за региона, норвежец. Дадох му имена, ще предупредя [Благовест] Сендов.

Устроих среща на Т.[одор] Николов с [Василиос] Филяс.

Вечерта поканих на вечеря Мориц Йомтов с Людмила, Тодор Николов, една Хени, която Ана познава и Асен Хаджиниколов с третата му жена. Минахме към спомените, към преживявания, към вицове – приятно беше.

29.IV.1982 г. [четвъртък]

Работих по тома, който се превежда тук, с [Тодорос] Маликьосис от издателство „Темелио" и с преводачката от английски език на „Балканският град".

На обяд дойде Румен Цанев. Болната му тема е Юлия Василева. Искаше да изкара, че Живко Попов е съветски човек и че неговото разкриване и подвеждане под отговорност влошило отношенията между [Тодор] Живков и [Леонид] Брежнев.

Вечерта – приеми по случай националните празници на Япония и Сирия. Основният въпрос [на разговорите] е за отлагането на посещението на [Муамар] Кадафи [в Атина]. Говорих с няколко души – ще напиша грама.

Отложихме първомайското тържество поради лошото време.

30.IV.1982 г. [петък]

Рано сутринта пристигна [Благовест] Сендов с [Анна] Маринова от Комитета за култура, която ще му става съпруга. Поговорихме за работата. Има изгледи, че може да се работи с него, ако запази поне относителна самостоятелност. Преценките му за хората са общо взето точни, но постоянен ли е в отношенията си?

Заранта бе лудница. Срочна среща на кипърския посланик – за съобщение в София. Среща с [Георгиос] Збилирис – историк, учител на Варчо. [Дойде] Григориаду с представител от Патрас – не пущат децата от Кукления театър в София. А билетите разпродадени. Телефонирах на [Георгиос] Мазаракис. Прие, след като току-що бе отказал на Стойчо Николов.

В 11 часа бях при новия завеждащ дирекция „Култове“ при МВнР – Дионисиос Ксенос. Създаде се добър контакт. Говорих му за отец Натанаил, както ми поръча Л.[юбомир] Попов, когото сварих тук, но замина веднага за Солун. Отказали на отец Натанаил [да отиде в Атон] от Цариград. Трябва да се настои от тук.

След това дойде друг един издател.

Подготвих и грамата.

„Дипломатическите кръгове в Атина продължават да коментират отлагането на посещението на Муамар Кадафи в Атина. Преобладава мнението, че инициативата за отлагане на посещението е от либийска страна, което обаче е било прието с „облекчение“ от гръцкото правителство. В официалното съобщение на гръцкото правителство за отлагането се посочва, че то е наложено от „непредвидени задължения“ и по взаимно съгласие на двете страни. Но възниква въпросът, дали се касае само за отлагане датата на посещението или за неговото осуетяване и коя е все пак основната му причина?

Може да се приеме за сигурно, че М. Кадафи е силно заинтересован да посети Гърция, за да даде нов тласък на усилията си да преодолее изолацията на Либия. Сам той заяви неотдавна при посещението си в Австрия на президента Б.[руно] Крайски, че има намерение да установи контакти и сътрудничество с ЕИО, като за целта посети най-напред Атина, а след това Рим, Париж и Бон. Следователно, малко вероятно е той да е отклонил посещението без основателна причина, изхождайки само от съобра-

жения за престиж, тайнственост, както някои подхвърлят, между които и [Евангелос] Авероф.

Обясненията на гръцкото външно министерство е, че това е било мярка, съгласувана между двете страни и продиктувана от протоколни съображения. Кадафи поискал да му се устрои митинг в Атина, а гръцката страна не могла да удовлетвори това. Освен това се появили различия и по установяване на срещата между него и [Константинос] Караманлис. Въпреки изявленията на А.[ндреас] Папандреу, че поканата е била отправена от президента и от него, правят се предположения, че в конкретния случай датата най-малко не е била съгласувана с К. Караманлис, че той отказал да посрещне М. Кадафи и да окаже почести на президент. Обръщат внимание на демонстративния шум, дигнат около посещението на Н.[иколае] Чаушеску по телевизията и в пресата, с пълно изложение на неговата програма като гост на К. Караманлис един ден преди посещението на М. Кадафи. Говори се, че не било изключено да е имало две покани отделни, изпратени в различно време.

От проверката, която направих в частни разговори с официални лица, свързани с Либия, можах да установя, че К. Караманлис още като министър-председател бил поканил М. Кадафи, поканата е била възобновена от [Георгиос] Ралис със съгласието на К. Караманлис вече като президент, че отново била подновена от А. Папандреу в края на миналата година пак с одобрението на К. Караманлис. Възникналите трудности около начина на посрещането и срещата с К. Караманлис били преодолени и гръцката страна очаквала вече пристигането. Признават обаче, че самата подготовка на посещението в политическо и техническо отношение не били на ниво – в последния момент били принудени да откажат на М. Кадафи да говори в Парламента, тъй като и той не ги улеснил, отказвайки да им предостави словото си.

Представителите на арабските страни, с които имах възможност да разговарям, все още не са запознати с причините за отлагането и са останали изненадани от съобщението. Следвайки логиката на събитията, те се колебаят да дадат превес на обяснение, което би се позовавало на отлагане поради външен натиск върху Гърция, обратно на това, което изтъкват повечето социалистически посланици. Те смятат, че гръцката страна не би допуснала да се отмени една такава визита по скандален начин, в последния момент. Не могат обаче да дадат убедителен отговор защо М. Кадафи е решил отлагането.

Според мнението на съветския, на ГДР и полския посланици Гърция не е могла да удържи на натиска на САЩ и НАТО, така също и на ЕИО, в един напрегнат момент, когато започват преговори по същество за американските бази, както и за отношенията с Турция. САЩ били обърнали внимание на А. Папандреу, че докато Гърция е в НАТО трябвало да се съобразява с общата политика, следвана от страните-членки на блока.

Тук не се крие, че отлагането на посещението на Кадафи обслужва интересите на гръцкото правителство в сегашния момент, що се отнася до неблагоприятната реакция, която то би предизвикало сред западните страни, както и сред някои арабски страни, като Саудитска Арабия, Йордания, Мароко и др.

С разменените помежду си послания А. Папандреу и М. Кадафи се опитаха да смекчат неблагоприятните последици от отлагането на посещението. Независимо от това, преценява се, че е възникнал проблем в отношенията между Гърция и Либия. За това съдействуват и неуредените икономически взаимоотношения между двете страни, изплащането на дължимите от Либия около 500 млн долара. Цялата политическа подготовка трябвало да започне отново. Не се изключвала вероятността да се наложи на А. Папандреу да посети Либия, преди да се постави отново въпроса за идването на М. Кадафи в Гърция.“

1.V.1982 г. [събота]

Заранта се обади П.[авлос] Вардинояннис. Настоя много да идем на обяд у тях, в къщата им в Глифада. Понеже ми беше предложил това на един от приемите и аз тогава отговорих уклончиво, реших да приема поканата. Не бях ходил да видя толкова прехваления му дом. Беше събрал свои приятели, посланиците на Турция, Португалия, гостуващата тук помощник-кмет на Париж – хубава и добре облечена французойка. Седнахме на една маса с нея. Тъй стана, че в желанието си да ѝ услужа, накапах върху бялата ѝ пола вино, и то червено. Добре, че не излезе качествено, тя изми петното без да остане следа.

Останах доволен, че взех със себе си Варчо. Да избие всякакви комплекси към гръцките, пък изобщо към богаташите на този свят. Аз се освободих много по-лесно от стеснение пред тях отколкото Ана, макар че никога не сме го показвали, още в студентските ни години и затвърдихме самочувствието ни с годините. Нека децата се освободят от преклонението пред силата и богатствата на Запада. Това вече го постигнахме и с трите. Варчо оцени като един самонадеян парвеню Вардинояннис. Той е и такъв – има само парите зад себе си, което не е малко в общество като гръцкото; но не създава авторитет на личността.

2.V.1982 г. [неделя]

Преценихме, че друг път няма да има възможност и затова взехме Кокото [Кириякос Сарандис] и отидохме до рибарницата край морето. Поръчахме си рачета от всички величини, калмари и октоподи. Едва ли скоро пак ще идем. Ана ще дойде едва през есента.

3.V.1982 г. [понеделник]

Този ден посветих на Центъра. Имах интересна среща със [Йоанис] Зигдис, зададох му много въпроси, той отговори обстойно. Добър изходен материал. След обяд се срещнах и с [Георгиос] Маврос. С него разнообразих тематиката. По този въпрос ще пусна грама. По въпроса за Центъра може би ще направя докладна записка.

4.V.1982 г. [вторник]

Днес денят се оказа още по-претоварен. Среща с холандския посланик. Преди това – посещение при А.[постолос] Лазарис, министъра на координацията; при А.[кис] Цохадзопулос, министъра на строежите. Дойде при мен и А.[танасиос] Канелопулос. Откривам нова тема за София – положението в Нова демокрация. Трябва да пусна няколко съобщения.

„С Апостолос Лазарис проведох разговор за установяване на дълготрайни икономически отношения между нашите две страни чрез подписване на съответни споразумения, като се позовах на последната ни среща и на указанията на А.[ндрей] Луканов. А. Лазарис изрази пълна готовност купуването на селскостопански изделия от Гърция срещу наши стоки да става на дългосрочна планова основа. Скоро щяли да бъдат готови със своя план, което ще внесе яснота и ще облекчи подписването на спогодби с по-траен характер. Прие с готовност да се подготви рамково споразумение за икономическо сътрудничество при посещението на А. Папандреу, което да се конкретизира веднага на срещата на двустранната комисия през м. юли. За тази цел поиска от зам. министъра Я.[нис] Потакис да се срещнем тези дни, за да уговорим неговото посещение в София и ако се окаже нужно да дойде и наш човек в Атина.

Позволих си да дам кратка характеристика на А. Лазарис въз основа на сведения на другари от ЦК на ГКП (Х.[арилаос] Флоракис поддържа контакти с него) и от социалистически посланици. А. Лазарис минава за близък, дори за приятел на ГКП, смятат го за марксист. Но го охарактеризират повече като теоретик, като икономист без политически опит и несвързан досега с конкретна икономическа дейност. Оттук идвала неговата слабост. Освен това основното указание, което му е дал А. Папандреу е да оправи индустрията в Гърция. При най-добро желание, А. Лазарис се оказал в плен на трудната обстановка в Гърция, която го тласка към приспособяване, а не към промяна на положението, към решаване на случаи, а не общо към ръководене на икономиката. Съобщавам това, за да се има предвид, че не можем много да се осланяме на гръцката страна, а трябва ние да поемем инициативата и да разработим и предложим необходимите документи."

Тези дни очаквам среща с Я. Потакис.

[Съобщение.]

„За Кипър. На 21 април президентът на Кипър Спирос Киприану обяви решението на неговата партия ДИКО да приеме сътрудничество с партията АКЕЛ с оглед на предстоящите президентски избори (февруари 1983 г.). Бяха подписани два документа – „Съвместна политическа декларация" и „Програма-минимум" за сътрудничество между двете партии. Следва да се отбележи, че тези документи не бяха публикувани нито изцяло, нито частично в гръцкия печат, освен по-късно, с отделни пунктове в коментарите и полемиката, която се разгърна.

На 30 април гръцкото правителство реагира остро срещу създадения политически блок ДИКО-АКЕЛ, обвинявайки Сп. Киприану, че с това се нарушава приетата обща линия между Атина и Никозия за уреждане на кипърския проблем.

Опозиционният печат в Атина обвини Сп. Киприану, че е приел сътрудничество с комунистите, изхождайки само от личните си амбиции да бъде преизбран за президент. Подчерта се, че това сътрудничество е в полза само на Съветския съюз, който проявявал все по-голям интерес към района на Средиземноморието.

ГКП обяви, че подкрепя сътрудничеството между ДИКО и АКЕЛ.

Публикациите в проправителствения и опозиционния печат създадоха впечатление, че отношенията между Атина и Никозия са е обтегнали остро и се намират пред разрив.

На 3 май имах среща с Г.[еоргиос] Маврос, който потвърди, че действително е възникнала сериозна криза между двете страни през последните три дена. Той лично е имал няколко телефонни разговори със Сп. Киприану и бил поканен да участвува в няколкочасовото съвещание с А. Папандреу. Подчерта, че Папандреу бил изненадан, смутен и оскърбен от решението на Киприану и не можел да не реагира.

Оценката на гръцкото правителство била, че зад съвместната декларация на двете партии стоял Съветският съюз, който се стремял да получи по-изгодни позиции в предстоящите преговори със САЩ. Какво от декларацията, според Г. Маврос, е предизвикало недоволството на гръцкото правителство. В документа имало много категорични пунктове, значението на които изглежда, че Сп. Киприану или не е разбрал, или не отчита сериозно последствията от тях. По-специално:

а/ Гръцката позиция относно вътрешно-кипърските преговори е, че са безрезултатни, докато не бъдат изтеглени турските окупационни войски от острова. След посещението на А. Папандреу в Кипър е приета формулировката, че никакво решение не е трайно извън резолюциите на ООН, следователно преговорите могат да продължат временно до евентуална конференция на ООН. В декларацията се обявяват „за" преговорите независимо от техните резултати.

б/ В общата декларация се обявяват за изтеглянето на всички войски от острова, а не само на турските окупационни сили, които при това не се посочват поименно. Поставянето на една дъска на гръцките и турските войски било обидно. Гърция е гарант и има войски по силата на международни закони. Англия също въз основа на договор поддържа бази, над които има суверенни права. Искането, насочено срещу тях, било неприложимо и неподходящо с оглед на предприетата интернационализация на кипърския въпрос.

в/ Търсят се нови международни гаранти, което означава на практика удовлетворяване на едно искане, което Русия не е получавала никога, дори и с войни. Да ѝ се даде това означава да постигне това, към което Екатерина II се е стремяла.

г/ В декларацията се предвиждало държава от две части, с право всъщност на „вето“ на турската страна. Не се говори за бежанците, за свободно движение на населението и т.н.

В заключение Г. Маврос заяви, че благодарение на усилията, положени от гръцка страна, положението е изправено, но позициите на Сп. Киприану били разклатени. Той бил допуснал контрола на АКЕЛ и с това е обединил всички срещу себе си. При това положение най-вероятно е да не бъде избран за президент. По-скоро може да бъде издигнат друг човек от неговата групировка.

На 2 май Сп. Киприану излезе с официални изявления пред атинската телеграфна агенция, с които се опита да убеди Атина, че няма да допусне никакво отклонение от начертаната обща линия между Гърция и Кипър и че остава верен на тази обща линия. В отговор на неговите изявления правителственият говорител изрази удовлетворението на Атина, че общата линия не ще бъде нарушена. С това се смята, че кризата е преминала и равновесието в отношенията и възстановено.

Мнението на Х.[арилаос] Флоракис, с когото можах да говоря по този въпрос е, че „яростта“ на А. Папандреу е била предизвикана не толкова от клаузите на декларацията на АКЕЛ-ДИКО, колкото от самия факт на сътрудничество на Сп. Киприану с комунистите. Редица членове на ПАСОК започнали да се запитват защо това, което е възможно в Кипър, да не е възможно и в Гърция.

Х. Флоракис, след като ми каза мнението си по възникналия конфликт между А. Папандреу и Сп. Киприану, доверително ми съобщи, че имали сведения за едно изказване на А. Папандреу пред неговото близко окръжение. Целта му не била да не сътрудничи с ГКП, както някои неправилно мислят. Стратегическата му цел е да създаде условия и да осъществи това сътрудничество, но като откъсне или ограничи „подчинението“ на ГКП от СССР. Затова директно били визирали тези отношения на ГКП с Москва в декларацията на ПАСОК. Освен това разчитал, че Х. Флоракис, като най-просъветският, под натиска на събитията щял да загуби влия-

ние и могло да се очакват промени в ръководството на ГКП. Съобщавайки ми това Х. Флоракис изрази своята твърда вяра, че партията повече от всякога е единна. Той не смята обаче да реагира открито, нито да даде гласност в партията на тези очаквания на Папандреу.

Въпросът е крайно деликатен и с никого тук не го споделям."

Новоназначеният холандски посланик Роберт Пеш ми направи протоколно посещение. Идва за втори път в Гърция. Подготвен изглежда от своя предшественик, той води не формален, а доста откровен разговор.

Холандският министър на външните работи следял непосредствено отношенията с Гърция, смятал се свързан с тази страна, на времето той формулирал и предложил резолюция срещу военната хунта, но Гърция побързала да напусне Европейския съвет. Той бил обезпокоен от политиката, следвана от А. Папандреу и неговото правителство в НАТО и в ЕИО. Между страните-членки на ЕИО консенсусът бил основен принцип на Общността по актуалните въпроси на външната политика. Гърция обаче системно го нарушавала, внасяйки елемент на напрежение и раздразнение. Разбират, че Гърция е още неподготвена – относителна изостаналост, липса на подготвени кадри, неумение да използуват съществуващите механизми на ЕИО в своя полза, но нейното поведение показвало нежелание да спазват „правилата на играта".

По указания на своя министър, посланикът засегнал този въпрос при връчване на акредитивните си писма и в разговора с президента. К. Караманлис му отговорил, че трудностите от този характер щяли да се преодолеят, нека Общността помогне на Гърция да реши икономическите си проблеми.

С А[кис] Цохадзопулос имах кратък, но интензивен разговор. Той е по немски деловит и с него директно могат да се поставят въпросите, без да се губи време.

Попитах го дали, след като с [Георгиос] Гениматас идват като партийна делегация, ще искат делови срещи с колегите – министри у нас. Отговори ми положително.

Поставих му и въпроса за делегация на ниво на конгреса на ОФ. Подсказах му единият поне да остане, или да уреди той да бъде включен и в правителствената делегация, изобщо да осигурят представител от най-тесния състав на ръководния орган на ПАСОК. Обеща да говори с А. Папандреу още след обяд.

Обърнах му внимание, че се закъснява с подготовката на посещението на А. Папандреу, ако не искаме то да остане само една политическа демонстрация. И смесената комисия, която се свиква през м. юни, нищо няма да реши, ако конкретните основи на многогодишното сътрудничество не бъдат поставени. по време на посещението на А. Папандреу. Напомних му, че има и някои нерешени въпроси, отговор на които се очаква

от гръцка страна – предложение за дългосрочно споразумение на внос от Гърция на цитрусови плодове; за смесените фирми; загатнах и за р. Места, като припомних неудачното изказване на А. Папандреу.

А. Цохадзопулос веднага се заинтересува и каза, че сам ще проучи досието за р. Места и ще ме повика да се срещнем и поговорим предварително.

Академията имаше заседание, но не намерих сили да ида. В 9.45 ч. ни бяха поканили на прием в президентския дворец по случай посещението на Н[иколае] Чаушеску. А това означава поне два часа на крака, задължителни ръкостискания, кратки разговори, пък и размяна на информация.

Наистина така и стана. С мнозина посланици, министри – [Агамемнон] Куцогиоргас и [Анастасиос] Пепонис специално се задържаха при мен на приятелски разговор; не очаквах [Йоанис] Хараламбопулос да се спре и да ме назове пред другите около него „приятел", а [Евангелос] Янопулос, който ми съобщи, че пътува за София, поиска от мен да съобщя на [Ернст] Кубе, че удовлетворява тяхното искане за увеличаване на полетите Берлин–Атина.

Отбягнах да се приближа към президентската група. Издебнах момент да поздравя [Йон] Брад и да му кажа, че въпросът с дъщеря му да следва курсовете по български език в София, а не в Търново, се уреди.

Щом официалните гости се оттеглиха, тръгнахме да излизаме и ние. Не бях забелязал обаче, че А. Папандреу още бе там. Той ме видя и даде знак да се приближа. Отново ми каза, че искал да ме види, да поговорим. Малко преди това Г. Маврос ми каза, че бил при А. Папандреу, на когото казал, че сме разисквали кипърския въпрос. Имайки предвид това, този път реших да се обадя на [Христос] Махерицас, той да поеме грижата за евентуална среща. Нито А. Папандреу, нито аз мога да искам среща по каналния ред.

Ана бе облечена с блестяща, позлатена горна дреха върху черната рокля, модерно ушита. Плата беше купила в Мароко. Хубаво ѝ стоеше. Вече съвсем се аклиматизирахме, преодоляхме естественото стеснение, което човек изпитва, когато попадне на „прием у президента".

5.V.1982 г. [сряда]

Пристигна [Георги] Късов, посланик от Адис Абеба. Първата нощ беше преспал в хотел, сетне го прехвърлих в резиденцията.

Посети ме в посолството Елени Куку. Продължава да работи активно, още е професор. Бях ѝ загубил дирите. Написала е книга за Йоанис Каподистрия. Харесала ѝ много моята книга и ще напише рецензия.

Разменихме си книги с Ревека Турковасилаки–Галану. Писала е за партиите след 1967 г.

Ана пристигна уморена от Варчо, бил по-страшен от нея при избирането на обувки. Накарала го да купи два чифта от едни и същи, за да не се повтори същото ходене по мъките.

След обяд подготвих някои материали за София, не можах никак да почина и вечерта не отидох на лекцията в Атинската академия на Елена Чаушеску. Този път имаше по-малко материали и клюки за семейството на Н. Чаушеску, но пак злословеха. [Агамемнон] Куцогиоргас се оплака например от многото предварителни срещи в румънското посолство, с румънския посланик. Ако при всяко официално посещение губи толкова време, то работата си не щял да може да гледа.

А един американски професор от румънски произход разказвал пред гърци, че е потомък на Дракула. Един от присъстващите гърци отбелязал, че той пък останал с убеждението, че потомък на Дракула бил Н. Чаушеску.

Вечерта излязохме с [Януш] Левандоски. Този път той говори и за трудностите и за нашата отговорност, на всички нас за изправяне на партийната линия, недопускане на извращения, за партийната съвест. Не ни беше лесно.

6.V.1982 г. [четвъртък]

Бях при Я.[нис] Потакис – зам.-министъра на координацията. Човекът е готов да направи повече от това, което му казах за развитието на двустранните отношения. Но иска инициативата за отиването му в София да изхожда от нас. Казах му, че съм говорил по този въпрос и с [Апостолос] Лазарис (не му направи впечатление, дори малко самохвалски ми заяви, че той е натоварен с поддържането на международните връзки) и с [Акис] Цохадзопулос, и че ще поставя въпроса пред [Христос] Махерицас – началника на кабинета на А. Папандреу.

Това и направих.Х.Махерицас обеща да ми отговори, но след завръщането на делегацията, начело с А. Папандреу, от Алжир. Заминават в понеделник.

Преди обяд имах среща с албанския посланик.

Отидох и в алжирското посолство да се разпиша за трагичната смърт на алжирския министър на външните работи. Самолетът му бил свален до ирано-турската граница.

Обядвахме с [Георги] Късов, специален посланик в Адис Абеба. От два дена е в резиденцията. Не ни направи лошо впечатление. И поговорихме, и се посмяхме.

Ана купи 6 метални стола и масичка за вилата. Замина. Изпратих я. Бях като труп. От умора. И ми тежи раздялата, макар че не е за дълго.

Прибрах се и легнах. Спах непрекъснато. Събуди ме Варчо, дошла някаква група от правителствената болница към 10 часа. Прибрахме ги.

7.V.1982 г. [петък]

Продължителна среща с [Костас] Лалиотис, организационния секретар на ПАСОК. Също и със съветника на Х.[арилаос] Флоракис – [Димитриос] Андрулакис. Събирам още материали за ПАСОК и за отношенията с ГКП. Сблъсъкът се пренесе в пресата и стана предмет на официални изявления. Ще гледам да поработя в събота и неделя.

8.V.1982 г. [събота]

Започнах работа върху Центъра и ПАСОК. Но още не съм я завършил. Приготвих [съобщение] за посещението на Н. Чаушеску – 4–7 май.

В състава на делегацията влизаха: зам. министър-председателя [Георге] Опря, министъра на външните работи Щ.[ефан] Андрей, промишленият министър [Георге] Петреску, зам.-министъра на търговията Четатеану, и съветникът по политическите въпроси Митера.

„Посрещането, произнесените речи, постигнатите резултати намериха широко отражение в пресата. С това посещение се постави официалното начало на балканската политика на правителството на ПАСОК, като обаче личността на К. Караманлис и даденият от него тласък за активна балканска политика не бяха засенчени. Навсякъде се подчертаваше обстоятелството, че Н. Чаушеску е гост на президента, между двамата президенти бяха произнесени тостове, които очертаха рамките на гръцко-румънското сътрудничество по основните международни и общобалкански въпроси. В този дух бе и заключителното комюнике.

А. Папандреу не бе оставен в сянка, той бе водеща фигура по въпросите на двустранните отношения, състояха се и продължителни разговори между него и Н. Чаушеску, за които обаче не проникна достатъчно информация.

Широк отглас получи въпроса за осъществяването на безядрената зона на Балканите. В тостовете на двамата президенти, с известни нюанси в акцентите се говори, че „има условия за организирането на една среща на високо равнище между балканските страни“ (Н. Чаушеску), че „климатът на Балканите е в явно противоречие с това, което става в други страни“ (К. Караманлис). Заключителното комюнике за резултатите от разговорите е съвсем ясно: „Гърция и Румъния смятат, че свикването на една среща на високо равнище за укрепване на доверието, сътрудничеството и мира на Балканите, би била положителна крачка за мира и в Европа.“

По основните международни проблеми и по проблемите на разоръжаването по общо мнение на политическите наблюдатели, Гърция и Румъния показаха „близост и еднаквост“.

Различия или по-скоро въздържаност от румънска страна се сочат по отношенията Гърция–Турция и по кипърския въпрос. Н. Чаушеску не откликна на думите на К. Караманлис, че усилията за сътрудничество на Балканите „се обезсърчават от Турция с нейното недопустимо поведение срещу Гърция“. В разгара на полемиката по кипърския въпрос между А. Папандреу и ПАСОК със Сп. Киприану и АКЕЛ, Н. Чаушеску застъпи известните тези на социалистическите страни и изтъкна необходимостта от „активизиране на усилията за постигане на решение чрез вътрешнокипърски преговори“.

В областта на двустранните отношения бе подписана рамкова спогодба за основните насоки на икономическото, технологичното и културното сътрудничество между Гърция и Румъния за петгодишен период; уреждат се редица технически въпроси за по-доброто осъществяване на разширяване на търговския обмен – румънската страна пое задължение да ликвидира своя пасив от 37 млн. долара; да прехвърли пенсиите в Гърция на гръцките политемигранти; да увеличи разрешенията за преминаване на товарни коли през румънска територия; изтъкната е готовността на Румъния да участвува в смесени фирми.“

Ще гледам през седмицата да се видя с румънския посланик [Йон Брад] и с хора от МВнР, за да установя дали има нещо в повече, което заслужава внимание.

Пристигна Хр.[исто] Йонков.

9.V.1982 г. [неделя]

Отидохме на екскурзия до Парнас, планинските височини към сушата. Красиво, зелено, напомня Витоша. Нашите „приятели“ – Бриго [Аспарухов], [Стойчо] Николов, бяха наловили над 20 кг риба, пекоха я. Вкусна се оказа тук и речната риба, защото водата е бистра и няма тиня. Шарани не тлъсти и не миришат.

Пристигна Илия Петров със семейството си.

10.V.1982 г. [понеделник]

Пуснах [съобщение] за [разговора с Атанасиос] Канелопулос и положението в Нова демокрация.

„В Нова демокрация продължават да съществуват всички признаци, доказващи наличието на остри вътрешни борби, които не е изключено да вземат размер на сблъскване и дори разцепление. Става все по-очевид-

но, че партията не е в състояние в скоро време да се нагоди към новите условия на опозиционна партия и че при политиката на правителството, насочена към някои, макар и ограничени социалистически преобразувания, е трудно да просъществува една силна партия с философията на [Евангелос] Авероф.

Липсата на организация, координация и единно ръководство в партията се чувствува и в парламентарната група, а още повече и в партийните организации в провинцията. Работните комисии, създадени след изборите като помощни органи на парламентарната група, на практика не действуват от самото начало. При обсъжданията в Парламента постъпват запитвания и интерпелации от отделни депутати, очевидно не координирани помежду си и без одобрението и упълномощаването им от централното ръководство. Т. нар. „икономически мозъчен тръст" на партията, включващ [Йоанис] Бутос, [Йоанис] Палеокрасас, [Георгиос] Панайотопулос и [Милтиадис] Еверт, единствено съществува на практика, но действува като самостоятелна група – те обсъждат помежду си въпросите, но елиминират Е. Авероф, на чиято страна е застанал А.[танасиос] Канелопулос.

Дейността на голяма част от партийните организации в провинцията на практика е парализирана, особено след неуспешния опит на Е. Авероф да разпусне сега действуващите комитети и сам той да определи ръководствата по места от верни единствено нему хора. Наред с другото, партията изпитва и сериозни финансови затруднения.

На 4 май разговарях с А. Канелопулос, който до известна степен потвърди тези оценки. Действително слуховете за вътрешни борби и за възможно разцепление в партията били верни. Й. Бутос например, се опитал да обедини около себе си група, включваща „по-прогресивни и демократични депутати". А. Канелопулос смята обаче, че засега тази опасност за Нова демокрация и за страната е отминала, благодарение на намесата на К. Караманлис и в партията сега се е създала нова обстановка.

К. Караманлис повикал най-изтъкнатите ръководители на партията – [Константинос] Папаконстантину, [Константинос] Мицотакис, [Атанасиос] Канелопулос, [Йоанис] Бутос, [Константинос] Стефанопулос и поискал от тях да се примирят, да установят единодействие и да гарантират единството на партията. Създаден бил работен орган, по подобие на Политбюро, в състав – Е. Авероф, К. Папаконстантину, К. Мицотакис, А. Канелопулос, К. Стефанопулос, Й. Бутос. Това е неофициален орган, който заседава по два пъти седмично и вече действувал от 2-3 седмици. На практика тази група представлявала ръководната сила на партията. Затова А. Канелопулос счита, че партията е преодоляла кризата и са спрени за известен период поне сепаратистките тенденции.

По характера си линията, която ще провежда Нова демокрация, е ориентирана към центъра или както я нарича А. Канелопулос – радикал-

но-либерална – следвайки „най-добрите традиции от миналото“ в тази насока. Основната задача обаче е да се измени манталитета и духа, феодалния дух, който продължавал да господствува в Нова демокрация и партията да се отвори за „модерните течения, за техническия прогрес и науката“.

На 13 т. м. ще се проведе заседание на Управителния Съвет (комитет) на Нова демокрация с основен доклад от А. Канелопулос върху актуалните проблеми, пред които е изправена партията. Касае се за изработване на нова стратегия, на политическа тактика, да се уточнят принципите на идеологическия облик на Нова демокрация, да се обмислят по-значителните политически действия и организационни проблеми.

Към края на месеца ще се проведе второ заседание за външна политика, на което ще се формулират обвиненията срещу правителството – за провежданата лекомислена и нестабилна политика, довела до създаването на опасни положения, и единствено възможният изход от това – сътрудничество с европейските западни страни, без да се пренебрегват и социалистическите.

А. Канелопулос смята, че правителството на ПАСОК не ще има достатъчно време, за да реализира изцяло своята политика, преди всичко поради нарастващите вътрешни настроения срещу А. Папандреу. Недоволството започнало да се проявява и публично в изявленията на не малко депутати, които не одобряват действията на А. Папандреу.

За ПАСОК става все по-трудно да овладее профсъюзите, макар да е подчинил техните ръководства, както и местните регионални организации, които имат свои специфични искания. Всички те продължават да налагат своите разбирания в линията на ПАСОК, въпреки съпротивата на А. Папандреу. От друга страна „твърдите“ в ПАСОК започват да проявяват недоволство от външната политика на А. Папандреу, особено по въпросите за НАТО и ЕИО. Но тази група не успява, а и не желае да манифестира публично своето несъгласие с А. Папандреу и не е тя, която щяла да създава трудности.

По оценка на А. Канелопулос в досегашната си дейност ПАСОК е успял само в това, да завладее държавния апарат и да го постави под свой контрол, към което е насочено цялото законодателство. Но досега не е направено нищо в социално отношение. Неотдавна К. Караманлис споделил с А. Канелопулос, в присъствието и на други ръководни личности от Нова демокрация, оплакванията на А. Папандреу за недостига на кадри. Караманлис бил посъветвал Папандреу да направи това, което той правел – да привлече хора от различни партии и безпартийни, а не само членове на ПАСОК.

ПАСОК все още бил в стадия на общите пожелания и обещания, на проучвания, които не водят до конкретни резултати. За по-радикални промени във вътрешната политика или във външната политика развитието щяло да зависи от К. Караманлис. А той вече бил дал да се разбере

открито, че нямало да отстъпи и че бил готов да отиде дори на конфронтация с А. Папандреу."

Посетих Мелина Меркури по искане от София. Отказа да стане домакин на среща на Инициативния комитет за Асамблея'82. Много е заета, всеки ден е предварително натрупан със задачи и ангажименти, не можела да се справи. След ноември месец е готова за срещи и разговори, била готова за развиване на отношенията с НРБ. Не можела и да дойде в София през м. август, защото по това време щяла да бъде в Мексико.

Обяснимо е, като се има предвид и липсата на опит от нейна страна в едно от най-трудоемките министерства. Едва ли някой ще се съгласи да упражни натиск върху нея, като имат предвид какви важни и тежки проблеми очакват правителството през м. май и юни.

Обядвахме всички – и солунчани, беше дошъл с консула [Илия Петров] и Т.[аки, Димитриос] Тракидис.

Вечерта – на изложбата на Д.[имитриос] Сакеларидис. Ангажиран художник, брат на П.[авлос] Сакеларидис, председателя на Гръцко-българското дружество.

11.V.1982 г. [вторник]

Среща с Янис Коридис, издател на списание „Балкани". Започва да излиза от началото на м. юни.

Английският посланик И.[ън] Съдърленд си замина; получил е ново назначение, все още неизвестно за нас. Прощално изпращане при румънското посолство, а вечерта – в английското.

С този посланик успяхме също да пречупим професионалния протокол – имахме няколко срещи просто за размяна на мнения. Но дистанцията остана. Нито веднъж не бях поканен на вечеря, устроена у него или на обяд от западни посланици. И аз, разбира се, не поканих никого от тях, с изключение на френския и австрийския, които също ме бяха канили. Но италианският ме е канил в посолството на концерт, с вечеря, американският – на tête à tête, а английският шарже д'афер два пъти на ресторант, което ме задължи съответно и мен. Изключвам финландката, която поддържа демонстративно топли връзки.

Бях и на събрание на Атинската академия – говори П.[етрос] Харис за Терзаки.

[Информация.]
„За Центъра.
На фона на започналата полемика между ГКП и ПАСОК и на усилията на Нова демокрация да се реорганизира и премине в настъпление,

придоби актуалност въпросът за ролята, която би могла да играе една центристка партия. Поставих си за задача да проуча какви изгледи има да се възстанови Центъра. Проведох редица срещи с всички лидери на центристкото движение, с ръководители на ГКП, ПАСОК и Нова демокрация. Ето изводите, до които стигнах.

Усилията за преодоляване на кризата в Нова демокрация с интервенцията на президента К. Караманлис отхвърлят назад перспективите за възраждане на една центристка партия, защото запазват поляризацията в политическия живот между двете големи партии. Това означава още, че десницата изобщо, Нова демокрация и К. Караманлис смятат, че ще удържат ПАСОК „в разумни рамки" и „в съществуващата система".

Само при условие, че ПАСОК остане първата партия, но с недостатъчен брой депутати, за да състави самостоятелно правителство и се открие реална възможност за коалиция ПАСОК–ГКП, ще бъдат положени всякакви усилия за съставяне на центристка партия поне с 10–15 депутати. Единствено при такава перспектива една нова центристка партия би могла да прибере консервативните елементи и на ПАСОК, които не бяха се присъединили нито към Нова демокрация, нито към ГКП. Засега обаче не са налице нито обстановка, нито сериозни усилия, нито лидери с авторитет.

Преувеличават се и силата и възможностите на [Христос] Ламбракис, ръководителят на един от вестникарските тръстове в Гърция. Създадени са и други издателски групировки, с което е снизена значително монополната досега роля на Ламбракис. Освен това неговите хора в ПАСОК – А.[настасиос] Пепонис, министър на промишлеността, Хр.[истос] Рокофилос, директор на Земеделската банка, Я.[нис] Капсис, зам.-министър на външните работи – са достатъчно увлечени в правителствената политика и ходове, за да пожертвуват собствените си интереси.

Бившият депутат П.[авлос] Вардинояннис, активен центрист, но преминал към Нова демокрация, купи вестник „Месимврини" и се опитва да развие дейност, но скандалните афери на фирмата им са толкова нашумели, че дори притегателната сила на парите не е в състояние да му даде нужния обществен кредит.

Съществуващите малки центристки партии, които не са представени в сегашния парламент – ЕДИК, КОДИСО, Групировката на Демократичния център – подкрепят в общи линии политиката на правителството и не са склонни към конфронтация с него. Малка е вероятността в бъдеще някоя от тях да разшири своето влияние. Пътят на възобновяване на Центъра в политическия живот на Гърция не минава през тях.

Въпросът за Центъра може да се счита на този етап замразен. На политическата сцена в Гърция играта е чиста – води се между трите сили – ПАСОК, Нова демокрация и ГКП.

Всъщност развитието на центристкото движение в Гърция през последните десетилетия напълно потвърждава горните оценки. Центърът

се създаде на основата на либерализма, проповядван и осъществяван от Е.[левтериос] Венизелос – чрез аграрна реформа, въвеждането на социални осигуровки, на работническо законодателство и т.н. Неговата същност бе промяна чрез модернизация и социални облекчения, чрез които да се изключи революционното развитие; възгледи, които открито се проповядват и от сегашните лидери на Центъра.

При шефството на Г.[еоргиос] Маврос партията на Центъра не издържа напора на К.[онстантинос] Караманлис. Но дори и с останалите 15 депутати той не можеше да играе съществена роля в Парламента. От тях зависеше избора на К. Караманлис за президент, което им обещаваше една реална възможност да аспирират за по-отговорно участие в правителството. Г. Маврос обаче загуби самообладание, а и К. Караманлис и десницата не направиха нищо, за да го задържат. Напротив, с всички възможни средства, включително и с подкупи, те разложиха партията на Центъра. За да довършат този процес и за да не допуснат все още живите центристки настроения да отклонят гласоподавателите извън Нова демокрация, К. Караманлис проведе ловко друга маневра – изтъкна необходимостта от „обединена центристка партия", знаейки, че с това ще потвърди само впечатлението, че на практика център няма.

С други думи поляризацията на гръцкия политически живот чрез издигането на една ли две силни партии и редуването им на власт е било търсено от К. Караманлис решение. Той е искал да избегне раздробяването на политическия живот, което води и до парализиране на парламента, и което създава известни предимства за ГКП, доколкото нейната организация и трайно влияние я ограничават сред мозайката други партии. Затова той измени и избирателния закон (непроменяем и до сега), защото той благоприятствува монополното господство на големите партии.

Можа да се приеме, че стратегията на К. Караманлис, що се отнася до Нова демокрация, не се оправда. Поляризацията вместо да засилва Нова демокрация направи ПАСОК самостоятелна сила в политическия живот на Гърция. Но и ПАСОК на власт продължава същата стратегия в своя изгода. От различни изходни позиции и Нова демокрация, и ПАСОК продължават да следват стратегията, набелязана от К. Караманлис, изключваща малките партии от непосредствено участие в упражняването на властта."

12.V.1982 г. [сряда]

Посрещнах и изпратих делегацията за конгреса на АКЕЛ, водена от Чудомир Александров.

Разговарях с румънския посланик [Йон] Брад за посещението на Н. Чаушеску. Трудности имало по два въпроса – за безядрената зона на Бал-

каните и по Кипър. С упоритост и настойчивост и с взаимни отстъпки в последния момент подписват декларация, а не комюнике. Понеже визитата е официална, румънците успяват да се наложат за обявяване на декларация. За пенсиите – фактически са отказали. А. Папандреу приел да посети Румъния през октомври. Съревнование и между двамата лидери – К Караманлис и А. Папандреу за интимни срещи.

„Маслиненото клонче", връчено на турския посланик от А. Папандреу, означавало подготовка на среща между него и турските държавни ръководители. След което гърците били отбой. Каза ми го [Йон] Брад.

Поколебах се дали да пратя всичко, което ми каза Манолис Копелузос, затова забавих писането. Днес пуснах информативно съобщение до А.[ндрей] Луканов и до Хр.[исто] Христов, като спестих морално-етическите въпроси. Само отбелязах, че имало и оплаквания от такъв род.

Той ме посети в 10 часа. С развълнуван и тържествен глас обяви, че ме търси като човек, проявил приятелски чувства към него и като към официален представител на НРБ. Чувствува се дълбоко оскърбен, че когато във вестник „Врадини" се появило клеветническо съобщение, че били подведени под отговорност за извеждане на шасита от митницата, хората от ТИС [търговско-икономическата служба] дали ухо на тази клевета, без да проверят на място дали шаситата не са там. Представи ми цял том с описи от митницата.

Свързвайки това с отказа да му се изпрати от София документ, че е наш представител на автобусите (след като той съчинил писмото за готовността на НРБ да доставя автобуси, което [Севдал] Севдалов само подписал, и сам го предал на [Евангелос] Янопулос, министъра на транспорта) той решава, че не му остава нищо друго, освен да си разчисти всички сметки с България. От сделката ние сме отпаднали – 150 автобуса от Румъния, 100 от Унгария, 100 от Саракакис.

Изплатил 700 хиляди долара, които ни дължал. И иска сега цялата дължима сума от нас – 1 милион и 300 хиляди, а може би и повече, по първия договор.

За морално-етическите неща – озлобен, че от ТИС започнали да събират сведения какви са били връзките му с Ив.[ан] Славков. Отговорил – такива, каквито с всички останали български големци, които са вечеряли, ходили на таверна с него. И заплашил, че той знае как да докаже облика на редица служители от ТИС, при това с документи, с разписки. Този, който му казал горното, избягал зачервен. Не ми каза никакви имена. Трудно е да се докаже кое е криминално, но не ще бъде приятно да блъвне в пресата информация за неморални деяния на този или онзи.

Остава да видим ще го повикат ли или не в София, за да се избегне откритата конфронтация.

13.V.1982 г. [четвъртък]

Съвещание със съветниците за провеждане на решението от София за съкращаване с 30% на персонала и 25% на средствата и колите. Намират за нереална тази мярка и смятат, че не трябва да се допуска съкращаване. Аз им предложих някои съкращения. Луката [Драганов] ги посрещна на нож. Попитах го насаме как да се проведе решението, ако никой не се откаже от заетата позиция. А искаме освен това повишаване на заплатите. Иска да мобилизира София предварително, за да провали предложенията, които ще направя.

При Андонис Ливанис – разпитах го за работата на Парламента. Даде богата информация.

На обяд с В.[асилиос] Филяс и В. Сарендис, двамата ректори. Разочаровани от ПАСОК, че нямал никаква яснота в целите и в методите.

Вечерта – концерт в художествената галерия. А.[лександър] Райчев, П.[арашкев] Хаджиев, Л.[азар] Николов. Избрани пиеси, хубаво изпълнение, направи отлично впечатление. Салонът бе пълен, публиката посрещна ентусиазирано изпълненията.

Ат.[анас] Гинев, зам.-министър на търговията, на сметката за дадената вечеря от него, слага резолюция и ми връща разписката: „Аз не съм давал и не съм искал да се дава никаква вечеря. Вечерята е дадена от др. Н. Тодоров по негово изключително настояване.“ Върнах и аз разписката със съпроводително писмо, което завършвам, че „не би трябвало една такава малка сума да създава прецедент“, след като излагам защо дадох вечеря и как трябва да се гледа на това. „Прецедентът“ означава, че един отказ влече след себе си откази и от ответната страна.

14.V.1982 г. [петък]

Посети ме Д.[имитриос] Фотиадис, известният писател и историк на революцията и на героите от 1821 г. Говори ми за посещенията си в България, за различни срещи, за спомени, за разговори със Славчо Васев.

Разказа ми как е станала грешката с обвиненията за предателството на българина в Месолонги. Смесени били две лица – и предателството на единия, похристиянчен турчин било приписано на българин, случайно прибран в крепостта и избягал след това.

Голям коктейл в резиденцията в чест на музикалните дейци. С концерт – отново. Много сполучливо. С малко усилия може да се организира чудесна културна дейност в резиденцията.

Вечеря при Ева-Кристина Макелайнен. Само гърци – нейни познати, от МВнР и обкръжението на К. Караманлис, председателя на Държавния

съвет. Там бе и една гъркиня, работила в ООН, приятелка на [Юлий] Бахневи – Дан. Много симпатичен човек. Ще се срещнем отново.

15.V.1982 г. [събота]

С Васил Митровски и жена му Радка тръгнахме за остров Закинтос. Стигнахме към 3 часа и веднага предприехме обиколка на града.

Разгледахме целия остров, посетихме доста от селата, курортните им места. Сега се изграждат туристически комплекси. Но островът е силно залесен, приятен. Не е наблъскан.

Къщата на [Дионисиос] Соломос; спасено каквото е могло на ръце от голямото земетресение. Подредено с любов. Оставя човека развълнуван от величието на делата и от грижливостта да се представи малкото, което се е запазило не откъснато, а във връзка с хората, които са го обкръжавали.

Най-интересен бе кръстосаният разпит, на който бяхме подложени в едно селце, където обядвахме, Ано Волиме. Отговаряше Варчо. Въпроси от всякакъв род. Наивни на пръв поглед, но този, който ги задаваше, проверяваше и себе си, и нас. Младежите отстрани слушаха и се подсмиваха, но не се намесиха в разговора. Само един се обади, че бил в България на екскурзия и добави няколко думи в подкрепа. Разделихме се приятелски.

На връщане се изкатерихме и до Калаврита. Чудесен алпийски пейзаж. Отбихме се и в най-стария манастир на Гърция – в пещера, опожаряван включително и от немците, които разстреляли десетина монаси и разрушили цялото селище Калаврита – унищожавайки около 1.500 души, по-голямата част от мъжкото население.

18.V.1982 г. [вторник]

Среща с Г.[еоргиос] Зоидис. Няма условия за провеждане на кръгла маса за Г.[еорги] Димитров. Отношенията на ПАСОК с ГКП са изострени и не се знае какъв характер ще приеме дискусията.

С Варчо купихме книги.

Пратих грама за посещението на А.[лександър] Хейг. Няма съмнение, че отношенията между Гърция и САЩ навлизат в нов етап. Това, което се говореше, че уж били замразени, не се оказа вярно. Няколко срещи по различно време показват, че в Атина са изложени обстойно становищата и определени рамките на бъдещите разговори на А.[ндреас] Папандреу с Р.[оналд] Рейгън в началото на юни в Бон.

От хвалебствените думи на Ал. Хейг за К. Караманлис и едночасовият разговор между двамата може да се направи извода, че К. Караманлис твърдо държи да бъде фактора във външната политика.

19.V.1982 г. [сряда]

Снощи в чест на Генералния губернатор на Канада К. Караманлис даде голям прием. Можах да говоря с [Христос] Махерицас за посещението на Я.[нис] Потакис. По принцип въпросът бил решен, но днес-утре щяла да се определи делегацията за СФРЮ. Ако бъде включен, ще остане за началото на м. юни. Пратих грама на [Стоян] Венев. Той малко формално се беше отнесъл към грамата, която му пратих и на два пъти ми поиска да му определя точните дати. Отговорих му малко троснато, че когато Ал. Хейг е тук, не мога да безпокоя нито А. Папандреу, нито обкръжението му.

Х. Флоракис ми каза, че е обезпокоен от развитието на отношенията между ГКП и ПАСОК и че има намерение още на приема да се срещне и размени няколко думи с А. Папандреу по този въпрос.

Януш Левандоски, полският посланик, ми разказа, че е бил повикан на интимен разговор от А. Папандреу в петък преди пристигането на Ал. Хейг. Говорили два часа за Полша. В дневния ред на срещата А. Папандреу – Ал. Хейг американците включили и полския въпрос. Срещата с полския посланик била устроена не по дипломатически път, с всички предохранителни мерки, за да не се чуе и се разпространят слухове за „гръцко-полски разговор". Помолил го от никого да не се узнае за тази среща. Я. Левандоски каза, че споделя само с мен (допускам, че не може да не каже на съветския посланик) и поиска да не говоря тук с другиго.

Я. Левандоски се спря обстойно на причините на кризата в Полша, на сегашното състояние, на решението на правителството и партията да проведат реформи, на отношението на западните страни, които пречели с организираната блокада Полша по-бързо да преодолее икономическите трудности и да се разплати с дълговете си. Основно сега били икономическите проблеми и той помолил А. Папандреу да отстоява тази позиция при своите срещи.

А. Папандреу отговорил, че той лично проявявал разбиране към полските събития и щял да следва досегашната си линия. Но за съжаление американците разглеждали полския въпрос в общия контекст на отношенията Запад–Изток и по-специално, свързвайки го с надпреварата във въоръженията.

Във Вашингтон изчислили математически, с компютри, че ако задържат блокадата и успеят да прекъснат снабдяването на Съветския Съюз с усъвършенствувана западна техника, това щяло да се отрази отрицателно върху неговите възможности за превъоръжаване. Така без жертви от американска страна щяли да заставят СССР да употреби максимални усилия и да изразходва огромни средства, за да поддържа и отговаря на надпреварата във въоръженията, предприета от САЩ и Западна Европа. Ако този процес продължи достатъчно време, имали и за това изчисления, биха могли да се очакват социални проблеми и в СССР.

Още едно съображение заставяло американците да поддържат изкуственото напрежение около Полша. САЩ били обезпокоени от разширяването на икономическото сътрудничество или по-скоро взаимоотношения на Западна Германия и Франция със СССР. Това икономическо сътрудничество водело до отслабване на политическото единство в западния лагер и американците решили да използуват полския случай за да наложат политическо ембарго върху търговията със социалистическите страни. От западните лидери В.[или] Бранд и [Хелмут] Шмидт били наясно за реалната същност на тази политика и за нейните последствия. Споделяли с А. Папандреу опасенията си от нея за Европа и за човечеството, но заявили, че нищо не могат да направят.

Накрая А. Папандреу заявил още веднъж, че той бил за Полша, че ще следва политиката си до сега, ще води разговор за премахване на ограниченията.

Тази заран имах среща с Е.[мил] Кондураки и П.[анайотис] Зепос в археологическото дружество. Говорихме за програмата на Асоциацията [за Югоизточна Европа] през 1982 г. Бяха дошли и [Манолис] Хадзидакис и [Титос] Йохалас.

След това ме посети [Димитриос] Враделис, гюмюрджинският депутат. Много доволен от посрещането си в София. Разпитах го за отношенията в партията ПАСОК, за споровете с ГКП. Той смята, че ГКП трябва да упражнява натиск отляво, одобрява митингите срещу САЩ, имал продължителен разговор с [Николаос] Калудис от ИБ на ГКП. Въпросът според него не е да се спечелят едно или повече места в общинските избори било от ГКП, било от ПАСОК, а да се тласне Нова демокрация на съвсем периферно място. Десницата трябва да се бие, това е определящото.

Същевременно не крие, че се правят грешки. Нямат хора. Един му казал „дайте ми един демократичен офицер в полицията" – откъде да ги вземем. Приведе случай, как решили да изключат посредниците в търговията с портокали. Излъчили комисия от 7 души за контрол. 6-те от тях били подкупени с по 1 млн драхми. Добре, че единият удържал. И всичко щяло да се стовари върху гърба на ПАСОК.

Вярва, че в края на краищата се разчистват предпоставките за слагане утре на основите на едно социалистическо общество в Гърция.

20.V.1982 г. [четвъртък]

Обяд с В.[асилиос] Филяс и В. Сарендис, двамата ректори.

След обяд писах нов доклад – за идеологическите основания на задачите, които си поставя ПАСОК като партия, и на отношението към ГКП. Явява се един вид продължение на предишния доклад. Ще дам да се препише в София и ще го продължа.

21.V.1982 г. [петък]

Прием по случай 24 май. Този път за по-голями икономии устроихме приема по обяд. Дойдоха повечето поканени. Имаше от Министерството на културата – генерален секретар и зам.-министъра на образованието. Много академици, професори и други дейци. Оказа се, че спокойно могат да се поберат до 250–300 души. Имаха възможност и да седнат.

22.V.1982 г. [събота]

Тръгнах за София с ранен самолет. Посрещнаха ме, за моя изненада, семейно с всички внуци. Неочаквана радост. Алик скача, Анюнка след него, а Машка крачи с такъв размах, че ми взе уваженията. Не знаех кое да прегърна по-рано.

Варчо не се бе върнал още. В Лариса скоростите били блокирали, разбрах обаче, че ще ги оправят бързо. А то работили ги до среднощ и той пристигна едва към обяд, дори към 1 часа. Даваме си вид, че сме спокойни, но и двамата с Ана бяхме разтревожени.

До обяд излязохме на разходка с Пандо [Пантелей Щерев]. Той се успокои напълно. Очаква сега конкурса. Разказа ми за последния опит да се провали К.[оста] Палешутски за научен секретар.

На самото заседание на Президиума [на БАН] взел думата Захари Младенов и предложил В.[асил] Гюзелев. Обадил се и Н.[икола] Стефанов в подкрепа на В. Гюзелев. Тогава [Благовест] Сендов възразил решително, че трябва да се уважава моето искане. Интересно, че К.[онстантин] Косев подкрепил К. Палешутски и по този начин бил отбит опитът да се провали тази кандидатура.

Още един, и вероятно последен опит, да се вкарат „свои хора". Освен ако, както ми се каза, в дъното цялата тази история е предимно лична, доколкото организационният секретар на УПК е [Чавдар] Стоименов, шуреят на В. Гюзелев.

23.V.1982 г. [неделя]

Излязохме на разходка до Драгалевци. Душевна отмора – пълна,– щом се озовахме във вилата. Колко малко е нужно, за да влезем. Изрязахме прокаралите клони на дивата вишня, която се беше разцепила на две от снега. Оставихме една фиданка от самата вишня и една от незнайно дърво – и съседът Кръстю не можа да познае от какво е. Внучетата играха голи.

Вечерта отидохме на кино – „Доверие" – на [Ищван] Сабо. Странен филм. Във встъпителното си слово говори за необходимостта от доверие между генерациите. За да докаже своята теза колко е нужно на човека до-

верие, избра за герои хора от съпротивата в годините на Втората световна война. Един от потенциалните ръководители на утрешното социалистическо общество, минал веднъж през Гестапо, и в нелегалност с основна задача да преживее. Изпращат му за „прикритие" жена, чийто мъж минава също в нелегалност. И двамата я обичат, единият като съпруг, другият като любовник. И не ѝ доверяват. В смисъл, боят се, че няма да издържи, че по невнимание може да се провали и т.н. Тя схваща всичко това, оскърбена е дълбоко, но обича. И оказва предпочитание на любовника, когото оценява с всичките му недостатъци – двойственост, нерешителност. И би предпочела да остане с него, но се разминават.

Говорихме с Ана, че ние не изживяхме такъв страх, смазващ страх, на абсолютно недоверие. Може би обстановката да е била по-друга, условията в България по-различни. Може би бяхме и по-млади. През главите ни мина много нещо, и преди, и след 9.IX.1944 г. По-голяма ли ни беше вярата? Щом не ни разколебаха цял куп мошеници въобще и около нас. Неприятно ми е дори имената им да напиша.

Но едно е безспорна истина – нашият си микроклимат. Това, че с Ана си бяхме винаги взаимна опора. Имахме си абсолютно доверие. Без идеализации, знаехме си слабостите, но си подавахме гръб, допълвахме се. Ана със своя реализъм и голямо разпознаване на хората, аз със своята по-голяма инициативност и настъпателност. Така или иначе удържахме, не бяхме пречупени.

24.V.1982 г. [понеделник]

Излязохме с Мито Исусов. Разказа ми подробности за Ал.[ександър] Лилов. Докладът му е отменен „по негодност". На конференцията за Г.[еорги] Димитров нашата страна не излиза с доклад. Ще има само заключително слово. Докладът е трябвало да го изнесе Ал. Лилов.

Какво означава това? Началото на края? На какво се дължи? Защо сега? Впечатлението ми е, че Ал. Лилов дълбоко държи за Т.[одор] Живков, че той би отстоявал неговото име и неговото значение по-достойно от всички останали, които днес са в непосредственото му обкръжение.

Дали от сега не е започнала борбата за власт и усетили неразположението у Т. Живков към Ал. Лилов, гледат да задълбочат противоречията и да елиминират най-изявилия се претендент за първото място?

25.V.1982 г. [вторник]

П.[етър] Славчев се готви за посланик в Гърция. Още нищо не са предприели за посещението на А.[ндреас] Папандреу. Обърнах им внимание, че от Гърция не бива да очакват никаква инициатива.

Успяха да ми препишат доклада и го депозирах в Министерството [на външните работи]. Кога ще го четат, това вече е друг въпрос.

Пътуването за Париж започна с леки премеждия. Качиха ни и ни смъкнаха от самолета с обяснението на български (което ни бе повторено и на френски), че не могло за неопределено време да се лети над Югославия. Беше се заоблачило изведнъж и почна да ръми, така че изглеждаше до известна степен правдоподобно. Направи ми обаче впечатление, че обслужващите коли и прочие техника не бе отдалечена от самолета дори когато ни вкараха вътре. В чакалнята седнах до прозореца и забелязах, че вместо да ги оттеглят, докарани бяха още коли и хора до самолета. Разбрах, че нещо нередно има в нашия самолет, но не исках да привлека вниманието на пасажерите. Оказа се, че командирът е искал смяна на самолета, изпразнили го за още една проверка и сетне пак ни върнали. Кацнахме благополучно.

На летището бе Елито, усмихната. Не искаше да вярва, че Машка толкова се е изменила. А снимките бяха чудесни.

26.V.1982 г. [сряда]

Този ден имах разговор и обяд с [Кристиян] Гют. Нищо не бяха приготвили. Готов текст им донесох, не го бяха погледнали. А предишните текстове стоят у тях вече години.

Видях се с [Елени] Арвайлер. Тя ми каза, че наистина К.[онстантинос] Цацос е повдигнал въпроса аз да стана председател на Многотомната световна история на цивилизациите, между нас казано, несериозно предложение при сегашните условия и с оглед характера на задачите.

С Ели отидохме на кино – „Les uns et les autres" – режисьор Клод Льолюш. Музикален филм за съдбата на хора от различни страни, през няколко поколения, в навечерието и по време на Втората световна война и 20–30 години след това. За необходимостта от разбирателство. Затрогващ филм и приятен за гледане. Особено балетът – болеро с изпълнители на Бежар. След това се разходихме и заведох Ели да се подкрепи в La Paix – не беше влизала. Изяде с рядко удоволствие Coupe d'Opera. Между другото бяхме на тротоара, точно до линията на светофарите, където спираха за малко автобусите с американски и немски туристи. По това време разпуснаха и операта, главно туристически свят. Колко завистливи погледи привлече огромната съдина със сладолед за голяма радост на Елито.

27–28.V.1982 г. [четвъртък–петък]

Заседание с подпредседателите – присъствува и К.[ийт] Томас. Този път ни потръгна. Проявиха желание за сътрудничество, дадоха израз на

добри чувства към мен. Най-напред представиха свои текстове, както им бе поръчано, макар и с голямо закъснение. Сетне бяха активни в уточняването на календарния план за бъдещата дейност на Бюрото и на Комитета. Приеха предложенията на [Шарл] Моразе, одобриха и се присъединиха към моите бележки по различни поводи, изказаха се одобрително за проведеното заседание (докато за предишното, свикано от [Пауло] Карнейро те говориха с открито предубеждение, което накара и Ш. Моразе да се свие и да обяви, че случайно сме се били събрали в Париж. Аз тогава го разкритикувах и него, като заявих, че не съм бил случайно в Париж, а по покана и ми е било платено и т.н.). Тази атмосфера позволи да постигна максималното – да прокарам [Сергей] Тихвинский в редколегията на тома за XX в., а мене ме предложи Ш. Моразе за XIX в. (Подготвям кратък доклад за срещата, ще го приложа.)

Имаше и весели моменти – залата неудачна, отвън заработи мотор – подхвърлих „c'est le coup de grâce". Уви не можаха да ни осигурят друго място. Устроиха ни два приема – у Моразе и у [Сваран] Сингх – все около Сена, с чудесен изглед. [Неджмудин] Бамат развесели всички със своята помпозност... напомни ми ЮНЕСКО със сериозността и забавността. Но чувствувам, че не бих имал сили да повторя авантюрата на Изпълнителния Съвет. Давам си сега сметка, че възприех цялата история много сериозно, не манкирах нито веднъж. Може би пък това е направило впечатление и също е спомогнало за създаването на авторитета, който сега се оказва така полезен.

За този период можах да ида на още един филм с Ели – „Missing" на Костас Гаврас. Наистина силен, граждански и политически, американски и антиамерикански. Толкова, че Елито се учуди какво толкова намериха в него – като че ли не бе известно американското съпричастие в Чили, и голямо събитие – изчезването на един американски младеж във водовъртежа на събитията, след като в САЩ така хладнокръвно бяха убити президента, неговия брат, пастора Кинг и колко други.

И все пак именно политически, силен политически филм.

Всички около ЮНЕСКО се държаха много топло към Елито. Приеха я като своя, разведоха я извън Париж. Тя, разбира се, има своите достойнства. Чувствувах се задължен и затова ги поканих, без да се усетят, на една вечеря в един ресторант за риба; минава за един от най-добрите в Париж. Посочил ми го бе един такъв гурман като [Кристиян] Гют – „Les Cris", т. е. „Виковете", шума на рибарите и хората около тях, когато изтеглят рибата на брега.

Всички бяха много доволни, макар че смятаха, че ще плащат. Когато поръчах повече вино, допуснах, че са разбрали, че поне виното ще платя. Но сметката не бе малка за тяхните възможности. Хората отбягват да ходят в ресторант, както и ние в Атина. Погълна ми цялата командировка. Но не можех без това.

29.V.1982 г. [събота]

За пръв път се качих на Bateaux-mouches, по Сена. Като помислиш, нищо особено. Но с Елито, през нейните очи, стана празнично. Семейно и социално животно е човекът. Че с Ана сме такива е общоизвестно. Но ето че и децата ни са същите.

Вечерта Ели замина за Лондон. Аз се радвам наред с нея за този успех. Да види и тази страна, макар за 2–3 дена, да получи още малко самочувствие. Всички наши деца са самокритични към себе си. Мая най-рано се отърси от пониженото самочувствие, защото е амбициозна. При това с възможности. С възможности са и другите ни деца. Но по различни причини гимназията не успя да ги увлече. Напротив. Едва в университета поеха, с известно закъснение. Сега наваксват. Затова отдавам такова значение на посещението на Ели в Париж – да види нивото тук, за да заработи по-спокойно и уверено. Неизвестността потиска. И Върбан вече преодоля задръжките, които имаше и които го сковаваха. Той вече почти има материал за една оригинална дипломна работа.

30.V.1982 г. [неделя]

Излязохме с Лев Иванович Мирошников. Отидохме към Версай, забравяйки, че всичко там е блокирано във връзка с предстоящата среща на държавните ръководители на развитите капиталистически страни. Прехвърлихме се към St. Germain en Lay. Разходихме се по еспланадата от зеленина цял час и половина. В интимен разговор – за минало и настояще. На една възраст сме. Изживяхме и сме свидетели на същите събития, преживяни в различни страни. Стигнахме до същите изводи. И той е антисталинист. Не намира думи за да охарактеризира неговите престъпления. Вижда слабостите на [Никита] Хрушчов, но делото, което извърши за разкрепостяване на съветското общество нарича велико. Стреми се да живее честно.

31.V.1982 г. [понеделник]

Пътувахме с Милчо [Михаил] Балабанов. Държи се този човек. Не като осъден, въпреки че му се размина в последния момент, след няколко преливания и десетина дена лежане в клиниката. Цеца е изпратила изложение до Т.[одор] Живков. Ако го вземат под внимание, това ще успокои семейството – няма да живеят под постоянния страх, че ако се случи пристъп, изходът може да бъде летален. Но колко могат да карат така? Колкото по-късно се върнат, от друга страна, толкова по-трудно ще намерят подходяща работа, която да му позволява да бъде командирован веднага при нужда.

Аз няма да се задържа и не ще узная веднага какъв е резултатът.

Мая дошла с децата, но се разминахме. Варчо дежуреше в къщи с Машка в ръце.

Установих първия контакт с Коста Палешутски. Съвсем не изглеждаше смутен, започнал с контактите. Най-голям шум за неговото идване, с открити заплахи за провал на избора му, чух, изненадан малко, че дошли от страна на [Димитър] Сирков и Д.[авид] Елазар. Докато Н.[икола] Стефанов му казал, че можел да разчита на подкрепата на отдела. След като се опитал да го провали в Бюрото на Президиума, какво означава всичко това? Джунгла от отношения и сметки, които е добре да знае човек от време на време, но без оглед на тях трябва да прокарва линията, която е установил. Ако е правилна и особено ако дава резултат, това е най-сигурният начин човек да запази психическото си равновесие и чиста съвест. Без тях не може да удържи на напъните от различни страни, ще се обърка и щом това се разбере, ще стане лесна плячка, защото сам ще предизвиква съсредоточаване на ударите.

Докато говорехме с К. Палешутски, към 10 часа се обади М.[ито] Исусов, за да ми каже, че в партийния комитет направили неуспешен опит да прокарат за директор на Института по археология В.[асил] Гюзелев и [Людмил] Гетов за зам.-директор. Предложението на Центъра било да се освободи В. Гюзелев – за несправяне – от ръководството на секцията в Института за история, а Д.[имитър] Ангелов и В.[елизар] Велков да бъдат оставени като ръководство на Института за археология.

1.VI.1982 г. [вторник]

В ЦК – срещнах Г.[еорги] Атанасов, поздрави ме за подпредседателството.

След това се видях с Ц.[ветан] Николов и Ст.[илиян] Данов. Говорихме за Гърция, за очертаващата се конфронтация между ПАСОК и ГКП и по някои конкретни въпроси.

Изглежда, че усилията за помирение между „Първия“ и „Втория“ [Т. Живков и Ал. Лилов] не са дали резултат. Изходът ще се разбере след лятото. Не е завършен и процесът около разкриване на всички злоупотреби. Оказало се, че нещата били много по-дълбоки, но не било леко да се установят. Не се изключват чужди централи, а имало податки, които водят и до преди 9.IX.1944 г. И аз си припомних някои думи и оценки на Г.[еорги] Станкулов и Ст.[оян] Заимов за Мирчо Спасов. Те го смятаха за свързан с [Никола] Гешев. Аз пък не мога да забравя един факт – на областната партийна конференция на ГКП [градски комитет на партията], тогавашният главен прокурор на НРБ – [Димитър] Георгиев (името ми се изплъзва, но лицето му ми се е врязало; като че ли беше се завърнал от СССР) произнесе силно слово за необходимостта да се спазва закон-

ността, да се избягва произволът. И даде за пример случаи, когато бременни жени са били държани прави, с вдигнати ръце до припадък, до неволно уриниране от пренапрежението. Когато председателствуващият Ангел Цанев му извика: „Кой? Кой?“, очевидно за да го смути, [Димитър] Георгиев отговори: „Мирчо Спасов.“ И добави: „За съжаление това не са единични случаи.“ А. Цанев тогава прекъсна високоговорителя и обяви, че времето за изказване на Георгиев изтекло.

При Иван Ганев говорихме за предстоящото посещение на А.[ндреас] Папандреу. Поиска ми да изпратя от Атина някои идеи, препоръки, на които, според нас, Т.[одор] Живков би могъл да обърне вниманието на А. Папандреу. Без подробна аргументация, тезисно, с обосновка защо и какво очакваме.

Потвърди изводите ми в доклада, че младата група е настървена за власт и се отнася безцеремонно към всички, които се изправят пред тях. [Янис] Потакис дошъл въобще неподготвен, макар че говорел с ентусиазъм за България. Обявил се против смесената комисия. Когато разбрал нейното значение, самопредложил се да бъде той и да не се покани [Апостолос] Лазарис, министъра на координацията. [Георги] Караманев се стъписал пред толкова напоритост, но дипломатически отговорил, че този въпрос е изцяло от гръцка компетенция.

При Бл.[аговест] Сендов. Сварих го в БАН. Заговорихме за работата. Той останал доволен от [Коста] Палешутски, още повече, че отговарял за Благоевградски окръг и там му наговорили много хубави работи за него. Разказа ми и за острия си разговор с Д.[авид] Елазар. Смята, че се е „успокоил“ вече.

И изведнъж ми разказа, че не само имало предложение за В.[асил] Гюзелев за директор, но че партийният комитет предложил уж напълно съгласувано предложение с „академичните среди“ за смяната на сегашното ръководство и предложението било изпратено в ЦК с подписите на [Ангел] Балевски и Б. Сендов.

Обясних му какво означава такава промяна и за [Димитър] Ангелов и за [Велизар] Велков, че тук има принципна страна – решение на ЦК да се поставят историци начело на археологическия институт е било продиктувано от конкретното състояние на археологическия фронт и че преди да се реши каквато и да било промяна е нужна точна оценка – не е ли вече време да се привлекат отново кадри от археолозите за ръководството на Института? На какво основание се изхвърля в случая В. Велков?

Б. Сендов се развълнува и насрочи заседание за след обяд с Мито Исусов. Мито напомни, че ръководството на Института [за история] е освободило В. Гюзелев от ръководството на секция за несправяне с работата и че той възразява за назначаването му за директор на Института по археология: това само ще разстрои работата на института. Влезе и А. Балевски,

комуто разказах какво означава тази постъпка. А той наистина държи и на Д. Ангелов, и особено на В. Велков. Дори се бил поколебал да подпише, но такъв е – никого няма да защити сериозно.

Б. Сендов поиска от М. Исусов писмено изложение, а с А. Балевски решиха да се анулира писмото им в ЦК като погрешно.

Ето ти методи! И все пак какво нахалство и от страна на В. Гюзелев, и от страна на Ч. Стоименов.

[Пантелей] Щерев пък разкрил на Живко [Кабадаиев] какъв мошеник е Т.[одор] Добриянов. Поискал намеса на Държавен контрол срещу него за доставените машини и кой знае какво е говорил, за да ни злепостави и пред П.[етко] Илиев, и пред П.[етър] Младенов. Откъде се е взела толкова злоба у това човече, след като нищо, абсолютно нищо лошо не е видял от мене? Напротив, навремето дадох положително мнение за него пред [Иван] Башев и той го остави в архива. А на Живко минава за най-добър приятел. Дали защото дружи и се напива в компанията на Николай Генчев?

2.VI.1982 г. [сряда]

В самолета се оказах с [Андреас] Христодулидис, който беше дошъл в София за подписване на съглашение между БТА и Атинската агенция. Сложи се едно начало, нищо повече. За реално сътрудничество може би ще може да се говори не по-рано от края на годината. Гръцката страна не е готова, нито иска още.

Говорихме през цялото време. А. Христодулидис искаше преди всичко да ме убеди, че ГКП е виновна за конфронтацията, която вече противопоставя двете партии. Взе за пример стачките и то на най-добре платените категории работници – банковите служители. На практика се обединили ГКП и НД. Обвини партията, че е загубила ориентация и за да спечели няколко процента гласове на общинските избори била готова да се откаже от принципи и да жертвува интересите на класата, която претендирала да представлява интересите и на народа, който искал промяна и гласувал доверие именно на ПАСОК. Вместо доверие – недоверие; вместо съдействие и проявяване на разбиране – дебнене, противопоставяне в повечето случаи неоснователно; искане на невъзможното и подриване авторитета на ПАСОК сред народа.

А. Христодулидис се показа огорчен, раздразнен, леко обезпокоен. Когато му казах, че критиката на ГКП и организираната демонстрация срещу Ал. Хейг всъщност облекчи А. Папандреу, той се съгласи, че е така. Но пак се върна след това към стачките.

По обяд се видях с М.[ария] Захариева, с балканските делегации на ЮНЕСКО. Вечерта Ж.[орж, Георгиос] Курнутос ни покани на вечеря в „Дионисиос", ресторанта срещу Акропола.

[Едуард] Сафиров е станал много груб, вече не може да се въздържа, апострофира Мария [Захариева] по недопустим начин и без да има основание. Така се държи и с другите.

3.VI.1982 г. [четвъртък]

При Ж[орж, Георгиос] Мазаракис. Поисках да ми разкаже за посещението на А.[ндреас] Папандреу в СФРЮ. Беше подробен. Най-същественото:

– Успели са да прокарат кауза за Кипър – изтегляне на окупационните войски. За пръв път в комюнике им се отдава да въведат термина „окупация". С Н.[иколае] Чаушеску не успяха.

– А. Папандреу настоял за безядрена зона, като принос на балканските народи в процеса на разоръжаване и на отслабване на напрежението, което трябва да се осъществи рано или късно. Югославяните свързали Балканите като зона на мира със Средиземноморието и с преговорите, които сега се водят между САЩ и СССР. Но се съгласили общите констатации да се отразят в комюникето, без да смятат, че постигането на такава задача е реализуема.

– Много говорили за Косово; без да обвинят открито Албания.

– За малцинствата споменали в такъв контекст – че ги безпокояло отношението към съществуващите републики. За НРБ не били казали нищо.

– Голямо значение отдали на положението в Близкия и Средния Изток. Особено по ирано-иракския конфликт. Надявали се, че Иран ще се вслуша в тяхните съвети да не нахлува в територията на Ирак. Нещо, което [Садам] Хюсеин не направил, не ги послушал, нахлул в Иран и сега скъпо заплащал своята грешка.

Поставих му въпроса за заплашителните писма, за позивите, за повишаване отговорността на полицията пред посолствата, за подпалената кола и т.н.

Поканих на обяд турската делегация на ЮНЕСКО: [Суат] Синаноглу, [Тарик Зафер] Туная, жената – секретар на Националната комисия. Готови са за сътрудничество, но не могат да преодолеят съпротивата на МВнР за СИБАЛ. С Института за балканистика Т. З. Туная сега щял да прокара решението. Поставили под въпрос съществуването на Факултета за политически науки и института им. Запазили го.

4.VI.1982 г. [петък]

Проведох приятелски разговор със [Георгиос] Зоидис. Необяснимо защо вместо него, макар че изтъкнах защо именно се спираме на него, ЦК на ГКП предпочете [Леонидас] Стрингос. И той не можа да даде обяснение. Разбрахме се в четвъртък да се събере група гръцки политемигранти,

начело с Теохарис [Гацоглу–Олимпиос], да побеседваме и уточним между другото програмата за Г.[еорги] Димитров.

Обядвах със Зидаров от Варна. Дошъл е по работа – „Корабоимпекс“. Приятел на Паруш [Тодоров].

Вечерта – коктейл на МВнР, за балканските национални комисии.

5.VI.1982 г. [събота]

С кораб по островите. Можах да поговоря с всички делегации. Новият председател на Гръцкия национален комитет е архитект Кондилис, един от учениците и сподвижниците на Курвоазие. Участник в Декемврийското въстание, той емигрира във Франция и там се установил. К.[онстантинос] Караманлис го повикал като свой съветник за Културния център на Атина. Знае много добре руски (от Одеса). Приятел е на [Никос] Зворонос. Познава [Георги] Стоилов и други български архитекти, които са били на специализация при него.

Пуниша Павлович ме прегърна и целуна, пред хората си. А след това, без да му кажа нищо, заяви, че трябва да се ликвидира историята на СИБАЛ – Югославия само губи. За два до три месеца се надява да уреди този въпрос. Такъв език държа и председателя на югославския национален комитет – проф. [Миленко] Николич, математик, от Войводина, бил на отговорни длъжности, включително и министър. По-късно той споделил същото и със [Едуард] Сафиров.

Е. Сафиров в хода на пътуването омекна. Почерпих един-два пъти. Преди това му оставих два пъти по половин ден Емил, настаних го в резиденцията за два дена с дъщеря му, докато се прехвърлят в хотел. Видя напълно приятелско отношение и не можа да издържи. Отказа се от опозицията да предоставят на СИБАЛ бонове от 10 000 долара, които при това ни бяха отпуснати на нас и трябва да се вземат до края на м. юни. А квотата за България се отпуска в края на годината. Бях го предупредил, че ще се обърна към М.[ария] Захариева да се разпореди и ако е нужно и при П.[етър] Младенов. Изглежда, че премисли, сам отиде при М. Захариева и ми съобщи, че въпросът е уреден.

Направиха на кораба хубави снимки. Купих на тези, които излязоха – Виолета, Светла, Мария – дъщерята на Сафиров. М. Захариева и Е. Сафиров не бяха заснети.

6.VI.1982 г. [неделя]

Крайно неудобно време са избрали „Балкан“ – отлитане 6 часа заранта, т. е. при най-добър случай трябва да се стане в 4.30 часа. Изпратих Мария. Върнах се и се радвам, че успях още 2–3 часа да поспя.

Към 11 часа дойдоха Ст.[ойчо] Николов и П.[аскал] Вангелов да ме вземат, за да идем в Лагониси. Пихме по едно кафе и бира, попекохме се малко и отидохме със Стойчо и Росица да се окъпем.

Там, докато бяхме във водата, Стойчо ми каза, че видял [Димитриос] Марудас и [Янис] Капсис. И двамата ми трябваха много.

С Я. Капсис, новият зам.-министър на външните работи, не се познавах, бях му поискал среща, два пъти се отменя. Д. Марудас ме запозна и аз му поставих, с всички възможни аргументи, въпроса за отец Натанаил. Той обеща да го реши. Казах му, между другото, че много ми е говорил за него Т.[акис] Адаму. И наистина той решително се застъпи за Я. Капсис, отхвърляйки като нелепи и клеветнически всички клюки за Я. Капсис, че уж бил човек на САЩ. Гарантирал за него и пред [Харилаос] Флоракис.

Д. Марудас ме задържа на разговор около 20 минути. Основният въпрос – отношенията с ГКП. Не е доволен от полемиката и от конфронтацията. Признава, че правят грешки. Но смята, че не това е определящото в отношенията между двете партии, а неправилният подход към принципиалния въпрос за властта и към ПАСОК от страна на ГКП. Говорил е и с [Николаос] Калудис, председател на парламентарната група на ГКП, за съюзяването на ГКП с НД в провеждането на стачката на банковите служители, намиращи се под влиянието на ГКП. Заплашил го, че ще пусне изобличителен материал по телевизията. В пресата е отправена вече критика за „сработване на десницата с комунистите".

Казах му, че ГКП за много кратък период е натрупала достатъчно крупни, някои от които фатални, грешки. И все ги отчитат и ги повтарят. Не са ли в процес на извършване на още една фатална грешка – да съдействуват за събаряне на правителството на ПАСОК? И какво ще дойде след това – Нова демокрация не е в състояние да поеме властта, ГКП дори не мисли, че това е възможно при днешните условия – става дума даже и за символично участие. Остава открит въпросът – само поемане на властта от военните. А се знае какви са те и кого представляват. Реакция. Дори сам Д. Марудас е принуден всеки път да започва разговорите си при тях в националистически и патриотарски дух, ако иска да им втълпи нещо.

Такава невесела перспектива обрисува Д. Марудас. Ще придружава А. Папандреу в София.

Много ми провървя този ден. Имаше реална опасност да изтърва Я. Капсис, в сряда заминава за Бон с А. Папандреу. А другата седмица имат и тук много срещи, пък и аз мога да бъда повикан в София.

П.[аскал] Вангелов и особено жена му бяха много остри по отношение на Т.[одор] Рибаров. Били състуденти с него, познават го и след това – станал неузнаваем в морално отношение, но никога не се отличавал с интелект, с големи усилия получавал тройки и искрено се учудвали за

самото издигане – толкова то не съответствувало на реалните му възможности. Между другото Паскал ми каза, че той веднъж изнесъл доклад пред бившата си служба, държал се така високомерно, че си бил навлякъл общото неразположение.

7.VI.1982 г. [понеделник]

Съвещание със съветниците в камарата по исканата справка. Не се подготвиха сериозно. Все пак дойдоха с някои предложения. След обмисляне, спрях се на три теми – а/ обща политическо положение, в случая Балканите, с оглед зоната на мира и безядрената зона; ролята на малките страни и по-специално на България и Гърция и т. н.; б/ за съюзника; в/ за икономиката. По втората ми възразиха, но аз ще я разработя, защото това е сега основният въпрос в гръцкия политически живот – накъде ще завият отношенията между ГКП и ПАСОК. И ще обърна внимание на някои моменти от двустранните отношения.

Разговор с Хари Ливас – кореспондент на няколко английски и американски вестници. „Жива, но не свежа“ – както се бе изразил някога Пуниша [Павлович]. Костелива жена, със сипаничаво лице. Разпитва ме за гръцко-българските отношения.

След това разговор с Г.[еоргиос] Маврос по повод идването на С.[пирос] Киприану. Опит за създаване на впечатление, че всичко е нормализирано между него и А. Папандреу. Но А. Папандреу бил поискал от С. Киприану да скъса с АКЕЛ. Те нямали друг изход, щяли да го подкрепят. Киприану обаче се страхувал, че може да загуби президентския си пост, защото би могла да изникне друга кандидатура.

За [ген. Бърнард] Роджърс и мисията му не знае нищо.

С [Януш] Левандоски. Този път ми разказа за втората си среща с А. Папандреу, след посещението на Ал.[ександър] Хейг. Позицията му по полския въпрос била, че за САЩ този въпрос имал преди всичко значение доколкото чрез установената блокада водел до засилване на вътрешното напрежение в социалистическите страни и в СССР. Сега разказал, че в САЩ установили, че в резултат на около десетгодишен период на студената война СССР бил изостанал поне 20 години назад в техническо отношение от западните страни. Един по-продължителен нов период на изолация на СССР и социалистическите страни щял да засили не само тяхното изоставане, но и можел да приведе до изостряне вътрешните отношения във и между социалистическите страни. Дълго време американците не се освобождавали от своя глобален подход към социалистическите стани. Сега провеждали диаметрално противоположен курс – на диференциран подход. Затова именно толкова държали на икономическия натиск и върху самата Полша. Едногодишно дори придържане към

блокадата би могло да предизвика значителни вътрешни усложнения, дори и сътресения в Полша. А могли да се очакват трудности и в други социалистически страни.

А. Папандреу казал на Я. Левандоски, че в отговор развил някои от неговите аргументи и застъпил позицията, че това е линия на конфронтация, с опасни последствия за Европа, в това число и за Западна Европа.

Неочаквано за самия А. Папандреу, Ал. Хейг му дал известно право, че американската стратегия изхождала от глобални аспекти, без да държи достатъчно сметка за европейските интереси. И продължил, че лично той не бил съвсем убеден в провеждането докрай на такава линия. И [Роналд] Рейгън не бил поддръжник на крайните тези. Но К.[ристофър] Уорънбъргър бил истинският инициатор и най-настойчивият изразител на тази политика, което водело до чести престрелки помежду им.

Що се отнася до Гърция, Ал. Хейг предложил да се намали броя на американските бази в Гърция и да се измени тяхния характер – само в разузнавателни бази на летящи радари, убеден че това било в интерес и на националната защита на Гърция. А. Папандреу не дал още отговор.

Хейг посъветвал освен това да се потърси основа за споразумение с ген. [Кенан] Еврен. Той бил единственият човек в Турция, с когото гърците могли да се споразумеят. Имал нужния авторитет и изявявал готовност за това. След година, година и половина, щяло вече да бъде късно. Похвалил се, че убедил К. Еврен да не се осъществява посещение на турския министър-председател в Кипър като израз на добра воля.

Осъществяването на това посещение предизвикало крайно неблагоприятна реакция у А. Папандреу. Той не бил чужд на мисълта, че договореността между Ал. Хейг и К. Еврен се простирала само до отлагане на посещението, за да се използува за допълнителен натиск върху Гърция след разговорите в Атина. Но не изключвал да е налице и решение, взето самостоятелно от турците.

8.VI.1982 г. [вторник]

Разписах се за смъртта на Алберт Норден. Спомних си как четяхме неговите статии скоро след 9.IX.1944 г. Бяха силни. Какво ли впечатление ще ми направят сега? Когато силата ни не е в еднопосочното настъпление, когато стават истински войни, а не съществува психологическата студена война, изолацията. Много, много по-сложна е действителността, принципите се обърнаха, или по-скоро, самите принципи станаха толкова формални, че и двете страни в името на принципите интервенират и воюват. Излезе напред правото на по-силния.

От София напомниха трети път за неизпращане на сведение за един импресарио. Ал.[ександър] Петров иначе е акуратен, но се е залисал от работа. Въпреки многократните напомняния, не се отзоваха на поста-

вената задача – нито той, нито началникът му. Замина в отпуска, без да отговори и без да я предаде. Ето отново дилема – да го накажа, след като иначе е примерен? За съжаление подобно и дори по-лошо е положението с почти всички другари. И все пак като цяло въпросите се движат, но с напрежение, като и аз самият ставам диспечер.

През останалото време работих върху съображенията, които ми бе поискал Иван Ганев за разговорите с А. Папандреу. Към папката със справките, които посолството подготви, добавих и това, което написах и аз, заедно с това, което ми предложиха съветниците – след разискване при това!

Срещата с [Анастасиос] Пепонис протече крайно интересно. Потвърди извода, че не всичко е гладко в ръководството на ПАСОК.

Вечеря при Елени Куку. Присъствуваха нейни близки, главно от лекарски среди (двете ѝ сестри са лекарки), акад. Д.[ионисиос] Закитинос, ректорът на Университета „Тракс".

Преди това в х-л „Каравел", изложба на „Техноекспорт".

Възложих на Л.[ука] Драганов да направи грама за [ген. Б.] Роджърс. Постара се и я приготви навреме и добре. Разбира се, няма нищо конкретно. Изглежда, че тази мисия е била мисия само на доуточняване на детайли около уреждане базите и около гръцките позиции в навечерието на срещата на А. Папандреу с Р. Рейгън. Но не можеше да не се изпрати в Министерството [на външните работи]. Отношението им към Министерството е такова, като че ли само аз съм функция на Министерството и задълженията на останалите се изчерпват с това, което аз изпратя. Луката, като най-хитър, изпраща от началото на годината докладни записки за проведени срещи и разговори и по този начин остава чист. Можах да накарам и други да пишат докладни. Но за грами не се и опитвам дори. Оставям да ги преписват поне понякога.

9.VI.1982 г. [сряда]

Днес приготвих следната грама за София:

„През последните дни обстановката в Гърция и по-специално отношенията между ПАСОК и ГКП получиха ново развитие, най-вече предвид продължаващите няколко дни стачки на транспортните работници, банковите служители и печатарите. За тези стачки, съдържащи според правителството главно нереални икономически искания, ПАСОК обвинява десницата, но отправя сериозни упреци и срещу ГКП. Във вестниците с проправителствена ориентация се появиха критични реплики и карикатури, че е налице съюз на партията (ГКП) с десницата.

От разговорите, които проведох през тези дни с отговорни представители на ПАСОК и правителството личи очевидното им огорчение от влошените отношения с ГКП. Те, разбира се, хвърлят отговорността преди всичко върху ГКП, доколкото от развитието на тези отношения зависи до голяма степен как населението ще възприеме политиката на ПАСОК. В Гърция не е достатъчно една партия да се обяви за социалистическа, за да бъде това възприето за вярно, дори когато тя води упорита борба срещу военната диктатура или срещу десницата. Населението тук се вслушва в гласа на ГКП, спечелила народното доверие в резултат на полувековната си непреклонна преданост на идеите на социализма и комунизма, въпреки пораженията и жестокия терор, на който е била подложена години наред. Оценката на ГКП за ПАСОК има голямо значение, въпреки обстоятелството, че ПАСОК е дошъл на власт в резултат на блестяща изборна победа. Критиката и обвиненията, отправяни от ГКП, са в състояние сериозно да разклатят доверието на значителна част от избирателите, които са гласували за ПАСОК с надеждата, че ще бъде извършена дълбока промяна и ще бъде проправен пътя към някои преобразувания от социалистически характер.

На връщане от София, на 2 юни т. г. , летях с А. Христодулидис, ръководителят на Атинската телеграфна агенция, член на ПБ на ПАСОК. Говорихме по редица въпроси, но сам Христодулидис насочи разговора върху отношенията на ГКП към ПАСОК. Той употреби израза „очертаващата се конфронтация между двете партии“, обвинявайки ГКП, че е загубила ориентация. За да спечели няколко процента гласове на предстоящите общински избори, тя била готова да се откаже от принципи, да жертвува интереси на класата, която претендирала да представлява и да ръководи, отказва се да се съобразява с изразената народна воля на парламентарните избори за промяна, но промяна възложена именно на ПАСОК.

Вместо доверие от страна на ГКП, ПАСОК се сблъсквал с недоверие; вместо съдействие и проявяване на разбиране – в повечето случаи се отправяли неоснователни или пък неосъществими искания за краткия срок откак ПАСОК е на власт. Със своите действия и настоявания за невъзможното, ГКП, вместо да помогне, подривал авторитета на ПАСОК сред народа.

Слушах предимно, за което имах оправдание, тъй като последните стачки избухнаха, докато отсъствувах от Атина. Обърнах обаче внимание на А. Христодулидис, че акцията, организирана от ГКП срещу НАТО при посещението на Ал. Хейг на практика подпомогна правителството. Той се съгласи с това, но ми отговори, че определящо е отношението на ГКП към ПАСОК по вътрешнополитическите въпроси.

На 6 т. м. се срещнах с Д[имитриос] Марудас, зам.-министър при председателството и отговарящ за печата. Разговорът ни бе приятелски, той ще придружава А. Папандреу в София и очаква с нетърпение запоз-

нанството си с нашата страна. По негова инициатива изцяло той говори само за отношенията с ГКП.

Стачните движения започнали изненадващо за правителството, и то сред банковите служители и печатарите, които са високо платени и се смятат за привилегировани. Очевидно ставало дума, според него, не толкова за икономически искания, а за дирижирана акция, с цел да се попречи на дейността на правителството. И това в момент, когато правителството е изправено пред важни вътрешни и международни национални проблеми. Целта на тези акции била да се отвлича вниманието и да се внася смут. Те били инспирирани от десницата, но ГКП, за да запази влиянието си в синдикалното движение, не се разграничила и дори взела страната на стачниците в банките.

Д. Марудас откровено призна, че правителството прави не една, а много грешки, нещо неминуемо за този първи етап, когато на власт е дошла партия без опит в управлението, само от 7 месеца. Но не могло да се каже, че ПАСОК стои на едно място, че не тласка развитието напред. ПАСОК се нуждаел от критика, но не до степен на поголовно отричане на всичко, което предприема, включително на социалистическата същност на движението и на партията. Такова отношение неизбежно предизвиква ответна реакция и ПАСОК от своя страна ще пристъпи към противодействие и не ще му бъде трудно да намери не малко слаби страни на ГКП. И кого ще ползува тази разправия?

Д. Марудас бил говорил за всичко това с Н[иколаос] Калудис, член на ПБ на ЦК на ГКП и ръководител на парламентарната група на партията. Припомнил му, че в своето историческо развитие ГКП е допускала крупни грешки, някои от които фатални (Ливан, Варкиза, Гражданската война и т. н.) и го запитал: „Не е ли ГКП в процес на извършване на още една фатална грешка – да съдействува за събаряне на правителството на ПАСОК?“

Заедно с това Д. Марудас му бил обърнал внимание върху две обстоятелства. От една страна – че след ПАСОК на власт нямало да дойде Нова демокрация, тя била компроментирана, несъвзела се от нанесения удар. С падането на ПАСОК от власт щял да се открие пътя към властта на военната, единствената организирана сила в Гърция извън ПАСОК и ГКП. От друга страна – че в ПАСОК се налага все повече убеждението, че следва да се води борба не само срещу десницата, но че трябва да се поведе идеологическо настъпление и открито противодействие и срещу ГКП. Сам той, казал това на Н. Калудис, се видял принуден да вземе инициативата и без да очаква нареждане или съгласуване със съответния министър да пусне остър разобличителен материал по телевизията срещу печатарските работници.

Всички граждани можаха да прочетат, че печатарите обявяват стачка и спират излизането на вестниците в такъв усложнен момент, защото са

поискали увеличение на заплатите, които сега варират от 60 до 150 хиляди драхми, а се ползуват освен това и от редица привилегии (освобождаване от такси, отпуски и пр.), т. е. положение недостъпно за повечето категории работници и служители още години наред. По общо признание това съобщение постигна своя ефект сред обществеността.

Д. Марудас предупредил Н. Калудис, че ако ГКП не се разграничи от провежданите стачки, щял да пусне материал по телевизията, с който щял да покаже, че комунистите действуват в открит съюз с Нова демокрация.

Той настоя пред мен, че с идването на ПАСОК на власт бил завършен дълбок пробив в господството на десницата. Първата голяма задача, поставена пред правителството, била да се разчисти държавния апарат. Това обаче се оказало много трудно. Той ми посочи като пример Министерството на външните работи, където извън тясното ръководство на ПАСОК имал само един свой човек. Подобно било положението в армията, особено със сухопътните войски, където все още нищо не било променено. За да бъдат неутрализирани евентуални действия на верните на десницата офицери и за да може изобщо да се установи контакт с офицерския състав, правителството било принудено да прибягва до националистически език и патриотарски лозунги.

Наистина обявените стачки не се основаваха на реални икономически искания, които не ги направиха популярни. ЦК на ГКП внуши на синдиката на транспортните работници, намиращ се под нейно влияние, да намери компромисно решение. Същевременно бюрото на печата при ЦК на ГКП излезе с декларация, че не е против правото на стачки, когато се отстояват справедливи искания.

Пред двете партии стои тежкия избор – да претеглят много внимателно всички плюсове и минуси на една полемика между тях, която може да прерасне и в конфронтация във връзка с предстоящите общински избори, за да не загубят влияние в полза на десницата.“

10.VI.1982 г. [четвъртък]

Среща с [Димитриос и Манолис] Копелузос – дойдоха и двамата [братя]. Повиках също и [Севдал] Севдалов. Посещението в София и срещата с А.[ндрей] Луканов се оказа полезна. Ще осигурим изглежда още 200 автобуса. [Евангелос] Янопулос не ме излъга, когато каза, че няма да купи автобуси от Румъния. Нито Копелузос, когато ме уверяваха, че са свързани тясно с Е. Янопулос. Въпреки уговорките на правителството, че ще избягват посредници, министърът направо казал на С. Севдалов, че сделката с автобусите трябва да мине през фирмата на двамата братя.

На обяд поканих предишното ръководство на гръцките политемигранти – Теохарис [Гацоглу]–Олимпиос, Георгиос Паницидис, Георгиос

Захос, още един – името му забравих, непознато за мен лице от София и Г.[еоргиос] Зоидис. Теохарис [Гацоглу] е сериозно загрижен за положението – в партията се надигала една драматична вълна на критика срещу ръководството, че не е започнало по-отрано острата критика срещу ПАСОК, за решително разграничение. Как да се запази линията на градивната критика от поголовното отричане на ПАСОК, без да се изправи партията пред опасността от реформизъм – това било много трудно. И аз се убедих, когато видях, че от петимата – двамата застъпваха разумни позиции, другите двама с лека ръка ругаеха ПАСОК и му даваха какви ли не определения, единият мълчеше, не взе отношение.

Устрои прием Галанос, професорът, потомък на един грък, забогатял и умрял в Индия, завещавайки огромни суми на Гърция за благотворителни цели. Жена му, автор на книги, се бе облякла в сари – не мога да кажа, че много ѝ отиваше.

Беше поканен и [Владимир] Кабошкин, който ми разказа, че [Харилаос] Флоракис поискал да се спре посещението на партийна делегация от СССР. А това щяло да се отрази на междудържавните отношения. Казах му мнението си, че в конкретния случай, ограничаването на контактите с ПАСОК е притовопоказно. Той също така разсъждава.

Получи се съобщение, че ме викат в София на 17 [т. м.]

11.VI.1982 г. [петък]

В 9 часа бях при [Йоанис] Песмазоглу. Определи партията си за социалдемократическа, в опозиция на ПАСОК, но лоялна. Смята, че това, което характеризира управлението на ПАСОК е l'incertitude, за да не кажел confusion. Но във външната политика, въпреки някои колебания проявявани от А. Папандреу, намира, че отговаря на националните интереси.

Войската била вярна на К. Караманлис. Не е чул за слухове относно покушение или преврат. Не ги намира за сериозни. Но е напълно възможно, ако е подочул нещо подобно, А. Папандреу да направи военна проверка, за да покаже решимостта си. Имаше предвид среднощната тревога преди няколко дена, когато А. Папандреу прекарал цялата нощ в Пентагона. ([Георги] Колибаров и [Лука] Драганов ми разказаха, че до тях са достигнали сведения, че затова А. Папандреу дигнал тази тревога.)

След това отидох при алжирския посланик. Неговото мнение бе, че липсата на каквато и да е реакция от страна на Сирия е подозрителна. Не изключва някаква предварителна договореност чрез САЩ.

Реших да проверя каква би могла да бъде формалната аргументация на гръцката страна да отложи или покаже приемането на отец Натанаил. Говорих по телефона с Исекос и с неговия юридически съветник.

Запознати били със случая. Опитаха се да ме замотаят с процедурни въпроси; след като не успяха, казаха ми, че не дали съгласие [да отиде в Атон], понеже Натанаил не е приключил следването си, а на новопостъпилите не се разрешавало излизане дълго време по никакъв повод. Казах им, че отец Натанаил приключил следването си и за да не се губи време, да направят постъпки. Ако му е останал един изпит, той ще го приключи бързо. Поискаха да представи удостоверение за завършено следване.

Съобщих всичко това на Л.[юбомир] Попов да не би съзнателното протакане от страна на Натанаил на изпитите да стане неволна причина за забавяне на разрешението.

Излязохме на разходка с Йончо Христов. Правихме планове какво ще работим, когато се върнем. Може и да напишем нещо колективно.

Бях поръчал на П.[аскал] Вангелов да направи информация за разправиите в църквата тук. Попаднах на статия, от която се виждаше, че епископ Варнавас е кандидат за архиепископ. Той написа информация направо за изпращане в София. Обърнах му внимание, че интерпретацията му е невярна. Изкара всички тези, които били за „обновление" на църквата, че водели антиправителствена линия, а Варнавас пък бил морален вдъхновител на прохунтаджийските митрополити.

А Варнавас е най-културният от тях, с награда на Академията за най-хубава книга, виден теолог, при това най-изявеният приятел на България от църковните дейци.

Паскал разбра, изтегли си информацията, ще я преработи.

12.VI.1982 г. [събота]

Написах подробно писмо на акад. С.[ергей] Л. Тихвинский за положението с Историята на световната цивилизация.

Отидох и до морето, но не се изкъпах, макар че водата не бе студена – духаше силен вятър.

Пристигнаха от София – съгласно откритото съобщение: „...пет души от архивно-документационния отдел; посрещнете, настанете, окажете съдействие. Т.[одор] Добриянов." Всъщност – дъщеря му със зетя, Юлия – машинописката и още двама, от които само жената бе или машинописка или чистачка, а може и да е технически сътрудник, с мъжа си.

Ето случай за държавен контрол. Съветниците помислиха, че идва група за утвърждаване на извършения преглед на документите и отделяне за унищожаване.

А същият Т. Добриянов прави интриги срещу СИБАЛ, напива се и приказва срещу Живко [Кабадаиев], а може би и срещу мен. Не са ми

казвали. Но знам със сигурност, че прави всичко, за да попречи сградата, която заема, да премине към СИБАЛ.

13.VI.1982 г. [неделя]

Добре, че отидох заранта до морето. Окъпах се. На връщане сварих тревога. Делегатите от Израелската компартия за конференцията на Г.[еорги] Димитров били поискали да посетят посолството. Непременно. Разбрах, че е във връзка с пътуването им, но пратих да ги докарат, защото попаднаха в Атина в разгара на манифестациите в полза на Палестина и помислих, че са смутени все пак от антиизраелските чувства, които предизвика израелската агресия.

Поставих им някои въпроси – за национализма, за разделяне на съзнанието, раздвояване между родина – държава, страна, основана на етническата принадлежност и „приемствена родина". Докато по-младият с лекота отговори, другият се позамисли и се завърза разговор около три часа.

Не можах да си обясня докрай и те не ми дадоха ясен отговор – защо израелското население поддържа правителството на [Менахем] Бегин при сегашната му акция. Останали са само комунистите и шепа хора под тяхно влияние. Само пропаганда ли е?

14.VI.1982 г. [понеделник]

Съобщиха на Л.[ука] Драганов, че вместо А.[кис] Цохадзопулос заминава А.[ндреас] Христодулидис [за София]. Казах на Драганов той да иде на изпращането. Ст.[ойчо] Николов, който в този момент бе при мен, настоя да ида аз. Обясних, че А. Христодулидис няма държавни функции, нито е лидерът на партията.

След това посетих [Георгиос] Маврос. Отново спекули, че ще бъде въвлечен в „променения" кабинет.

На излизане Бр.[анимир] Петров ме чакаше, за да ми напомни, че имало промяна в гръцката делегация, което аз знаех. Попитах за Л.[ука] Драганов, Казаха ми, че е заминал. Оказа се обаче, че той се увлякъл горе по своите работи и „забравил". Не повиших тон, не го ругах, но му показах пред негови хора колко присърце взима посолските работи – и заключих, че за същия пропуск той би докладвал веднага в София с определението „груба политическа грешка", но сега ще замълчи и ще се извини с какво ли не. И наистина, знаейки, че няма да го излагам, опита се да омаловажи.

Вечерта при А.[ндонис] Ливанис. Крайно интересен разговор.

15.VI.1982 г. [вторник]

Срещата с А.[ндонис] Ливанис поисках аз. След настоятелното обаждане на А.[танасиос] Канелопулос за вечеря с ръководството на Нова демокрация преди да замина за София, не ми се щеше да оставя впечатление, че пред посещението на А. Папандреу провеждам консултации с всички партии, оставайки настрана ПАСОК.

С А. Ливанис имах късмет. Той отложи срещата за вечерта, тъй като на обяд имали среща в Кастри – тясното ръководство на ПАСОК: А.[ндреас] Папандреу, [Йоанис] Алеврас, А Ливанис и още един. А. Папандреу ги запознал с резултатите от срещата в Бон. Разочарован от изцяло парадния аспект. Всичко било подготвено предварително, за общи разисквания оставили около час и нещо, колкото да се направят декларациите на главите на държавите-членки на Атлантическия блок. Било фиеста, САЩ не отстъпили по никакъв пункт.

А. Папандреу се опитал да обърне внимание върху третия свят, позовал се на Хавана и [Йосип Броз] Тито, на движението за мир, без резултат. Могли само с [Пиер] Трюдо да отстранят два параграфа, насочени срещу социалистическите страни – П. Трюдо, че не бил попитан; А. Папандреу, че те не помагали.

По гръцките национални проблеми – не отстъпили нищо, но и не получили нищо. [Роналд] Рейгън нищо не знаел, проявил невероятно невежество. Затова, за да излезе от неудобното положение, А. Папандреу казал, че Ал.[ександър] Хейг бил изцяло в курса на проблемите и на тяхните детайли.

Единствен успех, ако можел да се нарече така, бил мораториумът, постигнат под натиска на САЩ – да престанат предизвикателствата в Егея като основна предпоставка за възобновяване на диалога между Гърция и Турция.

За положението на Гърция – ПАСОК имал трудности в осъществяване на икономическата политика. Но въпреки това в селото печелели, докато в градовете, поради напрежението, за което съдействували много фактори, се изисквала напрегната работа. Странното било, че в синдикатите печелели около 30 към 50% и над тях в най-важните профсъюзи. Мърморели, но гласували за ПАСОК. Изобщо, бе генералният извод на А. Ливанис, напредвали, като по ежедневните проблеми срещали трудности. На предстоящите избори гледали като на критерий за силата и влиянието на всяка партия. Задачата, която си поставили, е да повишат гласоподавателите си от около 30–32 на 40%. Това им било достатъчно да превземат общинската власт.

За отношенията с ГКП – не изключват диалога. Напротив, оставили са този въпрос открит, за да могат и двете партии да изстискат възможностите си за всеки район и тогава конкретно и при определени условия да уточнят поведението. Отношенията с ГКП не били както с десницата, срещу която трябва да бъде насочен удар. [Георгиос] Гениматас бил този, който движел този въпрос.

Във войската К. Караманлис имал свой кръг доверени хора и приятели и затова имал повече информация, но войската била цяла система, която действувала добре, ако си я хванал добре. Отиването в Пентагона на А. Папандреу продемонстрирало решимостта на правителството да се противопостави на всеки опит за преврат. Този път била предприета акция срещу правителството, но тя била ликвидирана в зародиш. Тук се проявил негативният момент от отиването на А. Папандреу в Пентагона. Това не позволило на заговорническата група да се разконспирира и да бъде подведена под отговорност. От друга страна, положителният момент бил, че А. Папандреу не проявявал никакъв страх, отивайки сам в Пентагона, респектирайки по този начин и враговете си.

За посещението у нас – иска му се да доведе до трайни и дълбоки форми на сътрудничество. Обърна ни внимание върху Кипър и въпроса за неприкосновеността на границите, това било жизнено за Гърция. А. Папандреу щял да се подготви, за да отбележи по подходящ начин значението на българо-гръцките отношения (по мое внушение – приведох му низ от изказвания на К.[онстантинос] Караманлис).

На обяд поканих Стоян Тодоров – сега първи секретар на РК на гр. Варна – центъра, преди зам.-председател на ОНС. Нещо се скарали с Т.[одор] Стойчев и го понижили. Разказа ми, че Т. Стойчев и неговите прословути вили станали предмет на разследване, един бил задържан, друг се самоубил, че секретарката на Т. Стойчев си направила две вили, сам Т. Стойчев – една, но за 250 хиляди лева, брат му също имал злоупотреби. Изобщо цяла Варна говорела за това – „резил пред цяла България“ по думите му.

Вечерта – събрание в Атинската академия. Първата му публична изява [на Амаду Махтар М'Боу] като новоизбран член-кореспондент през 1980 г. Говори К.[онстантинос] Цацос. Направи няколко сполучливи сравнения – нарече го „планетарен министър на културата“, ЮНЕСКО определи като единствената международна организация, призвана да изгражда единството на човечеството по самото естество на своята дейност, а Гърция нарече малка и бедна страна, най-бедната от богатите.

М'Боу показа внимание, поздрави ме отдалече, ръкува се. Жена му бе развълнувана. И тя ми махна приятелски с ръка.

На вечеря с ръководството на Нова демокрация в дома на А.[танасиос] Канелопулос. Започна в 9 часа и продължи до след полунощ.

Никому не успях да съобщя в посолството, защото на следващата заран ми предстоеше път за София.

16.VI.1982 г. [сряда]

За София. Не ме очакваха този ден. Голяма радост, приятен калабалък, всички деца и внучетата.

17.VI.1982 г. [четвъртък]

При Иван Ганев – продължителен разговор около предстоящото посещение [на Андреас Папандреу].

На обяд с [Андреас] Христодулидис – дошъл за конференцията на Г.[еорги] Димитров.

След обяд при Ангел Ганев – донесох текста за съгласуване, който подписах за съоръжения при р. Арда. А. Папандреу изявил готовност да отстъпи обекта на България.

Из градината – случайна среща с Груди и Елена Атанасови, Л.[амбо] Теолов и М.[илка] Пеева. Ламбо припомни срещата ни през 1945 г. в Трявна. На Милка не ѝ стана никак приятно, защото тогава тя направи донос срещу мен в ЦК на РМС.

18.VI.1982 г. [петък]

По случай фестивала – Театъра на нациите – загубих няколко часа да доставя билети за някои от спектаклите.

Срещи с Мито Исусов, с Пандо [Пантелей] Щерев, с Живко Кабадаиев. Основна тема – усилията на В.[асил] Гюзелев да се наложи за директор на Археологическия институт. Мито заплашва, че ако това стане, ще си подаде оставката. Кънчо Георгиев успя да мине през Научния съвет, въпреки усилията на Ал.[ександър] Фол и М.[аргарита] Тачева да го провалят.

19.VI.1982 г. [събота]

Завърших изложението си относно проведената среща с ръководството на Нова демокрация. (Прилагам го.)

20.VI.1982 г. [неделя]

За череши в Драгалевци. Дойдоха и децата. Обрахме едната. Ядохме и преядохме.

Изглежда от чистия въздух, от слънцето – дигнах налягане. Лежах през целия следобяд.

Вечерта гледах „Ахарняни" на театъра на Каролос Кун. Интересен, но имаше и палячовщина. Георги Йорданов намери представлението за „театрално".

21.VI.1982 г. [понеделник]

При Цветан Николов. Две гатанки. Уточнявахме програмата му в Гърция.

С К.[онстантин] Косев – за положението на историческия фронт. Той се изказа в полза на статуквото.

При Иван Ганев – около състава на делегацията, за комюникето.

Вечеря с Ангел Ганев и Иван Шилтов. Жената на Шилтов е била при майчето до последния ѝ миг. Прекарахме много хубаво.

Аз бях забравил, че имам рожден ден.

22.VI.1982 г. [вторник]

При М.[ария] Захариева с Живко Кабадаиев. За придвижване на въпроса за СИБАЛ. Даде полезни съвети.

Оттам при Иван Милушев, който повика юристконсулта при МС. Работата ще се придвижи.

След обяд ДС [Директорски съвет] при Института за балканистика. Постъпило е предложение за сътрудничество от Института за обща история, както се бяхме уговорили с [Зинаида] Удалцова.

С.[имеон] Дамянов разказа кои са „хлъзнали" К.[ънчо] Георгиев, не признали вота на Научния съвет, заради отсъствието на рецензента В.[еселин] Трайков и препоръчали да се проведе нов избор, този път от НС по нова история.

По пътя срещнах К.[ънчо] Георгиев, който бе разстроен, но и борчески настроен, тъй като се оказало, че предишният Научен съвет е за помощни дисциплини. С това той може би ще катурне решението на атестационната комисия.

23.VI.1982 г. [сряда]

При Д.[имитър] Шопов – да помогна на Кънчо [Георгиев]. Да предупреди [Димитър] Еленков, че нито аз, нито ЕЦ сме заангажирани и бихме се противопоставили на ревизията на ВАК.

В министерството – четох грами от Никозия за начина, по който [Спирос] Киприану представил срещата и разговорите си с А. Папандреу. Самодоволно, че притиснал ръководството на ПАСОК. Вероятно и да е той, защото те (АКЕЛ и Киприану) дадоха удовлетворение на А. Папандреу и на Гърция, и оставаше ПАСОК сега да протегне ръка. Според С. Киприану, те само се чувствували неудобно и не отговорили нито на упреците, нито на въпросите му.

От проведените разговори на [Бочо] Бочев с ръководители на АКЕЛ се вижда, че те гласуват недоверие на А. Папандреу.

Като добавя към това вече официалното изразено недоверие към А. Папандреу от страна на Х.[арилаос] Флоракис и пред КПСС и пред БКП, желанието му да се избягнат партийните връзки с ПАСОК, и думите му, не особено подкрепени с факти, че К.[онстантинос] Караманлис е достойният човек и антиамерикански настроеният гръцки държавник, а А. Папандреу едва ли не е въжеиграч от долно качество, става ясно, че се отива към дълбок разрив на левите сили, с неизвестни последици за Гърция.

Няколко часа прекарах в РИС и с Васил Тодоров. Много нерешени проблеми, утежнени от уволняването на ръководството на издателството (Кр.[ъстю] Кръстев и [Кирил] Манов) и на печатницата. Според В. Тодоров, заради загниване на отношенията и по вина на Ст.[ойко] Божков. Едните злепоставяли другите пред МВР, а вторите – първите в Държавен контрол и Ревизионната комисия. Постъпили предложения за изгонване от двете инстанции на двете групи, всяка настоявала за обследваните от нея. Ръководството обединило предложенията и изхвърлило четиримата, оглавявайки по този начин печатницата.

24.VI.1982 г. [четвъртък]

Днес започва посещението на А.[ндреас] Папандреу. Нямайки физическа възможност да вписвам всеки ден срещите и разговорите, реших да отбележа всичко наведнъж. И то нещата „около“ събитието.

26.VI.1982 г. [събота]

1. Около подготовката. Чувствувах, че има колебание и трудности около характера, а оттам и за нивото на провеждането на срещата. Въпросът катализира около това – да посрещне ли Т.[одор] Живков на летището А. Папандреу; кой да подпише споразумението – от гръцка страна е А. Папандреу, от българска страна – министър-председателят или президентът?

От направената справка се разбра, че досега Т. Живков не е посрещал министър-председател, нито К. Караманлис, когато е бил министър-председател.

Становището на П.[етър] Младенов бе, че трябва да отговорим с посрещане и внимание на най-високо ниво. Че трябва да подчертаем доверието, което имаме към А. Папандреу, за да се разсеят задръжките, които се внушавали на ръководството на А. Папандреу спрямо нашите истински оценки и намерения към тях.

Тласък за разрешаване в този смисъл изигра моят доклад за срещата ми с ръководството на Нова демокрация. Той бе преписан в понеделник преди обяд, връчих го на Ив.[ан] Ганев в момента, когато влизаше при П.[етър] Младенов. След това узнах, че още същия ден П. Младенов посетил Т. Живков. Със завръщането си от Атина, А.[танас] Гинев също донесъл такива изказвания от ПАСОК (той бе там в понеделник и вторник): „Ще върви всичко добре, ако, ако...“ Тези именно „ако“-та, макар и неопределени, също били добавени към разпространяваните от някои ръководители на Нова демокрация слухове за „резерви“.

В 10.30 ч. делегацията бе поканена при Т. Живков за последни уточнения преди идването на А. Папандреу, предвидено за 14.30 часа.

Събрахме се в хола, пред кабинета на Т. Живков. В този момент излязоха отвътре М.[илко] Балев и Н.[ико] Яхиел. Нико се ръкува и веднага започна разговор за лошото състояние на печатницата и издателството [на БАН], като се обърна към мен с апел да се върна по-скоро. М. Балев обаче му възрази с думите, че сега там, в Гърция, съм имал по-важна работа (тези думи ми направиха по-голямо впечатление по-късно, в един контекст, за който ще спомена по-надолу.)

Т. Живков постави въпроса за срещата, какво да се очаква и как да се отнесем – ниво на посрещане и т.н.

Пръв заговори П.[енчо] Кубадински – за необходимостта да окажем съдействие на ПАСОК и за слабостите на търговските и стопанските ни организации, които допуснаха дори спадане на нивото. Постановката му бе правилна, но един от примерите не бе точен, което даде основание на А. Гинев да възрази.

Т. Живков поиска след това и моето мнение. Другарите ми казаха, че съм говорил добре, като съм обосновал точно трудностите, с които се сблъсква ПАСОК и необходимостта да окажем помощ за преодоляване на зреещия конфликт между ПАСОК и ГКП. Дори Гр.[иша] Филипов вмъкна забележката, че ГКП изпада в догматизъм и сектантство.

П. Младенов настоя за посрещане на най-високо равнище и за подписване на споразумение на такова равнище, изтъквайки като аргумент и позициите на А. Папандреу по острите международни проблеми.

Така и стана. И това придаде веднага друг характер на посещението, помитайки всички съмнения (вкл. и това дали гръцката страна да приеме Варна; не е ли израз на желание да се отклони гръцката делегация далеч от столицата, за да се принизи официалното равнище на посещението).

2. Самото посрещане. Мина по съответния ред: тържествено, със строена почетна рота, военна музика, приемане дефилирането им от Т. Живков и А. Папандреу.

Строени – правителството, Държавния съвет. На летището имам два момента за отбелязване. Най-напред М.[итко] Григоров и още един до него (след това разбрах, че това бил Станиш Бонев) ми казаха, че прочели в Бюлетина съобщение от Атина, че във в. „Вима" били публикували снимка с биографични данни за мен и дори съобщение за награда за приноса ми за развитието на българо-гръцките отношения. Навярно това е публикация в поредицата „известни личности", която води в-к „Вима" за чужди и гръцки общественици, учени, хора на изкуството. Във връзка с посещението на А. Папандреу са пуснали нещо и за мен, но за орден и пр. са криво разбрали. Там нямат практика да награждават посланици.

По същия повод дори се пошегуваха на филмчето на [Иван] Гарелов, пуснато по случай идването на А. Папандреу. Той провел няколко интервюта и по-специално с Мелина Меркури, която казала, че „с българския посланик сме в много близки отношения". Та приказката бе, колко са близки отношенията. Дори по телефона поднасяли Ана.

Вторият момент за отбелязване е следният. След посрещането се насочихме към колите. Изведнъж ме спря Петър Танчев с думите: „Какво става др. Тодоров? Защо така ме дра др. Т. Живков?" Преди да мога да отговоря, П.[етър] Младенов ме пое с думите: „Остави човека на мира, той не знае какво става."

След това ми разказа как Т. Живков поискал обяснение от П. Танчев затова, че с непредпазливи думи се създала обстановка, при която той сега трябвало да доказва на А. Папандреу, че му има доверие. П. Танчев казал, че Ат.[анасиос] Канелопулос говорил всякакви неща за непоследователността и пр. на А. Папандреу, но че той и А.[нгел] Димитров мълчали. П. Младенов добавил да спре дотук, че както е тръгнал, ще си признае и много повече.

П. Танчев отново ме заговори вечерта, като поиска от мен да не се изостря повече въпроса, тъй като А. Канелопулос самоволно е интерпретирал разговора си с БЗНС и ме помоли да говоря в този дух пред П. Младенов. Контактите с Нова демокрация трябва да продължат, но ще се внимава да не се получават недоразумения.

3. Първото заседание. След кратка среща между двамата – Т. Живков и А. Папандреу – се състоя общото заседание. Няколко минути шеги по телевизията и фоторепортерите, след което Т. Живков поздрави сърдечно пристигналата делегация от името на партийното и държавното ръководство, от правителството и от целия български народ. Даде висока оценка на ПСОК и А. Папандреу за ролята им в развитието на добрите отношения между двете страни и двата народа, за усилията да се устано-

вят нови форми на сътрудничество. Изрази и своя оптимизъм за по-нататъшните успехи в приятелското сътрудничество във всички области.

А. Папандреу също каза думи на благодарност, на гореща признателност за поканата. Нарече Т. Живков основоположника на новите, здрави приятелски отношения между Гърция и НРБ. От гръцка страна той се явявал само продължител на една традиция, началото на която е поставена от Георгиос Папандреу и на която тласък след 1974 г. е дал Константинос Караманлис. Вярва, че новото правителство има по-големи възможности да иде още по-надалеч и да съдейства щото отношенията между двата народа да се превърнат в принос на сътрудничеството и на мира и в Европа, в един толкова труден момент.

По-нататък Т. Живков направи обстойно изложение. Той припомни, че отношенията започнаха с Г. Папандреу в периода на студената война, че ценим този голям държавник, който отиде на мащабно споразумение с България. Той нарече подписаните през 1964 г. споразумения пробив и разведряване не само между Гърция и България, но и начало на разведряването на Балканите, пък дори и на света. Ето приносът на малките народи.

Спря се след това на К. Караманлис, на неговата преобладаваща роля за подобряване на отношенията, и то така, че влезе в историята на тези отношения. Но въпросът е вече какво ще правим сега, не е достатъчна само историята. Ако няма разбирателство, мир и сътрудничество между Гърция и НРБ, разведряване на Балканите не ще има.

След това се спря на положението в страната, на успехите и трудностите. Отбеляза още веднъж липсата на суровини у нас, задачата да се намерят капиталовложения в селското стопанство, тъй като наложително е да се намали техниката и механизацията 2–3 пъти, поради голямата концентрация на земята у нас – на една бригада се падат от 50 хиляди дка нагоре, докато в другите социалистически страни – от 10 до 30 хиляди дка.

През есента ще се състои национално съвещание за жизненото равнище, подготвят се съвместни мероприятия, отново са нужни средства.

Причините за спокойствието у нас, според него, се крие в това, че били обхванати в различни форми на организация всички – от децата до пенсионерите.

Разказа и случая с американския кореспондент, който го разпитвал за демокрация и никак не можал да разбере каква е нашата демокрация. Т. Живков му казал, че наистина не можел да я разбере. Ако отидем, му казал, в кое да е село, без да предупредят и се проведе общо събрание, на което американецът присъствува без да е разкрит, като гост, човек на Живков, и Т. Живков заяви, че предлага на селяните да се разтури ТКЗС, те щели да се изсмеят. Ако повтори, щяли да сметнат, че се е чалнал, ако настои още, могли и да го набият, макар че е Т. Живков. Ето тази демокрация американците не могли да разберат.

Накрая изтъкна, че за успехите ни основен дял има здравият гръб на СССР и социалистическите страни – 40 млрд. СССР, 10–15 млрд с другите соц. страни. Но за всичко си плащаме.

По международното положение се спря на позициите на СССР и социалистическите страни по главните проблеми.

А. Папандреу започна с комплимент: че и този път Т. Живков се проявил какъвто го знаем – със студена логика, със загриженост за човека, искрен.

За Гърция – никое друго гръцко правителство не е идвало на власт при по-трудни условия. Социализмът е тяхната цел – отбягвали дефинициите, той иска да внесе яснoст – задачата е да се осигури господството на народа над средствата за производство. Сега те подготвят механизмите за това, както и развитие на участието на гражданите и в гражданското, и в политическото управление (но не в догматически смисъл). Провеждането на децентрализация за Гърция е истинска революция. Всичко минава през Атина, дори една пътека не могла да се направи без разпореждането от центъра.

Класовата структура в Гърция не е стереотипна, защото тя е периферна капиталистическа страна със своите особености. Корабопритежателите – най-мощната прослойка на Гърция и гръцката буржоазия – не се подава на контрол, защото е международна и лесно сменя знамената. Промишлената буржоазия е слаба. Типично за Гърция е наличието на паразитна буржоазия, силна прослойка от вносители и износители. В селското стопанство има желание и готовност за коопериране, в това отношение примерът на България е определящ. Банковото дело е под контрола на държавата.

При тези условия не национализация, а обобществяване е нужно, като се използува максимално системата на контрол.

Периодът е труден. Икономиката на Гърция е отворена към Запад, а всяко усилие към социалистическа експроприация привеждат в действие международния капиталистически механизъм, за да попречат на развитие в такава посока. Примерът с Португалия е характерен. Затова усилията на правителството са насочени да не изпадне Гърция в зависимост. Подобре по-нисък темп на развитие, но да запази контрола над вложенията и инвестициите. Това поставя бариера пред развитието: 1981 г. – 0%, 1982 г. – 1 ½% увеличение – малко е, но е единствената възможност да се осъществи контрол над инфлацията.

Мерки: социалистическо правораздаване, увеличение на ниските заплати, закон за синдикатите – най-демократичният закон в Западна Европа, който премахва опекунството и на държавата и на работодателите.

За ЕИО – полагат големи усилия да променят условията на членуване. Гърция е най-бедната страна и съществуващите условия неизбежно ще я доведат до банкрут. Затова проблемът за ЕИО остава открит.

Ярка проарабска политика – и по идеологически, и по икономически причини.

За двустранните отношения – на всяка цена да се развият отношенията с НРБ и с другите балкански страни.

За международното положение – картината мрачна. Версай – неуспех. САЩ не приели нито едно предложение на Западна Европа. Ембаргото създава неимоверни трудности на някои страни.

За разговорите по разоръжаването – американците нямат сериозни намерения.

За пръв път се стига до снижаване на жизненото равнище на Запад.

Гърция не се оставя на безсмисления спор на технократите за военно равновесие, когато всяка една от суперсилите може да унищожи от 9 до 11 пъти планетата и човечеството. ПАСОК е за спиране на всяко увеличаване на ядреното оръжие в Европа. За [Леонид] Брежнев – нелогично е след като се твърди, че има нарушено равновесие на конвенционалното оръжие, да се увеличава ядреното оръжие.

За безядрената зона на Балканите – решително е „за".

На вечерята бяха произнесени тостове, които бяха публикувани. А. Папандреу говори без предварително приготвен и раздаден текст, преводачът [Томас] Хадзитомас се затрудни. Направи и грешки, едната от които бе досадна – за Кипър А. Папандреу каза „оттегляне на всички въоръжени сили", а той преведе „турските въоръжени сили". Пратих бележка на П. Младенов, който обърна внимание на БТА, каза и на Т. Живков.

4. Докато очаквахме започване на заседанието Петър Славчев ме дръпна настрана, за да поговорим за Атина. Трябвало съм да остана по-дълго време, в интерес на страната и на Министерството, защото Ал.[ександър] Фол, след неуспеха да се озове в Италия, бил отишъл при Т. Живков и поискал да бъде изпратен там. Това му казал П.[етър] Евтимов, а и доста упорито се говорело вече сред обществото.

Приближи ме и Ал. Фол след заседанието, когато очаквахме идването на А. Папандреу за награждаването му с орден „Стара планина". Поиска от мен да му устроя посещение – неофициално – в Атина, за среща с М.[ихаил] Сакелариу – искал да разсее недоразуменията. А те не са малки. Подучени от него западни професори, намерили благоприятна почва, раздуват едни – румънския национализъм, други – нашия, като например за траките като компонент на българската нация, като претендент за цялото тракийско наследство. Следващият траколожки конгрес, със знанието на Ал. Фол, се провежда под лозунга, че и Епидавър е тракийски. Това ще бъде бомбата, която ще дигне толкова пушилка и в Гърция, и у нас, че Ал. Фол иска да предотврати предварителна реакция, да не му попречи за Атина.

Аз използувах няколкото минути свободно време и поисках от [Петър] Младенов да отдели малко време във Варна на този въпрос.

На следващия ден, след настаняването в дома за гости в Златните пясъци и нелошия обяд с риба (карагьоз), П. Младенов ме повика и ме разпита за Ал. Фол. Призна, че когато отидох при него, за да съгласувам отговора, който трябва да дам на [Ангел] Балевски за срока на завръщането, той ме заблуди, че е бил питан и че е знаел за избора ми за подпредседател на БАН.

Когато му разказах, че няколко пъти съм бил „свързван“ с неговото име [на Фол] – веднъж уволняван като директор на Единния център по история, след това заплашван, че трябва да проведа докторската дисертация на [Йордан] Венедиков, след това обвиняван, че съм проявил политическа грешка и че ще ми се търси отговорност именно от него за провала на Й. Венедиков – всичко това все от Ал. Фол – той [П. Младенов] се показа крайно изненадан. Призна, че погледнал леко и на искането да бъда изпратен [за посланик] в Париж. Поиска да се договорим, че няма да поставя въпроса за завръщането си преди да се определи заместника, че ще възразява решително срещу кандидатурата на Ал. Фол като неподходяща за Гърция.

[Дописано по-късно на полето на страницата]

(Няма да забравя на един от първите приеми в Бояна, след провеждането на предишния конгрес, когато Ал. Фол бе избран за член на ЦК. Той се опита директно да ме заплашва, че сега щял да разговаря с мен от други позиции. Тогава така презрително му отговорих, че нищо чудно за неговата настървеност да ме злепоставя пред Л.[юдмила] Живкова и да ми устройва всякакви клопки. Но това е наивно обяснение за Ал. Фол, когато моята реакция бе само следствие – нито причина, нито повод за настъплението на Фол срещу мен. Това лято се заех и написах как са се развили моите отношения с „мафията“. В отделна тетрадка.)

Вземайки повод от думите на Пенчо Кубадински, че признавал двама дипломати – Вл.[адимир] Топенчаров и мен, – П. Младенов ми даде една характеристика, която ме поласка, но и ме смути.

Той отхвърли сравнението и ми каза, че съм бил „блестящ дипломат“. В историята на българската дипломация „нямало по-добър, който така цялостно да е запълвал поста си, толкова инициативен и с такова всестранно влияние и възможности за въздействие – лидери на партии, министри, министър-председатели, президент“.

Казах, че ми стана приятно и същевременно бях озадачен – нима наистина повечето наши дипломати са толкова безпомощни? Не си бях задавал този въпрос и започнах мислено да прехвърлям лица от миналото и сегашното дипломатическо тяло.

Узнах освен това, че А. Папандреу ме разхвалил невероятно на официалната вечеря пред Т. Живков. И когато нашият президент му казал, че ме връща, А. Папандреу посрещнал новината с думите: „Това е голяма загуба.“ П. Младенов иска да използува и създаденото впечатление

от това посещение, за да парира неподходящи кандидатури и да удължи моето пребиваване, колкото се може повече. Не виждам обаче как.

Петър Танчев във Варна ми разказа, че след разменените хвалби по мой адрес от Т. Живков и А. Папандреу и думите на последния, Т. Живков казал, че съм бил много нужен за Академията.

Дали наистина ръководството на партията е стигнало до този извод, че една Академия не е ведомствено учреждение и трябва да се ръководи с други методи или се касае до обикновен кадрил на ръководството ѝ?

В петък вечерта, в бара, за гръцките гости бяха поканени артистите от „Цигански табор". Бяха седнали А. Папандреу, до него П. Кубадински, П. Младенов. А. Папандреу направи знак да се присъединя към тях. Дръпнах кресло и седнах. Включих се и аз в разговора. Издебнах благоприятния момент, за да благодаря на А. Папандреу за хубавите думи по мой адрес.

5. По р. Места. В делегацията бе включен проф. П.[анайотис] Каракацулис, който години наред участвува като експерт във всички разговори за р. Места. Още с пристигането в Бояна, той и В. Каравияс от [Министерство на] координацията, се опитаха да наложат по неофициален път връщането на въпроса за водите на р. Места на ниво експерти, т. е. за продължаване и възобновяване на пазарлъка.

Доста троснато пресякох всякакъв опит за дискусия по този въпрос, като напомних, че само политически обстоятелства са попречили на подписването, без да пропусна да отбележа, че една от причините бе немотивираното изказване на сегашния министър-председател А. Папандреу в предизборна реч за 450 хиляди куб. м, когато крайното положение, до което бяхме достигнали и разбрали, бе 300 хиляди.

Въпросът за водите официално не бе поставен. На пресконференцията на Т. Живков бе зададен въпрос, и той отговори, че двамата ръководители са се разбрали проблемът за р. Места да се реши на двустранната среща между тях през м. юли.

При изпращането, докато самолетът излети, Т. Живков каза пред П. Кубадински, П. Младенов и мен, че изобщо не разговаряли за р. Места, но се уточнили какво да се говори, ако бъдат запитани.

6. За отношенията ПАСОК – ГКП. Не се съмнявах, че този въпрос не е могъл да не стане предмет на разговор на А. Папандреу с Т. Живков и П. Кубадински.

Мога да съдя за начина, по който е бил поставен този въпрос по думите на А. Папандреу пред П. Младенов в разговор, на който присъствувах и аз. А. Папандреу изрази дълбокото си огорчение от отношението на ГКП към ПАСОК. Той не възразява ГКП да бъде опозиционна партия, да критикува, дори намира това за полезно. Но не е съгласен с опитите да се отрече всичко, което прави ПАСОК, с поголовното отричане на левия

характер на дейността на правителството, с усилията да се откъснат левите поддръжници на ПАСОК, с абсурдните обвинения, че той изменил на обещанията си и не провеждал нищо социалистическо: „За пръв път в Гърция има правителство, което не е антикомунистическо. Само това би трябвало да бъде достатъчно основание за подкрепа.“ И въпреки това отношение на ГКП, А. Папандреу заяви, че не е отправил никаква публична критика срещу ГКП. Заяви, че ще се срещне с Х. Флоракис, за да се опита да се разберат.

П. Кубадински ми разказа, че говорил продължително с А. Папандреу. Предал му и внушенията, които отправил към Х. Флоракис – да внимават, защото последствията могат да бъдат ужасни и за двете партии. И след това му казал да не си прави илюзии, нашата история го е доказала – най-напред [Александър] Стамболийски, сетне комунистите. А. Папандреу се замислил, но признал, че няма близки хора, че няма организирана сила нито в армията, нито в полицията. П. Кубадински не крие тревогата си, че ако решат, десните сили могат без особени трудности да се справят с положението.

Въпросът, разбира се, има много страни и не е лесно да се пророкува. Не може да се върви бързо, но заедно с това са нужни по-радикални промени в организираните сили на полицията и в армията.

Пресконференцията мина много добре. Т. Живков направи стегнато изложение, последвано от това на А. Папандреу. Въпросите бяха отправени почти изцяло на Т. Живков. Той отговори стегнато, ясно, където трябваше премълча, пошегува се и спечели публиката със своята непосредственост.

А. Папандреу заяви за спогодбата, че е голяма и сериозна крачка напред. В разговорите са набелязани нови големи области на сътрудничество. По този начин споразумението представлява етап и отправна точка към нови завоевания. Пълно съвпадение има по въпросите на ядреното въоръжение. В рамките на възможното ще се полагат всички усилия Балканите да се превърнат в безядрена зона. Пожела и разговорите да дадат резултати в най-скоро бъдеще. Накрая се обърна към Т. Живков, че винаги е желан гост на гръцкия народ. В негово лице знае, че има приятел.

Допуснат бе и един неприятен гаф. Динко Пехливанов вместо да чака с папките в залата, излязъл отвън и нито чул, нито видял как влязоха делегациите. Минаха 10–15 мин. докато го намерят. [Христос] Махерицас не се сдържа и ми подхвърли: „Мислехме, че подобни неща се случват само у нас.“

На връщане в самолета поставих пред [Антониос] Номикос въпроса за отец Натанаил. Дадох и бележка с името му за Я. Капсис на Д. Марудас. Жестът от моя страна е изпълнен, му казах, чакам вашия. Марудас

се съгласи, но използува случая, за да ми даде едно име – не давали у нас разрешение за посещение в Гърция.

В самолета П. Младенов похвали П. Кубадински, че бил вторият ловец, но той не прие похвали: „Не и не втори." П. Младенов се коригира – имал предвид втората трофейна колекция. „Това е вече друга работа" – усмихна се Пенчо.

27.VI.1982 г. [неделя]

Излязохме на Витоша. Така бяхме отвикнали да ходим, че краката ни трепереха във Владая. Пък и долу е ужасен задух. В Атина – 50 градуса!

28.VI.–3.VII.1982 г. [понеделник–събота]

Започнаха ежедневните срещи и уточнявания – около останалите нерешени посолски задачи, около назначаванията на директорите и зам.-директорите на институти, около РИС [редакционно-издателски съвет].

В понеделник изпратих моите бележки около посещението – на Ст.[оян] Венев. На следния ден прочетох изработения доклад. Интересно е минало посещението от всяка гледна точка.

Проведох няколко срещи, за да изясня един открит въпрос – трябва ли да отпечатаме една призната за добра книга на автор, осъден на затвор и излежал вече присъдата. Философ – Юлиян Ганчев. Изнудвал родители за пари, изглежда и момичета за бележки. Изгонен от Университета и института, излежал едногодишна присъда, сега без работа, но с възстановени граждански права. Обаче в момента не работи.

Говорих с юристконсулта, виках [Иван] Калайков – стигнах до извода, че книгата трябва да се издаде. Това за него може да се окаже преломът, който може би ще го възвърне към обществото и към нормален живот.

Срещнах се с Г.[еорги] Йорданов – за Музейната палата, както наричат сега Съдебната палата. Направих някои бележки по принцип около устройството на Националния музей, които се приеха, защото повечето съвпаднаха изглежда и с общите насоки и с вижданията на организаторите на експозицията. Рано е обаче да се съди, защото видях само най-общия план, а той е крайно схематичен и съдържаше някои слабости, които посочих.

На заседанието в Президиума на 30.VI., въпреки това, че предложението бе за Д.[имитър] Ангелов за директор на Археологическия институт, взех думата, за да покажа, че е време да се издигат археолози. Ако се приеме, че експериментът от повече от 10 години не е дал резултат, то няма никакво основание да се повтаря с нов историк – това би означавало да се затрие археологическата дисциплина. Не споменах имена, но хората

разбраха, че тук има нещо, а платеният партиен секретар [Чавдар] Стоименов се въртеше неспокойно на мястото си.

Проведох и съвещание на РИС, с отговорниците на печатницата: за запознаване, за раздвижване и придвижване на някои въпроси.

Сключихме и договор на СИБАЛ с печатницата. Продукцията ни ще се поеме веднага и ще се освободим от много главоболия.

Видяхме и унгарския балет от Дьор. Много интересен – и като постановка, и като игра.

След това поговорихме с Н.[едьо] Недев за мистиката. Не му харесала унгарската, казах му, че те пък не харесват нашата православна и царска, което им се вижда не по-малко неприятна, отколкото на нас тяхната. Припомних му и опери, и книги.

4.VII.1982 г. [неделя]

Отидохме за череши. Уж се пазих да не се изморя, но пак дигнах налягане. Става закономерно, по думите на Ана. От въздуха и височината или от слънцето? Или от годините. За себе си имам отговор – най-вече от слънцето, заради годинките.

5.VII.1982 г. [понеделник]

Срещнах Ч.[авдар] Кюранов. Поговорихме на крак. Доволен е от работата си и от шефа си. Запазил е самообладание и твърдо следва линията си.

Каза ми за две статии – „Нашият 3 март“ във в-к „Литературен фронт“ – видяла му се по-националистическа от статиите, писани преди 9.IX.1944 г. от отецпаисиевци и легионери. И антисъветска. Същият автор написал и втора статия във в-к „Литературна мисъл“ – за братя Миладинови. Добра, но с обща постановка, че вече не се правела разлика между революционери и просветители.

6–8.VII.1982 г. [вторник–четвъртък]

Това бяха дни, свързани с работата ми на подпредседател, т. е. заех се с намиране на шеф на печатницата. Подсказаха ми Горан Горанов – открих го, убедих го, подаде заявление – поставихме му резолюция и го предадох на А.[нгел] Балевски за подпис. В.[ладо] Тодоров не смее да се противопостави на партийната секретарка за [Дружество] „Георги Киров“. А е добър специалист. Ако решим въпроса и за него, печатницата е със запълнен щат.

Проведох и първото заседание на РИС. В.[асил] Гюзелев ме потърси след това. Нямах много време, но от няколкото думи разбрах, че търси да се помири.

При Г.[еорги] Йорданов. Връчих му проект за внасяне в ЦК за СИБАЛ, с доклад. Предложих С.[имеон] Дамянов за кръглата маса за Л.[юдмила] Живкова.

И много дреболии, разкарвания на дребно.

9.VII.–5.VIII.1982 г. [петък–четвъртък]

Лятната ваканция.

Изморени до краен предел, особено Ана, потеглихме за Пампорово преди да идем във Варна. И не сбъркахме. Ежедневното ходене ни потегна. Височината не ми подействува лошо, както ми се бе случило един-два пъти на Витоша.

Срещнах Недялко Куртев. Няколко пъти обикаляхме с него поляните и към върховете. Разказа ми невероятни неща за падението на преподавателите, за използуване на служебното положение, за разложение – знаехме случая с [Кольо] Йотов, чувах за Н.[иколай] Генчев, оказва се, че моралният упадък и цинизмът са обхванали много широк слой от преподавателите. Изнесе ми факти на случаи, когато родители са искали да се саморазправят и всичко това се оказало не по силите нито на партийната организация, нито на организацията на активните борци да сложат край или поне да създадат непримиримост. Как да накажат или изобличат някого, когато самият декан (имаше предвид Н. Генчев) е участвувал в оргии, студентка е забременявала и никой нищо не може да му направи. М.[илен] Семков като зам.-декан бил изгонен, заради скандална проява от подобен род, но така, че нищо не проникна навън. Спомням си само, че Илчо Димитров бе повикан от заседание на Центъра [ЕЦИ] във факултета [Историческия], отиде там и прикриха цялата работа.

Прекарахме четири дни в Пампорово, които се оказаха достатъчни за да се освежим. Невероятна красота, простор, спокойствие, от които имахме толкова нужда.

Това ни позволи да се озовем и на море посъвзели се. Помогна ни и липсата на горещина. Този път се къпахме много и се закалихме. Провеждането на ремонта, при което всички се бяха прехвърлили към големия дом, облекчи нашия престой, защото ние се насочихме към пустия плаж и минералната струя.

Там идваха само Ирма и Любен Георгиев. Това ни беше и компанията. В разговор насаме и двамата бяха приятни. Любен се показа и критичен спрямо новия механизъм. Наред с вицовете даде и доста икономически

аргументи за вътрешната противоречивост и несъвършенство на механизма, които несведущите икономически не могат да знаят.

Много естествено се държа и Марий Иванов. Имах срещи и продължителни разговори с Дичо Атанасов и Д.[имитър] Станишев.

Направено било предложение за Дичо за зав.-отдел „Задгранични кадри". Същевременно Д. Станишев е изложил пред Т. Живков всички аргументи „за" и „против" запазването на отдела. Според него и възможно и премахването на отдела като се образува самостоятелно звено във външния отдел и оставането му в ограничени рамки. Чака. Самият Дичо държи, по семейни съображения, да се върне в София.

И двамата говориха за Ал.[ександър] Лилов, че най-вероятно ще бъде отстранен от позицията, която заема, като запази мястото си в Политбюро; че общо взето критичният момент е преодолян, но друг (Милко Балев) вероятно ще заеме неговото място; че независимо от това Ал. Лилов се държал достойно, дори дръзко. Приведоха примера с начина на реагирането му срещу неоснователната критика на П.[енчо] Кубадински, когото бил поставил на място, и със събирането при Т. Живков по случай именния ден на П.[етър] Танчев („докато сме още секретари"). По повод на критиката, че бил допуснал сериозни слабости в идеологическия сектор като аргумент за несправяне – Ал. Лилов бил обърнал внимание, че на всички е известно, че през последните години той не е ръководил идеологическия фронт, дори формално. Начело на идеологическата работа е стояла Л.[юдмила] Живкова и критиката срещу ръководството на идеологическия фронт визира всъщност нея. Ако е вярно това – интересно как ще се развие критиката.

Дичо [Атанасов] сподели колко му е било трудно с посрещането на делегации – всеки искал да посети нощни заведения, при това си избирал и „компаньони" от посолството и търговското. Макар и болен, посрещнал и изпратил Вл.[адимир] Живков, който поискал да отиде с няколко души в „Crazy Horses" и въпреки това се бил оплакал, че не му обърнали внимание.

Говорихме и за много други неща.

Срещнах се с А.[лвару] Кунял, когото вече бях видял в Гърция, и с О.[скар] Фишер, с когото се бях запознал, докато бе още зам.-министър.

Направихме малко чествуване на 60-годишнината на Ана. Бяхме ние, Варчо с Анти (това момиче ни спечели – с такт, приятно, трезво, явно не боледува и опасенията на Ана отпаднаха), Паруш [Тодоров] с Лена, Любчо Кабакчиев с Мими и Петя, Димчо [Кръстев] и Ангел [Ангелов] със жените си. Много забавно, всички се веселихме Ана им разказа, как мина и семейното тържество в София – за подаръка „Париж-Анката" и за тортата, която поръчах на Елка – „На лъвицата Ана от нейния зоопарк" и от която нищо не излезе. Но Ели спокойно ме изслуша, донесе

една обикновена торта и толкова образно разказа случая, че всички се смяха искрено. На другия ден поднесоха цветя от управителя на дома и поздравления от Пенчо Кубадински: „На морската лъвица от родопския лъв“. След няколко дни излезе съобщението за наградата във вестника. Нови поздравления.

Изкарахме и едно морско пътуване. С яхта, при мъртво вълнение, стигнахме до Балчик почти, където се прехвърлихме на кораб, където се бе настанил Иван Добрев [Странджата]. Наблюдавахме състезание по сърфинг и си побъбрихме. С нас бяха Варчо и Анти.

Една вечер прекарахме в „Руска тройка“ със Стамат [Стаматов] и танцувахме. Върнахме се към младежките години. Отидохме да видим и Марио Прохаска, който току-що бе напуснал болницата след тежък инфаркт. Видя ми се състарен.

На връщане преспахме в Бургас, за да видим южното крайбрежие. Рядко сме си почивали така добре и сме оставали толкова сами, отдадени един на друг. Колкото и да изглежда смешно, но като че ли още повече се заобичваме с Ана и още по-малко можем един без друг...

Не мога да отмина един случай, който говори за морала на някои млади партийни функционери. Известно време в отдел „Наука“ работи Атанас Попов, инженер, с когото имах някои разговори и ми направи не неприятно впечатление. Направили го завеждащ-отдел „Транспорт“ ми се струва. Един ден ми звънна по телефона, той или от негово име [Марко] Марков, че съпругите им щели да дойдат. Приех, уговорихме и датата за посрещане. И започна един дълъг разговор за времето, за облеклото, който се наложи да прекъсна, тъй като отвън, на дъжда, чакаше П.[енчо] Кубадинки. След два дни, тъкмо се бях разпоредил, отново се звъни от София, този път А. Попов, за да ми каже, че пътуването се отменя, без обяснения. Изглежда, че П. Кубадински им е обърнал внимание (не знам как е сторил това, между нас стана дума само за „дългите телефонни разговори“).

Та и те бяха на почивната станция на ЦК. Поздравих ги, както се полага. Не ми отговориха на поздрава. Помислих, че това е демонстрация и предполагайки, че при всички случаи един разговор за обяснение е нужен, поздравих ги втори път. Отново високомерно не отговориха. Разбира се, престанах и аз да им обръщам внимание.

Но казах на Л.[юбчо] Кабакчиев и Мими, които са близки с тях, да им предадат кака оценявам постъпката им – на самозабравили се млади апаратчици, които вече смятат, че цялата партия и държава са тяхна мушия. И се обосновах – не са ми роднина, за да настанявам в резиденцията жените им, нито приятели. Въпреки това приех. Но остава за тяхна сметка самият факт на звъненето по телефона, нещо, което е в нарушение на писаните и неписаните норми, и сегашната им демонстрация, която говори за морала им.

[отделен тефтер, след което продължава предишният тефтер по дати]

За отношенията ми с т. нар. „мафия“ сред историците

(Варна, Златни пясъци – юли 1982 г.)

Събраха се толкова факти, че почувствувах нужда да възстановя развитието на тези отношения.

1. Когато се създаваше Института за балканистика в началото на 1964 г., в годините преди това и известно време след това, контакти с никого от т. нар. „мафия“ сред историците съм нямал. Тогава тях не ги наричаха така, макар че като асистенти те бяха заложили в поведението си основните черти, които дадоха основание по-късно да бъдат охарактеризирани като „мафия“. Става дума за Н.[иколай] Генчев, И.[лчо] Димитров, А.[лександър] Фол, М.[илен] Семков, В.[асил] Гюзелев и още няколко по-млади асистенти и аспиранти, които те привлякоха към себе си, подчиниха ги и ги използуват до днес като послушни оръдия.

Тяхното отношение към мен се разтваряше в по-общото отношение на хората от Университета към сътрудниците на Институтите от БАН – първоначално пренебрежително, на пълно незачитане (има предвид 50-те години – създаването на Института за история), превърнало се скоро след това в отношение на завист и зложелателство.

Във Факултета (тогава още Историко-филологически, а сетне Философско-исторически) във фактор се утвърди Евлоги Бужашки, не само политически, но и като борец за авторитета на Университета, за неговата „чистота“, против съвместителствата. Понякога стигаше и до смешни положения. Той именно главно докара или се остави да бъде подведен и даде пълен гръб на оформилата се група, която шумно му аплодираше, докато ѝ беше полезен, и го унищожи морално, щом ѝ стана излишен и ѝ препречваше пътя.

Давайки израз на следваната от него линия, Е. Бужашки ме провали при избора за доцент, защото отказах да направя декларация, че ще премина изцяло към Университета. Аз си продължих четенето на лекциите като хоноруван преподавател и след няколко години бях избран за доцент и професор. Не знам в тази акция да са участвували хората от „мафията“. С тях нямах нито фактически, нито формални вземания – давания. Поздравявахме се, без да се познаваме, без да разговаряме. Нито аз, нито те търсеха сближение.

Наблюдавах ги, защото често ги срещах във Факултета и около Университета. Вървяха на група, шумно, парадираха с поведението си, гледаха да обърнат внимание на всяка цена. Още тогава заложиха на един трик, на който останаха верни и досега – всички единодушно се изтъкваха един друг, представяйки се за изключителни, свръхспособни, носители на модерния подход в историята, свободни от догматическите ограниче-

ния на партийната дисциплина. Това импонираше на студентите, с които заиграваха. Срещу тези, които не вървяха с тях, те имаха далновидността да започнат дискредитирането, не изведнъж и не срещу всички заедно, а да ги противопоставят и последователно да ги смачкват. Разполагайки със силата на своята група, те за известно време успяваха да привлекат и някои от професорите. Най-голямо внимание отделиха на проф. Хр.[исто] Гандев, не оставяйки нито за момент и проф. Д.[имитър] Косев, макар че той се чувстваше силно обвързан с Ев. Бужашки. Последователно ухажваха и привличаха за по-дълго или по-кратко време – Х.[ристо] Христов, Д.[имитър] Ангелов, Т.[уше] Влахов. Най-добре ги разбра покойния Ал.[ександър] Бурмов, който не криеше от мен, че това са способни младежи – както се изразяваше, – но безскрупулни кариеристи.

2. Първото ми установяване на контакти с „мафията" стана след събитията в Чехословакия, по-скоро през пролетта на 1970 г., отколкото през 1969 г. Мая тогава бе втори курс и комсомолски отговорник на курса. В някакъв факултет на Политехниката бе разкрита група студенти, начело с младеж, който бил излежал присъда за опит за бягство в Турция. Тази група се опитала да създаде групи, под влияние на чехословашките събития, и в други факултети. Били подвели сина на Росица Ангелова от Етнографския институт [Александър Тончев], от курса на Мая. Той от своя страна говорил с Мая, но тя отхвърлила идеята, без обаче да съобщи за случая нагоре. След разкриване на случая, повикали и нея да даде обяснения. Получи се и повиквателна от следователите да бъде разпитана като свидетел. Едва тогава тя ми каза за какво се касае. Беше разтревожена. Успокоихме я и тя отиде на разговор със следователя не уплашена и не подтисната. Върна се оттам напълно успокоена, доволна от отношението и дори спечелена от внимателния подход. По-късно узнах, че следователят бе мой съзатворник и приятел Апостол [Василев Апостолов–Гърчето], който остана в България след 9. IX. 1944 г.

След приключване на следствието, партийният комитет взел решение да наложи различни наказания на провинилите се. За Мая – временна забрана за заемане на ръководна комсомолска дейност, поради несъобщаване на ръководството за опита да се убеди тя да се създаде група в курса. Отказът ѝ да стори това, т. е. че не се поддала на агитацията, се имаше предвид като смекчаващо вината обстоятелство, а мълчанието ѝ като израз на младежко разбиране за чест – да не предаде колегите си. Аз запитах МВР официално – има ли и какво е конкретното обвинение към Мая. Отговориха ми, че следствието е приключило, че към нея нямат никакви обвинения, че оставят на обществените организации да проведат морална акция.

Един ден, към 8.30 заранта ми звъни Страшимир Димитров разтревожен, каза ми, че имал лоши новини, съобщени му от Илчо Димитров – тогава или партиен секретар, или член на бюрото на партийния комитет

на факултета. Помолих го веднага да дойде, ако може с Илчо. След десетина минути те бяха у дома. Разказаха ми, че рано заранта Румен Попов, секретарят на VIII партиен район, провел съвещание в района и наредил всички замесени студенти, независимо от степента на вината, да бъдат изключени от Университета. В случая с Историческия факултет това означаваше Мая и Сашо Тончев, синът на Р. Ангелова. И заедно с това се предлага санкция, не си спомням каква, за няколко преподаватели, между които бе и Николай Генчев [тогава партиен секретар на факултета].

В името на спокойствието на факултета, за недопускане на груб партиен и административен натиск, Илчо Димитров се обърна към мен с молба да се намеся за Мая и останалите, което би се постигнало от само себе си, ако отклоня удара от нея. Когато го попитах защо като партиен секретар не е реагирал, той ми отговори, че позицията на УПК била известна, но не била взета под внимание. Не посмял открито да реагира.

Аз нямах друг избор освен да направя едно изложение от свое име до ЦК, на името на Венелин Коцев, тогава секретар на ЦК, и да му го връча.

(Според Ана у дома дойде и Николай Генчев. Страшимир Димитров написа изложението на пишещата машина, което аз и Ана съчинихме. Илчо Димитров седеше, наблюдаваше. Мисля, че още тогава го впечатлих поне в едно отношение – не загубих самообладание и доказах, че съм готов да се боря, а не да се моля. Това той изглежда е имал постоянно предвид, защото на два-три пъти на мен прехвърли разчистването на мръсотии, за които бе научил благодарение близостта си с Г.[еорги] Атанасов, но предпочете да се прикрие и да премълчи ролята си. Освен това всички негови ходове срещу мен бяха все дълбоко замаскирани.)

Венелин Коцев ме прие към 11 часа. Казах му, че това е мярка, насочена не толкова срещу Мая, колкото срещу мен – автоматически това означава да си подам оставката като директор на Института за външна политика, което съм готов да направя и без да се изключва дъщеря ми. Той звънна на Ангел Тодоров, който дойде веднага. Оправда се с милицията. Накарах В. Коцев да позвъни – оттам отхвърлиха обвинението като невярно. Ангел [Тодоров] се направи, че е забравил и мен и Ана, разменихме си остри реплики, при което му казах, че съм готов да си поставя и партийния билет, за да се изясни истината, но искам и от него да направи същото. В. Коцев ни изслуша, звънна някъде и след това пред мен нареди на А. Тодоров да предупреди Румен Попов да снеме предложените наказания. Така и стана. Той уговори и среща с Тодор Живков, който ме прие веднага. Обясних му, че ще загубим само от такива действия. Той се съгласи и навярно даде указания в този смисъл.

(При четенето [1995–1996 г.] Мая направи следните уточнения.

– Била е член на комсомолското ръководство на курса, а не отговорник.

– Разкритията в Политехниката и действуващата там група не е била във връзка с опитите за създаване на група в Историческия факултет.

– Младежът, Едуард Генов, правил опит за бягство не в Турция, а в Югославия, когато е бил ученик, но баща му, декан на ИСИ, го спасил и го вкарал в списъка направо приети студенти в ИФ. Лежал в затвора по заведеното дело с още двама студенти историци за хвърляне на позиви и създаване на организация.

– Не Александър Тончев, а Едуард Генов е говорил с нея.

– Мая бе наказана с последно предупреждение пред изключване, а Сашо Тончев бил изключен от Комсомола, тъй като станал член на групата, но нямал деяние. Третият, Стайко Трифонов, също като Мая, но заради „добър социален произход" е с най-малко наказание, тъй като Мая била „интелигентско изчадие" и на курса „не им трябвало отличници".

– Общо взето курсът ѝ се е държал добре. Дори не гласувал по искания начин.

– Николай Генчев е бил партиен секретар на Историческия факултет.)

Това бе първият контакт с Илчо Димитров и Николай Генчев, и струва ми се, може би и първите разговори. Направи ми впечатление как плътно се прилепиха о мене. Говореха за принципи, за защита на независимостта и свободата на действията и мненията на преподавателя; че случаят със студентите е раздут, за да се въведе „аракчеевски" режим в Университета. Спасяваха себе си, но извеждаха на предната линия други. По-късно се убедих, че това е дълбоко усвоена тактика.

(Без да има връзка с „мафията" ще завърша този случай със следното спречкване на Ана с Ангел Тодоров. Години наред двамата бяха членове на Контролно-ревизионната комисия на VIII партиен комитет и Ангел бе подчинен на Ана.

Като секретар на ГК на БКП Ангел дойде на годишно-отчетното събрание на БАН [1968 г.]. През почивката образувахме тесен кръг с Л.[юбомир] Кръстанов, председателя на БАН и още 5–6 души отговорни другари на Академията. Приближи се Ангел и се ръкува с всички последователно. Когато протегна ръка към Ана с думите „Здравей, Анче", тя остави ръката му да стърчи и му отговори ясно и силно: „Нима ме познаваш, нали заяви, че не ме помниш?", и демонстративно му обърна гръб. Помислих, че Ангел ще получи удар. Зачерви се цял, остана известно време вцепенен, нищо не можа да промълви, останалите се почувствуваха крайно неудобно, но също не намериха какво да кажат. Така Ангел бе посрамен.)

Аз пък от своя страна отидох и наругах Румен Попов затова, че предприема такава мярка без да ми се обади, нарушавайки всички партийни норми. При това бях от основателите на VIII партиен комитет – секретар

по идеологическите въпроси. Толкова нахален и безпомощен човек на ръководна партийна работа отдавна не бях виждал.

3. Вторият случай, когато се оказах въвлечен в орбитата на „мафията", без да разбера все още това, бе по време на извършващата се реорганизация на БАН и Софийския университет – на интеграция между тях, намерила израз в създаването на Единните центрове, вместо съществуващите дотогава Отделения. Преди десет години (1972 г.)

Бях в Атина на среща на балканските национални комисии на ЮНЕСКО. Водеше делегацията Д.[емир] Янев, а от гръцка страна се прояви акад. [Спиридон] Маринатос, който ни заведе на Санторини. По време на заседанието се получи телеграма, че ме викат срочно в София, с подписа на Г.[еорги] Атанасов, завеждащ отдел „Наука и образование" при ЦК на БКП. Когато се върнах, съобщиха ми, че съм определен за директор на Единния център за история (ЕЦИ), със зам.-директор Мито Исусов. Вторият зам.-директор бе деканът [на Историческия факултет].

Известно време мина в подготовка на реорганизацията, преди да се издадат заповедите. В този именно период стана нещо непредвидено. Повикан бях от Иван Абаджиев, тогава секретар на ЦК (дали беше и кандидат-член на Политбюро не си спомням). Говори ми отрицателно за Д.[имитър] Косев в смисъл, че се изказвал против реорганизацията, че вече задържал развитието на историческата наука, но заради заслугите му щели да го направят подпредседател на БАН и заедно с мене, като инициативен човек, да раздвижим историческия фронт. Следващият въпрос бе този за Мито Исусов. Без да ми даде никакви обяснения, той ми предложи Илчо Димитров вместо М. Исусов. Възразих, че не е удобно – той е вече предупреден, има качества, такава немотивирана смяна оставя горчилка и аз самият намирам за по-естествено за научната дейност да отговаря човек от БАН – от Института за история, а не и двамата зам.-директори на ЕЦИ да бъдат от Университета. При това, М. Исусов е бил предложен именно от ЦК. Без повече обяснения И. Абаджиев приключи разговора.

Отидох при Г.[еорги] Атанасов, за да подразбера какво се крие зад всичко това и мога ли да променя нещо. Знаех, че той е приятел с Николай Генчев и с Илчо Димитров. Той само ми хвали Илчо и може би случайно, след многото ми настоявания, се изпусна да каже, че няма смисъл да говоря по този въпрос, тъй като всичко е съгласувано и с Людмила Живкова.

Вдигнах се и отидох при нея. Тогава тя още не беше така плътно изолирана, както по-късно. Поставих ѝ въпроса за Мито. Тя ми отговори направо – че Мито бил се изказвал негативно за баща ѝ. Казах ѝ, че това не може да бъде вярно, тъй като Мито е използуван от неговите съветници постоянно за най-различни справки. Тя даде вид, че се разколебава и

че ми вярва, но настоя за Илчо Димитров. Бил способен и по-добре щял да се справи със задачите на Центъра.

На следващия ден ме намери Николай Генчев. Каза ми да не се противопоставям на Илчо, той е вече получил одобрението отгоре и бил работлив. Нямало съм да намеря по-подходящ. От думите му разбрах, че това е било обмислен ход, приведен в действие с малко закъснение, затова е трябвало да изхвърлят Мито дори с клевета. И до сега не знам източника на клеветата. Но не се съмнявам, че това е дело на „мафията". Ако наистина, дори и клевета бе пусната в ход по каналния ред, тя щеше да стигне преди това до отдела или до съответния секретар на ЦК и нямаше Мито Исусов да бъде избран за зам.-директор на Центъра. Ясно, че това бе измислен вариант in extremis и то там, където ще хване веднага място – при Людмила, която единствена можеше не толкова да отстрани Мито, но да наложи Илчо. Той беше, заедно с [Александър] Фол и [Васил] Гюзелев, от постоянното ѝ обкръжение.

Вече имам достатъчно примери за действие по този начин, които не оставят съмнение за авторите на тази акция за отстраняване на Мито Исусов и налагане на Илчо Димитров.

Колко целеустремено се бяха насочили към завземане на позиции личи и от следния факт. Партийният секретар на Историческия факултет бе Георги Наумов, тогава асистент. Въпреки това, така проведоха работата, че него направиха партиен представител към Центъра. Когато ме утвърдиха за директор на ЕЦИ, от Университета бяха трима в ръководния му орган, макар че по численост бяха само около 30–40 души, т. е. една десета от целия състав на историците. След една година Г. Наумов изпратиха в отдел „Наука" при ЦК, позиция, която повече от десет години държат. Сега там са поставили пак свой човек, Любомир Огнянов, който се държа крайно арогантно и невъзпитано около изгонването на Евлоги Бужашки, за което ще стане дума по-нататък.

Мито Исусов разбра, че има нещо. Той си има и свои канали на информация. Беше много засегнат. Казах му, че е кариеристична история, с дребни клюки, скрих от него казаното от Людмила [Живкова], но той бе вече подочул нещо подобно. Той тръгна по своя линия да разчиства и ме помоли да говоря директно с Георги Атанасов. Това направих. Г. Атанасов се направи, че не знае нищо за опита за политическо злепоставяне, но че смяната се правела по целесъобразност.

4. Че всичко е било дълбоко обмислена настъпателна акция за завземане ръководните постове на историческата наука пролича много скоро. Аз не бях от тези, които първи го видях. Навън се говореше много, появиха се и първите по-сериозни сблъсъци между хората от Академията и хората от Университета, и то не въобще, по принципни въпроси, а поради поголовния натиск на „мафията" да заеме всички позиции, които тя

смяташе за ключови – в редакции на списания и сборници, в издателства, да проникнат в Институтите като ръководители на секции, да поемат командировките. И продължаваше обработката на общественото мнение за техните таланти.

От друга страна се създаде настроение сред партийните историци срещу „мафията", защото сред тях „мафията" признаваше само своите приятели, свързаните по някакъв начин – най-често „приятелски", т. е. признаващи нейната първенствуваща роля. Такива няколко души – единият в сп. „Ново време", другият в АОНСУ, – ми бяха представени като единствените с „разкрепостено съзнание". От Института за БКП също. Опитваха се да ме убедят, че историческият фронт е загнил, тъй като продължавал да слугува на остарели схващания, но основното зло била липсата на достатъчно способни хора в ръководствата на Институтите. Сивият поток сред историците щял да погълне всичко, ако не му се прегради пътя. Под форма на непримиримост срещу некадърниците, мафията започна организирано настъпление в Научния съвет и особено във ВАК, където бе заела господстващи позиции срещу всекиго, който не вървеше с нея.

Единият от тях [партийните историци] направиха доцент в Историческия факултет. Другият се опита да защити дисертация, провали се безславно. А срещу не своите организирваха такива кампании, че трудно минаваха хора с по два или три труда. Това мобилизира партийните историци и те упражниха натиск в ЦК и техните представители в специализирания Научен съвет и във ВАК бяха чувствително увеличени.

В отговор на това настъпление на мафията, струва ми се за пръв път, се заговори за съществуването ѝ като „мафия". Този термин започна все по-често да се подхвърля, да прониква и сред колегите от другите дисциплини, появи се и в анонимни изложения. Заговори се за поява на националистическо течение сред историците, за антисъветизъм. Натрупаха се доста факти по тази линия. Някои неудачни съветски публикации и изказвания бяха ловко използувани, за да се издигне лозунга, че от съветската историческа наука нямало какво да се вземе, тя тъпчела на едно място, че било враждебна към нас, че съветските историци се прекланят пред Югославия по стара традиция.

Няма да се разпростирам по този въпрос, който сам по себе си е интересен – стигнахме до открит сблъсък и имаше опасност да загубим дори такива приятели като Е.[вгений] М. Жуков, [Дмитрий] Лихачов, А.[натолий] Ф. Милер, Б.[орис] Н. Рибаков, да не говоря за армията българисти. Наложи се с [Димитър] Косев да предприемем пътуване до Москва, да поставим началото на серията обсъждания на македонския въпрос съвместно – у нас и в СССР – и т.н. Но това наистина е друга тема и ще ме отклони много.

В такава обстановка минаха две години, откак станах директор на ЕЦИ. Оценката за моята работа бе много добра. Придвижихме многотомната история, която бе спряла на точката, на която бе решена, поради конфликта [Димитър] Косев–[Христо] Христов. Аз бях изключен от всякакво участие, което никак не ме засегна. Но сега ме направиха зам.-председател и ми възложиха отговорността за изпълнението ѝ. Наложих пристъпване към писане на томовете, вместо безконечно обсъждане на планове, концепции, и прочие. Не допуснах ликвидиране на структурите на Институтите – на секциите им и на катедрите. Бяхме от малкото, които запазиха официално взаимната автономност на двете учреждения. Извършихме и доста други неща, между които – пиша го като своя заслуга, за разлика от линията на Д. Косев и Хр. Христов – само за две години прокарах около 25 професора и старши научни сътрудници I степен. Задържането на хората при нас бе голямо. Станаха мнозина в аванс, но един голям възел на противоречия, на вътрешно напрежение бе преодолян.

Изобщо историческият фронт се раздвижи и се заговори за историците, дори се заглеждаха към нас със завист. Аз вложих много усилия, тъй като по време директорството ми в ЕЦИ съвпадна с избора ми за член на Изпълнителния съвет на ЮНЕСКО. Висока оценка получи и работата ми в ЮНЕСКО.

През 1974 г. бе устроено посещение на ИС на ЮНЕСКО във Варна, със заседание, приеми, екскурзия по страната. Също поздравления от всички страни. И изведнъж, на заключителния прием в ресторант „София“, устроен от П.[етър] Младенов и Н.[ачо] Папазов, Начо ми подшушна на ухото: „Николай, твоите приятели историци са ти скроили нещо. Вземи мерки.“ Попитах го за какво се касае? Отговори ми неопределено: „За Академията.“ Разбрах, че е нещо около Центъра и му казах, че е трябвало той да мисли – той ме е утвърждавал за директор, той трябва да ме защитава. След малко ме намери и Мария Захариева, за да ми подшушне, че съм злепоставен – да бързам да се оправям.

На другия ден сутринта отидох в ЦК при Георги Атанасов. Намерението ми бе да проведа разговор с него и изясня за какво се касае. Не стана обаче нужда, тъй като срещата премина така, че ми стана ясно всичко. Г. Атанасов, щом ме видя, ме покани да седнем и да поговорим за сп. „Исторически преглед“. Починал бе Жак Натан и стоеше открит въпросът за главния редактор на списанието. Най-естествено бе това да бъде Веселин Хаджиниколов, но срещу него Илчо Димитров и Николай Генчев организираха цяла хайка и под тяхно влияние Г. Атанасов блокира решението.

Без никакви предисловия Г. Атанасов ми предложи аз да стана главен редактор на сп. „Исторически преглед“, като се впусна в хвалебствен отзив за моите качества. Аз се засмях и му отговорих, че нали задълженията ми са малко и по линия на ЕЦИ, и по линия на ЮНЕСКО, затова се оказ-

вам най-подходящ. Г. Атанасов се хвана за тези ми думи и каза, че не е казано, че не мога да бъда освободен от някои задължения, евентуално от Центъра, тъй като международното е по-трудно заменяемо. Аз веднага се съгласих, стиснахме си ръцете, отказах още веднъж за сп. „Исторически преглед", защото при това положение – след като се разбрахме, че трябва да бъда облекчен, – няма защо да бъда товарен с нови задължения. И си излязох.

Отидох в Академията, написах на един лист заявление за оставка от Центъра [по история] и го поднесох на председателя Ангел Балевски. Казах му, че сме се разбрали с Георги Атанасов. Той пое заявлението и парафира с думите: „Беше ми много неудобно да ти кажа, чудех се как да го сторя, а ето как леко стана." Пихме по едно кафе, побъбрихме си малко и аз се прибрах.

Повиках Ана, разказах ѝ всичко и се уговорихме още на другия ден заранта да заминем с колата за Родопите, за да не се разправям с клюки.

В 15 часа повиках ръководството на ЕЦИ – Илчо Димитров, Стойко Колев, Борис Матеев – у дома на срочно и важно заседание. Съобщих им, че това е последното заседание, на което присъствувам, почерпих ги с по едно кафе и коняк, показах им заявлението си и решението Илчо Димитров да поеме ръководството, докато се проведе избора, който навярно него ще утвърди.

Най-изненадан се показа Илчо Димитров, запита ме дали съм бил при Г. Атанасов. Казах му, че оттам се връщам и че оттам започна. Тогава именно Стойко Колев директно атакува Илчо: „Защо нищо не му каза на Николай?" Преди около месец в трамвая [Александър] Фол казал на Илчо, че моят въпрос бил решен, че Сашо (Александър Лилов), Пешо (Петър Младенов), Ваньо (Иван Абаджиев) се разбрали той да стане директор на ЕЦИ. Стойко предложил на Илчо да ми се каже това, но Илчо отговорил да не се обръща внимание на клюки. Такъв отговор той даде и на тази среща – че не бил повярвал и затова не обърнал внимание. И двамата – Ст. Колев и Б. Матеев – изразиха несъгласие с освобождаването ми.

Разделихме се, аз позвъних в Института за балканистика на П.[антелей] Щерев, Стр.[ашимир] Димитров и Ж.[оржета] Григорова, и на другия ден заминахме с Ана за една седмица из Родопите. Това съвпадна с отпуската ми, така и постъпих – обявих, че излизам в отпуска.

Прекарахме чудесно. Почувствувах се облекчен, защото се бях изморил от непрекъснатото разкъсване и напрежение. Цялата работа в ЕЦИ я движех аз, защото Илчо Димитров отбягваше да поеме отговорност и да се обвърже, пък и не познаваше достатъчно Академията, пазеше се. Освен това Университета го теглеше и там чувствуваше своята среда. Б.[орис] Матеев хвърли много сили като научен секретар. Всъщност, той беше постоянно в Центъра.

След една седмица се върнах. В къщи ме чакаха съобщения – да се обадя веднага на Г.[еорги] Атанасов. Междувременно – два или три дни след като бях освободен, като ми се прие оставката, – вестниците съобщиха, че Иван Абаджиев и Венелин Коцев са извадени от ръководна партийна работа. В София веднага свързаха моето напускане като обща мярка с това на И. Абаджиев и В. Коцев. Нов повод за коментари.

Преди да ида при Г. Атанасов имах среща с акад. [Димитър] Косев, с хора от нашия Институт. Те ми казаха, че историческата общественост се развълнувала, приела това решение като вътрешен преврат. Акад. Д. Косев отишъл при [Ангел] Балевски и в ЦК и се възмутил, че като зам.-председател [на БАН] нищо не му било казано – нито за причините, нито за мотивите. Пред мен продължи да изразява недоумение и неудоволствие.

Г. Атанасов прояви любезност, държа се като че ли нищо не е станало. След като разменихме няколко общи банални думи, той заяви, че не съм го разбрал. Наистина, ставало дума за облекчаването ми, но не точно в този момент. Затова, понеже нямало решение на ЦК, аз да си продължа работата. Казах му, че съм в отпуска отгоре на всичко, така че ЦК спокойно може да вземе решение за това време – все едно аз няма да се върна, тъй като въпросът е бил решен по същество. Г. Атанасов пак ме прекъсна, че не съм го разбрал отново. ЦК не е взимал решение и не стоял пред него въпрос за моето освобождаване. Напротив, другарите са доволни от работата ми и ме задължават да продължа като директор на ЕЦИ. Трябва да се анулира заявлението ми, все едно че нищо не е имало. А. Балевски бил предупреден. Повикал ме е официално, за да ми заяви, че съм директор на ЕЦИ и всеки по-нататъшен разговор ще се счита като противопоставяне на партийно решение.

Аз изказах своето мнение по този въпрос, поставих някои условия и се прибрах.

Така завърши този заговор, благодарение на едно съвпадение, че станаха в горните инстанции въпросните промени. Не беше удобно да се разширява обществената база, която да подхранва с допълнителни клюки и разговори една такава смяна. Опита се да разбера по-късно какви са били причините – нито Ангел Балевски, нито Иван Абаджиев можаха да ми дадат смислен отговор. За А. Балевски това бе грубият маниер на разправа с кадрите на Ив. Абаджиев. За него пък – подвеждане, за което не иска повече да си спомня. Венелин Коцев наруга „някои историци“, които проявили амбиции над своите възможности, без да се конкретизира, с думите: „Ти ги знаеш“. Да, разбира се, знам ги.

5. Продължихме работата в ЕЦИ. Илчо Димитров стана по-внимателен, но не се включваше в работата по-активно. Възложи ни се да проведем национално съвещание на историците с основен доклад за състоянието и перспективите на историческата наука. Той не направи нищо,

абсолютно нищо. Възложи на Институтите да предоставят своите отчети и замина за Италия, без да ги погледне.

Заех се с написването на този доклад. Казвам това напълно съзнателно, защото цялата конструкция, анализа, изводите трябваше да се обмислят и изведат от мен. А това беше повече от половината текст. За останалата половина помогна много Борис Матеев, за да я систематизираме по направления въз основа на получените материали.

Проведох съвещанието, мина при подчертан успех. Съобщавам това не толкова, за да кажа доколко е работел в ЕЦИ Илчо Димитров, а за да засегна един друг въпрос – как бях поставен в положение да се сблъскам с В.[асил] Гюзелев и използувах доклада, за да проваля една глупост.

Един ден дойде при мен Илчо Димитров разтревожен. Научил, че Георги Атанасов подготвял за внасяне в Секретариата на ЦК предложение за създаване на нов комплексен институт по средновековна българска история и култура. Държал да ми го съобщи, за да реагирам, ако смятам, че създаването му е неподходящо. Попитах го какво е неговото мнение, след като му изразих своето отрицателно отношение. Той имал също отрицателно становище, но не му било удобно да го казва, защото се касаело за негов приятел. „Защо не изложиш мнението си пред Г. Атанасов, който също ти е приятел, за да го предпазиш от грешка?“ – го попитах. Отговори ми, че не му било удобно. Не беше нужно да казва и това, защото разбрах, че се пази, тъй като В. Гюзелев беше обработил Л.[юдмила] Живкова, тя се беше обадила на Г. Атанасов и проектът се придвижваше от нейно име.

(Отварям скоба. Илчо Димитров не за пръв път действуваше по този начин. Той поддържаше най-редовни връзки с историци, преминали на работа в ДС и с хора, които имаха достъп до по-голяма информация. Да узнае какво се готви, какво става – това е едно от големите му хобита, за което не щадеше времето си. Бягал е от единия край до другия на София, за да научи „някои новини“ и да бъде в курса на това, което става. От време на време ми казваше и по нещо на мене. На няколко пъти се заплиташе или по-скоро заплиташе мен в такива истории. За някои от тях ще спомена, както и за маниера му да узнае и да влияе и там, където не носи отговорност и не е в неговия ресор.)

Можех ли да остана безмълвен, след като узнах такава новина? Поисках веднага среща при Г. Атанасов и отидох при него. Без заобикалки му казах, че това, което готви е несъстоятелно, че аз ще възразявам при всички обстоятелства и на всички нива. Че в случая не се касае за реорганизация на историческия фронт, а за неговото объркване в угода на една личност. Да се вземе българската археология от Института за археология, средновековната секция от Института за история, секцията за средновековна писменост от Института за литература и да се създаде един комплексен институт изглежда много съблазнително. Но това означава да се

разстрои дълбоко работата на няколко института, ако не се предприеме цялостна реорганизация на тези науки. Какво ще остане от Института за археология, след като основателят му чужденец беше завещал централна да бъде работата му около разкриване на Плиска? Какъв ще бъде този Институт за българска история без средновековната история? „Дайте, др. Атанасов, нареждане да пристъпим към цялостна реорганизация – тогава би могло да се мисли за обединяване на Института за тракология с Института за археология в един Институт за история на нашите земи в древността. Тогава има оправдание и предложеният от вас Институт за средновековието. Ще създадем Институт за история на България през епохата на капитализма и т.н."

Мисля, че не толкова идеята за цялостна реорганизация подплаши Г. Атанасов, а това, че се поставя под удар Института за тракология, взет под специалното покровителство на Л. Живкова. Ал.[ександър] Фол вървеше към възход и не скриваше своите амбиции, често безогледни. Г. Атанасов не ми отговори нищо – нито да, нито не. Замисли се. Аз излязох, без да знам какво ще направи.

Но взех, че вмъкнах отношението си към поставения въпрос за създаване на нов институт в доклада, отхвърляйки идеята. Доклада пратих в отдела [„Наука" в ЦК] и го изнесох на съвещанието в този му вид. В. Гюзелев изръмжа от място, не си спомням дали се изказа. Но така въпросът за института бе провален.

Здравка Мичева ми каза, че В. Гюзелев постоянно ме злепоставял пред Л. Живкова, с която летували заедно.

6. Сега за Ал.[ександър] Фол. С него не ми се бе случвало да разговарям до появата на идеята за тракологията като самостоятелна дисциплина. Пръв ми заговори за това акад. Вл.[адимир] Георгиев в общо взето положителен тон, без краен ангажимент – че това може да бъде полезно, тъй като намира поддръжка отгоре, а без поддръжка в областта на обществените науки не може да се постигне нищо особено. Даде ми и характеристика на Ал. Фол – подготвен в езиково отношение, амбициозен, прекалено самонадеян. Посъветва ме обаче, да не вземам тракологията като звено в Института за балканистика, защото ще отклони института от основното му предназначение като исторически институт. Тракологията могла да се развива като филологическа и археологическа дисциплина.

Не след дълго при мен дойде и Ал. Фол – да ми говори за тракологията и да се съветва с мен как да постъпи. Всичко това става преди създаването на Единните центрове – около 1970 г. Ал. Фол с Вл. Георгиев бяха прокарали решение за провеждане на конгрес по тракология, чийто председател бе определен Вл. Георгиев (наскоро той бе обявил своята нова теория за произхода на етруските, свързвайки ги с троянците и даже

с траките). Вл. Георгиев пък избра мен за подпредседател на комитета, а Ал. Фол за генерален секретар.

Разговорът ни бе колегиален. Засегнахме проблеми около организирането на конгреса, споделих опита с нашия конгрес по балканистика. След това той ме разпитва за Института, как го създадох, през какви етапи мина. Зададе ми и директно въпроса, кое е по-разумно според мене – да влезе като звено в нашия институт или да пристъпи към създаването на нов. Отговорих му също директно – че между балканистиката, както я развиваме, и тракологията, както я замисля, няма предпоставки за сблъскване, защото пътищата ни не се препречват, а предметът им се взаимно допълва хронологически. Що се отнася до организационните форми, то нашата действителност позволява разгръщане, когато звеното е самостоятелно. Нямах никакви причини да не бъда искрен с него.

Нещо повече, когато акад. [Спиридон] Маринатос от Гърция устрои в отговор на разговорите, които имахме и след това ни беше развел до Санторини (по време на балканската среща на националните комисии на ЮНЕСКО в Атина) на екскурзия за 25 души учени от България, предложих на Ал. Фол да поеме групата, за да се лансира в Гърция. Сп. Маринатос бе наел кораб, който пое групата ни от Солун.

Такива бяха първите ми контакти с Ал. Фол. Той поиска да вземе В.[асилка] Тъпкова като ръководител на една от секциите му. Образува няколко поредици, пристъпи към организиране на различни седмици – за всичко получи съгласие и му бе показано разположение от мен и института ни.

Не така продължиха работите, след като стана зам.-председател на Комитета за култура и по-късно министър на образованието. Изглежда, че той се главозамая много бързо и реши, че може да не се съобразява с никого. А кой знае, може би невярвайки достатъчно на себе си, в правотата на своето дело, той веднага пристъпи към ограждане със свои хора. Пътя за това той видя в още по-плътно сближаване с хората от „мафията“, към която принадлежеше; в използуване на материалните възможности, които му разкриваше неговия пост и близостта му с Л. Живкова, за да приласкае и корумпира редица сътрудници от историческия фронт и извън него.

Така започна безразборната политика на командировки с по месеци във Франция, ГФР, Англия и т.н. на Николай Генчев, Васил Гюзелев (месеци и месеци в Италия, САЩ и къде ли не другаде). Кръгът постоянно се разширяваше, и то все от „свои“ хора, което започна да внася раздразнение. Особено с политиката уж на издирване на извори, средствата за което бяха съсредоточени в него. Създадена бе и една междуведомствена комисия по този въпрос под председателството на Людмила Живкова, но работата водеше Ал. Фол.

Скоро отпуснаха средства за командировки и издирване на извори по линия на многотомната история. В ЕЦИ поставихме тази работа на дос-

та солидна основа и това отслаби напрежението около командировките. Остана да се проявява още завистта и да се поддържа едно недоброжелателно шушукане около групата приближени около Л. Живкова, която използуваше безапелационно своя „ракетоносител“, както се заговори.

За известно време съблазниха Страшимир [Димитров] като директор на Националния музей, сетне тази работа им се видя перспективна, защото предстояха оглеждания на музеи из целия свят. Изгониха го така грубо, че се бе изприщил – в такова състояние го видях и го попитах какво му е. А той се обърна към мен само с тези думи: „Николай, ще ме вземеш ли обратно в Института?“ Разбира се, че го взех. Много по-късно, когато нещата се оголиха напълно, той ме уверяваше, че една от главните причини, за да го прогонят било нежеланието му да се ангажира в борбата срещу мен и в усилията им за злепоставянето ми, което те планираха. На негово място поставиха В.[асил] Гюзелев, който започна нов тур обиколки, до Мексико и къде ли не, и след като изходи земното кълбо и се нагледа на всички музеи, реши, че мисията му като организатор на Националния музей е изчерпана и го напусна, предоставяйки на други черната работа и отговорностите.

От всичко това се вижда, че нито обективни, нито субективни предпоставки от моя страна не дадоха повод за отношение на Ал. Фол към мен. И досега не мога да си обясня защо той се ангажира в акция на злепоставяне още в самото начало на избора ми за директор на ЕЦИ. Освен едно обяснение – че виждайки глобалното желание и отношение на останалите членове на „мафията“ да видят час по-скоро Илчо [Димитров] начело на Центъра, той побързва да даде своя принос за осъществяването на това дело, използувайки по-голямата си близост с Людмила [Живкова] или може би, действувайки от нейно име, но без нейно знание.

Няколко обстоятелства говорят в полза на това. След неуспеха да ме изхвърлят през 1974 г., изтеглиха Илчо Димитров от Центъра (това направи Ал. Фол – сам се хвалеше, че го издигнал на по-отговорна, ключова позиция) и го назначиха за научен секретар на БАН. По-рано нямаше историк – сега с аргумента за увеличените задължения по линия на Многотомната история и задачите по 1300-годишния юбилей.) Илчо не остана много доволен от това и внуши да бъде избран за секретар на Учрежденския партиен комитет в Софийския университет. При второто ми освобождаване от Центъра, в началото на 1979 г., Илчо стана директор за няколко месеца и след това се прехвърли за ректор на Университета. Тази игра на постове не направи хубаво впечатление.

Ал. Фол освен това привлече и се сдуши с хора, които имаха неприязнено отношение към мен или пък, виждайки как сред „изгряващите звезди“ като него и Илчо Димитров се котираха всякакви клюки и интриги срещу мен, побързаха да демонстрират вражда спрямо мен. Колкото и да

е странно, тук се събраха двама души, които органически не се понасяха и воюваха един срещу друг – Бистра Цветкова и Вяра Мутафчиева.

Б. Цветкова я прихванаха отново маниите за величие. Ал Фол я представи на Людмила [Живкова] и тя се обяви за „най-известния“ историк в чужбина. Почна да прави гафове, да злепоставя режима ни (че като безпартийна била гонена, не ѝ се давали възможности за издигане, за излизане в чужбина), с което си спечели покана за преподаване във Франция от Р.[обер] Мантран. (Той се боеше от мен под влияние на Бистра и едва когато узна от П.[ол] Дюмон, че се позовавам на неговата книга, заговори ми по-човешки и ме запита дали наистина има такова отношение у нас към Б. Цветкова.) Един ден Е.[лени] Арвайлер, ректор по това време на Сорбоната, гъркиня-комунист, ми позвъни да ме попита дали е вярно това, което се разправяло сред нейните колеги, че Ив.[ан] Дуйчев и Б.[истра] Цветкова били подложени на гонение у нас. (А и двамата по това време се намираха в Париж.) Достатъчни бяха няколко думи, за да разбере истината, и ме покани на официален обяд със своите колеги, където ми зададе „наивно“ въпроса за положението на учените у нас.

Та за Б. Цветкова най-напред ми заговори Ал. Фол, сам. Сетне ми говори Е.[мил] Александров, сетне дойде и човек от МВР. И все ме канеха навън – в хотел „София“, в кафенето, в бара. При това с най-глупавия въпрос – да не съм пречел на Б. Цветкова да замине в чужбина. Не крия, че се ядосах и се държах грубо и към двамата, защото знаеха много добре, че Б. Цветкова не е на щат към БАН, следователно и да исках, не можех да ѝ попреча. Нито по някакъв друг начин, защото проверките и решенията за отиване в чужбина ги даваше милицията, а те бяха нейни служители. Казах им направо, че това е диверсия и те се оставят да бъдат въвлечени, както и да въвлечат учреждения в нея.

Резултатът бе, че след няколко месеца Б. Цветкова депозирала изложение срещу мен при Ал.[ександър] Лилов за Т.[одор] Живков, с такива глупости, че дори и Илчо Димитров се видял принуден да опровергае половината и казал да ми се поискат и от мен обяснения. И наистина дадоха ми го [изложението] и мога да кажа, че не бе никак трудно да се опровергае. Това и направих.

Изложението остана без последствия. Но Живко Кабадаиев, тогава в МВР, казал да ми кажат внимателно, че вися на косъм, като изразил учудване как съм можел да бъда толкова спокоен. Обобщен материал, скалъпен и от съответните служби, бил внесен в най-отговорните инстанции. Как ми се е разминало – не знам. Но факт е, че не се разтревожих, толкова абсурдни ми е виждаха всички тези козни.

В.[ера] Мутафчиева пък, на която няма да изброявам услугите, които ѝ правих (ще употребя може би по-силна дума, за да бъда разбран – „добрини“ в истинския смисъл) се уплашила за изхода на докторската си защита. Тя бе обявена от нашия Институт, аз ѝ бях рецензент. За да спечели

разположението на „мафията", тя разпространила версията, че аз съм я преследвал, че съм гонел талантите. Срещала се с Н.[иколай] Генчев, с И.[лчо] Димитров, с А.[лександър] Фол. Отишла и при Л.[юдмила] Живкова, където приела да ръководи група за „Източните цивилизации".

Рецензията ми бе положителна, тя защити успешно, покани ме да ми благодари, пред мен се държеше като приятел. Трябваше да минат месеци, за да узная всичко това. Не ѝ поисках никакво обяснение – казах ѝ само, че съм дълбоко разочарован от нея, от това, че съм се излъгал в морала ѝ. И ѝ обърнах гръб. Когато разказах това на Ана, тя ми се изсмя, че съм бил винаги наивен спрямо нея и към хора като нея, хора на хладната пресметливост и интереса.

И третият човек, издигнат съзнателно от Ал. Фол, подучен от него срещу мен, бе Крумка Шарова. (За Крумка Шарова заслужава да се пише повече, защото това е забележителен случай как човек полакомен за власт, с възможности да се разпорежда с човешки съдби, да раздава и спира командировки, се остави да бъде въвлечен в най-долни комбинации. От позиции интернационални и дори в отделни моменти нихилистични, тя премина на националистически позиции. От защита на принципи, тя пое защитата на отделни лица, свои приближени, поставяйки се изцяло в услуга на „мафията" и най-вече на Ал. Фол и В. Гюзелев. Изобщо сбъркан ген – нито жена, нито мъж – събрала злобата и амбицията и на двата пола.)

Тя бе настроена срещу Института [по балканистика] и започна нечувана кампания срещу всички наши прояви и издания. На няколко пъти я изобличавах в Президиума [на БАН], пред ръководството. Имайки обаче подкрепата отгоре, тя продължаваше по всякакъв начин да пречи и да ме провокира. Връхната точка на нейното отношение бе блокирането, в продължение на месеци, на назначаването на зам.-директор на ЕЦИ, целта на което бе да бъда изведен от себе си, да бъда унижен и разстроен. С мълчаливото съгласие на акад. Д.[имитър] Косев това тя постигна и аз бях принуден с медицинско да поискам да бъда освободен от Центъра. [Ангел] Балевски, нямаше как, се съгласи да изляза в отпуска по болест за 4 месеца. За това ще стане дума по-надолу.

В такъв общ контекст се случиха две събития, в които беше въвлечен директно Ал. Фол.

7. Случаят [Йордан] Венедиков. Знаех по различни линии, че Ал. Фол беше направил предложение за откриване на професура на [Иван] Венедиков, но В.[асил] Христов, секретарят на УПК [Учрежденски партиен комитет], се беше запънал и не даваше партийно разрешение. Предложението беше минало през нас. Ал. Фол използува всички възможни форми на натиск, но В. Христов остана непреклонен.

Аз нямам негативно отношение към Й. Венедиков. Във връзка с вътрешно-институтските борби, като един от секретарите на УПК през 50-те

години, бях обследвал партийната организация на археолозите, специално се занимавах с Й. Венедиков и предложих да му обявят конкурс за старши научен сътрудник – имаше трудове, в дейността му в Института нямаше нищо осъдително, напротив. Помислих, че затягането по линия на професурата е обща мярка, защото с години се забавяха разрешенията отгоре – отпускаха се ограничен брой места, а кандидатите бяха много. При случая Й. Венедиков натежа и обстоятелството, че той е бил в централното ръководство на фашистката организация „Отец Паисий“.

Виждайки, че не може да преодолее УПК, Ал. Фол дойде при мен, за да ме ангажира с имената на Л.[юдмила] Живкова, Ал.[ександър] Лилов, П.[етър] Младенов – все със същите имена, с които бил на „ти“. Отговорих, че ако те се бяха заангажирали така, както той ми го представя, то отдавна въпросът за обявяването на професурата щеше да е решен, тъй като спирачката е липсата на партийно съгласие, а ръководството на партията е в ръцете на въпросните другари. Единственият начин да се заобиколи тази пречка е Й. Венедиков да защити докторска дисертация. Процедурата минава само по административна линия. Осведомих се, че Й. Венедиков имал подходящ труд и дадох съгласие за обявяване на защита на докторска дисертация.

За мое учудване, след като дойдоха всички документи и ние назначихме рецензенти, оказа се, че Й. Венедиков представил 60 машинописни страници текст, в най-небрежен вид, без особена стойност, част от един сборник. Веднага повиках Ал. Фол и му казах, че така не може да защити докторска дисертация. Ал. Фол се опита отново да ме впечатли с въпросните имена, но му казах да внимава, защото ако те толкова държаха за Й. Венедиков, навярно щяха по-осезателно да се намесят при професурата или биха ми се обадили на мен. Ал. Фол престана да спори и каза, че ще бъде направено това, което искам.

Минаха няколко седмици, а може би и повече, и Ал. Фол представи подвързан труд. Ще добавя, че повиках Й. Венедиков и го предупредих да не се самозалъгва, а да намери труд, който да има качествата на хабилитационен труд. Ал. Фол не само донесе труда, но уговорил и [Димитър] Косев да ми позвъни, за да му дадем веднага ход.

Както можеше да се очаква, Й. Венедиков не можа да убеди нито рецензентите си, нито Научния съвет, защото не бе добавил нито една страница към онези 60. Само беше добавил голям брой илюстрации и ги подвързал заедно. Провали се с трясък. Ал. Фол беше толкова сигурен, че ще мине, че беше докарал градското ръководство на Несебър и решението му за обявяването на Й. Венедиков за почетен жител на града. Това той съобщи преди започване на разискванията и още повече настрои Научния съвет. Освен това Ал. Фол бе докарал и група от няколко десетки студенти за калабалък, които запълниха коридора и вдигаха само шум, колкото да раздразнят членовете на НС.

Още щом завърши заседанието и в дните, които последваха, Ал. Фол се опита да сплаши с високите инстанции, че ми се готвело наказание и т.н., за груба политическа грешка. Даже веднъж ми каза, че идвал от заседание на колегиума на МВнР, където П. Младенов ми се заканил. Казах му, че ако не престане да ме задява, аз ще се оплача от него за политически шантаж.

Мина известно време и него го избраха за член на ЦК. Още си спомням приема в Бояна. Той ме видя, приближи се до мен – бяхме до вратата на градината – хубаво, слънчево време. И има нахалството да ми каже: „Сега, др. Тодоров, надявам се, че ще разговаряме по-иначе, че ще се съобразявате с това, което ви искам." Толкова бях потресен от негово нахалство, че можах само да тръсна: „Лъжеш се генерално." И се отдръпнах, за да не гледам самодоволната му усмивка.

За Венедиковия случай стана още веднъж дума на една среща при Ал.[ександър] Лилов. Той беше повикал ръководството на историческия фронт – акад. [Димитър] Косев, ЕЦИ, директорите на няколко институти от БАН, ръководството на Историческия факултет и това на Института по история на БКП. Поводът бе един анонимен доклад или изложение, в което историческият фронт се обвинявал в националистически уклон. Визирал се специално Николай Генчев и Георги Атанасов, който го покровителствувал. Изложението не ми бе показано, но Д. Косев ми разказа неговото съдържание.

Ал. Лилов не спомена изобщо за повода, който наложи свикването ни, а заяви, че Секретариатът на ЦК на БКП се занимал със състоянието на историческия фронт, дал положителна оценка за неговата работа и вярва във възможностите ни и в правилното провеждане на партийната линия в отговорната ни идеологическа работа. След това каза, че ЦК стои зад акад. Д. Косев, в когото виждал ръководителя на историческия фронт, че вярва на акад. Хр.[исто] Христов и иска да му оказваме поддръжка, и че по повод на зачестили се клюки и подхвърляния по повод избора на Ал. Фол за член на ЦК, той иска от нас да не допуснем да се разпространяват такива приказки за човек, който се ползува с пълното доверие на партията.

Ал Фол подхвърли репликата: „Ключа от вратата, през която минават тези приказки, държи др. Тодоров."

Пръв се изказа Д. Косев. След това взех думата аз. Спрях се на повода – анонимното изложение, споменах за съдържанието му и казах, че историческият фронт има сили да се справи с всякакви отклонения без административни мерки и намеса на висшите инстанции на партията. За Д. Косев казах, че е признат като ръководител от целия исторически фронт, дори в анонимното изложение той не се визира, и следователно опасностите, които изразява ЦК не са основателни. Що се отнася до Хр. Христов, до мен, до другите директори на институти, нищо нередно няма да бъдат

критикувани, сменяни – това не бива да се смята като посегателство над историческия фронт или на партийната линия.

И добавих за репликата на Ал. Фол: „Чухте какво каза др. Фол. Вярно е, че държа ключа на вратата, защото ми е поверен и нямам намерение, докато аз отговарям, да пропускам през тази врата бивши фашисти." „Какво имаш предвид?" – бе ядосаният въпрос на Ал. Лилов. Той се беше зачервил. „Случаят Венедиков" – отговорих. „А, това е вече минала работа" – махна той с ръка. (Знаейки, че Ал. Фол може да представи користно случая, потърсих съветника на Ал. Лилов – доц. Любен Николов, комуто разказах цялата история с Й. Венедиков. Той прояви пълно разбиране и обеща да запознае Ал. Лилов. Нито от Ал. Лилов, нито от П. Младенов чух някаква бележка по този повод. Нито отрицателно отношение. Напротив.)

Признавам, че когато се разделяхме, си помислих, че със своето изказване си проиграх Димитровската награда, защото Ал. Лилов бе председател на комисията. Но той се оказа човек, който търпи чужди мнения и демократичен по душа, по манталитет, както можах да се убедя впоследствие, от съвместната ни работа в Панчарево и Витоша по някои документи на ЦК.

Значи ли това, че Ал. Лилов е вярвал на Ал. Фол и го е поддържал само доколкото Л. Живкова го е имала под свое крило? Ал. Фол е толкова прозрачен, че не е било трудно да се види и почувствува липсата на какъвто и да било класов подход, на наш морал. Чужд човек.

8. Изтече първият ми мандат на директор на ЕЦИ. Преди насрочването на изборите за ръководство в БАН отидох при Г.[еорги] Атанасов с настоятелна молба да бъда освободен. Той не ми възрази. Същото направих и при А.[нгел] Балевски. Предложих им Илчо Димитров или Мито Исусов, или пък някои от академическия състав – акад. [Христо] Христов, но настоях повече за Д.[имитър] Ангелов, чл. кореспондент, като по-подходящ с оглед на предстоящото честване на 1300-годишнината.

С акад. Косев бяхме командировани в Москва и стана така, че завръщането ни съвпадна с провеждането на събранието в БАН. Пристигнахме след обяд, направо в залата, непосредствено преди избора. А. Балевски прочете предложението. Никаква смяна на директорите на Единните центрове. Никаква промяна и сред подпредседателите, освен отпадането на физика Хр.[исто] Христов, без дори да го предупредят. Избор на научен секретар – Крумка Шарова (или може би още Илчо Димитров – смяната бе направена като че ли по-късно).

Не ми уважиха отвода. Бях наистина недоволен. За зам.-директор предложих К.[онстантин] Косев, когото още през първия мандат направих зам.-директор на Института за история на мястото на В.[оин] Божинов. Казах вече за трудностите, които създаваше Кр. Шарова на Институ-

та за балканистика и на ЕЦИ. Отнемаше ми време, струваше ми нерви, но работата вървеше. Създадох, въпреки опитите да ми се пречи, и СИБАЛ – първата международна организация със седалище у нас. През 1978 г. ето, че взеха и Косьо [Константин] Косев в Отдела на ЦК. Преди това Продан Стоянов, новият завеждащ-отдел, по внушение на Г.[еорги] Атанасов, бе взел при себе си и Илчо Димитров и го водеше на събрание като свой заместник. Обаче в Секретариата на ЦК не го утвърдиха и така се стигна до К. Косев.

Повече от шест месеца предложението [за зам.-директор на ЕЦИ], което бях направил за С.[имеон] Дамянов и което се прие от Отдела, не се придвижваше от БАН. Задържаше го Крумка [Шарова]. А и [Ангел] Балевски и [Георги] Близнаков вдигаха рамене, тъй като [Димитър] Косев като зам.-председател не го внасял. Пред мен Д. Косев обещаваше, а на практика – нищо. Наложих разглеждането в Секретариата – Кр. Шарова говори какви ли не измислици по отношение на С. Дамянов. Позволи си да каже дори, че Д. Косев ми бил обиден, защото съм го бил изместил от ЕЦИ. Мисля, че я изобличих основателно пред всички, а сетне и пред самия Д. Косев – като му казах, че той всъщност носи вина за забавянето. Взе се накрая решение за С. Дамянов и го изпратиха в ЦК [решението]. Но поради това, че уж настъпило лятото, отложиха утвърждаването му за есента.

По покана на Албанската академия на науките прекарах две седмици в Албания и взех участие в конференцията за Призренската лига. Посрещнат бях повече от приятелски. Наистина незабравими дни – толкова мили и сърдечни хора. Докладът ми, след завръщането, бе посрещнат с интерес.

И някъде през втората половина на м. юли [1978 г.] ме повика П.[етър] Младенов. Поговорихме за Албания и след това, най-неочаквано за мен, ме попита толкова ли държа да замина за Париж за ЮНЕСКО? Казах му, че нищо не знам за такова предложение и че не само че не държа, но не искам да ида постоянен представител на България в ЮНЕСКО. Тогава П. Младенов ми разказа, че три пъти връщал предложението на Живко Попов и всеки път отново той му поднасял моето име. П. Младенов добави, че разбирал, че едва ли друг ще се справи по-добре от мен, но за Министерството [на външните работи] и за страната аз съм по-необходим като балканист. (Тогава нито за миг, нито на мен, нито другиму е минало през ума, че може така скоро тези думи на П. Младенов да получат реален смисъл в съвсем друго направление.) Имайки моето решително несъгласие, П. Младенов осуети изпращането ми в Париж.

От кабинета на П. Младенов отидох при М.[ария] Захариева. Попитах я направо знае ли нещо по този въпрос. Нейният отговор бе категоричен: „Ако беше мое предложение, нямаше ли да поговоря пред това с теб? Дяло е на твоите 'приятели', които са обработили предложението.“

Стана ми ясно. Неуспели да ме отстранят по друг начин, те прибягнали до този най-легален и класически – изпращане в чужбина.

Това вече ми се видя много. През есента започнах да търся как да напусна Центъра. Продължаваха да бавят отговора от отдела за С.[имеон] Дамянов. На мен Н.[икола] Стефанов ми каза, че нямал нищо против, че ще подпише веднага писмото или ще даде нареждане, но се разболя, откараха го в болница и това стана удобен претекст за отлагане. При това положение аз декларирах, че повече няма да ходя в ЕЦИ, освен на заседанията на Директорския съвет. И казах на К.[онстантин] Косев да си гледа работата като зам.-директор на Центъра, докато назначат друг.

И наистина, така ми опротивя всичко, че заболях. Докаран бях до пред инфарктно състояние. Това впрочем е един от методите – да създадеш нервна обстановка около даден човек, за да го принудиш сам да си подаде оставката или да го умориш. „Мафията“ бе усвоила добре тази тактика.

Явих се на преглед при Цвятко Павлов. Той ме намери наистина в крайно изтощено състояние. И ми даде нареждане да изляза в почивка. С това медицинско отидох при А.[нгел] Балевски, който ми разписа четиримесечен отпуск по болест. Бях решил повече да не връщам в ЕЦИ.

В деня, когато провеждах последния Директорски съвет в Института за балканистика, по време на самото заседание, ми позвъниха да бъда на следващия ден в кабинета на др. Т.[одор] Живков. Така започна посланическата ми мисия в Гърция.

Дълго време не можех да се освободя от мисълта, че тук има съвпадение на два кръга от интереси. Но и досега имам някакви колебания, макар че изключвам идеята за предумишленото отстраняване. Спомням си думите на В.[асил] Гюзелев, казани от него във Факултета: „Ние го гоним през прозореца, а него го извеждат през вратата с ранг зам.-министър и го правят посланик в Гърция.“ Очевидно, те са се надявали на друго. При всички случаи не криеха радостта си, че ме няма. Разчитаха, че съм отстранен от историческия фронт, че мога да се проваля като посланик и т.н.

9. Една от големите диверсии на „мафията“ бе тази с Людмила Живкова. В началото на всяка година Институтът [за балканистика] прави предложения за поставяне на кандидатурите за ст. н. с. II и I степен. Процедурата отнема много време – година, дори две – тъй като най-напред се одобряват възможните кандидати и след като се получи утвърдителен отговор, тогава се правят постъпки за откриване на процедура – ново очакване, което може да отнеме и няколко години.

В Директорския съвет на Института за балканистика през есента на 1977 г. постъпиха предложения за ст.н.с. I ст. от секциите за П.[антелей] Щерев, Ст.[ефан] Великов, Н.[адежда] Драгова и Л.[юдмила] Живкова. Трябваше да попитам Л. Живкова дали е съгласна да се поиска обявява-

нето на конкурса за ст. н. с. I ст. Можеше да иска защита на докторска дисертация или да има съображения да изчака. Поисках среща по въпрос, свързан с нея, дадоха ми я, но бях предупреден, че ще е за много кратко време. На въпроса ми Людмила отговори, че приема да ѝ се обяви конкурс, щом така смята колективът на Института.

Писмото бе подписано от П. Щерев до ЕЦИ, и след това от ЕЦИ до ръководството на БАН – до кадровата комисия. Така бяха и подредени предложенията – по старшинство, на последно място Л. Живкова. Мога да отбележа, че през цялото време, докато Л. Живкова беше в Института, тя не използува, нито ние ѝ оказахме каквото и да било предимство. Тя бе назначена за специалист, въпреки натиска, упражнен върху мен от Ст.[ефан] Василев, тогава завеждащ отдел при ЦК, тя да бъде назначена за научен сътрудник. Този въпрос ми бе поставен и от др. Т. Живков, когато ме повика на разговор като „баща с родител“, но той не настоя и прие доводите ми.

(При посещението ми при Т. Живков, когато ме повика да разговаряме за Людмила, той ме попита какво бих препоръчал за нея. Отговорих му, че не знам дали иска политическа или социално-икономическа история. Той ми отговори, че се интересувала от политическа история. Тогава му препоръчах да ѝ предложи Англия и Балканите. Имах предвид и състоянието на архивите и последователността на английската политика в този регион, където тя бе играла първостепенна роля.

При посещението на К. Караманлис в София през есента на 1980 г. Т. Живков устрои ограничена семейна вечеря в дома си. Там той ме представи като професора на дъщеря му. Така бяхме разположени, че аз седях срещу Людмила. В един момент ѝ напомних как ме е викал баща ѝ, как се е интересувал с какво да се заеме. Макар и с усмивка, казаното от нея не ми се видя никак любезно: „Какво става, др. Тодоров, сега всички се надпреварват да си приписват заслуги, че са ме насочили тук или там. Аз сама си програмирах всичко, никому не дължа своето развитие.“

Помислих си колко се е изменила или не бях я опознал по-добре, докато беше в Института. Във всеки случай нямаше прояви на самонадеяност. Дори си спомням, че веднъж, в момент на интимност, тя беше казала на Ана, че ѝ липсва самочувствие и че много ѝ пречи черногледството – винаги приемала нещата песимистично. Каза и за баща си, че трудно спял, че е в постоянно напрежение. Друга ми се представи сега – и при тези срещи, и по време на посещението си в Гърция.)

Повече от 4 години Людмила бе специалист. Едва когато кандидатската ѝ дисертация бе обсъдена в секцията и препоръчана за защита, ѝ обявих конкурс за научен сътрудник. Това даде повод на Т. Живков, по време на I конгрес на Историческото дружество, в почивката, да ме покаже на проф. Ал.[ександър] Обретенов с думите: „Гледаш ли го този, още държи дъщеря ми като техническо лице в Института.“

В началото на лятото или късно през пролетта на 1978 г. един ден ме повика Любо[мир] Желязков в КНТП – той тогава бе първи зам.-председател. Посрещна ме с думите, че не ме знаел за нагаждач, но за такъв ме представил Ал.[ександър] Фол. Без да съм питал Л. Живкова, съм поискал да ѝ се обяви професура, само и само за да ѝ се докарам. Тя обаче по същество скъсала с Института и щяла да стане професор по културните проблеми. Изпратен бил от нея да се спре хода на нейния конкурс, за да не се дава храна за разговори и клюки по неин адрес. „Исках – добави Л. Желязков – да те предупредя." Нямаше нужда какво да му обяснявам, той беше разбрал цялата игра.

(Людмила, колкото за уточнение, не само не беше скъсала формално с Института, но редовно следеше да ѝ се подновява съвместителството и си получаваше полагаемото ѝ се възнаграждение. Устройваше си срещи с отделни хора от Института и гледаше да е в курса на живота и разправиите в него. Съвсем не възрази, когато по същия начин, след запитване, я направихме старши научен сътрудник [II ст.]. Пое с удоволствие председателството на Конференцията за славянските култури и Балканите, организирана от Института. С други думи, след като тя бе дала съгласието си да се направят постъпки за обявяване на професура, само след убеждаване тя е могла да промени своето решение.)

Акцията на Ал. Фол обаче не бе изолирана. Няколко дена след като бях при Л. Желязков, ме повика Ц.[анко] Стойчев, зам.-главен научен секретар и представител на Секретариата в Кадровата комисия [при БАН]. Каза ми, че прочел изложение, изведено от Историческия факултет и подписано от декана Николай Генчев, зам.-директор на Центъра [ЕЦИ], до председателя на БАН, с което искал моето наказание, защото съм бил издигнал кандидатурата за професура на Л. Живкова и съм я поставил начело на листата. По този начин съм уронвал нейния престиж. Цанко ми каза, че се възмутил много от това изложение, показал го на Илчо Димитров и му поискал обяснение. Илчо смутолевил нещо и след това го помолил да не ми се казва нищо, той щял да уреди въпроса. Изтеглили от Центъра екземпляра, казали на Станка Минчева да унищожи изпратения до ръководството екземпляр, а с К.[онстантин] Косев се договорили да не се споменава нищо по този случай, за да не ме развълнуват.

Когато повиках Илчо да ми обясни какво означава това, първият му въпрос бе как съм го научил. Показах му и текста ([Лиляна] Чифчян благоразумно ми бе снела едно копие), направих анкета и проведох заседание на Директорския съвет. Н. Генчев бе изцяло изобличен, защото се доказа, че подреждането на първо място на Л. Живкова не само не бе мое дело, нито на Центъра, а на самия отдел „Кадри". И др. Тодинова с основание отговори, че как би могло да бъде иначе и че би понесла наказание, ако не стори това. И коя ли инстанция би поставила Л. Живкова назад, за да пропусне други, още повече, че тя не заема ничие място.

Най-важното обаче увисна във въздуха – цялото изложение, – защото то бе насочено изцяло срещу мен, за създаване на обществено настроение против мен, че уж се подмазвам на Л. Живкова. И същевременно – за озлобяване на самата Л. Живкова пак срещу мен, защото ставам причина да се говори за нея. Документите показаха как е дошло предложението, нейното съгласие, подреждането от Института и т.н.

Лъсна цялата подлост на тази съгласувана акция – от една страна официално се спира конкурса по нареждане на Л. Живкова (проведено от А. Фол), от друга страна се използува този факт за публична атака срещу мен, за дискредитиране пред ръководството на БАН и историческата общественост. Добре, че приятелите ме предупредиха навреме.

Но какво стана? Проведох заседанието, съставихме протокол, поисках наказанието на Николай Генчев, но от Отдела на ЦК ми наредиха да спра всякакъв разговор по този въпрос. „Мафията" задвижи Г.[еорги] Атанасов, за да не допусне да падне сянка върху неговите приятели.

Потърсих начин да се видя с Л. Живкова. Поисках и официално среща. Не я получих. Оградиха я така, че не можах да я видя до края на лятото, и то във Варна. Там, чрез местните другари, узнах телефона ѝ, свързах се директно, казах ѝ, че от няколко месеца не мога да се добера до нея, че имам лично оплакване и тя ми определи среща в двореца Евксиноград.

Отидохме с Ана. Тя остана отвън двореца, в колата. Прие ме вечерта към 9 часа. Беше любезна. Разказах ѝ как се отнасят към мен „нейните приятели", като не скрих неудоволствието си от начина на нейното процедиране. Щом е искала другаде да бъде избирана, да беше ми казала на мене или на Института, за да не става предмет на клюки. Тя призна, че се разколебала, след като ѝ казали, че се появили приказки около нейния конкурс (ето още едно доказателство за начина на действие на мафията, защото никой нищо не можеше да говори, тъй като се касаеше за първата – чисто кадрова – процедура, която е напълно закрита) и освен това я убедили, че е по-добре да се обяви конкурс по културна история към Историческия факултет (ето пък кой и за какво се стремеше). Съжалява за това, че аз съм понесъл удара, разбира колко не добре се е получило, щяла да говори с Ал. Фол да изправи стореното.

И двата тези случая предшествуваха разговора ми с П. Младенов и опитът на мафията да ме изпрати в ЮНЕСКО. А веднага след това продължи заговорът, основен изпълнител на който бе Крумка Шарова, с подкрепата, разбира се, на същите, да бъде прокарано решението със заместник-директора на Центъра, за да бъда изведен от равновесие. И трябва да призная, че почти успяха, защото отдавна, да не кажа никога, не съм изглеждал със здравето по-зле. Ана бе явно много загрижена. А и ония подхвърляха тук и там: „Ще го докараме до инфаркт".

Пак се излъгаха, защото нещо, което ни отличава нас с Ана – това е, че издържаме на дълго бягане. Историята с „мафията" нито бе първото,

нито, убеден съм, последното ни изпитание. Откъде ли не се сипеха удари. Косвено и пряко – заради бащата на Ана – преживявания; заради мен – колкото щеш, че и дори няколкогодишно обследване като трайчокостовист; заради самата Ана – от „приятели“ като Начо [Папазов] и сестра му; от врагове; заради Мая и т.н. Не се оставихме да ни прекършат, не допуснахме слабост, не успяха да ни накарат да се скараме, запазихме си самочувствието.

И този път стана така. Зарязах Центъра, да събера сили, като оставих К.[онстантин] Косев сам да се пържи на огъня, за който не намери сили да го погаси нито сам, нито с баща си, макар че бе изцяло в техния ресор: единият – зам.-председател на БАН, другият – зам.-завеждащ отдел „Наука“ при ЦК.

Но и ми провървя. Забелязал съм и друг път – затъвам до гуша и току някъде просветне в далечината и се измъкнем живи и здрави.

10. Сега няколко думи и за Николай Генчев. Не знам в каква категория да го отнеса. Става въпрос не за научните му качества, нито за „увлеченията“ му по числата, по абсурдни тези или по „остри“ подхвърляния, които гъделичкат долни страсти пред младежите, още без критичен поглед.

(Беше публикувал хвалебствена рецензия за една толкова несъстоятелна статия върху игра с числа на рождените и други дати на Левски, че предизвика крайно сполучливата сатирична статия на Петър Незнакомов. Когато по-късно го попитали как можал да публикува подобна глупост, той не могъл да измисли нищо друго, освен да заяви, че „бил пиян“. С подобни шутовски извъртания се е измъквал много пъти, разбира се, разчитайки на силните протекции отгоре. Това именно доведе до въпросното изложение с обвинения и спрямо Г. Атанасов.)

Това е друга тема. Въпросът е за моралните устои на този човек с чрезмерни претенции към другите.

Една от първите задачи, която ми се постави като директор на ЕЦИ, бе да изведа Н. Генчев от бедата, в която бе изпаднал. Бяха му спрели книга за антируската ѝ насоченост. Беше написал и статия, охарактеризирана като охулна за българския народ. За различни прегрешения и писания беше попаднал в Централната ревизионна комисия при ЦК. Против него се бяха опълчили М.[итко] Григоров и други. Готвеше се административна и партийна разправа. Всичко това бе далеч от мен, не бях запознат с неговите истории, нито бях чел неговите статии.

Но дойдоха при мен М.[ито] Исусов и И.[лчо] Димитров с настоятелна молба и от свое име, и от името на Г.[еорги] Атанасов, да се застъпя за Н. Генчев пред Ревизионната комисия. Развиха и такива аргументи – че започнем ли на историческия фронт с административни и партийни наказания, то ще се сложи началото на взаимни дебнения, гонения, клевети. Донесоха ми и последната му брошура за Левски, която бе предизвикала

голямо възмущение сред някои партийни среди. Наистина, в нея имаше много несъстоятелни и неверни тези, казани с лекота остри оценки за „робската психика“, за негодния и незаслужаващ свободата си народ. Но не това бе предизвикало неудоволствието, колкото някои алюзии за сегашното положение на страната.

Съгласих се да се ангажирам в защита на Н. Генчев, написах мотивирано изложение и лично го връчих на зам.-председателя на Ревизионната комисия. Заявих, че поемам ангажимента да организирам в ЕЦИ обсъждане на брошурата с критична рецензия, с последваща публикация на материалите. Без да чакам нареждане от ЦК, проведох обсъждането със заинтересованите специалисти. Отзоваха се и приятели и противници на Н. Генчев, направиха се редица критични бележки и критиката бе публикувана в сп. „Исторически преглед“.

Намесих се и в издателство „Наука“. Бяха спрели луксозен сборник с документи за Левски, подготвен от Народна библиотека, заради предговора на Н. Генчев – същия текст на брошурата, който между впрочем никак не подхождаше с полемичния си тон, със спорните положения за такъв сборник. Предложих да махнат предговора, но да оставят Н. Генчев като редактор на сборника, с един историографски увод от [Кирила] Възвъзова, която беше подготвила сборника. Приеха внушението с радост, за две седмици сборникът бе подготвен и пуснат в продажба [през 1973 г.]. Още един аргумент срещу Н. Генчев отпадна.

Бяха благодарности, какви благодарности! Знам, че не това беше найглавното, за да отпадне надвисналото наказание, но също така не може да се отрече, че една такава намеса по същество, която ликвидирва поводите, оказва понякога голяма помощ за отклоняване на удара.

Мина, не мина една година и Н. Генчев се включи в изложение срещу мен с измислено съдържание, насочено подло, пуснато в мое отсъствие. Такова изложение, че и приятелите му го скриха, но без да го опровергаят, без да го отхвърлят. Покриха го със заговора на мълчанието, само и само да не го науча аз, оставяйки клюката да действува. Добре, че възмути някого.

Не съм отмъстителен по природа. Но бях ужасно раздвоен. Николай Генчев излезе със слаб труд, представен за докторска дисертация. Рецензията и изказванията бяха критични, посочени бяха съществени недъзи. Преборих се с научната си съвест, за да не се самообвинявам, че съм гласувал под влияние на чувствата, за да си отмъстя. Моето „да“ бе гласът, който реши неговия избор, защото мина само с един глас.

(Н. Генчев, на когото не липсват и удачни хрумвания, сам охарактеризира своята защита на докторската дисертация – че станал не „доктор“, а „фелдшер“. Дойде при мен, изрази признателност. След няколко дена отново, отдавайки всичко, което бе направил срещу мен на забвение, като че ли нищо не е говорил и нищо не е правил. Започна с хвалби за книгата

ми, възложили му да пише за Пловдив и намерил в нея много материал и интересни оценки.

Изобщо търсеше отново начин на сближение, което за него бе само временен тактически ход, защото не след много той се нахвърли открито срещу мен, в мое отсъствие, по повод избора ми за академик.)

Не го направих, за да му спечеля симпатиите. Той ми стана дълбоко антипатичен с изнудванията на студентки; с пиянските оргии, които устройва; с разврата, който насажда сред младежта, с националистическите изсилвания, с които гъделичка низки страсти; с антируските настроения, които създава. Благодарение на него и на подбраните от него асистенти, на атмосферата във Факултета, поколения младежи излизат с изкълчено съзнание. Заради евтина слава той е готов да охули всичко.

Смаза Евлоги Бужашки по най-недопустим начин – прокара през Факултетния съвет решение, че не може да бъде повече ръководител на катедра, защото е доцент. Заангажира и партийния комитет, защото за секретар поставиха младеж, който във всичко им угажда – Л.[юбомир] Огнянов. С [Димитър] Косев се противопоставихме. Войната водиха в името на „принципи". Заангажираха Г.[еорги] Йорданов и изхвърлиха Е. Бужашки.

И кого назначиха за ръководител катедра? Професор? Не – доцента В.[асил] Гюзелев. Сложиха на още две катедри за ръководители доценти. Така се погавриха с принципите, които използуваха само, за да очернят и махнат човек, който им пречи. И то без да се стесняват – веднага.

За „верността" към тях, Николай Генчев и И.[лчо] Димитров направиха Любомир Огнянов сътрудник на отдел „Наука" при ЦК. Ето как издигат и кадрите. Как партията се превръща в трамплин за провеждане на лична политика, в угода на амбициите и низките страсти на група хора и на отделни личности: Ал. Фол – член на ЦК; И. Димитров – кандидат-член на ЦК и зам.-завеждащ отдел; Л. Огнянов – сътрудник в отдела, подготвят го отдалеч за кариера и вярна служба.

Обмислено настъпление, бавно, но сигурно завземане на позиции, създаване изкуствено на взаимен „авторитет". И се оказах на пътя на тази група – пречка – защото ме поставиха някакъв си директор на ЕЦИ, който без да ги разбере какво представляват, осуети някои техни ходове. След като прецениха, изглежда, че нямам подкрепа и благоволение, с което те се ползуват, решиха и с мен да се разправят, както с Евлоги и с някои други. Но се оказах по-твърд кокал, за да ме изгризят по тяхна рецепта.

Организираха кампания по моя избор за академик. Илчо председателствува Научния съвет, Н. Генчев преминава във фронтална атака, с предварителна подготовка. Да ме провалят в Научния съвет на историците, и с това да създадат морален прецедент и предпоставки за събранието на академиците. Не лошо обмислен ход – при това Н. Тодоров го няма в София, откъснал се е от академическа дейност, полакомил се е за дипломатически постове, нека си гледа дипломацията цял живот.

Не успяха. Заварих след избора ми за академик (повикаха ме в София) Ана, приятели и хора, крайно възбудени и възмутени. Те не знаеха всички тези истории. А Николай Генчев, вече почти три години оттогава, щом ме види по улицата не знае как да се скрие – забива поглед по покривите или пък води оживен разговор, който изцяло го поглъща.

11. И ето, че през м. април т. г. [1982] най-неочаквано за мен ме избраха за зам.-председател на БАН. Отново се озовах в положение, което ме постави в съприкосновение с „мафията". И то какво!

Най-напред Александър Фол. Оказва се, че чувствувайки положението си нестабилно, той се е насочил към посланически пост. Най-напред към Турция. За това вече се говореше в Министерството. Даже подслушах разговор в отдел „Кадри" в деня, в който се представил, преди да ида в БАН. Тук не успя, понеже определена служба не пожела на никаква цена да загуби позицията, която си беше извоювала. След това се насочил към Италия, но Венелин Коцев си издействувал продължение с още една година.

И изведнъж на Общото събрание [на БАН] узнава, че ще бъда избран за зам.-председател на БАН. Първият му въпрос, щом ме видя, бе: „Кога се връщате, др. Тодоров?" И пуснал в цяла София слуха, че заминава посланик в Атина. Дори тук, на морето, в края на м. юли, ми го донесе Аксиния Джурова: „Очакваме ви, др. Тодоров, през м. септември."

А П.[етър] Младенов не иска да чуе за това. Готви си човек от Министерството и настоява да не говоря за връщане до пролетта на следващата година, защото имало недовършени задачи и времето не работело в полза на Ал. Фол. Наистина, той не е добре гледан от гърците за неговите крайности по линия на траките; допуснал е мотото на следващия конгрес по тракология в Холандия да бъде „Микена и микенците – тракийски ли са?" Ще стане невероятен скандал.

След това с В.[асил] Гюзелев. На следващия ден след избора, А.[нгел] Балевски събра зам.-председателите, за да реши въпроса за научните секретари. Аз предложих Коста Палешутски. Отстоях неговата кандидатура, макар че не го познаваха. Предупредих открито К.[онстантин] Косев, че държа на К. Палешутски. Случи се така, че на разговора присъствува и Илчо Димитров. Отбих колебанията на К. Косев, уговорих и Б.[лаговест] Сендов да не допусне промяна.

На заседанието на Президиума, въпреки че въпросът за К. Палешутски бе съгласуван писмено с Отдела при ЦК, платеният партиен секретар при УПК на БАН направил предложение за научен секретар да бъде назначен В. Гюзелев. Н.[икола] Стефанов веднага подкрепил предложението. Обадил се обаче Бл. Сендов, че аз държа непременно за К. Палешутски, че трябва да се уважава мнението на зам.-председателя за човека, с когото непосредствено ще работи. К. Косев подкрепил Бл. Сендов с думите,

че въпросът е съгласуван вече и ако се създаде прецедент, то всеки ще започне да предлага каквото му хрумне на момента. Така бе предотвратен един, иначе не лошо скроен, опит да бъде прокаран отново човек на мафията за научен секретар. Какво нахалство все пак – да ме поставят в положение да се разправям ежедневно с техен човек. И какво самочувствие – впрочем, те се чувстват на власт – успяха да обработят един завеждащ-отдел на ЦК; намериха кураж да излязат на открито предизвикателство с мен, преди още да се завърна.

Сега, при второто ми завръщане сварих нова ситуация. По сигнал на Мито Исусов, че нещо се готви в Археологическия институт. Проверих при Бл. Сендов и А. Балевски. Оказа се, че пак по предложение на същия партиен секретар те подписали и изпратили в ЦК предложение за нов директор на Института по археология – доц. В.[асил] Гюзелев и нов зам.-директор доц. Л.[юдмил] Гетов, освобождавайки без предупреждение акад. Д.[имитър] Ангелов и проф. В.[елизар] Велков. Партийният секретар им казал, че това било съгласувано и обсъдено предложение, че академичната общественост го приела. А партийният секретар се оказа шурей на В. Гюзелев. Ето още едно доказателство за начина на проникване и действия. Вмъкнат свой човек на отговорна партийна или друга работа и той разчиства терена за нова завоевания. За баламите – поради изключителните качества на човека от мафията.

Попитах двамата ръководители на Академията – дадена ли е оценка за работата на Д. Ангелов и на В. Велков? Те бяха назначени с решение на Секретариата на ЦК преди повече от десет години, заради неблагополучието в Археологическия институт. Изпратени бяха историци, защото археолозите се бяха хванали за гушата. Какъв е резултатът от този експеримент? Ако е положителен, то да се благодари на досегашното ръководство и да се издигнат археолози, които да си поемат работата. Не може едно важно направление да се ръководи от неспециалисти през всичкото време. Ако резултатът е негативен или нулев, то кое дава право да се сменят едни историци и се поставят други, с по-ниско ниво? Само за лични амбиции, с риск да се ликвидира археологическата наука у нас? Казах и някои по-остри думи.

М. Исусов от своя страна обвини и разкритикува процедурата, че се подвежда ръководството [на БАН], че не се довежда до знание и се заобикаля предложението на Центъра. Каза, че той ще възрази на заседанието на Президиума. Така пропадна и този заговор. Всъщност, тази история се оказа неслучайна. Още през зимата е бил разработен този вариант, Ал. Фол е говорил пред свои близки, без да се съобразява много кои го слушат, че начело на Археологическия институт най-после щял да бъде поставен най-солидният учен В. Гюзелев, вместо сегашното ръководство.

Искам накрая да направя някои уговорки.

1. Аз не се опитвам да разкажа историята на „мафията", нито вътрешните боричкания между отделните ѝ членове. Аз съм бил все пак по-далеч от историите в Университета, не съм проявявал любопитство, пък и нямах време за това. Всичките тези години, от началото на 60-те, бяха години на голямо напрежение – създаване на балканистиката като направление и Институт, при подчертано негативно отношение на ръководящите историческия фронт Д.[имитър] Косев, Хр.[исто] Христов и заемащите по-нисши административни длъжности като В.[оин] Божинов, зам.-директор на Института за история и други ръководители на секции и катедри. Единствен [Александър] Бурмов имаше по-друго отношение, но той се отиде рано. (Д. Косев си направи публична самокритика на десетгодишнината на Института през 1974 г. и това му прави чест.) Същевременно това бе период, когато се заех да довърша своята монография за града. И всичкото свободно и крадено време беше погълнато в обмисляне и писане. Без да говоря за допълнителни ангажименти от всякакъв род – административни, партийни и профсъюзни.

Бях се изолирал и свел контактите си до краен минимум, отдавах малко значение на това, което ставаше извън моята сфера. Ще приведа един пример. По това време се взе решение за написване на Многотомната история на България. Бях изключен от състава на редколегията на историята, не ми бе възложен нито един том. Даже не бях предвиден като автор. Не поисках нито обяснение, нито потърсих начин да бъда въведен в колектива. Едва след създаването на Единния център, когато ме назначиха за негов директор, отбелязаха този „пропуск" и възлагайки ми като задача №1 написването на историята, ме включиха в Главната редакция.

Казвам всичко това, за да се разбере, че нито имах възможност, нито имах желание да се интересувам какво става във факултета [Историческия], как се развиват там отношенията между различните групи и какво става по-общо на историческия фронт.

2. Това обстоятелство, трябва да призная сега, ме свари неориентиран върху оформилите се групи сред историците. Не изключвам да съм бил и подведен. Като премислям държането си в Центъра, мисля, че оказах не малка подкрепа на хората от „мафията", поради неведение и доверчивост. В аванс им открих професури, не се противопоставих на различни тяхни домогвания, с което облекчих утвърждаването им сред обществеността. Вярно е, че аз исках да преодолея задръжката в израстването на хората и за по-малко от три години прокарах около 25 професори и ст. н. с. I степен, нещо, което не успя да постигне никой друг Център. За това обаче не съжалявам, тъй като наистина историческият фронт се разгърна в ширина и дълбочина.

Илчо [Димитров] използува Центъра като удобен трамплин, а и аз, отегчен от клопките, които ми устройваха, го лансирах като директор на

ЕЦИ, само и само да се измъкна. Проявих и излишно великодушие към Н.[иколай] Генчев. Наложих Кр.[умка] Шарова за ръководител на секцията, въпреки становището на отдела в ЦК и на Г.[еорги] Атанасов. Така сам създадох предпоставки за сближаването и утвърждаването на „мафията" и в БАН, чрез установяването на комбинации с отделни хора (по-малко или по-дълготрайни).

3. Не се спирам и на съществуващите отношения сега между отделни членове на „мафията" – говори се много за сблъсък между Илчо Димитров и Александър Фол, а към тях съответно гравитират Николай Генчев, който е изцяло с Илчо; Крумка Шарова – изцяло с Ал. Фол; а Васил Гюзелев е с Ал. Фол, но се преориентирвал и към Илчо. Останалите слухтят, постоянно се събирали, обмисляли ходове и тактика, претегляли изгледите за провала или издигането на този или онзи. Сега, като ги знаят, по-лесно се чува и се знае.

Спрямо мен също проявяват диференциран подход. Същият В. Гюзелев, който така арогантно се опита да стане научен секретар на БАН, а сетне и директор на Института за археология, ме потърси, представи се като че ли нищо е нямало и се опита да напомни колко съм бил внимателен към него. Като му напомних защо се противопоставих, той ме увери, че така и предполагал, че нямам отношение към него и че не съм бил злопаметен. Не се стърпях и ме казах, че не мисля същото за него, защото той не е губил време да ме злепоставя и да говори срещу мен, включително и пред Л.[юдмила] Живкова.

Константин Косев пожела да дойде в Атина и към него изяви желание да се присъедини и Илчо. Щяли да бъдат в началото на м. септември със съпругите си.

Изобщо навлизаме в някакъв нов стадий на отношения. Ако представляват интерес ще ги засегна по-късно, по същия начин – доколкото „мафията" или отделни нейни представители със свои постъпки или ходове влизат в досег с мен. Пак повтарям, това не е история на мафията, нито на състоянието на историческия фронт, а на един аспект от неговото развитие, взет обаче в крайно ограничени рамки. Смятам, че не е безинтересно да се знае какви явления са съпътствували нашето развитие. Би било още по-интересно да се разкрият психологическите подкладки и идеологическата насоченост на дейността на тази група историци. Не виждам за съжаление как да направя това, след като нямам достатъчно време.

Тук вмъквам рецензията или изказването, което бях направил за избора на Вяра Мутафчиева в Института за балканистика за старши научен сътрудник.

„В. Мутафчиева е един от тези марксисти, достойни представители на международното марксистко направление в османистиката, което се на-

сочи към разработването на основния проблем на османския феодализъм – поземления режим, положението на непосредствения производител и характера на плащаната от него рента, различните категории поземлена собственост от господстващата феодална класа и борбата между тях.

В многократните си изследвания и в монографията си, не лишени и от неизбежни слабости, които съпътстват всяка изследователска работа – изрично подчертавам това – В. Мутафчиева застъпва марксистки становища. Някои от тези становища тя заимства, други са плод на нейния самостоятелен анализ и интерпретация на изворите, законодателните паметници и литературата. Със своето творчество В. Мутафчиева е заела трайно място в българската историография. Затова свидетелствува не само обстоятелството, че тя единствена от младите е била привлечена като съавтор на тритомната история на България, но и от отношението към нея на представителите на социалистическата историческа наука у нас, в Съветския съюз, в Румъния, Унгария, където са поместени нейни публикации и рецензии, а също така и от други страни, от отношението към нея на реакционната турска буржоазна историография, която не се скъпи в острите си изрази към двамата представители на българската историческа мисъл – Александър Бурмов и В. Мутафчиева. Аз не говоря тук за изводите от политически характер. Отказът да се дадат визи два пъти на мен, и на Страшимир Димитров дори като стипендиант на ЮНЕСКО.

Цялото творчество на В. Мутафчиева, въпреки наличието на непълноти и отделни слабости е сериозен вклад в марксистката историография и никой не е в състояние да ни накара да се откажем от него. Критиката на [Александър] Стояновски е продиктувана от нейното глобално отрицателно отношение към буржоазната историография.

Ще си позволя да кажа още няколко думи за монографията на В. Мутафчиева, без да се впускам в подробности, тъй като съм писал рецензия в сп. „Исторически преглед" през 1963 г., кн. 5. Правя това, тъй като извънредно много се спекулира по един въпрос – писаното от В. Мутафчиева за спахийския институт. Както е известно, В. Мутафчиева застъпва тезата, че тимарът не е бил всякога териториално разграничен, че доходът на спахията можел да бъде откъснат от непосредственото селскостопанско производство, че спахиите не винаги могат да се считат като най-типични представители на господстващата класа и че тяхното положение в сравнение с това на потомствената феодална аристокрация не е било цветущо.

Ще припомня, че беше време, когато и Бистра Цветкова в своята работа „Характерни черти на османския феодализъм в българските земи" пишеше, че „османският господар в първите векове на империята не е бил нито собственик, нито владелец на подарената му земя, а само държател, владелец на доходите от нея".

По-късно Б. Цветкова се отказа от тази теза, без обаче да си направи самокритика или се обвини в буржоазен обективизъм. Защо тя се отказа? Защото се запозна с изследването на А.[на] Ст. Тверитинова. Но Тверитинова не изчерпва всички тенденции и школи в съветската марксистка историография. Професор Анатолий Ф. Милер стоеше на по-други позиции и без да изследва специално аграрните отношения, в своите трудове той развиваше схващания, които послужиха като отправен пункт на В. Мутафчиева, в това число и за формиране на моите собствени възгледи по въпроса – той ми е бил ръководител. Мисля, че влиянието на проф. А. Милер не е останало безследно и върху Страшимир Димитров. Та има ли вече останал сериозен изследовател, който да си позволи да твърди, че спахията, това е помешчикът у нас? Та има ли вече изследовател, който да твърди, че у нас е господствувало едрото земевладение и че селяните са били феодално обвързани към земята и феодала, както е в Западна Европа и в Русия? Оспорва ли някой тезата на Стр. Димитров, че спахийският институт е бил ликвидиран със законодателен акт, който превърнал спахиите от фактически във формални рентиери, без това да срещне каквато и да била съпротива – нещо съвършено естествено, ако се касаеше до отнемане на земя. И без – изрично подчертавам това – някой да се осмели и до днес да нарече този акт аграрна реформа. Ако спахиите бяха едри поземлени собственици, ако те именно бяха носители на феодалната собственост в Османската империя, да приемем ли, че след тяхното унищожение и изобщо през XIX в. не съществува вече феодализъм в Османската империя?

Не искам да се впускам в повече разсъждения. Казаното дотук, мисля, е достатъчно, за да се види до каква степен злоумишлено се представя една теза, която има всичкото законно основание да бъде защитена в марксистката историография, за да се урони престижа на един учен. Може би не всичко в тази теза да е още избистрено, да има както спорни моменти, така и изобщо неправилни положения. Въпросът обаче се намира в стадий на научно изследване и разработка и не може безапелационно да се отричат противоположните схващания, като им се залепва при това опасен етикет.

Снощи Научният съвет на Института за балканистика прие нов труд на Вяра Мутафчиева и Страшимир Димитров.

По повод рецензията на Бистра Цветкова. Човек като я прочете, отнася едно общо впечатление, което, според мен, може да бъде най-добре предадено със стиховете на Радой Ралин:

Аз съм пратен на земята
да кълня с класовете.
Аз съм знаме на борбата,
аз съм сърпа на жетваря.

Аз съм гума, аз изтривам,
аз съм захар за сладкаря,
аз съм, аз съм... асансьора
що изкачва пет етажа.
Аз съм, аз съм, аз съм
йод и бинт за всяка рана,
аз съм въздуха що дишате.
– Айде, ти си Петър Райчев,
ние ще лепим афишите.

Въпросът обаче има не само сатирико-хумористична страна, тъй като се касае за научна и обществена преценка на творчеството на един наш колега, израсъл между нас, защитил дисертация сред нас, публикувал всички работи в органи на института и издал монография от името на института.

В своята рецензия Б. Цветкова всъщност не прави рецензия. Тя не разкрива добросъвестно приноса на Вяра Мутафчиева в нейното творчество, не проследява развитието на своя колега; не анализира цялостната продукция на В. Мутафчиева, за да даде и на Научния съвет възможност обективно да направи своята преценка.

Всъщност Б. Цветкова си е поставила за задача да полемизира с В. Мутафчиева и разчитайки на известни обстоятелства, тя използува „проверения" начин да се облекчи воденето на полемика – да измислиш противника или в краен случай да го подведеш под нужния шаблон. Шаблонът в случая е: 1) абсолютна научно-изследователска негодност (липса на какъвто и да бил принос, методологическа и методическа безпомощност, не познаване и не можене да си служи с извори); 2) липса на всякаква научна етика, изразена в плагиатство, не признаване на чужди заслуги – на наши и външни автори. 3) и не на последно място – възкресяване на буржоазни концепции.

Всяко едно от тези положения, ако отговаря на истината, е достатъчно обвинение, за да бъде отстранен даден научен сътрудник из нашите среди. Аз не ще се спирам повече на рецензията на Б. Цветкова, тъй като в своята не обективност тя я е довела до такава абсурдност, че прави излишна всякаква полемика с нея.

Аз искам накрая да отправя един апел, който важи може би не в еднаква степен, но за всички ни – апел, който се отнася до внимателното използуване на властта, която ни се поверява.

Ето какво пише Достоевски за случай, когато човек загуби чувство на мярка: „Поставьте какую нибудь самую последную ничтожность у продажи каких нибудь дранных билетов на железную дорогу. И эта ничтожность тотчас же сочтот себя вправе смотреть на вас Юпитером, когда вы пойдите взять билет pour vous montrer son pouvoir."

Другари, нашият колектив е съумявал да се окаже на висота при решаване на редица сложни въпроси както от научно, така и от организационно естество. Не се съмнявам, че в крайна сметка обсъждането на творчеството на В. Мутафчиева ще е от полза естествено най-напред за самата нея, а сетне и за целия колектив, включително и за рецензента Б. Цветкова, която в изказването си направи още един печален опит да прехвърли вината от здравата глава на болната.

В заключение, горещо препоръчвам на Научния съвет да присъди на В. Мутафчиева научната степен „старши научен сътрудник" като морална награда за нейната упорита научно-изследователска дейност в продължение на около 20 години в областта на османистиката."

Такава беше атмосферата в Института за балканистика.

[послепис, без дата, откъм 1995–1996 г.]

(Сега, когато се преписваше този текст не си позволих никакви промени. Може би ще направя допълнения за развитието на отношенията ми с последните лица, но само като съвременна оценка в съответните бележки, които продължавам да водя. Изминали са повече от десет години, които се отразиха по различен начин на всички ни.)

[бележка на прикрепен отделен лист, без дата, откъм 2000–2001 г.]

1. Не смятам за нужно да се издава текста за „мафията" сега. Ще предизвика навярно полемика на историческия фронт, която най-малко сега е нужна. Нека се издаде сред време, когато няма да ни има „героите" на тогавашните разправии. И да оставим възможност да се изясняват отношенията като се проверят и архиви и донесения от МВР. Навярно тогава ще бъде по-интересно.

2. Но да се препише в няколко екземпляра, да се запази, като може би да определят моите историци Мая и Върбан къде да се съхранява. Оригиналът да остане в моя архив.

[продължава предишният тефтер по дати]

9.VIII.1982 г. [понеделник]

На 9-и отидох в Министерството [на външните работи]. М.[арий] Иванов ми даде да прочета записките, които е водил от разговорите на А.[ндрей] Громико с П. Младенов.

За НРБ–СССР – удовлетворение – 14 млрд. рубли през 1971–1975 г., 29 млрд. рубли през 1976–1980 г.

В СССР – няма критическа ситуация, но проблеми има. Ще продължат да помагат, но помагат и на много други, а военните разходи са колосал-

ни. Ако се намаление само с 25% и средствата се използуват за потребление, то страната би била залята от изобилие. Продоволственият проблем не е решен, изисква прехвърляне на средства. Само не от отбраната.

За Турция [извод] – режимът е реакционен. Ще се развиват отношенията на принципна основа. Ще поставят открито въпроса за базите, като нямало да водят сладък разговор. Могат да бъдат използвани от американците.

За Гърция – положителни тенденции в ПАСОК. Позицията за Полша говори за мъжество. „Так поступить – надо имет мужество". Има разлика между обещания и практика, но това, което се прави е добро, като се има предвид обстановката. Внимателни са към СССР. „Но мы с вами ведем общую политику и улучшение ваших отношений и ваше влияние это улучшение наших отношений с ними и наше влияие. Это понятно и нам и вам – нужно оказывать политическое влияние, развивать экономические контакты. Это важный участок политики, ваш сосед. Мы не имем сигналов от них для контактов с нами. Может быть они сделаюг это через вас."

За безядрените зони – Западът решително е против, включително и [Хелмут] Шмидт.

По разоръжаването: „Будущее плохо."

10.VIII.1982 г. [вторник]

Отпътувах за Атина. Прекарах там до събота, 14-и, когато отлетях за Будапеща през София.

Главно текущи въпроси. Имах само едно среща – с Х.[арилаос] Флоракис. Написах и една информация за обстановката в страната, която прилагам.

„Посетих Флоракис на 12-и т. м. в ЦК. Уговорих с него да бъде поканен, без ангажименти от ЦК на ГКП, Георги Йорданов. Съобщих му, че в началото на м. септември ще дойде в Атина и Д.[имитър] Станишев.

Х. Флоракис ми разказа как се развиват отношенията с ПАСОК. След завръщането си от България А. Папандреу устроил толкова очакваната и искана от Х. Флоракис среща. Това Х. Флоракис отдава до голяма степен и на разговорите, които А. Папандреу е имал у нас.

Ръководителите на ГКП и на ПАСОК се договорили:

а/ да бъде спряна полемиката между двете партии, като вредна за всяка една от тях и общо за развитието на страната по пътя на „промените".

б/ да се устройват срещи на различни нива, периодични и ad hoc, между представители на двете партии за размяна на мнения и съгласуване на позиции.

в/ нормализиране на синдикалното движение – за избягване на конфронтацията и за да не се допуска използуването му за политически цели от десницата.

Били уточнени и редица подробности около изборната тактика.

Договарянето влязло в сила веднага и последствията не закъснели. Внесеното успокоение било оценено положително от състава и на двете партии и от широките слоеве на населението. Постигнатите резултати Х. Флоракис оцени като добри за краткия период от действието на споразумението. То имало ограничено времетраене – до провеждането на изборите, но и двете страни възлагали определени надежди, че то би могло да прерасне в по-дълготрайно сътрудничество.

Внезапно от ПАСОК било заявено, че споразумението не могло да остане в сила с мотивировката, че ГКП проявила по-големи искания. Това, според Х. Флоракис, било невярно. ГКП се съгласила да поддържа ПАСОК и в Атина, и в Пирея, и в Солун (противно на изнесеното в пресата, че ГКП настоявала да запази Солун). Партията поискала Кавала, където действително тя водела, и Ханя (Крит), където на представителите на ГКП при миналите избори не му достигнали само 200 хиляди гласа.

Причините за отказа на ПАСОК били местни и външни. Под местни Х. Флоракис подразбира все по-засилващия се антикомунизъм на определена група в ръководството на ПАСОК, особено сред по-младите. В хода на разговора той назова А.[ндреас] Христодулидис, К.[остас] Лалиотис като „открити антикомунисти". Но по-голямо значение отдаде на „външните усилия". Имал точни сведения, че били упражнен голям натиск и дори били поставени условия пред А. Папандреу да не поема пътя на сътрудничество с ГКП.

Сегашното положение Х. Флоракис оценява все още като период на „ограничено сътрудничество". Възложено е на Н.[иколаос] Калудис, ръководител на парламентарната група на ГКП, да разговаря с представители на ПАСОК (срещата е фиксирана), да им обърне внимание, че позицията на ПАСОК да седи на два стола може да има отрицателни последствия за него. Същевременно да види докъде все пак може да се запази и осъществи набелязаното сътрудничество. ГКП е определила своите кандидати, но е готова да маневрира.

Засега линията на ГКП е да се настоява на сътрудничеството и на тази база да се действува, без да се създава напрежение между двете партии. По места имало установени добри контакти с местни ръководители на ПАСОК, не малко от които казвали направо, че ще подкрепят и гласуват за представителите на ГКП, където има условия те да спечелят изборите.

Нов момент е предложението на КОДИСО за сътрудничество с ГКП на изборите. ЦК на ГКП приел исканата среща, но предложил това да стане в бюрото било на КОДИСО, било на ГКП, а не в домовете, каквото било предложението на КОДИСО. Преговорите водела г-жа [Виргиния] Цудеру. Принципиални възражения за сътрудничество с КОДИСО нямат, но проблемът, който изниква – как биха погледнали хората на ПАСОК на такова сътрудничество. Няма ли това да засегне и да отблъсне тези от тях, които са за сътрудничество с ГКП.

Изобщо Х. Флоракис охарактеризира положението като сложно и борбата трудна. Целта на ГКП е да запази позициите, които има и евентуално да излезе с известен актив, което би имало голямо морално значение. ПАСОК обаче си поставя същите цели и залага много на тези избори, за да докаже, че може сам да продължи „промяната", че народът на него е възложил доверието си. В този смисъл, според Х. Флоракис, „добре би било ПАСОК да получи някой друг удар, за да извлече полезен урок, че без сътрудничество с ГКП не може да върви напред".

Но тук се намесва Нова демокрация, която от своя страна засилва по всевъзможен начин натиска си, за да нанесе поражение на ПАСОК на тези избори – в смисъл да се види, че има сериозен отлив от него, отлив, който тя ще иска да задълбочи след това.

Всичко това прави наистина много сложна обстановката и ръководството на ГКП е нащрек. Основната задача на ГКП в настоящия етап е да не допусне ПАСОК да отиде надясно. В този смисъл са дадени указания да се упражнява натиск и критика, които да поощряват осъществяването на демократични мерки от страна на ръководството на ПАСОК и неговото правителство.

ЦК на ГКП е отклонил отново предложението да се организира ляв център с помощта на ГКП (това предложение се прави доста отдавна и досега е отхвърляно като неперспективно).

Накрая Х. Флоракис ми каза, че приел поканата на президента К. Караманлис да присъствува при обявяването на новите офицери. При него се приближили не малко офицери от действуващия състав, от разговора с които е останал с добри впечатления. Затова е решил да участвува и той с други представители на партията, на чествуването на деня на гръцката армия, обявен в края на седмицата."

(Общо за положението, вж. информацията, която дооформих в самолета и дадох да се препише в София на 15.VIII.)

15–20.VIII.1982 г. [неделя–петък]

В Будапеща на конгреса по стопанска история. От България бяхме двама с Л.[юбен] Беров.

Беше интересно да се види като опит на организация – предварително подготвени и обсъдени материали, с дискусия върху същността на концепциите и изводите, и върху практическото им приложение върху отделни райони и сфери.

Срещнах много познати, възобнових контактите. Свърших и полезна работа по линия на Световната история на цивилизациите. Със съветските хора уточнихме това, което предстои на първо време.

Приближи ме чл.-кор. [В. Н.] Котовский, представителя на СССР в Международния комитет. Жена му била сътрудник в съветската идеоло-

гическа комисия и му казала, че сме се били запознали. Той без уговорки ме попита – как сме могли да допуснем такива идеологически извращения, издигани в официална идеология без да имало следа от марксизма в тях? И веднага спомена – как изкопахте Рьориховци? Аз се засмях и му казах, че знае по-добре от мен как и защо е станало това, но въпросът е как се получи така, че и съветската идеологическа мисъл не опонира, а издава същите трудове? И той ми отговори с усмивка, че у тях също не всичко е благополучно.

Много интересни неща за положението в Унгария ми разказа [Васил] Баев, шарже д'афера в посолството. Възхитен е от работата на унгарската партия. С примери, и то много убедителни, ми показа какво са постигнали:

– в разграничаването на партийната от държавната работа; избягнали са всякакво дублиране и са дали простор на инициативата на основата на пълната лична отговорност на отговорните служители и функционери (изключва се пряката намеса на ЦК);

– в повишаване ролята на Парламента и на контролните му функции върху министри;

– в утвърждаване ръководната роля на УКП чрез правилността на провежданата политика; решенията на партията не са задължителни за безпартийните; затова се взимали решения;

– синдикатите – основна функция – защита на интересите на трудящите се, право на вето;

– ръководният партиен кадър – образец на скромност;

– съсредоточаване усилията върху изгодни и осъществими икономически обекти и дейности.

Всичко това ми разказа на фона на различни случки – на звънене от София по телефона да иде в ЦК [на УКП] по стопански и други непартийни въпроси; да се обади на министър-председателя или на друго отговорно лице. Не искали да разберат, че ЦК не приемал да се меси по държавните, стопанските въпроси; че и министър-председателят препращал всичко на съответните министри. Благодарение на това министър-председателят имал само един помощник и секретарка, и смогвал сам да прегледа материалите, които постъпвали при него за деня (при нас били постъпвали до 600–700 стр. дневно). ЦК на УКП били само 130 души, а министрите с министър-председателя – 14 души. Има на какво да се поучим.

21.VIII.1982 г. [събота]

В къщи сварих Ана разстроена. Машка с Ели в болница. Още на третия ден от яслите Машка хванала вирусна бронхопневмония, развила и астматичен пристъп. Дали ѝ каша, тя аспирирала, задушила се и посиня-

ла. Ана в последния момент излязла от вцепенение, бръкнала дълбоко в гърлото ѝ и предизвикала дихателен рефлекс. Така спасила бебето.

Пиша го и още треперя – какво можеше да стане. Отидохме до болницата – душичката ходи, говори, закача се; но нищо не иска да погълне. Опасността е минала, но трябва много да се пази. Малка я пуснахме в яслите, надценихме възможностите на детето. Трябва да се търси друго решение.

23.VIII.1982 г. [понеделник]

Уточнихме програмата за пребиваването на Георги Йорданов. Ще тръгнем оттук заедно, защото най-напред ще посетим Атон.

Голяма трагедия със съпругата на Ст.[илиян] Данов – болна е от остра форма на левкемия. Колко ли ще удържи?

24.VIII.1982 г. [вторник]

В БАН и РИС. Организационни и текущи въпроси.

25.VIII.1982 г. [сряда]

На вечеря в чест на [Амаду Махтар] М'Боу. Покани ме Г.[еорги] Йорданов.

А. М'Боу ми оказа внимание, подчерта някои мои заслуги. Аз пък върнах с комплимент за Атинската академия и за Г. Димитров. Беше и акад. Дечко Узунов. Направи ми тъжно впечатление с ролята, която му отреждат сред толкова други млади, и която приема. Не е ли бил винаги такъв, на разположение на всички режими?

Варчо, с много амбиция, подготви съобщение за българо-гръцкия симпозиум. Събрал е интересен материал, анализирал го е добре. Ще може да стане и дипломна работа след време. Темата е интересна – за федерацията на Балканите (80-те год. на XIX в. – Източното дружество в Гърция и връзките му с България и другите балкански страни).

26.VIII.1982 г. [четвъртък]

На 26-и към 17.30 часа тръгнахме с две коли за Гърция. Г.[еорги] Йорданов ни настигна близо до границата. В Солун стигнахме към 9.30 часа. Илия Петров дойде до границата, където се разпределихме в нашата и неговата кола. Настанихме се в х-л „Македония".

27.VIII.1982 г. [петък]

Заранта рано се отправихме за Пела и Вергина. [Манолис] Андроникос ни посрещна, разведе. Беше развълнуван от току-що направеното

откритие. Беше намерил преди един ден в подножието на двореца театъра. Така смятаната все още за недоказана негова теория за убийството и погребването на Филип II в този район намери най-силния си аргумент – наред с гроба и мястото на извършеното престъпление, в непосредствено съседство.

След обяд обиколихме няколко византийски църкви от различни епохи.

28.VIII.1982 г. [събота]

Тръгнахме за Атон. На Арсаната на Зограф ни посрещна новият губернатор на Атон, професорът–теолог от Солунския университет. Беше ни поел с отделна лодка, която предостави на наше разположение и на следващия ден. Възползувахме се, за да направим една цяла обиколка със спиране в руския манастир Св. Пантелеймон, Голямата Лавра, Ватопед и Хилендар.

Зограф – монасите ни посрещнаха този път с голямо доверие. Благодарение на постигнатите резултати, които им показаха, че по-безкористни поддръжници от комунистите и от България, те няма да намерят. Дълго време им внушаваха, че комунистите са най-опасни за тях, и те гласуваха доверие на различни мошеници – и гърци, и българи, които жестоко ги ограбиха. Трябваше един адвокат–комунист грък [Димитриос] Тракидис да им отвори очите. И разбира се най-вече Генералното консулство, което най-после разбра коя е стратегическата задача.

Г.[еорги] Йорданов, който за пръв път посети манастира, разбра великомъченическата участ на монасите, тежките условия на живота в манастира. Разбра, че първопричината за тежките условия са самите монаси и ние, които късно се заехме да им помагаме.

29.VIII.1982 г. [неделя]

Св. Пантелеймон – случихме се в църквата, когато един едър, охранен и млад монах подканяше една група гърци да се поклони и целуне кутията с мощи. Като ни видя, че чакаме, се обърна към нас, с доста нахален език: „А что, вы не православные?“ Отговорих му: „Мы православные, но не верующие.“ Изгледа ни с унищожителен поглед и подхвърли само: „Не верующие, а...“

Най-силно впечатление правят камбаните. Казват, че имали голяма библиотека, но не можахме да я посетим. Всички бяха на служба или почиваха.

Великата Лавра – най-старият манастир. Внушителни постройки със своята архитектура, оформление – запазили се от ранно-византийско време, без да претърпят бедствия – нито пожар, нито земетресение, нито

грабеж на пирати. Макар че не бяха предупредени, посрещнаха ни с биене на камбани. Разведоха ни добре, обядвахме в трапезарията на мраморни маси, скромно, в блестящо чисти чинии. Имаха само трахана, но сготвена вкусно, сирене, салата и диня.

Два кипариса, според тях с над хиляда години, минавали за най-старите запазени кипариси. Изобилие на богатства в ръкописи и вещи от IV в. нататък. Уникални неща.

Ватопед – посрещнаха ни същите отци, които ме приеха преди две години. Спомниха си. Отново обиколихме църквата и библиотеката.

Хилендар – поставихме си за цел да разберем какво е станало с Паисиевата килия. Води ни самият игумен.

От разговорите разбрахме, че три години предишният губернатор Цамис задържал строежа и го разрешил едва след като се съгласили да разрушат и застроят наново това крило така, че да оставят незасегната килията на Паисий като светиня за българите.

Както от този факт, така и от разговорите и отношението на ръководството на другите гръцки манастири разбрахме, че трябва да се освобождаваме от примитивното разбиране за враждебността на гръцкото духовенство към всичко българско. Всъщност, в лицето на духовенството ние намерихме съюзници по жизнено важни въпроси на Зограф. Тука вее по-друг дух, имат общи интереси, пък и времената се измениха от един век, век и половина насам.

30.VIII.1982 г. [понеделник]

Г. Йорданов замина с кола, за да види Делфи. Ние с Ана отпътувахме със самолет за Атина.

В резиденцията сварихме Бахнева с майка си.

31.VIII.1982 г. [вторник]

Рано сутринта отлетяхме за Крит. Проведохме кратка среща с номарха и обстойно разгледахме музея. След това Кносос. Втори път ги обиколих, заслужаваше напълно. Забележителни са.

С колата на секретаря на партийната организация на Крит, която сам той караше – Михалис Спиридонакис – и още една кола отидохме до Ретимно.

На няколко места спирахме, хората щом ни виждаха, т. е. виждаха секретаря и разбираха, че някого води, се приближаваха до нас за разговор. Сърдечно ни заговаряха и черпеха. Особено мило бе в едно планинско село, разрушено изцяло от немците. Спряхме се да пием по едно кафе. Поднесоха ни и техния, много вкусен, кашкавал и диня. И полуизсушени филии хляб. Така ни се дояде, че пропадна всяка мисъл за вечеря. Искаха

да ни задържат на козе месо, но отказахме – можеха да ни задържат така цяла нощ. А заранта ни предстоеше заминаване.

1.IX.1982 г. [сряда]

В 12 ч. посетихме Х.[арилаос] Флоракис. Той направи кратко изложение за положението в Гърция.

1. Вземайки повод от предадените му поздравления и пожелания на нашето партийно и държавно ръководство, той говори за особеното значение на връзките между нашите две партии. Той отбеляза освен това изненадващото развитие на българо-гръцките отношения, което надхвърлило и най-оптимистичните прогнози. Какво не е правела гръцката буржоазия, за да създаде бездна между двата народа. Дори в затвора, когато са ги строявали, са им викали: „Българи, крачка напред". До преди две десетилетия прозвището „българин" в официално Гърция е било най-унизително и най-опасно, защото е било синоним на върховно предателство към гръцката държава. Докато днес в Гърция няма по-обичан народ от българския. И към русите имало хубаво отношение, но българите са на особена почит и всенародно внимание. Заслуга в това отношение, и то голяма, има ГКП, която винаги е стояла на интернационални позиции, подобно на БКП, и никога не е била обвинявана в национализъм.

Същевременно Х. Флоракис отбеляза, че не всичко е наред с държавния апарат. Така службите на сигурността са преглеждали един по един екипа на българската група за строителство на партийния дом и са зачеркнали 4–5 души, без да дадат обяснение. Министърът на сигурността се срещнал с депутат на ГКП и го помолил да бъде обяснено внимателно на нашата група да бди за своето поведение, защото щяла да бъде постоянно следена. Х. Флоракис отдава голямо значение на факта, че министърът съобщава това. [Антониос] Амбатиелос пожела да се срещнем през следващата седмица по този повод и по някои други въпроси.

2. За хода на общинските избори. Повтори казаното преди това. Усилията за постигане на общо съгласие не дали резултат. Надделели политическите съображения – ПАСОК да покаже, че не сътрудничи с ГКП.

Нов момент бил проявеният стремеж ПАСОК да привлече за сътрудничество Фракцията и другите леви групировки, за да не допусне съсредоточаването на левицата и ляво настроената част от обществеността около ГКП. Кой стои зад всичко това? А. Папандреу или окръжението – ЦК на ГКП не може да отговори.

Партията е пред дилемата – срещу кого да воюва и кого да отблъсва – десницата или ПАСОК. Затруднено било установяването и провеждането на единна тактика; редица членове се поддавали на леви отклонения в практическата си дейност. Механично пренасяли критиката, която се правела горе, в отношенията си с редовните членове на ПАСОК. Лозун-

гът „Отиваме на изборите сами“ го схващали опростено, без да се търсят съюзници.

3. За външната политика бе кратък. Завой на ПАСОК надясно. Кипър – срещу [съюза] АКЕЛ – Сп. Киприану и поставянето на кипърския въпрос в ООН; за базите и НАТО. Тристранна политика на К. Караманлис.

След обяд, след няколко размени на телеграми, посетих [Христос] Махерицас, за да му съобщя, че престоят маневри на Варшавския договор в НРБ в края на м. септември. Настояваха да посетя А. Папандреу, но им писах, че това е невъзможно. В един и същи ден на 1.IX. пристигат в Атина и [Ясер] Арафат, и Ф.[рансоа] Митеран.

Х. Махерицас внимателно си взе бележка за казаното от мен, че нямат стратегическо или тактическо значение за района, че преследват по-обща цел – координиране усилията на различните родове войски, че характерът им е – тук той сам подсказа – in-offensive.

След като благодари за приятелския жест, той неочаквано вмъкна въпроса за р. Места. Между Гърция и НРБ нямало нито открити, нито нерешени въпроси. Години наред слушал, че водите на р. Места ще се разпределят приятелски, а все се отлагало решението на този въпрос. Сега пък това решение било обременено с предизборни ангажименти. Аз казах, че ние очакваме гръцкия отговор.

Г.[еорги] Йорданов с Мая заминаха за Пелопонес – Олимпия, Арголида, Епидавър.

Вечерта – прием в градините на двореца. Ана за пръв път участвува на такъв прием на открито. На приема ме срещна Я.[нис] Потакис. Спря ме и каза, че иска на всяка цена да се устрои среща с [Атанас] Гинев. Да излезем от фазата на приказките и да пристъпим най-после към дела. Поиска да осигурим два дена делова среща – извън Солун. Съобщих това веднага на следващата заран в София.

Видяхме се с [Елени] Арвайлер, беше в групата, придружаваща Ф. Митеран. Говорихме надълго и с [Георгиос] Мазаракис.

2.IX.1982 г. [четвъртък]

Посети ме [Януш] Левандоски. Разказа ми за положението в Полша, за решимостта на [Войчех] Ярузелски да демократизира полското общество. Застъпвал тезата, че изключване на широкото народно участие в управлението в името на дадена организация, било тя и партия, или на личността, дори и Сталин, противоречи на марксизма. Срещнал затруднения в административното устройство и ръководство. Я. Левандоски му обърнал внимание, че навличане на военна шапка не е решение, че трябва да се заеме с изграждане на нова гражданска администрация в условията на

военния режим, искал да разколебае залегналата у В. Ярузелски мисъл, че мисията на военните се изчерпва с въдворяване на реда.

Направен бил опит за разделяне на властта, за предаване на партийните функции на [Пьотр] Олшевски. Но В. Ярузелски разбрал това и не го допуснал. В. Ярузелски настоял, че въпреки трудностите щял да бъде изграден полски модел на социалистическа демокрация.

Разказа ми каква е била съдбата на изложението, което Я. Левандоски изпратил за извеждане от икономическата криза, с конкретни предложения. Направили само едно копие и не му дали ход.

Приятел негов в ЦК тогава размножил раздела за дълга към банките в чужбина и изпратил единия екземпляр в Министерството на финансите. Дигнал се страшен вой, защото Я. Левандоски охарактеризирал взетата позиция от поляците по същество като вражеска, защото била най-неизгодна и с нищо не облекчавала погасяването на дълга. Предложил два варианта, единият от които допаднал на В. Ярузелски. Той му възложил да го съобщи на А. Папандреу и да преценят какво би могло да се направи.

След това говорихме за Гърция. Той бил два пъти у А. Папандреу – през м. юли, преди да иде в Полша, и в навечерието на посещението на Ф. Митеран.

А. Папандреу му обяснил защо полският въпрос не се разисквал по същество – нямало платформа за обективното му обсъждане. Той бил използуван от САЩ за нанасяне вреда на комунизма и на СССР, т. е. включен бил като един от елементите на отношенията Изток–Запад.

Във Версай не се обсъждали отношенията Изток–Запад. Това станало по-късно в ООН. Разглеждали отношенията с всяка социалистическа страна поотделно. Най-експлозивно определили положението в Румъния. Окачествявайки го като безнадеждно, те решили да не ѝ окажат помощ. Обратно, приели да подпомогнат Унгария. За България казали да решава проблемите си със СССР.

По този извод – за България – А. Папандреу се спрял, замислил се и казал: „Не всичко разбирам в България." Затова и не взел думата.

(Това става, след като бе посетил страната и се говореше, че е много доволен. Интересно е да се разбере кое му е направило впечатление и кое го е смутило.)

На обяд поканихме К.[онстантин] Косев и И.[лчо] Димитров, които бяха със съпругите си на туристическа обиколка. Настанихме ги в посолството, защото тук нямаше място. Разговорът ни беше приятелски, но стана така, че централно място заеха Кр.[умка] Шарова и Ал.[ександър] Фол.

Усилията на Илчо бяха насочени към това да докаже, че Крумка, ненавиждайки Н.[иколай] Генчев, пренесла отношението си и към него и правела всичко, за да го елиминира от честването на 1300-годишнината.

(Оправдава се това, което писах за мафията – боричкане за повече власт и за по-голям достъп до разпореждането със средствата.)

Също и с Ал. Фол – колко го ненавиждал, макар че Илчо се държал внимателно към него.

Говорихме и за БАН. Все още, както ни каза Косьо, в отдела на ЦК продължавали да смятат, че изпълнителният орган за ръководство на науката трябвало да бъде КНТП. Г.[еорги] Йорданов има по-друго мнение – според него трябва да се изведе БАН от това подчинено и унизително положение.

3.IX.1982 г. [петък]

Денят на многото посещения. Заранта разгледахме новия олимпийски стадион. В 11 часа бяхме при М.[елина] Меркури. Поднесох ѝ снимки на баща ѝ, снети в София през 1956 г. Развълнува се много.

В 12 часа – при Х.[арилаос] Флоракис, за да се срещнем с М.[икис] Теодоракис.

Започна направо с оплакване. На няколко пъти не му е провървяло с българите. Смята, че не е случайно. Най-напред в навечерието на хунтаджийския преврат. Уговорено посещение със София, броя на участниците и само някакъв допълнително възникнал спор за някакви си 50 долара отложил пътуването с няколко седмици, по време на които става преврата, арестуват М. Теодоракис и т.н. (Г.[еорги] Йорданов ми каза, че знаел всичко това и правото било изцяло на негова страна.)

Вторият случай съвсем извел композитора [от релси]. Повикали го за концерт, а след това за запис. Концертът минал при голям подем, но за записа казали да почакат няколко дена. Ха днес, ха утре, минала цяла седмица. Все със залъгване. Ангажирал се и министър, никакъв резултат. Преляло търпението им срещата с директора на „Балкантон" – представили го, вероятно, за да концентрират върху него отговорността. Това постигнали, макар че работата не се свършила. Този директор попитал М. Теодоракис с какво се занимава, какво работи.

По този повод Г. Йорданов ми разказа за културния аташе в Италия. По време на организирането на дните за Леонардо да Винчи станало дума за това, какво би могло да се изпрати от Италия за София. Споменали и за „Тайната вечеря" в Милано. Като чул това, културният аташе заявил – да съобщят в София, че той се наема да я достави от Милано в България.

М. Теодоракис изнесе още един неприятен случай как го повикали да изнесе концерт за Асамблеята и как по същото време направили прием и не съобщили за концерта...

Най-интересна бе постановката, която той даде защо и у нас, и някъде другаде не го приемат. Според него „ждановщината" още продължавала, а изкуството реално се е откъснало от народа. В стремежа си да усво-

им и популяризираме музикалното наследство ние, в социалистическите страни, сме се затворили изцяло в плен на това минало и не даваме път на новото. Фетишизирали фрака и папийонката и не искали за излязат от камерната и концертната зала. Творчеството се плъзга по линия на подражанието – музика, която да е за едно малцинство, да се разбира и приема от оглашените. Масите се обявяват за невежи.

Неговата идея е да се създаде такава симфонична музика, която да бъде разбрана и приета от широките слоеве, да може да се изпълнява на стадиони и хората да идват с удоволствие, както младежта е намерила и своята музика и своите кумири. Кому, ако не на композиторите от социалистическите страни, се пада тази историческа задача – да създадат народна музика, но не народна по име, а съвременна, която да използува всички най-завършени музикални форми. Вместо това музикалните дейци и съюзи от соц. страните нито създават, нито поощряват други да творят, дори водят война срещу такива като него. Колкото и да е странно, той е най-малко признат от нашите музикални среди, докато народите го обичат.

Отправи критика и за спадане на творческата активност у нас, благодарение на отнемане на стимула, на необходимостта да твориш, за да съществуваш. Достатъчно е някой да е набеден, че е композитор, писател – той вече, без да се труди, е обезпечен.

Х. Флоракис и Г. Йорданов слушаха и мълчаха, а като останахме насаме Г. Йорданов призна, че имал абсолютно право.

Уговорихме се по висящите въпроси.

Вечерта – на таверна. Дойде и Ана за пръв път. Изпълнение – нищо особено, но ѝ направи впечатление как се разтоварват: дошли да се веселят, хората си знаят певците, песните, сами пеят и който когато поиска излиза и играе, както си иска и колкото може. Никой никому не се надсмива, няма лъжлива скромност.

4.IX.1982 г. [събота]

Изпратихме Г. Йорданов за Солун. Пристигаха Д.[имитър] Станишев с Дина и сина им Сергей, гости на ЦК. Настаниха ги в х-л „Каравел“. Ние ги поканихме на обяд. След обяд към 7 часа заминаха за о-в Корфу.

Говорихме доста – за състоянието на БАН, припомнихме си работи отпреди 20-ина години, от времето на аспирантурата, прехвърлихме неща около политиката на Балканите и Близкия Изток.

Мили хора, имат виждане и разбиране, имат и комплекси. Сложни са отношенията навсякъде, но особено там, където се упражнява властта.

Вечерта с Ана, Мая и Енко отидохме в Епидавър. Гледахме една от най-малко драматичните пиеси – „Ифигения в Тавридо“ – постановка на

[Спирос] Евангелатос. И пак ни развълнува. Постави го не като патриотична жертва, а противопостави егоизма, властолюбието и честолюбието на баща ѝ, на чичо ѝ и на уж увлечения в нея Ахил, които съзнателно я жертвуват. Нейното страстно желание е да живее и след като разбира, че всичко е напразно – приема решението като наложено, като принудено самоубийство.

5.IX.1982 г. [неделя]

Ана замина за София. На следващия ден ѝ предстои съвместна конференция със съветските ѝ партньори. Пак ни стана мъчно – гледам и тя се разчувствува, пък и аз. Добре, че не е уж за дълго. Но какво значи на тези години „не е за дълго"?

Върнах се, поиграх си с дечицата – сладки са много и умни. Поговорихме с Мая и Енко. Отпочинали изглеждат, макар че децата им се качват на главата.

Поработих малко. Спах лошо.

6.IX.1982 г. [понеделник]

Обяд със социалистическите посланици. Разгледахме общото положение, оценките за Ф.[рансоа] Митеран. Съвпаднаха. [Владимир] Кабошкин беше повикан. Затруднения с извозването на палестински ранени. Пристигат утре. Ние също приемаме една група от 26 души. Говорих с К.[ирил] Игнатов да изпратят самолет, утре ще ги извозят.

Пратих една грама за Ливан. Написах и една информация за посещението на Ф. Митеран, която излезе 8–9 страници и я изпратих по самолета.

За Ливан.

„Събитията в Ливан и последвалото ги развитие на палестинския проблем през последните дни зае централно място във външнополитическата дейност на гръцкото правителство. Дори само фактът, че на посещението на Ясер Арафат в Атина и неговите изявления в някои случаи бе дадена по-голяма гласност от това на Франсоа Митеран, съвпаднало по време, доказва предимственото място на отношенията на Гърция с арабските страни. При това симпатиите както на правителството, така и на общественото мнение бяха изцяло на страната на палестинците. Стигна се дори до кампания срещу Израел. И Нова демокрация не пожела да се противопостави на тези тенденции, доколкото и тя залага на арабския свят. Опита се само да настои за по-малко заангажиране на Гърция с нежизнени за нея въпроси, да не се залага на отминаващи каузи (известна линия на К.[онстантинос] Караманлис).

Заетата от правителството позиция по палестинския въпрос се приема благосклонно и от западноевропейските страни, желаейки да капитализират гръцкия актив, след като те открито не можеха да пренебрегнат Израел. Утвърждаването на Гърция като „мост" между арабския свят и Западна Европа – аргумент, издигнат от гърците при влизането им в Общия пазар, се материализира. С идването си в Атина [Ясер] Арафат искал едновременно да подчертае и задоволството си от позициите на Гърция, и неудоволствието си от поведението на арабските страни. Това ми каза палестинският представител в Атина.

Западните дипломати, с които разговарях, изразиха открито мнение, че докато „отварянето" на Гърция към арабския свят не влияе на западния отбранителен съюз, то не създава никакви проблеми, дори се поощрява. Като доказателство на това последва и декларацията на представителя на Държавния департамент (3.IX.), в която се признава официално, че „Гърция, благодарение на факта, че спечели симпатиите на арабския свят, може да е много полезна за бъдещи политически действия и инициативи в района". Има се предвид най-вероятно нейната бъдеща роля за реализиране на новите предложения на Р.[оналд] Рейгън по палестинския проблем, които се приемат общо взето благосклонно от Гърция.

Преценява се, че с тази си политика по палестинския проблем А. Папандреу наред с другото успява да балансира между различните течения в партията и особено с онези, стремящи се към „отдалечаване от двата блока" и по-активно ориентиране към „Третия свят", с претенции за ръководна роля.

И така общественото мнение в страната, както и печатът, отчитат като определен дипломатически и политически успех позицията на пълна подкрепа на палестинците. Смята се, че с отварянето си към арабските страни Гърция е успяла да спечели доверието на повечето от тях, което, наред с признанието на САЩ и на страните от Общия пазар за ролята, която може да играе в бъдеще Гърция, увеличава политико-стратегическото значение на страната и се засилват позициите ѝ във водените преговори, особено по въпроса за базите.

Напоследък обаче се забелязва друга тенденция, все още не така силно изявена. Все повече се пише, че е създадена нова реалност в Близкия Изток. Превеждат се много материали относно „пасивната намеса" на СССР и другите социалистически страни в помощ на палестинците. Повод за такива коментари даде и интервюто на Ясер Арафат при пристигането му в Атина, в което изрази благодарност за подкрепата на някои западни страни и социалдемократически партии, без да спомене приноса на СССР и социалистическите страни. Тази тенденция се подсилва от САЩ. Превъзнасят се успехите на САЩ, подчертава се демонстрацията на сила от страна на американците, без да се съобразява със СССР, с ООН и със Западна Европа. Появяват се и гръцки коментари в този дух – намират място

изказвания за „изтикването“ от участие в решението на близкоизточния проблем на СССР и социалистическите страни, пише се, че те негодували, но не могли да помогнат, отбелязват и „безсилието“ на арабския свят.

Зад тези коментари си пробива път въпросът, който все повече занимава гръцката общественост – как Гърция да се приспособи към новата реалност в Източното Средиземноморие, какво ще е влиянието на последните събития върху взаимоотношенията между Гърция и САЩ по въпроса за американските бази, какво би станало с Гърция, ако се стигне до разрив със САЩ.

Преобладаващото мнение е, че гръцкото правителство не е в състояние да получи повече от това, към което се е стремяла и Нова демокрация. Говори се, че американците са заели по-твърди позиции, заплашвайки, че прекомерните гръцки искания ще имат за резултат обвързването на САЩ изцяло с Турция, с всички възможни последствия за Гърция. При това са дали да се разбере, че американското присъствие в Гърция не е само въпрос на гръцко-американските отношения, а е свързано и с НАТО, и със Западна Европа.

Гърците разбират, че това не е блъф. Народът се бои ужасно от сблъсък и война с Турция. Една подкрепа от САЩ тук се преценява като открита покана към Турция да пристъпи към окупация, макар и временна, на някои гръцки острови, което би имало като пряко последствие сгромолясването на ПАСОК, без никой да е в състояние да му помогне.

Всичко това заставя А. Папандреу да бъде много внимателен в своите действия и да съобразява своите ходове с новата обстановка в Източното Средиземноморие.“

7.IX.1982 г. [вторник]

Снощи имаше прием в х-л „Хилтън“. По случай откриването на Олимпийските игри. За самото откриване заслужава да се пише повече.

Това, което ми каза Я. Левандоски за А. Папандреу и за колебанията му и за което съобщих в София, не ми даваше спокойствие. Исках да разбера в каква насока да търся данни.

На приема видях А.[ндреас] Христодулидис. Веднага го заговорих – общо идеологически, за социалистическия им модел. И изведнъж го запитах за впечатленията на А. Папандреу и делегацията от посещението им в България. Зная го като човек, който е ляв, по силата на обстоятелствата е един от тези, които държат да запазят лявата ориентация и аудитория на ПАСОК, оттук и сблъскването с ГКП, позицията на която той не разбира. Намира я за генерално догматична. Спорим с него, но с взаимно уважение.

Отговори ми, както очаквах, откровено. Изключително доволни от посрещането. Но чул от членове на делегацията, че не получили това, кое-

то очаквали. И се конкретизира – в областта на икономическите отношения. Очаквали отношенията с НРБ да станат обхватни, да отговарят на политическото желание. Разбирал трудностите, но се надявали на нещо повече.

Казах му, че от наша страна не само има желание, но и готовност, гръцката страна обаче не поема; че се надявам на срещата Я. Потакис – Ат. Гинев и на смесената комисия в началото на м. октомври.

Веднага свързах и думите на Я. Потакис с това, което чух от А. Христодулидис. Без да смятам, че това е всичко, но нямаше съмнение, че икономическите въпроси, заели централно място в дейността на ПАСОК, налагат критерии за приятелство по-различни от тези, които искаше досега А. Папандреу.

Седнах и пратих грама в София в този смисъл, като поисках да се обърне особено внимание на срещата Гинев–Потакис – да дойдат с готови предложения, [Атанас] Гинев да бъде конкретен. Повече от всякога политическият аспект на икономическите въпроси придобива определяща роля за това, как ще се развиват утре отношенията с ПАСОК.

Продължих работата си върху доклада за САЩ. Помогна ми Йончо Христов.

8.IX.1982 г. [сряда]

Вечеря в чест на 9 септември. В таверна. Поздравих ги. Използувах случая и за да обоснова защо не честваме тази година с прием.

9.IX.1982 г. [четвъртък]

Този ден прекарах със спортистите. Преди няколко дена им говорих. Останаха много доволни, когато им казах, че не съм стъпвал на стадион на нито един мач. Напоследък само гледам по телевизията някои от световните оспорвани мачове. Говорих им и за положението тук, малко и за историята. Сетне ми казаха, че дълго време говорели по някои от темите.

А на 9-и накарах да купят подаръци, за да дадем на отличилите се. По една вазичка, въпросът е за вниманието. И го оцениха. Казаха направо, че толкова години участвуват в състезание, никое посолство не им е обърнало внимание.

А нашите взеха 4 медала – един златен, два сребърни, един бронзов. Никога досега са нямали такъв успех. При двама или трима отсъствуващи – сигурни призови места.

Не отидох на приема на [Костас] Лалиотис в новия хотел „Интернационал“. И това им допадна, или поне на ръководството им. Водеше ги бившият секретар на ЦК на Комсомола, сега зам.-министър на транспорта.

Пристигна от Корфу [Димитър] Станишев. Обядвахме заедно, семейно – те и Мая с Енко. Говорихме за образованието, за науката.

Преди това бяхме при Х. Флоракис. Повтори същите констатации, както при Г. Йорданов. Сега добави само новото – че ако ПАСОК не води активна пропаганда срещу ГКП, макар че отношенията не са добри, а за перспективите още по-малко, то тази мръсна работа извършва фракцията и в-к „Авги“. Всеки ден нападат и обливат с кал ГКП.

Народът трябва да се убеждава, а същевременно той се бои от десницата. Изправен е пред дилемата – десницата или ПАСОК. И често партията, т. е. партийните членове, изпадат в увлечения на ляво. Не виждат, че и кадрите на ПАСОК са за промяна. Гласуват лозунги, когато е нужна огромна работа за сплотяване на хората, на всички демократично настроени за реална промяна.

Вечерта ни дадоха вечеря в Агия Параскеви. Аз водих разговор с [Антониос] Амбатиелос и Орестис [Колозоф].

Обади ми се В. Каравияс и ме свърза с [Янис] Потакис. Искаше да знае със сигурност, че срещата ще се състои. Заминавал за Букурещ и щял да се върне на 17-ти след обяд. Направо щял да замине за Солун за срещата. Предложи делегацията да се състои от 5-има души. Настоя да ида и аз. Съобщих в София, че поех ангажимент, макар и да не съм получил потвърждение.

11–12.IX.1982 г. [събота–неделя]

Заминах за Солун. Пътувахме с В.[асилики] Папуля. Стигнах навреме за митинга в Спортната палата, защото това бе наистина митинг, организиран за предизборна пропаганда. К. Караманлис не дойде. Това даде повод за тълкувания.

Седнах, след като се върнах в Атина на следващия ден, съставих план и написах в София информация за отношенията Караманлис–Папандреу на фона на Олимпийските игри и Солунския панаир. За да видят по-отвътре обстановката тук.

„При откриването на Олимпийските игри пред очите на 80.000 души и на цялото дипломатическо тяло, стана един инцидент, може би неволен пропуск на протокола. На полето на стадиона към строеното поделение евзони и поставената трибуна се отправиха президентът К. Караманлис и министър-председателят А. Папандреу, следвани от А.[гамемнон] Куцогиоргас, министър при председателството и още две лица. До трибуната бяха разположени кресло за президента и три стола. След прегледа на евзоните К. Караманлис се насочи към креслото си, последван от А. Папандреу и тук се оказа, че за него не е предвидено място – той се засуети малко и се отправи към трибуните.

Тази случка можеше да мине за неприятна, но забравена грешка, ако не се бяха проявили два диаметрално различни подхода в словата при откриването. Оставям настрана общата политическа оценка за значението на Олимпийските игри. Тук всички, които говориха, подчертаха силно връзката на Олимпийските игри с мира, направиха го дори вълнуващо. Разликата се прояви в друго. К. Караманлис представи и идеята за изграждането на стадиона изцяло като свое лично дело. А. Куцогиоргас и К.[остас] Лалиотис отдадоха почит на строителите, на гръцкия народ и, разбира се, на ПАСОК. К. Караманлис говори възторжено за традицията на Олимпийските игри с прозрачния намек да популяризира още веднъж своя призив за превръщането на Гърция в един от центровете за провеждането на Олимпийските игри. К. Лалиотис, от друга страна, поиска да се заличат от историята на Олимпийските игри проведените по време на хунтата олимпийски състезания в Атина с доста силни изрази. По този начин той политизира Олимпийските игри, което предизвика незабавна реакция сред публиката в един от секторите и полемики в пресата. Това не можеше да допадне на К. Караманлис.

В Солун вместо обичайното формално откриване на панаира с водосвет и няколко встъпителни думи от председателя на панаира и министъра на Северна Гърция, след което президентът обявява панаира за открит, този път откриването бе превърнато в ярка политическа демонстрация от страна на ПАСОК.

Тържествено бе проведено на закрито в Спортната зала, където бяха се насъбрали няколко хиляди възторжени последователи на ПАСОК. Те през цялото време скандираха лозунги, устроиха триумфално посрещане на влизащите един по един министри и особено на А. Папандреу – няколко минути непрекъснати овации.

Словата при откриването на панаира бяха наситени изцяло с политически лозунги. Тазгодишният панаир бе обявен като първи панаир, провеждан в Гърция от социалистическото правителство, нов етап в развитието му и т. н. Социалистическото правителство, социализъм, намериха не малко място в словата на всички, включително и на А. Папандреу.

Случих се, по силата на протоколното разпределение, на такова място, че всички официални лица най-напред се озоваваха при мен, за да преминат към отредените насреща места за тях. И когато първият, в случая [Агамемнон] Куцогиоргас, се ръкува с мен, всички, включително и А. Папандреу, направиха това. (Отбелязвам го, защото направи впечатление и стана предмет на разговори и шеги между дипломатите.) А. Куцогиоргас след завършване на тържеството ме изчака и ме попита какво мисля за всичко това. Казах му, че са успели да направят първокласна политическа манифестация на професионално ниво.

Словото на А. Папандреу не бе като досегашните – едногодишен преглед на дейността на правителството с конкретни цифри, с програмна реч

за стратегическите цели на социалистическото правителство на ПАСОК, преглед на трудностите и на това, което ще се опитат да решат (пратих сбито изложение на основните пунктове).

При такъв характер на откриването на Солунския панаир, на опит не просто да се използува, за да се защити конкретно провежданата дейност от правителството, а да се обоснове качествено различния характер на сегашната правителствена дейност от всички предшествуващи, явно бе, че К. Караманлис не можеше да дойде. Той не би могъл със своето присъствие да санкционира дори словесните програмни изявления на своя скорошен основен опонент. Още повече, че откриването се превърна в един митинг, където му се отреждаше ролята на обикновен фигурант. И К. Караманлис отказа да дойде, въпреки отправената от него официално покана за прием, под претекст на неразположение. На следващия ден обаче излезе официално съобщение за проведените от него срещи, които не бяха отменени.

Не остана за никого съмнение, че това бе демонстрация от страна на К. Караманлис. Западните дипломати заговориха за голямо недоволство на президента, но всички се озоваха на Солунския панаир, а американският посланик след приема в павилиона на САЩ директно отлетя за САЩ за някаква очна интервенция, на която бе дадена голяма гласност. (Откривам скоба – той е успял да спечели доверието на А. Папандреу, като човек, който държи за него и се опитва да отстои истината за ПАСОК и да му помогне пред администрацията на Р. Рейгън.)

Изводът, който може да се направи, е, че А. Папандреу успя да вземе реванш, и то в един район, където К. Караманлис се считаше за водещ. Трудно ми е да се произнеса дали са налице по-дълбоки различия и евентуално начало на някакъв разрив между двамата. Трудно ми е да се произнеса дали са налице по-дълбоки различия и евентуално начало на някакъв разрив между двамата. Нямах възможност да проведа разговор с никого от тясното обкръжение на двамата ръководители на Гърция.

Все още продължавам да се придържам към това, което съм писал в миналото за отношенията между двамата – и К. Караманлис, и А. Папандреу имат голяма нужда един от друг и едва ли ще се поддадат на временни настроения, за да нарушат установеното равновесие между тях. За това говорят и продължаващите взаимни публични изказвания. На вечерята в чест на френския президент [Франсоа] Митеран А. Папандреу се изказал, че К. Караманлис е един „образцов президент", а от своя страна К. Караманлис се отзовал за него като за „шеф на правителство с реално чувство и съзнание за отговорност". Това ми каза Г.[еоргиос] Маврос, комуто може да се вярва, защото той особено внимателно следи развитието на отношенията между двамата. Засега те нямат друга алтернатива освен да се съобразяват един с друг."

Преди да си тръгна обратно за Атина, в неделя, се отбих в палатата. Сварих нещо, което трябваше да изправя на всяка цена – от стълбата

още отвън се виждаше увеличена снимка в човешки ръст на Живков–Караманлис, и то поставена така, че се виждаше К. Караманлис. И далеч встрани от входа, една снимка, наполовина на първата по големина, представляваща прием на А. Папандреу и Т. Живков заедно с Пенчо Кубадински. А. Папандреу в профил, вижда се повече тилът му, и цялата снимка дава група седнали лица.

Казах на директора на палатата, че това е политически несъобразено с реалното положение в Гърция и може да прозвучи като предизвикателство. Той ми отговори, че сам обърнал внимание на художника Механджийски, който си правел каквото искал. Наистина той се оказа троснат – така му били казали от ЦК. Нарязах го, защото никой от ЦК не може да знае колко дирека има отпред, които прикриват и малкото от А. Папандреу на снимката. Поисках да размени местата на макета отвън и сложи фотоса до самата врата. Било нехудожествено. Но пък другото е политически вредно. Накрая се съгласи и се направи разместването, което изправи положението, поне от формална гледна точка.

Пристигна и [Севдал] Севдалов. Говорих с него, че не ще мога да присъствувам на Деня на България, тъй като не разполагам с никакви командировъчни за хотел. Той не ми каза нищо. А всъщност работата се оказа много проста. Търговската палата дала три места за гостите от България. Без знанието на генералния консул в Солун ги разпределили – А.[танас] Гинев, С. Севдалов и [Дамян] Кунев, който придружава А. Гинев – без да помислят за посланика. Илия Петров обаче, комуто не бе безразлично дали посланикът ще присъствува, както при другите палати, провери преписката, разрови всичко и сложи резолюция – да му се даде писмено обяснение кой е изключил посланика от разпределението и почетните гости на панаира. Веднага уредиха и той ми звънна отново на 14-и вечерта да тръгна и да бъда в Солун за Деня на България.

15.IX.1982 г. [сряда]

Посрещнаха ме [Георги] Колибаров и [Илия] Петров. Обядвахме шкембе чорба. Починах малко и след това в продължение на няколко часа – ръкостискания с непознати хора. При жегата в палатата бе истинско изпитание.

Успях да установя добър контакт с Й.[оанис] Куртис, журналист, новия председател на търговската камара в Солун.

На следния ден посетих фабриката за одеяла на Савидис. Болката му е да се съгласим да се създаде от него фабрика за преработка на сокове, за което има осигурени капитали, негови и отпуснати от банката. Иска да му осигурим износа. За нас е изгодно, по принцип имало съгласие, но нещо се бавели още.

За хода на разговорите между двете делегации Я. Потакис – Ат. Гинев вж. отделната тетрадка. Този път записах по-подробно, за да имам повече материал и за начина, по който се водеха икономическите разговори на 18-и и 19-и т. м.

Тук ще добавя само колко трудно вървеше и все още върви сделката с автобусите, което уж по-отблизо знам.

18.IX.1982 г. [събота] [части от отделна тетрадка]

Казаното ми от полския посланик Я.[нуш] Левандовски за настроенията на А. Папандреу след завръщането му от България, че „не ни разбирал" и замислената му поза като че ли още веднъж прехвърлял през ум срещи и разговори (преди да каже какво са решавали в Бон за другите социалистически страни – отлагане на обсъждането за Полша; отказ да се помогне на Румъния, тъй като положението ѝ било безнадеждно; помощ за Унгария; а България да решава проблемите си със СССР), ме накара сериозно да се заема да изясня този въпрос.

Нишката ми даде Я.[нис] Потакис – вторият министър в Министерството на гръцката икономика. Той поиска делова среща, на която да се подготвят за решаване конкретни въпроси, свързани с развитието на икономическите взаимоотношения за срещата на Смесената българо-гръцка комисия.

Срещнах А.[ндреас] Христодулидис, член на ПБ на ПАСОК и шеф на Атинската агенция, който бе в България и за [честването на] Г. Димитров, и за конгреса на ОФ. Когато го попитах с какви впечатления са се върнали А. Папандреу и придружаващите го [лица] от България, той ми каза, че са доволни от посрещането, но чул да се говори, че очакванията им за някакво по-подчертано икономическо сътрудничество не се осъществили. И сам се впусна в разсъждения за това, колко са очаквали от България, но разбира, че навсякъде кризата ограничава размяната, хвърляйки между другото вината върху нашите стопански организации за затрудненията и нежеланието за постигане на друго ниво на икономическите взаимоотношения.

Обади ми се и Я. Потакис, които поиска окончателен отговор за провеждането на срещата. Разбира се, поех ангажимента и съобщих настоятелно в София за проведените разговори. Едва на последната грама получих отговор чрез телекса за срещата, че я приемат, но от косвени данни вече знаех, че в София са се раздвижили.

След откриването на панаира [в Солун], който се превърна в политическа манифестация на ПАСОК, се прибрах в Атина. Бюджетът ми се изчерпа изцяло с последните посещения и задължителното стоене в х-л „Македония" с Г.[еорги] Йорданов. И затова бях намислил да не отивам за Деня на България на 15.IX., а направо да замина за срещата на 17-и т. м.

Късно вечерта на 14-и звънна Илия Петров и настоя да тръгна – уредил да бъда гост на Търговската камара. Оказа се, че тя предоставила три места и от Генералното консулство ги разпределили за [Атанас] Гинев, за [Севдал] Севдалов и за [Дамян] Кунев. В Солун аз видях С. Севдалов, но той не ми каза нищо. Изложиха се търговците още веднъж, потъпквайки всички правила в името на дребни облаги. Не отивам по-нататък – да смятам, че се направи опит да бъда заобиколен или пренебрегнат.

Приемът в нашата палата мина добре, дойдоха много хора. Можах да говоря с Й.[оанис] Куртис, новия ръководител на Търговската камара, тогава и на обяда, който ни дадоха на следния ден. Той призна, че бил троцкист – но в културно-политически, а не в социалнополитически смисъл. Отказах да навляза в разговор по същество, отлагайки го за срещата, която уговорихме. За да го шокирам малко, казах му да помисли върху един парадокс – че Сталин реализира троцкизма или някои негови основни черти на практика. Той започна тогава също да си служи с парадокси, на които и аз отговорих – така че се разделихме привързани един към друг. Преди раздялата той ми каза, че е журналист, издател, близък приятел на А.[ндонис] Ливанис (съветника на А. Папандреу, който издава моята „История на България“). Говорил му за мен, оттам и неговият подчертан интерес. Още по-ляв, в смисъл по-организирано социалистически настроен, (а може би и комунист?) се показа генералният секретар на министъра на Северна Гърция. И двамата, без излишни приказки, не скриха трудностите, с които се сблъскват при упражняване на своите задължения.

Месарите – едри вносители – ни дадоха вечеря. Използувах случая да поговоря с водещия – Сурлас, за да се уреди купуването на месо за нашия колектив на цени на едро, а след това той се съгласи и на вносни цени (т. е. почти на 1/3 от предложената цена на месото.) Повече от година настоявах за придвижване на този въпрос. Не го подхванаха нашите търговци. Преди да говоря със Сурлас, помолих да направи това [Севдал] Севдалов. Не го стори. Признавам, че оставам с подозрението, че някои от търговското представителство уреждат личното си положение и затова не ги е еня за колектива и дори гледат с недобро око, когато нещо се предприеме от посолството. Такъв бе случаят с лавката. Трябваше да заложа авторитета си, за да се реализира.

Следващия ден оставих и обяда, и вечерята, за да се видя малко сам и си почина. Срещнах се с Д.[имитриос] Тракидис – уточнихме подробности около имотите ни в Зограф, вечеряхме заедно. Бях и с Коста и Алики [Тракидис]. Мили хора. Той се утвърди вече като художник, който не жертвува таланта си за евтини продажби, макар икономическите трудности да го притискат.

В събота рано тръгнахме за Урануполис, където в хотел „Орлите“ беше предвидено да се състои заседанието на делегациите, водени от Й.[оанис]

Потакис, втори министър на Министерството на икономиката (създадено след реорганизацията на правителството) и от А.[танас] Гинев.

Встъпителните думи разкриха важността, която се отдава и от двете страни на тази среща. Потакис постави за задача, тя да подготви конкретните решения на смесената правителствена комисия, която се свиква на 2–6 октомври в София. Изрази готовност да придвижи идеи и предложения, които са вече назрели, а за такива, които се нуждаят от дообмисляне, да се определят конкретни срокове.

А. Гинев заяви, че е упълномощен дори да подпише споразумения, напомни за връчените документи – за банката, списъка на това, което можем да доставим за Гърция и даде нов документ с предложения за конкретизация на рамковото споразумение между Т. Живков и А. Папандреу във Варна. След това той обоснова необходимостта от урегулиране на въпроса за премиите, което се явява основна пречка за незаинтересоваността на износителите да изпращат за НРБ цитруси и други стоки. Обявявайки сделките с България за клиринг, банките не дават установените премии. Освен това той настоя за дългосрочни решения. Това е особено нужно за нас, за да влязат в нашия план и се узаконят производствата за Гърция. Накрая той каза, че за начало, за първите няколко години ние сме готови да купуваме до 100 млн долара селскостопанска гръцка продукция. Ако всичко тръгне добре, можем да увеличим квотата. Постави въпроса и за откриване на консулство в Солун.

След това се пристъпи към разглеждане на конкретни въпроси.

– За овчето месо и за угояване на овце в Гърция. Оказва се, че ЕИО е установила квота от 125 хиляди овце, които се изнасят от нас за Гърция и Италия. А нашето производство е стигнало до 4 милиона шилета, предназначени за арабските страни и Иран. Бихме могли да увеличим вноса за Гърция, ако оттук се отправи искане за общо увеличение до 160–180 хиляди глави. Угояването ще донесе приходи и за Гърция, то се е правело в далечното минало и от „Родопа“ (при К.[оста] Янков), защото стоката ще се натурализира тук и ще може оттук да се изнася. Я. Потакис се съгласи, но единият от неговите хора (депутат) прояви доста ограниченост, за да разбере къде е гръцкият интерес. Това пък ядоса А. Гинев, защото се загуби много време за работа с ограничен материален интерес – всичко за няколко милиона лева, а от угояването за ограничения брой овце – по около 250 хиляди лева за всяка страна.

– Следващият въпрос бе за установяване на редовен внос, около 200 тона месечно риба от Кавала – сардела. Уговорено е с рибарската кооперация. Плаща им се в долари, за да получат премия. Ако работата потръгне, може се създаде и фабрика. Нашите потребности са 1000 т месечно. Искаме обаче да се получават редовно, за да не се разстройва нашето производство. Това предполага поставянето на хладилник. Готови сме,

ако работата потръгне, да предоставим и два траулера. Има се предвид [Антониос] Дзикас. Я. Потакис прие с радост това предложение.

– Обсъжда се и въпросът за организиране на сътрудничество в трети страни. Ще се разменят списъци на фирмите от двете страни, на обектите, с които се участвува, за да се види има ли възможност да се привлекат фирми от другата страна.

– Стана дума за машиностроенето. Доста се говори за електрониката. Гръцката страна намира, че това е напреднала технология, където тя не може да сътрудничи. Още по-малко в роботиката (боядисване и разкрояване на кораби). А. Гинев обърна внимание, че се касае за строго фиксирани области, където има реални възможности за сътрудничество в детайлите, като едната страна задоволява нуждите на другата срещу спиране на производството и откриване на пазара за определен вид стоки, произвеждани само в едната страна. Ще се обсъжда.

Срещу машини предлагат да ни правят отливки, тъй като имат добри леярни. Така да се получи балансиран внос.

– За енергетиката един зам.-министър (или генерален секретар) употреби доста силни думи: че подписаният договор от ДЕИ от предишното правителство не би бил подписан от сегашното, толкова бил неизгоден. След първата фаза се разкрило, че били нужни много инвестиции. Българската страна не само не давала преимущество, но създавала и технологически трудности. Иска да се достави блок в Бобов дол. Нямало още отговор от наша страна. Поиска политическо решение. А. Гинев не възрази да се намери решение, ако няма пречки от такова естество, че да го правят неизпълнимо.

– Доста говориха за строителство на къщи. Хареса им се предложението ни – похвалиха ме и аз също взех думата, тъй като водих другия зам.-министър на икономиката да ги види. Наистина са хубави. Касае се за голяма сделка. Я. Потакис предложил на ГДР, очакват офертата. При равни условия, ще предпочетат нас.

– Говориха за използуване на капацитета на гръцките фабрики за сокове за НРБ, а ако те се запълнят, за създаване с помощта и на наши инвестиции на нови. И това предложение допадна на Я. Потакис. Имаме нужда от 25 хиляди тона сокове.

Тук Потакис поиска съдействие за създаването на завод на кооператива в Коринт – неговия край. Отпуснал им е 500 млн драхми за сокове, консерви. А в Немея и за вино. Гинев обеща.

– Поставиха въпроса за туризма. След като отбелязаха, че няма реципрочност в туризма, предложиха да ги включим в оборудването на хотелите. А. Гинев изброи какви хотели ще се строят и им каза, че при равни условия с други фирми ще предпочетат гръцките.

– За транспорта Я. Потакис каза, че се откриват големи перспективи, тъй като до 2–3 месеца, до края на годината, щели да се одържавят всички

транспортни съобщения. Това щяло да наложи модернизирането им, на жп, на метрото.

Накрая Я. Потакис поиска да му помогнем да създаде научна група или институт по международните отношения, главно за Балканите и социалистическите страни.

Заключи с думите, че никакъв приоритет не ще се дава на частници, дори ако са добри пасокаджии, защото твърдо са решили да не правят добър ПАСОК, който прави добър капитализъм. Имали свой модел за утрешното общество и искали всяка нова крачка да подхожда на модела и да отстранява една по една пречките за неговото осъществяване.

1. Впечатленията ми от двудневните заседания и от разговорите ми насаме са, че гръцката страна дойде на срещата съвършено неподготвена: повърхностно знание на проблемите, непознаване на досиетата. Всъщност пред очите ми се разкри истинска пропаст между министъра и останалия състав на министерството. За това говори и делегацията – от 6-има души, само един е служител на министерството. От хапливите думи, които му отправяха, се разбра, че той не се ползува с никакво доверие. Как може да не се покаже на министъра основен документ, поставен в папката, без той да е уведомен, че е връчен, а се провежда среща. Оказа се, че голяма част от материалите бившият министър [Апостолос] Лазарис ги бил прибрал като личен архив. Дали е така, или това не е форма, зад която се прикрива противодействието на персонала срещу новото правителство?

Я. Потакис насаме пред А. Гинев и мен призна, че един от най-трудните въпроси за ПАСОК е липсата на подкрепа от страна на съставите в министерствата и административните служители. Не могат да ги уволнят, законите не позволяват да се привлекат нови без съответния трудов ценз, не са в състояние на свои хора да осигурят нито положение, нито заплати.

2. Изходните идеологически позиции на Я. Потакис и на приближените му са леви. Стратегическата си цел те формулираха без заобикалки – да се осъществят още на тази степен предпоставките, които ще позволят постепенно да се премине към социалистически строй. Той дори отиде дотам да заяви, че не е достатъчно някой да е член на ПАСОК. Това, което ръководи правителството, е да не се поощрява капиталистическата система: в това отношение направи декларация (като отбеляза на [В.] Каравияс да не се протоколира), че на частници няма да се възлагат никакви сделки, освен ако временно те не се намират обхванати от прекия контрол на банките, и на социални комитети, които сега се издават.

Изобщо социализмът бе честа дума, а насаме братът на Я. Потакис, работил в Австралия, ми се показа като съмишленик на партията (на комунистите по-общо).

А. Гинев тактично предлагаше във всеки случай да се определи партньорът от гръцка страна, дори тогава, когато преговори се водеха с частни фирми или имахме смесени дружества.

3. Политическият климат е благоприятен за задълбочаване на сътрудничеството. Но Я. Потакис обърна внимание върху трудностите и бариерите, които продължават да съществуват между двете страни.

При разговор насаме стигнахме до извода, че Нова демокрация е преодоляла враждебността спрямо България, насадена дълбоко. Но Я. Потакис ми каза, че има течения и настроения и сред ръководителите на ПАСОК – някои от тях смятали или поставяли под съмнение възможностите за истински голям размах в отношенията между двете страни. За пример посочи, че никаква реална стъпка не е била предприета от МВнР, за да покаже, че има промяна между двете страни. Всъщност той е единственият човек, който се е заел да развива отношенията. Заслугата била лично негова, но всъщност и на А. Папандреу, който му дал carte blanche. Затова възнамерява да реши директно с него въпроса за премиите.

Заедно с това ни каза, пак насаме, че това не е много лесно, тъй като САЩ са поискали от страните на ЕИО да намалят обема на търговията си [със соц. страните] до 1%.

4. Оттук Я. Потакис направи и генералния извод. Повика ни настрана с А. Гинев, преди да се разделим. След като благодари за това, че срещата се състоя, че много е научил, той изрази твърдото си убеждение, че реални са възможностите за разширение на икономическите взаимоотношения с България. Това имало значение не само за двете страни, а щяло да подсили тенденцията за социалистическа ориентация в самия ПАСОК. Същевременно това щяло да облекчи контактите с другите социалистически страни и със СССР. Щяло да помогне да се преодолее и една психологическа пречка – сред доста ръководители на ПАСОК имало убеждение, че ГКП не би провеждал такъв курс спрямо ПАСОК, ако неговата линия не е била утвърдена от СССР и другите социалистически страни.

Накрая отправи горещ апел да не се допусне провал на някои от дейностите, за които се договаряме, защото това ще се използува от всички врагове на разбирателството и сътрудничеството със социалистическите страни и с България.

Докато бяхме на кораба на фирмата „Брос“ (другите ловяха риба) Я. Потакис сподели впечатления за другите социалистически страни: Румъния – крайно неудовлетворен; ГДР – приема, разбира, говори немски, но е далечна страна; СФРЮ – не е убеден в нейните възможности.

Подхвана и въпроса за политемигрантите – защо не решаваме отпускането на пенсиите. Казах му – това ли е най-важният въпрос, макар че ние сме го решили до голяма степен. Нима не разбират, че изпадат в неудобно положение да повтарят думите на Нова демокрация. Те и ние имаме аргументи – нека гръцкото правителство направи това, което ние сме направили досега за гръцките емигранти, за да има моралното право да ни упреква: а/ да даде амнистия – досега не е дало, знам защо; б/ да

изтегли всички емигранти; в/ да им се намери работа, която да отговаря на техните заслуги и възможности, за да има лице да иска повече. Не е задължение на социалистическите страни да поддържат гръцките политемигранти в самата Гърция.

Бях, струва ми се, убедителен, защото го видях да се замисля. Тогава му подхвърлих да оставят този въпрос да го решава [Харилаос] Флоракис. Те (ПАСОК) имат достатъчно други проблеми, между другото по уреждане настаняванията на работа на политемигрантите, защото те са на власт и не е необходимо да откриват полемика и със социалистическите страни, след като нямат силни аргументи.

(Алжирският посланик на 1.Х. ми каза нещо, което споделих с Я. Потакис при пътуването ми за София – случихме се в същия самолет. Защото е от по-общ характер, вписвам го тук. Алжирецът решил внимателно да предупреди А. Папандреу, че палестинците, изгонени от Бейрут, могат да се настанят в Гърция. Има предвид терористичните шефове и тяхните групи. Нито една арабска страна не искала да ги приеме.)

В хотела не бяхме зле настанени. Той не бе приспособен за сериозна работа. Нямаме никаква зала. Всичко обаче е направено удобно, за relax, за почивка на слънце и на сянка, на пясък и на трева; столове удобни; морето – чудно; залив дълбок, отсреща острови, в далечината се вижда Урануполис. Има и басейн. Дискоклубът се казва „Libido". Момичета, семейни – topless. Закачих някои от нашите, които като Цеко [Андонов] в Ретимно, се залостиха да гледат.

Заранта станахме в 6 часа за работа, всъщност станах само аз и собственикът на кораба. Почти до 7 часа следях игрите на светлините – от пълна тъмнина с постепенно зазоряване до зачервяване на небето и на морето, и след това не знам колко сини и зелени оттенъци получи водата. Незабравима утрин.

Риба уловиха не малко, макар че трябваше да се местим, защото стадо делфини започна да се гмурка около нас.

Аз не се хванах да ловя. Предпочетох да гледам морето. И говорих с Я. Потакис.

[Атанас] Гинев, с чиято кола пътувахме, се държа приятелски, с подчертано уважение, без излишни увлечения нито в едната, нито в другата посока. Застъпваше умерени и уравновесени позиции. По едно време ме попита какви са ми отношенията с Ал.[ександър] Фол. Разказах му случаите, когато се наложи да попреча на някои глупости и нередни неща (опитът да откъсне институти от БАН; да направи [Йордан] Венедиков доктор на науките без никакъв труд; да ме прогони от ЕЦИ, вкл. и от София, заедно с другите от мафията, преди да се скара и с тях).

Без да споменава името му повече и без да ми каже кой, той ми разправи за случай, когато някой се опитал да наговори срещу мен работи

пред П.[етър] Младенов. П. Младенов обаче го срязал така остро, че това даде повод на А. Гинев да каже, че той много, много ме уважавал. И за да придаде още по-голяма тежест на думите си, ме попита дали съм виждал П. Младенов възмутен или ядосан. Казах му, че не. Колкото изглеждал благ, толкова свиреп ставал, когато се чувствувал предизвикан. Това станало наскоро.

А. Гинев ми разказа и за отношението на генералния директор на „Балканкар“ – [Иван] Цонев, към [Манолис] Копелузос. За него М. Копелузос бил само мошеник и авантюрист, и гледал да му създава само пречки. А. Гинев издействува 250.000 долара, знаейки, че М. Копелузос е в нужда с големи трудности. Но Н.[иколай] Георгиев спрял изплащането. Като узнал това, попитал Н. Георгиев, а той се оправдал с Цонев, последният пък прехвърлил отговорността на Георгиев. Ясно става по какъв начин са били поднесени тези пари на М. Копелузос, за да откаже той да ги вземе и да даде на съд „Балканкар“. А освен това подал в съда и второ оплакване, че не са му върнали 1 млн драхми, които дал, за да сменят дребни части на автобусите в Атина, за да ги пуснат в движение.

Мътни отношения или може би съвсем ясни?

[Севдал] Севдалов беше гузен, защото допуснаха още един малък гаф в новия хотел. Гръцката страна ме настани заедно с Я. Потакис и А. Гинев в бунгалата и го съобщи на Я. Потакис, а К.[ирил] Петров ми даде ключ в хотела. Аз разбрах веднага играта, но не исках пред Каравияс да се излагаме. Сетне казах на Кирчо няколко думи, но се убедих, че е безполезно – рядко се среща такъв лигав човек и същевременно нахален. Луката [Драганов] го направи зам.-завеждащ търговското, след като е бил връщан за морално разложение.

Дали не ще е добре да ги раздрусам на партийно събрание?

Срещата завърши в крайна сметка успешно, задачите, които си бяхме поставили, бяха изпълнени. Преодоляно бе натрупаното взаимно недоверие – и у Я. Потакис (както го обясних), и у А. Гинев (защото неговите хора и в министерството, и оттук даваха едностранно обяснение на мълчанието на гръцката страна – нежелание и неискреност у хората на новото правителство на ПАСОК. Това правеха и пред мен в навечерието на разговорите.)

В Атина – имаше малко продължение на историята с месото. Бяха минали десетина дни и никой не се обажда. Потърсих [Тольо] Драгнев и той ми каза, че всичко било наред, чакал бил само аз да определя човек да организира работата. Ядосах се, но не показах това и възложих на един да направи списък.

Пръв, който реагира, бе Л.[ука] Драганов – не вярвал, че ще стане нещо и се изтърва да каже, че той купувал месото с 20% отстъпка. Възму-

тен извиках защо на колектива не е било известно досега това. Той най-спокойно отговори, че е било известно на всички. Имаше насъбрани 5–6 души, които слушаха. Аз заявих, че на мен никой не ми е казвал и не съм знаел, че може да се взима за лично ползуване. Само за приемите, и то не за редовните обяди и вечери, сме взимали месо с някаква отстъпка, а лично никой от живущите в резиденцията не си е позволявал да вземе. И посочих с пръст стоящия отстрани Продан Загорчев – от секретната служба – дали е знаел това. Отговори ясно – не е знаел. Спрях дотук, за да не стане изобличителна акция с личен характер, насочена само срещу Л. Драганов. Въпросът за морала ще поставя на годишното партийно събрание. И то по-общо, защото обхваща цяла категория работници с разложителен ефект. Чудим се сетне откъде попадаме на различни мошеници – търговци. С дребни услуги те успяват да заслепят очите на няколко души, всичко това е потулено и на повърхността се рисуват благи картини на доброжелателство, а срещу други, отказали да се поддадат на такива отстъпки, пък им се пращат негативни оценки.

Обади ми се Манолис Копелузос. Дойдоха двамата братя [Димитриос и Манолис]. Не бяха афектирани, но зад спокойното изложение на своите проблеми пролича твърдото им желание да намерят крайно решение на отношенията им с „Балканкар“, които те смятат за ненормални.

Те са останали с убеждението, че тази организация не иска да работи с тях. Нейните ръководители и хората, които са били в контакт с тях, не само че не им признават заслугите за откриването на гръцкия пазар за българските автобуси, но правят всичко възможно да ги компрометират едва ли не като лъжци и крадци пред нас. Освен това пред гръцките власти и банки те също водели политика на дискредитирането им, като не пропускали случай демонстративно да се разграничат от тях и да ги притискат, както се правело между врагове, а не между партньори. Всичко това те подкрепиха с аргументи, с примери и документи. Аз отказах да взема отношение по същината на поставените въпроси, по споровете и финансовите аспекти на взаимоотношенията им с „Балканкар“.

Постарах се да ги вразумя по отношение на крайния извод. Не мога да кажа, че постигнах много, тъй като те бяха се явили с оформено решение при мен. С много трудности са събрали и превели в София сумата от 680 хиляди долара, което според тях почти изцяло уреждало всички техни задължения спрямо нас и искат сега да получат задълженията, които ние имаме към тях. И понеже не били срещнали никакво разбиране от „Балканкар“, а от последния разговор със [Севдал] Севдалов, който ги бил подкрепил по време на обсъждането, разбрали, че „Балканкар“ бил готов да им окачи примка на шията, те смятат, че пътищата за разговор и за изчакване са изчерпани. В началото на следващата седмица са решили да отнесат въпроса за неизпълнението на задълженията на българската

страна към тях пред френски съдилища, както е било предвидено в договора. Дадоха ми право да съобщя това в София, за да докажат, че са били тласнати към такава мярка с надеждата, че ще се намери може би някакво решение в последния момент.

Пратих това съобщение в София, преди да замина за Солун. А нашите не го поканили на панаира в Солун, макар че автобусът стои изложен. Върнах се оттам, без да получа някакъв отговор. Междувременно А. Гинев ми разказа, че директорът на „Балканкар" мразел патологически [Манолис] Копелузос и дори попречил да му предадат трудно издействуваните от А. Гинев 250.000 долара. Новият служител [в търговското], който отговаря и за „Балканкар" ми каза, че едва ли М. Копелузос щял да посмее да иде на съд (а те вече открили процедура). Попитах го уредили ли са последния заем – от няколко млн драхми – уж за няколко дни, а са минали месеци. Отговори ми най-цинично – документите не били редовни, затова не могли да ги изплатят. А парите похарчили.

В резултат М. Копелузос дал „Балканкар" под съд – и пред гръцки, и пред български съд.

На връщане от Солун в самолета един възрастен човек заговори по български – Петър Чилев, имал син в САЩ. Водеше внучетата си, Звезда и Петърчо, научил ги български. Помоли ме да ускорим разрешението да посети Гърция негов близък – Атанас Хр. Сотиров, ул. „Бъкстон" 7. Даже ми даде и телефона му (56-74-42). Съобщих, разбира се, случая в София с ходатайство.

20–22.IX.1982 г. [понеделник–сряда]

Дочаках Мая и Енко с децата. Настаниха се в консулството, а ние с Мая заминахме за хотела „Атос".

В продължение на два дни (три нощи) се проведе заседание на Комисията по история на градовете. Доклади изнесоха италианците главно, но имаше и някои други. Темата бе „Villes et campagne". Гърците изнесоха няколко доклада върху архитектурата на градовете и типовете къщи в различни райони на страната.

Мина приятно – запознахме се с новите членове на комисията, позабавлявахме се. Дори се къпахме. Мая успя да преодолее до голяма степен задръжките си. Амбициозна е, но не е нахална. Не се натрапва. Иска да бъде приета и приласкана. Това стана всъщност и може би ще се захване по-сериозно с тази комисия, която е една от най-приятните сред органите на Международния комитет на историците. Иска ми се да си осигури някъде среда, която да я държи в напрежение, да я заставя да следи литературата, проблемите и да бъде в крак с тях. Забелязал съм, че у нас изостават силно тези, които не са „подкрепени" с някой по-голям колектив, разработващ аналогична или близка тематика.

Мая накрая прие тя да подготви искания доклад за България за конференцията в Австрия. Може би я съблазни и мисълта за Виена и Линц. Хубави детски спомени – с баба и дядо. Гледам и тя повтаря на Алик и Анюнка – вижте каква е Атина, спомнете си къде сте били, за да разправяте и вие като майка си, когато дядо беше посланик... А дечицата са наистина сладки. Само няма време.

23.IX.1982 г. [четвъртък]

Христо Марков задържа децата си и пътувахме заедно.

24.IX.1982 г. [петък]

В посолството, без да има нищо срочно, бяха се натрупали сума въпроси. Плюс делегации и гости от София – Борис Спасов и Йордан Стефанов; Георги Бранков; а пристигна и Красимир Станчев с още едно момиче, дошло за 10 месеца. Освен това срещи и разговори – с Т.[акис] Адаму, с [Димитриос] Андрулакис, със [Леонидас] Стрингос и [Георгиос] Зоидис; уговаряне на срещи с министри.

Така мина и петък, и събота – за нас работни дни.

26.IX.1982 г. [неделя]

Неделя прекарахме с [Васил] Митровски и жена му в Евбея. Плажът на хотела. Ходихме там с [Пантелей] Щерев и Варчо преди това. Облагороден. Отморих се.

Но вече и тук проникна модата – разголени гърди, и то най-безцеремонно, спокойно и дори предизвикателно.

27.IX.1982 г. [понеделник]

Основната част от разговорите с Т.[акис] Адаму и Д.[имитриос] Андрулакис засегнаха сегашното състояние на ГКП и отношенията с ПАСОК.

Систематизирах ги, проведох и няколко други срещи и разговори. Помолих [Васил] Митровски и [Паскал] Вангелов да ги проучат и ми напишат в същия дух кратко допълнение за самите избори. Искам да изпратя една по-цялостна информация, защото се забелязват някои тенденции, които заплашват управлението на левицата, взето в най-широкия смисъл.

Пишейки, си припомних, че не отразих разменените грами с Любомир Левчев. Посети ме Иван Цветков с един френски литературен критик (били в Делфи и оттам на Втората международна писателска среща).

Та Иван отвори дума за недостатъчно доброто представяне на гръцката страна у нас, на общия фон, че не обърнали внимание и на срещата в Делфи.

От София получихме напомняне за Я.[нис] Рицос, О.[дисеас] Елитис и още един ([Никифорос] Вретакос), комуто изпратили покани, да им осигурим идването. С оттенък на предупреждение...

А истината каква е. В края на м. август ми устроиха среща в СБП с Л. Левчев, на която той не дойде, тъй като внезапно заминал за Варна на среща с [Амаду] М'Боу. Съответно инструктирал секретарката си и завеждащия международните връзки. Казах им, че посолството нищо не знае кого са поканили, нито дали са получили поканите, но ако са ги изпратили през м. юли и август, вероятността да ги получат е нищожна, защото те напускат Атина. Специално за Я. Рицос изразих учудване, че го очакват, след като човекът многократно е заявил, че здравословното му състояние не му позволява да пътува и не дойде дори за чествуването на Георги Димитров.

Казах им да ми посочат някои поети, на които да връча покана, а също им препоръчах акад. П.[етрос] Харис, отговорен редактор на най-доброто литературно списание. Подготвиха поканата за П. Харис, а заявиха, че нямало авторитетни гръцки поети, на които да се изпрати покана. Л. Левчев сам щял да дойде в Атина да уговарва писатели и поети за срещата.

Докато бяхме в Солун с Г.[еорги] Йорданов, се получи телекс да не връчвам поканата на акад. П. Харис. Освен това няколко дена по-късно лично Л. Левчев говорил с културния ни аташе Ц.[ецо] Стаменов да иска осигуряване на високо представителство на срещата. Ц. Стаменов можал да се сети да предложи председателя на единия от трите съюза на писателите. Л. Левчев по телефона му отговорил, че нивото му било ниско за срещата.

И след няколко дена, на 15–16-и, може би малко по-късно, се получи въпросната грама, с подписа на [Стоян] Венев. Претенциозна, която разкри само мегаломанията на Л. Левчев и липсата на всякакъв усет и уважение към своите колеги, към достойнствата на писатели и малко уважение и към посолството.

Отговорих му, мисля, достойно, във всеки случай грамата обиколила инстанциите.

Припомних на Л. Левчев някои неприятни истини – че за целия период, откак съм там, не са благоволили да изпратят нито една делегация, освен спорадично идване на разходка, за да вземат уж някое интервю. Единственото идване на Ст.[ефан] Гечев не намери последствие. Съюзите [на писателите] тук се чувстват пренебрегнати. Изложих и цялата история с поканите в детайли и прехвърлих цялата отговорност за „ниското" представяне на Гърция на срещата върху СБП.

Признават за големи само писатели и поети, които други са признали за такива, тогава се силят да им изпращат покани, даже когато знаят, че

по една или друга причина няма да дойдат. И са останали на връзките си от преди 20–30 години – един-двама поети и писатели. А Гърция има поети, въпросът е да се опознаят. Чунким са се сетили за [Константинос] Кавафис или [Одисеас] Елитис преди да станат носители на Нобеловите премии. Ст. Гечев ми разказа, че спряли и преводи на О. Елитис, защото не им харесвали. Не го поканили нито веднъж. Не бяха благоволили да го посетят, да установят жив контакт с него. И искат по свирка да тръгне да ги гони, когато други са го признали.

Изобщо опасно явление е собственото вманиачаване, когато отъждествиш себе си с държавата, с целия народ, защото са ти дали власт, и от такава власт, не на твоята височина и не на твоя ръст, се опитваш да измерваш величината на другите.

Пристигнаха Кр.[асимир] Станчев за един месец и една девойка от Велико Търново за 10 месеца престой. Красимир ми разказа за успешното провеждане на конференцията на СИБАЛ за ръкописите. Това вече аз знаех по възторжените отзиви на Ера Врануси. Каза ми и за срещата на представители на балканските институти в Белград. [Константинос] Вавускос ми беше вече разказал за това, а също и [Константинос] Зволопулос. Позицията им е била отрицателна. И са поискали да им се изпрати писмено допитване до Института [за балканистика], както и до Асоциацията.

28.IX.1982 г. [вторник]

Подготвих информацията за обстановката в Гърция. Според мен стана интересна. Ще обърне внимание за по-внимателно проучване на процесите в партията. Нужно е сериозно да се работи върху взаимоотношенията между ПАСОК и ГКП и доколкото можем, да влияем върху тях.

(Прилагам информацията.)

Изглежда по интуиция от кратки реплики може би на някои хора от посолството или от вече изработения ми нюх към търговците реших да проверя какво мисли ЦК на ГКП за [Янис] Потакис.

Вярно е, че резултатите от срещата в Солун бяха положителни и високо окуражителни. Но [Атанас] Гинев дойде явно обработен предварително в негативна позиция към гърците и търсеше аргументи, за да докаже, че те провалят развитието на отношенията. Но се ориентира бързо и показаното уважително отношение на Я. Потакис към него и към България го предразположиха и спечелиха. Не бях обаче сигурен как ще се отнесат някои от тия, които изпращаха сведения.

Отговорът на ЦК бе, че Я. Потакис е един от ръководството на ПАСОК, който стои най-близко до партията. Веднага пратих в София това съобщение.

29.IX.1982 г. [сряда]

Отложих предложението за пътуване на една група наши хора с кораб до Родос, Крит, Делос. Касаеше се за търговец, корабопритежател, който ни наемаше кораби от десетина години. Главно за далечно плаване. С много добри референции от нашите служби.

Той дойде при мен, за да поиска съдействие за откриване на линия за туристическо плаване по Черно море. Аз веднага подкрепих идеята и възложих на Горан Йонов да започне делови разговори и съобщи в София. За да ме предразположи, той предложи да ни устрои екскурзия. Аз казах, че сме много. Той попита колко, казах му – около 40–50 човека. Каза, че е готов за всички да намери място. Докладваха ми, че се водили разговори и той предложил да извози групата на два пъти. Разумно предложение. Но при втори разговор съдружникът му променил броя на стаите. Не ми хареса тази игра. При това тръгнаха разговори, че щели да се наредят съветниците и висшите длъжностни лица в системата. Реших да отложа цялото пътуване за пролетта, макар че аз мога и да не взема участие, за да избягна приказки и разложение на колектива. Съблазънта е голяма – никой от нас не може да си позволи такова пътуване. Казаха ми, че струвало не по-малко от 30 хиляди драхми на човек. Още по-голямо основание – ако стане, да стане за всички, и то, след като има някакво реално придвижване на неговия проблем, та да не се почувствува и корабопритежателят излъган или подведен.

30.IX.1982 г. [четвъртък]

Обиколихме с Йончо [Христов] изложбата на гръцката книга. Реших да подготвя един обстоен списък [от книги] на съвременна гръцка литература за нашата библиотека и да ги доставя. Заплащането – в краен случай чрез СИБАЛ.

Имах среща с В.[асилиос] Филяс. Говорихме с него за възможностите да се създаде ляв център, който да излезе с лозунги за обединяване на левицата, т. е. да послужи като мост между ГКП и ПАСОК. Той има разбиране за значението на такава група или партия (в гръцкия смисъл), но се бои от неразбиране и от двете страни. ПАСОК и А. Папандреу щяли да приемат, че се касае за удар срещу тях; ГКП не е преодоляла чисто партийните си виждания и интереси. Даде пример със желанието на партията да го предложи за кмет като неин кандидат при пълното съзнаване, че и при най-голям изборен резултат кандидатът на ГКП не може да бъде избран. Излизането като кандидат на ГКП би му запушило възможността да излезе на самостоятелна политическа изява. Затова отказал. Не е убеден, че ГКП е зряла за по-друг подход. Казах му да се свърже с [Харилаос] Флоракис пряко или косвено. Имах предвид разговора си с [Димитриос] Андрулакис по този въпрос.

Използувам случая тука да предам сбито една грама, която пратих преди повече от десетина дни за Е.[встатиос] Панагулис.

„Вестниците дигнаха много шум, в Парламента се дискутира, а също това бе предмет на много разговори на всички нива. Ударението се поставя преди всичко на отражението на този случай в съотношението на силите в Парламента, доколкото това може да отслаби ПАСОК. Като изходих от това, че по линия на прегледа на печата са получили достатъчно материали, поставих си за цел да изясня причините и мотивите на конфликта Е. Панагулис – ръководството на ПАСОК с първоизточници.

Е. Панагулис, като зам.-министър на вътрешните работи, се заел сериозно с разкриване истината около убийството на своя брат, направил атентат срещу [Георгиос] Пападопулос, ръководителя на хунтата. Той искал да установи всички свързани с убийството, да види каква е тяхната отговорност и да предложи сурови наказания за тях. След като набелязал един списък от имена, той поискал те да бъдат уволнени, без обаче да е в състояние да приведе достатъчни основания за това. Така назрял конфликт. Министърът Я.[Йоанис] Скуларикис отнесъл въпроса до А. Папандреу. Тезата му била, че трябвало да се съберат достатъчно доказателства, за да се открие нормална съдебна процедура, а не да се гонят и уволняват лица по списък. Той отстоял разбирането, че смяната на кадри е политически въпрос и ако се издигне за критерий само това, че са служили по време на хунтата, то трябвало да се уволнят почти всички служители. А това не могло да се допусне дори в Министерството на вътрешните работи, защото щяло да се отрази на разпространението на престъпността. Дори сега, когато една част от служителите били в полустачно положение, криминалните случаи нараснали много. Освобождаването на тези служители щяло да стане постепенно. Такъв бил отговорът и на А. Папандреу.

Допреди три месеца конфликтът не се проявявал. Повод за неговото разразяване дал Я.[Йоанис] Скуларикис, който предложил да се повиши в чин офицер, участвувал в арестуването на Е. Панагулис. Аргументите – че бил добър следовател и че му било ред да бъде повишен. И в този случай А. Папандреу взел страната на Й. Скуларикис. Така се стигнало до скъсването – Е. Панагулис събрал в едно всички доводи – против НАТО, американските бази, критика на ПАСОК за липсата на колективно ръководство и т.н.

Въпросът, който се поставя, е, за стихийна реакция ли се касае, или Панагулис е изразител на група депутати – голяма или малка; как да се оцени неговата акция – като прогресивна или като дирижирана от дясно-диверсионна фразеология.

Говори се, че Е. Панагулис имал контакти с не малко лица. От ЦК на ГКП твърдят, че отзвукът, особено в провинцията, бил силен. Във Волос духовете били възбудени и не се знаело дали в бъдеще не ще се стигне до опити за прегрупиране на по-ляво настроени депутати и съмишлени-

ци на ПАСОК в отделна група. Отчитайки обаче емоционалния момент, смятам, че не е изгодно за ГКП да се обвърже с Е. Панагулис. Подозирам обаче, че той е установил контакт с партията или най-малко оттам са му помогнали да формулира основните си критични бележки.

Някои подхвърлят, че зад Е. Панагулис стоят П.[авлос] Вардинояннис и К.[онстантинос] Мицотакис, т. е. такива дейци от Нова демокрация, които преминаха към нея от Центъра, и които не са съгласни с все по-дясната ориентация на Нова демокрация.

Мнението ми е, че се касае за стихийна реакция с ограничени възможности за въздействие. Но така или иначе създаден е определен политически факт.

Образуването на групи и фракции в ПАСОК е неизбежен процес при неговата неизбистрена идеология, неясна платформа и нееднороден състав – от работници и селяни до представители на буржоазията, от съмишленици на ГКП до умерено либерално настроени личности.“

1.X.1982 г. [петък]

Стягах се за път. Пратих последни грами по разни текущи въпроси. В посолството ми се събраха много срещи.

2.X.1982 г. [събота]

Случиха се и приеми – по обяд и вечерта. Нямах интересни разговори за отбелязване.

3.X.1982 г. [неделя]

За София – за Смесената българо-гръцка комисия.

4–7.X.1982 г. [понеделник–четвъртък]

Заседанието на Смесената българо-гръцка комисия в София се откри от Г.[еорги] Караманев на 4.X. [понеделник] след обяд в Министерския съвет след кратка среща за уточняване процедурата. Наскоро Г. Караманев бе повишен в зам.-председател на МС. Той изтъкна, че стокообменът ни запази динамичния си характер, обърна внимание на необходимостта от по-гъвкави форми, за да се избегне ЕИО да се превърне в пречка на развитието на отношенията и набеляза някои области за евентуално потясно сътрудничество.

Я.[Йоанис] Потакис заяви, че е истина, че двата народа в последните години си сътрудничат много добре и са постигнали значителни резултати. Завоят бе начертан от Т. Живков и в Гърция знаят, че в негово лице имат един добър и верен приятел. След това отдаде дан на всички, които са допринесли от гръцка страна за развитието на отношенията, като из-

рично отбеляза, че били установени добри отношения с ПАСОК, преди да вземе властта. За това си спомнят с благодарност и признателност. Сега, когато социалистическото правителство е на власт в Гърция, то между двете страни, които имат да решават еднакви задачи, могат да се развият всестранно отношенията:

1. Намаляване на напрежението, разоръжаване, безядрена зона на Балканите. Гръцкото правителство е готово за решителни действия.

2. В областта на икономическото сътрудничество – от количество да се премине в ново качество. Нека да се развива и търговският обмен, но това само не е достатъчно – да се срещат само в областта на размяната. Социалистическото правителство иска да се отиде напред – да влязат в допир още отсега с плановете. Първият петгодишен план щял да бъде готов след 2 месеца. Предложи незабавно наши специалисти да посетят Атина, да разменят идеи, мнения и конкретно да предвидят мерки за сближаване на двете страни. Би могло и някои обекти, предвидени в програмите за по-късна дата, да се ускорят, ако другата страна прояви интерес.

Да се предвиди отсега и съвместно излизане на двете страни в трети. Наблегна силно на необходимостта смесените предприятия, които се създават, да действуват в съответствие с целите на гръцкото правителство. И той набеляза редица области, където е възможно по-тясно сътрудничество, подчертавайки силно, че ще се дава превес на колективите и социалистическите по съдържанието и по формата си предприятия и организации в Гърция; на частни, които се намират под държавен контрол или са се наредили решително на страната на правителството. Завърши с думите, че Гърция подхожда към НРБ селективно, с нас именно искат всестранно развитие на отношенията.

След завършване на заседанието, или по-скоро на официалното откриване, Г. Караманев повика мен, П.[етър] Славчев и П.[етър] Евтимов на кратък разговор. Искаше мнението ни – дали да предложи на Т. Живков да приеме Я. Потакис. Най-напред обаче поиска да дадем оценка за самия Я. Потакис и за неговите думи при откриването на сесията.

Аз си казах мнението за Я. Потакис и че сметнах за нужно все пак да поискам официално становището на ЦК на ГКП. Отговори ми се, че считат Я. Потакис за най-близкия сред членовете на правителството на ПАСОК към ГКП. Аз го съобщих това в София. Г. Караманев ми каза, че получил това съобщение, но до тази заран включително получавал материали и дори половин час преди откриването пак бил при него човек, който твърдял, че Я. Потакис бил чужд елемент, завербуван от ГФР и САЩ, че бил саботирал сближението между НРБ и Гърция, че бил мошеник и т.н. Едва заранта, но малко по-късно, му поднесли справка, която се покривала с моите сведения. Изглежда, за да не се получи разнобой и излагане...

След разискванията Г. Караманев каза, че той е убеден, че трябва да докладва на Т. Живков за думите на Я. Потакис и ако има възможност, да го приеме. Среща не можа да се осъществи, защото Т. Живков бе с претоварен ден, а на следващия ден му предстоеше отлитане.

На 5-и [вторник] заседаваха комисиите. Г. Караманев даде обяд с ограничен брой поканени и след това с Й. Потакис и А.[танас] Гинев отидохме при А.[ндрей] Луканов. Я. Потакис използва малкото време насаме, за да ми подшушне, че много държи да се реализират максимално бързо постигнатите договорености с министъра на транспорта [Васил] Цанов. Той там, пред своите хора и пред повече български специалисти, не посмял да каже открито, затова ме моли да съобщя поверително, че в продължение на 2–3 месеца задържал подписване на споразумение за прехвърляне през Италия и оттам с ферибот за Гърция на всички западноевропейски стоки. Той настоявал да се запази пътят през Средна Европа и през България и Югославия. Особено държал на България. Имал предвид начина, по който бил свален [Салватор] Алиенде, ролята на транспорта. Затова искал да има зад Гърция нашия транспорт и нашата евентуална подкрепа, която да изключи поне тази възможност за предизвикване на внезапно разстройство в продоволствието на големите центрове и сваляне на правителството по този начин.

При А. Луканов Я. Потакис изрази задоволството от разговорите, които е водел и от постигнатото в уточняване на сътрудничеството в областта на енергетиката, преработката на петрол, лигнит и алумина, за внедряване на специален проект за обработка на земеделска продукция и т. н. Пое ангажименти за Орменион. Покани А. Луканов в Гърция. Говори за коопериране в областта на морския транспорт, за туризма в Черно море и т. н.

На излизане А. Луканов ме задържа. Стана дума за Я. Потакис. Той остана доволен от него. Видя значителна еволюция в подхода му, в смисъл на по-голяма зрялост и разбиране. Знаеше за оценките, които бяха давани за него. По повод на това каза, че и него са изкарвали подкупен, обработен, изобщо шпиономанията е в подем.

Вечерта [имаше] прием в гръцкото посолство и след това вечеря в х-л „София“, дадено от гръцкия посланик. По общо мнение се получи разминаване в речите. Г. Караманев бе красноречив, говори общо за дружбата с много фразеология, не това, което очакваше Я. Потакис. И може би съзнателно той говори конкретно – свързвайки развитието на отношенията с новата политическа обстановка, наблягайки на социалистическото правителство, което все още е само в началото на управлението, но което има за цел построяването на социалистическо общество, като на този етап се стреми да сложи началото на предпоставките за това. Използва и философските си знания за някои удачни сравнения и изводи.

На 6-и [сряда] посетихме министър-председателя Гриша Филипов. Той ни посрещна много любезно и след няколко встъпителни дум изложи

така проблемно и политически характера на икономическите взаимоотношения, че и братът на Потакис, и самият той отвориха бележници и започнаха да записват.

Няма да го повтарям, а ще отбележа само това, което направи най-силно впечатление на Я. Потакис, както той ми призна.

Това, че министър-председателят на НРБ каза, че е готов да даде възможност на гръцките специалисти да се запознаят с нашия план, да намерят това, което ги интересува. Той е съгласен да открие специален отдел за Гърция, което не е правено с никоя друга страна. Също така заяви, че е готов да предостави на гръцката страна пълната листа на стоките, които купуваме от Западна Европа, и да зачеркне от нея всичко, което Гърция може да ни достави. В заключение той заяви, че вижда в гръцко-българските отношения модел, който може да служи за пример и на другите страни, малки и големи. Развитието на тези отношения се основава на три „кита“ – социалистическо правителство в Гърция и социалистическо правителство в НРБ; изявената готовност от двамата ръководители – Т. Живков и А. Папандреу – да водят борба за възтържествуване на идеята за мир и разоръжаване, за безядрена зона на Балканите в един момент, когато империализмът тласка човечеството към война, а за това се иска мъжество; и на трето място, че Я. Потакис води разговори за разширяване на икономическото сътрудничество между Гърция и България, когато Р.[оналд] Рейгън е поискал ултимативно да се сведе търговският обмен със социалистическите страни до 1%. Това също е призив за отхвърляне на империалистическия диктат.

Я. Потакис бе изключително доволен. И не закъсня да се възползува от тези думи на Гр. Филипов, като ги повтори в своето интервю след подписването на споразумението.

Иван Ганев веднага ме дръпна настрана и ме попита дали наистина Гр. Филипов е казал това. Когато му потвърдих и казах, че дори сме закъснели да упоменем поне веднъж официално, че Гърция има социалистическо правителство, той забеляза, че имал предвид бъдещето. Аз пък му казах, че бъдещето, поне доколкото можем да прогнозираме, не е с Нова демокрация, а ПАСОК ще се задържи на власт и втори мандат.

Аз се чувствувах много изморен и затова не останах на вечерята. Сбогувах се с Я. Потакис, той пожела, като ида в Атина, да му се обадя веднага. Видях се за малко с А. Гинев. Той не е доволен, защото Я. Потакис обещал да уреди въпроса с премиите, но отново го остави открит, макар че публично обяви, че е решен. Изглежда, че не може да преодолее съпротивата на някои среди.

Така завърши Смесената българо-гръцка комисия. Подписани бяха документи, прие се конкретен план с предвидени крайни дати за започване на разисквания и придвижване на въпросите и с посочване на срока, до който трябва да се вземе решение.

Доволен съм от резултатите, тъй като отново сме в положение на инициатива: всичко, което бе възможно да се предложи от наша страна в областта на икономическото сътрудничество, бе направено от най-отговорни лица: зам.-министър председател и председател на българо-гръцката смесена комисия и от самия министър-председател. Трудно ще бъде да се прехвърлят отговорности към нас. Гръцката страна е поставена в положение да огледа по-внимателно своите ведомства и от тях да търси отговорност.

8–9.X.1982 г. [петък–събота]

Пътуването за САЩ започнахме с произшествие. Още когато отидох да си взема билета, заварих смущение. Служителката на БАН беше задържала Н.[енчо] Димов и Л.[юбомир] Огнянов и от другата стая телефонираше някъде. Като ме видя, дръпна ме настрана и ми каза, че за четирима от нашите „Балкан" отказва места. Причината – претовареност. Изглежда решили, че могат да разделят групата, но не предлагат никаква друга алтернатива. Помоли ме да интервенирам. Среща ми бе определил А. Луканов и реших да използувам тази единствена възможност. И наистина секретарката му Коларова – експедитивна жена – уреди въпроса. Н. Димов ми се обади, че ги прехвърляли през Лондон и щели да пристигнат почти с нас в Ню Йорк.

Заранта пък с нас работата се обърка. [Веселин] Трайков остана да предаде багажа, ние влязохме вътре и час и половина премина в очакване. По едно време всички други пътници минаха, В. Трайков все го няма, съобщиха ни само, че извършват разместване. Какво бе това разместване, така и не разбрахме, но най-накрая се наложи двама от нас да останат за по-късно. Разбира се, разписанието бе нарушено, но за наш късмет и полетът на „Пан Ам" бе отложен с повече от два часа, така че успяхме да го сварим. Пътуването този път стана през Франкфурт.

Прегледах тематиката, представена за конгреса в Белград. Този път изобилие от предложения; с неполучените още от някои институти и от университета – ще станат не по-малко от 200. Мен ми се струват и сто души много, но това ще бъде цифрата, около която ще трябва да се движим, защото такова бе участието ни на предшествуващите конгреси в Атина, Букурещ, Анкара. Нужни ни са обобщаващи доклади, колективни, които да отразят постиженията ни по дадени проблеми или да изразят нашите позиции по други.

В Ню Йорк ни посрещнаха хора от мисията и ни прехвърлиха с микробус до летището за Бостън. Дойде и [Георги] Тодорчев. Настаниха ни в Бостън в Harvard Club. Нямаше достатъчно стаи и с изключение на [Димитър] Косев, [Христо] Христов и мен събраха другите по двама в стая. Това винаги крие неудобство, но когато си пътувал 16 или даже 18 часа, чувствителността се повишава и ще имаме големи оплаквания.

По съветите на Г. Тодорчев направих всичко възможно да си легна колкото се може по-късно, за да се адаптирам по-добре. Останах да пиша горе и добре стана, защото навреме забелязах, че не мога да спя от шума на вентилационната система, изведена на терасата под моя прозорец. С малко разправии ми смениха стаята.

10.X.1982 г. [неделя]

Невероятно студено. Сложих и пуловера, и шлифера, и пак ми беше студено. Разведоха ни из Бостън, без да излизаме от автобуса освен за посещение на една фрегата. За три години и половина от последното ни посещение Бостън се промени значително. Преустройството на къщи и паркове обхвана нови части от града: цели квартали се създадоха в запустелите части покрай пристанището със запазване на стила отпреди едно или две столетия.

Надвечер стана откриването на срещата при по-скоро малък прием в Hellenic College в сградата Maliotis. Оказа се, че в Бостън и в района около него на разстояние 50 мили имало не по-малко от 200.000 гърци. Имали силни позиции. За това свидетелствува и колежът, и църквата – една от най-големите в центъра на града.

Силно впечатление ми направи подходът на американците към нашата среща. Оставям настрана събирането на средства, което става по необичайни за нас канали. Имам предвид как привличат на обществени начала хора, които имат някакво отношение към провеждането на подобни мероприятия. В случая – откриването и първият ден се проведоха в Гръцкия колеж, защото понеделник бе празник – Денят на [Христофор] Колумб – и Харвард бе затворен.

На самото откриване двама души изпълниха наши народни песни, като преметнаха по един шал и един пояс върху народни ризи. Един американец, омъжен за българка, изложи няколко картини с изгледи от България, рисувани от него. Трета двойка прожектира наистина художествени снимки на три платна едновременно. Бяха обхванати чудесни кътове от страната, но също така моменти от пазари, типове лица, подмитане на улици след празненства, църкви и пр. – че на всички достави естетическа наслада. Това бяха все любители, но довели до професионално ниво своето хоби.

11–13.X.1982 г. [понеделник–сряда]

Конференцията върви нормално. Малко напрегнато поради натрупването на докладчици. Имат интересна система на представяне на докладчиците. Използуват всеки случай да кажат топли думи за докладчика, да напомнят за неговата дейност, да кажат някоя характерна проява, която го отличава от другите.

Мен ме представи Ч.[арлз] Йелавич. Благодарен съм му, защото той се върна назад, за да напомни, че никой нямал толкова заслуги за установяване на сътрудничество между американските учени и нашите. Не беше излишно, защото около голямото движение по време на 1300-годишнината бяха забравени не само началните стъпки, но и трудностите. Може би ще трябва да напиша и по този въпрос нещо.

Ето и Джеймс Кларк може би присъствува за последен път на подобна среща – излязъл е от болница, за да дойде при нас. Рак. А първите контакти на историците започнахме с него – той посети България през 1959 г. и [Димитър] Косев ме определи мен за негов съпровождач. И като не знаех какво да измисля, качих го на мотора и го изведох извън София към Симеоново, откъдето наблюдавахме светлините на града. Този случай бе предмет на обсъждания и спорове в различни среди десетина години, ако не и повече. Имал ли съм право да наруша съществуващата тогава забрана да се излиза на непланирани и непредвидени разходки? Как да се тълкува тази ми постъпка? Израз на доверие в себе си като комунист или израз на слабост, на увлечение по западния представител.

И все пак трябва да се признае, че езиковедите и Вл.[адимир] Георгиев, по-специално, бяха първите, които установиха контактите с американските учени – Р.[оман] Якобсон. А.[лберт] Лорд посети страната ни още през 1957–1958 г. Така се откри ерата на взаимни посещения. Тласък даде създаването на нашия Институт [за балканистика], на Асоциацията за Югоизточна Европа, провеждането на Първия конгрес по балканистика. И моето посещение в САЩ – заедно с Ана [през 1967–1968 г.]. Тогава се роди идеята за организиране на периодични срещи, без да ги обявяваме за такива. Трябваше да минат няколко години, докато успеем да организираме първата в САЩ, втората във Варна, а сега и третата – през интервали от четири години.

Повечето доклади бяха на ниво. [Роджър] Уитъкър, асистентът, а сега преподавател, когото [Ървин] Сандърс издигна, направи интересен анализ върху социалните структури и разпределението на доходите в българското общество. С изводите му нашите се съгласиха, навярно при внимателно четене на текста ще открият основание и за критика, но запомних един от изводите му. След като определи българското общество като социално най-изравнено благодарение на усилията на властта да не допусне нарушение на баланса между отделните социални групи в разпределението на националния доход, той показа, че вътре в социалните групи не всичко върви толкова добре. В усилията и тук да се спази същият принцип, се нарушават други закономерности и се стига до парадокса – най-неквалифицираните работници да получават повече, отколкото изработват и трябва да получат, а най-квалифицираните – значително по-малко.

Много интересен бе и докладът на английския учен Картър върху търговията на Полша с Балканите със стремежа да примири марксизма

с позитивизма. Той показа колко много [Карл] Маркс е взаимствувал от [Джанбатиста] Вико и също колко други полезни неща в подхода и изучаването на конкретната историческа действителност не е взел под внимание, може би защото не са му били нужни. Прочитайки отново Дж. Вико и следвайки неговия метод, той запълни с живот историческата картина – използувайки като извори оставяни обикновено настрана от нас историците свидетелства – и поезия, и фолклор, и изкуство, и архитектура, и снимки, които показват ландшафти. Р.[икардо] Пикио направи крайно интересно изложение. Давайки си сметка за нашето невежество, той съумя да ни увлече и спечели, като обясни към какво се е стремял толкова време и какво е постигнал.

Един от земеделците опозиционери, станал професор тук и издател на в-к „Свободно земеделско знаме", се опита на два пъти да провокира. Казва се Спас Райкин. Най-напред с М.[ито] Исусов, че утвърждаването на кооперативния строй станало доброволно – той отрече това. Мито отговори достойно с твърдението, че нашето селячество е било революционно и че ако е имало отделни грешки, това не променя общия извод. Вторият път с неговия доклад за Ал. Стамболийски за характера на неговото управление, както и за отношенията БКП–БЗНС. ОтговориХ. Христов – добре, отхвърляйки тона и подхода му. Като председател казах и аз няколко думи за това, кое прави политическа неговата постановка – стратегическият въпрос за комунистическото движение е въпросът за съюзника. Готови сме да го обсъдим и с американците, стига да пожелаят това.

Имаше и други доклади, които направиха добро впечатление. Явно домакините се постараха да издигнат нивото на срещата. И от наша страна се прояви същото старание. Аз говорих за балканската политика на НРБ и българо-гръцките отношения.

Всяка вечер ни устройваха приеми – в института, в Харвард и две вечери. [Джордж] Урсул – у дома си, Алберт Лорд – в клуба. Освен това мене ме покани А. Лорд в University Club. Проведох и няколко разговора с П.[итър] Шугар, с Р.[аду] Флореску, с Ч.[арлз] Йелавич, с И.[Ървин] Сандерс, пък и имахме заседание с новото ръководство на американските българисти. Това ми позволи да си изясня каква е обстановката тук във връзка с нашата по-нататъшна работа.

Въз основа на тези разговори ще направя докладна записка с някои конкретни предложения. Разговор с Р. Флореску и П. Шугар. Техните впечатления: а/ [Радован] Самарджич – никаква инициатива, не е знаел как да подходи и благодари на американците, че дали тон на изказванията; б/ самите американци направили това, защото с големи усилия спрели решението да напуснат Асоциацията; в/ предлагат София да приеме да прави справочна информация за международните прояви по балканска и

национална история с международно участие под формата на Newsletter; г/ да се разгърне дейността на Комисията по социално-икономическа история.

Опитах се да внуша на Ървин Сандерс и на М.[айкъл] Петрович да помислят за [Димитър] Косев най-вече, но и за [Христо] Христов евентуално, да ги обявят за членове на института или за doctor honoris causa. Казах на Т.[одор Ив.] Живков да направи предложение за проф. Алберт Лорд за чуждестранен член на БАН. Нужни са ни хора с престиж в САЩ. Само такива могат да отстоят позиции, да проявяват инициативи.

14.X.1982 г. [четвъртък]

Още с пристигането във Вашингтон след настаняването ни в хотела отидохме за малко в посолството. Поведе се разговор за състоянието на българистиката в САЩ. [Христо] Христов бе най-активният, но разви, между другото, две неправилни мисли – че българистиката в САЩ постигнала големи успехи и напредък в броя на заинтересованите и че в Бостън била направена голяма провокация от страна на Спас Райкин.

Аз взех думата по първия въпрос и развих обратната мисъл, която намери потвърждение и от [Димитър] Жулев, и от шарже д'афера. По-късно Д. Косев, с когото останахме по-дълго заедно, ми говори много срещу Хр. Христов. Смята, че това е опасният човек на историческия фронт, който води двойна игра. Посочи много примери как Хр. Христов е ходил в ЦК да го злепоставя. Изрази увереност, че и сега Хр. Христов ще навива П.[етко] Ганчев, за да обърне внимание към себе си и можел да напакости на развитието на българо-американските научни контакти. Спомена ми, че Хр. Христов се опитвал да го настройва и срещу мен. Стигнал до там да ме нарече пред него съветски агент, на което Д. Косев бил отговорил, че ние всички сме съветски агенти.

15.X.1982 г. [петък]

Отидох до хотела край Библиотеката на Конгреса, където се бяхме настанили [с Ана]. Всъщност не беше хотел, а се даваха под наем за минимум една или две седмици апартаменти. Сега беше боядисано, холът преустроен, луксозен (относително, защото е малък). Ново име – The Capitol Hill. Premier class suites. Навярно поне три-четири пъти са увеличили цените. На SE 2 Str. и SE C Str. Обиколих и улиците наоколо. Стана ми мило. Но го няма полето отпред – там са построили нова сграда на Библиотеката на Конгреса. Църквата е на ъгъла. Останалите къщи и магазинчета са същите. По главната улица има промени. Магазинът, откъдето се снабдихме с вилици, лъжици, както и другият – за дрехи, са затворени. Отворили са бръснарница – с много високи цени. Няма го и ресторантчето, където ни

води П.[ол] Хорецки и Ана откри, че букетчето, което той ѝ поднесе, беше с боядисани цветя, на които бяха впръскали и парфюм.

Отново спомени, и то приятни. Беше пак напрегнато, но бяхме заедно. Светът и тогава бе друг за нас, защото бяхме двама. И пак е скучно, и тъжно, когато си сам. Особено тук, където надвечер се затварят. Видях Велко Тонев и не можах да го позная, толкова отслабнал и състарен ми се видя. Попитах го от какво, да не е болен. Отговорът му бе характерен: „Бях сам."

16.X.1982 г. [събота]

Обиколихме музеи, качих се на стрелата – не бях правил това по-рано. Красиво е да се обхване Вашингтон от високо. Но и доста се е променил. Значителни строежи, и хубави. И то в частта, която изглеждаше запусната и едва ли не отстъпена на черното население.

Снощи ни поканиха със Симеон Дамянов – Бела Кирали, който дойде със С.[тивън-Фишер] Галаци и Р.[аду] Флореску. Уточнихме цялата програма за конференцията през 1983 г. Обещава да стане интересна, макар и не лека.

На обяд пък ме покани Луис Данос. Изпратен тук от А. Папандреу. Способен журналист от в-к „Елевтеротипия". Повече от два часа говорихме за Гърция. И той споделя опасенията от очертаващия се все по-голям разрив между комунисти и социалисти. Отново ми спомена, че е от български род – от Дановите от Пловдив. Обърнах внимание на [шарже д'афера] Драгнев – да установят по-близки връзки с него. Ресторантът бе „Le jarden". Много хубав и добре, че беше известен. Записах си ул. 27, оказа се, че такава улица няма. Въртях се десетина минути и една жена с кученце ми каза, че този ресторант се намира на ул. 23. Поскъпнало е невероятно – сметката излезе над 80 долара.

Обади ми се Филип Шашко, който разказа за някои нови увлечения на Ал.[ександър] Фол. Искал да направи катедра със заплащане от България, което се разгласило, но начело искали да поставят Предраг Матеич. Това предизвикало реакция. И защото така не се „назначава" професор, и още по едно негативно обстоятелство в друга плоскост – българската общественост в САЩ не искала да приеме сърбин да застане начело на първата българска катедра в САЩ. При това историята със заплащането не е много ясна. Ако е на български език, как да е, но на американец? Не е изпипана работата.

Ф. Шашко ми даде телефона на Питър Топинг, който работи в Дъмбъртън Оукс. Директорът Гил Констабъл бил в чужбина. Имаше опасност една от задачите, който ни беше поставена, да се провали. Обадих му се и се уговорихме [да се видим] за утре, неделя, по обяд. Ние тръгваме за летището към 5 часа следобяд.

[Димитър] Жулев не използува нашето идване, за да си разшири контактите с научния свят. Знаеше за това отдавна, но не предприе нищо. Не прояви елементарна куртоазия и към мен, като колега. Явно не са разглезени откъм посещения и са забравили някои навици.

17.X.1982 г. [неделя]

Сутринта излязохме рано с Мито [Исусов] и Веселин Трайков. Отидохме до Арлингтън, военното гробище, и това на братята Кенеди. Оттам с метрото аз отидох на още една обиколка из музеите.

Разходката бе чудесна. Какви природни забележителности са съхранили – много зеленина, много води, архитектурни ансамбли. Град, който успокоява, и уви, който отегчава. Извън изгледите и музеите в централната част, се чувствуваш потиснат. Атмосферата се променя едва към „Джордж Уошингтън Юнивърсити", където се занимавахме с Ана. Това е т. нар. Латински квартал, заради многото малки дюкянчета, цветята, пъстро боядисаните къщи. Не може да става никакво сравнение с Латинския квартал в Париж, но ги свързва една весела атмосфера.

В Дъмбъртън Оукс ни отведе П. Топинг с жена си. И двамата са много мили. Спомниха си как се видяхме за пръв път, как ги посрещнах в София. (И аз си спомних, когато жена му излезе по тапочки из улиците и още нещо беше направила с тази американска непринуденост да им бъде преди всичко удобно.)

Топинг ни запозна с предложенията на Гил Констабъл за размяна с някои институти от БАН, всяка година от един до три месеца, като всяка от страните прави по три предложения, от които приемащата страна избира единия. За това ми беше говорил [Васил] Гюзелев, който много искаше да се срещна с Г. Констабъл, когото беше поканил. Аргументът – бяха изконсумирали на зелено изпращането на българи, тъй като [Иван] Божилов останал там с разрешението на Кр.[умка] Шарова, а сега, докато нямало споразумение, американците не могли да изпратят свой човек. Наистина не можех да си представя такова нахалство. Не стига, че това са двамата най-разглезени, прекарващи с месеци почти всяка година във Франция, Италия, Англия и САЩ (В. Гюзелев също останал два месеца и подозирам, че е постъпил като Ив. Божилов, но не посмя да си признае), но си позволяват да ангажират страната. За много по-малко, че на своя глава бе предложила сътрудничество, без сама да се възползува от това, Цв.[етана] Тодорова бе наказана сурово от ръководството на БАН. А тук съвършено безнаказано развяват себе си, правят сделки, уверени, че няма да им се потърси отговорност.

Какво ме очаква, като се върна в София? Объркани връзки с чужбина, разстроена печатница, многотомната история блокирана, нашата балканска история с неизяснен още профил и т.н.

На връщане в хотела заварих книгата на [Чарлз] Мозер за Гемето [Георги Димитров]. Той е негов зет. След като стана председател на Асоциацията на българистите в САЩ отложих с една година провеждането на втората среща у нас, докато го смениха. Казах, че нямам нищо против него, но провеждането на срещата под негово председателство, в един момент, когато се намираше под печат книгата му (в нея не се съмнявахме и той не го криеше, че нямаше да има ласкави отзиви за сегашното БЗНС), щеше да прозвучи като предизвикателство. Американците уважиха тези доводи и поставиха Джеймс Кларк за председател. Въпреки това отношенията ни останаха коректни. След като поговорихме малко за земеделците, които познавах от затвора и след това, той ме попита за смъртта на [Георги] Вълков. Аз пък нищо не знаех за обстоятелствата около нея.

Успяхме да отпътуваме навреме. Имаше и свободни места, така че не бяхме много притеснени. Убедих се, че Източните щати представляват една непрекъсната агломерация на жилища, някъде разтеглени и на места структурирани в центровете на селищата. Това особено добре личеше през нощта.

Много красив ми се видя отново Ню Йорк – и при дневната светлина на отиване от Бостън във Вашингтон. И на връщане сега, през нощта. Още веднъж се насладих на зазоряването на океана. Небе, разсечено на две – тъмна част и другата, която започва да розовее, за да стане блестящо червена и искрящо светла.

18.X.1982 г. [понеделник]

Във Франкфурт ни чакаше дълъг престой. Аз успях да се прехвърля с „Луфтханза“ вместо с „Еър Франс“ (разлика от четири часа). И сега пиша на летището „Де Гол“, очаквайки багажа.

Оттук започнаха разигравания. Най-напред се осведомих къде да очаквам самолета. Подведоха ме и аз подведох ЮНЕСКО. В продължение на един час си играхме на гоненица от едната до другата постройка с Павел шофьора. След това трябваше да уредя да вляза вътре за багажа си. Дадоха ми бележка, но куфарът ми, както и на един американец, не се оказаха изпратени. Не сме ги били посочили. А аз изрично питах служителката горе и тази, която следеше за внасянето на багажа, дали куфарът ще ми се изпрати. Оставих на шофьора да го получи вечерта към 10 часа.

Така че ползата от ранното преместване не се оказа голяма – не можах да се прибера навреме в Париж, нито да почина.

19–20.X.1982 г. [вторник–сряда]

Срещи в ЮНЕСКО, разговор с Ш.[арл] Моразе и с Л.[ев] И. Мирошников за Историята [на световната цивилизация] – срещата на Бюрото

и комисията ще бъде в Париж; в Киев, според Л. Мирошников, не са се държали зле нито [Дмитрий] Марков, нито [Виталий] Злыднев.

Подготвих окончателно и продиктувах на Цеца Балабанова докладната записка за българистиката в САЩ. Уточнихме с [Жорж] Кастелан следващата среща – IV българо-френска в Париж.

Милчо [Михаил] Балабанов изкарал много тежко лято. Цеца била отчаяна. Сега е по-добре, но никой не гарантира утрешния ден. Живеят с откраднати месеци, седмици, а може би и дни. Отидохме на кино – „Клетниците" – нов вариант с Лино Вентура. Доста смътно си припомних отделни картини с Хари Бор. Стана дума с Милчо за роднините. Между другото той спомена за Пенка Балабанова. За нея за пръв път писала Цола Драгойчева и я извадила от забвение. Наистина брат ѝ, от първия брак на баба ми Калуша, я инквизирал и заплашил, че ще я предаде на полицията – Коста Сотиров, а не Балабанов, както си мислех. Казах му, че за Пенка е писала майка ми, пък и други, когато пък давали сведения за майка ми за признаването ѝ за АБПВК.

21.X.1982 г. [четвъртък]

Разходихме се с Дичо [Атанасов], който току-що се завърна от София. Още нищо не знае за себе си. Не е сигурен дали го искат, не вярва докрай нито на М.[илко] Б.[алев], нито на П.[етър] Мл.[аденов]. Направило му силно впечатление постоянното изтъкване на [Петър] Междуречки. Дори се пошегувал по този повод. Казах, че го гласят за новия министър на външните работи, тъй като П. Младенов го имали предвид за други комбинации. Дичо прие като убедителен този слух, подкрепи го със свои наблюдения.

В София ме изненадаха с новина – поставили ме във фондация „Л. Живкова" – председател на ревизионната комисия. А аз мислех, че като направих всичко, което можеше за представително гръцко участие, след като освен това не съм вземал никакво участие в Асамблеята на мира нито приживе, нито след смъртта на Людмила [Живкова], очаквах, че ще ме оставят на спокойствие. Не мога да разбера какво означава това и чия е инициативата. Нямам основание да смятам, че е Любимир Левчев. Изглежда, че е дяло на Георги Йорданов.

Ана, като прегледа списъка на Бюрото на фондацията, констатира, че са останали само двама или трима от прякото обкръжение на Людмила – Л.[юбомир] Левчев, Б.[огомил] Райнов и Т.[одор] Рибаров. Всеки един от включените е представен със своята специалност – само за Т. Рибаров няма нищо. Ана духовито отбеляза, че той е представителят на Софийския централен затвор, където са вече някои от неговата компания.

Преди заминаването освен докладната записка за българистиката в САЩ и тази за Атонските манастири подготвих още една кратка за раз-

говора си с Л.[ев] И. Мирошников. Той ми разкри историята около изданието на брошура за Коста Рацик от ЮНЕСКО, случай, малко изкуствено използуван от нашите за създаване на настроения срещу някои съветски слависти. Ако трябва да им се търси отговорност, то е по други линии – и на Д.[митрий] Ф. Марков, и на [Виталий] Злыднев, и на [Юрий] Бромлей за Атласа на славянските народи.

Бях оставил бележки за отношението ни към проведената среща в Белград, в която взеха участие Стр.[ашимир] Димитров и Р.[адослав] Попов. Започнах да ги оформям в докладна записка. Имам предвид и разговорите си в САЩ, както и отношението на гърците. Дано успея да подготвя този текст. Иначе ще трябва да го довършвам в Атина, а за там имам вече достатъчно работа. Уви не успях!

22–24 октомври 1982 г. [петък–неделя]

След завръщането си от САЩ и Париж и представянето на докладни записки за българистиката в САЩ, за Атон и някои други за придвижване – по История на световната цивилизация, среща с представителите от социалистическите страни с участието на проф. Ш.[арл] Моразе и други, и след като написах рецензия на П.[антелей] Щерев, поехме за Атина капнали.

[Ангел] Балевски ми вика: „Чакам те с голямо нетърпение, че издъхвам" – и трупа върху мен задачи; създават разни комитети и комисии. Настръхвам, като си помисля какво ме очаква, и пак се улавям, че ми е приятно, че се завръщам в София. Вярно е, доволен съм и дори много доволен, че ме изпратиха в Атина, мисля, че свърших и добра работа. И все пак предпочитам да съм си у дома.

Тръгнахме на 25-и, понеделник, с „Аерофлот", т. е. трябваше да тръгнем около 10 часа. Бяхме с Величко Николов и жена му Лиляна. Държаха ни без информация до 13 часа. Едва тогава ни казаха, че току-що самолетът излетял от Москва и ще потегли в 4 часа след обяд от София.

Отиде денят, но нали не бях сам, не се много разтревожихме, нито ядосахме. В шеги и разговори прекарахме няколко часа. Величко ни припомни доста неща отпреди 9.IX. [1944 г.] и за отношенията си с Митка Гръбчева.

26.X.1982 г. [вторник]

Във вторник заранта посрещнах П.[етър] Дюлгеров. Той пристигна начело на делегация по покана на Общата конфедерация на труда. В София имахме среща при [Димитър] Станишев по повод на грама на Л.[ука] Драганов, че Конфедерацията под влияние на ГКП, ЕСАК'С и [Антониос]

Амбатиелос възразявали на идването на делегация на такова ниво. Аз не приех доводите на Л. Драганов, защото това би означавало да продължаваме да стоим настрана от синдикалното движение на Гърция, само защото има временно ръководство, назначено от ПАСОК. Вярно е, че те правят всичко, за да игнорират ГКП и да попречат за разпространение на нейното влияние, но това не е основание да късаме връзки или да стоим настрана.

ЧССР и СССР вече разменят партийни делегации с ПАСОК, а ние се колебаем да кажем, че в Гърция има социалистическо правителство. Сами си създаваме изкуствени бариери в отношенията с ПАСОК.

Бяхме уредили среща с Х.[арилаос] Флоракис с искане от София още на първия ден. Той ни прие в 12.30 часа в присъствието на А. Амбатиелос. Превеждаше П.[аскал] Вангелов.

Главната тема на разговора бяха резултатите от общинските избори. Флоракис изложи сбито оценката, която тези дни ще се обсъди и ще стане предмет на разглеждане на партийните събрания. Но за да не се отклони вниманието на партийния състав от тезисите на конгреса, който ще се състои на 14 декември, ЦК е решил да се задоволи с няколко общи извода, като цялостното обсъждане с оглед и на практическата работа на партията ще се осъществи в месеците след конгреса.

Борбата за тези избори е била изключително сложна и партията е трябвало да вложи голями усилия, за да я изведе до успешни резултати. Според Флоракис тези избори по значението им за изработване на партийната тактика през близките години имат по-голямо значение от проведените парламентарни избори. ГКП е натрупала ценен опит и сега вече се облекчавало изработването на тактиката спрямо ПАСОК.

Каква е оценката на ГКП за ПАСОК според Х. Флоракис.

1. ПАСОК показал вече на практика, че не желаел сътрудничество с ГКП и че следвал антиобединителна тактика спрямо левите демократични сили. Оттук следвал логическият извод: накъде върви ПАСОК? Може ли да се смята, че ПАСОК сериозно желае промяна – става дума за промени от социален характер? Даже да се допусне, че все още желае това, остава открит въпросът как ще ги осъществи, когато отхвърля пътя на сътрудничеството.

2. Изборната тактика на ПАСОК е била пропита с недоброжелателно отношение към ГКП. Нещо повече, в някои общини на Атина те са си служили с непозволени трикове. Отпечатали и разпространявали позиви със следното съдържание – „Гласувайте за кмет комунист (еди кой си), за да стане общината комунистическа“. По подвижните високоговорители се водела открита антикомунистическа пропаганда. Телевизията обработвала по недопустим начин предизборната пропаганда само в полза на ПАСОК с недомлъвки и злепоставяне в отделни случаи на ГКП.

3. Подготвяли нов избирателен закон. От 300 депутати първите 180–200 души щели да бъдат избрани според силата на отделните партии, останалите 100–20 души щяли да се разпределят между първите 2 партии в съотношение 7:3. По този начин ПАСОК щял да си осигури монополно положение, като запази еднопартийния режим на А. Папандреу.

По повод на този закон Х. Флоракис заяви, че А. Папандреу твърдо се ориентирал към двупартийната система в Гърция, като се стремял да създаде предпоставки за редуване в управлението на ПАСОК и на буржоазната партия, в случая Нова демокрация. На въпроса ми, след като това е идея на К. Караманлис, който осигури безпрепятствено поемане на управлението на страната от правителството на А. Папандреу, следва ли да се смята, че той я подкрепя, Х. Флоракис отговори, че К. Караманлис очаквал Нова демокрация да направи завой към центъра, за да си възвърне влиянието върху избирателната маса, настроена центристки. Що се отнася до отношението му към ПАСОК и А. Папандреу, той [К. Караманлис] не им вярвал.

4. Представените цели от партията и следваната от нея тактика се оправдали с получените изборни резултати. Същевременно били констатирани и слабости: ЦК не отчел „износването“ на кметовете–комунисти, които стояли по няколко мандата; издигнали кандидатури на хора без обаяние; имали и доста трудности и слабости от организационно естество и поради липса на гъвкавост и т.н.

5. Партията може би ще трябва да преразгледа радикално и въпроса за начина, по който тя охарактеризирва Нова демокрация и хората, които гласуват за нея, като „десница“. Може ли да се смята 30–35% от избирателната маса за „дясна“? Освен това една не малка част от нея се е отдръпнала от нея и гласувала за ПАСОК и ГКП. Нима това са били и са „десни“? Не допуска ли партията грешка, като допуска да се ширят в пресата и сред обществеността твърдения, че „десницата“ подкрепила в тези избори комунистите и ПАСОК? Време е да се обмисли зряло същността на десницата в Гърция, и какво представлява тя като реалност.

П. Дюлгеров от своя страна информира за основните тенденции в международното профсъюзно движение. Уточнена бе и тактиката, която нашата делегация трябва да следва във водените разговори.

Същия ден посетих с [Георги] Близнаков и Т.[одор] Николов министъра на просветата [Апостолос] Какламанис. Визита на учтивост. Там бе и В.[асилиос] Филяс. Нашата делегация дойде за подписване на споразумение между Атинския университет за социалнополитически науки „Пандиос“, на ул. „Сингру“, със Софийския университет. Това нещо ми коства невероятни усилия, докато уредя взаимните посещения, контактите и убедя нашите, че се касае за нещо сериозно и важно.

27.X.1982 г. [сряда]

Подписването на споразумението стана в тържествена обстановка. В. Филяс се бе погрижил добре. Видях се с [Григориос] Янарос от в-к „Авги“ и с Алека Баня. Уговорихме се да се срещнем. Имаше много преподаватели. Пратих за София информация.

„С подписването на споразумение за сътрудничество между Софийския университет и ВУЗ за социални и политически науки в Атина завърши посещението на ректора на СУ Г.[еорги] Близнаков в Атина и двегодишните усилия на посолството да осъществи началото на непосредствени връзки на СУ с атинските висши учебни заведения и научни институти.

Значението на това споразумение бе оценено и от гръцката научна общественост, и от правителствените среди. То намери широко отражение в пресата, телевизията, радиото. Съобщиха ми, че прогресивни среди и в други висши учебни заведения се заинтересували и заговорили за необходимостта от установяване на контакти и сътрудничество с българските вузове.

На тържеството при подписването присъстваха генералните секретари на министерствата на просветата и на културата. В разговор с мен и двамата подчертаха голямото си задоволство от поставеното начало на сътрудничество в областта на обществените дисциплини като нещо, което заслужава да се поощри и разшири.

При срещата ни с министъра на образованието А. Какламанис той също изтъкна значението на връзките в областта на обществените и идеологическите дисциплини с представителите на българската наука. Той имал за цел да постигне широко сътрудничество с нашата страна във всички сфери на образователното дело и на науката.

Припомни своите две посещения в София – през 1965 г. и в състава на делегацията, водена от А. Папандреу след 20 години. При първото посещение се задържал принудително на лечение, защото се разболял на път за Москва. Той изразил публично своята благодарност за лечението и отправил критика към гръцките власти, за което имал неприятности. Много му се искало да посети нашата страна, но засега е възпрепятстван, тъй като фактически само 4–5% в Министерството работели съвестно и подкрепяли подготвяните законопроекти и мероприятия на новата власт (в това число той постави себе си, зам.-министъра и генералния секретар), всички останали или нищо не правели, или даже пречели.

Споразумението е поставено на широка основа. То предвижда съвместни разработки, размяна на посещения за четене на лекции, специализации на млади специалисти, обмен на научна информация, споразумение между студентските организации и студентска практика. Представител на студентската организация горещо подкрепи споразумението. Остава да се конкретизира и да се пристъпи към реализация.“

28.X.1982 г. [четвъртък]

В четвъртък на обяд поканих В. Филяс и новия ректор [Николаос] Петраляс. Бяха и нашите гости. Създаде се настроение. Г. Близнаков беше много доволен от резултатите. Разцелувахме се.

Показах и в. „Правда", изпратен ми от съветския посланик. Избрани са 37 нови чуждестранни членове на САН. Както обявил акад. [Георгий] Скрябин, сега имало в Съветската академия 109-има члена. И Г. Близнаков и другите, както и аз, когато най-напред видях списъка, бяхме изненадани от широкото застъпване на учени от цял свят – мисля, че имаше не по-малко от четирима японци, по няколко учени от САЩ, ГФР, Франция, Англия и от социалистическите страни. Главно физици, математици, биолози. Историците са: от ГДР – Х. Баргел, от Унгария – Д.[еже] Немеш и Ж.[игмонд] Пах, от България – аз. Имаше и един французин, юрист – Ансел Марк.

Имах среща с Г.[еоргиос] Маврос. Той ми говори за посещението на С.[пирос] Киприану в Москва. Станало внезапно и изненадало гръцкото правителство. А. Папандреу бил против, но открито не изразил своето отношение, очаквайки какво ще излезе в комюникетата. Гръцката страна смята за клопка искането да се изтеглят всички чужди войски, защото с характер на окупационни са турските. Гръцките биха могли също да се изтеглят – за равновесие, но английските бази и войски са там по договора за независимост и трябва да се предвиди съвършено друга процедура за тяхното оттегляне.

Вестниците, повече западните, отколкото гръцките, отбелязаха факта, че Л.[еонид] Брежнев не посрещнал С. Киприану, като нежелание СССР да отива много далеч в отношенията си с Турция – държал да не ги разваля.

За изборите Г. Маврос изтъкна, че ПАСОК излиза укрепнал като партия: както с конкретните резултати, така и с още един факт – партията проявила желязна дисциплина и при изборите, и при гласуванията в Парламента. Дори болните се озовали.

Не е съгласен да се говори за намаляване на влиянието на ПАСОК, защото още на парламентарните избори имало два вота – вътрешните и за евродепутати с разлика 8% за ПАСОК. Ако се вземел този именно процент, то отливът е съвсем малък.

К. Караманлис и неговото обкръжение бе следващият въпрос. Говорело се, че ако К. Караманлис напусне президентството и обяви създаването на ново движение или партия, можел да събере 60% от гласовете. Това могло обаче да стане в критичен момент, за да има повод.

А. Папандреу давал да се разбере, че очаква К. Караманлис да бъде кандидат и при следващите президентски избори. Говорел за него като за отличен президент, а когато директно го запитали дали К. Караманлис ще

остане втори мандат, той отговорил: „Може ли друг да бъде кандидатът, виждате ли някой?“ Това обаче направило неприятно впечатление сред демократично настроеното офицерство.

К. Караманлис от своя страна правел всичко възможно да поддържа връзките си с армията. На последното тържество по случай 28 октомври в Солун на лично място в цивилни дрехи се появил [Теофилос] Гацос. Заговорили, че К. Караманлис не бил чужд на мисълта да го лансира като един от ръководителите на Нова демокрация.

Според Г. Маврос излизането напред на ГКП – Х. Флоракис поставил за цел 17%, а получил около 20% – очертава комунистическата партия като фаворитка на следващите избори, с около 70 депутати на ГКП. Стремежите на А. Папандреу да запази монополно положение не му позволява да се примири с ГКП. Критиката на в-к „Ризоспастис“ е направила впечатление на А. Папандреу. Щял да търси да отговори.

Вечерта – прием в ОНЕЕСЕ – Общата конфедерация на труда. Запознах се с [Орестис] Хадзивасилиу, назначен за временен председател от Фракцията, което особено е подразнило ГКП.

Той се оказа ловък човек, избягна всякакво изостряне или поставяне на неудобни въпроси. Дори десните профсъюзи го критикуваха, че „забравил полския въпрос“.

29.X.1982 г. [петък]

Турски национален празник. Видяхме се с К.[онстантинос] Мицотакис. Уговорихме се да се срещнем. Освен това поканих алжирския и югославския посланик на обяд през следващата седмица.

Обяд в чест на П.[етър] Дюлгеров за ръководството на Общата федерация на синдикатите. Разговорът се завъртя около особеностите в развитието на гръцкото профсъюзно движение. Намесих се и аз – имах предвид Я.[нис] Кордатос, когото Хадзивасилиу спомена. Позовах се на неговата книга, както и на спомените и кореспонденцията на Аврам Бенароя от Видин, но работил и организирал „Федерасион“ в Солун.

Вечеря–прием в австрийското посолство.

30.X.1982 г. [събота]

Пристигна П.[етър] Дюлгеров. Излязохме заедно на разходка и обядвахме в един ресторант в Глифада. Едва сега ни се удаде да поговорим насаме. От отделни реплики преди това се ориентирахме взаимно. Първа жена му Мария отхвърли рязко правата на семейственост на „първия човек“, като противоречащо на нашия морал. Той я нарече „наивна“. Когато я подкрепихме и двамата с Ана, той отстъпи. Заговорихме за случки от живота.

А сега, на обяда, той постепенно се освободи от задръжки и без да изпадне в словоохотливост, призна, че има нужда от сериозно оглеждане. За Т.[одор] Рибаров каза, че е шарлатанин. Изрази недоволство от усложнената система на зависимост и йерархизация. Без да дава примери, каза, че много пъти е бил търсен и му се искало да остави поне писмена следа, но не се е решил. Най-страшно горе било липсата на нормални човешки отношения и общуване, и колкото по-нагоре си по вертикалната линия, толкова е по-зле.

Говори за измененото отношение към профсъюзите и за господстващото все още неразбиране и догматично отношение към проблемите на трудещите се, за формализма и злоупотребите при почивното дело. Беше категоричен за мизерното положение на лекарите. Опитал се нещо да направи, срещнал противодействието на [Атанас] Малеев, който даже подработил Т. Живков предварително.

Накрая не издържа и се изрази негативно за мистичните увлечения на Л.[юдмила] Живкова, обвинявайки не само обкръжението ѝ, но и самата нея.

Това не е първият път на желание да се говори открито, макар и не изведнъж, с мен от хора, с които не съм имал в миналото никакви контакти. Например П. Дюлгеров беше забравил, че именно аз бях на откриването на Кресненския паметник и прекръстването на Кресна – с доклад, в присъствието на Цола Драгойчева, която поздрави от името на Политбюро. Така се отнесоха и Г.[еорги] Йорданов, и други. Разтоварване? Успокояване на съвестта? Или загриженост? Чувство на отговорност?

Вечерта в събота, на 30-ти, поканих другари от Политбюро – дойдоха Х.[арилаос] Флоракис, А.[нтониос] Амбатиелос със съпругата си, Лула Логара, съпругата на Орестис Пасалидис. Съвпадна с няколко сбирки и не можаха да дойдат и други.

П.[етър] Дюлгеров сподели впечатлението си, че профсъюзното движение е крайно раздробено и че не вижда ясна линия. Х. Флоракис каза, че линията е да се обедини, но за това е нужно да се укрепят профсъюзите под партийно влияние. Сега се водела борбата за ръководство. Споменаха за Патра. Х. Флоракис е с раздвоено чувство – от подкрепата на Нова демокрация и от това, че се е превърнало в случай на пряко предизвикателство към А. Папандреу.

По-късно П. Дюлгеров ми каза, че останал с убеждение, че не се отдава истинско значение на профсъюзите като специфична класова организация на трудещите се, за да се използват те предимно за партийни цели.

За изборите Х. Флоракис отбеляза, че средните слоеве са силно недоволни и на това се дължи главно отливът от ПАСОК. Що се отнася до буржоазията, тя вече страда от икономическата обърканост. Които могли, изтеглили капиталите си в Швейцария. Другите са много загрижени.

Племенникът му признал, че загубил 80 млн драхми. Щял да ги навакса от другаде (от чужбина). Но вложил много средства в земя, машини. За инвестиции разчитал на банките. А там не било ясно могат ли да разчитат или не.

Политиката на облагане също срещала трудности. Решили да увеличат няколко пъти наема на яхтите за престоя им: от стотина хиляди драхми на около 1 милион. Собствениците заплашили, че ще ги прехвърлят в Турция на малоазийския бряг. По-евтино щяло да им излезе да отиват до тях със самолет. К. Караманлис при среща с Х. Флоракис му казал: „Какво приказват само за национализация и плашат единствено хората. Аз национализирах повече, без да разстройвам икономиката."

Х. Флоракис каза няколко думи за случая с курсанта във военното училище. Не бил комунист. А сред организаторите на побоя бил синът на генерал, който бил веднъж добре овалян от комунистическата младеж. Като цяло – случаят се използува с провокационни цели. Същата заран му връчили препис от КИП (тайната полиция), даден на А. Папандреу. Твърдяло се въз основа на достоверни източници, че ЦК на ГКП изпратил окръжно за създаване на партийни ядра в армията. „Лъжа от горе до долу, но ето как се обработва ПАСОК."

Съобщи ни, или по-скоро поведе се разговор между тях, за развитието на отношенията между ГКП и ИКП. В органа на Италианската компартия било поместено съобщение, основаващо се на думите на Л.[еонидас] Киркос, че А. Папандреу бил американски агент според ЦК на ГКП и затова отношенията между двете партии били отношения на недоверие. ЦК на ГКП реагирал остро пред италианската партия, че това най-малкото е грубо вмешателство във вътрешните отношения. Допускат, че за това може би не са получили поздравление само от ИКП за изборния си успех.

След като си заминаха гостите, българските участници останахме, за да разменим мисли. Стана дума за изборите. Л.[ука] Драганов говори за успеха на Нова демокрация, за относителния неуспех на ГКП и за големия неуспех на ПАСОК. Аз обърнах разговора – кое е определящо за едни общински избори? Броят на спечелените места. И второ – къде е водоразделът при тези избори? Не между ГКП и ПАСОК, а между левицата и Нова демокрация. Така че, печели безусловно ПАСОК, също и ГКП. Друг е въпросът за подадените гласове, с оглед на предвижданията за бъдещите избори. Могат да се констатират някои тенденции за момента и нищо повече.

31.X.1982 г. [неделя]

Дюлгерови отправих в Епидавър. Аз пък седнах да подготвям доклад за изборите. В.[асил] Митровски подготви доста обширен текст. Преработих го, изхвърлих повече от една трета, добавих анализи и главно из-

води. Той със секретарката до късно го преписваха и можах да го предам на Дюлгерови за връчване в София. Писах, че изпълнител е В. Митровски – така се стимулират да правят разработки.

Прилагам доклада. По отношение на изводите – убедих се, че някои от нашите другари са се подали на внушаваните настроения или се нагаждат към тях. Пред П. Дюлгеров и насаме Л.[ука] Драганов ме уверява, че основният губещ е ПАСОК, че А. Папандреу е измамник. Това ме наведе на мисълта, че не е случайна историята и с [Янис] Потакис, и Иван Ганев. Изработва се по същество линия на негативно отношение към ПАСОК. Не мога да разбера истинските мотиви за това. Но не е разумна. И може да ни доведе до относителна изолация. Даже СССР изпраща партийна делегация, ЧССР също е установила партийни отношения. А ние не смеем да кажем, че има социалистическо правителство, и искрено да ги поздравим!

1.XI.1982 г. [понеделник]

Заранта рано замина П. Дюлгеров.

За симпозиума в Солун тръгнахме на 1.XI., понеделник. С Величко Николов и жена му Лиляна в колата влезе и Ана. Аз бях толкова изморен от стоенето до късно, за да довърша доклада за резултатите от общинските избори, и от ранното ставане, за да изпратя П. Дюлгеров, че отидох в колата при Варчо и Марин Жечев. Успях малко да поспя и да се посъвзема. Ана пък я разтресе и от средата на пътя я унесе така, че полулежа със затворени очи.

Минахме през Каламбака да видят манастирите. Случи се такова хубаво време, че и аз, който вече три-четири пъти ги посещавам, пак останах пленен от величествения изглед и от спокойствието, което вдъхва тишината горе. Природата също прави тези хора и поети, и мислители. Тук няма място за мистика.

Вечерта минахме през високите места покрай Кожани и Верия. Случи се пълнолуние и околните планински върхове се очертаха така красиво, че ми мина съжалението за голямата обиколка оттук. Нощно време почти не съм пътувал или пък се случва тогава, когато попадна в колона от задръстване на коли в неделя, че нощното каране за мен е само главоболие и очеболие от насрещните фарове и стоповете на колите.

А тази вечер нямаше почти никакво движение: ние сами във височините, планинските върхове от двете страни и светлинки в долините. И Величко [Николов] не скри възторга си от неочакваната гледка.

В Солун пристигнахме късно. Завършваха вечерята си, когато влязохме в х-л „Капсис“. Дойдоха двадесетина души от нашите. Между тях академиците П.[етър] Динеков и В.[еселин] Бешевлиев, П.[антелей] Щерев, В.[еселин] Трайков, А.[лександър] Ничев, Ст.[ефка] Стойкова, Н.[адя]

Данова и още няколко души, В.[елко] Тонев (пооправи се от престоя в САЩ), Афродита [Алексиева], Михаела Стайнова, П.[етя] Асенова и т.н. Не се ръкувах с всички, освен с П. Динеков и В. Бешевлиев (и на двамата паспортите бяха уредени в последния момент). Майончица изглеждаше добре. Побъбрихме си в стаята за малките, за в къщи.

2.XI.1982 г. [вторник]

Конференцията се откри от К.[онстантинос] Вавускос. Поздрави ни кмета Янусис, комунист, много симпатичен човек. Всъщност той е временният кмет. Избран е човекът на ПАСОК, който е получил по-малко гласове от кандидата на Нова демокрация и бил несравнено по-малко привлекателен от него, но с гласовете на комунистите бил избран кандидатът на ПАСОК. Политика и дисциплина. Поговорихме малко с кмета. Стана дума и за К. Вавускос. За да не го измъчвам, казах му, че го знам какъв консервативен е, но затова пък колко осезаемо е еволюирал. Кметът веднага подхвана – да, даже реакционер, но сме направили много – сега бил за България и се държал вече по иначе и по други въпроси.

От наша страна говорих аз. Няколко думи за значението на приноса ни като историци в общия процес на сближаване между народите и страните ни. Припомних трогателните думи на проф. А.[постолос] Вакалопулос, когото нарекох пионера на нашето сътрудничество, защото наистина е такъв. След това връчих медала 1300 години на К. Вавускос, председател на Македонското дружество и на ИМХА. П. Щерев пък говори за самите симпозиуми. Настоях да вземе думата, за да се отърси от сдържаността си. Говори добре.

След това започнаха докладите. След В. Трайков бе Мая. И със съдържанието на доклада, и със своя английски спечели овациите. След обяд продължиха другите докладчици. Гръцката част изведе напред тематиката от началото на века. Няколко доклада бяха изнесени за Балканските войни. Нищо лошо за нас. В обективна светлина се разгледаха някои аспекти на българо-гръцките отношения, в светлината на австрийския натиск или намесата на албанския фактор. Жалко, че нямаше доклад от нас. Гърците – [Василиос] Кондис – предложил на Р.[адослав] Попов да излязат със съвместен доклад, но той отказал. Може би не се чувствува достатъчно сигурен за този период. Духовете са вече успокоени. Бихме могли да придвижим и по-актуална тематика. И съвместни разработки.

Вечерта отидохме до консулството да поговорим с Илия Петров. Останахме да гледаме и телевизия. Бяха ме натиснали за интервю и казах няколко думи. За пръв път можах да се видя. Казаното беше добро, но не мога да кажа, че останах възхитен от вида си. Но Ана се показа доволна, дори ме приласка. Аз пък си помислих – как ли съм изглеждал друг път.

Отдалече, при посрещане на делегации, повече от търпим съм, можах да се убедя. Но силно се съмнявам за отблизо.

3.XI.1982 г. [сряда]

Този ден се откри с доклада на Варчо. Представи се отлично. Чете с невероятна лекота и с такова произношение, че една гъркиня каза на Ана, че не биха могли да го отличат от гръцки докладчик. А В. Трайков се приближи до Ана и ѝ каза, че ако и тя излезе и поговори на хинду – триумфът ни щял да бъде пълен. Ето, че и той завидя – заради дъщеря си? Или за това, че П. Щерев поднесе поздравления вместо него, както може би се е надявал?

На обяд [Йоанис] Караянопулос и [Николаос] Муцопулос ни поканиха двамата с Ана. Горе в Панорама – ресторант „Астерия", за гледката. Но за да се види нещо, трябваше да гледаме през телескопи – имаше силни изпарения и ние последвахме предложението на Н. Муцопулос да идем в таверна. Чудесно ядене – в Гърция още има ресторантаджии, които сами се любуват на ястията, които приготовляват и искат да доставят удоволствие на клиентите си.

И двамата са невероятно критични към ПАСОК. Недоволствуват от неяснотата и от объркаността, които се въвели във ВУЗ-овете. Елиминирват се не конкретни професори, а системата като цяло, създадени и действуващи институти, отлични специалисти. Вземат за пример България, където след революция не са били така отстранявани (аз пък не съм чул да има отстранени, може би само разместени?; ще взема да проуча закона им) специалисти освен прононсирани фашисти като [Богдан] Филов и др.

На Н. Муцопулос не му дават право да води археологически разкопки. Формално основание – бил архитект по образование. А той има зад себе си отлични резултати. Между другото и Самуиловата гробница, и много други славянски средновековни крепости.

К. Вавускос ни даде официална вечеря в една таверна, в която канел, както се изрази, „приятели" от Гърция или чужбина, докато за официални лица пазел луксозните хотели. Разликата била, че на едното място се любуваш на обстановката, а на другото се наслаждаваш на яденето. Никой не се осмели да оспори твърдението му, толкова всичко бе вкусно. Таверна от типа на тази, в която ни заведе на обяд Н. Муцопулос.

4.XI.1982 г. [четвъртък]

В хотела се видях с ръководството на Благоевградски окръг – [Владимир] Сандев и други другари, дошли по случай представленията на опе-

рата на Благоевград в Солун. Четох вестниците – възторжени отзиви за първото представление – нареждат я като най-добрата микроопера в света. Преувеличено е, както е присъщо на гръцките вестници, но сигурно е, че публиката не е останала разочарована.

В. Сандев ме кани да посетя Благоевград – новите придобивки били крайно интересни – особено за Самуил. Може би ще се отбия, ако времето позволи, когато пътувам с кола в началото на м. януари.

Срещнах се и с делегацията за околната среда, водена от Н.[иколай] Георгиев и К.[оста] Ламбрев. Н. Георгиев бе много сладък, когато каза колко са скучни изборите у нас в сравнение с това, което е било преди 9.IX.1944 г. За това стана дума по повод неспазването на обещанията, дадени от ПАСОК в предизборната кампания. „Момче, ти правил ли си избори? – се обърна Н. Георгиев към Илия Петров. – Изборите изискват пряк контакт, непрекъснат разговор с избирателите, не е важно какво ще кажеш, а как ще го кажеш и ще съумееш ли да спечелиш доверието им. А то сега всичко се свежда до една мълчалива бюлетина. Пфу...“

Тръгнахме към 10 часа. Вечерта сме в Атина. Бързам, за да си почина малко, че в петък имам срещи, посещения, прием в съветското посолство, вечеря с полския посланик.

5.XI.1982 г. [петък]

Върнахме се обратно в Атина. Не исках да пропусна празника на СССР.

Сутринта имах посещения – Н. Георгиев и К. Ламбрев заедно с председателя на Гръцкия комитет за защита на природата, от Кефалония, чийто дядо през годините след Френската революция се прехвърлил в Цариград и във Варна.

Дойде Марицас.

След това написах грама – да ми изпратят шофьор, че положението е неудържимо. Всяка седмица по две официални делегации, непрекъснато транзитни и други посещения, най-често настаняване в резиденцията и посолството, а караме без шофьор. Илия [Илиев] е в отпуска по болест – бъбречна операция. Знаех, че не ще може да се завърне за месец и половина, но дадоха уверение в София. И ето резултатът. До Нова година не ще дойде. Жена му е с него. А тук има работа, един човек не може да се справи.

Хр.[исто] Марков също замина за София. Разкарвам дипломатическите работници като шофьори. Поисках незабавно човек.

Приемът мина много интересно. Тук само ще скицирам, защото мисля да пиша по-подробно – било грами, било доклад.

а/ Силно присъствие на хора от Нова демокрация. Самодоволни. Невероятно общителни. Навярно и към другите, но подчертано към мен. Й.[оанис] Варвициотис – поговорихме, представи ме на тяхната депутатка [Силва] Акрита. Предадох му пожелание за оздравяване на [Евангелос] Авероф.

К.[онстантинос] Стефанопулос още веднъж ме поздрави за книгата, макар че бе направил това писмено. Ръкувахме се с К.[онстантинос] Мицотакис и пожела да се видим. Казах му за началото на седмицата, той веднага прие. Й.[оанис] Бутос също неочаквано за мен, и то, докато говорех с [Йоанис] Хараламбопулос, министъра на външните работи, се ръкува най-напред с мен, като се извини, че не ми се обадил (?). Не си спомням нищо и за какво – ако е за поканата на А.[ндрей] Луканов – оттогава са минали месеци (мисля, че бе заминалата година).

б/ Присъствувах на един спор между [Димитриос] Рокос и [Димитриос] Андрулакис – за тактиката на ГКП. [Димитриос] Рокос обвини ЦК, че се поддали на настроения и възприели глобално негативно отношение към ПАСОК. Д. Андрулакис се опита да защити ЦК, обвинявайки ПАСОК за първопричината. Д. Рокос му възрази, че това не изменя положението, защото ГКП знае, че ПАСОК не е изцяло социалистически, и би трябвало да критикуват, когато и където трябва, и да подкрепят там, където е нужно. Даде и примери. Д. Андрулакис се съгласи и каза, че тези дни Х.[арилаос] Флоракис отново ще разчисти климата с безрезервна подкрепа през целия мандат. Д. Рокос – би трябвало да говорят и да подкрепят и за втори и трети мандат. Д. Андрулакис – да, при положение че се предвиди участие и на ГКП – за народен фронт и т.н.

в/ [Братя] Копелузос отново ме намериха с молба да интервенирам пред [Янис] Потакис, с 90% изгледи да ни се дадат нови 200 автобуса. Техният човек от министерството им казал, че е крайно нужна моята намеса. [Севдал] Севдалов е подписал вече офертата.

г/ [Евангелос] Янопулос, министърът на труда, иска да посети България. Не му се удаде да направи това по случай 100-годишнината на Георги Димитров.

Вечерта поканих полския посланик Я.[нуш] Левандоски. Мил човек, сериозен политик, здрав партийно, без да е догматик – напротив.

6–7.XI.1982 г. [събота–неделя]

Прегледах вестниците. Подготвих информация за София около приема в съветското посолство на 5 ноември и разговора ми с Й.[оанис] Хараламбопулос.

„Започнахме разговор, но не ни бе оставена възможност, за да мога да поставя въпроса за отец Натанаил. Напомних му само, че съм поис-

кал среща при него и държа тя да се състои тези дни. Той ми каза да се обадя на секретарката му в понеделник, за да ми определи кога. Успях да го попитам дали са го запознали с въпроса за предвидените посещения през следващата година на Т.[одор] Живков, Гр.[иша] Филипов, П.[етър] Младенов. Отговори ми, че не, което ме учуди, защото той през цялото време бе тук. Но побърза да каже, че очаква посещението на министъра на външните работи да предшествува останалите, вероятно в началото на годината.

Тук искам да се спра на някои моменти от срещата ми с министъра на външните работи, несвързани с моя разговор, както и с някои свои впечатления за положението в МВнР.

Едва бях започнал разговора, когато при нас се спря Й.[оанис] Бутос, бивш министър на координацията при Нова демокрация, сега един от претендентите за лидерство на тази партия. Той се ръкува най-напред с мен и започна да се извинява, че не ме е потърсил, пожела да се видим и след това се обърна интимно към Й. Хараламбопулос на „ти" – знаел, че Хараламбопулос е умерен и затова искал да се види с него, за да му разкаже за някои безобразия.

Почти веднага след него се приближи Й.[оанис] Варвициотис, депутат от Нова демокрация, един от най-приближените сподвижници на [Евангелос] Авероф, участвувал в кабинета на К.[онстантинос] Караманлис и отпаднал при Г.[еоргиос] Ралис. (Той присъствува на вечерята с ръководството на Нова демокрация, устроена от А.[танасиос] Канелопулос по искане на Е Авероф.) Без да се здрависа с Й. Хараламбопулос, той се обърна към него с въпрос, дали е прочел какво е писано за него във в-к „Естия". Отговорът на Й. Хараламбопулос бе отрицателен. Й. Варвициотис възкликна: „Що за сътрудници имаш в министерството да не ти докладват какво има в пресата и особено, когато се отнася до теб. Прочети статията, тъй като доказва защо ще те сменят преди да изтече краят на годината." Й. Хараламбопулос зае замръзнала стойка и аз, за да излезем от неловкото положение, подхвърлих, че вестниците напоследък ежедневно пишат какво ли не. Тогава, след отдалечаването на Й. Варвициотис, попитах министъра дали имат вече отношение по поставения от мен въпрос в министерството за посещенията на нашите държавни ръководители.

Ето какво впрочем казва в-к „Естия" за причините, поради които Й. Хараламбопулос щял да бъде освободен като министър на външните работи до края на годината или началото на пролетта. Правителството „според отговорни дипломатически източници" било сериозно загрижено как ще се представи Гърция в ЕИО от 1 юли 1983 г., когато председателството на Съвета на министрите щяло да се поеме от гръцкия министър на външните работи. Касае се при това за период, когато има да се решават такива сложни въпроси като приемането на Испания и Португалия, проблеми, свързани с отношенията между Западна Европа и САЩ, окон-

чателната подготовка на бюджета на Общността и въпроса за провеждането на новите избори във всички страни на ЕИО за нов Европарламент, които ще се състоят през м. юни 1984 г.

Гърция не е безразлична към всички тези въпроси. Тя трябва да има предвид своите национални интереси и предварително изяснени позиции. Същевременно, от гледна точка на председателския пост, който ще заеме, тя ще трябва да отстоява и общите интереси на Западна Европа във всички международни ситуации, които могат да възникнат. Привежда се текст от писаното в сп. „Икономист", че председателят на Европейския съвет трябва да подхожда „творчески" към работата, която ще възглавява, защото той представлява интересите на 300 млн европейци, а и не само на една страна. В-к „Естия" заключава, че промяната в министерството ще се извърши, тъй като по общо признание – подчертавали дипломатическите източници – Й. Хараламбопулос бил „разкрасителният елемент" в правителството. Изказва се предположението, че може би ще бъде назначен Г.[еоргиос] Маврос.

Без да правя коментар на горното, ще добавя някои свои впечатления и лично мнение. Според мен Й. Хараламбопулос за една година с нищо не показа, че заема с достойнство отговорния пост, който му е поверен. Това е широко разпространено убеждение, за което говори недоволството сред посланиците както от западните, така и от социалистическите страни, че той отказва да ги приема, прехвърляйки ги на зам.-министрите. Те не намират друго обяснение освен това, че той избягва срещите, тъй като не е запознат с проблемите, които ще се разискват. Не може да не предизвика недоумение фактът, че той като министър не движи нито един от жизнените за Гърция въпроси – всичко, отнасящо се до социалистическите страни, се ръководи от К.[аролос] Папуляс, а с въпросите на НАТО, САЩ, Турция се занимава Й.[оанис] Капсис, които придружават обикновено министър-председателя при неговите посещения.

Близки на А. Папандреу са ми говорили, че Й. Хараламбопулос не е фигурирал в първата листа на кабинета на ПАСОК след парламентарните избори. Г. Маврос пък твърди, че вечерта, когато обявили резултатите от изборите, А. Папандреу му казал, че той ще е министър на външните работи и обещал да го повика по-късно, но не му се обадил повече. Когато съобщих това в София, аз смятах, че промяната е направена, защото А. Папандреу е размислил и е решил, че по-добре ще води външната политика, като избегне личност, която би могла да има собствени виждания. По-късно научих, че Й. Хараламбопулос бил наложен от по-младите в окръжението на А. Папандреу, сред които се ползува с голямо влияние, тъй като възглавявал ПАК в Гърция (Гръцкото съпротивително движение срещу хунтата под ръководството на А. Папандреу).

Никой не се съмнява, че Й. Хараламбопулос е верен сподвижник на А. Папандреу. Преди около месец и половина писах, че се очаква Й. Ха-

раламбопулос да освободи поста министър на външните работи и заеме мястото на А.[гамемнон] Куцогиоргас – министър при председателството, а последният да бъде издигнат за заместник министър-председател. Но сега отношенията са се изострили поради очерталия се сблъсък между Й. Хараламбопулос и Й. Капсис. Това придава друг облик на евентуалните размествания. Х.[арилаос] Флоракис при срещата с П.[етър] Дюлгеров спомена, че Й. Капсис щял да бъде изхвърлен, защото отишъл твърде далеч в „услужването" на американците. Повече се говори обаче за обратното."

8.XI.1982 г. [понеделник]

Реших да информирам министерството по още един въпрос – изключването на Д.[имитриос] Хондрокукис от ПАСОК. Получи се доста обширен текст, тъй като се спрях най-напред на обстоятелствата, а сетне и на изводите. Отбелязвам основните моменти.

Обстоятелствата. ПАСОК изключва поради стремежа си да наложи ред и дисциплина в дейността на депутатската група. Д. Хондрокукис отказва да се подчини, тъй като смята, че се касае за антидемократическа мярка и отказва да гласува. Спорът е около отбелязването с кръст при изборите, т. е. предпочитание на даден депутат от листата, което позволява на депутатите да се смятат отговорни през избирателите, пренебрегвайки партията. Дори хора от Нова демокрация по този повод обвиниха ПАСОК, че възприема методи от практиката на комунистическите партии.

Всъщност зад всичко това стои фактът, че самият Д. Хондрокукис е бил избран като втори депутат на ПАСОК в Пирея, че проявява военна праволинейност, която не му позволява маневреност в поведението, и неудовлетворение и обида за това, че не е бил направен министър на отбраната, когато това се очакваше.

Значението. Този въпрос придоби особено значение във връзка с личността на самия Д. Хондрокукис и с развитието на политическия момент в Гърция.

Личността. През окупацията участвува в крайно реакционната организация „Защитници на Северна Гърция". Провъзгласена за съпротивителна, тя се счита, че е сътрудничила с германците в борбата срещу ЕАМ. Във всички случаи главната ѝ цел е била борбата срещу българското влияние в Северна Гърция. Участвува активно и в Гражданската война, разбира се, с армията срещу левите сили, двукратно е ранен и тачи бойните ордени от този период като голямо събитие в живота си.

Политическата му ориентация през 1960–1964 г. – отказва се да участвува във фалшификация на изборите и се противопоставя на групата на [Георгиос] Пападопулос в защита на „законността и реда". За първите си прояви е преместван на второстепенни длъжности включително до

началник на склад, а за вторите – през 1965 г. е подведен на съд като зам.-ръководител на АСПИДА и отговорник за Северна Гърция.

Блестящ офицер от кариерата, след падането на хунтата му е присвоен чин генерал-лейтенант, докато при уволняването си е бил полковник.

Краен националист – силно антиамерикански настроен.

Отношение към политическото развитие: К. Караманлис – А. Папандреу за влияние в армията. К. Караманлис използува националния празник 28 октомври в Солун, за да сплоти армията и офицерството около личността си. Слово, което го очерта като национален лидер, призоваващ за национално единство в трудните моменти, които изживява страната във връзка с решаването на важни национални задачи (общо предупреждение и към Е. Авероф, и към А. Папандреу), да не се допуска изолация на Гърция (предупреждение към А. Папандреу).

А. Папандреу – опит за помирение с К. Караманлис – нарече го добър президент. Но случая с курсанта и нанесения му побой, както и острото провокационно изказване на Е. Авероф, го заставят да вземе ясна позиция против политизирането на армията и използуването ѝ за партийни цели, но в никакъв случай не идентифициране с Нова демокрация. А право на офицерите е да имат свои политически възгледи. И това, въпреки опита на КИП (тайната полиция) да обработи А. Папандреу чрез информация за уж изпратено циркулярно писмо от ЦК на ГКП за създаване на звена на партията в армията. (Това ми каза Х. Флоракис.)

Направи се манифестация от името на 300 запасни офицери, служили по 10 години, с плакати, за работа. Пред МНО – Пентагона. Това са по-малко хунтаджийски изградени офицери от редовните. Форма на натиск или предупреждение?

Г. Маврос смята, че ангажирането на А. Папандреу с К. Караманлис породило недоволство сред демократично настроеното офицерство.

Посещения: Мими Кабакчиева; братовчедката на В.[енелин] Коцев и нейният брат; представителите на групата работници по конгресната зала на ГКП.

В 12 часа при министъра на външните работи Й.[оанис] Харалампопулос. (Сварих нова телеграма от П.[етър] Младенов за среща при министъра по въпроса за отец Натанаил.) Той удържа на думата си. Разговорът ни продължи повече от половин час. Съгласно указанията говорих само за отец Натанаил. Той изслуша цялата ми аргументация внимателно, зададе ми няколко въпроса, каза, че не е запознат със случая. Това ми позволи да изложа въпроса от всички възможни аспекти, имайки предвид обработката, на която ще бъде подложен от своите подведомствени и от зам.-министъра Й.[оанис] Капсис. Споменах за поетите ангажименти от предишни гръцки министри, изтъкнах взаимната заинтересованост от съхраняване на ролята на светогорските манастири като изключително

средище на православната култура, като уникално явление, което изисква всестранни грижи, за да не пропадне. Опитах се да разкрия днешното им културно-политическа роля, от една страна – като фактор за сближение на балканските народи и на гръцкия народ със славянските и Русия, и, от друга – като стожер в Източното Средиземноморие срещу настъплението на католицизма и възраждащия се мюсюлмански фанатизъм. Спрях се на ограничения подход от някои среди, които живеят с остарелите понятия от миналия и от началото на този век, сами измислят и робуват на илюзорни опасения. Завърших с мисълта колко нежелателно и дори опасно е да се политизира този въпрос или който и да е друг въпрос било в резултат на неразбиране, било на желание от страна на определени среди и лица да се създават изкуствени пречки. Накрая изразих недоумението на нашия министър, че при този размах на отношенията между нашите две страни един толкова ясен по съществото си въпрос не намира решение.

Й. Хараламбопулас подхвана отговора си с последната мисъл. Да предам горещите му поздравления на колегата му министър П. Младенов, да го уведомя, че ще проучи внимателно въпроса, че наистина за пръв път узнава за този случай и че ще се опита още днес, най-късно утре заран, да говори с Й. Капсис и със съответната служба. Ще гледа да ми даде по възможност отговор, преди да замина (казах му, че съм викан в София на 11-и т. м.). Без да изрази открито становище – тонът му, отделни думи, начинът, по който инструктира съветника си, който записваше разговора – всичко това не остави съмнение, че той е възприел положително отношение към случая.

По-обстойно Й. Хараламбопулос се спря на опасността от политизирането на подобни случаи. Той даде за пример отношението на Югославия по македонския въпрос. Въпреки привидната по-голяма острота към нас югославяните проявяват опасни тенденции и срещу Гърция. Позова се по-специално на дейността им в Канада и Австралия. И се запита защо правят това сега, в такъв сложен момент, при това социалистическа страна? Не можел да разбере.

Преди започването на разговора Й. Хараламбопулос ме запита какво вярно има в това, че се завръщам тези седмици преди края на годината. Очевидно слуховете от София са били пренесени чрез гръцкото посолство и в Атина. Отговорих му, че няма още решение и че вероятно в началото на пролетта ще се изясни точната дата на моето завръщане. Ако има някаква промяна, ще уведомим най-напред него.

Така завърши разговорът. Остава да видим ще надделее ли над останалите.

Преди посещението при Й. Хараламбопулос проведох съвещание със състава на посолството.

1. Конкретни задачи: план, проучвателни доклади, за да ги подготвят и отнеса в София.

2. Разпределение по сектори. Ликвидирах икономическата служба като излишна, след като всички задачи са съсредоточени в търговската мисия, която е с повече хора от посолството.

3. Уточняване кой за какво отговаря.

Обяд с алжирския и югославския посланик. С жените им. Исках да проверя кой какво мисли за посещението на А. Папандреу в Букурещ. [Йон] Брад го няма, в Министерството също никой няма, който да даде информация.

[Трайко] Трайковски се показа доста резервиран по отношение на перспективите за безядрена зона на Балканите. Изхожда от „жалките" резултати на многостранното сътрудничество на Балканите. Международната обстановка също не благоприятствувала. Съмнява се Турция да си е променила отношенията, както е казал [Николае] Чаушеску на А.[ндреас] Папандреу. Турският посланик изразил пълно недоверие към казаното, че Турция е за безядрена зона.

9.XI.1982 г. [вторник]

При А.[ндреас] Христодулидис. Прочетохме телеграма от П.[енчо] Кубадински за успешния изход от изборите. С указание само да я прочетем, без да я връчим. Двадесет дена след изборите, когато всички публично досега ги бяха поздравили. Наложи се да казвам измислици, че телеграмата е била изпратена до мен и шарже д'аферът решил да ме изчака. Аз пък от чужбина отидох направо в Солун, затова я прочитаме така късно.

А. Христодулидис потвърди впечатлението, че пресата на много ниско ниво е осветлила резултатите от изборите, без сериозен анализ и давайки им само партийно тълкуване, най-често произволно. Основният извод за него е, че ПАСОК е успял да отнеме традиционните места от десницата, да отстрани от общините лица, които години и десетилетия дори са господствували. Това е качественият прелом.

Приема, че и компартията е повишила гласовете с около 1.5% в цялата страна. За безядрената зона на Балканите смята, че е направена значителна крачка напред с посещението на А. Папандреу в Букурещ. Решението щяло да зависи от международната обстановка. Ако Турция приеме, проблеми за участието на Гърция нямало. Гърция ще се реши и на едностранно участие, ако международната обстановка благоприятствува, и при отказ на Турция, но при условия да има договореност между балканските страни и международни гаранции за сигурността на Гърция.

Даде ми текста на подписания протокол, който още не е публикуван.

Прегледах плановете и списъка с проучвателните доклади. Подписах и докладни записки до Ив.[ан] Ганев – да се уреди финансовото поло-

жение на Дружеството и списанието, иначе ще спрат да действуват и да излиза; до Г.[еорги] Йорданов – за създаване на филиал за Асамблеята.

Отказах да приема в резиденцията трима генерални директори. И без това сме превърнали резиденцията в хотел – в момента има петима души, а и в посолството същата вечер има куриери. Що за политика е това – разсипахме хората от посрещания и изпращания.

В 12 часа – при министъра за наука и технически прогрес. Предлага да дойде в София в началото на м. януари.

Обяд с Т.[акис] Адаму. Донесе новината, че [Агамемнон] Куцогиоргас щял да бъде изхвърлен, че [Йоанис] Хараламбопулос наистина ще бъде сменен. Щели да бъдат заменени съответно от [Георгиос] Гениматас и от [Йоанис] Капсис. Разказа за прояви в Европарламента – отказали да разгледат палестинския въпрос, затова, когато пристъпили към обсъждане на болести по свинете, тримата комунисти демонстративно станали и напуснали залата, че не могат да участвуват в обсъждане положението на свине, когато се отказва на хора. Смятат, че трябва да се родеят с хора, макар и от друга раса, а не със свине. От този род и други.

Посещение на албанския посланик [Ксенофон] Нуши – за представяне. Говорили му много за мен, ще продължим тясното сътрудничество, както и досега.

Изпратих грама с общ характер за посещението на А. Папандреу в Букурещ. Възложих я на Л.[ука] Драганов, като добавих от разговора си с А. Христодулидис, Т. Трайковски и турския посланик.

Среща с К.[онстантинос] Мицотакис. Много интересна.

10.XI.1982 г. [сряда]

Изпратих грама за срещата ми с К.[онстантинос] Мицотакис, когото посетих по взаимна договореност. Бяхме се срещнали преди повече от десетина дена и отново на съветския прием. Направи ми впечатление подемтъ сред лидерите на Нова демокрация, усмихнати и настъпателни. Изредиха се на разговор с мене, и то с подчертано внимание.

В хода на разговора ни бяха засегнати следните въпроси, които поставих: външната политика на А.[ндреас] Папандреу, за състоянието в Нова демокрация и какви са неговите очаквания за близкото бъдеще.

1. По външната политика на А. Папандреу.

Според К. Мицотакис в основата си не е променена с нищо получената генерална линия за разлика от всички други области, в които направи обрат. Една от причините за това е активният интерес и влияние на К.[онстантинос] Караманлис по отношение на външнополитическите пробле-

ми, право, дадено му и от Конституцията. Всъщност А. Папандреу следва в главното политиката на Караманлис по НАТО, ЕИО, базите, започна и диалог с Турция въпреки първоначалните си категорични декларации. Гърция обаче загуби извоювания досега авторитет и доверие, най-вече от това, че хората, занимаващи се с външната политика, се оказаха неудачни, по-малко способни и уважавани.

Случая с остров Лимнос преценява като текущо събитие, с наследени и известни позиции. Труден за решаване въпрос, предвид диаметрално противоположните позиции на Гърция и Турция. При старото правителство Лимнос бе превъоръжен и използван във военно отношение. Естествено е НАТО да търси да избегне трудностите с Лимнос, които и по-рано са били предмет на разногласия и трудни разисквания. Следователно и тук няма изменения в позицията. Но този път А. Папандреу поради несръчност или съзнателно разигра буквално един „театрален жест", който се надява да се хареса на левицата, откъдето претърпя удар. Но и този жест не променя реално обстановката. Разговорите със САЩ за базите продължават, но вече при нормален авторитет в международните отношения и поради това, че се използуват неподходящи методи за решаване на интереси, които политически са ясни и съществува приемственост.

По политиката на Балканите.

А. Папандреу и тук все още не е направил нещо повече, макар да има желание да отиде крачка напред. Съществува и риск да не успее, тъй като оставя редица въпроси открити, недоведени докрай. Посочи въпроса за р. Места, който не може да остане нерешен (при това подготвян вече до крайна степен от предишното правителство), тъй като тежи на двустранните отношения. При това А. Папандреу знае, че в случай че го реши, няма да срещне никаква опозиция от страна на Нова демокрация. Дори да стане така, че да не са съгласни с някои положения, отношението ще бъде положително, стига да се реши, с минимум критика.

Също така и по многостранното сътрудничество. Вместо да следва принципната политика на „стъпка по стъпка", която с общи усилия бе изградена на базата на развитие на двустранните отношения, и най-вече със заслугата на К. Караманлис и Т. Живков, А. Папандреу предприе една нереалистична политика на ниво министър-председатели.

К. Мицотакис нямал точни данни и не знае на кого принадлежи инициативата на последната среща в Букурещ за предлагане на подробен календар с фиксирани срокове за превръщане на Балканите в безядрена зона. Не изключва тя да е била внушена от А. Папандреу на румънците по чисто вътрешни съображения. Преценява я като нереална на този етап предвид продължаващата сдържаност на Югославия, нежеланието на Турция и неблагоприятната международна обстановка. Не бивало да се проиграват големи идеи с неизпълними срокове и леки обещания.

К. Мицотакис заключи, че А. Папандреу губи чувство на контрол и равновесие, с което води до нарушение на баланса в отношенията на Гърция – това е станало с арабските страни и става със Западна Европа. „Но в балканската политика, която и К. Караманлис следи отблизо, защото я счита за свое дело, А. Папандреу не би допуснал подобно нещо“ – отбеляза К. Мицотакис.

Една от причините за проявените слабости е, че А. Папандреу нямал удачни сътрудници, поради което не им се доверява и ги подозира за всичко. Й. Хараламбопулос е откровен, сериозен човек, но без достатъчно отговорност и респект. Заключавайки с външната политика К. Мицотакис подхвърли: „Забележете, че ние съзнателно отбягваме да критикуваме А. Папандреу за външната политика, за да не добавяме нови трудности към тези, които сам си създава.“

2. За ПАСОК.

К. Мицотакис преценява, че губи влияние и не води страната към добро. Сблъсква се с обективни трудности, особено икономически, на които не намира решение и ще продължава да върви надолу по наклонената плоскост. Той не вижда възможност А. Папандреу да се задържи дълго на власт. Ще бъде заставен да проведе предсрочни избори не по-късно от м. октомври следващата година. Нова демокрация има сериозни възможности да се върне на власт.

3. Нова демокрация.

Без съмнение, тя също има своите леки проблеми. Намира се в преходен период, през който тя трябва да преодолее някои сериозни изпитания от организационно естество. К. Мицотакис твърди, че има достатъчни основания да смята, че Нова демокрация излиза от състоянието на стагнация и успешно ще се пребори за властта с ПАСОК.

В идеологическо отношение Нова демокрация предстои да се ориентира към една много по-умерена линия, към центъра, с отваряне към всички страни, даже и към ГКП. Сподели, че инициативата да се подкрепи ГКП на изборите в Патра и в Ханя е била лично негова, за да се покаже, че не трябва да се допуска острота в отношенията със заклеймяване на партии и личности. С това гласуване бил даден един урок на А. Папандреу. Откровено заяви, че НД „ще отиде и по-нататък, и ще направи нови жестове към ГКП“.

Грешката на Г.[еоргиос] Ралис бе не толкова, че вкара десницата в Нова демокрация, а че подчини партията за известно време на крайно дясната ориентация. Докато К. Караманлис като лидер съумял да запази една широка партия, покриваща пространството между социалистическото начало и крайната десница, като всичко това успял да ориентира към центъра. Нова демокрация отново щяла да се върне към определението на К. Караманлис – партия либерално-радикална, която цели модернизация на гръцкото общество с демократични методи под контрола на държавата.

Най-голямата грешка, която правел А. Папандреу, е фанатизмът, който издига и с който атакува на всички страни – и на ляво, и на дясно, отхвърляйки едни като догматици, други като недемократични. Не би могло да се изключват над 50% от населението, което не върви с него, от участие в решаването на големите въпроси и в управлението.

В. 10 часа посетих П.[етрос] Моливиатис. Предвиждат пътуването на К.[онстантинос] Караманлис в края на м. април. (В София, когато отидох за пленума, ми съобщиха, че „се разтревожили“ от разговорите ми за посещението. Говорих с Иван Ганев, той каза, че ръководството „се смутило“ – да не би да излезе, че ние настояваме на всяка цена да има посещение на най-високо равнище и може би не ще е излишно при подходящ случай да дам някои обяснения. Успокоих го, че няма повод за никакво безпокойство, нито за недоразумение.) Поговорихме и за положението на Нова демокрация.

Той възразява решително на определението на Нова демокрация като дясна партия, посочвайки редица аргументи против такова тълкуване – отстраняването на монархията; признаването на ГКП; национализацията на най-крупни предприятия (принадлежащи на [Аристотелис] Онасис, [Ставрос] Ниархос и др.) и на банките, повечето от които частни; управление, основаващо се на Конституцията; прогресивна и с успех проведена социална политика; осигуряване на заплати, двойно по-високи от инфлационния процес.

Заслуга на Нова демокрация и на К. Караманлис е и откриването на Гърция към Изток и изобщо развитието на отношенията със социалистическите страни. К. Караманлис посети балканските страни, Москва, Пекин, знае се какви са били отношенията с България, а днес те са „образцови“. Очевидно това не можеше да направи една крайно дясно правителство, а го направи Нова демокрация. Определението на Нова демокрация като либерално-радикална партия означава, че тя е за капитализъм, поставен в известни ограничения чрез контрола на държавата.

Накрая П. Моливиатис отбеляза големия интерес и навременността на изявленията на Х.[арилаос] Флоракис. Нова демокрация е имала винаги нормални отношения с ГКП.

Приведох тези разсъждения на П. Моливиатис, които заедно с това, което каза К. Мицотакис, показват, че Нова демокрация е в процес на отърсване от въвличането ѝ „надясно“. По всичко изглежда, че под непосредственото въздействие на К. Караманлис партията гледа да възстанови пред народните маси ореола си на либерална партия, ориентирана центристки.

Посети ме един хирург на пластични операции [Николаос] Сгурос, с писмо от Янаки Холевич. Изпратил сина си да следва стоматология в София.

Завърших основния текст на доклада за отношенията между основните партии ГКП–ПАСОК и левицата–Нова демокрация. Продължавам

над изводите. Може да успея да го взема със себе си или ще го изпратя по куриерите. Ще го приложим.

След обяд имах среща – посещение у Й.[оанис] Бутос. Говорихме около два часа. Ще предам по-късно разговора.

Вечеря у дома. По повод престоя на П.[антелей] Щерев. Той се зае заедно с Върбан да прегледат из книжарниците книги, които ни липсват, за да допълним колекцията на библиотеката ни.

Пристигнаха Вранусис – Леандрос и Ера, Баняс – Янис и Алека, [Георгиос] Леондаритис със жена си, Катифорис – Деспина и Никос, [Василиос] Сфироерас с жена си. Вечеря без напрежение, леки разговори.

11.XI.1982 г. [четвъртък]

Пуснах грама за отлагане на НАТО-вските маневри. С разказ за основните етапи, играта и на НАТО, и на гръцката страна, за значението на тази стъпка. То е голямо, тъй като не може да не предизвика по-трайни последствия в отношенията между Гърция и НАТО-вските страни. Във всеки случай в Гърция се наблюдава засилване на антинатовските и антиамериканските настроения. С няколко извода, между които и този, че един от немаловажните мотиви за това решение на А. Папандреу е вътрешнополитическото положение и желанието му да си възвърне влиянието сред масите – както ляво, така и националистически настроените.

Дойде [Севдал] Севдалов с делегацията, намираща се в Атина за подписване на споразумението на това, което ще се разменя въз основа на представените от двете страни листи. След като зачеркнали от листата автобусите и електрически съоръжения по жп линии, поискали от нас да се впише електроенергията срещу пшеница. Нашите не са упълномощени, макар че [Атанас] Гинев бе обещал да стори това. Аргументът на нашите е, че гръцката страна възстановява клиринга, като иска да доставяме всички наши стоки, и най-ценните, срещу селскостопански гръцки стоки. А ние искаме и други доставки от Гърция. Могло е всичко това да се дискутира, но гръцката страна доста безцеремонно се отнася, като предава по телефона исканията си и отказва да преговаря без предварително съгласие.

Дойдоха да се съветват какво да правят, тъй като нито Хр.[исто] Христов, нито А.[танас] Гинев са в София. Мнението им е да си вървят. Подкрепих ги напълно и ми се струва, че няма да минем без меморандум до А. Папандреу, макар че това е крайна мярка, защото има всички изгледи да се схване като оплакване срещу [Йоанис] Потакис. А по нататъшната ни работа е все с него. Нека още помъдруват в София. При търговията изглежда, че е така – често стигат до скъсване и тогава решават като че ли нищо не е било. Освен това въпросът за електроенергия–пшеница е приемлив за нас.

Пътуването ми за София се отложи поради смъртта на [Леонид] Брежнев. Съобщение официално няма. Потвърди го [Антониос] Амбатиелос, при когото бяхме с В.[асил] Митровски, за да му връчим закъснелите поздравления за изборите. Амбатиелос направи някои интересни забележки по повод на информацията ми за разговорите ми с К. Мицотакис, Й. Бутос и П. Моливиатис. Амбатиелос:

1/ Говори за успеха на ГКП и подчерта особено подкрепата на Нова демокрация: „За пръв път консервативни елементи подкрепят ГКП"; това е „вълнуващ момент", удар срещу антикомунизма с важно политическо значение за бъдещото развитие на страната. Това смутило А.[ндреас] Папандреу.

2/ Информирах го за разговорите с К. Мицотакис, Й. Бутос, П. Моливиатис и впечатленията им от интервюто на Х. Флоракис. Много доволен от реакцията им, ще докладва на Х. Флоракис: „Жалко, че все още са малко хората от десницата и Нова демокрация, които разбират това." К. Мицотакис предложил сътрудничество на парламентарната група на ГКП преди изборите, без разгласа. ГКП отклонила. Но центристки ориентирана Нова демокрация открива перспективи за по-добри отношения с ГКП. Изобщо с Нова демокрация е било по-леко, отколкото сега с ПАСОК.

3/ Не вярва, че лесно ще се запази единството на Нова демокрация. К. Караманлис успявал да го задържи. Центристката ориентация ще предизвика поляризация и активизиране на десните и крайно десните елементи.

С Р.[осен] Дерменджиев и К.[ирил] Петров разгледахме програмата за Седмицата на българската икономика в Атина – 22–26.XI.1982 г.

Дойдоха братята [Манолис и Димитриос] Копелузос. Имало изгледи за решение на доставка на още 200 автобуса. Нужна е интервенция.

Имах и посещение на проф. Генов от Медицинската академия – работят съвместно с гръцката страна по разпространението на маларията и други паразитни болести. Предлагат и издаването на атлас.

Вечерта отидохме в таверната на риба. С Пандо [Щерев], Тошко, Варчо и Кокото [Кириякос Сарандис]. Пак разговори за Варна и спомени до среднощ.

Ана [отиде] на модно ревю в Атенеума.

12.XI.[1982 г.] [петък]

Сутринта дойде игуменът на Рилския манастир с отец Натанаил. Имали срещи с Дружеството за подпомагане на Атон. Обещават им съдействие.

В 11 часа се разписах в съветското посолство – „Глубоко жалеем!". Да не бъде само подпис.

[Венцеслав] Агаин се оказа омъжен за дъщерята на Господин Милушев. Чичо му е Милуш Милушев, с когото Ана кара аспирантурата в Ленинград. А най-малкият му брат – Недялко [Милушев] – беше в гимназията един-два класа по-малък. С двамата се обичаме. Мили хора, но чудаци.

На зъболекар.

В Колонаки – опит за разсъждения без конкретни данни с Пандо [Щерев] и Ана.

В посолството – за новини и нареждания от София.

Следобедните вестници излязоха с повече информации за Москва. За избора на Юрий Андропов за секретар – пети по ред. Подчертават дебело, че е от КГБ, но широко подемат писаното от западната преса, месеци наред, че Ю. Андропов, макар и от КГБ, бил умерен, подхождал реалистично, носител на по-модерни виждания. Дали е така, или е опит за внушение какъв им се иска да бъде? Очакват обаче борба, докато личността Андропов се наложи над останалите или съумее да се огради със свои хора. М.[ишел] Татю, френският кореспондент на в-к „Монд", който дълги години е бил в Москва, писа в два подлистника на „Монд" в навечерието на смъртта прогнози не толкова за личността, колкото за това, как са минали досегашните смени. Изводът му е, че след като бъде избран генералният секретар, нужни са му около 5 години, за да се утвърди. Позовава се на [Йосиф] Сталин, [Никита] Хрушчов, [Леонид] Брежнев.

В-к „Катимерини" публикува карикатура на сп. „Таймс" – трибуна, с няколко души, от които две с оголени шии, без глави – единият от тях ще заеме мястото на Брежнев. В-к „Апогевматини" – Л. Брежнев се възнася, но сочи към гълъба на мира с пръст: „Ти ще останеш тук" – на земята.

Л. Брежнев ще влезе в историята като миротворецът, макар че Н. Хрущов бе този, който откри ерата на разведряването. Л. Брежнев урегулира отношенията със САЩ, обяви разведряването като „процес необратим" след Хелзинки и въпреки изострянето на международната обстановка след идването на [Роналд] Рейгън на власт, запази самообладание, без да се отдаде на заплашителна риторика срещу провокационните изявления отвъд океана. Това, изглежда, се оценява, без западната преса да му прости „твърдите действия" и „разширението на съветската империя" – Чехословакия, Ангола и особено Афганистан.

Факт е, че СССР през последното десетилетие се утвърди като първокласна международна сила.

13.XI.1982 г. [събота]

Тази заран слязох до летището да изпратя Х.[арилаос] Флоракис и същевременно П.[антелей] Щерев. Навреме мина П. Щерев, но не влязох вътре с него, защото ми съобщиха, че Х. Флоракис е във VIP-а.

А моят Илия [Илиев – шофьорът] наистина е олигофрен. Тръгна с нас двамата, стигнахме близо до преградата към паспортното отделение, спряхме се за довиждане. Като се обърнах, той бе изчезнал. Излязох навън, където е колата, него го няма. Отидох пеша до VIP-а, не исках да губя време и да го търся, кой знае къде се беше запилял.

Х. Флоракис, [Николаос] Калудис, [Спирос] Халвадзис, [Владимир] Кабошкин [посланик на СССР] и още няколко души бяха там. Пиеха чай, кафе. Включих се и аз в разговора. След около половин час отведоха Флоракис до летището при самолета. Отидохме и ние. На излизане – Илия го няма при другите шофьори и коли. Хайде пак обратно, чака при входа на „заминаващите"! Излезе от колата и хитро се усмихва, съобразил: „А, др. посланик, вие сте отишли отдолу при VIP-а, а?" „А ти – го питам – не можа ли отгоре при VIP-а, след като съобрази, че не мога да изпращам П. Щерев, щом съм дошъл за Х. Флоракис?" Остана със зяпнала уста. Такъв ми пратиха от София. Пак е по-добър от Цеко [Антонов].

14.XI.1982 г. [неделя]

Заранта рано отидох пак до VIP-а. Този път за Хр.[исто] Христов, на връщане от Ирак. Накратко го запознах с политическата обстановка. Той гледа по-спокойно от другите на развитието на икономическите отношения. Изхожда от това, че днес е много трудно човек да запази пазарите си, при общата стагнация и освен това не можем да не увеличим износа си от Гърция, ако искаме да запазим вноса си, който е неколкократно по-голям от гръцкия.

Не вижда причини защо да не дадем електроенергия за жито, когато житото и СССР ни го плаща в долари. Също така сме могли да купим тютюни, вино – срещу вино немците дават машини. Обърна внимание на карите, металорежещите машини, на електрониката – дискове и ленти, оранжерии, химикали. Казах му и за оценката на [Йоанис] Бутос за него. Той се зарадва много, защото мнението на Й. Бутос тежи. Изразих и мнение, че би било полезно едно негово идване и среща с А.[ндреас] Папандреу. Хр. Христов каза, че ще говори с [Петър] Младенов, но мнението му е, че още по-добре ще е, ако се намери повод за идване на А.[ндрей] Луканов.

След това излязохме на малка разходка до Луца и Рафина. Купихме риба и плодове. И седнахме в Рафина на мезе – октоподи и бира.

Времето слънчево, топло, хора се къпеха.

15.XI.1982 г. [понеделник]

Изпратих до София [грама] за разговора ми с Й.[оанис] Бутос, който трая почти два часа.

„Като повод за поканването ми той изтъкна желание да сподели впечатленията си от прочетената моя книга за участието на българите в гръцкото въстание. Разговорът ни започна на исторически теми, отнасящи се до взаимоотношенията между България и Гърция. Сблъсках се с известни предубеждения, които може би успях да разсея, относно характера на тези взаимоотношения в миналото. Опита се да развие концепцията, разпространена сред някои западни школи, за противоречието Север–Юг, че „потърпевши“ винаги са били народите на юга. В шеговита форма му подхвърлих, че тъкмо примерът на Гърция опровергава тази теория, защото Турция, която разгроми Византия, установи вековно господство над гърците и днес надвисва над островна Гърция, дойде от юг.

В хода на разговора бяха засегнати въпроси за състоянието на отделните партии. Й. Бутос застъпи следните тези:

– ПАСОК се намира в омагьосан кръг и не е в състояние да излезе от него без радикално да измени обявената платформа, т. е. без да предприеме социални ограничения – увеличение на данъците, таксите и др. Това обаче би влязло в разрез с обявената социална политика и би породило социални конфликти. Засега, благодарение на умело жонглиране или не разкриване на действителното състояние, се прикрива реалната картина, което обаче не може да продължи. Сам той разполагал с данни, разкриващи действителното състояние на икономиката, но чака обсъждането на проектобюджета за 1983 г. в Парламента, за да разбере накъде ще върви и какво ще прави правителството. Правителството показвало безсилие и все още не се заема с изучаване в дълбочина на сложните икономически и социални проблеми на страната. То продължава да си служи с повече с лозунги, отколкото да осъществява реална политика. Уговорихме се за допълнителна среща след обявяване на проектобюджета, на която да поговорим по-нашироко за икономическата политика на правителството.

Той изрази задоволство от постановките на Х.[арилаос] Флоракис, дадени в неговото интервю – разумни, с умерен тон, показващи реално съобразяване с действителността в Гърция.

– Нова демокрация също изживявала трудности, основната от които е, че по същество няма партия, т. е. партиен механизъм. Били винаги на власт, а тогава Нова демокрация се опирала изцяло на държавния апарат. Излизането в опозиция наложило да се гради партия отново. Обаче, личностите, които ръководят сега Нова демокрация – Е.[вангелос] Авероф, К.[онстантинос] Папаконстантину и др. – били с остарял манталитет и не могли да го разберат. Опозиционната борба иска сериозна идеологическа работа за оправдаване и отстояване на позиции, а без изграден партиен механизъм това е невъзможно.

Й. Бутос сподели, че вестниците спекулират със заболяването на Е. Авероф и свързаните с това варианти за неговата смяна, намесвайки и президента К. Караманлис. К. Караманлис наистина ги събрал, но бил

категоричен, изхождайки от етични съображения, че не може въпросът за смяната на Е. Авероф да се посочва, когато той е болен. Той се държал като ръководител на държавата, а не като основател на партията. Може би ще определят един заместник, който да подпомага Е. Авероф. Ако въпросът се постави на гласуване „по съвест", настроенията са за К.[онстантинос] Стефанопулос. Намира го за принципен, разумен, некорумпиран, но десен. Неговото издигане, смята Й. Бутос, ще е от полза за ПАСОК, в смисъл че Е. Авероф – К. Стефанопулос представляват дясното крило на партията и така ПАСОК ще е в състояние да оправдае линията, която преследва да представи Нова демокрация като дясна и недемократична партия. Тази опасност се съзнавала от доста членове на НД, които развивали идеята за двама заместници, единият от които да бъде Й. Бутос, така че да бъдат застъпени и двете крила. Й. Бутос изрази колебание да приеме лидерския пост в партията, за да представлява умереното крило в нея, тъй като в настоящия момент съотношението на силите е такова, че трудно ще „се настанят пластовете". Могло да не се получи очаквания резултат с последствия той да се дискредитира за бъдеща дейност. Смята, че К. Мицотакис има безусловно качества и политически опит за лидер, но няма на този етап опора в партията, каквато имал К. Стефанопулос.

Нова демокрация по същество е либерална партия, предимно центристка и именно натам трябва да бъде насочена – „там е бъдещето ѝ". Делението не е по линия на идеологията вътре в партията, а върви по това, каква на практика политика ще се провежда. К. Караманлис е създал основите ѝ с демократичните преобразования, които неговото правителство е осъществило. Той направил това, което никой политически лидер на Гърция не е направил за народа в новата ѝ история. Нова демокрация може да се разглежда като демократично-либерална партия, обърната към широките маси.

Й. Бутос говори обстойно за обстановката в Гърция след Втората световна война, довела до оформянето на една крайна десница, но без обаче да успее да превърне гръцкия народ в десен. В тази връзка изтъкна, че всички правителства, дори по време на хунтата, е трябвало да се съобразяват с този факт. Всички те са допринесли с нещо за прогресивното развитие на страната. Но гърците били склонни да се увличат и забравят „и другата страна на медала". Така например и за хунтата, която Й Бутос определи като националсоциалистическа, говорили само за национализма ѝ, без да взимат под внимание и социалните аспекти на нейната политика. Не се посочва икономическото развитие, за което тя допринесла. Така, както сега се занимавали само със „социализма" на ПАСОК, а не виждат или недооценяват неговият „национализъм". В програмата на Нова демокрация нямало положения като тези на ПАСОК – за елинизма, за автархия, за „нашето над всичко", за ограничаване по същество на взаимоотношенията с останалите страни.

Накрая Й. Бутос даде оценка за някои наши дейци, с които имал контакти в чужбина и като министър, и по-специално за Хр.[исто] Христов – министъра на търговията, когото определи като „танк, за когото няма трудности и непреодолими проблеми". Той бил силно впечатлен от неговата широка осведоменост върху състоянието на международната търговия и възможностите на страната, което му позволявало да намира веднага отговор на всеки проблем. Изрази съжаление, че Гърция няма такъв министър на търговията. Накрая, като благодари още веднъж за личната покана на А.[ндрей] Луканов, когото високо цени, и съжалението си, че не е можал да се възползува от нея, изрази надеждата, че ще се опита да прескочи за няколко дена в България, за да се запознае с последните постижения на страната ни."

Изпратих съобщение и за посещението на новия албански посланик [в Атина] Ксенофон Нуши. Разговорът излезе бързо от условните любезности, тъй като Нуши се позова на приятелските чувства на колегите от Албанската академия на науките и по-специално на акад. Стефанак Поло, директора на Института по история.

Кс. Нуши ме попита как оценявам резултатите от изборите и полемиката между ГКП и ПАСОК. Също така – какви са отношенията ни с Югославия.

Той от своя страна говори за Югославия, че провежда политика несъобразена с реалностите, издига искания и прехвърля отговорностите върху други за своите неудачи. Албанското правителство се стреми да не изостря отношенията, но не може да премълчава, когато над голямата албанска маса се упражняват дискриминация и насилия. Засега политическите отношения, които са изострени, не се отразяват на икономическите.

С Гърция ще гледат да разширят икономическите отношения. Разчитат, че постепенно ще могат да издигнат на по-високо всестранно ниво отношенията с тази своя съседна страна, но без да избързват.

Посетих П.[анайотис] Канелопулос. Водихме разговор главно за резултатите от изборите. Ще го впиша в тефтерчето, което отделих за него, макар че се отнася до политически въпрос. При неговото разглеждане се прояви отново способността му към обобщение и критично отношение, нека събера повече данни за този завършен интелектуалец и хуманист на едно място.

И все пак реших тук да впиша за изборите – за да се свърже по-добре с всичко останало.

Според П. Канелопулос нито А.[ндреас] Папандреу, нито Е.[вангелос] Авероф са имали право да произнасят такива триумфални изявления за победа. Нова демокрация е получила 4–5% гласове повече от парламентарните избори в Атина и 8–9% в Солун, но този процент повече се дължи до голяма степен на личните качество на кандидатите, а не са гласове, трайно спечелени за партията. При това той отбеляза за Солун, че и два-

мата кандидати там – на ПАСОК и на Нова демокрация – са били членове на партията на Й.[оанис] Песмазоглу (социалдемократическа). В Патра, където е спечелил кандидатът на ГКП, подкрепен от Нова демокрация, той също не е комунист, а от Центъра. Той бил готов да се кандидатира от името на ПАСОК, но [Андреас] Папандреу го отхвърлил. Така било в Лариса, Ханя, Глифада – ГКП издигнала некомунисти.

ПАСОК наистина отбелязал отлив на гласове, но това в никакъв случай не означава трайна загуба, а по-скоро предупреждение. При едни нови избори ПАСОК отново ще спечели, може би не с 48%, но с незначителна загуба. Така че е несъстоятелно да се говори, че Нова демокрация е спечелила нещо, това важи дори и за ГКП, която може да се похвали само с известен малък процент окончателно присъединени гласове. И все пак не се знае, след като са пожелали да дадат урок на А. Папандреу да смени тактиката или стратегията си, при утрешните парламентарни избори дали не ще гласуват пак за ПАСОК. А. Папандреу продължава да има зад себе си абсолютно мнозинство на гласовете и не било изключено той да се възползува и проведе предсрочни избори, както се говори.

Положението в Нова демокрация [П. Канелопулос] вижда като много трудно. Е. Авероф вече не може да бъде това, което е бил преди няколко месеца. Нито един от претендентите нямал качествата на лидер. К.[онстантинос] Стефанопулос е честен човек, но въпреки агитацията, която развивал напоследък, че не е десен, не може никого да убеди в това, тъй като продължава да е роб на антикомунистическата си психоза. Най-прогресивен, със свободна мисъл, е Й.[оанис] Бутос, чийто баща при това е паднал жертва на комунистите. Минава обаче за кабинетен човек. Симпатиите на П. Канелопулос са за него, често се срещат. При Й. Бутос липсата на политическа комбинативност е недостатък, докато при К.[онстантинос] Мицотакис пък обратното – прекаленият политически опортюнизъм отблъсква, макар че той е най-годният за лидер на Нова демокрация в парламентарните условия. Не се знае със своето олимпийско самообладание дали е годен и за трибун – първостепенно условие в Гърция за един партиен лидер, който трябва да увлича гласоподаватели.

16.XI.1982 г. [вторник]

Пристигнаха [Димитър] Малашинови. Развеселиха ни. Уместни двусмислени шеги – за Ал.[ександър] Фол, за всестранно надарените личности и т.н.

17.XI.1982 г. [сряда]

Посети ме Амалия Христова, зам.-министър на информацията. Прави приятно впечатление. Има амбицията, разбиране – знания? Ще работим в София по някои въпроси, ще разбера.

Поисках да ми изпратят Л.[юбомир] Кабакчиев за Гръцко-българското дружество, но с разгърнат план с дейности. Да се подпише споразумение и изведе по някакъв начин дружеството от неговата пасивност.

След обяд Я.[Йоанис] Караянопулос ни покани на кафе с чудесни торти заедно с Г.[еоргиос] Курнутос. Говорихме за политика, за Съпротивата, за ролята на комунистите. Интересно как тия хора взимат присърце всички събития и явления от последните събития без оглед на политическите страсти и се стремят да дадат справедлива оценка на всички личности. Доминира неудоволствието от А.[ндреас] Папандреу и ПАСОК. Единият – наред с всичко и заради известни бъркотии в университетите; другият – по-общо – антиамерикански настроения.

Г. Курнутос разказа как се заел да се пребори със заговора на [Константинос] Трипанис срещу мен – бил спрял процедурата с искане за мнение за сборника „Македония", свързвайки го с моята личност. Мнение поискали от Солунския институт [ИМХА]. Възложил на Я. Караянопулос да узнае какво подготвят като отговор. Не успял. Смята, че и К.[онстантинос] Цацос не е чужд на тая история.

Имахме обяд по случай заминаването на Йон Брад [посланик на Румъния] (9 години и два месеца). Нов доайен ще бъде Ернст Кубе [посланик на ГДР] – той даде обяда. Превеждах благодарственото слово на Брад, вмъкнах и малко шеги за по-весело.

След това останахме на малък разговор. [Владимир] Кабошкин [посланик на СССР], който беше посрещал и А. Папандреу, и Х. Флоракис, ни разказа за впечатленията на двамата. А. Папандреу се отзовал възторжено за СССР, за срещите, които имал, за уважението, с което се ползвал Л. И. Брежнев. На устроената пресконференция говорил за отношенията между двете страни, че навлезли в нов етап. За първи път в историята на Гърция страната ще бъде посетена от руски и съветски министър-председател. С Н.[иколай] Тихонов се договорили да се подпише икономическо споразумение, факт, на който отдал първостепенно значение, отразен широко и в средствата за масова информация. Освен това А. Папандреу отбелязал, че неговата среща с А.[лексей] Громико продължила почти два пъти повече от срещата с американския министър и с други.

За Х. Флоракис казал, че се състояла среща между него и А.[ндреас] П.[апандреу], че Х. Флоракис бил много доволен и че се договорили да не съобщава за нея. В-к „Етнос" я беше вече разгласил преди пристигането им, но без подробности.

Румънският посланик сподели, че имал продължителен разговор с А. Папандреу по време на посещението в Букурещ. Убедил се, че А. Папандреу бил наясно за значението на икономическите проблеми, от които

зависел успехът на правителството и задържането на ПАСОК продължително време на власт; че отдавал голямо значение на икономическите отношения със социалистическите страни. От срещите и разговорите на високо равнище изтъкна само едно голямо разочарование на Андреас Папандреу от Франция, от следваната от нея проамериканска политика и особено от министъра на външните работи Клод Шейсон, който се превърнал в истински порт-парол на американците в ЕИО.

Полският посланик ми разказа, че срещата Ярузелски–Папандреу не била предвидена и станала по искане на А. Папандреу. Писмо и покана той връчил на А. Папандреу известно време преди това, но не получил конкретен отговор. Доволни са и от демарша и от разговорите.

18.XI.1982 г. [четвъртък]

Поисках от III отдел да осигури идването на Л.[юбомир] Кабакчиев с разработен план за дейността през 1983 г.

Пратих грама до Г.[eорги] Йорданов да наградят с орден П.[анайотис] Канелопулос по случай 80-годишнината на 13 декември.

Пристигна от София човек от Комитета. Имало сигнал, че [Стоян] Шарланджиев се „разпуснал" – взел и командировъчни пари, след като бил изцяло на гръцки разноски.

Писах за голямата манифестация, която тръгнала от Политехниката в 3.30 ч., стигнала до американското посолство, а краят ѝ бил още на Политехниката. Манифестацията е минала без инциденти освен дискусията около печата за това, кои са били група с маски, във военни униформи – „провокация", както пишат правителствените вестници, или „политизиране" на армията.

Основните лозунги показаха основните различия между ГКП и ПАСОК. ГКП – „Да излезем завинаги от НАТО", „Промяната не става с НАТО и ЕИО", а ПАСОК – „Борбата на гръцкия народ вече се оправдава". Опитите да се неутрализира ГКП не успяха нито по отношение на антиамериканските плакати. Манифестацията бе залята с плакати, носени от младите – „Вън базите на смъртта", „Вън американците от Гърция". Може да се направи извод, че и привържениците на ПАСОК изразиха открито одобрение на политиката срещу САЩ.

В Парламента също се разисква този ден, обявен за национален празник. Никой не се обяви против. Прие го и К.[онстантинос] Стефанопулос, който се опита да омаловажи празника и приноса на Политехниката с една интересна аргументация – че народът, трудещите се в Атина и другаде са водили упорита борба срещу хунтата.

Следва да се отбележи, че на митинга и похода са взели участие над 200.000 души. Смята се за единствена по рода си проява през последните

години с такава масовост. Участвуваха не само представители на политическите партии, но и представители на православната църква.

Стана историческа размяна на грами около искането на министъра на здравеопазването [Параскевас] Авгеринос да получи обяснение около един починал болен – колко струват кръвопреливанията на плазма? Той приложи документи от болницата. Изпратихме ги в София. Изглежда, че са ги изпратили директно в Министерството [на народното здраве], без да минат през III отдел. Получихме два отговора:

1/ от Министерството – лицето не се е оплаквало, няма какво да отговорят. Не отговарят даже на предложението за сътрудничество.

2/ от III отдел – нямали, освен докладната ми записка, преписката и не могли да направят нищо.

Отговорих им още веднъж за какво се касае. Този път формалният отговор дойде от Р.[айко] Николов. Отговорих им пак внимателно, че не искам нищо от МВнР, а от МНЗ. Да не станат причина да се крият зад тях.

Вечерта поканихме А.[танасиос] Канелопулос – подробен разговор за икономическото положение и за състоянието на Нова демокрация. Тази покана стана наложителна, за да загладя един гаф.

Разговорът с него стана предмет на две докладни записки – едната за разговора около лидерството на Нова демокрация и за отношението на К. Караманлис към положението в Гърция и към А. Папандреу; другата – за икономическото положение. Нея може и да не я пусна сега. (За А. Канелопулос – окончателно я написах в София, с дата 26. XI.)

19–20.XI.1982 г. [петък–събота]

На 19-и и 20-и посетихме с Ана и Върбан Месолонги. Целта ми бе да придвижа един въпрос, който ме вълнува отдавна – да издигнем паметник на падналите в гръцкото въстание българи. За пръв път поставих този въпрос, или по-скоро въпроса за тенденциозното представяне на българите в официалните гидове при посещението на [Георгиос] Ралис в България през 1979 г. В минаващия за най-добър гид, издаден в Англия, в целия том се споменава само веднъж името българин като предателя, преминал на турска страна и издал плановете на населението на Месолонги за излаз. Без да мога да оспоря този факт, нямайки за това извори, обърнах внимание на Г. Ралис, че няма предателство там, където няма и геройство. Постепенно, проучвайки съчинения, енциклопедии, се добрах до първичните данни, които са дали основание за това тежко обвинение. Издайничество е имало, и то с още един покръстен младеж – турчин, който е знаел всъщност за готвените места за излаз. Събрах и достатъчно данни за около 20 души, които са се сражавали в Месолонги, и се отправих на разговор.

Кметът се оказа приятен събеседник, инженер, повторно избран – запален по ПАСОК. Той прояви разбиране и желание да отпусне място в Парка за паметник, поиска да се побратими Месолонги с някой подходящ град в България и да посети София. Аз поех ангажимент и той пое ангажимент. Увери ме, че никакво министерство не е в състояние да му попречи.

Приготвих в Атина изложение–молба, и го пратих по Стойчо Николов до кмета. Съобщих и в София. С това поставих началото на една голяма акция с политически и психологически ефект, която ще има трайно въздействие, стига да се реши.

В Месолонги бяхме настанени в хотел „Ксения" край лагуната. Едва сега разбрах какво е лагуна. Големи пространства плитко море – до 1 метър. Плуват само плоскодънни лодки с четвъртити платна като египетските. Рибата се лови със зъбци.

До вечерта ни разведоха да видим картини, вещи в кметството, както и план със звукови и светлинни ефекти за обсадата на Месолонги, където пак се споменава българинът като евентуалния издайник. Показаха ми и някои забележителни къщи – на [Харилаос] Трикупис, мястото, където е била къщата на [Джордж] Байрон. Пред една крайно оригинална къща излезе собственикът ѝ – 70-годишен бонвиван. Позабавлява ни със своите афоризми и весело гледане на живота – имал четири китари, пеел и пиел само за настроение.

На другия ден отидохме в Етолиси, малко селище на полуострова, или по-скоро островче навътре в залива, свързано от двете страни със сушата с два моста. Сетне навлязохме навътре в бреговата суша срещу островите Итака и Кефалония. Богат край, напояван добре с канали от р. Ахелой. Стигнахме и до един античен град, където видяхме врати в крепостните стени с арки. Сетне проверихме гида – това било необичайно за Гърция явление. Ние помислихме, че е римско влияние, но не е посочено в гида. Едва сварихме за ферибота за Кефалония. Там попаднахме на невероятно хубав залез. А тръгнахме от Атина при развалено време, дъжд.

В Кефалония прекарахме на 21-и и на 22-и [неделя–понеделник] до два часа след обяд. Обиколихме буквално целия остров. Изкачихме се и до върха, отидохме до крайната северна и до южната точки. Разгледахме и Аргостоли и Ликсури. Отличава се от другите острови с крайно разнообразната си и все още дива природа. Планини колкото Витоша, и то от морското равнище, някои склонове залесени, други оголени, скалисти. Брегове стръмни, на места много хубави заливи с пясък. Залези – фантастични: на фона на червеното небе изглеждат невероятни и малко страшни нарязаните хълмове, стръмните спусъци. То и се случи, че пристигнахме в такова време и пресякохме острова по средата, за да стигнем в Аргостоли. На Анчето ѝ направи много силно впечатление. А когато се изкачихме на върха и оттам хвърлихме поглед към низината, това беше една картина, от която не ти се иска да откъсваш очи.

Населението е дружелюбно, но не е станало „туристическо“. И тези, които изкарват препитанието си от туризма, са запазили своя местен колорит, без да са усвоили лустрото, което отличава и нашия обслужващ персонал, разглеждащ те с очите на хищник – как да те ограби.

Отидохме до крайния пункт на север срещу Левкада – във Фискардо. Пусто, защото там наистина е станало туристически център, но само през лятото. Местните хора са запазили и дообзавели къщите си, не ги продават, а ги държат за малка отмора. Освен това придошли и местни рибари, замогнали се малко, разширяват къщите си за даване под наем. Живописни заливи, още не е оформено добре за приемане на по-големи кораби. Обиколихме го – всичко трима възрастни на припек пред кафененцето; две дечица от лодка ловяха риба и змиорки; и единствено ресторантче с една жена, който плетеше отпред. Спокойно, никой не се помръдна, когато минахме, само учтиви поздрави. Заговорихме се, сетне седнахме на една маса. Тройката се прехвърли от единия припек на другия – пред ресторантчето, единият от тях най-учтиво се поклони на дебелата домакиня, пое гарафата с вино и седна на масата. Поднесе ни октоподи със скордаля със смлени картофи. Вкусно, но до вечерта ме боля стомах. И пак си спомням с удоволствие този обяд. Поднесе ни и по едно сладко от дини.

Този край не е пострадал от земетресението [1953 г.]. Останалата част от острова и особено Аргостоли, е изцяло построена наново. А едно село е застроено отново, всяка една къща, от богат кефалониец. Хубаво направено. Имената им на „-та“ накрая – Звораната, Коколата. Помислих си, дали и това, че във Варна към имената поставяме едно „-та“ накрая, не е далечен отглас от това влияние – „Никото“, „мамото“, „доматата“. Казах и на Варчо – ето далечният ни произход по едната линия – от Кефалония.

Разгледахме една пещера, дълбока, с вода, но с голям отвор и много красиви отблясъци по водата. Бяхме и в крепостта Орсини. Стана дума и за избиването на няколко хиляди италианци от няколкостотин немци. Това никой от местните гърци не може да разбере. Не толкова сраженията – в края на краищата немците хвърлили авиация, по-опитни бойци. Но след това – самата екзекуция. По един-двама немци избивали по 500–600 души, без никой да се опита да ги нападне или избяга.

Президентът [Джовани] Петрини при посещението си в Кефалония поднесе венец на падналите жертви. Това отиване в Кефалония се прие от гръцка страна като символично преклонение пред всички жертви, паднали по време на фашистката окупация, и се прие много добре от гръцката общественост. Когато излезе моята книга, в една от острите рецензии на в-к „Елевтерос космос“ направиха паралел с Дж. Петрини и пожелаха да видят и наш венец на падналите в Драма.

Няма да забравим и посещението в музея в Аргостоли. Малки зали, натрупани с вещи, хубави, приятно подреден, човек получава представа

за материалните възможности на населението – недостатъчен поминък на острова, моряци и търговци, пръснати из цял свят. Но най-интересна бе уредничката на музея – Елени Козмонатос (или нещо подобно). Мъжът ѝ е сега кмет на Аргостоли, а самата тя полуангличанка – майка ѝ е англичанка. Научила гръцки допълнително. Дошла преди войната. С невероятно чувство за хумор, с наблюдения и преценки, които се отличават от нашите, защото се основават на друга, западна основа. Например, че гърците не учат чужди езици; за тяхната психология; за предпочитанията ѝ към Ликсури, където са запазили и култивират приличен гръцки език за разлика от Аргостоли, където се е наложил селският, беден език.

Цял час слушахме нейното приятно изреждане на оценки, факти за острова и населението му, без да се отегчим. И трябва да призная, че за пръв път почувствувах така непосредствено колко музикален е английският език.

И още едно удивително произшествие – една магаренце, макар и не първо детство, добре охранено, и едно конче, заеха пътя, по който вървеше колата. От едната страна – морето, като на места имаше място за отдръпване, от другата – извисяващ се постепенно хълмист бряг. Христо [Марков] натисна клаксона и продължи карането с намалена скорост. Кончето сви надясно към морето, спря се на подходящо място и ни изчака да минем. Магаренцето се затича по пътя. Така, то отпред, ние отзад около 60–100 м, докато изви към хълма. Качи се 2–3 метра нагоре и рязко се обърна към колата. Погледна ни секунда-две и така разлютено се нахвърли върху колата, че Христо наду газта, за да му избяга. Мерцедес подгонен от магаре! Смях, шеги.

23.XI.1982 г. [вторник]

Под силното впечатление на преживяванията в Месолонги и Кефалония щях да забравя и всъщност забравих, че този ден поканих на прощален обяд Йон Брад. В Атина се случи и Петър Вутов. Добре, че сам Й. Брад ми звънна и така не се изложих. Поканих и П. Вутов.

Й. Брад ни разказа за посещението на А.[ндреас] Папандреу в Букурещ. На въпроса ми за отношението на Турция към срещата на високо равнище за безядрена зона, той каза, че А. Папандреу лошо интерпретирал думите на [Николае] Чаушеску: че навярно биха се съгласили, а не че [Кенан] Еврен се е съгласил. Излязло и опровержение от турска страна.

След това ми каза с доста уговорки, че на прощалното му посещение в МВнР отново попитал защо толкова месеци се бави даването на виза за исканите монаси. В румънския скит останали около 10–12 монаси, а другите, пръснати из килии, били болни, немощни старци. Отговорили му, че не могат да сторят това, защото щяли да дадат аргументи на българите, а те гледали да „вкарат шпиони“.

Да си кажа правото, възмутих се от такава несериозна постановка. На министъра [Йоанис] Хараламбопулос обяснявах надълго колко несъстоятелно е да се смята, че може българското правителство да възлага някаква особена роля на Зографския манастир в изграждането или утвърждаването на българския патриотизъм или за обосноваване на някакви претенции. Ако отношенията придобият такъв характер, то ще се намерят много други исторически, политически, стратегически и какви ли не аргументи, за да се влошат отношенията – нали подобрението се основава на изграденото доверие. А с такива нерешени или изкуствено създавани въпроси, то се разклаща. Казах всичко това на [Йон] Брад и завърших с думите: „Та, ако толкова се боят от комунисти и шпиони, да закрият посолствата." Целта ми беше да го окуража, да бъде по-твърд и рязък при срещите си с лидерите на партиите и с министър-председателя.

[Дописано в полето]

(В София при среща с Л.[юбомир] Попов, му казах за този разговор. Първата му реакция бе – румънците са ни врагове, имат достатъчно монаси и искаха да ни заграбят Зограф. Повтори се историята с отношението към „всичко гръцко". Не може да разбере, че условията се променят, променят се и позициите, така че вчерашни противници стават съюзници или могат да станат, ако се прояви разбиране. Попитах го – какво ще спечелим, ако откажат на румънци или закрият техния скит; какво ще спечелят те, ако Зограф стане гръцки – това означава ликвидиране на Атонската монашеска република, в което нито едно братство не е заинтересовано. Това е единствената истина и трябва да я имаме предвид при изработване на тактиката.

Както тогава, и сега написах докладни записки.)

Петър Вутов не можа да замине. Самолетът, вместо да пристигне и замине в 5 часа, поради мъгла не отлетял. Съобщили, че самолет ще отлети от Бургас и около 12 през нощта ще отпътува от Атина. П. Вутов се върна и прекарахме цялата вечер заедно. Спомени – отпреди 9.IX. и след 9.IX. [1944 г.]. Два спомена и дадените характеристики ми направиха най-силно впечатление. За Б.[орис] Велчев – очерта го като крайно груб човек, особено жена му, и алчна на това отгоре. С доста примери, които според него са допринесли и за неговото отстраняване. За Г.[еорги] Петков – като посланик в Гърция, който отказал да му предостави дори кола да си пренесе багажа до парахода, когато бил посланик в Кайро. За М.[инчо] Нейчев, когото охарактеризира като свръхподлец, също с примери.

24.XI.1982 г. [сряда]

Поканих на обяд Желязко Колев с жена му и внучето. С него пък спомените се прехвърлиха върху нелегалните години. Той ни разказа доста интересни неща около бригадата „Чавдар". Случаи за [Тодор] Живков, когато, обградени и въпреки нареждането да обявят свободна зона, наредил

да се напусне Мургаш. Говори ни за много перипетии около изтеглянето, за дадените жертви. Беше критичен към много хора. Разпитахме го и за [Запрян Фазлов] Леваневски, [Слави] Чакъров, за другите герои около тези събития. Осъди виновниците за убийството.

Прехвърлихме се в Гърция. Той служил в Източна Тракия. Там войската по-иначе се държала. Имали солидни ремсови и партийни групи. Ако в този район бяха избухнали събития подобни на Драмските, нямало да има такива трагични последствия.

25.XI.1982 г. [четвъртък]

Потеглихме за София с кола, заради мъглите. Със самолет се оказа несигурно. С нас пътува и Йонка [Христова].

26.XI.1982 г. [петък]

В ЦК – материалите за пленума.

В МВнР – III отдел – продължителен разговор за висящи въпроси. Ив.[ан] Ганев ми каза, че Милко Балев му наредил да ми каже, че оставам до идването на [Константинос] Караманлис в София.

27.XI.1982 г. [събота]

Подготвих за печат докладната записка, която започнах в Атина – за отношенията между партиите, този път въз основа на мненията на отделните наблюдатели, журналисти. Също и за разговора ми с А.[танасиос] Канелопулос.

Видях се с П.[антелей] Щерев. От него узнах, че се заговорило за идването на Вл.[адимир] Велчев, сина на Б.[орис] Велчев, в Атина. Потвърди ми го Дичо Атанасов. Искало се на семейството. П.[етър] Младенов държал на П.[етър] Славчев. Никой не знае точно какво ще стане накрая.

П. Славчев ми разказа случая с П.[етър] Данаилов. Направил груб гаф, като поканил еврейския шарже д'афер в Букурещ въпреки предупрежденията. Заснели ги на фона на съветския посланик. Станало скандал. Т. Живков казал да остане съветник при посолството. Когато П. Младенов го повикал, П. Данаилов се държал грубо и арогантно, дори заплашвал П. Младенов. Тогава П. Младенов позвънил на Т. Живков, който повикал и двамата, изслушал ги и махнал с ръка: „Прати го в Прага." А тъкмо там периодически ставаха провали с нашите посланици и чехите се смятат засегнати. Но въпросът е за подхода. П. Младенов бил няколко дни като болен.

28.XI.1982 г. [неделя]

Годишнина от смъртта на майчето. Отидохме на гробищата. Децата се бяха сетили. След обяд Ана покани най-близки приятели. Цял ден тя бе разстроена. Дошлите я разсеяха малко.

Мавроди [Петров] ни разказа, че [Тодор] Живков изкрал трудно очната операция, заболял от бронхопневмония, имал смущения в кръвоносната система.

29–30.XI.1982 г. [понеделник–вторник]

Пленум на ЦК – по Кодекса на труда. Материалите се публикувани вече. Аз ги получих, прелистих ги внимателно. Някои данни и констатации се оказаха много по-тежки, отколкото очаквах – за образователния ценз, за наситеността с инженерно-технически кадри, за отношението към техниката, за дисциплината. Става ясно едно нещо – колко илюзорно бе да се смята, че за едно десетилетие може да се догони едно столетие. Приели това за вярно, само с количествени показатели, и то едностранни, се рисуваше една картина далеч от действителността. И се трупаха и трупат противоречия. Страшното е, че това не е могло да не се знае; че е било известно, че са засегнати здравето, поколенията, бъдещето на маса народ и не е било обръщано внимание. И още по-страшното е, че съзнателно са били отклонявани милиони за удовлетворяване на капризи и разгулен живот. И това също се е знаело и е било търпяно. И се търси отговорност под сурдинка.

Любопитен бях как ще се отнесе пленумът към поставените въпроси, тъй като на този етап въпросът, до който се опира, е колкото материален, толкова и морално-политически. Материален – откъде ще се вземат толкова нужните средства при една международна и вътрешна стагнация, да не кажа, криза. Без влагане на инвестиции – за охрана на труда, за стимулиране на производителите, за социално обезпечаване – никакво сериозно придвижване не е възможно.

Морално-политически – всичко е уши и очи, слухти, дебне и очаква да види на дело заздравяване на атмосферата отгоре; потърсване на отговорности, наказания за престъпления и злоупотреби, за да повярва, че това, което се говори, не са пак думи. Още повече, че такива изрази, употребени от Т. Живков в документа, има на няколко места.

На пленум участвувам за пръв път, като изпускам едно викане за съвсем формално заседание, даже забравих за какво.

Пръв се изказа П.[етър] Дюлгеров. Макар и „балансирано", неговото изказване постави някои въпроси също ребром – „вредни и непригодни условия за труд", „съществуващите начини и средства не дават желания резултат", т. е. модернизацията е без ефект, а административните мерки не помагат. Опита се да докаже, че новият икономически механизъм не

действува с пълна сила, а при това положение и министерствата не били в състояние да изпълняват новите си функции. Спря се, разбира се, и на ролята на профсъюзите за защита на правата на колектива и на отделния човек.

Оттам нататък сред изказалите се около 20-ина души имаше много неравни изказвания. Няколко засегнаха по-цялостни проблеми, повечето приличаха на отчети. Мисля, че беше грешка да се иска от всекиго завършено изказване, т. е. с неизбежна уводна част от страница-две и заключителната – пак толкова – за общи оценки, за възхвали, за уверения във вярност.

Едно от силните изказвания бе на Илия Гунчев – главен директор – за рационализациите, за творческия риск, за морала, дисциплината, отговорността. Без да бъде много гладко, поставяше ясно проблема.

А.[нгел] Балевски каза някои верни съждения за образователното дело, за възпитанието и мисли като тези, че „се радват на мислещи машини, а не вярват на мислещите хора". За лозунга „Който не работи, не трябва да яде" – сега не се спазва; днес, който няма качества да експлоатира се превръща в експлоататор на експлоатираните. Че е нужно душевно успокоение срещу клеветници, доносници, че са нужни гаранции и стабилитет за порядъчните хора.

А.[танас] Малеев изнесе потресаващи данни за хигиенните и другите условия, при които работят стотици хиляди; по 10 пъти и нагоре над нормите за нормални условия.

В този дух имаше и някои други изказвания; имаше и такива – за протокола – на ОФ, на БЗНС и т.н.

Всъщност заседанието на ЦК по нищо не се отличаваше от кое да е друго заседание на коя да е обществена организация или да речем БАН, посветено на възложена отгоре задача. От изказващите се – същото оглеждане за впечатлението, което са направили.

Наред с тази, официалната страна, усилено действуваше и една неофициална. Срещи, поздравления, уреждане на въпроси, сверяване на часовника. Поне десет души се опитаха да уредят някакъв въпрос с мен. И аз от своя страна уговорих неща, които направиха излишни няколко посещения в министерства и в ЦК.

И още една, трета страна, за която почти никой не говореше, но която можеше да се прочете във всяко лице – болезнено любопитство към трибуната. Как влязоха, какъв ред се спази при председателствуванията, как изглежда Т. Живков, какво ще каже или няма да каже на този пленум извън обявения дневен ред.

С Дичо Атанасов, Бойко Димитров, Ангел Гоцев и Ангел Тодоров (бившия министър на народното здраве) влязохме в една ложа. Това ни позволи с Дичо да разменим мисли, така както правеха и други.

За Т. Живков – по слухове, че е преболедувал покрай операцията тежко; че не е пожелал да бъде заснет при завръщането му от СССР; че пленумът бил отложен заради здравословното му състояние, съвпаднало с кончината на Л. Брежнев. На пленума Т. Живков присъствува достатъчно продължително и чете заключително слово от около половин час, което обърка медицинските предвиждания, че не е възможно след очна операция да се чете.

По организационните въпроси докладва Милко Балев. Зад него невъзмутимо стоеше Ал.[ександър] Лилов, но явно беше за всички несъответствието на създаденото положение с формалните принципи на йерархията. Милко оповести плана за пленумите до средата на 1983 г.

Липсата на пленум по идеологическите въпроси се възприе като отлагане на открития сблъсък и разправа. Същевременно следващите един след друг два конгреса на науката и културата – според някои другари – разкривали легална възможност за отстраняването на Ал. Лилов от работите на ПБ и партията чрез възлагането му евентуално на КНТП. За това, че въпросът не е приключен, се използува аргументът за начина, по който беше представено от М. Балев решението на ПБ въпросът за конгреса по културата да не се внася на пленум на ЦК, а на заседание на ПБ. Всички постановки били ясни, защото по тях се бил произнесъл Т. Живков. Това бе натъртено. Но и по науката принципните постановки са дадени от ПБ, имало е и пленум на ЦК за техническия прогрес. Защо е тогава тази разлика? Тук се разделят мненията: че по-лесно могат да се осъществят кадрови промени в ПБ; че не искат на този етап дискусии по културната политика.

Ясно е едно, че навлизаме в период на по-внимателни размествания на кадри. Въпросът е в каква насока ще става това.

С Г.[еорги] Йорданов можах да поговоря много малко, той дойде на втория ден. Каза ми, че ме помнели в ЮНЕСКО. Аз пък го помолих от името на Калина Богоева да ѝ разрешат да иде за около 10 дни в навечерието на поставяне на премиера на „Жизел“ в Атина.

С Иван Ганев и Цветан Николов разисквахме въпроса за уреждане среща на Александър Лилов с Андреас Папандреу.

С Любомир Желязков – за моето завръщане, защо се задържа.

С [Валентин] Караманчев от в-к „Работническо дело“ – за посещението в Атина.

Митко Григоров много сърдечно се здрависа; даже изрази желание да дойде в Атина, докато съм там. Показа радостно оживление – нараснало самочувствие?

Георги Атанасов поиска да знае защо така „темпераментно“ съм обяснявал пред двама-трима души. И подхванахме отделен разговор за необходимостта от отчитане на променящата се обстановка, която създава нови временни съюзи и разваля стари.

И т.н., и т.н.

На 30-и вечерта с Дичо [Атанасов] отидохме в Сатиричния театър – 25-годишнина с пиеса от [Йордан] Радичков – „Кошници". Поетична творба, но не вълнува; гледа се и заради артистите. Бяха и Ана с Хелен [Иванчева] и Елито – Стоянка Мутафова ги бе поканила.

1.XII.1982 г. [сряда]

Среща при А.[ндрей] Луканов; при А.[лександър] Лилов; при О.[гнян] Дойнов. Андрей ми връчи покана за [Герасимос] Арсенис и уговорихме той да засили посещенията в Гърция – напр. на [Христо] Христов през м. януари.

А. Лилов ще води делегацията на конгреса на ГКП. Искаше да се осведоми за положението там. Не искам повече да се връщам на изборите и породените отношения между ГКП и ПАСОК. Ще отбележа тук, във връзка с разговора с А. Лилов, че ГКП застана на максималистически позиции. Искат соц.[иалистическа] партия да провежда комунистическа платформа. При това без диктатура на пролетариата, без отмяна на многопартийната система. Как А. Папандреу с 30–35% да провежда това, което ние провеждаме в условията на диктатура на пролетариата? Би било авантюризъм за ПАСОК да скъса така леко връзките на Гърция с ЕИО, пък и с НАТО. Нали всички говорим за равновесие, за статуквото. Излизането на Гърция е нарушение на статуквото. Затова класовата опозиция на ГКП не може да намери разбиране от ПАСОК. Не може да възприемат комунистически сценарий за политиката и развитието на Гърция.

О. Дойнов също се интересуваше какво става на Балканите.

Ст.[оян] Михайлов много иска да се върна по-рано – явно не може.

2.XII.1982 г. [четвъртък]

При П.[етър] Младенов. Каза ми, че А.[нгел] Балевски настоятелно искал да се върна. Въпросът бил отнесен при Т. Живков, който именно отрязал – едва след посещението на К. Караманлис.

Изрази съжаление, че ще напускам Министерството. Моето посланичество определи като явление в нашия дипломатически живот.

Дигнах неочаквано температура. У дома ме навести М.[ито] Исусов. Разказа ми, че идеята за прокарване на В.[асил] Гюзелев за директор на Археологията била и на Илчо [Димитров], и на Косьо [Косев].

След него дойде Ал.[ександър] Фол. След като изрази съжаление, че е участвувал в „мафията", и заяви, че тя вече не съществува – само Илчо Димитров събирал хора около себе си – той постави следните въпроси:

– за член-кореспондентството си;

– за Крумка Шарова, че не разбирала стила ми на ръководител, но идейно сме били близки и че Вяра Мутафчиева ѝ повлияла срещу мене;

– за В.[асил] Гюзелев, че само той е годен за АИМ (попитах го какви доказателства е дал, щом досега и на трите поста, които са му били възложени, се е провалил – музей, секция, катедра).

– за Е.[мил] Александров – че скоро пак щял да бъде между нас; че обществеността била възмутена от водения разпит на около 100 културни дейци, повикани като свидетели.

3.XII.1982 г. [петък]

В издателството [на „Отечествения фронт"] – да подпиша договор за книгата „Балкански измерения на гръцкото въстание" с предговора на П.[анайотис] Канелопулос.

При А.[нгел] Балевски, съвещание на Бюрото на президиума.

Среща с П.[антелей] Щерев, С.[имеон] Дамянов, К.[остадин] Палешутски – за тематиката на конгреса; за обмисляне стратегическите направления на историческата наука.

При Ст.[илиян] Данов – за изпращане грама до посолството и ЦК на ГКП – да се устрои среща с А.[ндреас] Папандреу. Настоях за това, особено след като се получи доста нахално писмо от Конфедерацията на профсъюзите за това, че П.[етър] Дюлгеров се срещнал с Х. Флоракис и с ръководството на профсъюзите под ръководството на партията.

При П.[етър] Дюлгеров – прегледах отговора им. Добре съставен. Подсилих някои пунктове, особено за Х. Флоракис, когото те бяха премълчали. Подсказах им да изразят недоумение защо П. Дюлгеров не е бил приет от никакъв лидер на ПАСОК, нито от министър. Ето кое направи впечатление.

4.XII.1982 г. [събота]

На Люлин – с Ана, Мая и Алик.

5.XII.1982 г. [неделя]

С Коста [Тодоров], около Бистрица. Взехме и Анюнка с нас.

6.XII.1982 г. [понеделник]

В БАН.

I. 1. Уточних две малки комисии за разработване на стратегическите направления. Говорих с М.[ито] Исусов, С.[имеон] Дамянов, П.[антелей] Щерев и К.[оста] Палешутски.

2. Направих предложение за „История на България" – издаване в САЩ.

3. Предложение до Съветската академия – за конференциите тук.

II. Среща със [Виталий] Злыднев – за Минск; за етнографите.

III. При [Ангел] Балевски и Ст.[оян] Михайлов – свободен разговор за Общото събрание на БАН, за обществените науки.

7.XII.1982 г. [вторник]

За тържествена сесия на АН на СССР по случай 60-годишнината заминахме А.[нгел] Балевски, Бл.[аговест] Сендов като главен научен секретар, и чуждестранните членове – С.[ава] Гановски, Л.[юбомир] Илиев, Е.[вгени] Матеев, Ив.[ан] Костов и аз. Придружаваше ни Н.[икола] Анастасов.

Пристигнахме по обяд, посрещнаха ни и ни настаниха в х-л „Россия". Тук ни зачислиха на храна, а в концертната зала на хотела, или по-скоро в същата сграда, откъм реката, се провеждаше тържествената сесия.

След обяд ни оставиха свободни. Обадих се на Ани Знеполска – предадох ѝ пакета и поговорих за нейната ориентация – да съчетае следването си по история с известна специализация към проблемите на международните отношения: Германия, Русия и Балканите. Кадрите с немски език се оказаха дефицитни, особено сред по-младите.

8.XII.1982 г. [сряда]

Сесията се откри от акад. [Анатолий] Александров, на порядъчна възраст. Но с организирана мисъл и със самочувствие. Говори, вместо да чете. Словото му – целенасочено. Академията изникнала от пепелта, свързана с най-животрептящите проблеми в трагични моменти, със специално ударение върху приноса за успеха на войната.

След това акад. [Владимир] Котелников направи преглед на развитието на отделните академии. Започнаха изказванията на представителите на съюзните академии. Направи впечатление изказването на акад. [Виктор] Амбарцумян и на ръководството на естонската академия. Със солидни резултати и интересни изводи. Някои от изказванията не чух, защото проведох разговори със С.[игурд] О. Шмидт и с Ю.[рий] Б. Бромлей.

С Ю. Бромлей работите се изострили почти до конфликтна ситуация, и то по няколко линии. И по научна – допуснал неправилни тълкувания по македонския въпрос; и по линия на „Етнография на славяните" – по мнение на В.[еселин] Хаджиниколов той заел неблагоприятна за нас по-

зиция; и в международни срещи – не оказвал нужното внимание на нашата делегация, с подчертано предпочитание на македонската.

Всичко това му изложих ясно. Той от своя страна даде някои обяснения, опита се да омаловажи писаното от него; обвини и нашата страна в крайност, в резултат на което и югославяните също изпаднали в крайност (не признаването и днес на македонска нация); ухажването на [Михайло] Апостолски било продиктувано от необходимостта да се провали кандидатурата на един англичанин за президент. Накрая изрази желание да дойде в София на разговор и за лекция.

По обяд се видях с някои съветски другари. Ето как оценяват положението за Ю.[рий] Андропов. Запознати са, общо взето, с това, което пише западната преса. Имат и свои наблюдения и сведения. Смятат, че Ю. Андропов не ще е в състояние да развие движение, което да увлече масите за излизане от „тупика“. Също така е възможен прелом. Провеждани отгоре само, и най-добрите намерения щели да бъдат задушени от апарата. Толкова дълбоко се е вкопал. А сам той е източник на най-големите пороци.

Кое обективно не позволявало на Ю. Андропов да поеме крут курс на изправяне? Това, че той сам е от апарата и не е вършил пряка работа с масите, не ги познава. На интелигенцията много не се доверявал – смятал я за извор на дисидентство – унгарските събития, разправата с дисидентите в СССР. Не успял да концентрира в свои ръце власт, както неговите предшественици.

Някои ми казаха, че е от еврейски произход, за да обосноват разбирането, че той не се отъждествява с руснаците, и по този начин се изключвала възможността за търсене на масова опора. Но като разсъдителен човек, който е наясно за реалното положение, той не можел да не раздвижи работите, да се опита да смекчи противоречията, да намери някои, макар и палиативни, решения на наболяли проблеми. Състоянието на селското стопанство, на промишлеността. Нетърпимо.

Сблъсках се и с такова разсъждение – че като идеал и учение комунизмът е показал своята несъстоятелност, не може да се създаде такъв строй, това е химера. Специално съветският модел се е провалил, защото освен това, че е стигнал до „тупика“, довел е народа до морална и физическа деградация. Корупцията и ограбването на държавата, на общото – доведено до абсурд. Всенародно явление с най-големи разхищения от страна на върхушката. Новата класа в социалистическото общество е по-страшна от буржоазната, защото не е свързана с никакви други стимули освен лични – буржоазията е длъжна да поддържа едно производство, да гони печалба, да създава ценности.

Населението се е отучило да работи, няма никаква дисциплина, огрубяло във всички отношения. Липсата на инициатива и примирението е най-тежкият резултат от системата, която из основи е деформирала мо-

рала на населението. А сега и алкохолизмът е станал всенародно бедствие – около 20% са алкохолици, с обременено здраве. Особено руският народ е застрашен, засегната е почти поголовно младежта.

Такава картина ми рисуваха сериозни и отговорни хора, признавайки, че има смислени, умни хора и в апарата, но смазани от системата. Настроения положителни се проявявали – избягвания да се ангажират, разграничаване от съществуващите порядки, все повече били тези, които виждали безизходицата, имало желание за промяна, но как би могло да стане това – никой не смята, че вече е възможно нормално излизане. Остават на еволюцията или на революционния изход, ако събитията стигнат до там.

9.XII.1982 г. [четвъртък]

В Президиума – събраха всички чужди делегации. Аз отидох до Отделението за исторически науки, поговорих с [Анатолий] Шилов за Световната история – [Сергей] Тихвинский е в Берлин. Оттам се присъединих към делегациите за полагане на венец през мавзолея и незнайния воин. Отново опашки от хора.

Бяхме двама с Кремен Желязков – на Георги Михайлов синът. С него се бяхме запознали непосредствено след 9.IX.1944 г. Още тогава ми направи много хубаво впечатление. А сега също – с критичен дух. Споделихме за мавзолея. Не го приема, както не го приемам и аз – идолопоклонничество, връщаме се няколко хилядолетия назад.

Обядвахме с Д.[митрий] Ф. Марков и Вл.[адилен] Н. Виноградов, беше и Акоп [Улунян]. Този път Д. Марков настояваше за среща и разговор. Смущаваше го конфликта с нашите – за лингвистичния атлас. Нашите отстояват разбирането и за съвременността, а съветските искат да избягнат разкриване на своята позиция, защото ако са с нас за миналото, не приемат нашето разбиране, че сега още няма македонска нация. Поговорихме си, за да намерим изход. Очерта се възможно решение, нужна е нова среща на специалистите.

Вечерта прекарах у Акоп, дойдоха Нина, Катя, Артьом. Витя [Зуев] беше магистрален. Всичко знае, помни, с широка душа, духовит.

10.XII.1982 г. [петък]

Видях се още с акад. [Максим] Ким на следващия ден – 10.XII. Той поиска да знае мнението ни за орден на [Димитър] Косев. Аз го попитах ще правят ли нещо за 80-годишнината му. Свързах го и с А.[нгел] Балевски, за да има вече нашият положителен отговор. Става дума за орден „Дружба".

Ким ми разказа, че в Отделението [за история] се надпреварвали да говорят положително за мен – и хора, които той не подозирал, че ме знаят

– Елена Йосифовна Дружинина и др. Най-много се застъпил С.[ергей] Тихвинский.

Можах да разменя някои думи с [Миша] Пискотин, [Александра] Зайцева, Б. Матеев, [Зинаида] Удалцова, [Агния] Десницкая, [Виктор] Амбарцумян. Имах по-продължителен разговор с П.[ьотр] Н. Федосеев за развитието на двустранните ни отношения в областта на обществените науки.

На връщане в самолета написах докладна записка по всички въпроси – за етнографията, лингвистичния атлас, за поканване на [Агния] Десницкая, за П. Н. Федосеев. Предадох я на Бл.[аговест] Сендов. И на тях им тежеше тази задача.

Написах и кратка докладна до Иван Ганев – за полемиката или по-скоро за атаката в сп. „Нин“ срещу Балканоложкия институт в Белград. Поводът – сътрудничеството им със Солунския институт и примирението им с гърци (и с нас), че няма „македонци“. Пишат за възраждане на заговора Гърция–България–Сърбия за подялба на Македония и срещу македонската нация.

Така завърши това посещение в СССР.

12.XII.1982 г. [неделя]

В 11 часа се събрахме пред ЦК три коли – Ал.[ександър] Лилов с Цветан [Николов], сетне влязох и аз; Ст.[оян] Стоянов – I секретар на Хасковски окръг, и Ст.[илиян] Данов, със сътрудника на Ал. Лилов; и в третата – Ана с Йонка. Четвъртата бе натоварена с подаръци.

Изпрати ни Милко Балев.

Обядвахме богато в Сандански и през Кукуш (Килкис) се озовахме в Солун. На границата ни посрещна Илия Петров с Донка и една атинска кола за багажа. До Солун ни валя дъжд или току-що бе преваляло.

Вечерта направихме няколко обиколки с Ал. Лилов. Говорихме откровено, за минало и настояще. Ал. Лилов проявява рядко самообладание, съумял е да запази душевното си равновесие и трезво отношение и спрямо околните, и спрямо себе си. Констатирахме съвпадение на позиции по ред въпроси – отношение към миналото, взаимоотношения със съседите, по македонския и по турския въпрос, по проблеми на социализма, за необходимостта от по-голямо доверие към кадрите. Прогнози неясни.

13.XII.1982 г. [понеделник]

Заранта направихме една малка обиколка из града – до крепостта горе, в базиликата „Св. Димитър“ и нейната крипта. Към 11.30 часа потеглихме. Обядвахме във Волос – приятно, слънчево време.

Стигнахме към 7.30 часа в резиденцията. И позор. Никой от посолството не ни чака. Не можем да влезем във връзка по телефона, за да предупредим гръцките другари, че делегацията е пристигнала. От София нашите другари бяха достатъчно тактични, за да не допуснат посрещане по пътя, излишна загуба на време и напрежение.

А в резиденцията никой, който да ни каже дори телефона. 40 минути минаха, докато се свържем с посолството.

Отгоре на всичко въпреки обаждането от Солун не казали на [Захари] Бахаров кои ще останат в резиденцията – стаите не са готови, пред очите на гостите почнаха да поставят чаршафи и да почистват стаите.

А че пристига делегация, посланикът – да приготвят нещо за пиене, вечеря – нищо. Даже продукти нямаше. Добре, че Върбан имаше накупени плодове, месо, та се скърпи нещо.

Дойдоха и [Харилаос] Флоракис с [Антониос] Амбатиелос, а последният остана и „да вечеря“ с нас. На излизане закла Ана – благодари ѝ за „изцяло английския стил хапване“.

Повиках съветниците, смъмрих ги насаме, но ги задържах за вечеря, да оживим срещата.

Х. Флоракис ни разказа за срещата, която е имал с А. Папандреу малко преди това. Пратих грама за нея. Тук ще отбележа основните моменти с няколко думи:

1. [А. Папандреу] се видял с Х. Флоракис, за да му обясни, че среща трудности с американците и че е решил да не отстъпи по въпроса за американските бази. В НАТО щели да останат, като отстояват своите позиции, в маневри нямало да участвуват, пък и НАТО нямало да ги кани.

2. Скритата цел на поисканата от А. Папандреу среща била да си осигури подкрепата на ГКП за превъзмогване на икономическите трудности. Без помощта на ГКП правителството не ще може да прокара нито една сериозна мярка. Но това, което се набелязвало, било едностранно прехвърляне на тежестите и последствията от кризата върху трудящите се и средните слоеве, а не върху монополите. Как при това положение ГКП да подкрепи ПАСОК.

3. Редица партии, особено ПАСОК, очаквали да бъдат поканени на конгреса. Но предвид сериозната критика срещу ПАСОК в доклада решили да не поканят никого на конгреса.

[Антониос] Амбатиелос от своя страна подхвърли на масата няколко забележки, които показват отношението му. Когато го попитахме дали са направили постъпки за среща на Ал. Лилов с А. Папандреу, той отговори: „Не се безпокойте, те нали от това живеят.“ Дълбоко двусмислено и невярно – да не би на „наша“ подкрепа да се дължи успехът на А. Папандреу? Или пък е наше или на ГКП внушение поведението на А. Папандреу по международните проблеми?

Без да си дава сметка, че сам се опровергава, А. Амбатиелос ни съобщи, че резултатите от проведената конференция на движението за мир под ръководството на ПАСОК за безядрена зона на Балканите били положителни, документите – много добри. За пръв път министър-председател на натовска страна се заангажирва открито по такъв проблем и с такова движение. И добави, изглежда за да смекчи евентуалната критика или възражение от нас, че А. Папандреу се бил убедил, че не може да има масово движение в Гърция без ГКП.

(Истината е, че ГКП бойкотира тази конференция и се обърна към поканените социалистически страни да не участват. Въпреки това са участвували Румъния, Югославия, Унгария. Другите две поканени – НРБ и ГДР – не изпратиха представители. Аз възразих на [Георги Димитров] Гошкин в София, [Димитър] Станишев също каза, че не бива да се поддаваме на общ бойкот – защо се получи така, не ми е ясно. Според мен не е оправдано да отсъствуваме от мероприятия от такъв род – та нали искаме да увлечем широката общественост и средите извън левите сили в името на мира и разведряването, а бойкотираме акция, която се предприема от социалистическо правителство, инициативите на което могат да се окажат решаващи за това дело.)

14.XII.1982 г. [вторник]

Накарах нашите да пратят обстойна открита грама за начина, по който реагираха средствата за масова информация и за коментарите около повикването на [Трайко] Трайковски от [Йоанис Хараламбопулос в МВнР; за претенциите им за „македонско“ малцинство в Гърция, редица други прояви, отзива на гръцките студенти от Скопие – страна, в която не се говори „признат международен език“ и следователно не им се дават привилегии – отлагане от военна служба и пр. Студентите напуснали Скопие, защото им разрешили да се запишат без конкурс в атинските университети и по другите вузове.

Прегледах получените материали.

В 11 часа събрах целия дипломатически състав и отправих рязка критика за посрещането и за отношението към делегацията: и като комунист, и като човек. Не пестих много изразите, но им дадох да се разбере, че цялата история е много плитка. Човек с културата и чувствителността на Ал.[ександър] Лилов не може да не разбере какво означава това. Л.[ука] Драганов призна, че е виновен. Забравил да каже на [Захари] Бахаров, на [Венцеслав] Агаин и т.н. Не приех никакви обяснения и отпратих хората.

Вечерта отидох на събрание в Атинската академия. Говори Г.[еоргиос] Милонас за Смирна – той е бил младеж по това време. Словото му бе за

смирненския митрополит – за неговия живот и дело, и за неговата смърт, която косвено помогнала за освобождаването на задържаната група младежи от разкаял се турчин надзирател.

Посрещнаха ме топло.

15.XII.1982 г. [сряда]

В 11 часа ме прие Андонис Ливанис. Поисках среща с А. Ливанис, за да му съобщя, съгласно указанията, че ние сме готови да разширим и задълбочим контактите по партийна линия и да поискаме съдействие за устройване на среща на Ал. Лилов с А. Папандреу.

В разговора А. Ливанис се спря на взаимоотношенията между ПАСОК и ГКП. Заедно с А. Папандреу той участвувал при договаряне с Х.[арилаос] Флоракис за сътрудничество по време на общинските избори. Според него било постигнато разумно споразумение между двамата ръководители, но всичко било провалено от по-нискостоящите звена, които, по предложение на Х. Флоракис, трябвало да уточнят детайлите. От войната между двете партии, макар и необявена открито, загубили и двете. И фактически – победата им над десницата могла да бъде пълна, ГКП нямало да загуби редица малки общини и да бъде изтласкана от крепости, държани от нея в продължение на десетилетия, ПАСОК пък да претърпи унижението с Патра; и морално – десницата излязла от изборите окопитена, с нараснало самочувствие, а отношенията между ГКП и ПАСОК се влошили с неясна перспектива за тяхното развитие.

ГКП сега ще тласне ли нещата отново към война между двете партии? Това не се иска от ПАСОК, никоя няма интерес да си изваждат очите, но ГКП се самозалъгва, ако смята, че ПАСОК не ще намери сили да отговори на опитите да бъде дестабилизиран отляво. В края на краищата бъдещето, пък и историята ще си кажат тежката дума. ПАСОК също е поел отговорности пред своя народ и ГКП няма никакво основание да претендира, че държи ключа на вярното решение на всички проблеми в Гърция. Близкото минало е показало, че ГКП прави сериозни грешки и би следвало да се очаква по-голяма скромност от нейните сегашни ръководители в усилията им да наложат своята интерпретация и линия на всички партии, включително и на тази, която е получила абсолютното мнозинство при народния вот само преди една година.

Всичко зависи, продължи А. Ливанис, от сегашния конгрес на ГКП. Ако изразената позиция на конгреса представлява стратегическата линия на самата ГКП, но в хода на своята дейност ръководителите на комунистическата партия проявят необходимата гъвкавост, ако, както той се изрази образно, това е „дрънкане на оръжие, за да се установи цена“, и след това се тръгне все пак по пътя на сътрудничеството, това ще е от полза и за двете партии, и за страната. Ако обаче това означава прибавяне на още една

„беда“ срещу ПАСОК – НАТО, Турция, ЕИО, империалистическия натиск върху Гърция за отношението към [Войчех] Ярузелски, сега и изострянето на македонския въпрос от страна на Югославия плюс тежките икономически проблеми, то ПАСОК ще приеме предизвикателството. Има кой да съди днес и кой да отсъди и утре. Монопол над истината ГКП няма.

И А. Ливанис приведе думите, които съветският министър-председател казал на А. Папандреу: „Направили сте повече, отколкото очаквахме.“ В-к „Правда“ излязъл със статия с положителна оценка за дейността на гръцкото правителство и на ПАСОК, съдържанието на която било премълчано от в-к „Ризоспастис“. Само с две изречения било отбелязано, че има статия.

В Парламента при обсъждането на законопроектите за изход от тежкото икономическо положение се изказал отрицателно представителят на ГКП. ПАСОК, каза А. Ливанис, не иска от ГКП да измени своите основни позиции, даже това би било грешка. Но защо говорителят на ГКП не намери нито една блага дума за правителството, а го приковава на подсъдимата скамейка като че ли то е виновно за настъпилата криза, защо не отправи нито една най-малка критика към световния империализъм, който е източникът на напрежението и въвлича много страни, и Гърция включително, във водовъртежа на кризата. Ето кое показва, че ГКП не може, изглежда, да се освободи от някои наслоения и да намери верния път на сътрудничеството. С това се дава право и на крайните елементи в ПАСОК, които от своя страна правят всичко възможно, за да не допуснат установяването на по-близки контакти с ГКП.

В 12 часа бях при П.[анайотис] Канелопулос. Връчих му подаръка на Т.[одор] Живков – икона – и му прочетох неговото писмо, което трябваше да му съобщя устно. Направиха ни снимки. Писмото бе топло, старецът се трогна. Останах възхитен от самообладанието му, когато даваше отговор за Т. Живков за пожеланията – изцяло издържано в рамките на официално възприетото, без излишни емоции. Само накрая, когато трябваше да благодари за „плодотворното дълголетие“, той дълго мисли и накрая каза: „За трудните години, които остават.“ И се обърна към мен: „Наистина, драги Тодоров, това са много, много трудни години.“ Противоречието между запазения интелект и морал, които позволяват на личности като П. Канелопулос да бъдат активни на политическото и научното поприще, и износеният организъм, който все повече отпада.

Пратих грама на А.[нгел] Балевски по повод поканата за заседанията – конференция на балканските академии за установяване на безядрена зона на Балканите. Обясних, че не е възможен никакъв натиск отгоре, от правителството; ръководството на Академията е в опозиция; а Министерството на културата няма никаква възможност за въздействие – нито морална, нито материална.

16.XII.1982 г. [четвъртък]

Акцията за [Сергей] Антонов влиза в решителна фаза. Гръцката преса разглежда благожелателно въпроса. Дори при взаимстването на информация от западните агенции и преса влага своя интерпретация, като принизява тона срещу нас и с редица въпросителни отклоняват острието им.

Дойде кореспондентът на „Темпо" и на италианската телевизия, за да му устроим посещение. Ходатайствувах, чакам отговор. От разговора ми с него се подсили убеждението, че политическият характер на кампанията е ясен на всички мислещи, но има и въпроси, които ги карат да недоумяват. Някои от тях наивни, други съществени. От рода на наивните бих отнесъл този – защо допускаме в хотелите игра на комар, богати хора, защо не прогонваме турците? Отговорих му – кой си е позволил да отхвърли режима на страни като Франция, Италия, САЩ, защото там се намират кралете на комара, шефовете на мафиите, на наркотици, убийци и пр.; що за селективно отношение към нас? От съществените бих отнесъл този – приема, че е алогично да се ангажираме в опит за убийство на папата, но може ли някой сериозно да допусне, че нашите тайни служби не са знаели за движението на наркотици и на оръжие, след като е известно, че също сме доставчици на оръжие – съветско и наше, а България е един от основните канали по пътя на наркотиците.

Говорихме за условията, които направили възможен тероризма. Дадох му виза.

Междувременно се получи съобщение, че за петък се подготвя пресконференция в София с [Орал] Челик, [Тодор] Айвазов, Колев и съпругата на Антонов. Оттук тръгнаха още няколко журналисти.

Вечерта отидохме на прием в дома на сина на [Дионисиос] Закитинос, който отива посланик в Аржентина. След това се отбихме за малко на един прием в друг голям хотел на „Сингру".

17.XII.1982 г. [петък]

Отзвуците от словото на Ал.[ександър] Лилов са добри. Всички вестници подчертаха най-съществените пасажи. Ние възнамерявахме да отидем в Пелопонес за два дни, но няколко обстоятелства развалиха това. Най-напред, че възложиха на Ал. Лилов да говори на митинга от името на социалистическите страни. Това е голяма чест. Интересно е обаче да се узнае по каква инициатива е станало – съветска или гръцка.

Втората причина, че предвидената интимна вечеря с [Борис] Пономарьов и [Вадим] Загладин за четвъртък вечерта отпадна, тъй като тогава са били приети от А. Папандреу. Срещата с тях стана тази вечер.

Вестниците предадоха обстойно и със снимки връчването на подаръка на Т. Живков на П. Канелопулос и отправените пожелания и благодарности от двете страни.

Успях да прочета доклада на Х. Флоракис до половината, що се отнася до отношенията ПАСОК – ГКП. Конспектирах. Не ме удовлетвори, въпреки сериозността на постановките и впечатлението, че много е мислено. Има някои изходни положения, които, поставени като принципни в доклада, водят до неправилни изводи, според мен.

1. В доклада се обосновава как и защо е станала възможна и необходима „промяната“ – властта на Нова демокрация и нейния характер, различните тълкувания на „промяната“ и различното съдържание, което влагат в „промяната“ ГКП и ПАСОК, което свидетелствувало, че за „промяна“ били всички, но всеки я разбирал по своему.

Сега се доказва, че ако в предизборната кампания ПАСОК е допускал да се подразбере, че преследва „промяна в антиимпериалистически смисъл“, то днес той се е ограничил в реформена дейност в рамките на съществуващата система. И по-нататък в полемичен стил се отхвърля такъв вид „промяна“, от социалдемократически тип, основавайки се на опита на западните страни и в самата Гърция. Изводът е, че ако ГКП не иска да се превърне в опашкарска партия, то тя трябва да поеме пътя на решителна борба за „истинска промяна“.

2. Изводът за ограничеността на реформената дейност на ПАСОК по-нататък получава силен политически оттенък извън казаното за опортюнистическия характер на самия ПАСОК. В раздела „Дилемата–Десни–ПАСОК“, отхвърлена като фалшива и дезориентираща постановка, въпросът се прехвърля на друга плоскост – че да се приеме такава дилема, това означава да се приеме и реакционният план на управляващата класа за двупартийната система. Изводът е – борба за сриване на този реакционен замисъл.

Изникват въпросите – дошло ли е развитието на Гърция до такъв момент, че и режимът на ПАСОК да се разглежда като останалите предишни режими на Центъра, на Нова демокрация, т. е. като преходни, срещу които се води борба за по-бързото им премахване? От това следва, че и усилията на ПАСОК – да придаде по-траен характер на своето стоене на власт – противоречат на „необходимото олевяване“, присъщо на масите. Следователно пред ГКП няма друг път, освен да се бори за отстраняване на тази, приета априори като задържаща, сила, да се попречи с всички средства тя трайно да се установи в гръцкия политически живот и да стане една партия, която алтернативно би се редувала на власт с другата или другите буржоазни партии.

И какво излиза, че се замества дилемата „Десни–ПАСОК“ с дилемата „Десни–ГКП“. Ето какво противопоставя ГКП. Като за съжаление от доклада е заличен напълно проблемът за десницата като изчерпан едва ли не въпрос за ГКП. Огънят се концентрира върху партията на власт – ПАСОК, като аргументът „Десни“ се привежда само за да подсили острието на критиката срещу ПАСОК.

3. Разделът за необходимостта от демократично правителство всъщност не е нищо друго освен отказ от глобално сътрудничество с ПАСОК и отсега обричането му, че с него не може да се осъществи единен фронт. Единният фронт, както се подразбира от следващите абзаци, се предвижда като организация, създадена отдолу, където профсъюзите, масите изобщо, имат решаващата дума. Не се ли повтаря същата грешка, която допускаше нашата партия – съюз отдолу при игнориране на партиите и партийното им ръководство? Този път обаче позиция, наложена от отказа на ПАСОК да приеме сътрудничеството на ГКП, макар и не с претенции на ръководяща сила, в отговор на което и ГКП отговаря със същата монета.

Въпросът е, че се влага и ново съдържание в демократичното правителство, което е инструмент за установяване на социалистическа власт. С други думи, в прикрита до известна степен форма се прокарва и идеята за завземане на властта по мирен начин.

С другите другари, с които говорих, не можах да разбера мнението им. Имам предвид посолството. Вниманието им беше погълнато от случая С. Антонов. Докато Ал. Лилов беше категоричен. Той намери доклада децентриран, с едностранно насочена критика, независимо от големите достойнства, които му призна. Каза ми, че говорил с Б. Пономарьов по този въпрос и решили всеки по своя линия да обърне внимание на Х. Флоракис.

18.XII.1982 г. [събота]

Вместо Б.[орис] Пономарьов и В.[адим] Загладин, както се бяхме договорили, пристигнаха на вечеря шестима съветски другари – цялата им делегация. Тази промяна стана поради изменението в програмата на конгреса – вместо в събота или неделя Х. Флоракис решил да произнесе заключителното си слово в петък вечерта. Така станало невъзможно разделянето на съветската група.

Ана не се смути, бързо се разпореди. Създаде се добър контакт, особено когато казах на Б. Пономарьов, че се връщам от Москва, от тържественото събрание на АН, в президиума на което седеше и той.

Още при аперитива заваляха шеги, настроението се повдигна. Оказа се в делегацията секретарят на Новоросийския обком, а там е Геленджик. Разговорът се завъртя около поведенческите реакции, оттам за баба Ванга, за телепатия, истина и лъжа в узнаването и предсказването.

А на масата вече – особено с хубавото суфле и добре оформеното ястие – разговорът стана съвсем оживен. Ал. Лилов сетне каза, че никога не е виждал Б. Пономарьов в такова настроение, така отпуснат. Дори той си поиска коняк, който забравихме да поднесем, и обяви много топъл тост.

Каза ми, че А. Папандреу се похвалил с развитието на отношенията с България. Оплакал се от изострянето на македонския въпрос от страна на Югославия.

Ал. Лилов с Ана и Цв.[етан] Николов с Ацева отидоха на пазар.

Вечерта се състоя срещата на Ал. Лилов с А. Папандреу в двореца „Максим". Посрещнати бяхме с подчертана любезност и внимание. Ал. Лилов предаде подаръка на Т. Живков като израз на голямо уважение по стар обичай у нас. А. Папандреу го отвори веднага и говори с вълнение за този приятелски жест, след което изрази своето уважение и възхищение от Т. Живков не само за развитието на НРБ, но и за значителната му роля за установяване на приятелство между двата народа благодарение преди всичко на решимостта и ясните позиции на президента Т. Живков.

А. Папандреу изрази своята увереност, че с ПАСОК на власт може да се направи скок в отношенията между двете страни, като се осъществи действително сътрудничество по основните проблеми на Балканите и в по-широк международен аспект. В разговора си той изрази съжаление, че не е могъл да се възползува от поканата на Т. Живков да дойде на лов, но каза, че си запазва правото за неофициално посещение някой ден при първа възможност.

Ал. Лилов благодари за топлите думи, отправени към Т. Живков, и сетне се спря по-конкретно на възможностите, които се разкриват пред нашите страни за всестранно развитие на отношенията, особено в икономическата област. А. Папандреу се съгласи изцяло с казаното и изрази готовност всеки път, когато възникне нужда, при задръжка или друга необходимост, да търся като посланик неговото лично съдействие. Освен това той предложи през м. януари да го посетя с конкретни предложения въз основа на едногодишния опит.

Ал. Лилов каза, че такъв преглед ще се направи с оценки и изводи, които чрез посланика ще му бъдат направени достояние. Освен това Ал. Лилов постави и въпроса за развитието на партийните отношения между БКП и ПАСОК на нова, разширена основа. А. Папандреу прие със задоволство предложението да се установи и план за сътрудничество.

За [Сергей] Антонов и инсценираната кампания А. Папандреу я охарактеризира като срамна и отвратителна. Който познава сериозността на българските ръководства, не може дори да си помисли такова нещо. Нито идеологически, нито философски и морално това е съвместимо с позициите на партийните и държавни ръководители на НРБ. Изобщо цялата история не е и много разумна.

Времето не позволи да подхванем някои въпроси, свързани с Балканите.

Вечерта Ал. Лилов с другите другари отидоха на филма за Джон Рийд – американски. Ние с Ана го бяхме гледали. Направили са го достатъч-

но романтичен и човечен, достатъчно импозантен, за да се почувства дихането на революцията, и пак съумяха да прокарат тезата си за догматизма, сухостта и дори по-силно – потъпкването на личността чрез образа на [Георги] Зиновиев и за експанзията на СССР към Азия чрез Конгреса на източните народи в Баку.

На Б. Пономарьов му били казали, че филмът бил хубав – [Анатолий] Добринин, посланикът в САЩ.

19.XII.1982 г. [неделя]

Цв.[етан] Николов се почувствува неразположен, остана на легло да си почине. Ал. Лилов отиде с другите делегации да поднесат венци на стрелбището в Кесариани.

По обяд се състоя прием на ЦК на ГКП. Води ме Илия [Илиев] – в хотел „Кандия" до гарата. Пое в най-големия пик по централните улици и през центъра на града. Попитах защо така обикаля, когато най-прекият път от резиденцията води през хълмовете на „Александрас". Отговори ми, че не знаел. Или ме излъга, което е лошо; или наистина не знае, което е още по-лошо, защото доказва, че е олигофрен, за какъвто го смятам. Изобщо много ми върви на технически персонал.

Приемът не се отличи с нищо особено. Можах да поздравя Х. Флоракис. Изглеждаше невероятно изморен. Попитах го чия е инициативата за избора на Ал. Лилов да говори на митинга. Отговори ми, че е негова. Израз на неговото специално отношение към Лилов и за ролята, която играе НРБ в Гърция. Исках да разбера дали няма съветско внушение.

След обяд, докато трая митингът, се поразходихме с Цветан [Николов]. Говорихме за отношенията към тия, които заемат отговорни постове, особено от следвоенната генерация. Колкото и да са толерантни, бързото им издигане, влизането им в кадровата номенклатура, което им създава самочувствие на неприкосновеност спрямо по-нискостоящите в йерархията, ги прави повече властници, отколкото ръководители. Не могат да говорят с другите като с равни личности; а когато си наумят нещо, не се дори вслушват в аргументите, които им се поднасят и се ядосват. Освен това са мнителни – ако ги подкрепяш, смятат, че го правиш в името на някакви облаги, а ако случайно се разграничиш по някой въпрос, обиждат се жестоко; ако стоиш настрана, смятат, че си против тях. Зная го от опит, защото имам много наблюдения от затвора и след това. Това ме накара да страня от големците, дори когато съм бил близък с тях преди това.

Говорихме си всичко това с Цветан, защото почувствувах известни оттенъци на самовлюбеност у Ал.[ександър] Лилов. Повод не ми е дал да се почувствувам засегнат. Но след като той е под такава преса, в положение на пълна обсада и в самоотбрана, и пак са загатнати някои властнически черти, какво би останало, ако в ръцете му се съсредоточи всичката

власт? Неизбежно ли е това прераждане на личността, нашата ли система създава предпоставките за такава рязка поляризация между ръководители и ръководени, и то в партия на комунисти, където всички по положение и призвание са равни?

Този разговор се наложи, защото независимо от всичко Ал. Лилов проявява редица качества – на задълбоченост, на правилно отношение по кардинални национални въпроси, където други проявяват опасни увлечения, на критично отношение към слабости и недъзи, породени от нашите порядки. И това ни сближава с него. Но исках да подчертая пред Цветан, че не искам да остане Ал. Лилов с впечатление, че залагам на него с оглед на някакви интереси. И му припомних, че от допира си с него аз по-скоро съм имал неприятни спомени. С неговото име – Илчо Димитров, Николай Генчев, Александър Фол – обявиха моето сваляне като директор на ЕЦИ [Единния център за история], което Г.[еорги] Атанасов оформи, а [Ангел] Балевски подписа. Втори път вече, на съвещание в ЦК пред историците, той ме игнорира, като ме изключи от категорията на тези, на които ЦК държи – Д.[имитър] Косев, Хр.[исто] Христов, Ал.[ександър] Фол. Една неудачна реплика на Ал. Фол ми даде възможност да поставя нещата, както са си, и трябва да отбележа, че макар да му стана неприятно, не даде израз на неприязън тогава и по-късно. И третият случай – по повод на референдума в Македония. Поиска доста грубо да приема неговата положителна оценка, която не споделях и не споделям.

Цветан също ми разказа някои случаи – с войната Израел–Египет, когато Ал. Лилов отхвърлил безапелационно възможността Израел да победи, осъждайки Цветан в увлечение, и други. Претегляйки положителните му качества, без да се обвързва, му оказва подкрепа.

Вечерта с цялата делегация отидохме на таверна. С участието на две китари, по-скоро любители, отколкото професионалисти. Но бе пълно с хора и се създаде хубаво настроение. Ал. Лилов, до когото бе седнал В.[ечеслав] Тунев, поиска да знае по-интимни подробности около А. Папандреу, ПАСОК, отношенията им към НРБ, СФРЮ. Интересуваха го и факти и оценки за характера, настроенията. В хода на този разговор, някъде по средата, се прояви съвсем неочаквано това, за което надвечер говорихме с Цветан.

Ал. Лилов по едно време поиска точно да знае защо А. Папандреу пренебрегна София и посети най-напред Белград. Не толкова във въпроса, колкото в отношението му по-късно пролича една предварително заета позиция, която ме озадачи. Искаше като че ли да чуе от мен, че А. Папандреу заиграва с нас, а държи на Югославия; на нас – сладки думи, а там – симпатии и дела.

Обясних му, че обкръжението му, пък и самият той, още до края на миналата година бяха обявили предстоящите посещения на А. Папан-

дреу, като включиха на едно от първите места Югославия, без да предвидят никакво друго посещение в балканска страна през 1982 г. С нашето изчакване ние не облекчихме политиката си, защото липсата на поздравление бе дало повод за много неблагоприятни за нас тълкувания.

„Но той обеща на П.[енчо] Кубадински, че ще дойде през м. април" – настоя Ал. Лилов. Казах му, че той още в началото на м. януари, в отговор най-после на изпратения подарък и поздравления от Т. Живков, и на връчената покана заяви, че през първата половина на годината ще посети България. Но това си решение той не направи достояние на другите. И когато прие П. Кубадински в Кастри, пред [Каролос] Папуляс той декларира, че ще дойде още през м. април у нас. Така, неговото идване у нас можеше да предвари отиването му в СФРЮ.

И тук казах нещо, което не се хареса на Ал. Лилов. Че не получихме потвърждение от София за поканването му не за м. април, а толкова късно, че имаше опасност да провалим самото посещение, защото съвпаднаха ангажименти по линия на ЕИО и НАТО, които отложиха идването му за края на м. юни.

„Или глупост, или бюрокрация" – подхвърли Ал. Лилов. „И двете" – казах аз. Но вече той показа признаци на ядосване, защото и с тона, и с репликите, които отвреме навреме вмяташе, търсеше да намери вина било у самия А. Папандреу, било у нас, в посолството. Принудих се да му разкрия целия механизъм. Че Пенчо [Кубадински] ми е казал, че му е отказано да докладва в ПБ, че не му е поискан доклад, че въпреки настояванията му, не е било взето никакво решение по водените разговори.

Като обмисляхме след това с Ана, решихме, че и той е заангажиран в някаква степен с това забавяне – било с оценки за А. Папандреу, че ще ни бъде по-трудно с него и да се изчака известно време; било, че сам не е дал ход на разглеждане въпроса в ПБ, по понятни съображения. Но не скри неудоволствието си и премина във фронтална атака срещу ПАСОК и А. Папандреу, че не са дали доказателства за по-голямо доверие.

Отговорих му, че няма основание за такова съждение – въпреки трудностите от обективно и субективно естество той задържа отношенията си със социалистическите страни на високо ниво и създава условия за напредък; по Полша и НАТО той отиде толкова напред, колкото никоя друга натовска страна. Ако все пак ми се каже, че изхожда от национални съображения и неговата позиция за Полша не е била свързана с реални икономически санкции, то последната критика на НАТО бе от принципни позиции, за самите основи на НАТО и неговите принципи по надпреварата във въоръжаването и т.н.

Как съм си бил позволил да сравня А. Папандреу с [Хелмут] Шмидт и с нашето отношение към втория; та Х. Шмидт е дал доказателства. Тук и аз преминах в настъпление – какви доказателства е дал Х. Шмидт, когато той е инициаторът на „Пършинг" и превъоръжаването на Европа?; как не се

вижда противодействието, което е едно при ГФР и друго спрямо Гърция?; защо не се оценява по достойнство проявеното мъжество?; какво пък ние сме дали на А. Папандреу, за да го чувствуваме задължен – от него искаме и искаме доказателства, а какви доказателства му даваме ние, като дори не изпратихме делегация на конференцията за безядрената зона на Балканите, организирана от движението за мир под ръководството на ПАСОК, на което говори лично А. Папандреу (за пръв път министър-председател на натовска страна се солидаризира с движението за мир). Какво да мисли той, когато присъстват и Румъния, и Югославия, и Унгария, само ние с ГДР от поканените отсъствувахме. Търсим гаранции – за какво? Искаме ли от него да излезе от НАТО веднага, а ако излезе и се създаде особена ситуация, готови ли сме да го приемем с отворени обятия? Доколкото ми е известно никакъв аванс в това отношение не му е правен, дори обратното – и това той е разказал в Министерския съвет. Тогава?

В този малко възбуден дух протече разговорът. Отбелязвам своите мисли и думи, тъй като Ал. Лилов по-скоро апострофираше и искаше да се съглася с него, че А. Папандреу е свързан със СФРЮ, че заиграва с нас. Казах му накрая, че не се решавам да пророкувам накъде може да завие, но не искам да имам parti pris.

Колкото до личността му (на А. Папандреу), че бил крайно амбициозен, че бил готов да направи всичко, за да стане министър-председател, подкрепено с факти и сведения от други лица, изнесени от В. Тунев, обърнах внимание, че трябва да се държи сметка, че той не е изчерпал кариерата си и че едва ли ще иска да остави за потомството само името на един министър-председател. Защо да изключваме, че той иска да остави след себе си една жизнена партия, поне за по-продължителен период, че гони по-трайни цели?

Ето в спора по тези въпроси установих, че дори на Ал. Лилов е трудно да говори на равни начала – иска да му се премълчава, а не да се изразява открито несъгласие; макар че съседите – имам предвид останалите другари – не следяха разговора ни освен може би Цветан [Николов], който обърна ухо към нас, а погледът му се рееше далеч в залата, почувствувах, че не му е приятно, че така протече разговорът.

Върнах се с известна горчивина, макар че Ал. Лилов по едно време се овладя и сви отбой, което даде възможност на Цветан да подвикне: „Жалко, че не се записа разговорът, концепцията ни за ПАСОК щеше да бъде готова.“

20.XII.1982 г. [понеделник]

Заранта делегацията замина. Закуската трая кратко. Поговорихме малко за публикувания в Гърция сборник „Македония“ от известни учени, прочетох им преведената от Върбан статия на в-к „Катимерини“ за

сборника и по-специално за съвременния етап на македонския въпрос, въз основа на оценките на Е.[вангелос] Кофос. Интересна позиция, която ще ни застави да мислим.

Нямаше противоречие между това, което каза Ал. Лилов, и това, което посочих аз – от различен ъгъл за новите моменти и необходимостта от внимателно проучване на целия том.

В двора се простихме сърдечно и с двамата – и с Ал Лилов, и с Цветан [Николов]. Ал. Лилов ми стисна силно ръката и ми благодари сърдечно „за приятелството".

Няколко часа тази заран се разхождах с Ана из улиците, гледахме витрини. А след обяд си полегнах. Въпреки липсата на напрежение (трябва да отдам тази справедливост на Ал. Лилов, че създаваше непринудена атмосфера около себе си) все пак се изморихме. Отговорности ежедневно и първите неудачи не можеха да минат, без да се отразят.

Вечерта отидохме с Янис Карас и жена му Райна на една друга таверна „То конаки". С професионални певци – братята Кацамбас – добри, приятни на вид и с изпълнение. Разказваха и смешки. Но в цялото заведение бяхме само ние и още една двойка.

21.XII.1982 г. [вторник]

Повиках Д.[имитриос] Андрулакис, съветника на Х.[арилаос] Флоракис, член на ЦК и завеждащ отдел „Печат". От Политехниката, един от организаторите на борбата на студентите срещу хунтата, инквизиран, със счупен гръбнак, и сега периодично получава нетърпими болки. Беше на XII конгрес [на БКП] и там го присви. Задържахме го на лечение.

Мислещ човек, за по-широк подход на партията в отношенията ѝ с другите партии, за превръщането ѝ в реална политическа сила. Говори ми за борбите и споровете в ПБ и ЦК около конгреса. Пратих веднага обстойна грама. Тук ще резюмирам основните моменти.

1. Конгресът е бил върховният момент в усилията на сектантско-догматичното направление, представлявано от мнозинството членове на ПБ и на ЦК, да измени провежданата от Х.[арилаос] Флоракис линия.

Свикнали с политиката на отрицанието и на поголовното отричане на предишните политически режими, тези членове на ръководството се сблъскват с големи трудности да се приобщят към сегашния момент. Затова избрали старата линия, която са следвали срещу К.[онстантинос] Караманлис.

За конгреса вече те разпратили план за всестранно идеологическо и политическо настъпление срещу ПАСОК, който искали да се приеме. Затова настоявали още в доклада да се формулират силно критично отрицателните моменти в дейността на ПАСОК и да се обоснове необходимостта от преминаване на друг етап в развитието на Гърция.

2. Х. Флоракис, съзнавайки, че възприемането на такава линия ще бъде трагична грешка и може да се окаже катастрофална за ГКП, ѝ се противопоставил енергично. С него докрай върви и Д. Андрулакис, който най-убедено го поддържа, защото смята, че конфронтацията с ПАСОК е пагубна и за ГКП, и за Гърция. По внушение на Х. Флоракис, Д. Андрулакис публикува в №10 (м. октомври) на партийния орган статията „ГКП и ПАСОК". Около тази статия се организира полемика, за да се докаже, че тя е мека и е дясно отклонение от марксизма-ленинизма.

3. При обсъждането на доклада атаката била крайно остра. Обвинили пряко Д. Андрулакис, а косвено и Х. Флоракис, че щадели А. Папандреу, че не го разобличавали както трябва, че отстъпили от здравите принципи на класовата борба и се поддали на реформистките му увъртания и обричали партията в пасивност. Това било, според Д. Андрулакис, опит да се наложи на ЦК сектантска линия не просто срещу ПАСОК, а антипасоковска критика от напълно сектантско-догматически позиции.

Линията, която отстоявали Х. Флоракис и Д. Андрулакис, била ГКП да се превърне в активен политически фактор в съвременна Гърция, който откликва на всички основни проблеми на политическия живот на страната, като се опира на масовото движение и се бори не за сваляне на ПАСОК, а за натиск върху него, за да осъществява крачка по крачка, постепенно, демократическите преобразувания, от които толкова се нуждае страната.

4. Атаката била отбита, но без активната поддръжка на хора като Н.[иколаос] Калудис, които били за Х. Флоракис, но не се включвали в борба, такъв им бил нравът.

Поради това Х. Флоракис надделял не защото убедил мнозинството, но благодарение на личния си авторитет. Редица членове на ПБ и ЦК обичат Х. Флоракис и заради него лично отишли на компромис. Така се стигнало до доклада. Този доклад, който бил приет като едностранен от съветската и българската делегации (защото в него преобладавала критиката срещу ПАСОК), бил крайната отстъпка от сектантско-догматическото крило. То смятало, че вече държи в „плен" Х. Флоракис, и разчитало на самия конгрес да проведе заключителния етап в отхвърляне на линията на Х. Флоракис чрез остра критика срещу увлеченията надясно. В този смисъл била извършена подготвителна работа, както показали и редица изказвания. Опасността била напълно реална.

А това означавало партията да се затвори в себе си, да не води никаква политическа работа (обявява А. Папандреу за американски агент, не заслужаващ внимание), да се заключи самодоволно в своите 10% и да сведе своята роля до голословни твърдения, че е за марксистко-ленинска чистота. Така сама ГКП би се поставила в ъгъла на историята, вместо да върви напред и да води. Това имал предвид Х. Флоракис, когато на заклю-

чителното заседание казал, че ГКП отхвърля ъгъла, отхвърля и конфронтацията, а пое трудния път на активното придвижване напред.

5. Развръзката в полза на Х. Флоракис дошла благодарение на изказванията на Б.[орис] Н. Пономарьов и на Ал.[ександър] Лилов. Тези изказвания спасили конгреса и партията от голямо бедствие. След изказването на Б. Пономарьов [Григориос] Фаракос преустроил изказването си, като се нагодил към това на Б. Пономарьов. Словата на съветския и българския представител на конгреса подействували като шок. Те дълго се коментирали. Но освен казаното тук, подействувала и смяната на тона в Москва. Имало се предвид откритото посочване на слабости от Ю.[рий] Андропов. Направило впечатление и признанието на Лилов, че ние срещаме трудности, че имаме слабости.

6. Тук Д. Андрулакис отправи една сериозна критика на сектантско-догматичното крило и предупреждение към нас. Той намира, че хората с тези схващания са привидно за СССР и социалистическата общност; славославят на думи, а не се интересуват от насъщните задачи на социализма в настоящия етап. Те не изучават, нито се опитват да разберат политическите ходове, които се предприемат от СССР и от нас. Не се интересуват например от движението за мир или по-скоро от съветската политика за мир и разоръжаване в името на една изкуствена свръхреволюционност. Още по-малко разбират нуждите на социалистическата общност в региона. Готови са на необмислени, крайни акции, смятайки, че желанието на СССР и социалистическите страни е да падне А. Папандреу. Биха предприели в тази насока авантюристични ходове, прехвърляйки последствията върху гърба на социалистическите страни. Говорели дори, че ако ГКП пожелае, само за два месеца може да свали правителството на ПАСОК.

Ето на какво са способни, а не да действуват така, че да принудят А. Папандреу да се придвижва напред. Сектантско-догматичното направление се представлява от организациите в Пирея и особено от КНЕ. Младите още не са израснали политически, липсва им реализъм, не познават социалистическите страни и тяхната политика. Ето защо Д. Андрулакис моли за помощ – да се укрепва Х. Флоракис и да се въздействува по всякакъв начин върху младата генерация за политическо съзряване, защото в недалечно бъдеще тя ще поеме ръководството на партията.

7. Спря се и на политиката на отваряне, която трябва да се следва и от ГКП, и от нас. Той смята, че ключът на развитието в Гърция днес се държи от ГКП. От нейната тактика ще зависи до голяма степен накъде ще завие ПАСОК, тъй като за ПАСОК са открити всички направления.

За НРБ каза, че ролята ѝ е голяма. Не бива да се подценява в никакъв случай. Колкото повече се разширяват връзките с Гърция във всички области, включително и партийни с ПАСОК, толкова по-добре. Благодарение преди всичко на успеха в развитието на двустранните отношения с НРБ работата на ГКП била облекчена.

Отправи ми и комплимент, че всички признавали и моите заслуги. Има предвид разговори не само в партията, но и в ПАСОК, и в Нова демокрация. Х. Флоракис често казвал: „Ако всички посланици на социалистическите страни бяха като Тодоров...“ Обичал ме много, но не го показвал външно, между другото заради сектантите, които проявявали чувствителност към контактите с нас и с мен. Смятат, че ние влияем в обратната насока.

Вечерта поканих Ница Гаврилу със съпруга ѝ Т. Папалексиу и [Вечеслав] Тунев. С тях бяхме в Триполица, тяхни гости. Мили хора. Говорихме по много въпроси. Стана дума и за психология, Т. Папалексиу работи в училище за малолетни престъпници; за ПАСОК – той е запален ПАСОКджия, за „третия път“ е – тук не издържа на диалога какво значи „трети път“ .

22.XII.1982 г. [сряда]

Прием в съветското посолство по случай 60-годишнината. Голям прием. Дойдоха много министри и сам А. Папандреу.

След това се прибрахме с Я.[нуш] Левандоски. Говорихме отново за ПАСОК и за А. Папандреу. Той още веднъж напомни, че тяхната оценка е, че А. Папандреу направи повече, отколкото очакваха, и над възможностите на малка Гърция. Ако би могло да се допусне, че Полша е проблем, решаването на който не е в зависимостта на Гърция и е било леко да се заеме такава позиция, ако по НАТО и маневрите може да се подхвърли, че тук пък са засегнати национални интереси (макар че и в двата случая действията на А. Папандреу отидоха далеч напред), то последната критика на А. Папандреу засегна принципите на НАТО по въпросите на превъоръжаването. Това бе косвена подкрепа на СССР. А безядрената зона? А движението за мир?

Американците много болезнено реагираха и го демонстрират публично. По-малко ги засяга една критика на Австрия или Швеция. Английският посланик му казал: „Ако А. Папандреу така мисли, както говори, то присъствието му в НАТО е анахронизъм.“ Изводът му е, че американците не ще простят на А. Папандреу.

Преди приема поканих в резиденцията Елени Хадзиандреу, секретар на Съюза на издателите на вестници. Мила жена. Връчих ѝ медал за 1300-годишнината. Искрено се развълнува, че и нас развълнува. Писа хубави работи за България.

23.XII.1982 г. [четвъртък]

Поисках среща с [Георгиос] Вудурис, директора на Института за научни изследвания. От половин година и повече съм им връчил предложе-

ние за сътрудничество, получавам писма от [Лукия] Друлия и [Хриса] Малтезу, че са „за“, а не става никакво придвижване на въпроса.

Обеща да го внесе в ръководния им съвет през м. януари.

Вечерта дойдоха акад. П.[етрос] Харис и Г.[еоргиос] Курнутос. Развесели ни жената на Курнутос с нейния папагал Василаки. Казвал ѝ: „Много те обичам.“

24.XII.1982 г. [петък]

Тръгнахме на тридневно посещение в Мани. Навремето, при едно от първите си отивания надолу или вестниците бяха писали, или другаде подхвърлиха, че съм тръгнал да побългарявам Пелопонес. Като че ли беше около издаването на книгата.

А сега в-к „Акрополис“ пусна кратка дописка от Месолонги, подписана с инициали, че обществеността се запитвала и била развълнувана как така общината, заедно с българското посолство, установила, че имало българи–защитници на Месолонги и решила да се построи за тях паметник. И се възмущава. [Дописката] е по-малко остра, отколкото очаквах.

Този път предварително устроих посещението. Поръчах да ми ангажират хотел, обявих маршрута. Установяваме се в Гидион.

25–26.XII.1982 г. [събота–неделя]

Въпреки прогнозите, времето се оказа благосклонно към нас. Пристигнахме без дъжд в Гидион. Починахме малко в хотела и излязохме с Ана да се разхождаме из града – столица на Мани. Разположен е на стръмен хълм с малък площад и едно-две само крайбрежни улици. Заливът е голям, но се вижда отсрещният бряг в далечината и високите планини, покрити със сняг. Този контраст между морето, синьо, и планините със сняг, амфитеатрално разположеният град – правят привлекателна гледката и разходката покрай морето. Вървяхме, докато се свечери напълно. След това вечеряхме в един хубав рибарски ресторант. Там се случи племенникът на Вен.[елин] Коцев със софийска двойка, дошла му на гости. Катастрофирали по пътя.

На другия ден отидохме до пещерата [Дирос]. Ана остана възхитена. Наистина съчетанието на толкова изобилие от сталактити и сталагмити и водата, по която се движехме, придават по-друго, интимно очарование. Защото може би цялата красота е до самите нас, отляво и отдясно, почти я докосваме, а и сводът е над самите нас – много пъти трябваше да се навеждаме, за да не се ударим в някои сталактит, с риск не толкова да го счупим, колкото сами да се нараним.

Много нещо е било изпочупено или изпопадало от сътресението, причинено от динамита, използван за откриване на отвора.

Оттам отидохме надолу, обикаляйки целия пръст на Мани. Видяхме единични къщи, по-малки и големи като замъци, цели комплекси сгради, напълно изоставени, и села – живописни, все на недостъпни места. Напуснахме Мани, когато започна да вали, и се добрахме до Монемвасия по светло. Успяхме да разгледаме града, качихме се горе на върха на скалата, при разрушения горен град. Толкова сме се изморили и отвикнали от движение, че слязохме разбити. Но доволни. Особено Варчо, който страшно държеше да покаже на майка си и Монемвасия, и пещерата. Затова остана тези няколко дни, макар че го чакаха в София.

На следващия ден направихме една дълга обиколка от Гидион към Каламата. В гида сочат този път като един от най-хубавите в Средиземноморието. Отстъпва на Ривиерата, но е безспорно хубав. След това прекосихме Тайгет през най-високата част. Сняг бял, девствен – между 15–20 см, самата планина интересна, с големи дефилета, нарязана.

Стигнахме в Спарта, разгледахме Мистра. Тук ни поръси малко дъжд, но добихме представа за разнообразната архитектура на църквите и за двореца, който наистина впечатлява със своята импозантност: каква тронна зала, какви тераси, ренесансови елементи. Заслужаваше спирането – все попадахме в Мистра, когато биваше затворено.

Прибрахме се изморени и доволни.

27.XII.1982 г. [понеделник]

Тази заран замина за София Варчо. Свикнахме заедно и при мисълта, че ще остана отново сам няколко месеца ми стана много тъжно. Слязохме с Ана в посолството. Атина е пуста – празнуват Коледа и днес. От София – никакво съобщение. Половината хора от посолството ги няма. Вестниците излязоха по обяд.

Затова около два часа се поразходихме из Плаката – по местата, където отседнахме през 1964 г. с децата, в хотел „Федра“. Аз бях там по-рано. В.[асилиос] Панайотопулос ми го беше посочил, защото бе близо до тях. Припомнихме си дюкяните, където изпращахме децата да купуват сувлаки, будката за вестници. Във всеки джоб им бяхме сложили бележки с названието на хотела, всеки ден ги изпитвах по няколко пъти – да повторят името. Елито се бе загубило веднъж – беше голямо преживяване. Добре, че е и малко диво и недоверчиво, та дигна шум, когато един човек се опита да я хване за ръка. Всъщност той искаше да ни догони, защото бе забелязал, че ние се лутаме из улицата нагоре-надолу паникьосани, а Елито се бе заблудила в магазина. Видяхме, че се спират хора и намерихме Елито. Това не бе първият път на загубване. Изобщо проявяваше самостоятелност, а сега на майка си се е метнала и Машка. Също личност, с характер.

Тъкмо се успокоихме от разходката и в посолството ми дигнаха налягането. П.[аскал] Вангелов ми каза, че готвачът и шофьорът заявили, че

не ще участвуват в новогодишното тържество. Не искали да „слугуват". И нашите махнали с ръка – щяли да организират тържество с книжни чинии и чаши.

Повиках Иван, след това и Ели. Веднага свиха отбой, като видяха дебелия край. Най-напред се скарах на П. Вангелов, че се оставя да бъде воден за носа от няколко лумпенизирани елемента. Предупредих го, че ако двамата не си поемат задълженията, ще посрещат Нова година наистина в „семейна обстановка", но в София. Паскал дотичал до резиденцията и обяснил „новата обстановка". Така че при мен дойдоха вече с подвити опашки. Узнах това, след като проведох и аз разговора, от Паскал на следния ден.

Наистина създаваме лумпенизирана прослойка, която мисли само за права, а никак за задължения. И то не права законни, а как да изклинчи от изпълнението на елементарно задължение на това, за което е дошъл.

Вечерта бяхме у доктор [Николаос] Сгурос, приятел на Янаки и Елена Холевич, които изпратили сина си да следва медицина в София. Там беше и синът. Прави хубаво впечатление. Възпитано, уравновесено дете. Много доволен от София, от условията, от хората. За пръв път се отделя от майка си. А те живеят само за децата си. Хваща се да учи и български заради него и за „евентуална снаха".

Вечеряхме навън. Убедихме се колко голям е психологическият прелом у хората тук. [Николаос] Сгурос е човек с десни разбирания, както призна, израсъл в „отровена атмосфера" спрямо българите.

28.XII.1982 г. [вторник]

Свиках съвещание за [Сергей] Антонов. Обсъдихме някои мерки. Пратих П.[аскал] Вангелов в редакцията на в-к „Акрополис" да поиска среща с главния редактор за писаното за Месолонги. Внимателно, за разяснение. Той се обезпокоил, но не пожелал да се срещне с мен. Щял да изпрати политическия си редактор.

В 11 часа отидох при Г.[еоргиос] Маврос. Кани ме в неделя у дома си, на вечеря.

Разпита ме за Антонов – как да си обясня случая. Смущавала го заангажираността, проявена от италианските министри на обсъждането в Парламента.

Разказа ми някои моменти от развитието на отношенията между К.[онстантинос] Караманлис и А.[ндреас] Папандреу. Намира ги не добри. Но явно се надява, че от това може да излезе нещо и за него. Започна с дискусията в Парламента по бюджета, предложен от правителството. Г. Маврос поискал да се създаде парламентарна комисия за разследване на кредитната политика на предишните правителства, обосновавайки се с това, че са били отпуснати големи заеми на всъщност почти фалирали

предприятия. Предложението на Маврос дало търсения повод на А. Папандреу в средноощното си изказване да прехвърли цялата отговорност за тежкото положение на икономиката върху „десницата и Нова демокрация“ и да употреби изрази от рода на този, че „Нова демокрация упражняваше политика, която минира основите на икономиката на страната“. Естествено вече няколко дни при дебатите в Парламента, а сега и опозиционните вестници се пълнят със статии за това, че ПАСОК и А. Папандреу отправят необоснована критика не само срещу Нова демокрация като партия, но и срещу сегашния президент на страната К. Караманлис.

Коментирайки тези факти, Г. Маврос намира, че К. Караманлис все по-открито се включва и във вътрешната политика на страната, използувайки положението си на президент. Искал на дело да осъществи правата, които му дава конституцията и да превърне Гърция от предимно парламентарна демокрация в президентска демокрация. Заемането на страна в разгорелия се спор в Парламента, според Г. Маврос, по-скоро навреждало на К. Караманлис. От една страна, той принизявал ореола, който си създал като надпартийна личност. Заетата позиция, че критиката, отправена към десницата, е критика лична, към самия него – К. Караманлис, може да има характер на предупреждение към А. Папандреу. Но същевременно тя отблъсква народните маси от него. Населението с вота си даде пълно доверие на ПАСОК. От друга страна, илюзия е залагането на конфронтация между ПАСОК и ГКП, на която разчита Нова демокрация, а, изглежда, и К. Караманлис. При всеки опит за по-радикална акция на Нова демокрация и десницата или на самия К. Караманлис ще се сблъскват с общия фронт на левицата, на ПАСОК и ГКП.

Г. Маврос не изключва, че през съзнанието на К. Караманлис минава мисълта за разпускане на Парламента, към което го тласкат някои от лидерите на Нова демокрация. Но това би било авантюра с последици, които не могат да бъдат предвидени. Във всеки случай, народът би приел такъв акт само по един начин – като опит за възстановяване на диктатурата, дори на кралския институт, правейки аналогия със смъкването на правителството на Г.[еоргиос] Папандреу през 1965 г., открило пътя на военния преврат през 1967 г.

По този начин към разногласията между К. Караманлис и А. Папандреу по проблемите на външната политика са се прибавили вече открито и разногласия по вътрешната политика. За външната политика Г. Маврос наблегна само на раздразненията у К. Караманлис от позициите на А. Папандреу по полския въпрос. Той смятал, че неоправдано А. Папандреу отклонява Гърция от Запада, от естествените съюзници, давайки предница на един идеологически и нежизнен за Гърция въпрос.

След това Г. Маврос се спря на сложния въпрос, пред който е поставен А. Папандреу и който още не е намерил решение. През юни 1983 г. председателството на ЕИО се поема от гръцкия министър на външните

работи. Тук въпросът се усложнява, от една страна, от общото негативно настроение, което се създавало сред членовете на ЕИО към Гърция на А. Папандреу. Вярно е, както отбелязва и Г. Маврос, че страните на ЕИО нямат пълно доверие на САЩ и не искат да зависят от капризите на техния президент, особено сега при своя нараснал икономически потенциал и политическа роля в международните отношения. Но за да осъществят тази си цел, те трябва да проявят максимално единство. А как да стане това, когато председателят (в случая гръцкият представител) не вярва в това единство? Това вече се коментира сред дипломатическите среди. Английският посланик ми беше казал при една среща: „Ако А. Папандреу мисли наистина това, което говори, тогава какво търси в НАТО и в Европейската общност." А Я.[Йоанис] Хараламбопулос при завръщането си от Лондон казал, че английският министър на външните работи, по чисто английски маниер го запитал: „Каква всъщност политика следва Гърция не ни е ясно."

От друга страна, въпросът за самия Й. Хараламбопулос, министъра на външните работи, влязъл в нов стадий, според Г. Маврос. Той отказал да напусне своя пост, излизайки от обичайната си затвореност. Проведе среща с политически коментатори, зачести приема на посланици. Й. Хараламбопулос придал на въпроса за съхраняването на поста си характер на чест, като бил заявил, че е съгласен да го напусне за поста зам.-председател на МС само ако за министър на външните работи бъде назначен Георгиос Маврос. На това самият Г. Маврос не отдава голямо значение, защото го приема по-скоро като маневра от страна на Й. Хараламбопулос, за да отклони кандидатури на ПАСОК.

29.XII.1982 г. [сряда]

Пратих кратка информация за отношението към случая С. Антонов в Гърция. Втора по ред до МВнР. По другите канали всеки ден изпращат по няколко, индивидуални или обобщени, за което нищо не ми се съобщава. И аз вече престанах да питам. Като че ли не сме една мисия.

„От проведените досега срещи и разговори в ЦК на ПАСОК, както и от думите на министър-председателя А. Папандреу при посещението на Ал. Лилов, оставам с убеждението по случая С. Антонов, че гръцките правителствени среди проявяват към нас разбиране и оценяват случая като „предварително инсцениран и преследващ по-далечна цел – да се удари по авторитета не само на НРБ, но и на социалистическата общност". Правителственият печат предаваше съобщенията от чужбина винаги с елемент на съмнение, като използваше всеки случай, за да смекчи впечатлението за реално българско участие в опита за убийство на папата, в контрабанда на оръжие или наркотици. Затова се публикуваха допълнителни информации за постиженията на нашата страна, за сесия-

та на Народното събрание, както и статии за развитието на тероризма и търговията с наркотици в Италия и Запада, където не се споменаваше нито дума за НРБ. Със засилване на нашия отпор все повече място заемат директните позовавания на София. Много добре се използува и последната инициатива за ограничаване на въоръженията, лансирана от Ю.[рий] Андропов, за да се подчертае, че това е най-достойният отговор срещу организираната антикомунистическа истерия. За отбелязване е, че с подходящи заглавия се въвежда и НРБ в тази акция. А във вчерашния брой на в-к „Етнос" е поместена информация за последните изявления на Т. Живков пред в-к „Известия".

Десните вестници, общо взето, проявяват въздържаност, но в общия антикомунистически контекст не пропускат да злорадствуват, без да дават открит свой израз на злепоставяне на България.

Същевременно при обсъждане в посолството на състоянието на антибългарската кампания констатирахме, че няма официални изявления по този повод на правителствени фактори или на представители на политическите партии. Това би могло да се приеме като израз на известна въздържаност, но имайки предвид трудното положение, в което се намира правителството, и общия благоприятен тон на средствата за масова информация решихме да не предприемаме директни интервенции пред ПАСОК. Но за да не създадем впечатление, че сме се затворили от страх, набелязахме план за срещи и разговори в осведомителен и предупредителен дух.

Един момент, който смути духовете, бяха разискванията в италианския парламент. Имах случай да говоря с Г. Маврос и с други общественици. Това, че няколко души се ангажираха, макар и с нелепости, пред италианския парламент, не мина безследно. Средно не по-малко от половин час ми трябва да разсея впечатлението и пак не съм сигурен дали съм успял напълно. Имаме съзнание за това, какво би било, ако Гърция се поддаде на тази психоза. Затова взимаме всички мерки през м. януари да проведем редица срещи и разговори навън и в резиденцията. Да ни се изпращат материали, защото не получаваме вестниците своевременно.

В 11.30 часа имахме среща в чехословашкото посолство по случай пристигането на новия им посланик. Използувах случая за да ги осведомя и поискам тяхното съдействие в отбиване на кампанията срещу НРБ.

В различна форма повечето посланици са били запитвани и те са реагирали. По-специално румънския шарже д'афер – категорично отхвърлил като измислени съобщенията за Н.[иколае] Чаушеску. Съветският в общата осведомителна акция по разясняване на съветските нови предложения осъдил по категоричен начин кампанията срещу социалистическите страни. Полският посланик бил попитан от К.[аролос] Папуляс какво знае и има ли нещо вярно. Той му отговорил, че ако това бе дело на българи, папата не е щял да бъде жив."

Пратих и грама за организираната от БАН конференция по превръщане на Балканите в безядрена зона. Намерих подходящи академици, в индивидуално качество, поисках да им се изпратят покани.

1. Акад. А.[нгелос] Ангелопулос. Един от най-известните гръцки икономисти, дългогодишен директор на Гръцката национална банка, с леви демократични убеждения. Специалист по финансовите въпроси, тези дни се е върнал от Франция, където по покана на Едгар Фор е говорил пред Сената за задълженията на Третия свят и за изхода от монетарната криза. По този въпрос подготвя книга.

Би могъл да говори за последствията от въоръженията в политически и социален аспект в Балканския регион и изобщо в този аспект. Познава се с чл.-кор. В.[еселин] Никифоров, канен е бил от него преди две години в София, без да може да се възползува от поканата.

2. Акад. П.[етрос] Харис. Писател и литературен критик, издател на най-сериозното литературно-културно списание в Гърция „Естия“. Помествал е отделни материали и е посвещавал цели книжки на България. Като председател на Атинската академия той е инициаторът за придвижване на въпроса за избор на български членове, осъществен при следващите председатели. Бил е в България.

Би могъл да говори в хуманитарен аспект. Добре е да му подскажем какво бихме искали от него.

3. Поканата на акад. А.[нгел] Балевски до председателя на Атинската академия акад. П.[ериклис] Теохарис още задържам. Чакам 1 януари, когато ще предаде председателския пост, който го обвързва с писмения отказ на К.[онстантинос] Трипанис. Не се съмнявам, че този отговор е бил съгласуван между двамата, но ще се опитам да говоря с П. Теохарис вече като частно лице. Ако се съгласи, в което храня слаба надежда, ще станат трима.

4. Ако има възможност и желаем да бъдат повече, при отказ на акад. П. Теохарис мога да говоря с акад. М.[ихаил] Сакелариу – историк. Той е организаторът на екипа, подготвящ сборника „Македония“. Способен историк, навремето ляв, сега сближен с акад. К.[онстантинос] Цацос и с президента К. Караманлис, който му е осигурил и избора за академик, след като е бил провален веднъж от консервативната група в Атинската академия. Едно негово идване в София смятам, че ще бъде от полза и за по-нататъшните контакти в областта на историята, защото него го лансират като порт-парола по научните аспекти на елинизма, докато Е.[вангелос] Кофос е политическият наблюдател и специалист по съвременните аспекти на македонския въпрос. Имал съм случай и да споря, и да сътрудничa с него в международни срещи.

5. Извън академичните среди посочих двама, ако се разшири съставът на конференцията – проф. В.[асилиос] Филяс, тъй като неговото участие би придало колорит на конференцията (той е бил душата и организато-

рът на всички подобни конференции в Атина – за Чили, за Салвадор, за разоръжаването и т.н.); и за баланс – Г.[еоргиос] Курнутос, изхождащ от консервативните среди, но с определени заслуги, особено към нас.

Вечерта у [Деспина и Никос] Катифори. Покани ни заедно със [Никос] Зворонос и номархът на Атина Теодорос Вгенопулос, който се оказа приятел на В.[асилис] Панайотопулос. Използувах случая да го запозная със случая „Месолонги“. Уговорихме се да ми се обади. Това и направи.

За София. След като прочетох отпечатаното в десния вестник „Акрополис“ срещу решението на Общинския съвет на Месолонги да се разреши да постоим паметник на българи участници в защита на столицата на въстанала Гърция, изпратих един от дипломатическите служители при главния редактор на вестника. Целта ми бе да дам да почувствуват във вестника, че следим този въпрос внимателно и имаме данни, за да докажем правотата на решението. П.[аскал] Вангелов му казал много внимателно, че посланикът иска да разговаря с него и да му изложи факти. Помолих да не взима отношение към публикуването, т. е. да не иска никакво обяснение защо е пуснат такъв материал. Главният редактор се смутил, отказал да се срещне с мен, но обещал да изпрати политическия редактор на вестника. Той не се обади досега.

Не исках да влизам в непосредствена връзка с кмета на Месолонги и затова чрез много близки хора се добрах до номарха (окръжния управител) на Атина, който е и личен приятел на кмета на Месолонги. От него исках да узная правната процедура на този въпрос и същевременно да се окуражи кметът там, ако среща някакви трудности. Номархът именно говори с кмета и ми предаде, че въпросът е придвижен, че няма усложнения и че тези дни кметът сам щял да ми се обади вече за подробности по осъществяване на решението на съвета. Признавам, че все още не мога да повярвам за пълния успех на това дело. Месолонги е светиня за гърците, а предубежденията все още са дълбоко вкоренени.

30.XII.1982 г. [четвъртък]

След като ми позвъни [Теодорос] Вгенопулос, че всичко е наред и пратих съобщението в София, малко отдъхнах. Не съм убеден дали всички си дават сметка какво означава да се построи паметник на българи в найсвятото за гърците място, като се има предвид доскорошното отрицателно отношение към всичко българско и при вкорененото в Месолонги мнение, че българин е предал излаза.

Дори [Деспина] Катифори побърза да ми каже, че не възразява по същество за паметника, напротив, но смята, че съм се хванал с голяма хапка.

Отидохме с Ана да допоръчваме обзавеждане за банята. Иска да си изберем огледало. Плочките тя ги избра, като предварително провери каква

е цената им в различни магазини – вносни и гръцки. Този ремонт стана жизнен – с толкова свят е кошмарно да се живее. Първо, е малко жилището за четири семейства, с три малки деца; второ, всичко е натрупано като на бивак. Няма буквално къде да се седне. А не дай си боже външен човек да надзърне. Дори една съветска гостенка на Мая – Ира – не можа да не възкликне: „Это что у вас, коммунальная квартира?"

Не пожелах да поискам – веднъж се бях обърнал към Ал.[ександър] Лилов, а той ми отговори, може би доброжелателно, да поискам от МВнР, били по-хубави. Какви по-хубави, когато те дават ужасно скъпи. Така останахме да се оправяме по обикновения път, а той специално за БАН е най-бавният. Вече минаха пет години в предварителни разговори, до намиране на терен, съставяне на кооперация. Ще минат още поне пет, ако не и повече, докато се построи. Затова решихме да делим нашето жилище на две – поне за едното семейство да се създадат нормални условия и наред с тях и за нас. Мая след някой друг месец ще се оправи. Върбан ще кара на първо време горе. Дано само стане ремонтът. Банята – едната е в синьо, другата – в бежаво-розово. За малкото апартаментче, където Ана иска да се оттеглим, отидохме да изберем и тапети. И пак се спряхме за спалнята на французки. Този път Ана ги взе в розово, както ѝ препоръча и продавачът – младоженски, булчински. Раздвижено небе, с чайки.

Смяхме се за младоженските пожелания и си припомнихме песничките, с които наближавахме морето – „Една самотна чайка...", и пародията за арменеца, която Паруш [Тодоров] ни изпя и която децата поеха – „Един самотен чайка, с разперени крила, какъв ли тайна криеш, тоз чайка мълчалив...". Каквото и да правим, животът отминава. Остават спомените. Трупат се, разбира се, и нови преживявания. Самите деца, преоткриваме ги като възрастни – сами майки. Вече зрели, с нараснали възможности и амбиции. Със свои дечица, едно от друго по-интересни. И те започнаха трайно да отсядат в съзнанието ни. Алик, Анюнка, Машка. Последната разви голям чар, със своя реакция към външния свят – радва му се и го изразява с цялото си същество – очи, възклицания, друсане. А и Варчо вече е друг. Зрял, натрупал е опит, разширил е кръгозора, вижда вече напред. Една реплика към Христо Марков показва накъде му отива мисленето: „Аз съм трета генерация, имам зад себе си две, които не са лизали задници, не ще бъда аз, който ще направи това." Децата гледат, обмислят, преценяват по-своему и си правят изводи и за другите, и за себе си.

Това беше един от малкото дни, когато можах да се откъсна от посолството и от резиденцията за обиколка из магазините.

Обядвахме с В.[асилиос] Панайотопулос, Кики и сина им Панайотис. Приятели сърдечни, вече от 25 години. С тях и с [Леандрос] Вранусис се свързахме най-тясно. Василиос защити труда си в Париж, хубава книга. Ще се издаде на гръцки. Това ще позволи да се направят офсетови копия

на френския текст за библиотеки и ограничен брой специалисти. Дано да намери подходящо място в Атина. Със своята уравновесеност ще постигне много за сближение на хората. [Спирос] Аздрахас е по-остър.

Вечерта пък бяхме поканени от Ера и Леандрос Вранусис. Там бяха и [Спирос и Кети] Аздрахас. Този път разговорът бе за политиката. Спирос одобри позицията на Х. Флоракис спрямо ПАСОК, отчитайки еволюцията между доклада и заключителното слово. Освен това подробно говори за засилването на левичарството в комунистическото движение, особено сред младите. В Париж идвали все повече младежи от КНЕ и проявявали признаци на психопатия, породени от опитите им да преосмислят нещата и догматическото им възпитание. Общо взето, не са подготвяни за живота. Чувстват се като хванати животни. Това са може би малцинство, но са явления. Другата част, не всички, еволюират към друга крайност – стават крайно агресивни – и в мисли, и в поведение. Безпокои го това откъсване на по-младите генерации и на интелигенцията от една здрава, марксистка линия.

Тревожи го и положението в университетите. Дали са права на асистентската маса, която няма отношение нито към изследователската, нито към преподавателската дейност. И преследва чисто корпоративни, себични цели. Асистентите тук включват всички технически длъжности, т. е. в тази категория са истинските „помощници“. Поради това днес и още няколко месеца най-малко, докато се наместят постовете, е трудно да се очакват инициативи и дейност от страна на институтите и вузовете.

На излизане Леандрос ми намигна – тия, които са се борили и страдали, са за уважение, защото са показали най-голяма устойчивост. Имаше предвид Кети Аздраха, която от Париж се изхвърляше с революционна фразеология срещу останалите в Гърция, че не се борели открито за смъкване на диктатурата. И визираше направо Л. Вранусис. До такава степен бяха празни, че престанах да се срещам с тях; губеха часове в обвинения срещу другите и срещу нас, и мен, че провеждам чисто държавна политика, а не класова и т.н. Един ден и нея, и Филипос [Илиу], и Антониадис – маоист, съпруг на Елени [Антониади-Бибику] – наругах и им казах, че ще продължа разговора с тях и ще приема критика от тях само когато ги видя на барикадите – било в Гърция, било другаде, а не на топло в Париж.

31.XII.1982 г. [петък]

Сутринта напомних на Ана заветите на Любомир Попов при назначаването ми за посланик. Тя ме накара да ги запиша.

1. В мисията има три дюкяна. Най-малкият е на посланика. Никакъв опит да се вкарат в посолска работа или да дадат информация не ще успее. Да се разчита само на другите двама от Министерството [на външ-

ните работи], които не били лоши, дори добри. С тях може да се води разговор, защото са и забавни – един, два часа сутрин.

2. Сутрин да прочитам един вестник в резиденцията и да чуя новините, за да се ориентирам. На мен щяло да ми бъде по-лесно, защото знам гръцки. От пресата и от разговори ще мога да подготвям няколко грами месечно. Да ги възлагам на някои от моите хора, затова на срещи да не отивам сам, а те да вземат бележки и да подготвят текста.

3. По един път [в месеца] – среща с [Антониос] Амбатиелос от ПБ на ГКП и със съседа Г.[еоргиос] Маврос – ето две допълнителни грами. А с Г. Маврос може и всяка седмица да се срещам, ще дава идеи и сведения, за да попълвам репертоара. Да се канят отвреме навреме бившите посланици в София.

4. Лука Драганов – името му подсказва какъв е. Да не му се доверявам, особено ако предложи писмен текст. Направили за смях един посланик, като му дали остарели данни, отдавна съобщени в София.

5. Параграфът за командировки е нищожен. Да се използува само от посланика.

6. По-често да се дават обеди и вечери. От една страна, са източник на информация, от друга страна – да се купуват и малко провизии в запас. ФСО признава само разходи, направени с гърци, с чужденци.

7. Атина е кръстовище, където няма да има седмица, без някой от София да кацне. Освен вниманието, трябва и да се хранят. Затова са нужни запаси от кренвирши, сирене, консерви, дори месо.

8. Може посланикът да е обявен за най-добрия – по линия на работата си, но достатъчно един от големците или техните жени да се оплачат, че не са били посрещнати както трябва, за да се затъмни трайно хоризонтът и да бъдат провалени. Затова keep smiling и да се посрещат и изпращат в добро настроение. Още повече, че това ще е един от най-щастливите мигове – когато си тръгват.

9. При отиване в София да се носи по едно шише и кафе в отдела, кадрите и на разни други служби. Това е прието и се предразполагат, за да не се заяждат излишно.

10. Хората на МВнР, които работят със социалистическите страни, са ярки антикомунисти. Не може да се разчита на тях да те разберат и да помогнат. Но има различия в характерите – някои са порядъчни хора и могат да ти кажат открито да не си губиш времето – например [Василиос] Дзунис и [Георгиос] Мазаракис.

В този дух Любомир [Попов] ми охарактеризира и някои от хората, с които ще имам работа – в посолството и сред гърците.

Съвети, трябва да кажа, зрели, извлечени от дългогодишната практика, и които ми се оказаха много полезни. Моето заминаване стана така набързо, че нямах време да погледна нито една грама, нито един доклад от моите предшественици.

Навън е чудесно, вали сняг. Така, както вали у нас, гъста пелена. Земята, която е затоплена, не можа да се справи с постоянно падащата маса сняг. Покри се с няколко сантиметра. Дърветата побеляха. Излязохме на разходка. Не много, защото ни се намокриха краката, пък и дрехите – снегът е мокър, трупа се изобилно и бързо се топи.

По пътя непрекъснато си тананикахме с Ана. Просто ни стана весело от това, че ни щипе по бузите, че вали сняг, че е побеляло. И кой знае защо ни изкочи мелодията „А нам все равно!" на Юрий Никулин от филма „Диамантената ръка". Като него взехме да подскачаме по улиците. Добре, че нямаше никакви хора. Разлаяхме само няколко кучета. Тук се навъдиха още повече кучета след убийството на една наша съседка – 46 годишна жена, посред бял ден у дома ѝ. А животът си върви, успоредно с престъпленията, с удвоените смъртни случаи с катастрофи, със сензационните съобщения във всички вестници, как една циганка си отмъстила, застрелвайки своя съперничка, гръцки Ромео и Жулиета – тя на 13, той на 18 години – от три месеца се крият и едва в навечерието на Нова година бащата ги открил и си прибрал дъщерята.

От думи на думи за това–онова обиколихме редица улици, за да стигнем пак на онова място, което беше най-пригодно за посолство – най-хубавото, без преувеличение. Грях е на Петко Илиев и на Лука Драганов, че проявиха такова късогледство и с глупави интриги и упорство провалиха покупката му. Получи се съобщение от София, че изпращат пари за другото място във Филотеи – за жилища. Казах на Луката: „Толкова дълбоко се разграничихме, че никой няма вярва, че мое време е било купено такова място, особено ако стане това, което ти се иска – посолство–конюшня в задния двор на резиденцията." Закле ми се, че не бил повлиял на Петко Илиев. Просто силен вятър задухал и той само потвърдил съмненията на Петко Илиев. И си спомнихме с Ана думите: „Если человек идиот – это надолго." Разбира се, в случая те не са най-подходящите, защото много умисъл бе вложен, за да се убие едно решение, за което трябва само да се съжалява. Яд ме е и ме боли.

Изпратих съболезнователна телеграма до близките на акад. Линос Политис. Това бе наистина тип на завършен учен. Израсъл в интелектуално семейство, баща му също изтъкнат учен, той представляваше най-добрите традиции на всестранно подготвените специалисти в областта на културната история. Той знаеше като никой друг византийското ръкописно наследство. Само по няколко сигли от един лист, който му даде покойният Христо Кодов, той възобнови по памет ръкописа. Той не бе го виждал, но, изглежда, бе запомнил позовавания от края на миналия или началото на този век и определи, че това е ръкопис, намиращ се или пропаднал заедно с ръкописите от Серските манастири.

Господствува мнението, подсилено от някои неудачни пропуски, като този на Хр. Кодов, че тези ръкописи са у нас. Историята е известна – описът, организиран от [Аксиния] Джурова, с участието на Тр.[ендафил] Кръстанов и Хр.[исто] Кодов; и печалното състояние на тези ръкописи, може би най-голямата колекция гръцки извори извън Гърция. [Линос] Политис заедно с акад. [Дионисиос] Закитинос предложиха ръкописите да останат у нас, но да се открие достъпът до тях и да се пристъпи съвместно към тяхната обработка и публикация. Още нямаме отговор. И новото правителство в Гърция не дава гаранции, че това няма да се обърне в акция срещу нас. Освен да потърсим размяна на жестове.

Посрещнахме Нова година в резиденцията. Събраха се всички. И се веселиха добре. Особено децата. Включително и на готвача. Очите на най-малкото бяха потъмнели, докато гледаше другите деца да взимат подаръците си от дядо Мраз (Вечеслав Тунев). Но като чу името си, така подскочи от радост и очите му така заблестяха, че само това и радостта на другите деца изкупиха всички усилия за устройване на празника.

Тортата на Ана спечели премията, но Ана не можа да намери шишето, което получи за награда.

Мина и тази година. Сложна в много отношения и щастлива – да не изброявам защо – и международно, и национално, и семейно.

Но следващата обещава да бъде напрегната!

Няколко души ме питаха защо искам да си вървя. Без някакво подмазване. Иска им се на някои да се закрепят създадените връзки с политическите и културните среди, които след моето завръщане, особено в някои сфери, могат да отслабнат или да отпаднат. В този смисъл се изказаха и на партийното събрание, и в частни разговори. Че нито [Панайотис] Канелопулос, нито [Йоанис] Караянопулос, нито Месолонги и изобщо цялата 1300-годишнина би била немислима без мен. И с [Андреас] Папандреу и т.н.

Колкото и да се стараят с контактите с партиите, с Нова демокрация, с ПАСОК, стигат до едно ниво. Нямало е случай да ми откажат среща или да пратя някого и да не го приемат. Не че въпросите се решават, но има създадена атмосфера около името ми, и то отгоре, приета и отдолу, което ми позволява да имам контакти като че ли по изключение, не по протокола.

Дори ГКП го признава и го е изказвала нееднократно, макар че за определени среди сред тях съм недостатъчно праволинеен. Но всички се възползуват от създадения от нас „отвор“, от сближението между НРБ и Гърция, между българи и гърци.

А и по-широк кръг гърци ги интересува защо си заминавам, кой ще дойде. И хората от ПАСОК го изразиха, и от Нова демокрация, а преди няколко дни и от сподвижници на Фракцията. И с тях имаме поне човешки отношения.

Тук играе роля общият възход на отношенията, масовите посещения, нарасналото влияние на НРБ като успешно развиваща се социалистическа страна и естествено не бива да се пренебрегва и съставът на посолството.

Знанието на езика ми помогна много, както и положението ми на човек извън кариерата. Имам съзнание, че ако остана още няколко години като [Ернст] Кубе или [Йон] Брад, наистина ще мога да развъртя работа и в дълбочина, и в ширина. Но ми е трудно да го приема.

Най-напред, защото не ми се създадоха условия за нормална работа. При, общо взето, по-добри обективни данни за разгръщане на дейност и това, което постигнах, ми костува голямо напрежение. Нееднократно ми се подхвърляше и досега ми се казва от Луката [Драганов] и от други, че един посланик не трябва да се напряга, че много присърце взимам нещата. А на мен не ми стига времето. Виждам как пропускаме да подхванем, да анализираме някой основен въпрос; как оставаме в опашка, когато можем да проявим инициатива; колко още много е нужно, за да се закрепи трайно постигнато.

Но никой реално не ми помага. Нямало е случай, при четирима съветници, всеки от които командва толкова хора, да дойде и да предложи да се направи еди-каква си информация и да подготви текст. Трябва по принцип и по правило аз да се сетя и да поръчам – и в редките случаи, когато това стане, не чувствувам да се приема с ентусиазъм.

Аз трябва по своя инициатива да си откривам проблемите и въпросите, да набелязвам и осъществявам срещи, да пиша – ето кое поглъща време. Но ако беше само това, бих го приел. Защото все пак е творческа работа.

Тежи ми неразборията и прехвърлянето върху ми на куп технически работи, което вече гледам като на опит да ме завалят със задачи, за да не мога да си дигна главата. Желание просто да ми се пречи или израз на професионална завист – защо по още една линия да се дават, и то не какви да е информации, или просто професионална деформация – отиде някъде еди-кой си: след като не е наш – да му се помага, в най-добрия случай; да се проваля, в най-лошия – още не знам дали съм се откъснал от крайното положение.

Да не говоря професионално. Нито едно книга не можах да прочета. Не успях да прочета тук история на Гърция. Ето излезе и сборникът по македонския въпрос. Не мога дори да го прелистя. Когато ме видят да седна над книга и даже над вестник, като че ли нещо им става. Почват един по един да влизат в кабинета.

Ето общата равносметка от почти четиригодишен престой. Независимо от всичко – той е положителен. И с оглед на извършената посолска работа. Тя получи всеобщо признание, независимо че ще се забрави, щом се върна. И като балканист – навлязох в актуалните проблеми, което ще

бъде полезно, ако се прояви у нас отгоре правилно разбиране – да се създаде един международен институт по балканистика, който да има достъп до информация и да работи научно по всички балканистични проблеми, особено актуалните. При нашите условия историческото начало ще доминира, такива са Балканите. Но трябва да засилим международното направление.

И в личен план – бях на края на силите си и заговорът на „мафията" бе да ме довърши психически и физически, на което не само не се противопоставиха нито [Димитър] Косев, нито [Ангел] Балевски, но дори им пригласяха (бяха ме „забравили" за академик, считайки ме за отписан като директор на ЕЦИ и потенциално изхвърлен и като директор на Института по балканистика, и в този смисъл обработваха и Л.[юдмила] Живкова). Освен това навечерието на 1300-годишнината никак не ми благоприятстваше. Оголено нагаждачество, кариеризъм, националистически изхвърляния и мистика, на която се подадоха и такива трезви реалисти като [Вера] Мутафчиева – това всичко щеше да се стовари отгоре ми – или щях да капитулирам, да се оставя да бъда подкупен с няколко обиколки навън и затваряне на очи пред злоупотреби и безобразия; или щяха да ме прегазят. Друга алтернатива нямаше – много се бях утвърдил, за да мога да мина незабелязан.

Или по-скоро, оказа се съвсем неочаквано, алтернативата – Гърция, която ми донесе покрай всичко друго, за което писах, утвърждаване – обществено, и политическо, и научно. Потвърди се значението на направлението балканистика, българо-гръцката тематика получи признание, излезе книгата за гръцкото въстание и българското участие с голям резонанс, бях избран за чуждестранен член на АН СССР.

Като един от големите успехи аз виждам и в това, че Варчо израсна като сериозен младеж – научи гръцки, влезе в тематиката и сега той може с успех било да се развие като научен работник или да стане дипломатически. Няма да се изложи.

Ето една равносметка, която още не е крайна, защото ми остават няколко месеца. Кой знае какво може да стане през тях.

А за продължаване на престоя и във връзка с казаното по-горе – условията за работа тук – връх взема желанието да осъществя известен завой в балканистиката и най-после да се прибера при семейството, или даже семействата – децата не са това, което бяха, но пък има внучета.

Ето в съвкупност факторите, които не ме задържат повече в Гърция.

1983 г.

2.I.1983 г. [неделя]

Тази Нова година мина добре. Събра се целият колектив заедно с децата. С Дядо Мраз, подаръци, изобилно ядене, радостни лица, танцуваха. Всеки си вземаше каквото иска, сядаше където иска. Създаде се хубаво настроение.

На самата Нова година излязохме и дълго се разхождахме из улиците – приятно ни беше да усещаме щипането по бузите. Израснали сме в други условия и климат, организмът ни търси други усещания.

След обяд Ана стяга багажа. Аз писах, готвих се за Париж.

На 2-ри пак прекарахме вкъщи. Малко разходка, домашна работа и вечерта у Г.[еоргиос] Маврос. Всъщност той ни покани на вечеря. Почетни гости – ние и след това акад. [Константинос] Трипанис, акад. [Ангелос] Ангелопулос, бившият кипърски посланик и [Григориос] Понтификс, лекар онколог, близък приятел на Г. Маврос.

Това бе вечеря, организирана, за да се срещнем с [Константинос] Трипанис, който искаше да разсее убеждението, че не иска да ме допусне да стана академик – чуждестранен член на Атинската академия. В хода на разговора, на въпроса или по-скоро пожеланието, директно изказано от съпругата на Г. Маврос, че трябва да бъда, [Константинос] Трипанис отговори, че се надява в най-скоро време това да стане факт. На ставане от масата разменихме няколко думи. Попитах го защо [изказа] такъв оптимизъм, когато на мен ми се каза, че имало почти непреодолими пречки. Той отговори, че пречката била една – като действуващ посланик моят избор поставял в дискриминационно положение другите дипломати. Увери ме, че щом замина, което щяло да бъде наскоро, както сам разбрал, той пръв щял да ме предложи. Аз само се усмихнах.

На заранта се обадих на Г.[еоргиос] Курнутос, както беше поискал. Той ми каза, че отговорът е двуличен, защото има прецедент, и то неотдавна – с акад. [Никос] Кранидиотис, който е бил посланик, когато го

избрали за академик. И ми даде една унищожителна характеристика на [Константинос] Трипанис.

3.I.1983 г. [понеделник]

Ана потегли за София. Във VIP-а бе [Георгиос] Лянис, министър на науката и техническия прогрес. Стана добре, че един вид го изпратих и него. Но протоколът го нямаше никакъв – [Венцеслав] Агаин, с когото изрично говорих да бъде при заминаването на министъра и след това да остане малко, докато замина, не се появи. Когато позвъних у дома му към 8 и нещо часа, той току-що излязъл. Значи няма оправдание да каже, че е болен.

Изобщо доста от хората показват липса на всякаква вътрешна дисциплина. Разглезени, със самочувствие, неоправдано от никакви лични достойнства. Само властта и самочувствието, че имат зад себе си инстанция, която ги крепи, им подхранва убеждението, че могат да се скрият зад нея, че тя ще ги защити и сигурно ще отбие критиката в ущърб на този, който я упражнява. Инстанция и власт не се критикуват, според тях. „Le pouvoir corromp" – казват французите; „Le pouvoir absolu corromp absolument" е в нашия случай. Показаха го при [Александър] Лилов, показват го и десетина дни след това. Никаква промяна.

В самолета беше генералният секретар на Министерството на образованието [Димитриос] Рокос с жена си и децата си. Поговорихме – тя е комунистка, член на партията. Ето едни приятни, открити хора; имайки предвид него – от идеалистите, които наистина искат да извършат дълбоко обществено преустройство – вярвам в ПАСОК.

4–5.I.1983 г. [вторник–сряда]

Париж. Започна деловата работа на Бюрото на Международната комисия. Събраха се доста въпроси, повечето от които обаче могат да се решат бързо. Но отново се сблъскахме с блокирането на въпросите от страна на [Кийт] Томас (Англия), подкрепян от [Ромила] Тапар (Индия).

Без да искам отново изиграх ролята на катализатор. Защитих брошурата и необходимостта да има заключителна част. Как може да отиваме на Генерална конференция с материали, които доказват необходимостта от написване на историята, без да се показва какво сме направили за три години. Като че ли конференцията тепърва ще се убеждава. Това бе единият момент, който безсмислено ни загуби повече от половин ден. В този дух се изказаха и други, и сам [Шарл] Моразе, и загубихме време, за да отстояваме решенията от Оксфорд, защото К. Томас бе решил да възстановява антропологическия подход от името на една група.

Свикана да уточни въпроси, свързани с терминологията – тема, изчерпана за около половин час – групата се заела да разглежда как да се

представят въпросите на изкуството и оттук се хлъзнала към по-общите въпроси, отхвърляйки историческия подход. Обявила се за „морфологически подход“ и в краен случай за прибягване до принципа на периодизацията при излагането на материала. Ш. Моразе малко излишно драматизира, защото комисията даде да се разбере, че приема делението на томовете в хронологически отрязъци, а това вече предопредели начина на писане – т. е. един том за изкуството, един за религията, трети за науката и т.н.

И вторият голям въпрос – стремежът да се пробутат англичани като отговорни редактори на два от седемте тома. С основание проф. [Силвио] Завала (Мексико) се възмути, но трябваше да се намеся и аз, за да прокара един австриец на мястото на англичанин. И пак не се постигна единогласие, защото трима – Тапар, [Е. К.] Братуейт (Ямайка) и [С. А.] Ал-Али (Ирак), все англофони, останаха на своето. Въпросът ще се решава в комисията.

Ето един пример на многочислените изказвания, които съм бил принуден да правя многократно. Този път мина по-меко от друг път, например в Оксфорд, където бях предложил Бюрото да си подаде оставката и остро разкритикувах К. Томас и Р. Тапар, пък и У. Макнийл, по повод на изказванията на Томас и Тапар за брошурата, който представяме на Генералната конференция – да няма никакво изложение с разсъждения какво ще представляват новото издание и встъпителният том.

Интересно, с пълно преобладаване на европейците мина съставянето на листата с имената на отговорните или главните редактори на томовете. Но с редакционните комитети бе по-добре. Моето име мина за отговорен редактор за XIX в., единственият от социалистическите страни.

Предложеният от мен за член на редколегията С.[ергей] Л. Тихвинский също мина. Той беше много благодарен. Но заедно с това изрази недоумение и засегнато достойнство от отношението към тях по повод на лингвистичния атлас (решението на Президиума на БАН да се изтеглим от участие). С. Тихвинский ми подхвърли, че с американците сътрудничим, а с приятелите се караме. И не скри, че се налагало у тях убеждението, че това е плод на крайния национализъм, който се поощрявал у нас. Съветските хора наистина са болезнено чувствителни към национализма и към китайците. Но и нашите им дадоха достатъчно основания, за да породят недоверие. А там, създаде ли се веднъж убеждение, трудно се преодолява.

6.I.1983 г. [четвъртък]

Днес започна заседанието на комисията. [Шарл] Моразе говори много хубаво за [Пауло] Карнейро, а един от комисията предложи да се издаде книга за него. Разискванията вървят делово, само [Емил] Кондураки злоупотреби с вземането на думата.

На обяд ни покани [Елени] Арвайлер – С. Тихвинский и мен. Издигнали са я много – ректор на ректорите на академиите и още някаква функция. Четвърта в листата по протокола. Жената има качества – отличен организатор с твърда ръка, при това в крайно миловидно въплъщение.

Вечерта се видяхме с Дичо [Атанасов], разходихме се и си разменихме впечатления. Възмутен е от [Георги] Джагаров. Смята, че е попаднал в мрежата на френската разведка с един емигрант, че цялата история с наградата е монтирана от френските тайни служби, че не се касае за никаква особена награда, а за редовно даваните награди сред стотината и повече – награда за превод или за написана от чужденец книга, стихове на френски език. В случая наградата е за преводача, който извъртял работата, за да се даде на Г. Джагаров. Преводачът (всъщност не докрай и той, а са били ангажирани и някои други французи) създава впечатление у нас, че кой знае какво е станало. Идват в Париж – Г. Джагаров с реч, с него и П.[антелей] Зарев, очакват тържествено връчване, а тях не ги допускат дори до залата. Най-после с големи усуквания ги вкарват и там някъде при гардероба, след като е минала церемонията, връчили медала на Г. Джагаров без нито една дума – нито за него, нито от него.

Г. Джагаров оставил текста си с поръчение на Дичо да го връчи в Академията като произнесен, смятайки, че едва ли не е открито досие за него. Дичо не може да намери силни думи срещу тази съзнателна фалшификация. П. Зарев бил бесен, а Дичо казва, че рядко се е чувствувал така засрамен и унизен. Направил все пак няколко приема, за да демонстрира дейност в този момент на кампания срещу нас.

А вестниците у нас разгръщат невярна кампания с фалшиви информации. Същият този тип пробутал отново Г. Джагаров като член на една корсиканска комисия, която пък дала първа награда на [Димитър] Методиев. В един момент на изострени отношения между Корсика и Франция, когато се иска от правителството, а и [Франсоа] Митеран декларира жестоки мерки срещу тероризма и искането за пълна автономия на Корсика, а от друга страна, и на кампания срещу нас – въвличането ни в тази история било повече от авантюра, според Дичо. МВнР на Франция устно реагирало, Дичо очаква и писмена реакция, преди да пише в София. Бои се, че е злепоставен пред [Тодор] Живков от страна на Г. Джагаров и без допълнителни аргументи всичките му внушения ще бъдат отхвърлени като несъстоятелни и израз на пасивност.

7.I.1983 г. [петък]

Заседанието продължава. Този път пристъпихме към разглеждане на имената и състава на редакциите. Отбелязах няколко точки:

а/ Най-напред, защото поставих [Сваран] Сингх, представителя на Генералния директор, на място – беше отказал на едно предложение да се

повика човек от Секретариата да даде обяснение. Притиснах го така, че веднага отстъпи. Това направи впечатление, защото след самодоволния му отговор [Шарл] Моразе по необясними причини се беше свил. Той не ме покани на вечеря.

б/ Възобнови се спорът около главните редактори на том V. Упорита защита на един англичанин, втори от Англия главен редактор от 7-те тома. Намесих се, когато видях, че надделява проанглийската ориентация, а в VI том фигурираше [Ерик] Хобсбаум – далеч по-известен, марксист. Имаше всички изгледи противниковата група да потърси реванш тук. Поставих въпроса именно с оглед на това. За принципите на справедливото географско разпределение, без да го абсолютизирам. И отхвърлих правото да налагаме избор без допълнителни сериозни консултации. Какво значи „добър" историк? Когато трябва да се държи сметка на географското разпределение. Ако се питат англичаните – те сами могат да съставят цял екип, същото се отнася и до французите, без да се прибягва до други. Самите ние сме събрани двадесетина души, които преди известно време не се познаваха. Нима и други избрани по същия начин 20 души не биха могли също без да се познават да набележат напълно достоен екип от редактори?

Ш. Моразе извърши маневра, като предложи да гласуваме шестия том. Прие се. След това мина и седмият и чак тогава се върнахме към петия, смятайки, че аз съм задоволен, а другите са се успокоили и няма повече да повдигат въпроси. Но този път от самата проанглийска група излязоха други предложения. Намериха се хора – един от Япония, един от Филипините – сериозен.

в/ Отбих налагането на един арабски автор, за когото ми казаха, че е посредствен, след като беше прогласуван. Получих специалните поздравления от [Ахмед] Дераджи (AIECSO) и от сирийския член на комисията, които не се обадиха, уплашени от реакцията на Ш. Моразе (намериха изказването ми и цялото ми поведение – brilliant). А се искаше само повече кураж и твърдост.

С. Тихвинский специално ме поздрави за всичко. [Ахмед] Дераджи ме покани на обяд – разказа ми интересни неща за арабския свят. Одобрява изграждането на федерация – Йордано–Палестинска – макар че не допуска, че това може да се реализира, докато [Менахем] Бегин и [Роналд] Рейгън са на власт. Като етап ще бъде нещо значително, защото практически палестинците са били изоставени изцяло от арабския свят. Така ще се сдобият с държава, макар и не напълно самостоятелна. След няколко години ще се притъпят страховете от тях като крайна левица и ще се създадат психологическите предпоставки за отиване към втори етап – независима държава.

Смята, че иранската революция е ratée. Не е възможна никаква революция без промени в социалната и икономическата структура, а това на религиозна основа не е възможно, както показа [аятолах] Хомейни.

За [Муамар] Кадафи – въпреки критиката намира за убедителна антиимпериалистическата му насоченост и това, че е подготвил значителен брой кадри, от които нито един не е останал в западните страни.

Не смята, че през 1983 г. може да настъпи разведряване.

[Емил] Кондураки също беше във форма – и настъпателен, и учтив, и с хумор. Но като самовлюбения славей, който слушаше само себе си, отегчи накрая всички и хората реагираха, когато искаше думата.

Първите изводи, които мога да направя:

1. Голям успех, за пръв път представител на социалистическите страни е отговорник, главен редактор на единия том от седемте. Разбира се, чест, но и голямо задължение. Лично признание, но и чест за страната. Преди всички социалистически страни главен редактор е от НРБ. И при първото издание не само български представител не бе участвувал, но дори и от СССР нямаше на това ниво представител. Няма и сега от СССР или от другите социалистически страни главен редактор.

2. Въведен бе съветският представител С. Л. Тихвинский в редакцията на XX в. Направих го така, че мина съвсем естествено. А това бе изключително важно. Освен това бяха включени няколко съветски автори и един унгарец в различните томове като евентуални членове на редколегията. За три тома сигурно.

3. Минаха моите предложения за Х.[алил] Иналджък, [Александър] Гейштор, [Милутин] Гарашанин. Докато двамата последни влязоха в списъка на автори или консултанти, то успях да отстоя Х. Иналджък като един от главните редактори на XVI–XVII в.

4. В хода на дискусиите мисля, че окончателно се утвърдих като един от най-действените членове на комисията. Щом и арабските, и китайският, и западногерманският представител ми декларираха уважение, да не говорим за латиноамериканците, с които установихме на това заседание общи действия.

Вечерта устроиха прием, видяхме се с посланиците, с някои гости, но без да дочакам края, отидохме с [Милан] Миланов на вечерята, който той даде на заминаващите [Михаил и Цеца] Балабанови и на мен. Разговорът беше, общо взето, добър, но всичко се развали, като започнаха да доказват свръхестествените качества на баба Ванга.

8.I.1983 г. [събота]

Предложих и се прие за редколегията на том VI Бригите Шрьодер–Городелиус (Канада) – жена с остър, критичен ум. Специалист върху международните проблеми и институти.

Заседанията продължиха още един полуден. Много въпроси бяха засегнати. У всички се оформи убеждението, че въпросите се придвижват.

Реши се да се предложи на Генералната конференция [Ш.] Моразе да бъде утвърден като председател на комисията.

С [Бригите Шрьодер] Годелиус разработихме календарен план, срокове. Ще се опитам да я докарам в София на обсъждането, което подготвяме.

Среща с [Шарл] Кечкемети. Поставеният въпрос за организиране на конференция съвместно между СИБАЛ и МСА се придвижва. Дадоха съгласие за доклади няколко души от архивите, и то добри. Още един международен успех за СИБАЛ.

Вечерта у Йовчо Русев – търговския представител. Позната физиономия, без да си спомня, къде съм я виждал. Той ми каза, че бил в Брюксел, когато изнасях лекцията в Кралския институт за международни отношения два месеца след [нахлуването в] Афганистан и два дена след заточването на [Андрей] Сахаров в Горки. Крайно сложна обстановка – на решение на МВнР на Белгия да не се състои лекцията отказа [Емануел] Копитерс и въпреки страха от бойкота (очакваха 20–30 души), голямата зала почти се напълни. Писмен доклад около 35 минути, отговори на въпроси – над час. Но понеже въпросите бяха щекотливи, напрежението в залата бе много голямо – македонският въпрос, Бесарабия, завоевателна не е ли била политиката на Русия и т.н.

9.I.1983 г. [неделя]

С [Димитър] Вандов се видяхме заранта, пихме по едно кафе, припомнихме си минали срещи. С брат му бяхме в затвора, а с този се запознахме след като се насочих към балканистиката. Вандов продължително време е бил в Турция, доста пъти сме се срещали там или в София, помогнах му да си състави план, да разпредели събрания материал, бях и първият му рецензент по същество. В Института също му помогнахме да изкара две книги. Уважавам го за това, че без да е блестящият интелектуалец, с упорит труд постигна това, което мнозина други не успяха (или почти всички от неговия кръг).

В 10 часа бях при Роже Портал. Прегледахме ръкописа. Траян Иванов ми беше дал два варианта – един рецензиран и изправен от [Иван] Дуйчев и от мен, и преписания нов вариант. От проверката видях, че бяха преписали само две-три глави, където бях нанесъл доста поправки по македонския въпрос и неговата трактовка. Но в заключителната част Р. Портал пак беше оставил текст, който се нуждаеше от оправяне. Затова взех ръкописа със себе си и наистина за няколко часа оправихме всички бележки. Книгата трябва да излезе колкото се може по-бързо, а и Р. Портал, макар и да се държи отлично, е на 76 години.

Обядвахме заедно и се разделихме приятелски.

Вечерта отидохме с [Михаил и Цеца] Балабанови и Захари [Захариев] на кино – „Дантон" от [Анджей] Вайда. Филмът току-що го пуснаха, нашумя, защото буржоазната преса се опита да отнесе всичкия му смисъл към Полша. А то не е така. Полша и събитията там накараха режисьора да се спре на някои по-общи аспекти – за революцията и нейните методи; за властта и народа; за институциите и принципите, и реалността, която е крайно сложна и следва друга логика на развитие.

Във всеки случай той не е против революцията, но възразява срещу нея като продължаващ процес. За арбитър иска да бъде въвлечен народът, но не може да каже как. Филм, който навежда на мисли.

10.I.1983 г. [понеделник]

Отпътувахме с Милчо и Цеца [Балабанови] за Атина. На заминаване оставих едно писмо за Морис Годелие. Доста остро. На уговорена среща не беше на мястото си. По маниера на самонадеяните представители на големите нации и набързо издигналите се на административна длъжност лица. Чаках го 15 минути и си заминах, като благодарих на секретарката му за оказаното гостоприемство и ѝ казах, че ще му благодаря писмено за проявената голяма учтивост. Прилагам писмото.

На летището ме посрещна Л.[ука] Драганов. Той гледа напоследък да бъде изряден в протокола. Донесе ми и първите новини – откраднали колата на [Георги] Колибаров.

Утре по обяд трябва да направя изложение с изводи за [Сергей] Антонов (не са приготвили нищо – добре, че бях писал, преди да замина с изводи, но не бива да се повтаря – за тази грама ми напомни Луката).

Приемът на президента минал по друг протокол – К. Караманлис заедно с А. Папандреу посрещали гостите. Луката е много доволен, че е бил там. Видял се с министри, но се движели в пакет и разговор не се състоял. Повечето ме поздравили. Очертал се конфликт между А.[ндреас] Папандреу и [Йоанис] Алеврас – Алеврас не бил доволен от антидемократичните методи в партията.

Девалвация на драхмата.

[Венцеслав] Агаин казал, че не можал да запали колата, затова не дошъл [да изпрати министъра на науката]. Попитах Луката: „Ти повярва ли?" Отговори: „Да." „Странно, друг път си крайно недоверчив" – му отвърнах. Жена му ми каза, че излязъл в 8 часа без 20 минути, а трябваше да бъде при министър [Георгиос] Лянис в 7 без 10 часа, т. е. да излезе от къщи в 6 часа и нещо. Ако не е можал да запали колата, защо не е позвънил у дома, за да предупреди или да каже на Луката – той му е шеф по протокола и му беше наредил да бъде на летището. Защо не звънна на някои от съседите? Не – или се е успал, или просто е решил да не иде. Всичко останало са хитрини.

Първата реакция на Милчо и Цеца – студено. Разбира се, къщата им хареса. И на мен ми харесва, но от това по-топло не става.

От Солун се обади [Йоанис] Караянопулос. Имал да ми каже нещо по повод на академията. Смята, че е важно, щом настоява да взема самолета и да го посетя.

Обади се и [Янис] Карас. Искат да ме изкарат във Вечерния университет – сам или с [Панайотис] Канелопулос, или със [Никос] Зворонос. Казах му, че искам да помисля – моментът е такъв, че много внимателно трябва да се претеглят плюсовете и минусите.

Дичо [Атанасов] преди тръгване ми каза, че [Тодор] Живков е разтревожен от цялата история със С.[ергей] Антонов, сам следял нейното развитие. Вен.[елин] Коцев не се чувствувал добре, защото недооценил опасността и самоуверено заявил, че ще се справи със собствени сили, а работата излязла много отдавна и дълбоко замислена. Не толкова за С. Антонов, колкото срещу НРБ и най-вече срещу [Юрий] Андропов.

Прочетох внимателно няколко последни статии. Изкарват наистина КГБ-то виновно, че е действувало пряко, използувайки може би българи под негово подчинение, а може би и не, прехвърляйки изцяло отговорността върху България, за да отклонят вниманието от себе си. Че [Тодор] Живков се съпротивлявал, че отдавна имало различия между Ю. Андропов и Т. Живков, че последният се оплаквал срещу Ю. Андропов пред [Леонид] Брежнев. Че [Людмила] Живкова е убита от КГБ, тъй като провеждала не ортодоксална политика, както и сам Т. Живков. От една страна, похвали на НРБ, на партийното ръководство, на БКП, от друга (не в същите статии на „Tatu“ и в списание „VSD“) – обидни обвинения и хули.

Захари [Захариев] пък ми каза „последната новина“, че срещата на Т. Живков с Ю. Андропов не била от най-веселите; че положението на Ал.[ександър] Лилов се закрепило. Не изключва това да е клюка, за да се дозлепостави Ал. Лилов.

Исках да се обадя на Ана, че пристигнах. Дадоха ми разговора към 11 часа. Зарадва се, че заедно сме дошли с Балабанови. И ми каза, че Мая си излязла. Това трябваше да стане, не беше живот вкъщи. За самата Мая е хубаво да си иде в апартамента, да се види човек. Все на тясно, в една стая с две деца, дори здрав сън нямаше.

Но като ми го каза това Ана, като че ли ме изпразниха отвътре. Такава пустота и мъка ме налегна и ми се доплака, просълзих се. Разделяме се вече. Колко ми е страшно това. Виждам, че не съм прав, а не мога да не преживявам – ужасно сантиментален съм станал. Станал? Не съм ли бил винаги такъв?

11.I.1983 г. [вторник]

Пратих две грами – едната подготвена от Й.[ончо] Христов за отношението на правителството към въпроса за безядрената зона; другата – от В.[асил] Митровски, когото накарах да обобщи всичко около Сергей Антонов. По същество нищо ново не можем да кажем. И в двата случая имаме положително отношение на правителството. В първия случай тук остават с впечатление, че ние не проявяваме нужната заинтересованост и инициативност. Във втория случай смятат, че след като са дали указание да не се допусне обработка на общественото мнение срещу нас (и наистина основните вестници придадоха в благоприятна светлина информациите), едва ли са нужни официални декларации.

Посети ме новият чехословашки посланик. Разсъждава трезво за миналото – стана дума за [Ян] Новотни, за [Густав] Хусак – към него проявява голям пиетет – 10 години затвор от 1951 до 1961 г. и невероятни инквизиции, без да подпише самопризнания.

Обади се и [Елеонора] Турлакова, която беше писала за мен в сп. „България“. Дошла е да вземе интервю от М.[аргарита] Папандреу и да установи контакти с женското дружество на ПАСОК.

Вечерта – прием на [Димитриос] Марудас в хотел „King George“. Това е вторият голям новогодишен прием – след този на президента. Канят се всички дипломати, присъстват членовете на правителството.

Видях се и поговорих надълго с новия албански посланик, иска да се срещнем и на по-спокойно място. И с други познати – Алека Баня с мъжа си, журналиста [Георгиос] Гатос и пр. и пр.

Най-възторжена бе срещата с [Георгиос] Лянис. Той декларира, че не признава друга социалистическа страна освен България, защото само с българите се чувствува свой, като у дома си – нито СССР, нито ГДР, нито Румъния, нито Югославия. Хвали нашия социализъм като най-близък за гръцките условия и българите като най-сродни по тип и душевност с гърците. Обяви се за най-енергичния сторонник на сътрудничеството с България, похвали се с подписания документ в София. И всичко това пред доста широк кръг от хора. Уговорихме и среща. (Във връзка с поръчението от София – да изясним какво е гръцкото ниво в изброените в споразумението области – отговорих, че това не е по възможностите на състава на посолството. Предложих да се съберат сведенията от многобройните научни работници, идвали тук. Да се командироват някои за най-важните. А за нас да оставят ограничен брой звена и дисциплини.)

Видях се и със зам.-министъра на образованието [Димитриос] Рокос, който пред един друг, може би член на ГКП, и пред министри, каза, че съм казал на жена, член на ГКП, че партията трябва да поддържа ПАСОК.

А.[ндреас] Папандреу също ме забеляза и се насочи към мен. Ръкува се с новогодишни пожелания и ме нарече „приятелю“ („филе му“). Трябва да напомня в София за срещата, която трябва да поискам с него. Да ида с нещо, което да поставя сериозно.

12.I.1983 г. [сряда]

Имах среща с полския посланик. Той ми разказа за срещата и разговора, които е имал с А. Папандреу на 31 декември. Не е споделил разговора с друг посланик, нито с [Владимир] Кабошкин.

1. Централно място заел полският въпрос. [Януш] Левандоски направил подробна информация за обстановката в Полша и изложил причините, поради които е отменено военното положение, но са запазени военната структура и някои закони.

А. Папандреу изслушал внимателно обясненията и дал следната оценка – поляците направили това, което изглеждало невъзможно – да изведат страната от дълбока криза при активното вмешателство на антисоциалистическите сили отвън; да запазят социалистическата система и процесът на преустройство без репресии; да не допуснат изостряне на отношенията Изток–Запад извън наложеното от САЩ ембарго, което е една недостойна мярка, и рано или късно ще бъде осъдена. На предстоящата конференция на социалистическите ръководители от ред европейски страни в Париж, която се открива на 23.I., той щял да постави въпроса за Полша като един от основните политически и идеологически въпроси – социалистическите партии и социалистическите правителства са длъжни да помагат, а не да пригласят на империалистите, социалистите не могат да бъдат заинтересовани от отслабването и промяната на една социалистическа система в капиталистическа; те трябва да съдействуват тя да се запази и да провежда съвременно реформите, от които се нуждае.

2. Във връзка с полския въпрос А. Папандреу разкрил поведението на ръководителите на държавите–членки на НАТО при последните срещи в Брюксел и Копенхаген.

Само три – САЩ, ГФР, Великобритания – се обявили открито за санкции. Фр.[ансоа] Митеран заел колеблива позиция, задавайки си сам въпроса правилна ли е провежданата политика? Признавайки обаче, че още не са готови за изменението ѝ, предложил да се запази за още известно време същата линия, което се приело. Но в частен разговор споделил, че от политическа гледна точка тази линия била неправилна.

Х.[елмут] Кол се нахвърлил с лична нападка срещу А. Папандреу. Обвинил го, че неговото поведение и отношението му към хунтата в Полша били антидемократични и несъвместими с духа и основите на западния съюз. А. Папандреу отговорил рязко и също с личен оттенък, че още не е

дошло времето представителят на Западна Германия да учи на демокрация и свобода Гърция. И продължил – тази Германия, която оказва пълна подкрепа и материална помощ на един фашистки режим в Турция, където всеки ден се разстрелват хора като гъски. Ф. Митеран се опитал да примири, но казал, че Х. Кол не бил прав. А. Папандреу тълкува това като косвена поддръжка в негова полза, но обстановката била много сложна и не би желал да опростява нещата.

М.[аргарет] Тачър се проявила като „глупава реакционна жена". На неофициално заседание на главите на делегациите обсъждали как да се справят с безработицата и с проблемите на работниците емигранти. Говорили главно представителите на Франция и Германия. М. Тачър от своя страна заявила, че от гледна точка на икономическите аспекти проблеми с работниците емигранти нямала, но това, което тя лично не могла да понесе, бил цветът на кожата им. Всички „потънали в земята и навели глави".

3. Въпросът за председателството на Гърция на ЕИО занимава много А. Папандреу. Намира го за много труден. М. Тачър единствена взела думата, за да изрази колебанието си дали гръцкият представител ще се справи с отговорните задачи и предложила да се продължи срокът на Дания. Аргументите ѝ били, че Гърция не била готова за такава мисия, че се съмнява доколко тя ще съумява да изразява общото мнение при нейните извести позиции. Нека ѝ се даде възможност да покаже политическа квалификация по такива въпроси като НАТО, Близкия Изток, Полша. А. Папандреу отхвърлил остро изказването и предложението на Тачър, заявявайки, че една такава мярка ще се приеме като дискриминационна и водеща до разрив. Независимо от това въпросът наистина бил много сложен и на Гърция щяло да бъде много трудно.

4. А. Папандреу намира предложенията на СССР, формулирани от генералния секретар на КПСС Юрий Андропов, за сериозни, съдържащи голяма отстъпка, при това направена едностранно (в този смисъл А. Папандреу направи публична декларация). Той сравнил тези предложения с предишните изявления на А.[ндрей] Громико и по-късно на Л.[еонид] Брежнев, за да изтъкне, че се касае вече до намаление, стигащо до 2/3. На този фон той намира изказването на Кл.[од] Шейсон и за прибързано, и за несериозно. СССР с тези предложения не засяга Франция, тя само печели от тях, ако САЩ и СССР намалят, а първа протестира. Позиция, която е неудържима и навярно Шейсон ще се коригира в Москва. САЩ не могат да не се отнесат с нужната сериозност към съветските предложения, но [Роналд] Рейгън е взел лоша инерция и ще ги отхвърли. Но в САЩ имало и умни хора, които навярно щели да успеят да ограничат президента и да наложат по-различна от крайната му теза политика.

За направената декларация А. Папандреу е бил критикуван от натовските страни, че се е заангажирал публично с мнение, преди да се изработи обща позиция.

5. По американските бази в Гърция А. Папандреу казал, че въпросът не е в подробностите, а в принципа. Били подписани много договори – за частите, техниката, управлението, режима на военните, имунитета им и т.н. Основни сред тях били договорите за доставката на оръжие и начина на използуване на базите и за материалната страна – наема и другите компенсации. Но не в това се коренели трудностите при воденето на преговорите, а в принципните различия между двете страни.

Гръцката страна иска да подпише договор за изтеглянето на американските бази. Фиксирали са краен срок от осем години – за четирите първи години да се подпише договор еднократно, за следващите – договорът да се подновява всяка година, но не повече от четири години.

САЩ отхвърля изцяло този принцип. Искали дори разширение на базите. Така например изразили съгласие да бъде закрита базата Елиникон (Атина), но при условие че в Лариса се изгради голяма база. А. Папандреу казал на Я. Левандоски, че никога нямало да се съгласи в Лариса да се създаде, макар и натовска, нова база. Ако се опитат да направят нещо в Лариса, той щял да намери причина, за да отложи това.

„А в случай че се намери решение?" – попитал Левандовски. А. Папандреу отговорил, че имал предвид и това. Най-напред, за да изключи шантажа със заплахата с Турция, постоянно изтъквана от САЩ (че само на тях ще предоставят оръжие, бази – щял да се наруши балансът), направил така, че да бъде доведено до знанието на ръководството на САЩ, че Гърция няма да му се поддаде. Нарочно изострил отношенията с Турция, отменил маневрите на НАТО, прекъснал гръцко-турските преговори, за да покаже, че шантажът с Турция няма да даде очаквания резултат, а ще има за ефект само още по-силна антиамериканска насоченост на цялото гръцко общество. Освен това Гърция също имала средства за натиск – излизане от НАТО. И без това Гърция се води като член само на книга. Щом правителството на десните прибягнало до такава мярка, защо едно ляво правителство да не отиде и по-нататък. Така че решението му било твърдо – да не отстъпи от 8-те години и ако САЩ не се съгласят, то да си вървят.

А. Папандреу заключил, че сериозно се е заел да преориентира вътрешната и външната политика на Гърция. И се спрял на разговора си с Б.[орис] Н. Пономарьов. Разказал му какво са направили досега, казал, че не могат да осъществят наведнъж всичко, че това би било дори опасно, като се имат предвид пречките и отвън, и отвътре – от държавния апарат и от армията, където имало силна опозиция. Останал доволен от разбирането, което проявил Б. Пономарьов и от положителната оценка на дейността на ПАСОК и на самия А. Папандреу, която му предал от името на съветското ръководство. Сега разчитал много на посещението на Н.[иколай] Тихонов в Гърция като признак на отношението на СССР към него и ПАСОК. Искал да се подготви много добре, за да остави трайни следи, но да стане и по-бързо.

Този ден мина и под знака на „икономическите" посещения. Дойде [Манолис] Копелузос. Оплака се, но сдържано. Не пожела интервенция. Срещнах се с Я.[нис] Флоракис, дойде в резиденцията. Той бе много по-категоричен. Определи положението на МЕВЕТ катастрофално вследствие на инфлацията и девалвацията. А не им се възлага никаква „лесна" сделка. Този въпрос е бил вече поставен от [Николаос] Калудис пред [Александър] Лилов и по негово настояване се състоя среща. Нужна е бърза намеса. Защо не се обвързва износът с вноса?

13.I.1983 г. [четвъртък]

Пратих в София, т. е. предадох, но ще заминат вероятно утре, грами за А. Папандреу, за „Вет" и „Мевет" (Флоракис) и за да ме повикат.

(Не отбелязах в пратеното за министерството една мисъл на А. Папандреу – че другият изход от икономическите и финансовите трудности е да се прибягва до големи заеми при изгодни условия. Той бил изследван и отхвърлен. Само три страни – САЩ, ГФР и Франция – биха могли да отпуснат средства, но срещу висока цена – големи политически концесии, което би довело до ликвидиране на ПАСОК като политическо течение. Излизането от ЕИО също не било решение. Това би позволило на Гърция да въведе мита, да издигне бариери на внос, но крие опасност да разруши гръцката икономика, защото 60% от нея е свързана с Европа.)

По време на срещата на Ал. Лилов с А. Папандреу стана дума за едно мое посещение през втората половина на м. януари при министър-председателя, за да поставя редица въпроси, които изискват неговата намеса. Имаха се предвид въпроси от икономическата област и някои други въпроси. Разговорът на полския посланик с А. Папандреу показва по какъв широк кръг въпроси той е получил изчерпателна информация. Досега обаче ние не знаем или знаем малко какво мисли А. Папандреу по балканските проблеми от по-общ характер и по отношенията с отделните балкански страни. Мисля, че и това би могло да стане предмет на целенасочен въпрос. Моля да бъда повикан в София, за да ми се дадат указания кои въпроси и в каква светлина да поставя пред А. Папандреу както в икономическата, така и в политическата област, ако той поиска някои пояснения.

Налага се да напомням – изглежда, нашите разчитат само на моята инициативност. Но в случая и на мен не ми ясно какво точно искаме самите ние и какво очакваме от А. Папандреу. Взехме инициатива с голям апломб за безядрена зона на Балканите и млъкнахме. Хората се запитват – само тактика ли е това, или има нещо друго. Или го смятаме за нереално...

На обяд при ливанския посланик. Той също прави традиционни срещи – арабските посланици + социалистическите + неутралните от Запад – Австрия и Швейцария + заместник-министри и служители на МВнР.

Този път дойде К.[аролос] Папуляс. Седнахме на една маса с австриеца и швейцареца. Разговорът се пренесе за ролята на неутралните страни в сравнение с необвързаните; неутрални със и без армия; неутрални в дадена система. Оттук заговорихме и за зони на безядреното оръжие, с гаранции и може ли да се създаде пояс в Европа от север до юг (имахме предвид предложението на [Улоф] Палме, без да го назовем).

И след това стана дума за предложенията на Варшавския договор. Сблъсках се с априорно отношение на недоверие. Дори в добрите намерения. Какво значи пропаганда. И, разбира се – за тероризма. Мисля, че тук бях силен, защото показах дълбоките корени на омразата към този вид дейност с исторически примери, свързани с комунистическото движение десетилетия преди идването му на власт, и заслугите за прекратяване на тази дейност на буржоазни кръгове като „Звено“ и К.[имон] Георгиев.

14.I.1983 г. [петък]

При министъра на транспорта Н.[иколаос] Акритидис. Взех със себе си и [Севдал] Севдалов. Връчихме му предложение за съвместна дейност на ретранслатори. Има се предвид наш завод в Русе и сериозните ни постижения в тази област.

Министърът прие с готовност да проучи въпроса и предварително изрази своята готовност за съвместна дейност. Севдалов постави въпроса за известна кооперация и с държавната фирма „Щаер“.

В 10.30 часа имах среща с А.[танасиос] Канелопулос. Продължителен разговор за икономическото положение и последствията от девалвацията. И за Нова демокрация. Ще обобщя по-късно бележките си.

В 12.30 часа в чехословашкото посолство. За разпространение на политическата декларация на страните от Варшавския договор.

Обяд с [Елеонора] Турлакова – журналистка и в Бюрото на женското дружество и с преводачката, която бе с Ана, когато съпровождаше г-жа Ралис. Стана дума за поезията, за филми, за филма „Хан Аспарух“ по-специално.

След обяд ме повикаха в посолството. Викат ме в София на 19-и. Това, че трябва да бъда на 19-и – малко ме обърква. Ще трябва да отменя обяда с [Йоанис] Бутос и с двамата посланици, полския и австрийския, които поканих. Най-добре ще е да тръгна във вторник след обяд, за да преспя в Солун. Иначе ще се изморя много. И без това чувствувам напрежението да ми се отразява.

15.I.1983 г. [събота]

Връчих на Я.[Йоанис] Караянопулос писмото на Г.[еорги] Йорданов – благодарствено и с пожелания (две). Защо две – механически ли са под-

ходили, когато можеха в едно да съберат и за фондацията, и за участието в другите дейности, свързани с Л.[юдмила] Живкова.

Подписахме заедно писмото за новоучредената комисия под негово председателство в СИБАЛ. Уговорихме и предстоящите дейности по линия на СИБАЛ и AIESEE.

Каза ми, че провел разговори с П.[анайотис] Канелопулос и Д.[ионисиос] Закитинос за създаване на смесена българо-гръцка комисия. От гръцка страна – те тримата. Писмото е готово. Може би ще успее да го препише и да ми го връчи, когато пътувам за София.

Писах до П.[етър] Танчев за срещата при проф. А.[танасиос] Канелопулос. Поканата прие по принцип, но едва ли ще дойде. [Евангелос] Авероф се връща в края на месеца. Физически бил добре, но бил невротизиран от болестта. Засега държал да остане ръководител на партията, дори съветвал да се предприеме по-активна дейност срещу ПАСОК. К.[онстантинос] Караманлис също искал да се избягнат партийни сътресения. Обаче сблъсъкът с действителността и напрежението могли да го накарат да се отдръпне от активна дейност. В такъв случай се очертавало ръководство от един председател и един заместник-председател, за да бъдат представени и двете крила на партията. По-големи били изгледите за председател да бъде избран представителят на центристкото течение. Това налагало неговото присъствие тук.

Аз смятам, че участието му във Виена е крайно проблематично и поради още едно съображение. Той разви концепции, които не са в унисон сега с нашите позиции и имам впечатление, че търси преди всичко да се разграничи колкото се може повече от ПАСОК. Така например той осъди декларацията на А.[ндреас] Папандреу в подкрепа на предложенията на социалистическите страни; смята безядрената зона на Балканите за утопична и следователно за безсмислена идея и т.н. Само ако прецени, че срещата във Виена би му позволила да задълбочи и да популяризира идеите на К. Караманлис, изложени в речта му пред ЮНЕСКО (разработени като реч на А. Канелопулос) с оглед на вътрешнопартийните комбинации, той би се решил може би да се отлъчи от Атина.

По-общо разговорът с А. Канелопулос резюмирах в следните точки:

1. По девалвацията [на драхмата] той разви изводите, които изложил в една обстойна статия, чиято публикация е предстояща. В нея, по думите му, се доказвала цялата несъстоятелност на предприетата от правителството мярка. Не ще излагам подробните му аргументи, а само ще спомена отделните моменти, за да се види ходът на мислите му. Девалвацията откривала един порочен кръг, защото води до повтаряне на мярката – тя би трябвало да ограничи инфлацията, но ще предизвика още по-голяма инфлация, което пък ще наложи нова девалвация. С конкретни цифри доказваше, че увеличението на цените ще ползува всъщност страните

на ЕИО и че са илюзорни надеждите за някакво облекчение на Гърция – такъв е механизмът на ЕИО. Нито туризмът ще се увеличи, нито инвестиции ще има (правителството те ще съумее дори да задържи бягството на капитали), за земеделските продукти са закъснели и т.н. (Ако е нужно можем да резюмираме статията му щом се появи. За бюджета и какво очаква правителството от взетите мерки, пратих по куриера доклад.)

2. За Нова демокрация. Вече писах, че Е. Авероф се завръща физически оздравял, но невротизиран от болестта, което дава основание на А. Канелопулос да не изключва едно скорошно негово оттегляне от активна политическа дейност. Новият ръководител на партията щял да бъде определен лично от К. Караманлис. Той дал да се разбере това, за да изключи сътресенията в партията. Така наречената десница в партията загубила почва според А. Канелопулос, но десните настроения не са преодолени и за да се запази единството поне, заместник-председателят щял да бъде от тези кръгове. Председателят навярно ще изхожда от най-влиятелната група – настроена центристки, към която спада и А. Канелопулос и към която се присъединил и Й.[оанис] Бутос. К.[онстантинос] Мицотакис упорито се стремял да се наложи като лидер, но срещу него растяла опозицията в партията. Въпреки оптимизма си А. Канелопулос този път не отиде толкова далеч да твърди, че неговата победа е обезпечена.

3. Запитах го по-общо за ролята на К. Караманлис. Той ми отговори, че К. Караманлис правел всичко възможно, за да избегне усложненията във вътрешнополитическия живот на страната. Искал да осигури спокойно преминаване на властта от една партия в друга. Възможно било след новите избори, които щели да наложат непременно промяна на правителството, К. Караманлис да приеме и да се опита да наложи формирането на коалиционно правителство. Нееднократно говорел, че политическата еволюция в Гърция водела към коалиция на партиите. Това се опитал да осъществи още като министър-председател, но в друга форма, давайки редица министерски постове на депутати от Центъра, във всеки случай, повече от реалната им сила.

Линията на К. Караманлис била да остави А. Папандреу да управлява, както си знае, стига само да не предизвика вътрешни сътресения и външнополитически усложнения, които да изправят страната в открита конфронтация със западните страни.

4. За ПАСОК А. Канелопулос бе по-лаконичен от друг път, но и по-малко злъчен. В един от редовно пусканите от него фейлетони той писа, че министърът на вътрешните работи [Георгиос] Гениматас отишъл при зъболекар да си наточи зъбите, тъй като се готвел да изяде редица окръжни управители и други ръководители. Потвърждавайки този си извод, той обобщи, че вътрешната борба в ПАСОК се засилва, че вече се проявил сблъсък между [Йоанис] Алеврас, председател на Парламента, и А. Папандреу. А. Канелопулос взе страната на Й. Алеврас като по-умерен и не

така авантюристично ляв. Спомена и за групата Панагулис–Хондрокукис. Изглежда, че тези констатации са верни, защото вчера в едно изказване на А. Папандреу, публикувано във вестника, се говори, че опитите да се подработят ръководни хора на ПАСОК от враговете не били успели.

А. Папандреу, според А. Канелопулос, нямало нищо да направи – не ще реши въпроса с базите, може да докара въпроса донякъде, но документът нямало да се подпише; прекъснал диалога с Турция; на Балканите също не предприемал нищо – нарушил ритъма на редовно провежданите контакти на високо равнище – на министерско ниво и по линията на многостранното сътрудничество; с арабския свят отношенията останали на ниво морални излияния без нищо материално.

Изобщо Гърция отдавна е нямала такова безсилно и некомпетентно управление с много скрити опасности за страната.

5. Мнението на А. Канелопулос за безядрената зона на Балканите е, че идеята е утопична и нямала бъдеще. Турция, която не участвува, прави осъществяването ѝ невъзможно. Освен това, ядрено оръжие на Балканите извън Турция нямало, следователно какъв смисъл има обозначението „безядрена". Ако е въпрос само за оставане на Балканите извън ядрен конфликт, това предполага гаранции от страна на САЩ и СССР. Обаче САЩ отказвали да се ангажират, а при избухването на реален конфликт всички гаранции отпадат. Наличието на американския флот в Средиземно море прави също илюзорен повика за разоръжаване, защото и СССР насочва за собствената си безопасност своите военни средства и съоръжения към този регион. К. Караманлис правилно посочил изхода – не могло да се говори и стигне до разоръжаване, ако не се осъществи приблизително равновесие на силите и след това, ако не се приеме принципът на постепенното разоръжаване на етапи.

Много време ми отнема писането. Не мога да отбележа впечатления от това, което чета в другата литература, дори и пресата, извън чисто политическата тематика, свързана с Гърция. Какво да правя. Не водя истински дневник, нито се чувствувам поет или писател, за да се вдълбочавам в собственото си отношение към всичко, което ме обкръжава. Задачата ми е по-проста. Да имам материал – аз или някой, който би се заел по-късно – да види каква политическа лавина от срещи и разговори се водят в Гърция, как еволюират позициите, как се изграждат отношенията. Всичко това би било излишно, ако можеше да се снемат копия или ако достъпът до материалите бе по-лесен. И двете са немислими. Затова ще продължа така, докато съм тук, а в София ще се преустроя.

16.I.1983 г. [неделя]

Отбелязвам тук и това, което е говорил пред полския посланик А.[ндреас] Папандреу по вътрешнополитическите въпроси.

1. За ГКП. Гръцките комунисти научили много, проявяват се като зряла партия, но не са извлекли всички уроци от допуснатите грешки. Най-голямата им слабост е трудната им ориентация в обстановката, която допускали и сега. След Втората световна война се хвърлили в Гражданска война, без да се съобразяват с реалното съотношение на силите – международно и в страната – и без ясни перспективи. Заложили главно на Й.[осип] Б. Тито, а когато имали най-голяма нужда от него, се ориентирали изцяло към Сталин, с което усложнили още повече положението си.

Напоследък говорил два пъти с Х.[арилаос] Флоракис. Пред него изложил следните мисли. ГКП като политическа партия при сегашните условия не може да очаква да получи властта. Но ГКП има достатъчно сила да играе било конструктивна, било деструктивна роля за кое да е гръцко правителство с влиянието си сред трудящите се и профсъюзите. В нейна власт е да организира силна стачна вълна, особено в настоящия труден момент на икономическа криза, когато правителството е било принудено да пристъпи към временно ограничаване на консумацията.

ПАСОК е готов да се вслуша внимателно в критиката на ГКП и да се съобразява с нея, доколкото условията позволяват. Но ако ГКП използува влиянието си за конфронтация с правителството, да се съюзява с десницата, то отношенията между двете партии щяли да придобият друг характер. След като признал, че сега критиката и агитацията на ГКП са по-меки, и подчертал задоволството си от разговорите с Флоракис, А. Папандреу не пропуснал да отбележи пред [Януш] Левандоски недоволството си от доклада на ГКП на конгреса. Някои от формулировките намерил направо за „обидни“, като тези, че ПАСОК спасявал десницата, че заблуждавал народа и т.н. Но нарочно отминал този въпрос, тъй като Х. Флоракис имал правилна ориентация, ала се сблъсквал с трудности в собствената си партия, с опозицията на „твърдите“, водени от [Григориос] Фаракос, които често го поставяли в неудобно положение.

2. За Нова демокрация. И двете групи, които се борят сега в нея за ръководство, са против ПАСОК. Надделява групата, към която спада и президентът К. Караманлис (когото А. Папандреу нарекъл „главата на опозицията срещу мен“), която искала преходът на властта от ПАСОК към Нова демокрация да стане без сътресения и кризис. Разсъжденията им били следните – да се допусне или създаде остра кризисна ситуация в страната със стачки или икономически крах, които могат да предизвикат падането на ПАСОК. Кой ще дойде обаче на власт? Нова демокрация е абсолютно неготова. Тогава военна диктатура? Народът не ще приеме такова решение. Гърция може да се окаже на ръба на катастрофата, което се разбирало от трезвомислещите политици. Това позволявало на ПАСОК още да маневрира, въпреки нарастващите трудности и съпротивата, организирани и в страната, и отвън.

3. Накрая разисквали въпроса за посещението на А. Папандреу в Полша. Той разказал как го критикували и направо ругали за срещата му с В.[ойчех] Ярузелски в Москва – и западните съюзници, и К.[онстантинос] Караманлис, който не възразявал за позициите му по санкциите, но решително се противопоставял на посещението му в Полша. Във връзка с всичко това А. Папандреу поискал от Я. Левандовски да му подготви аргументирано изложение с политическа концепция, която да държи сметка и за това, какво ще даде на А. Папандреу едно такова посещение. Да не бъде само политическа демонстрация, което се подразбирало от само себе си. Не искал да възложи това на гръцкото МВнР, защото не му вярвал и се опасявал, че ще му подготвят справка с негативни изводи.

Попитах изрично дали А. Папандреу е говорил нещо за Балканите или за нас. Не е казал нищо.

Пристигна Еню Савов за годишно-отчетното партийно събрание. Разходихме се малко в Психико до мястото, което загубихме, и новото място, което ще купим. Изпратиха парите, поискахме да дойде човек при подписването на договора. Получаваме всякакви запитвания, правят ни се и внушения като това например да се допитаме до адвоката на купувача (като че ли той ще отстоява нашите интереси). Отговорих им, че ние вярваме повече на нашия адвокат. А човек не пращат. Успяхме да убедим продавачите да не искат разликата по девалвацията.

17.I.1983 г. [понеделник]

Получи се формално разрешение да подпишем договора.

В 11 часа бях при Г.[еоргиос] Маврос. Връчих му предложението за участие в конференцията за разоръжаване във Виена, подписано от П.[етър] Танчев. Той прие. Обяснявам го с желанието му да намери някаква по-сериозна външнополитическа проява сега, когато смята, че има известни възможности да бъде включен на активна политическа работа.

Обърнах му внимание върху речта на К. Караманлис в ЮНЕСКО. Той я поиска от [Петрос] Моливиатис и ми прати и на мен екземпляр.

Обядвахме с Е. Савов и Балабанови.

За партийното събрание този път не ми остана време да се подготвя, както друг път. Нахвърлих само план с един централен въпрос – за необходимостта от политическо осмисляне на всичко, което става пред очите ни; да бъдем инициативни, а не само регистратори на събитията; да помагаме при изработване на позициите на министерството. Спрях се на активното ни участие в определяне на политическата посока на министерството и правителството към новото явление – ПАСОК на власт. И върху сложността на изработване на политика, поради международни-

те условия, горчивия опит със социалдемократите, отношението на ГКП, някои допълнителни задръжки у нас. За икономическото сътрудничество и ролята на посолството за преодоляване на редица трудности; за проявените инициативи в културната област – [Георгиос] Лянис, Месолонги, побратимявания и т.н.

Записваха, може да излезе нещо – ще дочакам да подготвят протокола. Във всеки случай изказването се прие добре.

18.I.1983 г. [вторник]

Тежък ден. Реших да тръгна надвечер с преспиване в Солун, за да разделя пътя.

В 10 часа се разписах в югославското посолство за смъртта на [Владимир] Бакарич. Написах: „Искрено скърбим! В годините на антифашистката съпротива си сътрудничехме.“

В 10.30 часа бях при К.[аролос] Папуляс. Връчих му изпратеното изложение на ЦК на БКП по случая С. Антонов, подписано от Д.[имитър] Станишев. Благодарих за отношението на гръцкото правителство и подчертах значението на изпратеното изложение, че в него се настоява за задълбочаване на партийните връзки между БКП и ПАСОК.

След това говорихме за предстоящото посещение на президента К. Караманлис у нас и за необходимостта от осъществяване на посещенията на П.[етър] Младенов в Гърция в началото на годината и на Гр.[иша] Филипов през есента. В осведомителен порядък запознах К. Папуляс с Месолонги – за паметника (одобри изцяло идеята) и за случая с отец Натанаил.

В 12 часа имах среща с акад. К.[онстантинос] Цацос. Беше и новоизбраният академик М.[ихаил] Сакелариу. Запознах ги с решенията на Международния комитет. Задоволи ги постигнатото – участие в редколегията на третия том. Без да питам, акад. К. Цацос ми каза, че [Константинос] Трипанис изпаднал от играта. Да видим ще има ли придвижване.

Обяд с Панайотис Ламбриас. Присъствува и Йончо Христов. Разговор много интересен – и за Нова демокрация и за А. Папандреу. Водих си бележки, ще ги оформя в София.

Представи ми се новият канадски посланик. Бил е историк – учител, изпратен в Близкия Изток, където научил арабски език и обиколил като дипломат повечето страни от този район. В Канада завеждал европейските страни. Имахме кратък, но интересен разговор – за Балканите като цяло и кой е заинтересован да ги дестабилизира. За силата на дирижираната пропаганда – особено кампанийната – и тази на дезинформацията. Накрая подхвърли, че колеги му разказвали, че било интересно при мен, изглежда, защото не съм конвенционален.

Тръгнахме за Солун малко преди пет часа. Реших да преспя там и на другия ден да стигнем по обяд в София.

19.I.1983 г. [сряда]

На границата се отбих при началника на митницата Кирков. Опитен служител, който вижда и слабите аспекти на някои наредби и се мъчи да внася човешко разбиране.

Каза ми, че му разказал осведомен човек, че А. Папандреу чрез [Йоанис] Скуларикис успял да спечели полицията – не става дума за секретните служби. Дали малко повече лични права, провели сериозна чистка на прононсирани десни елементи, от останалите поискали работа. Сега около 80% от служителите били за правителството и с еднакво усърдие следели за настроенията и поведението на крайно левите елементи и на 10% проамерикански агенти.

В София стигахме около два часа.

20.I.1983 г. [четвъртък]

В ЦК при Ц.[ветан] Николов и при [Минко Тодоров] Торонто.

След обяд – избор на П.[антелей] Щерев за ст. н. с. I степен. 21 гласа от 21. Интересна равносметка.

Н.[иколай] Генчев бе в комисията при гласуването. Поздрави ме. След това за няколко минути си казахме някои неща. Понеже той започна с любезности, аз го попитах какво го накара да пише изложение срещу мен за [конкурса на] Л.[юдмила] Живкова. Той се направи, че не си спомня, след това изведнъж подхвърли, че видял у К.[онстантин] Косев бележка, че Л. Живкова искала да се спре конкурса. И това трябвало да стане. Казах му, че неговата реакция не бе обоснована от тези съображения, тъй като Л. Живкова може веднъж да поиска и след това да се откаже от един конкурс, а е насочена срещу мен. Още не мога да разбера мотивите му. Оставям настрана всички приказки, но тази генерална акция от какво е била продиктувана? Отново повтори, че не си спомня, но ще гледа да си възстанови всичко за разговора, който ще имаме.

За Мая каза няколко комплимента колко е способна, делова, продуктивна, че е взела много от мен, ето че и децата отгледала и върви нагоре. „И затова не я предлагате за доцентура, оставихте я последна при повишението – като награда за това, че е най-добра, след като има и две деца" – репликирах аз. След това разбрах от Мая, че съм ударил, без да искам, по болното място – само преди една седмица отново решили да открият доцентура не за нея, а за друг, макар че тя имала два пъти повече продукция.

Н. Генчев обаче пред мен зае позиция, че забележката има основание и той лично ще се заеме да се обяви конкурс за Мая.

Отидохме с Ана да видим децата. Мая се премести вече. Разхвърляно, но полека-лека ще се подреди. Друго е сама – не ѝ остава възможност да мръдне. Вкъщи беше по-друго, винаги се намираше човек. Отгоре на всичко Енко е зает с обеззаразяване на Атомния център. Изпуснали са уран.

21.I.1983 г. [петък]

При Райко Николов – подготвили са бележки, но иска да се върне Иван Ганев от Варна (с делегацията на Муамар Кадафи). Говори ми общо за положението. Очаква още и по-големи усложнения по случая С. Антонов.

В 11 часа в БАН – среща при А.[нгел] Балевски със заместник-председателите. Поставих въпроса за безядрената зона и разоръжаването на Балканите – конференцията, която иска да организира БАН, с главен организатор П.[антелей] Зарев. Нищо не е направено за българското участие, а то трябва да е водещо.

Всички единодушно разкритикуваха и отхвърлиха начина, по който се провежда реформата на средното образование – с ликвидиране на техникумите, математическите училища и гимназиите с чужди езици. А. Балевски припомни, че е казвал винаги: „Дайте ми завършили класическа гимназия, за да направя добри инженери." А [Благовест] Сендов каза, че било установено, че колкото математиката, толкова и латинският език развивали логиката у децата.

Стана дума и за сложната международна обстановка, за случая С. Антонов. Казах, че между другото това е скъпо платен урок за лековерните, които приеха за евтина монета хвалебствията и прегръдките при шумните акции, които организирахме. Западните искат скъпо да им се заплаща всяко благоволение и са склонни да се откажат от всичко, щом преценят, че класовите им интереси налагат друго. Те по се съобразяват със своите интереси, отколкото ние с нашите. Приведох примера с Италия – смятахме, че тя е станала наша първа приятелка. Франция и Австрия също се включиха с такава стръв в акцията срещу нас, че не може това да не подейства отрезвително.

При [Георги] Караманев – иска да му съдействувам да се осъществи делова среща между него и [Йоанис] Потакис в Солун.

22.I.1983 г. [събота]

Отново Илия [Илиев] ни подведе – дойде в 10.30 вместо в 9.30 часа. Как да се разправям с него?

Разходихме се из потъналата в сняг градина.

След обяд се заехме да разтребваме с Ана, а вечерта П.[антелей] Щерев ни покани на вечеря. Покани и Диди [Костадинка Паскалева] с Живко [Кабадаиев]. Много е доволен и с основание от резултатите на проведения избор.

23.I.1983 г. [неделя]

Вкъщи – през целия ден. Подготвяме за ремонта.

По обяд дойде М.[ито] Исусов. Следо бяд пък – Н.[ико] Ников.

Първият иска да забравим отношенията и да не остане настрана от ръководенето на историческия фронт. И мисли за член-кореспондент.

Вторият иска да обединя историците на друга основа, а не на господствуващия национализъм и до известна степен антисъветизъм, които не се приемат от повечето историци, но се налагат от тези, които заемат ключови позиции. Смята дори, че се ширят антикомунистически възгледи сред доста хора, получили са кураж от последните събития и от натрупаното недоволство. Съветва ме същевременно да бъда внимателен.

24.I.1983 г. [понеделник]

Не можах повече да изтрая, и то пак се колебаех, но Ана ми устрои скандал – подавам заявление за отзоваване на Илия [Илиев]. За година и половина не е научил улиците на Атина, не се ориентира в нова обстановка, манкира и на всичко отгоре – станал е за посмешище на колектива. Отгоре на всичко това е и нахален. Не бил разбрал или се прави, че не разбрал. Събота и неделя не ходя с него – или работя вкъщи, или сам излизам. И пак недоволен, прехвърля върху други задълженията. Изобщо откъм технически персонал много ми върви.

Среща при Андрей Луканов. Определи ми три възможни области – 1/ минералогия (алумина, оловно-цинкова, магнезит), където би могло да се образува солиден гръбнак на икономическите взаимоотношения; 2/ банкова формула за бартерното споразумение – за да се защити или скрие от ЕИО; 3/ в някои сфери да създадем мащабно конкурентно предприятие за износ в трети страни, там, където и Гърция има интерес – металорежещи машини, електрокари или друго.

Казах му и за Милчо [Михаил] Балабанов, на когото той досега е помагал. Не знаеше, че сме братовчеди.

При Георги Йорданов. След решението на Секретариата на ЦК за СИБАЛ той е още по-внимателен и любезен. Иска да му се обаждам у дома му. Вниманието му сега е съсредоточено върху Атон и Националния музей. Поне що се отнася до областите, към които имам отношение.

В Института по балканистика – с [Пантелей] Щерев и [Симеон] Дамянов уточнихме някои подробности около конференцията със САЩ. Всичко бе добре подготвено от двамата.

В СИБАЛ – трябваше да водя доста продължителен разговор със Стоян Радев, за да се оправи една бъркотия с Франция – 50-годишнината от основаване на българистиката е вписана в културната конвенция и им се иска уговореният от нас семинар с [Жорж] Кастелан да се използува за тази цел. Решили да изпращат [Георги] Близнаков и [Пантелей] Зарев без никаква предварителна подготовка, а двамата французи, които искат да обединят, не се понасят. И то в разгара на кампанията срещу нас във Франция.

25.I.1983 г. [вторник]

При М.[ария] Захариева – искаше да говори за Франция – прие напълно доводите ми за организиране на чествуването за българистиката през следващата година и да се изпрати акад. Вл.[адимир] Георгиев. А не през тази година.

Смутила ги е докладната ми записка за САЩ – кой знае защо е обиколила ЦК, когато аз я пратих само до П.[етър] Младенов и до А.[нгел] Балевски.

След това бях на двучасово съвещание в „София прес" – за издаваните списания в Гърция. Доволни са, искат повече, но не знаят как да помогнат. Казах им, че е създаден „факт". Направихме го, за да докажем, че можем. Но ние не сме редколегия. А на Дружеството [гръцко-българското] не се помага от София. Там научих, че не са оставили Любчо Кабакчиев да дойде, за да не си помислят гърците, че може да търсят аналогия с нашето дружество. А кой да бъде контрагентът на гръцко-българското? Посолството? Не е ли това още по-неприемливо и опасно?

В 14.30 часа при председателя [на БАН] се събра голяма група, за да дискутира как върви подготовката на конференцията за безядрената зона на Балканите. А тя никак не върви. П.[антелей] Зарев, който уж я движи, веднага прояви склонност да я отложи за есента – от октомври м. г. за март т. г., а сега за октомври с. г. А гърците и румънците вече проведоха, готвят и сериозни конференции за есента с участие на Нобелови лауреати. А ние? Не мога да разбера – обявихме една идея – боим ли се сега да я подхванем? Казах открито, че липсва ясна политическа концепция, каква точно политическа цел преследваме и т.н. Бях много остър. П. Зарев много се засегна. Опита се да ме заплаши, че щял да каже на П.[етър] Младенов. Този път му отговорих спокойно, че точно това искам, защото, ако имаше ясно политическо разбиране за целите на тази конференция, нейните организатори нямаше да я прехвърлят от едно шестмесечие на

друго – три пъти последователно. Именно нека П. Младенов каже точно какво иска. П. Зарев тогава каза, че нямал сведения за това, което е станало в другите страни, смятал че ще сме първите. Несериозно отношение.

При Любомир Попов. За Атонските манастири.

Утре – при П.[етър] Младенов. И тръгваме.

Добре, че е Машка да ме развесели с нейното бърборене – страшно мило приказва и подражава. Сега е на мода – „о-ла-ла“ – по чисто френски маниер.

28.I.1983 г. [петък]

Заранта беше много напрегната в София.

На 27-и, четвъртък, отидох в министерството за среща с П.[етър] Младенов. Прие ме сърдечно. Времето му бе ограничено и затова с две думи му казах с кого съм се срещнал, че са изяснени въпросите, които би трябвало да поставя пред министър-председателя [Андреас] Папандреу. Поисках да се произнесе по предложението за негово посещение преди това на К.[онстантинос] Караманлис. Разисквахме този въпрос от различни страни (направило е впечатление, че новият гръцки посланик е настоявал да възобнови поканата за Гриша Филипов). За мен това е косвен начин в навечерието на идването на [Тодор] Живков в Гърция да принизят А. Папандреу или поне да създадат затруднения на тези срещи – президент и министър-председател.

П. Младенов, за когото протоколът не бе предвидил посещение в Атина през 1983 г., прие аргументите ми и даде мандат да говоря с [Каролос] Папуляс, че ще се приеме с разбиране и готовност всяко предложение за покана било преди, било след посещението на К. Караманлис.

Каза ми освен това, че Т. Живков имал намерение да покани А. Папандреу през есента, за да разискват конкретно въпроса за Балканите.

Пожела ми да завърша така блестящо и триумфално мисията, както съм я правел досега. Имаше предвид главно посещението на К. Караманлис.

Загатнах, че към края на годината бих желал да внеса предложение за преустройство на Института за балканистика – да стане международен, да има съвременно направление с приложен характер, но на научна основа. Нещо като института на [Георгий] Арбатов за САЩ. П. Младенов се зарадва много и даже поиска да ускоря изработването на предложението.

Веднага след това с отбих до Института и казах на [Пантелей] Щерев да готви не идейния аспект на предложението, а как да се урегулират взаимоотношенията с различните инстанции, вкл. и МВнР. Той от своя

страна веднага информирал и Стр.[ашимир] Димитров, защото, щом се видяхме с него към 12 часа, той вече знаеше.

Мисля, че един институт като нашия, който до средата на XX в. се утвърди и в научно, и в кадрово отношение, ще може да развие още един институт по същество, защото новото направление ще се отличава от досегашното и по методика, и по характера на изпълняваните задачи. Имам си наум да възложа на К.[остадин] Палешутски ръководството на това направление, ако [Пантелей] Щерев не се съгласи да го поеме. Хора за един начален етап имаме.

Пратих писма до [Ерик] Хобсбаум за т. VI [на История на човечеството] и до П.[итър] Шугар за История на България. Открих при Р.[умяна] Радева две папки по тези въпроси. Ще имаме кореспонденция и работа по тях.

Съвещанието със социалистическите представители насрочихме на 9 – 12 май. Трябва да говоря с Париж. Още повече, че заварих в посолството телеграма, с която ми предлагат да свикам съвещание за т. VI по същото време с Е. Хобсбаум и [Семьон Р.] Микулински.

При Б.[лаговест] Сендов. Страшно доволен, че съм потърсил политическа отговорност от акад. П. Зарев за непридвижване и формално отнасяне към задачата, възложена на БАН, вероятно по негова собствена инициатива за „докарване“. Досега само той „тероризирал“ другите с „връзките си горе“, поставяйки ги пред свършени факти. Така било и с доклада за обществените науки. Направили му забележка, дори отделът при ЦК предложил редица подобрения, които той отминал с думите, че всичко „съгласувал с др. Т. Живков“.

Бл. Сендов ми предложи нещо разумно. Да потърся един сериозен редакторски работник за зам.-председател на РИС. Това наистина много ще ме облекчи.

Оттам в СИБАЛ. Разговор с Надя [Данова] за тома и за библиографията за литературата, излязла в България и в Гърция, и българо-гръцките отношения. С Живко [Кабадаиев] – за предстоящите задачи по линия на СИБАЛ. Накара ме да напиша две препоръчителни писма до [Хосе Мануел] Мата и [Федерико] Удина в Испания за [Йордан] Йорданов и Мая, които заминават за Мадрид в края на м. февруари. Разисквахме и въпроса за предложение да го направим заслужил деятел на културата.

В 13 часа се срещнахме с Цветан [Николов]. Разходихме се два часа. Потвърди казаното преди – че [Юрий] Андропов изтъкнал, че една голяма грижа е да не се допуска създаването на условия и предпоставки за появата на социалистически династии. Очаквали се кадрови промени или през м. февруари, или след това, през м. май. Не допуска изостряне със

северния съсед след всичко, което е станало, щом се е състоял разговор, и един вид се слага край и на деликатния въпрос по вините за смъртта на Л.[юдмила] Живкова.

При Ал.[ександър] Лилов започнали отново посещения. Т. Живков продължавал да го вика по-често, отколкото по-рано, без да го атакува или да оставя да го атакуват. Но всичко е относително, на вид само спокойно.

[Гергин] Гергинов става председател на Дружество „Г. Кирков" с ранг на завеждащ отдел. Изглежда, че само при мен не ми дават рангов пост и, както Ана се засмя – аз съм давал тежест на длъжностите и след това за балансиране повишават административното съдържание.

В Прага отива Г.[анчо] Ганев. Говорело се за Л.[азар] Причкапов – за I секретар на Благоевградски окръг, и за Илчо [Димитров] – за завеждащ отдел „Пропаганда". Г.[еорги] Атанасов го тегли.

Отново заговорили за „издигане" на Цветан [Николов] – за директор на партийното издателство. Още не искали да го освободят от отдела – така отговорили на Л.[алю] Димитров.

Вкъщи ме чакаше журналистът от в-к „Антени" – И.[лия] Пехливанов. Пуска репортаж на 9.II. за изложбата на книгата в Атина и разни материали за книгата ми, заедно една страница от предговора на П.[анайотис] Канелопулос. Дойде не толкова да покаже какво е написал, колкото да запази право първи да пусне материал за Месолонги.

След цялото това движение и срещи тръгнахме [на 27-и, четвъртък] в три часа от София. Спахме в Катерини.

28.I.1983 г. [петък]

Разгледахме Дион. Много нещо са направили за последните две години. И светилището под водата вече е изсушено, отклонено е течението, разкрити са термите, една стена с рисувана мазилка, много сгради покрай агората от двете страни на главната улица, малкият театър. Ще го направят, изглежда, център на представления подобно на Епидавър, най-напред във временен театър, сетне в големия, извън града, когато го разкопаят. Искат да му върнат славата на център за поклонение и игри на цяла Северна Гърция.

Оттам тръгнахме по стария национален път – покрай Олимп, както се минаваше през 60-те години. През Еласона и Тирновос. Обядвахме в Тирновос за удоволствие на Ана.

Понеже се изморих да посочвам пътя на Илия [Илиев], който не благоволява никого да попита и аз правех тези митарства, реших повече да не се намесвам. Предупредих го обаче, че излизането от Лариса не е леко, да си отваря очите. Казах му, че не е беда да минем и през Фарсала за Ламия.

Час и половина Илия ни мота из Лариса. Влиза – излиза, минава през едни улици, отведе ни на 20 км, след това се върна, когато го накарах да спре, защото ни отведе точно в обратната посока – към Янина. Убеди ме окончателно в това, че не трябваше и толкова време да го държа.

29–30.I.1983 г. [събота–неделя]

Слязох до посолството да се осведомя какво ново има. Върнах се по обяд и веднага седнах да работя доклад. Насрочили са ми лекция във Вечерния атински университет на 4-и вечерта. Темата – „Проблеми на балканското сътрудничество. Исторически аспекти". Трябва да приготвя около 15–16 страници, да се дадат за превод, да се отредактират, защото се убедих, че се допускат безсмислици, след това да ги прочета един-два пъти, за да върви гладко.

Вечерта поканих Йончо Христов, но вместо да дойде с Йонка, той пристигна сам и ни убеди ние да отидем у тях. Оказа се, че имал рожден ден. Дойдоха [Васил] Митровски, [Дачо] Дачеви, [Костадин] Баракови. Прекарахме весело. Йонка се прояви, като ни поднесе чудесни банички, лучена пита и много вкусен сладкиш. И месото ѝ беше хубаво. Жените взеха да си преписват рецепти.

Късно вечерта гледахме филм на [Алфред] Хичкок – за последствията от атомните опити – грамадни мравки. Така мина съботата.

Неделята цял ден работих с малка разходка из баирищата. Приготвих около десетина страници. Използувах и някои готови текстове.

Дойде Г.[еорги] Колибаров. Ще пътува с М.[икис] Теодоракис. Уточнихме някои въпроси около Дружеството и списанието, които да постави в София.

Подписването на договора за мястото се забавя, защото МВнР не е съобщило на Министерството на финансите за освобождаването му от данъци.

Вечерта посрещнах Д.[имитър] Станишев на връщане от Йемен и Етиопия. Бил е и в Кувейт. Според него въпросът между Л.[еонид] Брежнев и Т.[одор] Живков, когато Т. Живков се върнал разстроен и ядосан, бил за отношението към Л.[юдмила] Живкова и провежданата от нея културна политика. Сега, след срещата с Ю.[рий] Андропов, той бил много доволен и подчертал, че недоразуменията се изгладили. Направил открит намек, че съветското ръководство застанало зад провежданата от нас политика. Изключва всякаква мисъл у Т. Живков за противопоставяне на съветската линия.

Не останах с делегацията, за да продължа работата си по доклада.

31.I.1983 г. [понеделник]

Работих през целия ден и завърших доклада. Стана около 18 страници. Най-големият ми критик – Ана – го прочете два пъти, предложи редица съкращения, които приех с удоволствие и накрая го хареса.

Обади ми се [Георгиос] Маврос – иска утре среща. Между другото постави въпроса за уреждане на подробностите около участието му във Виенската среща.

Звънна ми и [Йоанис] Караянопулос след заседанието на гръцкия комитет за Югоизточна Европа. Ще проведе тази година тристранната конференция – българо–съветско–гръцка. Предложих му и прие да свика и новосъздадената комисия при СИБАЛ по средновековни извори.

1.II.1983 г. [вторник]

Завърших доклада – дадох да се препишат редактираните страници и уточнихме с преводачката да го получа на два пъти. Целта ми е да го погледнем с Л.[еандрос] Вранусис.

Обади ми се Ера [Врануси]. Разтревожена за Леандрос. Получил телекс, че го освобождават от института, след като всичко било уредено. Всъщност неговото генерално директорство било приравняване за добра работа и сега се оказва засегнат тъкмо той, докато останалите с по-ниска категория остават извън действието на закона. Никога не го е виждала така деприминиран – не го интересувала вече нито Москва (подсказах му на него, и на [Панайотис] Зепос да го включи като делегат за AIESEE).

При [Георгиос] Маврос. Този път премислил и отказва да иде във Виена. Поправих телеграмата, че не може да се отлъчи. Силно раздвоен – да приеме ли, ако му предложат да участвува в правителството, или да изчака големия момент – 2–3 месеца преди изборите, за да наложи коалиционно правителство. Лично на него му се иска да не пропусне шанса, но го безпокои недоволството на неговите сподвижници, които нищо не получили като Център от А. Папандреу.

Говори ми, както той се изрази, като брат, не можел с друг да говори така. Освен това забелязал, че А. Папандреу много ме уважавал и можел да използува пред него (А. Папандреу) разговора ми с него (Г. Маврос). Какво да го посъветвам? Можах да му дам допълнителни аргументи и за двете алтернативи – плюсове и минуси, които отстрани мога да видя по-добре, без да му дам отговор какво да приеме и какво да откаже. Той поиска да се срещнем отново след срещата си с А. Папандреу в четвъртък.

Дойдоха и братята [Манолис и Димитриос] Копелузос. Започнали са дела. Не искат да късат, биха предпочели да се пазарят, но не виждат готовност от наша страна. И аз не виждам желание у нашите – търсят ли

конфликт и затова ги тласкат към дела, та да имат основание генерално да скъсат?; нещо друго ли се крие в цялата тази история – вътрешни противоречия или цялостна преориентация?; смятат повече да не се занимават с автобуси?

Съобщих в София на А.[нгел] Балевски за откровеното писмо на Я.[Йоанис] Караянопулос от името на гръцката част на смесената комисия и му предложих първото заседание да проведем тук в Атина, като в комисията включи освен мен още Д.[имитър] Ангелов и Н.[адя] Данова.

Прочетох едно интересно интервю на Едгар Фор. Има няколко момента, които ми допаднаха, защото в известен смисъл подсъзнателно съм реагирал и съм се чувствувал горе-долу по същия начин. Става дума за психологически състояния, а не за някакво сравнение – за мен Едгар Фор е само име, свързано с доклада, изработен по поръчение на ЮНЕСКО, от който съм прочел няколко страници само (за образователната система и реформите, от които се нуждае).

За подзаглавие на мемоарите си е избрал една мисъл на Тюрго – „Да имаш винаги право е голяма грешка“. И добавя, че в големите обстоятелства и избор, той е имал винаги право, което го е заставяло да приема общата вина, защото е чувствувал, че дразни хората. Грешал е в процедурите, тактиката, дори стратегията, но не и в анализа на проблемите, върху които смята, че по-късно историята му е дала право. Но ми хареса една друга мисъл, която пак е заимствувал от Тюрго – „Да предвидиш настоящето“.

Струва ми се, че ако с нещо съм се отличил, това е, че можах да почувствувам тенденциите на настоящето. И че се насочих към една трудна област – балканистиката – която изглеждаше съвсем безперспективна, предвиждайки не толкова бъдещето, а нуждите на времето. Историята винаги ме е вълнувала – като дисциплина, като литература, но в нея търсех да видя настоящето. Не да изследвам миналото само за себе си. Дори и в икономическите анализи констатирах закономерности и правех изводи, които ми помогнаха по-добре да вникна в настоящето. Демографските проблеми в условията на турското господство, социалните условия, генезисът на капитализма и състоянието на занаятчийството, съвместните прояви в националноосвободителните борби – всичко това ми позволи поновому да оценя взаимоотношенията между балканските народи, да разбера тяхната психология и т.н., и най-важното, да се отърся окончателно от национализма не само на базата на интернационализма, просмукан от ремсовите години още, но и по убеждение – установено професионално.

2.II.1983 г. [сряда]

Поотделно, внимателно отправих критика на съветниците, че пренебрегват някои задачи. Идват строги нареждания за спазване на срокове на посолството – само там се нарушават обикновено сроковете. Последният случай – искат отговори на грами в 4 дни, на писмени нареждания в 7 дни. Задачите да се контролират от шарже д'афера. Сложих резолюция преди 15 дни да се състави комисията, както е предвидено – никакъв резултат. И пак аз трябваше да напомня, че има нареждане от София, че не се изпълнява. Да – бе отговорът – прочел писмото. Но чака. Какво чака?

Дойде редакторът на сп. „Валканика" – [Янис] Коридис. Има нужда от помощ – по-качествен материал и най-вече купуване на определен брой книжки.

Обяд при [Ернст] Кубе в чест на заминаващия Гомес и на дошлата нова, този път посланичка, мулатка, но не особено красива кубинка.

В центъра на разговора бе речта на К.[онстатинос] Караманлис. Оценка – че се прояви като господаря на страната, който от високо изразява недоволството си от стълкновенията на дребно, които могат да нарушат спокойствието. Говори по-скоро като партиен лидер, изключвайки собствените си заслуги, че негово дело е демократичният режим и че няма да допусне никакви преждевременни избори. И понеже това е мярка, към която може да прибегне А.[ндреас] Папандреу, ако бъде притиснат по-силно от САЩ или от местната реакция, това го приехме като предупреждение спрямо него.

Е. Кубе предложи на социалистическите посланици да стана доайен аз, тъй като му идвали много двете. Опитах се да отклоня предложението, поради скорошното заминаване. Не се прие.

Вечерта отидохме на таверна с [Вечеслав] Туневи. При Андонис Вулгарис – „Грозното пате" („Т'асхимопапо" – Антони Т. Вулгари, ул. „Йонион" 61, Ано Петралона, тел. 3463282). Прекарахме приятно. Андонис през цялата вечер ни говори за себе си, за това, как постепенно у него, чувствувайки се грък, заговорило и съзнанието, че е от български произход. Отделни реплики, думи, спомени на баща му и сетне вече контакти с българи и посещението му у нас го раздвоили, или по-скоро го накарали да се почувствува едновременно и двете. Купили си три монети, които позлатил и направил нещо като брошка на жена си – Шипка, Паисий, Г. Димитров.

Ограмотил се и се самообразовал със собствени усилия, с което особено се гордее. Попаднал в среда на артисти, опитвал всякакви занаяти, докато строил тази таверна. Тя се крепи на атмосферата, с което привлича „клиенти". Обижда се на тази дума – клиенти нямал, имал приятели само. Събира рисунки, подписи, адреси, всякакви емблеми, които може

да окачи на стената. Поиска да му дадем някаква българска емблема, герба, шит или бродиран, малко знаменце. Подарих му книгата си, поиска да му напиша и аз едно изречение в албума.

3.II.1983 г. [четвъртък]

В посолството дойде Г.[еоргиос] Маврос. На всички направило впечатление неговото разграничение от А. Папандреу в изявленията пред пресата: доста критично към американците и без да се ангажира с правителството.

Дойде по негова инициатива, доста възбуден. Разви ми подробно въпроса с гаранциите – по този съществен въпрос за него, САЩ взели изцяло страната на Турция. И А. Папандреу, изглежда, щял да отстъпи. Още [Хенри] Кисинджър през 1974 г. в САЩ казал на Г. Маврос, че американците не могли да се съгласят с никакво споразумение с Гърция, което не получи предварителното съгласие на Турция. Инак имало опасност Турция да отиде със СССР. Г. Маврос възразил остро, като не се съгласил намирането на решение да се държи от Турция към САЩ и НАТО, а да бъде заплатено само от Гърция. Упражнили натиск върху К. Караманлис и той побързал да повика Г. Маврос назад. Смятали, че К. Караманлис щял да бъде по-податлив.

Но в изработената конституция, по предложение на Г. Маврос, вписали в чл. 28 пункт, според който, в случай че националният интерес налага ограничение на националния суверенитет в интерес на друга сила, това да стане само на основата на равенството и реципрочността. И точно това положение на конституцията е било нарушено, когато са били допуснати базите; положението не е било изправено при приемането на новата конституция, нито в хода на преговорите на Нова демокрация със САЩ. Писмото на Х. Кисинджър нямало никаква официална стойност, а сега и това се изключвало. Поради тази причина той щял да настоява при обсъждането в Парламента, ако конституцията се нарушава, да се прокара нов закон. Щял да критикува американците остро, но това щяло да бъде критика и спрямо ПАСОК.

Попитах го дали американците са приели принципа на оттегляне на базите, срещу което така са възразявали. Отговори ми – да, 5 години + 3 продължения по една година. Но това нямало голямо значение, защото основните въпроси, свързани с разоръжаването и с ядреното оръжие, ще се решават тази година, а пет години били достатъчно дълъг срок, за да се изманеврира – било като се направят натовски, било по някакъв друг начин.

Много критичен бе за Е.[вангелос] Авероф. Рядко един политически лидер е изпадал в такова унизително положение – да вземе противната страна срещу своето правителство в хода на преговори. И то, след като

само няколко дена преди това е застъпвал друго становище. За К. Караманлис каза, че бил furieux срещу А. Папандреу, но въпреки това му оказва подкрепа, за да се избягнат вътрешни усложнения.

Излязохме за малко с Ана. Купих си един плат за костюм. И тя ми показа сервиза, който си бе избрала. Наистина много хубав – и по форма, и по нежната, но същевременно ясна, релефна рисунка. Закачих я, че и ние като татко и майчето в залеза на живота си купуваме. А тя призна, че за пръв път купува. Почти винаги досега се е вписвала в обзавеждането на майка си, което е допълвала с нещо. Пак го е чувствувала свое, но сега си е дала сметка, че прави нещо наистина различно – и с ремонта, и с обзавеждането.

4.II.1983 г. [петък]

Останах в резиденцията. Дойде [Леандрос] Вранусис да ми донесе втората част от превода на доклада, отредактирана от него. Прочетохме го заедно. И говорихме до обяд. Мил човек. Разцъфна отново с признаването на Съпротивата. Един от най-младите участници в Първото общо събрание на ЕАМ. Запазил много снимки и материали, с които, както и с други, направили фотоизложба. Събрали се стари ЕАМ-исти и ЕЛАС-исти и дълго си спомняли и разговаряли. Повод за такива разговори даде и писаното от мен в доклада, че съм осъден на смърт – присъда, заменена в затвора с доживотна – за да отговоря на подхвърлянията дали не съм бил в експедиционния корпус. (В-к „Елевтерос козмос“ по повод излизането на книгата ми се опита да ме засегне с реплика: „Защо авторът пише за 1821 г., а не за 1941 г. и за годините на Втората световна война, може би и Н. Тодоров е бил в Северна Гърция и е воювал срещу гръцкия народ?“) Реших да използувам това мое публично излизане – може би първо и последно като посланик тук, в Атина, за да отговоря на такива намеци. Имах предвид и Месолонги. Свързах го с връзките на българите-комунисти и антифашисти и гръцките. Споменах Димитър Савов–Такича, обесен в затвора в Александруполис (Дедеагач), като споменах, че в затвора вече се намираше неговият брат, когото заварих и аз, заедно с някои младежи – гърци.

На обяд поканих [Йоанис] Бутос, [Януш] Левандоски и [Доминик] Шарпи със съпругите. Говорихме за България, за икономическото положение на Гърция, за посещението на К. Караманлис в Каламата, за политическите перспективи, за американските бази.

Разговор спокоен, откровен. Й. Бутос е проамерикански настроен, но не е заслепен. Вижда полезността за Гърция да запази известна дистанция от Запада в полза на едно приближаване към източните страни. Интересуваше се много – дали СССР е в състояние да отслаби малко връзките и

„приятелството си“ с Турция, за да обърне внимание на Гърция. Гърция никога не е била във фокуса на съветската политика нито на Балканите, нито в Близкия изток, нито в Източното Средиземноморие. Какви са изгледите Гърция да поеме риска да разхлаби малко контактите си със Запада, това ще срещне ли разбиране в СССР? Лично той е скептичен – над всичко, дори над перспективите да види близък и сроден режим в Гърция, СССР ще предпочете своите стратегически интереси – Проливите.

Понеже разговорът бе свободен, позволих си и аз да му отговоря, че Гърция би могла да използува сближението си със СССР за натиск върху Турция и САЩ. И за стратегическата роля на Турция върху Проливите има лек. Първо – международни задължения; второ – техниката толкова е напреднала, че ако трябва, би могло да се прокопае канал, който да свърже Марица с Тунджа и с Бургас, и да се елиминират Проливите. При това – това ще бъде сигурно средство за откъсване на прекия контакт с турското население в нашите две страни. Добавих, че Западът има по-малък интерес от нас в създаване на напрежение в тази част на Европа, защото Турция на Балканите е един анахронизъм, който лесно може да бъде ампутиран с едно интернационализиране на Истанбул. Силата в решението на международните въпроси не е отстъпила правото си на прилагане, както показаха събитията през последните години. Турция не може да не държи сметка и за това, тъй като не само тя може да излага своите претенции.

Колкото и да са ефимерни в сегашната обстановка такива настроения, те задържаха вниманието на Й. Бутос. Д. Шарпи се интересуваше найвече от отношенията Караманлис–Папандреу. Я. Левандоски говори за икономическото положение.

Вечерта изнесох доклада. В присъствието на акад. П.[анайотис] Канелопулос, който бе съдокладчик за дискусията. Събранието водеше Я.[нис] Карас. Беше кметът на Атина Д.[имитриос] Беис, Т.[акис] Адаму – евродепутат, Л.[еонидас] Стрингос, Г.[еоргиос] Зоидис и доста политемигранти от България, между които [Георгиос] Папагеоргиу и техният шеф Олимпиос, Орестис, П.[авлос] Сакеларидис, ръководители на движението за мир и други обществени организации, професори, познати и непознати физиономии, младежи, професорите [Леандрос] Вранусис, [Георгиос] Курнутос, [Василиос] Сфироерас, писателят [Костас] Валетас и много други – аудиторията бе пълна, бяха се събрали и в съседната зала, където имаше монтиран телевизионен екран. Дойде да ме поздрави и Домна Донтас от МВнР. Явно не са искали да изпратят Е.[вангелос] Кофос, смятайки, че мога да засегна македонския въпрос – нито да изрази несъгласие, нито съгласие с мен, посланика, а той – съветник в МВнР. От нашите – [Вечеслав] Тунев, [Васил] Митровски, [Костадин] Бараков, Паскал [Вангелов], Стойчо [Николов] – (съветниците ги нямаше). Дойдоха [Кириякос] Сарандис (Коко) и [Панайотис] Мавропулос (Пано).

Малко се измъчих при четенето, редакционните поправки на Л. Вранусис много трудно се виждаха, толкова бяха дребни. Бърках ударения, отделни думи, но пък нека аудиторията да види, че ми съставлява труд да подготвя текста на гръцки език и да го изнеса.

П. Канелопулос говори много хубаво. Участниците в дискусията зададоха не особено интересни въпроси, говориха посредствено, с изключение на Л. Вранусис, който каза кратко няколко извода за доклада, за мен и за отношенията между българи и гърци. Един от присъстващите, бивш генерал, също взе отношение, че до голяма степен разногласията и особено сблъсъците между гърци и българи още от началото на века бяха резултат на активната намеса и подкупване на големите сили, на първо място Англия. Позова се на дипломатически документи.

След като свърши [събранието] с продължителни ръкопляскания и поздравления, се отбихме с Г. Курнутос и Л. Вранусис във „Флока" на един чай. Бях възбуден. Моето възбуждение се бе предало и на Ана. Тя почти до 4 часа не могла да заспи. Аз все пак заспах към 1 часа. Свързахме се емоционално с тези хора, със страната. И двата народа носят в себе си трагични черти, една затаена скръб, която я нямат в такава степен сърбите и другите западни славяни – нито хървати, нито словени. Румънците знам по-малко като народ, но интелигенцията им също се отличава от нашата, много се ласкае от прозападната си ориентация.

Имаше и някои детайли [при разговора с Й. Бутос, Д. Шарпи и Я. Левандоски]. Но се отказах да пиша грама в София. Нямам време. Реално никой не ми помага. Цяла седмица напрежение с доклада, който мина така успешно – предадоха събранието няколко пъти по телевизията – цели 5 минути с извлечения за доклада, по радиото също. Получих поздравителни писма. А за София – дори по възложените задачи никакъв отговор не ми се подготвя. Трябва аз да проверявам какво е било искано, да напомням, за да пуснат отговор.

5.II.1983 г. [събота]

Станахме късно. Навън – снежна пелена, толкова гъста даже и у нас не сме виждали. За по-малко от час земята побеля. Мокър, тежък сняг. Излязохме малко на разходка. С чадъри. Главите и дрехите запазихме от намокряне, но не и краката. Накупихме плодове и продукти за шоколадената торта на Ана – която предизвика такъв фурор. На връщане, макар и натоварени, по пътя отърсихме снега от редица дръвчета, налягали от тежкия сняг. Същото направихме и с храстите около стълбата на резиденцията. Влязохме да се постоплим и обядваме. В това време затрещяха боровете. Излязохме и видяхме тъжна картина – в предната част най-големият клон, насочен към двора, дебел колкото два човешки крака, висеше пречупен; а долу вече беше паднал друг клон от самия връх, също голям.

А мимозата в двора – изцяло с пречупени клони, събрани около стеблото като тъмна пелерина. Доплака ми се. Същото е и в задния двор – клоните на два бора пречупени. Чуваше се трясък на счупени клони от съседните дворове. Такъв сняг, около десетина сантиметра дълбок, след като сума време се топеше при досега си с топлата земя, е необичайно явление за Атина. На Нова година също имаше сняг. Разказваха ми възрастни хора (какво значи това, когато ние сме на 60 години, кога ще свикнем да виждаме себе си в тази категория, да не кажа на старците) – та, разказваха ми, че не помнят такова нещо.

Този ден нищо не правих. Още съм под впечатлението на снощното събрание. И Ана се затрогна. Стягах кашони с книги. Ще има камион. Трябва да изпратя част от тях в София, ако не мога всичките.

Вечерта се събрахме варненци – Паното [Панайотис Мавропулос], Кокото [Кириякос Сарандис], Марикакито [Мария Асприоти]. Мъчихме се да се прехвърлим на съвременни теми, не върви. Все ни тегли към ученическите години, отделенията, прогимназията и особено гимназията. Пано имаше и снимки – от гимназията, от Будапеща. Най-мързеливият ученик – Коко – бе запомнил най-много – цитираше наизуст стихотворения, пееше детските песнички, шлагери от онова време и националистическите, от онзи период на голямо настъпление на легиона, без да преживява съдържанието им – просто част от младостта. И си помислих за французите, които приеха наистина спокойно „Лили Марлен“ с известна нескрита носталгия и с критични, разбира се, статии в един-два вестника.

Още по-интересна бе реакцията им на 50-годишнината от вземането на властта от Хитлер. Един анализ, който с трезвостта си ме накара да помисля колко много се нуждаем и ние от такива анализи на минали събития, на които сме били свидетели. Преживелите като че ли наистина по-спокойно гледат на тях, когато си спомнят, търсят и жестокия им смисъл, и хумора, смешните неща. Ако не беше се наложила една щампа с готови и утвърдени оценки, колко живо щяха да прозвучат и спомените от затвора, и годините на нелегални борби.

6.II.1983 г. [неделя]

Днес е слънчево – със сняг. Хората са навън. В двора разчистват – с триони, брадви. Работата, раздвижването излязоха по-силни от преживяванията по пострадалите дървета. Дечицата на готвача тичат по снега около възрастните, една обща суетня, която дава пълно право на живота.

Ана се зае да прави тортата за следобяд. Току-що ѝ казаха поредната история за нея, опитали се да я направят по една от трите рецепти, които циркулират – станала бяла, а тя е шоколадена. Попитали Николинка дали

посланичката слага брашно, тя казала, доколкото знае – не. Значи крие, а Ана наистина не слага брашно.

Пуснах валсове на касетофона. Дойде Ана – да се позавъртим малко. Пак спомени. По едно време засвириха „Кайзер валс". Тя се развълнува – това бе последният ден преди да попадна в затвора. За да не скитаме по улиците, отидохме на кино. В днешния Театър на въоръжените сили. Мисля , че филмът беше „Нощни пеперуди" на фона на „Кайзер валс". Прегърнахме се. Толкова години, толкова спомени и преживявания.

На кафе с торта и баница дойдоха същите, с които посрещнахме рождения ден на Йончо [Христов] – те двамата, [Васил] Митровски, [Костадин] Баракови, [Дачо] Дачеви. Разговор съвсем извън политиката. Стана дума за „Мулен Руж" – предавано шоу по телевизията за Коледа. Харесали им голите жени. Разказах им за посещението ни с [Анатолий Филипович] Милер и [Халил] Иналджък в едно вариете в Париж със стриптийз.

Писах писма до Мая, Варчо – пратих му списъка на доброволците от 1821 г., получените снимки за Многотомната история [на България], отговорих му, че П.[анайотис] Канелопулос ще приготви обръщение към българския читател. Детето се хвана вече сериозно и професионално с работата си на историк. Дали това ще го задоволи или ще се насочи другаде – това не мога да предвидя.

7.II.1983 г. [понеделник]

Ана замина тази заран в 5.30 часа с [Дачо] Дачеви. Тежки ни са разделите – и двамата се държим геройски, твърдо решени да намалим до крайна необходимост времетраенето им.

Посети ме новият кувейтски посланик.

След това отидох при П.[анайотис] Канелопулос. Говори за реакцията и общо за събранието, гледал и предаването по телевизията. Поздрави ме за доклада. Прочете ми предисловието, което току-що бе довършил. След това ми разказа спомени за годините отпреди войната, за това, колко пъти К. Караманлис сам е предизвиквал преждевременни избори, понякога по обективни причини, макар че е могъл да ги избегне, а веднъж само с оглед на лични интереси. Тогава П. Канелопулос се обявил против тези избори и се кандидатирал сам против усилията и кандидатите на всички партии и спечелил изборите.

Оплака ми се, че поради снега останал у дома си и нищо не работил. И надвечер се почувствувал зле. Крепят го, признава го, само напрегнатата обществена заетост и работата. Трудно му е да пише, а не е свикнал само да диктува, макар че излиза и говори дълго с пълно овладяване на словото и мисълта си.

Позвъних на Ана – задържали са я час и половина на излизане от Атина. Пристигнали към 7 часа вечерта.

Приготвих писмо до редакцията на в-к „Акрополис". Дадох да се превежда.

8.II.1983 г. [вторник]

Изпратих грама за положението на гръцко-българското дружество и хрониката [сп. „Та елиновулгарика хроника"]. От една страна, и от ГКП, и, от друга страна, от III отдел на [нашето] МВнР не искат посолството да поддържа тесни контакти, но същевременно нищо не правят да намерят партньори от София, с които те да изработват планове и да разменят идеи, както правят другите дружества. И обричат на пълна пасивност тези завоевания. Една година не можаха да осигурят идването на Л.[юбомир] Кабакчиев. Трябва да се намери изход, и то не формален – да се остави работата на риска на посолството.

Посети ме мароканският посланик. Приятен мъж.

Дойде и генералната секретарка на филателийната организация. През м. април провеждат балканска седмица на марки и пощенски картички.

Прием по случай националния празник на Нова Зеландия. Говорих с [Доминик] Шарпи, френския посланик. Отново изрази задоволството си от срещата у нас. Интересуваше го дали има прекъсване на разговорите със САЩ или е опит за диверсия, и отново изрази крайно недоволство от поведението на [Евангелос] Авероф – да вземе по време на преговори противната позиция – това е равно на предателство. Не одобрява [Андреас] Папандреу – за националния фронт. Сбъркал е.

Обяд с Григориос Янарос, главен редактор на в-к „Авги". Той отдавна търси контакт с мен. Представя се за свободомислещ, който не е за крайности, съжалява за разрива между двете партии – тежи му спадането на авторитета на Фракцията, очаква външни промени, които да изменят общия курс на комунистическите партии и с това да облекчат възстановяването на единството на ГКП. След краха на еврокомунизма, на „историческия компромис" на ИКП, провала на [Сантяго] Карильо и допуснатите сътресения и кризи в социалистическата общност – той смята, че едно преосмисляне е наложително. То неизбежно ще наложи нова стратегия на компартиите в развитите капиталистически страни как да подхождат към комунистическата идеология и към вземане на властта – в очакване на война и чрез социалистическа интервенция, което се случи след II световна война, или да се изработи истинска комунистическа стратегия за страните с парламентарен режим.

За ГКП – радва се на ориентацията на [Харилаос] Флоракис, но се бои, че не се споделя от всички, че се сблъсква с големи трудности. Даде за пример с какви трудности е бил наложен [Димитриос] Андрулакис, как не се чувствува ГКП в Парламента, оставят на неопитни хора да водят борбата (като [Алекос] Алаванос например, не допускали и [Василиос] Ефремидис да бъде тук депутат и т.н.). Намира [Григориос] Фаракос за най-образованият в ПБ, но и за най-догматичен. Нарича го „калугер".

Дълъг разговор водихме за ПАСОК. За него това е чисто гръцко явление. Наложило се поради и във връзка с ликвидирането на Центъра – подето от К. Караманлис и осъществено докрай от А. Папандреу. Оттук и тази флуктуираща програма на ПАСОК и наляво, и към Центъра. Но подчертава социалистическата програма, исканията, издигнати от А. Папандреу. Да се търси как ги осъществява, а не да се отхвърля социалистическият характер на движението a priori. Да се съди ПАСОК по това, което е направил, за да се закрепи трайно, и да не се допусне десницата, ако дойде на власт, да го разстрои. В този смисъл е нужна сериозна подкрепа от страна на левицата на ПАСОК, в това число и постоянен натиск, какъвто за съжаление не се оказва. Така извежда и втората особеност на ПАСОК, че няма никаква връзка с работническото движение, което в Гърция практически не съществува. Има работническа класа и отделни профсъюзи, които са под пряко влияние на отделните партии. Но като самостоятелна сила, която да налага отношение към трудещите се като към отделна класа, такова работническо движение не се е развило в Гърция.

Преди един месец имал среща с К. Караманлис. Разговаряли открито. К. Караманлис бил убеден, че А. Папандреу систематично губи и че, ако се стигне до провеждане на нормални избори, то щял да се провали или щял да мине така, че да не може да състави самостоятелно правителство. Затова му бил казал направо да се готви за коалиционно правителство и да търси да се сработи с [Георгиос] Ралис. Речта в Каламата била предупреждение преди всичко към А. Папандреу – да не се надява на екстрени избори. Поради тази причина К. Караманлис държал и Нова демокрация в такова отслабено положение. За това имало и обективни причини, но и нежеланието на К. Караманлис да се създаде реална опасност за ПАСОК и А. Папандреу да се почувствува застрашен, та да предприеме някои рискови крачки.

Г. Ралис влязъл в играта и неслучайно говорил, че едно бъдещо коалиционно правителство е изход за налагането на един стабилен режим. И критиката му към ПАСОК била градивна.

9.II.1983 г. [сряда]

Снощи късно пристигнаха в резиденцията от Солун Петко Илиев с Петър Славчев. От София прелетяха заранта, но веднага се прехвърлиха в Солун да видят местата.

Заранта ги заведох във Филотеи. Харесаха мястото. След това не можах да се сдържа – заведох ги на другото място, като го заобиколихме от всички страни. Видях го [П. Илиев] да прехапва устни. Особено когато спряхме колата пред мястото и влязохме вътре. Постройката – величествена, е вече издигната. След като П.[авлос] Вардинояннис го купи за 4 милиона – 11 декара, продаде 8 декара за 5 милиона на Саудитска Арабия. Те строят сега посолството си. След като призна, че и това място е хубаво, съжали че сме нямали пари да го купим, но веднага добави, че и новото има много предимства. Позицията му е там да се построи и посолство, и жилища.

Изненада ме [Севдал] Севдалов. Мястото било дупка, далеч, неговите хора нямало защо да идват да живеят там. Това той каза в мое отсъствие и без да ме предупреди. П. Илиев го накара да каже защо не намира подходящо мястото пред мен. Аз естествено реагирах на аргументите му, че е далеч и щяли да губят време. А защо – го попитах – ти дойде да живееш в този район? Другите втора категория ли са? А за времето, което губят – ще бъде два пъти по-малко, защото сега и сутрин, и на обяд отиват да возят децата си по 3 часа всеки ден в работно време. Нищо не можа да ми отговори.

Когато останахме сами, измисли друг аргумент – и сега служителите му прекарвали по-голяма част от времето си в посолството, а когато отиде горе – то щели там да висят. Казах му, че и това не е аргумент, защото спокойно това могат да правят, когато се приберат у дома си, и ще стане по-естествено – няма да ги виждат кои и колко често идват в посолството, както сега.

Пристигна писмо от института на [Лукия] Друлия, всъщност от директора на „Идрима Еревнон“ – [Георгиос] Вудурис. Решили са да установят сътрудничество с нашия институт. За размяна в течение на един месец. Нова победа.

Бях при К.[аролос] Папуляс.

1. За идването на П.[етър] Младенов. Говорихме за м. март.

2. Казах му, че сме поискали визи за 5 монаси и че това ще е предмет на разговори на всички нива.

3. Връчих му нота за откриване на търговско бюро в Солун.

4. Поисках във връзка със сигурността да поставят полицай пред посолството.

5. Оплаках му се, че МВнР не е дало отговор и не е придвижило искането ни с нота за разрешение за купуване на мястото. Това е рутинна работа, която не иска напомняне, а в случая – на намесата на Л.[ука] Драганов – му отговорили, че се забавили, защото ръководството е било заето със съветски делегации. Попитах К. Папуляс наистина ли СССР е виновен, че работите в отдела не вървят?

Използувах случая да му кажа, че и гръцкият посланик в София е направил гаф, като на определената среща от министър-председателя не отишъл. Предпочел патриарха. Не допускам да е действал по инструкция, защото и в Гърция такова нещо едва ли би се случило.

В резултат – К. Папуляс поиска някой ден да се видим насаме.

Нещо става с Йончо [Христов] – иска да се видим и говорим насаме.

10.II.1983 г. [четвъртък]

С Петко Илиев отидохме в министерството. К. Папуляс отговори, че въпросът в Солун за мястото не е политически, но е труден, защото трябва да се променя градоустройственият план. А министърът не искал изключения. П. Илиев уместно му отговори, че е направо вече изключение за България в отрицателен смисъл.

За Атина въпросът бил ясен. Да видим колко ще се забави.

Петко Илиев си замина съвършено променен. След посещението в министерството отидохме направо за летището, като обядвахме във Фалирон. Доволен и благодарен. Петър Славчев явно очаква да бъде посланик. Последният слух за М.[ария] Захариева не смята за сериозен. Каза ми, че грамата за разговора с Г.[еоргиос] Маврос направила силно впечатление на министъра. Може би това ме подтикна да изпратя и друга грама, за да се види, че нещата са все още много сложни. Поръчал да му направят и резюме от доклада ми за бюджета и изводите. П. Славчев многозначително отбеляза: „Не е за него." Съкращенията е правил той.

Всички в посолството пишат, с часове. Нищо не подсказват. Зает с всякакви неща – аз имам материал, навярно и по-интересен, да съобщя – но не мога да се наканя. И все пак се реших. Не мога да оставя министерството без грама за базите.

11.II.1983 г. [петък]

Заранта писах в посолството [грама]:

„Във връзка със заминаването във Вашингтон на американския представител на преговорите за базите и противоречивите тълкувания в пресата се засили разпространението на слуховете, че окончателно споразумение не е постигнато. В пресата, от източници с официален и неофициален характер се лансираха две, най-общо, тези: от една страна – че се касае до последни доуточнения и че преди края на месеца ще се подпише споразумението; от друга страна – че въпросът за увеличената военна помощ на САЩ за Турция затруднявал сключването на договора и нещо повече, че се касае за силен американски натиск, за да се накара гръцкото правителство да отстъпи, т. е., че споразумение по основни въпроси не е постигнато.

Създаде се външно една нервна обстановка, която не се предаде по-надълбоко, няма никакви белези на вътрешно напрежение. Но всички вдигат рамене и не знаят какво да кажат – има ли, ще има ли скоро споразумение, като развиват взаимноизключващи се схващания и аргументи, на които не ще се спирам.

От своя страна, след разговора си с Г.[еоргиос] Маврос и при създадената обстановка проведох няколко срещи, за да получа допълнителна информация. Говорих с Х.[арилаос] Флоракис, срещнах се с Й.[оанис] Бутос от Нова демокрация, бивш министър и един от лидерите на Нова демокрация, с Г.[ригориос] Янарос, главен редактор на в-к „Авги“, от Фракцията, с [Йоанис] Зигдис от ЕДИК и с отделни посланици от социалистическите страни (избраха ме за доайен на социалистическите посланици).

Какви са изводите от досегашните ми разговори?

1. Продължава да се споделя тезата, че въпросът за споразумението за американските бази по същество или в основни линии е решен. Това е мнението на Й. Бутос, Й. Зигдис, Гр. Янарос и на унгарския посланик, който го предаде като мнение на голяма част от хората, с които е говорил. Уточнявали се някои подробности, каквито имало не малко, и освен това двете страни, всяка изхождайки от свои съображения, търсели най-изгодния начин да представят постигнатото решение пред общественото мнение.

2. Другата теза е, че по генералния въпрос – да се впише в документа срок за оттегляне на базите – не е още постигната договореност, тъй като САЩ по принцип и с оглед на съществуващите бази в други страни не могли да приемат такава постановка. Но и не прекъсвали преговорите, за да не тласнат А. Папандреу към рисковани действия. Убедили се, че могат да очакват всичко от него. Такова е мнението на френския посланик Д. Шарпи и на полския Я. Левандоски. Поради това и двете страни играят на нерви и блъфират – А. Папандреу, че ще изгони базите, а не може да направи това; САЩ, че ще ги изтеглят в Турция, а нямат никакво намерение да сторят това.

В разговорите, които проведох, има и няколко интересни нюанси и моменти, които заслужава да се отбележат:

а/ Х. Флоракис бе озадачен от думите на Г. Маврос. Накара ме два пъти да му ги повторя. Преди това той ми разказа разговора си с А. Папандреу (навярно от съветника му Д. Андрулакис, който е в София, подробностите са известни). Пред мен Х. Флоракис наблегна на срока. А. Папандреу му казал: „4 + 4 години“, като след принципното възражение на Х. Флоракис, А. Папандреу се обърнал към присъствуващия заместник-министър Я. Капсис и му подхвърлил: „Нека да настояваме само за 5 години всичко.“ „Що за подход – добави Х. Флоракис. – Още тогава се усъмних, че има нещо неясно в позицията на А. Папандреу.“

Затова, когато останали насаме, Х. Флоракис му казал [на А. Папандреу], че ако той (А. Папандреу) наистина сложи край на базите, то на-

родът ще забрави всички други проблеми и ще му даде и време, и възможност да изведе страната от кризата. Дал му за пример и думите на Г. Ралис, казани през Х. Флоракис, че ако можел да постави в програмата си лозунгите „Вън американските бази“, „Вън Гърция от НАТО“, щял да смаже всички партии, като се коригирал: „Без вашата“ (т. е. ГКП). А. Папандреу се съгласил напълно с този извод и казал, че нямало да отстъпи по основния въпрос – за оттегляне на базите в определен срок.

б/ Й. Бутос е убеден, че нито по политически и още по-малко по икономически съображения А. Папандреу е в състояние да вземе крути мерки срещу американските бази. В един момент, когато има вопиюща нужда от средства, той не може да си позволи да се лишава от това, което получава и би могъл да получи от базите и от западноевропейските страни, които по този въпрос все още поддържат САЩ. Тяхната сметка била също ясна – по-добре САЩ [да дадат] на Гърция каквото могат, а не НАТО или Западна Европа. Приведе и още един аргумент – [Герасимос] Арсенис, министърът на икономиката, е приготвил цялостна документация и спазва всички условия, за да може Гърция да получи голям заем от МВФ. До това Гърция щяла да стигне неизбежно.

в/ Д. Шарпи, френският посланик, макар и много внимателно, изрази схващането, че Гърция трябва да бъде удовлетворена от САЩ, че не е в интерес на западните страни дестабилизация в района, че незачитането на редица нейни законни искания и несъобразяване с нейните трудности могат да имат нежелателни последствия, чието развитие не може да се предвиди. Силно впечатление ми направи неговата оценка за изказването на Е.[вангелос] Авероф – че американските бази трябвало да останат в Гърция. „Такава позиция е недопустима – каза Д. Шарпи – когато се водят преговори, които засягат националните интереси. Да вземеш в открита защита крайните тези на противниковата страна не е нищо друго, освен предателство. Как е могъл да направи това Е. Авероф.“ И поиска да узнае мнението ми какво е могло да накара Е. Авероф да постъпи така. Такава остра оценка за Е. Авероф не съм чул от никого другиго.

г/ Интересни мисли разви Гр. Янарос, който е имал среща с К. Караманлис преди около един месец (ще пратя отделно сведение). Той смята, че А. Папандреу, ако иска да не загуби влияние сред народа, трябва да изведе на добър край преговорите за базите. В близко бъдеще пред А. Папандреу не се открива никаква друга перспектива, за да отклони вниманието на масите от натрупалите се болни и остри проблеми. Не е сигурно обаче дали А. Папандреу ще успее да наложи крайните си искания. Затова, според Гр. Янарос, той е впрегнал цялата си пропагандна машина върху спора за съотношението между помощта, давана от САЩ на Гърция и Турция. Чул освен това, че американците приемат датите, но само като срок за подписване на сегашния договор, без да се споменава за оттегляне. Не знае обаче дали това е вяно и изобщо кое е вярното.

В заключение оставам с впечатление, че А. Папандреу е провел разговорите с партийните лидери така, че не е оставил у никого ясна представа нито за истинския ход на преговорите, нито за крайните си намерения. Неясен смисъл имаше и решението да се организира на 25 февруари голям митинг на централния площад „Синтагма“ (пред Парламента) против оставането на базите със съгласието на правителството. За всички бе ясно, че този митинг щеше да има ярък антиамерикански характер, а такова нещо се избягва, когато наистина се водят преговори. Изведнъж снощи митингът бе отменен за 3 март, както ми казаха официално от ЦК на ГКП.

Изобщо води се една сложна игра на нерви и на натиск, която не е лесно да се разнищи.

Днес се събираме посланиците на социалистическите страни, за да обсъдим на първо място въпроса с базите.“

Изпратих горната грама и ме посети Орестис Хадзивасилиу, председателя на ГСЕЕ (гръцката конфедерация на профсъюзите). Според мен водихме твърде откровен и много полезен разговор. Стигнахме до заключението, че „проблемът“, повдигнат от него в писмото до П.[етър] Дюлгеров във връзка с проведените срещи в ЦК на ГКП и ЕСАК-С, е приключен.

Смятам, че успях да убедя О. Хадзивасилиу, че срещите с Х. Флоракис и [Емануил] Питарулис са били поискани не за да се злепостави ръководството на ГСЕЕ или поради недостатъчно познаване на действителното положение в гръцкото профсъюзно движение, а защото ръководителят на нашата делегация, освен че е председател на ЦС на БПС, е и кандидат-член на Политбюро на ЦК на БКП.

Не е необходимо да се отговаря на последното писмо на О. Хадзивасилиу. Проверихме още веднъж публикациите във в-к „Ризоспастис“. Твърдението на О. Хадзивасилиу, че вестникът не споменавал нито един ред за това, че делегацията на ЦС на БПС се намира в Гърция по покана на ГСЕЕ, не отговаря на действителността. Хадзивасилиу ме информира, че ГСЕЕ възнамерява да покани един автобус (40–50 души) профсъюзни членове в Гърция. Помоли да се уточни кога ще бъде поканена официална делегация от Гърция. Поставя го за втори път. Явно е, че той иска да посети НРБ преди конгреса на ГСЕЕ.

Снощи ни събра етиопският посланик, за да отбележи II конгрес, с който се основа партията. В кратко изложение разказа за етапите на революцията и на основаването на партията във връзка със строителството на социализма в Етиопия. Революция без партия, без комунисти, без марксисти. Военни. Създаване на марксисти – отделни лица; изграждане на апарат за управление от военните и под техен контрол. Постепенно свързване на едните и другите за изработване на платформа, на идеология на въстанието и на задачите, които се решават, и най-накрая – създаване

на партия отдолу. Практика, която преобръща наопаки цялата теория, която се считаше за догма.

Поради тази среща не успях да ида на балета „Жизел", поставен от К.[алина] Богоева. Затова пък можах да говоря подробно с редица другари – в това число и с Х.[арилаос] Флоракис.

Дойдоха в посолството Райас и [Тодорос] Маликьосис (от издателство „Темелио"). Искат да организират балкански фестивал на книгата в Солун. Споделиха своите идеи – какво е възможно, какво не. Предложенията са интересни.

Обядвахме със социалистическите посланици в полското посолство. От различни ъгли разгледахме въпроса за базите. Ще пиша по-късно.

Вечеряхме с [Антониос] Амбатиелос. Той предава щафетата вече на Орестис Колозоф. Аз пък взех [Васил] Митровски. Говорихме за базите, за Дружеството. Казах им и за [Григориос] Янарос. Те не знаеха точно за него, но такава тенденция наблюдават отскоро, образувала се е група, която търси сътрудничество с ГКП, провеждането на съвместни акции. Като например, чествуването на ЕПОН. Но било отхвърлено от болшинството.

Бяхме в рибарска таверна – всъщност по вид най-обикновена гостилница, но пък имаше прекрасна супа.

12.II.1983 г. [събота]

Основният въпрос, който обсъждахме [на срещата на социалистическите посланици], бе състоянието на преговорите за американските бази. Всеки взе отношение, съобразно с контактите, които е имал. Обобщавам в следните пунктове констатациите на срещата:

1. Оказа се, че никой от присъствуващите не разполага с данни за това по какво са се разбрали и по какво още се различават двете преговарящи страни. Единодушно бе мнението, че решение трябва да се намери не само по главния въпрос – за оттеглянето, – но и около условията за ползуване на базите: ограниченията и контролът от гръцка страна да не се ползуват в противовес на националните интереси на Гърция. И в двата случая американците са силно засегнати и оказват голямо противодействие.

2. Независимо дали страните са постигнали съгласие по главните въпроси или все още дискутират по тях, натискът както от САЩ, така и отдолу (от ГКП, от масите, от членовете на ПАСОК) върху правителството е голям. САЩ – с увеличената помощ за Турция, със замразяването на средствата, определени за Гърция, с натиск на своите съюзници. ГКП продължава твърдо активната си дейност за отстраняването на базите; антиамериканското настроение се задълбочава и се оформя отново в силно антиамериканско движение.

В тази връзка не може да се отрече на А. Папандреу, че съумя да слее в едно антитурските и антиамериканските настроения и да създаде по този начин национално единство и известна сигурност сред народа, че думата на Гърция се чува и тя вече играе определена международна роля. Трябва да се очаква, че А.[ндреас] Папандреу трудно ще се реши да направи такава крачка назад, която да го противопостави на тези настроения и на това движение.

3. Разисквахме и въпроса за отношението на армията към базите и дали има чувство на опасност сред населението от евентуален опит за преврат и от военна диктатура. Съветският и полският посланик, които са разпитвали доста лица от различни обществени среди, заявиха, че повече от 90% смятат за изключена такава авантюра. На мен Х.[арилаос] Флоракис ми каза, когато му зададох същия въпрос, че той от своя страна попитал А. Папандреу дали армията е съгласна с правителственото искане за извеждане на американските бази. Отговорът му бил, че провел разговор с ръководния състав на армията. Всички се съгласили, че условията, при които базите са установени в Гърция, са унизителни и подкрепили идеята за оттеглянето им в определен срок на основата на споразумение със САЩ. Само ген. Панагопулос, началник на Главния щаб на сухопътните войски, се обявил за запазването на базите.

4. Стана дума и за това, как да се оцени акцията на А. Папандреу за образуване на национално единство с лидерите на партиите по въпроса за базите. Общото мнение е, че А. Папандреу е спечелил, защото застави всички лидери да изразят публично отношението си. Е.[вангелос] Авероф се компрометира, Й.[оанис] Песмазоглу зае двусмислена позиция, без да се съгласи с А. Папандреу. Останалите в различна степен подкрепиха идеята за оттегляне на базите и одобриха позицията на правителството.

Пред мен френският посланик Д.[оминик] Шарпи заключи в обратен смисъл, че А. Папандреу е допуснал грешка с предприемането на тези срещи. Достатъчно било да се говори с ГКП за смекчаване на евентуалната критика и да внесе веднага въпроса в Парламента, където разполага с абсолютно мнозинство. Мисля, че това негово разсъждение е по-скоро плод на антиамериканските му настроения, в което съм се убедил и от други разговори.

5. Отбелязана бе, без да се влиза в детайли, ролята на социалистическите страни като фактор при определяне на поведението на правителството на ПАСОК. Министри и ръководни дейци на ПАСОК по различен повод са изказвали мнение, че се надяват много на социалистическата общност. Също така бе отбелязано, че очакванията им от преговорите с отделните социалистически страни не съответстват на реалното договаряне. За такава предварително изразена неудовлетвореност стана дума и във връзка с предстоящото посещение на съветската делегация, водена от Н.[иколай] Тихонов.

6. В заключение се изтъкна, че въпреки взаимния натиск, шума в пресата и двете страни търсят компромисно решение. Те не са готови на какво да е решение и не се знае докъде могат да отстъпят, но си дават сметка, че не се касае до една обикновена спогодба. Изходът от преговорите ще определи развитието на отношенията между двете страни за продължителен период, може би за десетилетия.

След като написах горното, отидох при Л.[еандрос] Вранусис. Прегледахме корекциите на писмото до в-к „Акрополис". Остана да се препише и да го връча вероятно във вторник заранта. Мисля да изпратя копие до Месолонги и до акад. [Константинос] Цацос.

Леандрос с хумор се оплака, че нямат никакви пари, че в продължение на години си позволили лукса да наемат втора квартира, за да имат приемен салон (искане на Ера [Врануси]) за около 30.000 драхми месечно. Заплатите и на двамата едва стигали, заедно с пътуванията. Нищо не могли да спестят. А сега пак трябва да се върнат в малкия си апартамент. Иска му се да купи полусутеренен апартамент в същата сграда, прави комбинации. Нужни му са 1 милион драхми. Отново има трудности и с директорството си. Тъжна работа, когато започваш да се оглеждаш назад.

След обяд нещо ми е тъжно, без настроение съм. Тежи ми самотата. Стегнах нови пет кашона с книги. Четох малко. Писах за отношенията К. Караманлис – А. Папандреу. Искам да изпратя една докладна записка във връзка с предстоящото посещение.

Вечерта ми се обади Дачо [Дачев]. Върнал се е. Носи писма. Ще ги получа или късно вечерта, или утре заран. Илия [Илиев] е в посолството и не се знае кога ще се върне.

Донесоха ми ги към 11 часа вечерта. Тъкмо си бях легнал, но четях. Прочетох ги на един дъх. Делови писма, съчинени бързо, за да ги вземе Дачо. На Ана ѝ е тежко, иска да дойде, да бъдем заедно. Варчо се отнася със загриженост и отговорност към задачите си. Поема ги и свършва работата, без оглед на трудностите. Иска да съкратя малко П.[анайотис] Канелопулос и да преодолея някои неудачни формулировки.

До към 2 часа работих. Съкратих около 13–14 страници от текста напълно излишни подробности, които олекотяват изводите и новата трактовка, която дава и П. Канелопулос. Приех и предложението на Варчо да се напише нещо за самия П. Канелопулос.

13.II.1983 г. [неделя]

Свързах се по телефона с Ана и Варчо. До пет часа са чествували неговия четвърт век.

Казах му, че ще напиша аз лично 2–3 страници за П. Канелопулос и че съм вече съкратил повече от 10 страници. Той не искаше да повярва.

Поръчах му да предаде на В.[асилка] Тъпкова да съобщи и датите, когато не мога да бъда в Москва на заседанието на Бюрото на AIESEE. Да не го свикват така, че да се създаде положение на избор, което ще бъде крайно неприятно – на 19.IX. започва срещата с американците (международна конференция), на която Институтът [по балканистика] е домакин. Ако трябва да избирам, ще бъде крайно неприятно.

Разходихме се около два часа с Йончо [Христов]. Водиха ме към новия район Полития зад Кифисия, където е домът на К. Караманлис. Йончо се безпокои много за сина си. Създава им много трудности. Иска да си отиде за няколко дена заедно с Мариите – на П.[енчо] Кубадински и на [Иван] Пръмов.

Обядвахме пак в този район с Деспина и Никос Катифорис.

Надвечер пък дойде [Георги] Колибаров. Стегнала му се е и на него душата – нали е останал сам. Отидохме до мястото за още един поглед. Но и той не се е примирил със загубата на онова място – и по-евтино щеше да излезе, и по-хубаво. Но и тук има условия да се развият интересни комбинации.

14.II.1983 г. [понеделник]

Посети ме кубинската посланичка – приятна жена. Идва от ГДР, мъжът ѝ е медик – ендокринолог. Въведох я по някои въпроси.

Дойде Г.[еоргиос] Зоидис. Говорихме за Гръцко-българското дружество.

Вечерта гледахме част от филма за Г.[еорги] Димитров. Интересен, но много муден. След това вечеряхме в един ресторант. Създаде се настроение. Но Цветана Манева не можа да се отпусне. Затова пък с директора на киното (братовчед на [Антониос] Номикос, бил емигрант във Франция и СССР, там се оженил за рускиня, дъщеря му е типична гъркиня само носът ѝ е малко по-извит) се веселихме добре – закачки, шеги.

15.II.1983 г. [вторник]

Преводачката на „Балканският град“ иска оригиналния гръцки текст на някои цитати и снимки.

Продължителен разговор с албанския посланик Ксенофон Нуши. Повече от два часа. Ще трябва да го опиша подробно.

Обядвахме с [Георги] Тотев и [Цветана] Манева. Отвориха се доста. Показаха и добри страни.

Събрание в Атинската академия в чест на стогодишнината на Н.[икос] Казандзакис. Присъствува и А.[ндреас] Папандреу. Академици-

те ме посрещнаха много топло. Седнах назад, а акад. [Солон] Кидониатис ме изведе напред. [Панделис] Превелакис говори много хубаво, задълбочено и човечно.

За събранието на Н. Казандзакис имах разговор на следващия ден с П.[анайотис] Канелопулос. В друго тефтерче записах по-подробно впечатления от събранието.

Тук ще отбележа само думите, които [Н. Казандзакис] поръчал да изпишат на надгробния му паметник – „Не се надявам на нищо. Не се боя от нищо. Свободен съм". Попитах [Георгиос] Курнутос какво означава това, как го определя идеологически. Отговори ми – анархист. Затова и не приел Октомврийската революция като социална революция.

[Леандрос] Вранусис взе сестра си и ме отведе на една изложба на документални снимки. Един партизанин фотограф успява да се сдобие с цяла кутия филмови ленти от един разбил се самолет. И държейки понякога апарата в торба, през една дупка заснел снимки в окупираните части, а заедно с това и невероятно интересни снимки из живота и дейността на партизаните. Той и Леандрос ми разказваха за всяка снимка какво се крие зад нея, малко преди това или след това. Развълнувах се. Обесени, гладни дечица, с уплашени физиономии, такива тъжни, близки – като че ли са с драматични маски. Особено едната. Мислиш, че е художествена творба, а то е просто увеличена снимка.

Илия [Илиев] същата вечер ми направи нов гаф. За малко се отбихме у сестрата на Леандрос Вранусис. Казах му, че ще се бавя около 15–20 минути. Излязох на 15-тата минута, въртях се още около 10-ина мин. и се прибрах с такси. Отишъл „по нужда" в близката таверна. И там се забавил пред чаша бира! Вече ми ходи по нервите. Досега го гледах с ирония и го съжалявах, но наистина не е за чужбина.

16.II.1983 г. [сряда]

Съвещание на съветниците за разпределението на новите помещения в проекта, който трябва да изпратя в София.

Изпратих П.[аскал] Вангелов в редакцията на в-к „Акрополис" да им занесе книгите и писмото ми по повод на Месолонги.

Посети ме алжирският посланик [Мохамед Брахими] ел Мили. Два момента си отбелязах като по-интересни.

1. За двустранните отношения между Гърция и Алжир. Политически вървят добре, но икономическите отношения срещат трудности. Гърците не могат да се организират добре все още – даде за пример въпроса с договореността за строителство на къщи. Създали са държавна организация, прокарват специален закон. Но искат по-високи цени, отколкото им

предлагат НРБ, СФРЮ, Швейцария. За политическите – че А. Папандреу вероятно ще посети Сирия.

2. За Сирия. Разкритикува внимателно политиката ѝ спрямо палестинското движение и Ливан. Напомни, че имало няколко неуспешни покушения срещу [Ясер] Арафат. Свързвайки ги с убийството на Абу Алуелд, един от най-известите ръководители на палестинското военно революционно движение (убит на сирийска територия), той е убеден, че това е дело на сирийците.

Освен това той намира, че езикът на Сирия по същество не се отличава от този на Израел – и двете страни настояват за една линия на безопасност, която обаче прокарват на територията на Ливан. И се пита в края на краищата това не ще ли доведе до фактическото разчленяване на Ливан, особено след разпадането на съществуващото допреди известно време относително единство и равновесие между различните религиозни общности сред ливанското население.

Посетих П.[анайотис] Канелопулос, за да му покажа написаното от мен и съкращенията на неговия предговор. Прие ги с благодарност. (Вж. другата тетрадка – за него.)

Обядвахме с депутата на ПАСОК от Гюмюрджина – [Димитриос] Вpаделис. Заведе ме там, където те обядват – в ресторант близо до площад „Омония". Аз пък го заведох в руската сладкарница. Според него К.[онстантинос] Караманлис активно се противопоставя на американците и в това отношение дава гръб на Андреас Папандреу. Лансирва отново [Георгиос] Ралис, [Йоанис] Бутос, но най-големи шансове засега имал Ат.[анасиос] Канелопулос. [Константинос] Мицотакис бил солидният, но „хубаво сирене в лош мях (тулум)". Не вярва на военните, макар че и там има раздвижване, разместввания. Разчита на практицизма им, че ще държат на креслата си, неслучайно те са единствената категория, получила сериозно увеличение на заплатите.

17.II.1983 г. [четвъртък]

Към 10 часа ме повика [Йоанис] Потакис. Той лично ми говори по телефона. Аз бях поискал наистина среща с него, след като връчих в МВнР нотата за откриване на търговското бюро в Солун, но разбрах, че това повикване няма нищо общо с моето искане за среща.

Разговорът ни продължи около два часа и остана недовършен. Й. Потакис направи пред мен един генерален преглед на развитието на икономическите отношения със социалистическите страни, изброявайки за всяка една случаи на поети и неизпълнени ангажименти, на подвеждане, на грубо държане, за да направи генералния извод – че търговските съветници на социалистическите посолства и редица търговски организа-

ции в социалистическите страни били възприели по същество негативна линия към правителството на ПАСОК. Според него те, вместо да изменят отношението си към Гърция след идването на ПАСОК на власт и да проявят разбиране към трудностите, с които се сблъсква правителството, или поне да проявят положително отношение към усилията му да утвърди държавния сектор и кооперациите, системно саботират тези усилия. Не само не се забелязвала никаква разлика в отношението им към Гърция – начело с правителство на социалисти, – но по същество се забелязвала деградация в сравнение с икономическите отношения, които социалистическите страни поддържали при правителствата на Нова демокрация.

(Искам да отбележа, че се оплака особено от държането на търговския съветник на ГДР и поискал да бъде отзован. Ще проверя изложените факти, преди да ги съобщя в София.)

Правейки този извод, той го противопостави на отличните политически отношения, на разбирателството, което се проявява при срещите, при подработването и подписването на документите на високо ниво. „Като че ли съществуват две политики, като че ли политическият подход отпада, щом опре до реализиране на икономическите отношения" – заключи Й. Потакис.

Той прояви същевременно самокритичност, като с остри изрази осъди проявяваните слабости от гръцка страна – бюрокрация, неотговаряне навреме на поети ангажименти, неефективен обществен сектор, саботаж от страна на държавния апарат, активно противодействие от частния сектор с нелоялна конкуренция, и изобщо с непреодоляното нежелание на определени среди да се развиват икономическите отношения със социалистическите страни.

Апелът му бе да се потърси начин да се сложи някакъв ред в тези отношения, защото тяхната логика водела до проваляне на една от най-важните насоки от дейността на ПАСОК – сближението с икономиката на социалистическите страни и изглаждането на силен обществен сектор в гръцката икономика като предпоставка на утрешното социалистическо строителство. От всички страни единствена Унгария правела изключение, и то най-вече с подхода на своите хора, които намерили подходящия тон и спечелили доверието на своите партньори.

Накрая заяви, че не е направил публично достояние нито един от фактите, които засягат социалистическите страни, нито за провала всъщност на износа на портокали и особено на лимони за пазарите на социалистическата общност, защото гръцката реакция очаквала само това. Безусловно за него това било и личен неуспех, но не е по-малко неуспех за цялата линия на правителството и заслужава сериозно обсъждане. Затова ме повикал.

На този етап на разговора очаквах, че ще ми предостави възможност да взема отношение към изнесените факти и към поставения общ въпрос, но той ме спря и повика брат си [Елевтериос Потакис], за да ми изложи

по-конкретно как вървят нещата с НРБ. Детайлното изложение на брат му за водените разговори в София и срещаните трудности продължи около половин час. То беше в спокоен тон, но на места Лефтерис Потакис не можа да запази самообладание и говори с голямо огорчение.

Времето толкова напредна, че нямаше никаква възможност за резултатно обсъждане и цялостен отговор от моя страна. Затова заявих, че без да влизам в разбор на изнесените факти и доводи, приемам констатацията, че развитието на икономическите отношения не отговаря на установеното политическо сътрудничество на Гърция със социалистическите страни и специално с България. Необходим е сериозен разговор, за да се установят причините за това и се види какво трябва да се изправи в отношенията между нашите страни. Този разговор не може да завърши с изслушване на неговото изложение от мен, нито даже с една нова среща, за провеждането на която настоявам, за да изложа и аз своето виждане и аргументи. Нужно е да се помисли как да се намерят подходящи форми за своевременно реагиране и преодоляване на възникващите трудности.

Що се отнася до развитието на търговията между България и Гърция и на икономическото им сътрудничество, изтъкнах, че картината, която бе представена пред мен, е едностранна. Абсолютно същият извод, и то не в по-мека форма, може да се направи за гръцкото отношение към почти всички предложения на българската страна за издигане на по-висок етап на търговските ни отношения. Досега няма почти никакво придвижване от гръцка страна на предложения, приети от тях за разкриване на широк път на сътрудничество.

Казах им, че съм готов да разисквам въпроса и в детайли, и им предложих да определят нова среща. Й. Потакис се съгласи и фиксира понеделник, като за часа ще се договорим сутринта. По въпроса за обсъждане формите на сътрудничеството и преодоляване на трудностите той ми съобщи, че възнамерявал да свика през м. май т. г. в Делфи симпозиум с по един говорител от всяка страна, за да се стопи ледът, напластен от години, и да се стигне до положение – каквото се договорим, да се провежда.

По обяд имах среща с цялото ръководство на Политехниката – ректора и зам.-ректорите. Някои бяха ходили в България, други – не. Прегледахме протоколите и набелязахме начална програма – да се направи нещо през 1983 г. от студенти до преподаватели. Проявиха интерес. Вече не гледат с пренебрежение на нашите постижения.

Вечерта устроихме голям коктейл в чест на българската киноседмица. Дойдоха няколко десетки гръцки семейства, поканих и всички наши без оглед на посолство и търговска мисия. И двете страни останаха много доволни – гърците, че можаха да влязат в контакт, директен, с наши филмови дейци, а нашите – и за проведените разговори. Младежта пък се залепи за Ц.[ветана] Манева. А и тя ликуваше.

Оказа се, че двама от кинодейците и един от телевизията били на лекцията ми и останали много доволни. Дойдоха специално да ме поздравят. А [Костас] Валетас ме записал на магнетофон. Обеща ми да ми даде копие.

Видях и представителя, комуто нашите са дали право да внася филми. Понеже не се бе мернал досега нито в посолството, нито на откриването на седмицата и никой не го знаеше, посрещнах го усмихнат, но му подхвърлих: „Ето го най-сетне и нашият Фантомас." Той се стъписа, но веднага се овладя. Оправда се малко и започна да уверява колко много се надява да свърши.

18.II.1983 г. [петък]

Цяла Атина засипана от сняг. Как ще пътува камионът, не ми е ясно. Този път и температурите са много по-ниски. Ще замръзне и снегът ще се задържи по-дълго време.

В 10 часа при Киноцентъра гледах един нашумял гръцки филм „Ангелос".

Пратих в София грама в отговор на запитването дали да се покани [Йоанис] Скуларикис. Отговорих им положително с уговорката – да не са много сигурни, че ще се осъществи. При пълна договореност и изработена програма [Георгиос] Гениматас, [Акис] Цохадзопулос, [Евангелос] Янопулос в последния момент не тръгнаха. [Герасимос] Арсенис не отговаря на поканата от най-високо равнище. Освен това предложих да помислят дали да бъде отправена от Д.[имитър] Стоянов или по друг начин, като се упомене среща с него. Прецедент с Унгария има.

Вечерта отидох на филма „Двойникът". Добре направен, с доста разголване и все от определени габарити нагоре – ще допадне на гръцката публика. Бях казал на „Фантомас" да дойде. И на него му хареса, може би ще направи нещо да го изкара на сцената на кината.

19.II.1983 г. [събота]

Обяд със [Панайотис] Зепос и [Янис] Караянопулос. Обсъдихме въпросите около Асоциацията и предстоящото Бюро в Москва. Голяма група от 7 души иска да дойде в СССР. Одобриха изцяло писмото ми до в-к „Акрополис".

Вечерта – Мария Кубадинска с дъщеря си Буряна, Мария Пръмова и Йонка с Йончо [Христови]. На хубава музика, хубаво ядене, забавен разговор.

Гледах преди това филм със Зара Леандър за Чайковски – от 1939 г. И Малина Рьок – как танцуваше. Приятни възпоминания, на романтични въздишки.

20.II.1983 г. [неделя]

Цял ден останах вкъщи. Четох, писах. Говорих около един час и със [Севдал] Севдалов за предстоящата среща с [Йоанис] Потакис.

[Йончо] Христови ме поканиха на баница. Отново поговорихме, но не се задържах много, бях крайно изморен. Темата [на разговора] този път бе демографското състояние на България, Родопите, расовата чистота.

[Мария] Пръмова казала на Йонка [Христова], че се развълнувала от посвещението, което написах на „Парижанката" за годишнината на Ана. Тя е страшно впечатлена от Ана и от нейния колектив. Всъщност в биологическото отделение, според нея, няма друг „колектив"; във всички останали се борят групи и групички. Бях много поласкан за Ана.

21.II.1983 г. [понеделник]

Ето и информацията за разговора ми с албанския посланик Ксенофон Нуши, който пратих днес до П.[етър] Младенов. Спрях се на въпросите, свързани с Албания, където насочих разговора.

1. По големия въпрос – вижда ли някаква перспектива за сближение на Албания със социалистическите страни. Отговорът на Кс. Нуши беше кратък, изказан с категоричен тон – не вижда възможности за политическо и идеологическо сближение. Той искаше да избегне, по всичко изглежда, този разговор, за да ми спести квалификации за социалистическите страни. Аз обаче стесних въпроса за обстановката на Балканите, като му изтъкнах, че тук има някои особености, които откриват известни перспективи, макар и не близки и не лесно осъществими.

Той отговори, без да измени приятелския тон, че за съжаление не вижда как може да стане това поради откриτия въпрос за ревизионизма, довел до нарушение в изграждането на социализма в редица социалистически страни, в обвързване с капиталистическите страни и подлагането им на ударите на империализма. Освен това предателският ревизионизъм на югославяните и тяхната хегемонистична политика на Балканите се толерира и дори подкрепя от социалистическите страни.

В тази връзка ме попита за новото ръководство на КПСС и за Ю.[рий] Андропов – ще има ли сили да се пребори с дълбоко вкоренените недостатъци и дали зная защо не е станал и председател на Президиума.

За Албания каза, че тя е избрала твърдо своя път на класова непримиримост към всякакви отклонения. Припомни, че това тя провежда и във вътрешната си политика, давайки за пример отношението към религията, и най-вече към църковните институции. В Албания всички вероизповедания – мюсюлманско, православно, католическо и т.н. – са забранени. „Ние с дявола съюз не правим" – заяви той и посочи как са се надигнали напоследък и католицизмът, и мюсюлманският фанатизъм. Засмя се,

че империалистическите централи са се опитали и нас да ни вплетат в папските истории, за да се изострят и на религиозна основа противоречията в социалистическите страни.

2. Разказах му, че предстои среща в София на представители на академиите на социалистическите страни за многотомното издание на ЮНЕСКО – История на световните цивилизации. Желанието ми е Албанската академия на науките да е в течение по този въпрос, за да може да вземе участие в обсъжданията на материалите и дори в написването на някои части. Припомних му, че на една работна среща на представители на академиите на балканските страни, която свиках в Атина, присъствуваха и двама албански представители. Той отговори, че знае за успешното провеждане на тази среща и смята, че албанската страна не може да остане безразлична как ще се отрази нейната история в това капитално издание. Мнението му обаче за софийската среща е, че не е възможно албанско участие в нея, тъй като няма ярко изявен международен характер. Той предлага да намеря друг начин да държа в течение албанските учени, най-добре чрез директни контакти с тях.

Зададох му въпроса, как? След като бях попитал предишния албански посланик дали е възможно да мина през Албания при някои от отиванията си за София, той, без да ми откаже, премълча и с това въпросът приключи. Да се надявам ли, че ако направя постъпки от София по такъв повод, ще получа съгласие да посетя Албания, тъй като има срокове и не мога да очаквам случайна среща на някой международен конгрес с албанските колеги.

Кс. Нуши помълча малко и ме посъветва да направя постъпки оттук, щял да ми съдействува. Преди да дойде в Атина, се срещнал и говорил с хора, които ме знаели и ме смятали за приятел на албанския народ. Запознал се и с редица материали, така че съм можел да бъда уверен, че винаги съм желан техен гост. Стана дума и за избора на акад. А.[лекс] Буда, президента на Албанската академия на науките, за чуждестранен член на БАН. Кс. Нуши каза, че независимо от официалната реакция, за да не се използува този факт за политически цели, това било оценено като приятелски жест към тяхната наука и академия. Това го знаех от самия А. Буда, но ето, че го потвърди албанско официално лице.

По въпроса за евентуално посещение на Албания в близко време казах, че ме интересува много, но не знам кога бих могъл да намеря време – притеснен съм с предстоящото посещение на К.[онстантинос] Караманлис у нас и след това с прощалните срещи. Ще си помисля още веднъж кога евентуално би могло да стане това. Моля да се прецени в София този въпрос.

3. Не малко време Кс. Нуши отдели на положението на албанското население в Югославия. Според него албанците там няма да се примирят с дискриминационното положение, в което са поставени. Албанците искат

напълно справедливо автономия и всички усилия да бъдат отклонени от този път ще засилват още повече тяхната непреклонност. Отново на практика всички албанци се убедили, че техният основен враг през вековете са били и са сърбите, и че югославските комунисти само са доразвили крайния сръбски национализъм в открита хегемонистична политика, насочена към поглъщане на нови територии и нации на Балканите. Без да се намесва във вътрешното положение на Югославия, Албания не може да остане безразлична към съдбата на двумилионното албанско население. Реакцията на югославското ръководство на разобличителната книга на Енвер Ходжа за титовизма показва не само колко е засегнато от изнесените факти, но и липсата на сериозни аргументи, които да противопостави на изнесените исторически факти. Времето работело против титовистите и тяхната пропаганда нямало да издържи на натиска на истината и на справедливата борба на албанското население.

Ксенофон Нуши е придружавал Енвер Ходжа в София. Бил е един от ръководителите на охраната му. Припомня си сърдечната атмосфера на посрещането, възторга на Енвер Ходжа от Георги Димитров.

В посолството дойдох към 9.30 часа, защото минах и взех М. Кубадинска и М. Пръмова – разведох ги по горния път край манастира в Кесариани, откъдето се открива чудна гледка към Атина. Тяхната кола нещо взе да загрява, та отидоха с Христо [Марков] да я оправят.

През цялото време до обяд писах грами за Йоанис Потакис и за албанския посланик, и докладни записки – за срещата в Политехниката и предложенията за сътрудничество, и за отговора ми на в-к „Акрополис“. Нека знаят в Министерството, че съм отправил писмо. Мислех да ги изпратя по Йончо [Христов], но той няма да пътува – Йонка се разболяла. Ще търся друг подходящ случай.

22.II.1983 г. [вторник]

Снощи се сбогувахме с двете Марии – Кубадинска и Пръмова, у Йончо [Христов]. Бяха ме убедили да гледам един нов съветски филм – „Частен живот“ – с Михаил Улянов. Каква критика за отчуждението на ръководещите кадри от семейния и по-общо от човешкия живот. Ръководещи автомати, научили се да командват – разбира се, с цената на всеотдайна работа, но изцяло съсредоточена около самите тях – „Аз“ – егоцентризъм във висша степен.

Сравних го с филма на [Марко] Ферери „Последната жена“ с Жерар Депардийо и Орнела Мути. Също филм за отчуждението и егоцентризма, при които двама души, които се търсят и се обичат, не могат да намерят пътя един към друг, за да изградят трайно съжителство. Семейният живот ги плаши, избягват го, макар че едно дете ги свързва (неговото дете,

за което той се грижи като майка). Сексуалният им живот претърпява крах, защото не е придружен с взаимно уважение и защото тежи цялата сграда от предубеждения и навици на мъжкия егоцентризъм. Жената е също в безпътица, тя знае какво иска, но не знае как да го постигне. Той играе гол през цялото време, тя по-малко. Но раздразнението и неудобството бързо минават, защото големият въпрос за съдбата им и за това, на каква основа – нова, освободена от всякакви табута и предубеждения, – може да се изгради семейният живот. Ако е възможен – филмът поставя една голяма въпросителна на това.

При Г.[еоргиос] Маврос. Разговор за посещението на Н.[иколай] Тихонов. Отдава му голямо значение без оглед на конкретните икономически резултати. За отношенията К. Караманлис – А. Папандреу каза, че са обтегнати, спомена израза „необявена война", защото не се води поименно, но се води „де факто".

Вечерта прием в съветското посолство. Голям прием. Всички министри, лидери на партии и т.н.

Поговорих с [Йоанис] Хараламбопулос, [Янис] Капсис, [Андонис] Ливанис. Ухажва ме продължително един от лидерите на Нова демокрация – К.[онстантинос] Стефанопулос. [Йоанис] Бутос иска да се съберем – отложихме за втората половина на м. март.

Сутринта рано замина за София багажът. Остават вече дрехите и малко книги. Няма да имаме разправии. Гумите за съжаление не можаха да се освободят. Ще пристигнат след два дни. Ще ги изпращаме на части.

23.II.1983 г. [сряда]

С Лука Драганов посетихме Сотириос Костандопулос – новият шеф на I политическа дирекция. Той каза, че ме знаел по име от 1965 г., бил в Белград. Тогава много се заговорило за мен. Припомних си – това бе първият ни по-сериозен публичен сблъсък с югославяните на Конгреса на историците във Виена.

За посещението на П.[етър] Младенов каза, че ще изпратят бързо писмо покана.

След това му поставих въпроса за разрешението на монасите ни – този път цяла група – за оставане в Зограф. Поиска да му разкажа предисторията на въпроса и след това в упор ми зададе въпроса защо се влага толкова желание и отдава такова значение на този въпрос – честолюбие (amour propre) или нещо друго? Отреагирах съответно. Между другото му казах, че на два пъти се сблъсквам с нещо недопустимо – опити да се противопоставят две социалистически страни. На румънския посланик се казва, че не им разрешават за монасите, защото трябвало да разрешат и на нас, а нашият бил шпионин. На нас нищо не отговарят, на думи се проявява

разбиране, а в резултат – нищо. И втори случай – чисто рутинен въпрос се отлага цял месец заради съветска делегация.

Говорихме за развитието на българо-гръцките отношения, споменах му за Месолонги. Тук пак се опита да закачи – ако не се съобразяваме да поставим по съответния начин въпроси, като държим сметка за чувствата на другата страна, то няма да пропуснем да ни се припомнят нежелани работи. Отговорих му в същия дух – вече се научих да дешифрирам дипломатическия език и разбирам, че искате да прехвърлите отговорността върху мен. Обаче на фона на постоянните „напомняния" от официални и неофициални източници на „страшното минало", които възлизат на стотици, то един случай, който иска да припомни положителното в миналото, е толкова рядко явление, че реакцията срещу него може да предизвика съжаление. Но ако трябва да отговорим на гръцката страна със същата монета – за македонските борби, за войните и още дори за небивалици, то ще отворим много работа на гръцкото МВнР. Само за сборника „Македония" бях викан неколкократно и мога да го уверя, че техният сборник, с вложените снимки, надмина очакванията ни. Изобщо, постановката за народ-мъченик и страна, пострадавша едностранно, не издържа на проверката на фактите и води до опасни рецидиви.

С. Костандопулос разбра, най-малкото не пожела да продължи. Изпратих му след това книгата си и копие от писмото до в-к „Акрополис".

Но накрая, без никаква пряка връзка заговори за р. Места. Чул да се говори, че ние нещо... И тук му казах, че ние чакаме близо две години отговор от гръцка страна. За да не остане никакво съмнение, споделих с него детайли около разговорите с правителството на Нова демокрация, а също за известното изказване на А. Папандреу в Спарта (което той сам пред мен охарактеризира като lapsus).

Според Луката [Драганов] – разговорът е бил много полезен, отговорил съм достойно и убедително, в цялост той (по техни данни) намира С. Костандопулос за умерен и не зле разположен към България.

Вечерта бяхме поканени на вечеря у сестрите [Тасула] Митропулу – едната е кинодеец, написала е история на гръцкото кино; другата е писател, литературен критик. Имаше режисьори, кинокритици, [Георгиос] Курнутос и нашата делегация с [Вечеслав] Тунев.

Прилоша ми отново. Става за втори път в Гърция – първият път бях поканен у кипърския посланик. Силно главозамайване, побледнях и малко ми трябваше да колабирам. От два дни налягането ми играе. Изморих се и съм в постоянно вътрешно нервно напрежение.

24.II.1983 г. [четвъртък]

Отидох късно на работа. Заранта бях добре. Довърших последните поправки, преписаха ми доклада за отношенията между К. Караманлис и

А. Папандреу. Стана 19 страници. [Васил] Митровски, който го чете два пъти – преди преписването и след това, за да изправи грешките, го намери за много добър. Изпращам го с оглед на предстоящото посещение на К. Караманлис в София и на идването на П. Младенов в Атина.

[Цецо] Стаменов се върна от Кулата. Целят багаж бе изпратен благополучно. Плати митата на границата – по описа, който направихме. А на тях издадоха бележки и процедурата се оказала много сложна.

Прибрах се вкъщи, уж легнах, дори малко се разходих. Но не се чувствувам добре. А трябва да ида при чехите – 35 години от Февруарската им революция. Новият посланик търси прояви.

Четох някои статии и изявленията на [Маргарит] Юрсенар. На връщане от Индия се спря за една седмица в Атина. Четох малко от нея – от книгата с есета за антични поети и философи, издадена тук. Занимателна жена, която наистина пише за човечеството. Една нейна мисъл ми хареса. За необходимостта от пътуването, от срещи и разговори с хора от различни страни, за влизане в контакт с другите култури и цивилизации. Цитира Зенон, когото особено обича: „Човек трябва да опознае своя затвор“, имайки предвид цялата земя. По този повод тя заявява, че не принадлежи никому, а на всички култури.

Вечерта отидох в посолството на ЧССР. [Владимир] Кабошкин не дойде. Разбирам го. Той има нужда преди всичко да почине след такова напрежение.

Имаше малка група гърци – Т.[акис] Адаму, Е.[милия] Ипсиланти, Лула Логара, Орестис Колозоф, и социалистически посланици. Разпитах поотделно как стои въпросът с оплакванията на Й. Потакис. И има отчасти, и няма право. При всички случаи гръцката страна забави с месеци отговора си. Това, разбира се, не е причина в някои случаи нищо да не се купи. Порази ме обаче едно – унгарците не купили никакви цитруси от Гърция и въпреки това оставили отлични впечатления. Какво значи културен подход, да умеят така да се поставят, че дори при отказ да уважат партньора си, да му запазят самолюбието.

Прибрах се рано. Чувствувах се безкрайно уморен. Принудих се пак да взема хапче. Налягането продължава да се качва. Затова пък спах добре.

25.II.1983 г. [петък]

Днес реших да не ида в посолството. Нямам нищо конкретно, а там ужасно ми разкъсват времето. Уредих си среща за утре с [Христос] Махерицас, началник-кабинета на А. Папандреу. Да напомня и поискам среща с министър-председателя и по протоколен път.

Цял ден четох сборника „Македония“. С молив в ръка. Няма да пиша впечатления, защото все едно ще подготвя рецензия, нали затова очаквам вече с нетърпение да ме повикат в София.

Обядвахме с Такис Адаму. Той ме поздрави за лекцията. Специално за втората ѝ част. Говорил с много хора, били много доволни, затова и така много ми ръкопляскали.

Каза ми нещо интересно, след като му показах писмото си до в-к „Акрополис“. [Костис] Паламас написал невероятно пробългарско стихотворение, което той цитирал в една своя статия. Ще ми го прати в понеделник. Посъветва ме да изпратя писмото си до П.[анайотис] Канелопулос и К.[онстантинос] Цацос. Ще го направя, но заедно и с препис от второто писмо.

Говорихме пак за положението в Гърция. Той е решително за А.[ндреас] Папандреу. Едва сега се дишало свободно в Гърция. Погрешно е това да не се признава и изтъква. Мисли, че постепенно сред партийната маса това съзнание прониква. Но младежта е нетърпелива, отсъжда лесно, защото ѝ импонира героизмът. Имал разговор с такива млади, на които обърнал внимание, че героизмът не е присъщ само на една генерация, защото всички са били млади, и генерации гръцки комунисти са дали доказателства за изключителен героизъм. Но без да успеят да променят системата. Опитът е показал, че само масовата борба води до резултати. Съветва ги да обърнат по-голямо внимание на работата с хората, за да ги увлекат.

Смята освен това, въпреки стълкновението между К. Караманлис и А. Папандреу, че последният ще подкрепи за президент отново К. Караманлис. Така по-сигурно щял да си осигури, вече при следващия тур, своя избор за президент.

26.II.1983 г. [събота]

Тази заран излязох с Хенриета [Тодорова] да разгледаме археологическите разкопки – Агората и Керамейкос.

Снощи пак не се чувствувах добре и реших да спра напрегнатото четене. Всъщност прочетох сборника „Македония“ – най-важната му част за XIX–XX в. Скицирах с разсъждения само една част. Но обща и добра представа за цялото имам. Задачата ми не е лека, защото е развита една теза, която налага да се съобразяваме с нея. Отговорът ни трябва да бъде много добре премислен, за да не изпаднем в националистическа позиция, да не възбудим подозрения и да накараме гръцката страна да направи крачка напред – и по линия на двустранното осветление на взаимоотношенията ни, и по-глобално – за ролята на нашите отношения в съвременните балкански условия.

Вечерта Х.[енриета] Тодорова купи един сладкиш, малко месо – вечеря в чест на 50-годишнината ѝ. Говорихме дълго за развитието на праисторията, за тракологията, за кадровото състояние на Института [по археология]. Хенриета живее с амбицията да стане директор на института. Смята, че В.[елизар] Велков ще се съгласи да ѝ бъде зам.-директор, както е бил досега на Д.[имитър] Ангелов. Убедена е, че оставането на Д. Ангелов повече за директор има изцяло негативно отражение за бъдещето на археологията.

27.II.1983 г. [неделя]

Слънчево, с предупреждение от телевизията, че още утре ще се заоблачи и ще вали. А тук предсказват с голяма сигурност. И хората вярват. Понеже тази зима имаше много промени и все се случваха пътувания на близки и на делегации – следях отблизо и сам се убедих в достоверността на предвижданията.

Затова слязох по „Сингру“ към Фалирон. Знаех, че цяла Атина ще излезе и не исках да бъда блокиран из пътищата. Повиках Коко [Кириякос Сарандис] – няколко часа обикаляхме покрай брега, разгледахме лодките, сетне обядвахме в познатата рибарница.

Надвечер четох вестниците, сетне пихме чай с Хенриета [Тодорова] и сина ѝ. Те отпътуваха за Солун и Кавала.

28.II.1983 г. [понеделник]

Накарах Луката [Драганов] да си влезе във функциите. По нареждане от Министерството [на външните работи] шарже д'аферът трябва да осигурява в 4 дни отговор на грами и в 10 дни отговор на писмени нареждания. Вече два пъти му напомням без резултат. Този път го повиках на кафе заедно с Йончо [Христов] и му поставих срок до обяд да прегледа всички материали, така че утре да няма нищо останало без отговор.

От ноември и декември чакат отговор грами. Отговор, който бе написан само за няколко минути от Ал.[ександър] Петров. Питам го защо? Не знае какво да каже. Дойде и Ст.[ойчо] Николов – не се отнасяло до него нещо от София. Казах му да прегледа по-добре документацията – наистина пристигна писмо за него от Консулския отдел.

Гледам, засуетиха се долу. Освен това искат няколко справки за П.[етър] Младенов във връзка с предстоящото му посещение.

Дали най-после са придвижили въпроса? До последната ми среща с [Сотириос] Костандопулос нищо не бе направено. С [Йоанис] Харалампопулос, с когото се видях на съветския прием, разменихме няколко думи. Напомних му, че предстои визита на П. Младенов, а не е изпратена покана. Той каза, че ще говори с [Каролос] Папуляс веднага да се придвижи въпросът, т. е. нищо не бе направено.

В 11 часа отидох при началник-кабинета на А. Папандреу, за да поискам официално среща с министър-председателя. Обясних му защо искам да го посетя – предварителна уговорка и по искане на министъра. Не за да се оплаквам, въпроси, които има и трябва да се придвижат, решаваме, макар и бавно, със съответните министри. Но за да го осведомя по някои проблеми. Един от тях е за Света гора, който придобива по необясними причини характер на висящ проблем. В тази връзка му казах, че понякога не мога да разбера докъде стига липсата на организация, докъде – небрежността, каквито са някои случаи като този за поканата на П.[етър] Младенов, и къде може би има по-дълбоки причини, които се прикриват и се дават неоснователни обяснения или изобщо не се дават, като случая с монасите.

[Христос] Махерицас ми каза, че разговорът ми с него е бил très instructif и че ще направи всичко възможно, за да устрои среща с А. Папандреу.

Изпратих екстрена грама, за да напомня едно задължение – две облицовъчни платна на посолството се крепят само на един нит и могат всеки момент да паднат, също и мраморната облицовка. Преди повече от 6 месеца обърнах внимание – дойдоха и хора от София, архитекти и пр., но без никакъв резултат. А ако паднат, тежките материали могат да убият не един, а и повече хора. Тук беше и П.[етко] Илиев, а нашите отговорници по сигурността мълчат. Не мога да ги разбера – никакво ли чувство за отговорност нямат? Пак [Продан] Загорчев ми сигнализира, разтревожен човекът. Но поиска аз да го попитам. Така и направих. На фона на последните катастрофи, потъването на един ферибот, натоварен с камиони от Рафина за остров Андрос, който развълнува цялото обществено мислене (20-ина жертви), само една жертва по наша небрежност може да подхрани такива чувства, че не знам как ще ги потушаваме. Всички околни сгради са взели мерки след земетресенията, предупредени сме, имало и оферти за поправка на мраморната облицовка, само ние мълчим.

М.[ихаил] Сакелариу отклони отиването си в София. Претекст – основателен, но не решаващ. Ще говори в Атинската академия на 24 март за 1821 г. Да видим какво ще кажат другите.

Т.[акис] Адаму ми прати стихотворението на К.[остис] Паламас от навечерието на войните. Размножих го. Ще го добавя към другите материали.

Обадиха ни се, че пристига делегация на Министерство на просветата, да ги посрещнем и установим контакти със съответното министерство. Оказа се, че очаквали делегацията за 21-ви. Всичко било уредено, но нашите в навечерието съобщили, че не могат да тръгнат. Отложили за 24-ти и сега изведнъж за 1 март. Отговориха, че не могат да ги приемат. Предлагат 7 или 8 март.

Посети ме Петър Трифонов, механик от Варна. Донесе ми писмо от Паруш [Тодоров] – всички са добре, той се пенсионирва през м. февруари и предприема едно „дълго“ пътуване от 5–6 месеца до Азия. Както и да е – душата му се е стегнала в човешките мизерии, на които трябвало толкова години той да бъде съдник – да ги открива, да ги доказва и да отстоява наказание – най-често по-малко или по-голямо от това, което други заинтересовани лица или ведомства предлагат.

Разговор с П. Трифонов. Изработил си е едно верую, което ме порази с крайните си оценки – „от социалистите ме е страх повече, отколкото от фашистите“, „поляците са мръсници“, „ген. Гурко да ги беше избивал още“, „те са нямали държава, не знаят какво е свободен живот“, „[Леонидас] Киркос нали е еврокомунист – значи мръсник“, „арабите са мръсно нещо“, „гръцките политемигранти нямат право да се връщат, яли са български хляб – да останат в България“, „турците – последна категория хора“. Просто не исках да вярвам на ушите си. И това от човек, който е видял много свят, който постоянно пътува. С такава лекота и категоричност отрича нации, партии, движения. Стана ми страшно.

А нещата все повече се усложняват. Чета изказване на [Жорж] Марше, който изцяло застава зад политиката на Франция за собствена въоръжена система (дотук не може да се каже нищо особено за страна, която аспирира също да играе първостепенна роля в международните отношения). Но продължава срещу свръхсилите, които и досега „са се отнесли несериозно и от едната, и от другата страна“ към въпроса „за равновесието на силите и разоръжаването“. Тежко обвинение към СССР.

Във Франция се разгаря голям спор около предстоящия конгрес по въпроса за „правата на човека“ – как да се отстои срещу всесилието на държавата. Комисия е подготвила доклада, срещу него възразява генералният секретар на социалистите Пиер Жокс. Позовават се на спора между Ленин и Роза Люксембург за ролята на диктатурата на пролетариата. Животът внесе много модификации в редица постановки. Този и редица други въпроси, особено в светлината и на последните кризи в редица социалистически страни, не могат да не наложат сериозното им обсъждане.

Ще трябва да се следи внимателно какво правят социалистите – колкото и да не им се доверявахме, те доказаха, че са едно историческо явление и имат какво да кажат и какво да оставят. Не са това, което бяха между двете световни войни, нито през първите десетилетия след Втората световна война. Оформиха се като левица, която търси решение на съществени проблеми. Както и А.[ндреас] Папандреу.

Какво ще излезе в края на краищата, не се знае. Но вече ще ни е трудно да ги захвърлим лесно на бунището, даже на думи. Самите ние понесохме тежки удари, които ни заставят да бъдем предпазливи в оценките си спрямо другите.

1.III.1983 г. [вторник]

Тази заран вестниците са пълни с новини и слухове за проведено учение в събота срещу неделя на части от военни гарнизони в Атика и на сили на сигурността. Същевременно е обявен списък на уволнени 15 висши офицери, генерали, полковници и пр. „Учението“ е било съобщено на политическите партии, които мобилизирали своя кадрови състав – ПАСОК, ГКП, ГКП-вътрешна. Същевременно слуховете, които са циркулирали, са, че имало раздвижване, или по-скоро се очаквала акция, в Северна Гърция на хунтаджийски елементи в армията. По-определено се пише, че пристигнало съобщение от гръцкото посолство в Лондон за готвен преврат. Макар и много общо, обърнали му сериозно внимание.

Накарах П.[аскал] Вангелов да обобщи сведенията от вестниците в грама, аз пък прескочих до Г.[еоргиос] Маврос. Той ми даде няколко обяснения, които добавих към приготвения текст и стана едно съобщение. Не можехме да оставим Министерството без никаква информация, след като апаратът непрекъснато предава за София и аз не знам какво. Но Валери ми каза, че пак моята грама станала най-интересната. Защото на преден план излезе политическото обяснение, а всички информации се основават на печата. Никой не знае нищо повече.

Какво ми каза Г. Маврос в повече.

1/ Отнесе се с ирония към самия термин „учение“. Това за него е демонстрация на А. Папандреу – да покаже, че държи положението в страната, включително и в армията. Освен това, че е готов да се противопостави на акции от подобен род – т. е. че не могат безнаказано да се предприемат опити за преврати. Това е смисълът на мобилизацията на левицата, в това число и ГКП.

2/ Тази демонстрация трябва да се постави в контекста на отношенията Караманлис–Папандреу. Всеки път когато е предстояла промяна в армията, Караманлис се е противопоставял, като я забавял, протакал подписването на заповедите. Г. Маврос ми даде за пример, че ген. [Георгиос] Вориас, когото А. Папандреу уволнил, бил задържан от К. Караманлис в президентския дворец. Целта му била да запази връзките си с висшия офицерски състав и да поддържа убеждението, че армията се ползува с неговото благоволение.

3/ Този път обаче К. Караманлис дал веднага съгласието си за уволненията. А. Папандреу настоял да бъдат освободени висши офицери роялисти и да бъдат вкарани други по-свободомислещи, за да се уравновеси влиянието на роялистите в армията – заели господствуващо положение от времето на [Йоанис] Метаксас.

Отказът на К. Караманлис би предизвикал остра криза, която не е могла да завърши без неговото поражение, поради абсолютното мнозинство на ПАСОК в Парламента. Това е, според Г. Маврос, и голямата грешка на

А. Папандреу. Той е трябвало още при вземането на властта да прокара закон в Парламента, който да изземе извънредните права на президента, за да не се стига всеки път до такива мерки, които разтърсват гръцкото общество.

Два часа по обяд – от 12 до 14 часа – при [Йоанис] Потакис разглеждахме двустранните отношения. Повиках и [Севдал] Севдалов. Направихме преглед на хронограмата по точки. Атмосферата бе приятелска. Й. Потакис даде полезни съвети и неща, които Севдалов нямаше предвид. Някои пък работи, които С. Севдалов изнесе за срещани трудности, бяха нови за Й. Потакис.

Предложих среща на [Георги] Караманев с Й. Потакис, която се прие. Уговориха се и периодични срещи със С. Севдалов. Мисля, че една неприятна страница отмина. Направи ми впечатление, че С. Севдалов даде изцяло право на Й. Потакис за разговорите в София и осъди поведението на българския шеф на „Булгарплодимпорт" (експорт?) – Янков. Убеден съм, че в София не е отреагирал. Янков му казал: „Веднъж ми се падна и на мен да продам. Толкова съм се молел на колене да продам нещо, та сега ли, когато искат да купя – да не им покажа..." С. Севдалов добави – без никаква култура, подготовка. Но всичко това на четири очи.

Утре трябва да пиша в София, че и тази работа свърших. Все пак не е малко да се разсее едно неприятно събитие и да се възстанови доверието.

2.III.1983 г. [сряда]

Посетих австрийския посланик Валтер Бакес, с когото имаме установени наистина много топли отношения. Интересуваше ме да разбера какво се криеше зад изявлението на А. Папандреу преди напускане на австрийската столица, че никъде другаде е нямал такива ползотворни разговори и че Социалистическият интернационал не е това, което е бил преди десет години, че е станал по-прогресивен.

За Социнтерна между А. Папандреу и Б.[руно] Крайски не е имало никакъв разговор. Дори не била разменена и дума. Един журналист задал въпрос на пресконференцията и там А. Папандреу отговорил спонтанно с отбелязаната по-горе положителна оценка и с думите, че Социнтернът вече не е затворен клуб. Мнението на В. Бакес е, че по този начин А. Папандреу дал израз на голямото си задоволство от разговорите по други въпроси. Продължавайки разсъжденията си, той го допълни със следната мисъл, че останал с впечатление, че А. Папандреу искал да даде да се подразбере, че не би имал нищо против ПАСОК да стане член на Социнтерна, но очаквал да бъде поканен и да бъде убеждаван за това.

Повече от три четвърти от разговорите включително и по време на обедите и вечерите били посветени на международните въпроси. Засег-

нати били всички актуални проблеми, които посланикът ми изброи, без да влиза в детайли, с една обща оценка: че между двамата, А. Папандреу и Б. Крайски, се проявило забележително единомислие и сходство на позициите по повечето въпроси, особено по такива сложни като Близкия и Средния Изток, по отношенията между социалистическите и западните страни, по въпросите на разоръжаването.

Попитах го дали са правили преглед на балканските проблеми. Отговори ми с оживление. Б. Крайски развил „нашите идеи“ за безядрена зона на Балканите и се изказал окуражително за провежданата от А. Папандреу балканска политика. А. Папандреу взел за пример на балканската си политика отношенията с България, говорил доста подробно какво е постигнато между нашите две страни – и в политическата и в икономическата, и в културната област – заявявайки, че се откриват големи перспективи, защото отношенията между България и Гърция били „идеални“ и могли да служат днес за „образец“. И за да подчертае по-образно казаното, декларирал: „Отношенията са такива, че без протокол, без никакви условности и К. Караманлис, и аз (А. Папандреу) всеки момент можем да вдигнем телефона и да се разберем веднага с Т. Живков по всеки въпрос.“

Попитах дали е станало дума за Югославия. Отговорът бе: „Съвсем мимоходом“, колкото да констатират загрижеността си от развитието на тази страна. Според В. Бакес, той сам не очаквал толкова бързо А. Папандреу и неговите сподвижници да се отдръпнат от Югославия, след като се чувствували така заангажирани и толкова много говорели за югославския опит, преди да дойдат на власт. Обяснява го наред с тежкото положение на Югославия и с нетактичността ѝ да налага на Гърция „македонски“ деятели – и при К. Караманлис при посещението на Й. Б. Тито, и сега с изпращането на скопски човек за посланик (известният в София [Трайко] Трайковски).

Като участник в Движението на необвързаните страни (имах предвид Австрия като страна, приета официално за наблюдател) попитах го дали вижда някакви перспективи за Гърция в това движение. В. Бакес ги изключва. Намира, че има по-големи изгледи за Гърция да играе известна роля в разискванията на проблемите Север–Юг, в които се включва и Средиземноморието. Зададох този въпрос, защото в консервативния печат наскоро се лансира идеята, че А. Папандреу скоро ще предприеме политическа и дипломатическа акция в тази насока.

За предприетите действия от страна на правителството на ПАСОК с ангажиране и на силите на левицата, включително и за големия митинг срещу американските бази, В. Бакес смята, че наред с вътрешните съображения – да се прочисти армията и да се пресече до известна степен пряката връзка на К. Караманлис с офицерството и войската – играят роля и външни съображения – да се упражни натиск върху САЩ, тъй

като все още били висящи въпросите за формулировката и срока на споразумението.

Имах продължителен разговор и с Атанасиос Канелопулос. Говорихме за „ученията", за отношенията К. Караманлис – А. Папандреу, за базите, за Виенската среща, устроена от П.[етър] Танчев. Успях с голямо напрежение да пусна една грама за „ученията". Утре ще пусна и другите, тогава ще пиша и тук.

Отделих време за събранието на БАН – не могат да дойдат П.[етрос] Харис и М.[ихаил] Сакелариу – по обективни причини, а вторият подозирам, че и по субективни. Трябваше да търся други. Набелязах. Помогна ми Г.[еоргиос] Курнутос.

Повиках [Севдал] Севдалов. Заедно с него написахме грама за разговора ни с Й. Потакис. Той я започна, аз я довърших.

Останах в посолството до 4 часа, без да обядвам (това е най-малката загуба), но пак вдигнах налягане.

А утре обещава да бъде още по-тежък ден. П.[етър] Младенов очаква информация по специално поставените въпроси във връзка с предстоящото му посещение. Луката [Драганов] и Йончо [Христов] разпределили задачата. Йончо обаче е болен, значи аз ще трябва да обобщавам. Имам да пускам свои грами. Освен това имам срещи и е националният празник на Мароко, и обяд със социалистическите посланици. Плюс това след обяд са насрочили събрание за Освобождението на България, на което трябва да говоря.

3.III.1983 г. [четвъртък]

Не усетих как, но напрежението ми се отрази. Ако бях излязъл да се разходя, щях да се справя по-леко. А аз взех хапче и продължих да работя. Легнах си не много късно. Но криза развих през нощта. Отдавна се бях убедил, и лекарите ми го казаха, че съм от редките случаи на парадоксални реакции – дигам налягане сутрин и пулсът ми тогава е по-висок, като се нормализира през деня. Освен това заради здравия сън, който съм имал и имам, всяко ново разстройство ми се отразява тежко. Така стана и тази нощ. Събудих се веднъж, успях да заспя пак. След известно време се събудих втори път с ужасно главоболие. Измерих налягането – не ми се вярваше – долната граница бе към 130 и нагоре. Ясно, че в момента правех криза – поколебах се да се раздвижвам повече, но се надигнах и взех второ хапче заедно със саридон. В края на краищата спах и лежах съвсем малко. Но в пълния смисъл на думата се чувствувах съвършено изнемощял.

До към 11 часа лежах и четох вестници в кабинета. След това отидох в посолството. Видът ми трябва да е бил страшен, щом и [Нина] Ацева

възкликна и след това ми каза, че никога не съм изглеждал така. Отново полегнах на канапето. Трябваше да ида на приема на Мароко и оттам на обяд със социалистическите посланици. Лекарствата дадоха ефект, налягането спадна, но главата ми беше замаяна.

В такова състояние минах за половин час през приема, прекарах два часа при чехите, говорих един час за Освобождението на България и Руско-турската война и се прибрах отново изморен. Но легнах веднага – навън бе много студено за разходка.

На приема [Христос] Махерицас ми каза, че докладвал на министър-председателя, щял да ме приеме наскоро. Говорих малко с акад. [Константинос] Цацос. Приближи ме албанският посланик – искаше да знае имам ли някаква информация за Югославия. Там ставало нещо, но не могли да разберат какво.

4.III.1983 г. [петък]

Основната тема на разговора при социалистическите посланици бе посещението на Н.[иколай] Тихонов. Аз бях пуснал вече грама. Ще отбележа тук и някои допълнителни моменти, които имат значение във връзка с водените разговори на Л.[ука] Драганов със съветниците, за да определи как вървят работите на Гърция със социалистическите страни.

Посещението на Н. Тихонов в Гърция се очакваше и следеше с изключителен интерес и внимание както от гръцкото правителство, така и от общественото мнение, политическите наблюдатели, чуждите дипломати в Атина. Този интерес, продължаващ и сега, бе основателен, като се има предвид, че това бе първо посещение на съветски ръководител от такъв ранг в Гърция.

За гръцкото правителство посещението бе крайно необходимо и имаше важно значение предвид и на това, че случайно или преднамерено, то съвпадна с труден за Гърция период – вътрешноикономически проблеми, налагащи разширяването на икономическите връзки със СССР и социалистическите страни, преговорите за базите, навлизащи вероятно в заключителната си фаза, гръцко-турските противоречия, необходимостта от регулиране на отношенията с ЕИО и НАТО. Следва да се отбележи, че на посещението се придаде важно значение и от съветска страна, доказателство за което е солидният екип, придружаващ Н. Тихонов (над 70 души в състава на делегацията – зам.-министри и специалисти в отделни икономически области).

Общият извод е, че с това посещение и Гърция, и правителството на А.[ндреас] Папандреу постигаха известен успех за издигане авторитета и стратегико-политическата роля на Гърция в района на Средиземноморието. Дори само фактът, че подобно посещение се осъществи при

социалистическо правителство на власт, а не по-рано, е достатъчно доказателство за това. Това посещение се оценява и като позитивна оценка от страна на СССР на политиката на А. Папандреу по редица международни въпроси, различаваща се от тази на западните съюзници на Гърция. Очевидни бяха намеренията на А. Папандреу да придаде преди всичко политико-идеологически характер на посещението, в което до известна степен успя и без съмнение ще го използува и в бъдеще за нуждите на правителството и на ПАСОК.

Подробен доклад за резултатите от посещението ще изпратя допълнително, поради което ще се спра накратко на основните резултати предимно в политическата област, и то от гледна точка на гръцките национални интереси, което именно предизвика и оживена дискусия между различните партии.

Оценявайки постигнатото в двустранните икономически отношения, следва да се отбележи преди всичко подписаната Дългосрочна програма за развитие на икономическото, промишленото и научно-техническото сътрудничество. За разлика от досега подписаните междудържавни документи, програмата съдържа по-конкретни цели в редица области и някои организационни мерки за нейното материализиране – строителството на завод за алумина, проучване на възможностите за доставка на електроенергия и газ, увеличаване стокообмена до 1 милиард рубли (около 1.2 млрд долара) и др. Очевидно реализирането на програмата ще означава един качествено нов етап в отношенията и ще има положително отражение върху гръцката икономика – главно чрез по-рационално използуване на природните ресурси и дългосрочно осигуряване на енергийните нужди на страната. Доколко ще се изпълни, ще зависи и от двете страни, но главно от гръцката, и е въпрос преди всичко на политическо желание – активизиране на държавния механизъм, преодоляване на някои бюрократични трудности, както и на трудности, които вероятно ще възникнат от участието на страната в ЕИО. Що се отнася до някои резерви от страна на ЕИО, надделява мнението, че те са по-скоро резерви по процедурата на самото подписване, а не по същността на програмата.

В политическата област и двете страни не очакваха, разбира се, външно впечатляващи резултати, като се има предвид принципната позиция на СССР, че гръцко-турските и гръцко-американските отношения са въпроси, касаещи тези страни. Гърция очакваше преди всичко разбиране на позициите ѝ по спорните въпроси с Турция, а евентуално и официално декларирана по-категорична подкрепа по някои от тях. СССР – открита поддръжка на позициите ѝ по въпросите на разоръжаването и мира, и преди всичко на предложенията на Ю.[рий] Андропов и Декларацията от Прага. Внимателният анализ показва, че и двете страни постигнаха до известна степен някои от своите цели в резултат преди всичко на взаимен компромис, а не толкова на изменени позиции.

От гръцка страна интересът бе насочен главно към напрежението в Егея, като А. Папандреу се опита деликатно да предизвика по-категорична съветска подкрепа. Единодушно се преценява, че Н. Тихонов прояви сдържаност и избягна категоричните оценки в полза на една от страните по гръцко-турските спорове. Впечатление на наблюдателите направи фактът, че в своя тост не спомена нищо за Егея, което предизвика коментари от рода на този, че „за СССР такова море не съществува“. Независимо от това обаче и при водените разговори, и в подписаното комюнике се открояват два нови, позитивни за гръцките национални интереси елемента – по кипърския въпрос и Конвенцията за морското право.

Като най-положителен елемент се преценява позоваването и на двете страни – и при разговорите, и в комюникето – на подписаната Конвенция за морско право, необходимостта от точното прилагане на всички нейни разпоредби и изразената надежда, че тя ще бъде подписана от всички страни (последното очевидно поискано от гръцка страна предвид неучастието в нея на Турция). От това се правят два основни извода, засилващи гръцките позиции по спорните въпроси с Турция и Егея – 1/ Гърция, в случай че поиска, може да разшири териториалните си води, без това да предизвика реакция от страна на СССР; и 2/ което е по-важно, че и островите в Егея имат право на континентален шелф и икономическа зона, на което се противопоставя категорично Турция, поради което и отказва да попише конвенцията. Във връзка с това се коментира, че преди подписването на конвенцията СССР се е обявявал против разширяването на териториалните води на Гърция, от което биха възникнали проблеми за свободното корабоплаване. Тази позиция обаче е била променена след подписване на конвенцията, тъй като с нея се осигурявало свободно корабоплаване и 12-милна зона. Освен това, предполага се, че по време на разговорите А. Папандреу уверил Н. Тихонов, че Гърция е склонна да уреди и въпроса за акостирането на съветските кораби в гръцките пристанища, в случай че разшири териториалните си води.

Не са малко изявленията, че дори нищо друго да не бе постигнато по време на посещението, само позоваването по такъв начин на Конвенцията за морско право е достатъчно, за да се оправдае задоволството на гръцкото правителство от него.

Като втори положителен за Гърция елемент се преценява изключително внимателното „доближаване“ от съветска страна по кипърския въпрос, като се счита, че приетото комюнике е подобрено в сравнение с тези, приети за посещенията на Г.[еоргиос] Ралис и К.[онстантинос] Караманлис в Москва. Като аргумент в потвърждение на това се сочи, че наред с потвърждаване на принципната позиция на СССР комюникето съдържа в параграфа за Кипър искане за оттегляне на всички чужди войски (това предизвика противоположни коментари) и е подчертана необходимостта от зачитане на единния характер на Кипърската република, поискано от

гръцка страна. Това се преценява като подкрепа на гръцките позиции и обезсърчаване на опитите на Турция за създаване на отделна турско-кипърска държава.

В своя тост и по време на разговорите Н. Тихонов се обяви за продължаване на диалога между двете общности, считан от гръцка страна за неприемлив, предвид продължаващата окупация. Той напомни и известното съветско предложение за свикване на международна конференция под егидата на ООН, което по принцип се споделя от Гърция, без напоследък да се обявява публично. В комюникето обаче не се споменава за тези инициативи, което също се преценява като компромис от страна на СССР.

Еднаквост във възгледите, намерили израз и в общите формулировки в комюникето, са постигнати по близкоизточната криза, военния конфликт между Иран и Ирак, по въпросите на разоръжаването и разведряването. Гърция отново оценява като „позитивни" новите мирни инициативи на СССР и социалистическите страни, призовавайки за тяхното „сериозно проучване". В комюникето не се сочи конкретно предложение за създаване на безядрена зона на Балканите, но се изразява убеждение, че създаването на зони, свободни от ядрени оръжия, представлява съществен принос в процедурата за ядрено разоръжаване.

Какво каза в повече съветският посланик В.[ладимир] Кабошкин?

Посещението той нарече „историческо, което ще тласне напред развитието на отношенията между Гърция и СССР. То бе успешно, полезно, необходимо". По-конкретно:

1. Като голям успех изтъкна развитието на двустранните отношения и приемането на десетгодишен план в един момент на изострени отношения на Запада към СССР и социалистическите страни. Подчерта удвояването на търговския обмен до около 1 млрд. рубли (1 млрд и 200 млн долара), подчертания интерес към научните и техническите постижения на СССР и решението за допълнителни споразумения в областта на киното (подписано вече, което, освен обмен на филми, приема и обучение на кадри в СССР срещу обучение и специализация на съветски археолози в Гърция, съветско-гръцки филм за живеещите от векове в СССР гърци и пр.), и за трето споразумение за туризма.

2. Делегацията била приета много добре, с уважение. Нарушен бил гръцкият протокол и Н. Тихонов бил приет с почести на президент – изпълнен бил съветският държавен химн и т. н. На улиците излезли много хора, които дали израз на чувствата на гръцкия народ към народите на Съветския съюз. Посещението било шумно и благожелателно отразено и в печата, и по телевизията. Всички партии се отнесли положително към посещението. Критиката на Нова демокрация била да не се допусне Гърция да иде много наляво.

3. На моя въпрос, как оценява досегашното развитие на отношенията с правителството на ПАСОК , В. Кабошкин отговори, че са нямали

трудности, които да не се превъзмогнат в дух на разбирателство. До сблъсковения не са стигали. Държейки сметка, че Гърция и при социалистическото правителство не може да измени сериозно позициите си спрямо западните страни – ЕИО и НАТО, то СССР нито очаквал, нито изисквал това, а изхождал в своята оценка от отношението на Гърция към най-важните въпроси – за разоръжаването и мира, където гръцките позиции са най-близки до нашите от всички западни страни.

След обяд ме посети М.[ихаил] Сакелариу. Този разговор трябваше да го проведа, за да изясня къде са положенията, развивани в нашата историография, които са източник на раздразнение у гръцките историци и се пренасят в политическата сфера. Правителството беше изпратило него да опонира на нашата делегация, водена от Л.[юдмила] Живкова. Той изплува като организатора на защитата на гръцките национални интереси с подготовката на поредицата томове, от които първият – „Македония“ – излезе от печат.

Разговорът ни продължи три часа. Ще възобновим дискусията следващия път у тях.

I. По отношение на траките – неговите възражения, само фиксирани, без подробна аргументация.

1. Спря се на историческите извори за траките – не преди Омир, и ги локализира до р. Марица. По-късно, около 3 века, ги има дори на изток от р. Струма.

2. Тракийски селища от този период са били намерени на юг в Македония, в Беотия, следователно имало е и в Тесалия.

3. Ономастично-тракийски названия има в Тесалия до Пелопонес включително, от IV до I в. пр. н. е.

Извод – че 12 века траките са в доказан пряк контакт с гърците, инфилтрирали са се на юг, след това остават навярно като население, но са вече асимилирани, възприели гръцкия език и не се споменава повече за тях.

II. Какво озадачава гръцките историци в българските тези?

1. Че траките са се оформили в днешна Тракия в мезолита и началото на енеолита; че настояват за пълен континюитет, без срив, за повече от 7.000 години. Тази теза извежда България от общия процес в Европа и Анадола.

2. Предметите, изложени в изложбите, са представени всичките като изработени в локални работилници, от траки. А има: а/ безсъмнено тракийски – по гръцки образец; б/ гръцки – изработени в гръцките колонии; в/ трета категория –възможни са и двете хипотези.

3. Каталогът на изложбата „Тракийското изкуство“. Отнася към тракийски или не посочва атически вази, където има рисувани траки. В края на краищата това представя как гърците са виждали траките. Защо не се посочва?

4. В официални публикации напълно се игнорират гръцките колонии по Черноморието – за тях се говори, че или са малки и незначителни, или много бързо са трацизирани преди края на античността (пример с Аполония) или, че не били повлияли на околното население.

III. Политическият извод.

Изложен официално и от Тодор Живков – траките са компонент от българската нация. Разбират за прабългарите – образуват нова държава и народност, оставят името си; славяните – езика си; траките – навярно някои битови черти.

Но безпокойството идва от това, защо се отива и зад тази констатация, защо българските учени искат да продължат съществуването си като етнос към миналото, и то далеч назад? Дали нямат политически цели, инвестиции за бъдещето?

Съпоставено с отричане на гърци в Пловдив (дори къщата и името на Мавридис); гръцки икони в Криптата – дошли, пренесени от островите в семейни иконостаси, не и в църкви, с гръцки надписи и се обявяват за български; албум в музея на една къща със снимки на собствениците и на Атинския университет – видяли го случайно и веднага го прибрали; примери още много, които доказват съзнателен опит да се премълчат и забравят общото съжителство и гръцкото присъствие.

Същевременно му направило впечатление, че срещнал хора, които говорели свободно гръцки и в града, и в селата, което показвало липса на гонения. В тази връзка той се запитал дали по същия начин могат славяноговорящите в Гърция да говорят своя език?

Общ извод – трябва да се освободим от остатъците на национализма. Да се работи съвместно, защото, когато сме откъснати, се освобождаваме от чувството на отговорност. Всеки сам си прави образ на другия, който съвсем не отговаря на действителността.

Мисли сериозно да обяви нов лозунг – сближението е постигнато; политическата действителност ни е изпреварила – да заговорим за братството на Балканите.

5.III.1983 г. [събота]

Не отидох на тържеството – обяд за 8 март. Изморен съм, не мога да се справя с налягането, пък и Ана я няма. Два пъти сам – стига.

Зле сме с академиците за събранието на БАН на 28–30 март. Акад. П.[етрос] Харис, А.[нгелос] Ангелопулос имат насрочени събрания, и то все отговорни, всеки в областта си – за Н.[икос] Казандзакис и за [Константинос] Кавафис и за Националната банка (А. Ангелопулос е президент на банката във Франция). М.[ихаил] Сакелариу подготвя доклад, който ще изнася като първото му публично представяне след избора за акаде-

мик по случай 1821 г. П.[ериклис] Теохарис е в Китай. Какво ще каже, като се върне? Обадих се на други двама – [Георгиос] Мерикас и [Лукос] Мусулос – заети.

Осигурих един извън Академията – зам.-ректор на Политехниката проф. Т.[еодорос] Скуликидис. Водя преговори и с проф. К.[онстантинос] Деспотопулос. Ако го убедя – и станат двама, заедно с П.[ериклис] Теохарис, групата е достатъчна.

Ще скицирам разговора с А.[танасиос] Канелопулос:

1. Доволен е от Виенската среща, организирана от П.[етър] Танчев и международен комитет. Докладът на П. Танчев бил добър. Споменавало се за отношенията между Гърция и България като пример, установени с упорита работа, без шум и парадности. Казал това на К. Караманлис и му доставило удоволствие, че се говорело за Гърция и България като гаранти на мира на Балканите.

Много добро впечатление му направил старозагорският митрополит.

Слабост било нежеланието да се дискутира сериозно въпросът и за мира, и за разоръжаването. Търсели сме само голо потвърждение и отхвърляне без конкретизация, всеки се стреми само как по-поетично да го каже. Накрая ставало скучно.

2. Отношенията Караманлис–Папандреу още повече се изострили. В петък, на 25.II., били заедно. К. Караманлис казал, че бил убеден вече в банкрута на ПАСОК. За по-голяма точност се опита да ми цитира думите на К. Караманлис: „Бъдещето на Гърция виждал сложно, защото навлизала в период на политически авантюри и дестабилизация. Единствената политическа реалност е Нова демокрация. Тя трябва да реадаптира своята идеология и програма, за да привлече масите, които са разочаровани и започват да напускат ПАСОК."

На това си настроение К. Караманлис дал израз като нарекъл „глупости" това, което станало около „ученията", без да се конкретизира дали има предвид правителството или слуховете.

3. За самите „учения" той продиктувал уводната статия във в-к „Врадини". Отразявала разбиранията на К. Караманлис.

Имало някаква информация за известно раздвижване и недоволство сред висшия състав на офицерството. Затова била предприета и обиколка от ръководството на МО в Северна Гърция, както и заседания на съответните военни отдели и щабове по родове войски. Но А. Папандреу отново дал израз на своя темперамент – не се задълбочава да проучи докрай получената информация и дава простор на своите съмнения и опасения. Така още веднъж станал за смях на обществеността в страната и особено в чужбина и пред армията. Израз на „недоверието" към армията и на страха му било решението му да проведе и мобилизация на партийните активи на ПАСОК и ГКП.

Особено болезнено възприел този именно факт – привличането на левицата и на партиите в една чисто държавна работа. Правителството изпаднало в плен на партийния апарат. В този смисъл се готвят да дадат бой в Парламента с интерпелация от Нова демокрация. В този смисъл и Е.[вангелос] Авероф направи изявления във вестниците. Четох ги.

Одобри само едно нещо – решението, което е взело правителството, вместо да пръска своите сподвижници и верни хора във войската в различните армии и гарнизони – да ги съсредоточи в една войскова единица, тук в Атика, която да може да се противопоставя активно на всеки опит за преврат. Успехът на превратите се дължал на изненадата и на заемането на столицата. Всяка малко по-продължителна съпротива ги осуетявала.

4. За базите спорът е по формулировката и какво ще заплатят САЩ. Според него дали ще кажеш, че денят е между две нощи или нощта е между два дена, няма значение, след като се приема един срок за 7 години. (Това, срока, за пръв път в изявленията спомена Е. Авероф, отхвърляйки идеята за митинга). Гърция не е в състояние без САЩ да поддържа толкова високи военни разходи.

Намира за неразумно отстраняването на гръцки комендант на базите, защото все пак това било някакъв контрол. А. Папандреу по този начин искал да откъсне базите от всякаква връзка с гръцката национална защита.

Отхвърля митинга. Приема, че ГКП имала ясна и последователна линия.

5. За Югославия – попитах как К. Караманлис вижда нещата и как изобщо оценява развитието там. К. Караманлис бил desolé. Като министър-председател [Йосип Броз] Тито му довел македонец, сега посланик пак са изпратили македонец. А. Папандреу не може повече да се основава на тяхното приятелство. Още повече, че положението в Югославия е тежко и наследниците на сегашния режим търсят изход. Режимът с други думи не е стабилен.

Покани ме [Георги] Колибаров у [Дачо] Дачев – да гледам филма „The Driver". Наистина интересен.

6.III.1983 г. [неделя]

Този ден отделих за пълна почивка. Заранта с [Захари] Бахарови излязохме покрай морето. Карах аз, но все пак около час и половина се разхождихме покрай морето от Маратон до Рафина. Купих риба.

След обяд се разходихме с Бриго [Аспарухов]. За него Л.[ука] Драганов е опасен за партията и страната човек. Аз употребих думата „вредител" – за да си изясня какво иска да каже. Той я намери за слаба. Бил в София, за да отбие някакъв донос на Луката пред [Илия] Горанов и му казал, че нямало да се учуди, ако излезе „нещо по-лошо". Има ли данни

или съмнения от такъв характер? Говори ми повече общо, но убедено, че има работа с нечист човек във всяко отношение.

7.III.1983 г. [понеделник]

Заранта мина отново в срещи, грами до 15 часа. А в 15.30 часа ме чакаше японският посланик.

Подред – за П.[етър] Младенов бяха поискани грами за социалистическите страни и Гърция, за балканската политика на Гърция, конкретни данни за социалното положение в Гърция, конкретни въпроси около предстоящата среща между П. Младенов и Й.[оанис] Хараламбопулос.

Л.[ука] Драганов заедно с Йончо [Христов] бяха разпределили задачите, но изпълнението се забави. Пак пръв бе В.[асил] Митровски, който обобщи и материала, предоставен му от Л. Драганов. Поработих повече от половин час, защото повиках В. Митровски за допълнителни уточнения. Стана добър, пуснах го. Подготвиха за пускане за Румъния и Албания. Луката бе направил първия добре – нямаше какво да се добави като конкретни данни, а общите изводи в случая не бяха нужни. С Албания се наложи да поработя. [Цецо] Стаменов подходи формално. А за Югославия не бе представено нищо от Ал.[ександър] Петров. Оставих го за утре.

Имах продължителен разговор с К.[онстантинос] Деспотопулос, за да го убедя да иде в София за конференцията на БАН. От това, което ми показа, почувствувах, че не може да тръгне. Аз не бих могъл например [да го убедя]. Все пак си отиде доволен от срещата, от вниманието и дори разколебан. Може би и да приеме поканата?

Дойде и [Енцо] Дал Ара, италианският кореспондент в Атина. Заговорихме с него за случая [Сергей] Антонов. Той не се опита да защищава италианското правосъдие. Напротив. Но направи един категоричен извод – или италианският съдия-следовател е луд, или зад него има, които го поддържат, иначе С. Антонов не би могъл да бъде задържан толкова време. Италианският народ не вярва на опита за убийство на папата, но вярва в шпионската афера. Сам Дал Ара не може да си обясни невероятния шум. Искаше да го обясни с нуждите на пресата – котирало се всичко свързано с КГБ, особено с издигането на Ю.[рий] Андропов. А редът на НРБ дошъл, защото сме най-близки до СССР. Италианската преса винаги на първо място държала антикомунистическата пропаганда по американски образец.

По-интересно бе другото, което ми каза. Бил тръгнал да разследва „сирийската следа“ на [Али] Агджа. Родом бил [А. Агджа] от района, за който аспирира Сирия (тя никога не призна присъединяването на санджака Александрета), сам бил от фанатизираните мюсюлмани от сектата

на алуитите, която господствува в Сирия и предизвикала вълнения преди три години в района, откъдето бил родом Агджа. За недоволство от посещението на папата в Турция имало достатъчно аргументи. Така се обяснява първото заплашително писмо, че се готвел да убие папата. И след това заговорил срещу нас, за да отклони вниманието – подкупен, заплашен?

Не знам колко е реално – пратих го [сведението] в София да помислят.

Японският посланик Нагао Йошида ме потърси, защото го избрали за доайен на западните посланици и насрочили сбирка на 22-ри март за балканската политика на Гърция. (Брат му е бил посланик в София.)

Най-напред ме разпита за траките и гърците по повод на Троя, какво са за гърците и какво са за нас. Сетне Византия и България. Сетне за развитието на двустранните отношения между Гърция и България днес. И сетне за безядрената зона – защо Гърция най-много настоява, а ние не толкова? Кой е инициаторът – Румъния ли? Какво става с многостранното балканско сътрудничество – постигнали ли сме нещо в областта на енергийните системи (електроенергия) и в областта на транспорта? Македонският въпрос е ли реална пречка за разбирателство между балканските народи?

Разговор – час и половина.

Едва успях да стигна навреме за филма „Ганди". Накара ме много сериозно да се замисля – кое е определящото – организацията, идеологията, конкретните условия (материални, психологически), тактиката – за да успее едно движение? За насилието и отказа от насилие (не християнското, а активно противодействие, което унищожава насилието, защото го прави безполезно и безсмислено, и най-вече отвратително). И накрая – само локално ли е значението на тази философия и на това движение? Не се ли пренася в Европа с движението на еколозите и няма ли да засегне и нас?

8.III.1983 г. [вторник]

Върнах за преработка дяла за Югославия. Пратих другите.

Позвъних на Ана – за да я поздравя за 8 март, и за да я попитам за № на обувките, които носят. Нина [Ацева] ми подсказа да ги купя. Каза ми, че времето е лошо, но веднага добави, че се показало слънчице. Пошегувах се: „Защото ти се обадих?" Разсмя се и ми стана леко.

Дойде и Надя Данова за десетина дни.

В 13.00 часа бях при А.[ндреас] Папандреу. Разговор – половин час.

Наложи се да изчакам десетина минути, преди да вляза при министър-председателя А. Папандреу. Компания ми правеше [Христос] Махерицас. След като отправи редица комплименти за развитието на българо-гръцките отношения през последните години Х. Махерицас изведнъж засегна въпроса за р. Места. Спомена го като неприятен проблем, който тегнел върху отношенията ни и занимавал много правителствените среди. Но А. Папандреу, проникнат от уважение към Т.[одор] Живков и за да не се хвърли сянка върху съществуващата сърдечна атмосфера, предпочитал да не го поставя на разглеждане, за да не доведе до възобновяване на спорове и разпалване на страсти. Той сам не искал да влиза в дискусия, но нашата позиция била неприемлива. Неслучайно Нова демокрация не подписала споразумение. Всяко гръцко правителство щяло да падне, ако приеме тези условия. Отговорих му, че примерът с река Рейн между Франция и Германия е достатъчно показателен, че са възможни приятелски отношения при оставен открит въпрос, щом не може да му се намери взаимно приемливо решение.

А. Папандреу ме посрещна топло. Разговорът ни продължи половин час върху две теми – двустранните отношения между България и Гърция, и балканската политика на гръцкото правителство.

1. По двустранните отношения.

А. Папандреу заяви, че между България и Гърция проблеми няма, че най-добре се работи с нас, защото сме най-открити, че отношенията са достигнали такава степен на приятелско развитие, при която е недопустимо да се задържат на това ниво и да не им дават широк простор. Срам го е да признае, че и той не е упражнил натиск върху своите министри да увеличат обема и да изменят характера на търговските и икономическите отношения, да се използуват и съвместни инвестиции.

За политическите отношения заговори направо, че е нужно да се направи нещо по въпроса за безядрената зона, да се започне вече. Казах му, че през есента Т. Живков очаква да се срещне с А. Папандреу по този въпрос. А. Папандреу отговори, че приема с радост и ми поръча да съобщя веднага неговото пълно съгласие за такава среща.

След предварителните встъпителни думи, с които изложих нашата оценка за развитието на отношенията между двете страни, аз се спрях по-подробно на въпроса за нашите монаси, които очакват виза за Атон. Изслуша ме внимателно и си записа и този въпрос в бележките наред с въпроса за срещата с Т. Живков, за тласък на икономическите отношения и за пристъпване към контакти на партийно ниво между БКП и ПАСОК.

2. За балканската политика на гръцкото правителство.

а/ Започна с Югославия. Отношенията се развивали, общо взето, добре. Македонският въпрос обаче се превърнал в голяма пречка. Посетил го тези дни [Михайло] Яворски – бивш югославски посланик в Атина,

сега на някаква отговорна длъжност в СФРЮ, със специална мисия – да го запознае и да му въздейства да проявял разбиране към Скопие. Говорил му за отделна македонска нация и за интереса към македонските малцинства по принцип. А. Папандреу му отговорил – защо трябва да се смесва нацията, която създават на своя територия, с национални малцинства в други страни, каквито там не съществуват. Даже да има сродство на езика, това не е основание за обявяване на национално малцинство. [Михайло] Яворски в отговор му разяснил ясно югославската теза, че официалната политика на СФРЮ предвижда да бъдат установени тесни и специални отношения със сродните етнически групи в съседните страни – на македонците от Югославия с македонците в България и Гърция.

А. Папандреу отхвърлил категорично това като невъзможно. За да не се получел пълен разрив, заговорили за още едно проучване на въпроса. Той заключи с думите, че ако някога смятал, че отражението в югославската външна политика на македонския национализъм се дължало на слабост на федералното правителство, сега се убедил окончателно, че се касае за добре обмислена и цялостно провеждана политика на централните югославски органи. „Много жалко" – с тези думи завърши разговорът за отношенията със СФРЮ.

б/ За Албания беше кратък. Опитват се да поддържат нормални отношения, но Албания сама не търси по-голямо сближение с Гърция. Решил е да отмени „състоянието на война с Албания", като прокара наскоро специален закон през Парламента.

в/ С Румъния традиционно се поддържат добри отношения, но напоследък гръцката общественост била раздразнена от някои постъпки на официални и неофициални румънски среди да работят сред власите. За това му говорил и личният му секретар [Михаил] Зянгас, който сам бил от влашки произход. Освен това смущавал го проблемът за властта в Румъния (семейственост) и оформянето на силни опозиционни настроения, както и съществуването на един режим, който трудно можел да се сочи за подходящ образец на социалистически строй. Иначе по въпросите за мира, отслабване на напрежението, международните проблеми намерили общ език.

г/ За Турция каза, че нещата ни са известни. Той се стремял към разбирателство при съответни гаранции.

д/ Накрая се спря още веднъж на въпроса за безядрената зона на Балканите. Повтаряйки мисълта си, че трябва да се направи нещо, той каза, че попитал [Михайло] Яворски защо Югославия проявява такава въздържаност по този въпрос. Яворски му отговорил, че се въздържат по принцип, защото не отдавали сериозно значение на подобна акция като безперспективна. Не изключват обаче възможността в края на краищата да участват при провеждане на една среща на високо равнище.

А. Папандреу ме попита знам ли нещо за отношението на Турция по този въпрос. Отговорих му, позовавайки се на информацията от София за проведения разговор с [Илдер] Тюркмен. Казах му, че предстои посещение на Т. Живков в Турция. А. Папандреу ме помоли да предам на Т. Живков да каже на президента [Кенан] Еврен от негово име (на А. Папандреу), че едно участие на Турция в безядрената зона на Балканите и подписването от нейна страна на съответно споразумение се преценява като факт с голямо значение за подобряването и на двустранните гръцко-турски отношения.

Накрая, преди да си тръгна, А. Папандреу се обърна към мен с полувъпрос – полуконстатация, че не е желателно все пак въпросът за р. Места толкова време да остава висящ. От своя страна попитах А. Папандреу директно дали е имал време да проучи лично той този въпрос и когато поклати глава отрицателно, посъветвах го да възложи на свой доверен човек да проучи гръцкото досие и да дойде в България и се запознае обстойно с българското становище, след което да му докладва лично. Така ще се избягнат странични намеси и шум. А. Папандреу отреагира веднага, прие идеята и ми каза да напиша името – Ламбос Николау – неговия личен съветник, комуто щял да възложи проучването на този въпрос, като добави, че след доклада на Л. Николау желае да се съветва отново с нас.

Писах „нас", но А. Папандреу каза „с вас" – т. е. „с мен" – и отново каза, че би искал една вечер да прекараме заедно. Дано проведе по-рано тази консултация. Бих могъл в някаква степен да му повлияя, докато съм тук, защото вярва, че не бих се ангажирал с нещо, което може да го компрометира или изложи на сериозни удари.

9.III.1983 г. [сряда]

Пуснах веднага грама за срещата с А. Папандреу. Също писах до БАН. Останаха само П.[ериклис] Теохарис и Теодорос Скуликидис. Ако се съгласи и В.[асилис] Филяс – ще бъде чудесно.

Срещи – с Пенка Астаджова, зам.-председател на Държавен контрол, юристка, партиен работник. Отива в Израел. Още е възмутена от разговора си с П.[енчо] Кубадински за абортите и от циничното отношение на редица мъже към този въпрос. Вл.[адимир] Калайджиев бил разярен от начина, по който е прокарано решението за забрана на абортите и от последствията му – трагична картина. Щял да води война. П. Астаджова също поиска да води война, но се оказала неподготвена. Опитала се да убеди [Елена] Лагадинова за открито опълчване, но тя предпочитала със заобиколни мерки да решава частни случаи. Но кои са тези частни случаи, които могат да стигнат до нея? П. Астаджова разказа как пред нея починала майка с три деца от криминален аборт. Още не може да се

овладее, когато го говори. Стана ми симпатична. Без нищо да ѝ направя, дори не я поканих на обяд (страшно претоварен бях, а тя си замина след обяд) – тя ми поднесе по [Нина] Ацева бутилка ракия.

Дълъг разговор с Марицас. Трябваше да го успокоя, дойде и Ст.[ойчо] Николов и той намери верен език. Има нетактични хора, както и наредби, които не държат сметка за многото случаи, неподдаващи се може би на точна класификация или които би трябвало да бъдат изключени от финансовите ограничения, защото водят до отчуждаване на българи, живеещи в чужбина.

Посети ме [отец] Натанаил.

Също от Волос – един ентусиаст, който се лекувал в България и сега води кампания в полза на леченията в нашата страна.

Разпределих пощата. Стана пак 3 часа. Не можах да проведа разговор с [Венцеслав] Агаин. Не си гледа работата по линия на протокола. Ако му се каже, приема конкретната поръчка и толкова. Изтървахме почти 8 март – трябваше по обяд аз да се сетя и бързо да изпратим букети. Не се отговаря на никое писмо, ако аз не напиша текста.

Утре обаче ще го притисна – идва 24 май, трябва да направим голям прием.

10.III.1983 г. [четвъртък]

В посолството ме чакаше Надя Данова. Прегледахме списъка на тези, които могат да дойдат. Една, може би най-главна, цел на това събиране е да убедя [Василиос] Сфироерас и някой друг да напишат доклад за българите, участвували в Пелопонес. По телефона [Деспина] Катифори ми каза, че от общината имали нужда от това. Обърнали се към един, но той отказал да пише под претекст, че въпросът получил политически оттенък.

Един финансов инспектор от Варна дойде при мен с [Николай] Премянов. Паруш [Тодоров] не бил добре с простатата. Как ще пътува 6 месеца? Да не би да са временни трудности?

Елевтериос Мавридис ще придружава [Константинос] Караманлис като журналист. Искаше да говорим за безядрената зона на Балканите, за двустранните отношения. Поговорихме – за тезата за „едностранното обезоръжаване на Гърция", за „опасността от Турция". Беше и Йончо Христов.

Към 12 часа ми звънна акад. [Константинос] Цацос. Поиска ми Curriculum vitae още днес, най-късно утре заранта. В пет часа успях да му изпратя, с кратка библиография. (И понеже задържах [Нина] Ацева,

заведох я на едно кино – на Луис Бунюел – „Cet obscur objet de désir“. Не разбрах филма.)

По обяд В.[ладимир] Кабошкин ни покани, за да въведе чехословашкия посланик. Там бяха [Сотириос] Костандопулос и шефът на протокола. Узнах датите на посещението на К.[онстантинос] Караманлис – 26–28 април. За [Петър] Младенов уточняват още.

К. Караманлис бележи точка в размяната на любезности с А. Папандреу – само със жабо на националния празник. Наредил категорично. И за португалския президент – смокинг, с дълги бели рокли. Контрапредложение с алтернативно решение се изключвало.

11.III.1983 г. [петък]

В 9 часа ме посети В.[ладимир] Кабошкин. Искаше да знае същността на разговора ми с А. Папандреу. Направило му е впечатление, защото министър-председателят по принцип не приема посланици.

В посолството дойдоха за последни консултации двете преводачки на „Балканският град“.

Сетне ме посети [Андреас] Христодулидис. Връчих му писмо на ЦК на БКП за размяна на делегации с подписа на Д.[имитър] Станишев и писмо на П.[енчо] Кубадински до А.[ндреас] Папандреу вероятно за лов, защото се има предвид месец април.

Прие поканите, говори за чудесното развитие на отношенията с България. Сетне го попитах за „упражненията“ [на военните]. Одобрява акцията, но е малко смутен от реакцията. Гласно помисли – дали не би се прекъснала акцията, ако правителството бе излязло с опровержение. Казах му успокоително, че реакцията е продиктувана от принципно новото за Гърция отношение, когато левицата е призвана от правителството да защитава реда и безопасността на страната. При всички случай тя – десницата – не можеше да реагира иначе. Отнема ѝ се монопол, който е наложила от векове – тя да се отъждествява с държавата.

За [Хелмут] Кол – явно ги смущава международното отражение, тъй като не [Франсоа] Митеран, а [Хелмут] Шмидт и ГФР са били най-близките партньори, от които ПАСОК е получавал поддръжка. Същевременно А. Христодулидис смята, че ГФР трудно ще жертвува интересите си в Гърция. Взаимна обвързаност – тъй като ГФР сама е Западът за Гърция в икономическо отношение и балансира арабския свят.

По обяд – продължителен разговор с делегацията на Министерството на образованието. По тукашните въпроси и малко за София. Ръководителят ѝ никак не е убеден в провежданата линия. Каза едно сравнение,

което за нашите уши звучи ясно – министерството и хората му се чувствували както се гледа на „Солидарност“ – всички против.

Обядвах с Марицас. Трябваше да загладим всичко. Разказа ми защо е напуснал по-рано София. Отношение лично към него – беше ми известно; отношение общо към гърците – според него са прояви на национализъм: приказки на отговорно място за териториални претенции, за слизане до Олимп.

Просто не ми се вярва, не само защото противоречи на здравия разум, но защото и в най-острите фази на фашистката еуфория претенциите не излизаха извън Тракия и части от Македония.

Вечерта събрах по случай идването на Н.[адя] Данова цяла група историци. И да се видим, вече към края на пребиваването ми, и преди всичко да създам настроение за подкрепа на историята с Месолонги.

В.[асилиос] Сфироерас прие да напише статия. Посъветва ме да поговоря със Ст.[ефанос] Пападопулос за втора. Ще го направя. Ще ангажирам и П.[анайотис] Канелопулос. Но ще гледам това да стане през м. април, да отшумят празненствата около годишнината на въстанието или по-скоро те да станат фон, на който да намери разрешение и този въпрос.

12.III.1983 г. [събота]

Заранта отидох при К.[остадинка] Калайджиева и оттам се отправихме за Егина. Исках да избягам от Атина, за да се разтоваря, да бъда навън. Пътувахме със съветските бързоходни делфини. Пое ни председателката на библиотеката, от ПАСОК. Крайно енергична жена и доказала желанието си да работи за България. Дъщеря ѝ е глухоняма. Обаче така се е грижела за нея, от малка я обкръжила с много деца, че тя няма комплекси. Сега дори следва живопис, чете, а и нещо нашите лекари са ѝ помогнали – доволна е. Построила е една голяма къща в Егина. Години подред всяка седмица устройвала веселби на двадесетина деца, оставяла ги и сами. Но това не е само нужда – устроена е така генетично. Майка ѝ – 78-годишна – по същия начин сама ходи, интересува се от всичко, реставрирала къщата си – наистина хубава, праща вестници на приятелката си в Париж.

С Костадинка [Калайджиева] говорихме доста – приятна ми е била винаги. Каза ми, че сп. „Щерн“ е пуснало най-напред съобщението за Иван Славков. И че му вярва, между другото, защото били много добре осведомени – сп. „Шпигел“ свалило [Вили] Бранд, разкривайки връзките на неговия съветник с ГДР.

В конфликт е с П.[ейо] Бербенлиев. Може би и с други, защото е била принудена да си подаде оставката, за да прокара някои въпроси, жизнени за Националната библиотека и библиотечното дело в България. Искат да

организира регионален център за размяна на книги на Балканите. Струва ни много прибягването само до западните страни. Увеличили са цените.

Вечерта при М.[ихаил] Сакелариу. Продължихме разговора. Показа ми някои книги, албуми, доклади, които потвърждават неговите изводи.

Говорихме повече за продължаване на сътрудничеството, като се опитаме да поставим една солидна основа на това, което е в състояние да помогне да се избягнат чувствителните места, които водят до автоматична реакция вследствие на раздразнение, да поставим на научна трактовка, по възможност съвместна или едновременна, редица проблеми до наши дни. Те няма да се възприемат нито лесно, нито бързо – но натрупването на материали, изясняването на позициите, опитът да се намери научно обяснение – всичко това ще бъде полезно.

Прибрах се като труп. Легнах веднага. Съжалявам, че не можах да остана да гледам филма с Лино Вентура. Последния му филм – „Клетниците" – гледах с удоволствие.

13.III.1983 г. [неделя]

Заранта, както се бяхме уговорили, свързахме се с Надя [Данова] и тя тръгна с автобус. Времето беше студено за излизане, затова си помислих, че ще останем вкъщи, ще се поразходим малко, ще гледаме телевизия.

Междувременно обаче дойде Г.[еорги] Колибаров и ме покани. Излязла цяла група, наклали огън, ще пекат пържоли и кебапчета. Съблазни ме. Но го помолих да почака, за да вземем и Надя. Излязохме дори да я посрещнем. А тя влязла [отзад] – отворила ѝ Ели, а никой друг не я видял. Около 20 минути се въртяхме навън, докато влязох вътре, за да предупредя в хотела, ако се върне. Намерих я в кабинета.

Отидохме до Нея Макри – хубава полянка, хубав огън, приятна миризма, появи се и слънце, но вятърът и снежинките, които прехвърчаха, силно изстудиха настроението. И все пак бе приятно – и си хапнахме, и се погряхме около огъня. Прибрахме се към 1.30 часа.

Гледахме „Тарзан" – Надя [Данова] за пръв път. Сетне поприказвахме, четохме и отново застанахме пред телевизора – „Ромел". Филм, заснет през 1951 г., посветен на живота на [Ервин] Ромел, представен като герой – като военен и като гражданин – за участието му в заговора срещу Хитлер. Показан бе и атентатът срещу Хитлер. Още тогава започнаха да изграждат солидни мостове за сближение с немците, опитвайки се чрез изтъкване заслугите на определени личности да поласкаят самолюбието им. Руснаците започнаха това след 20 години.

Прехвърлих списания и вестници. Попаднах на една мисъл на Франсоаз Жиро, министър, която подготви и прокарва закон за забрана на унизителни и аморални изображения на жени – например гола жена като

реклама на някои стоки и пр. Ф. Жиро била казала, че ще повярва, че жената е наистина равноправна с мъжа само когато на един висок и отговорен пост назначат некомпетентна жена. Хубаво казано.

14.III.1983 г. [понеделник]

Събрах съветниците и ги попитах смятат ли за опасно положението с ламаринените платна на сградата и мраморните плочки и кой ще носи отговорност, ако стане нещастие. Отговорът им бе „да" на първия въпрос и „посланикът" на втория. Тогава, като констатирах безсилието на посолството и своето да убедим София за извършване на крайно необходимата охранителна работа след земетресенията и предупрежденията на общинската власт, мисля да поставя въпроса пред министъра Д.[имитър] Стоянов. Попитах ги дали са съгласни. Отговориха: „Да". Л.[ука] Драганов обеща да пише предварително – това бе целта ми.

Дойдоха преводачките [на „Балканският град"] – работихме още около час. Останаха само справките от София.

Пратих грама за повикване в София за [сборника] „Македония". Другата седмица не ще ми бъде възможно. Друга грама – за ордените. [Йоанис] Хараламбопулос се интересувал. Бил ли е забравен?

В 14 часа – при Акис Цохадзопулос. Заедно със [Севдал] Севдалов. Срещата мина добре, пихме по едно узо. Напомних за значението на нашите отношения, за това, че в икономическата област не сме постигнали нищо повече в сравнение с Нова демокрация. Мисля, че го убедих в необходимостта да посети НРБ за разговори с компетентните министри.

Другарите от Гръцко-българското дружество не бяха готови. Почвам да се страхувам за дружеството.

В резиденцията този път, след обяд, ме посети албанският посланик Кс.[енофон] Нуши. Интересуваше се, както се изрази, от реалното съдържание на изявленията на А. Папандреу по безядрената зона на Балканите, от обясненията, които бях му дал за цяла акция около проведените „учения", и знам ли нещо ново за хода на преговорите по американските бази.

След разговора по тези въпроси попитах посланика как се развива албанският въпрос в СФРЮ – дали взетите мерки от различен характер от страна на югославското ръководство не дават вече резултат за отчуждаване на албанците в Косово от Албания и не действува ли отрицателно върху сближението на албанците от двете страни съзнателно насаждащият религиозен фанатизъм сред албанското население на югославска територия. Кс. Нуши говори много подробно, открито, аз му задавах допълнително въпроси, така че разговорът ни продължи около два часа.

Засегна много аспекти – исторически и политически – от близкото и далечното минало, както и от сегашното състояние на този проблем. Тук отбелязвам няколко съществени пункта от разсъжденията на Кс. Нуши.

1. Той лично е бил партизанин в Косово и знаел от близко настроенията и психологията на албанците от този район. Признава обаче, че отдадени на революционна борба и превърнали [Йосип Броз] Тито, югославското ръководство и партизанското движение в кумири, те – ръководството на АКП и на албанската съпротива – не оценили предупрежденията на местните кадри, които ги убеждавали да не вярват на сърбите, не повярвали и на изнасяните от тях факти за по-жестокото им отношение към албанците в сравнение с немците.

Албанската V и VI бригада, в състава на които бил и той, взела участие в действията по прочистването и освобождаването на Косовския район през 1944 г. съгласно предварителна договореност с Й. Тито. Но щом пристигнали в Косово, Й. Тито ги препратил в Македония на позиции срещу България и Гърция, въпреки обещанията му да обедини Албания с Косовския район.

Продължавайки в този дух, Кс. Нуши ми нарисува картината на взаимоотношенията между югославското и албанското ръководство, при което, макар и не изведнъж, двуличието и шовинизмът на Тито и неговите сподвижници се разкрили напълно, и то не само пред албанския народ.

2. Кс. Нуши ми описа накратко основните етапи в развитието на албанското национално съзнание в Косово и борбата на местното албанско население за автономия и преодоляване на съществуващата дискриминация. Особено значение отдаде на събитията от 1968 г. като прелюдия към сегашната борба, за да направи извода – Югославия сама подрива основите на своята федерация, защото създала федерация на неравенството.

На моя въпрос по-конкретно отговори, че опасност за асимилация на албанците не съществувала, тъй като те не могат да чувстват за своя една държава, която и по название ги изключва от участие в нея. Обстоятелството, че са придадени при това към Сърбия, която е за тях вековният угнетител, изключвало всякакъв успех на такива усилия. Тито и югославското ръководство се опитали чрез голямата примамка – около двумилионното албанско население в СФРЮ – да въздействуват върху самата Албания и дори да я въвлекат в своята федерация, но и този техен опит завършил с пълен провал.

3. Кс. Нуши ме попита защо е било нужно на югославското ръководство да изостря македонския въпрос и ми разказа за реакцията на президента К. Караманлис. При връчване на акредитивните писма К. Караманлис полюбопитствал да узнае колко албанци имало пръснати по света и Кс. Нуши започнал да изброява – 3 млн. албанци в Турция, с които не могло да се работи, около 2 млн. в Косово и в Македонската република. К. Караманлис го спрял и рязко възразил, че „Македония е гръцки термин,

че в историята има една македонска държава и не признавал съществуването на никаква друга македонска държава или република". Добавил, че с излизането на тома „Македония" щяло да се сложи край на спекулациите по този въпрос.

Кс. Нуши обаче не е уверен в това, защото Западът е изцяло за Югославия, тъй като тя е тяхна креатура, особено на Франция.

15.III.1983 г. [вторник]

Слязохме с П.[енка] Астаджова. Днес има срещи с двете женски дружества, едното е с М.[аргарита] Папандреу. Върна се ентусиазирана от топлата среща.

Разговор с делегацията на Министерството на просветата.

Среща с Орестис Колозоф в резиденцията – за срещата с А. Папандреу и за конгреса на ИКП [италианската компартия].

По-късно дойдоха и братята [Манолис и Димитриос] Копелузос – търсят помирение след няколко успешни сделки със СССР и Полша. Поставят интереса си над самолюбието; но са и готови да продължават вече войната докрай – и могат да направят много пакости.

Отново дигнах налягане. Взех лекарства. Тормози ме неяснотата. Заживях с мисълта, че ще си ида у дома, имам и работа да свърша – около срещата в БАН, за „Световната история на цивилизациите" и около моята книга. Реших да поискам отиване в София по домашни и лични причини.

16.III.1983 г. [сряда]

Пратих грама за А.[кис] Цохадзопулос в три пункта:

1. Не беше запознат с хронограмата, но изрази определена готовност за сътрудничество;

2. По-конкретно – за външни пазари създават държавна организация, анонимно дружество със 100% държавен капитал. Изпълнението се възлага само на гръцки фирми. След 2–3 седмици – инженерингова фирма, тогава да се договаряме за смесена инженерингова организация с нас. Местният пазар в областта на строителството – частни фирми;

3. Готов е да се срещне с нашия министър Ив.[ан] Сакарев.

Посрещнах Д.[имитър] Стоянов. С него е В.[асил] Коцев. Отидохме до посолството – от София вече чакаше грама за ремонта. Маневрата успя.

Разгледахме Акропола. След това отидохме до Министерството на обществения ред – при [Георгиос] Гениматас и Милтиадис Панайотопулос. Г. Гениматас говори ласкаво за отношенията и настоя за всестранни от-

ношения. Отново подчерта необходимостта от разширяване на икономическите, на спортните, в областта на праводържавните (чели са в превод книгата на Борис Спасов). За П.[енчо] Кубадински каза, че го смятали „за свой брат по борба". Изрази възторга си от обаятелната личност на Г.[еорги] Димитров като комунист, идеолог, организатор, творец.

Прие отправената му покана с готовност и желание, като каза, че ще дойдат двамата със [Йоанис] Скуларикис в София.

Един от най-важните въпроси, който бе разискван изцяло по инициатива на Г. Гениматас, бе изострянето на македонския въпрос от Югославия. Той заяви, че позициите ни са идентични и че ни застрашава обща опасност. Предложи на Д. Стоянов да се осъществи размяна на информация по този въпрос по подходящ начин, без шум. Наблегна специално на опасността от югославската принципиална постановка за малцинствата. Свързвайки го с посещението на [Илдер] Тюркмен в Скопие, той даде израз на тяхното убеждение, че било постигнато принципно съгласие между двете страни за съгласувани действия по въпроса за малцинствата с натиск върху Гърция и върху България и откъм Югославия, и откъм Турция. На тази основа той предлага да помислим сериозно, след като позициите ни съвпадат или са съвсем близки, за установяване на сътрудничество и съгласуване по някои въпроси. Би желал в недалечно бъдеще да се проведе разговор по този въпрос.

Димитър Стоянов остана много доволен от разговора и поиска веднага да го съобщя в София. За пръв път се среща с министър на капиталистическа страна – смята, че посрещането му в Гърция е белег на сериозно олевяване в Гърция и каза много ласкави думи за ПАСОК. Рязко се разграничи от всички, които недооценяват значението на ПАСОК.

На обяда говорихме по много въпроси от различен характер – присъстваха и съветниците. Д. Стоянов неколкократно ми отправя найласкави комплименти. И за работата, извършена в Гърция, и за Албания. Оказа се, че Ксенофон Нуши е бил не само зам.-министър, но и много влиятелна личност, един от най-приближените на Енвер Ходжа. Нашите другари искат да използуват максимално случая. Смятат, че сега е моментът да се заложи върху Албания, която е предмет на усилени ухажвания – и от Запада, и от Югославия. Краят на Енвер Ходжа се вижда вече.

В.[асил] Коцев призна пред съветниците, че и те – неговата служба – са пречели за купуване на мястото. Това той направи в отговор на критиката, която отправих към Л.[ука] Драганов, че е съдействувал за провала на една от най-изгодните за страната ни сделки за най-хубавото място в Атина за посолство. Още едно доказателство за кръстосания огън, с който бе посрещнато моето изпращане в Атина и за пречките, които са били правени за всичко, което предлагам.

Изпратихме гостите доволни и предоволни. На връщане от летището се отбих в посолството. Пуснах грама за [Орестис] Колозоф, както и за

срещите на П. Астаджова. Подготвени бяха и [Васил] Митровски и [Костадин] Бараков, които придружаваха П. Астаджова.

Вечерта – прием при президента в чест на [Рамалю] Еанеш, португалският президент. Приближи се до мен албанският посланик и заедно обикаляхме залата. По едно време ми напомни, че съм му казал, че подготвям доклад за отношенията между [Константинос] Караманлис и [Андреас] Папандреу. Ако съм го написал – не бих ли могъл да му го дам. При такъв ребром поставен въпрос и молба – не можех да не откликна положително. Обещах му да го предам заранта.

Видях се с [Георгиос] Лянис и уговорих с него да изпрати покана за Начо Папазов, за което получих молба от Начо.

[Януш] Левандоски ми разказа разговора, който е имал с А. Папандреу.

23.III.1983 г. [сряда]

Преди да тръгна от София, на 23-ти рано след обяд, имах няколко срещи. Този път престоят ми в София мина под знака не на срещите, а на работата около сборника „Македония". Повикаха ме не за тази работа, а за фондацията [„Л. Живкова"], но в последния момент се отложи. Това ми позволи и неделята, и понеделника да се посветя на този въпрос – с две срещи на рецензентите, а във вторника – целия ден сглобявах материала, писах изводи. Преписан бе до сряда сутринта – 17 страници, които връчихме с П.[антелей] Щерев на Цв.[етан] Николов. Касае се за научно-политически отзив. Рецензиите бяха спокойни и обективни – само [Велизар] Велков се беше поувлякъл и правеше изводи, които ако бъдат приложени към нас, биха ни поставили в неудобно положение – например, че Александър Македонски с неговата „елинистична" държава и империя е доказателство, че македонците се разграничават от гърците и т.н.; следователно национализъм е да претендират за тях като компонент на своето историческо минало като етнос.

При П.[етър] Младенов прекарах един час. Той силно се безпокои от обстановката в Гърция. Смята, че А.[ндреас] Папандреу е надминал очакванията ни и отишъл по-нататък, може би и над реалните си възможности. Искаше да разбере може ли да бъде дестабилизирана политическата обстановка, има ли опасност за самия А. Папандреу? Казах му мнението си.

За моето заминаване, т. е. завръщане, той явно не искаше да говори. Чувствува се излъган, не е убеден, че съм толкова нужен на БАН. Казах му, че по-късно от лятото не мога да остана, че 9 септември ще трябва да посреща друг посланик. Той прие, но на последното отговори малко двусмислено – не се знае дали новият посланик ще посреща 9 септември.

Не можах да се видя със [Петър] Славчев, за да почувствувам самочувствието му, но отново ми подшушнаха, че М.[ихаил] Коларов смятал за сигурно оставането ми в Атина.

Силно впечатление е направило в Министерството [на външните работи] отношението на Кс.[енофон] Нуши към мен. Смятат го за силен човек. Разпитва ме и за [Петър] Младенов. За последната среща с Кс. Нуши, на приема на 16-и т. м. в чест на президента на Португалия Р. Еанеш, написах докладна записка, която той [П. Младенов] затвори в касата си.

При Г.[еорги] Йорданов срещата не бе дълга. Открити въпроси нямаше. Попитах го той ли определи човека, който ми бе предаден с исканата от него бройка за античното наследство. Оказа се, че не. Отново игра на цялата стълбица от служители – кой знае кой от тях е решил да вреди на някого. Нямах време да проверявам, казах да задържат назначаването до повторното ми идване.

При М.[ария] Захариева и в Министерския съвет – за СИБАЛ. Стигнахме до последния фазис на подготвяното разпореждане.

Живко [Кабадаиев] е болен – има мозъчни спазми със загуба на съзнание и временно не виждане. Постъпи на изследвания. Успях да говоря за него с Д.[имитър] Стоянов при повторното му минаване в Атина.

С Йордан Йотов – дълга разходка. Смята, че затишието скоро ще се наруши в една или друга насока. Идеологическата работа е затруднена от липсата на яснота. Обкръжението около Т.[одор] Живков му пречи – дори най-големите удари получава от най-доверените си хора – М.[ирчо] Спасов, Иван Славков и други. Корупцията е голяма, национализмът е пуснал дълбоки корени, СССР ще повиши изискванията към нас.

С М.[ито] Исусов също се поразходихме, този път по-малко. Направи, както той сам се изрази, „заявка“ за член-кореспондентство и новото – за директор на Института за история.

Потърси ме и Симеон Дамянов – назначен е за директор на Националния музей. Беше ми поискал Г.[еорги] Йорданов имена – в последния момент преди да си замина предишния път – и му дадох три имена – В.[еселин] Хаджиниколов, С.[имеон] Дамянов и Д.[ойно] Дойнов, като посочих и предимствата, и недостатъците на всеки един.

Отидохме и на една пиеса, съветска – „Ретро“ – в Народния театър. С Л.[юбомир] Кабакчиев, М.[аргарита] Дупаринова, Т.[аня] Масалитинова, [Жоржета] Чакърова, [Сава] Хашъмов. Хубава. Т. Масалитинова игра себе си, по руски, с леко придвижване на ръката като [Анатолий Филипович] Милер.

На връщане [за Атина] се отбихме в Петрич – Ана не беше ходила. А оттам и при паметника на Самуил и в чест на ослепените войници в местността „Ключ“. Вълнуващ паметник.